

ამგროსი გრიშიაშვილი

გარდამავალი ეკონომიკის
ქვეყნები და ევროპული
ინტეგრაცია
დამხმარე სახელმძღვანელო

მონოგრაფიის სიახლე და აქტუალურობა იმაში მდგომარეობს, რომ მდიდარ ციფრობრივ მაჩვენებლებზე დაყრდნობით განხილულია ის მოვლენები, რომელთაც გარდამავალი ეკონომიკის, ანუ ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებში ჰქონდათ და აქვთ ადგილი მას შემდეგ, რაც მათ უარყვეს მბრძანებლურ-გეგმური მეურნეობა და საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებას შეუდგნენ.

წიგნი განკუთვნილია მეცნიერ-ეკონომისტების, პედაგოგების, სტუდენტების და ყველა მათთვის, ვისაც პოსტკომუნისტური ქვეყნების განვითარების პრობლემები აინტერესებს.

რედაქტორი – თეიმურაზ ბერიძე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარე

რეცენზენტები: - უშანგი სამადაშვილი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ს/კ ინსტიტუტის ლაბორატორიის გამგე

ლია პიტიურიშვილი – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტი

ISBN 99928-0-451-3

© ა. გრიშიაშვილი

შესავალი

„ვიმედოვნებთ, რომ თანამედროვე კრიზისის გადანეცეციტის შემდეგ ევროპული ცივილიზაციის ტალღა, რომელიც გზას იკვლევს წინ მთელი აღმოსავლეთის მიმართულებით, მოაღწევს ამ ქვეყნამდის (რომელმაც გაუძლო ყველა მტრის შემოტევას, დაწყებული ალექსანდრე მაკედონელით და გათავებული ნიკოლოზ პირველით), საბოლოოდ გახდება ცივილიზებული და მოიპოვებს კეთილდღეობას“.

ედუარდ სპენსერი - „მოგზაურობა
ჩერქეზეთის, აფხაზეთისა და სამეგრელოს
სანაპიროზე“, თბ. 1981 წ.

ადრინდელ ცხოვრების წესზე უარის თქმამ, რომელიც ყოფილ საბჭოთა კავშირში ძალდატანებით დამყარდა 1917 წელს და იძულებით შენარჩუნდა მთელი 70 წლის განმავლობაში, ხოლო სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში იგი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გაბატონდა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის აუცილებლობამ მეტად მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენა ისინი. ტყუილად როდი აქვთ ჩინელებს წყევლა, შენ გეცხოვროს დიდი გარდაქმნების დროსო. ამგვარ პრობლემებს პოლიტიკის სფეროში წარმოადგენდა პოლიტიკური პლურალიზმის, ანუ მრავალპარტიულობის ცხოვრებაში დამკვიდრება, სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირება, პიროვნების უფლებების დაცვა და გაფართოება, საკუთრების ხელშეუხებლობის გარანტიების დამკვიდრება და ა. შ.

ამ პროცესების შედეგად აღნიშნული ქვეყნები ისეთი ეკონომიკური პრობლემების წინაშე დადგნენ, რომლებიც ადრე მათთვის თითქმის სრულიად უცნობი იყო. მათ რიგს მიეკუთვნება მაღალი ინფლაცია, უმუშევრობა, ბიუჯეტის დეფიციტი, იმპორტის მკვეთრი გაზრდა, ექსპორტის შემცირება და ამის ლოგიკური შედეგი - საგადასახდელი ბალანსის უარყოფითი სალდო და ა. შ. ცხადია, ყოველივე ამან მეტად მძიმედ იმოქმედა ამ ქვეყნების თითოეულ მკვიდრზე.

მათ გარდა უწინარესად გადასაწყვეტი პრობლემების რიგს მიეკუთვნება: სახელმწიფო საკუთრების, რომელიც გადამწყვეტ როლს თამაშობდა სოციალიზმის დროს, მასშტაბებისა და გავლენის მაქსიმალური შეკვეცა და კერძო საკუთრების გაძლიერება, რამეთუ საყოველთაოდ მიჩნეულია, რომ ძნელია იმ საზოგადოებაში რაიმე დემოკრატიზზე საუბარი, სადაც არ არსებობს კერძო საკუთრება და ხელშეუხებელი არ არის იგი, ფასების, სამეურნეო საქმიანობის, საგარეო ვაჭრობის ლიბერალიზაცია, ძირითადი ფონდების, მათ შორის, მიწის, თავისუფლად, რა თქმა უნდა, გარკვეული გარემოებების მხედველობაში მიღებით, ყიდვა-გაყიდვის დაშვება და სხვ.

აი, ის პრობლემები, რომელთა გადაჭრის აუცილებლობაც ყველა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში და მათ შორის, საქართველოშიც, თითქმის თანაბრად მტკივნეულად დადგა. ამასთან, ეს ქვეყნები სრულიად განსხვავებულად მიუდგნენ მათ გადაჭრას. ამის შედეგია ის, რომ რეფორმების დანაშაულის შემდგომ განვლილი პერიოდის მანძილზე ეს ზოგმა უკვე შეძლო, ზოგს უჭირს, თუმცა გარკვეულ დადებით შედეგებს აღწევს ამ მიმართულებით, ხოლო ზოგიც, და მათ შორის, საქართველოც, აბსოლუტურად უძლური (ყოველ შემთხვევაში, ჯერჯერობით მაინც) აღმოჩნდა მათ გადასაჭრელად.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების განვითარების ზოგიერთი პრობლემა ჩვენ განვიხილეთ წიგნში „გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები: პრობლემები, პერსპექტივები“, რომელიც საქართველოში პოლონეთის საელჩოს ფინანსური დახმარებით გამოიცა 1998 წელს. მასში ძირითადად შევისწავლეთ პოსტსოციალისტური ქვეყნების, და მათ შორის, რა თქმა უნდა, საქართველოს გამოცდილება და მათ წინაშე მდგარი პრობლემები. მათ ეს გამოცდილება 90-იან წლებში მიიღეს. ესენია ყოფილი საბჭოთა, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები. გვინდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ მათ მიერ დაკავებული ფართობი შეადგენს მსოფლიო ტერიტორიის თითქმის მესამედს (30 პროცენტზე მეტს) და აქ ცხოვრობს ასევე თითქმის მესამედი მსოფლიო მოსახლეობისა (ცნობისათვის: ამჟამად ჩვენს პლანეტაზე ცხოვრობს 6,3 მლრდ ადამიანი).

ამასთან, საინტერესოა იმის აღნიშვნაც, რომ თუმცა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები ტერიტორიისა და მოსახლეობის მაჩვენებლებით ასე თვალსაჩინოდაა წარმოდგენილი მსოფლიოში, მაგრამ მათზე მოდის მიზერული წილი მსოფლიოში წარმოებული მთლიანი შიდა პროდუქტისა (მშპ), ანუ დაახლოებით 3%, რაც უცილობდ ამ ქვეყნებში წარმოების დაბალ ეფექტურობაზე მიანიშნებს.

აღიშნული წიგნის გამოცემის შემდეგ გავაგრძელეთ ამგვარი კვლევები, რასაც ახალი წიგნი „გზა ევროკავშირისაკენ“ მიუძღვნით. მასში შეძლებისდაგვარად განვიხილეთ იმ ქვეყნების სამეურნეო წარმატებები და პრობლემები, რომელთაც თითქმის უკვე შეძლეს ეროვნული მეურნეობის წინაშე წამოჭრილი ამოცანების გარკვეულად მოგვარება ან ყოველ შემთხვევაში, ამ მიზნის მისაღწევად სწორ გზას ადგანან. მათ შორის, უპირველეს ყოვლისა, უნდა ვიგულისხმოთ ცენტრალური

და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები და ასევე ბალტიისპირა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები, ანუ ისინი, რომლებიც 2004 წლის 1 მაისს ევროკავშირის წევრები გახდნენ. ნიგნი 2003 წელს საქართველოსა და სომხეთში ევროსაბჭოს წარმომადგენლობის ფინანსური დახმარებით გამოიცა.

ამ ნიგნებმა, მასში წამოჭრილი პრობლემების აქტუალურობის გამო, მკითხველთა ყურადღება მიიქცია. ამას გარდა, მათ საფუძველზე თბილისის ერთ-ერთ უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებაში (თბილისის სოციალურ-ეკონომიკურ ინსტიტუტში) სპეციალური დისციპლინის - „გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები და ევროპული ეკონომიკური ინტეგრაცია“ - სწავლებაც დავიწყეთ. ყოველი ამის გამო გადავწვიტეთ აღნიშნული ნიგნებისა და სალექციო კურსის საფუძველზე, ცხადია, როგორც ძველი, ისე ახალი მასალების ფართოდ გამოყენებით, პრობლემების ახლებური გააზრებით, სრულიად ახალი ნაშრომი შეგვეთავაზებინა მკითხველისათვის.

ასე წარმოსდგა ეს ნიგნი.

ღრმად ვართ დარწმუნებულნი, რომ საქართველოს, ისევე, როგორც ზოგიერთი სხვა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკის მომავალი ევროკავშირთან მჭიდრო ინტეგრაციაშია საძიებელი. ამას განსაზღვრავს ჩვენი გეოპოლიტიკური მდგომარეობა, მოსახლეობის მენტალიტეტი, ტრადიციები და ა. შ. ამიტომ წინამდებარე ნიგნში ევროკავშირისა და მისი შემადგენელი ქვეყნების (განსაკუთრებით ახალი წევრების) ეროვნული მეურნეობების ანალიზს განსაკუთრებით დიდი ადგილი ეთმობა.

ევროკავშირის გაფართოების თაობაზე საბოლოო გადაწყვეტილება კავშირის წევრებმა მიიღეს 2003 წლის 17 აპრილს საბერძნეთის დედაქალაქ ათენში. აქ უძველესი აკროპოლის სიახლოვეს შეიკრიბნენ „ძველი“ და „ახალი“

ევროპის ლიდერები და ევროკავშირის შემდგომი განვითარება-გაფართოების თაობაზე იმსჯელეს. ამ დოკუმენტის საფუძველზე, რომელიც ხუთი ათასამდე გვერდს შეიცავს, 2004 წლის 1 მაისიდან ევროკავშირის შემადგენლობაში ავსტრიის, ბელგიის, დანიის, ფინეთის, საფრანგეთის, საბერძნეთის, ესპანეთის, ნიდერლანდების, ირლანდიის, ლუქსემბურგის, გერმანიის, პორტუგალიის, შვედეთის, დიდი ბრიტანეთის და იტალიის გვერდით ვხედავთ ახალ სახელმწიფოებს: კვიპროსს, ჩეხეთს, ესტონეთს, ლიტვას, ლატვიას, მალტას, პოლონეთს, სლოვაკეთს, სლოვენიას და უნგრეთს.

როგორც ვხედავთ, კავშირში მიღებული ათი ახალი წევრიდან, რვა ყოფილი სოციალისტური ანუ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაა.

ამ გაფართოების შედეგად, თუ ადრინდელი ევროკავშირის ფართობი 3191100 კვ. კილომეტრს შეადგენდა, ახლა მისი ფართობი 738592 კვ. კილომეტრით გაიზარდა. შესაბამისად გაიზარდა კავშირის მოსახლეობაც. თუ ადრე აქ ცხოვრობდა 376 მლნ 459 ათასი ადამიანი, ახლა იგი 76 მლნ 13 ათასი კაცით არის გაზრდილი.

ჯერჯერობით კავშირში მიღებაზე უარი უთხრეს ბულგარეთსა და რუმინეთს. ამ ორ ქვეყანას, ოფიციალური განცხადებების თანახმად, 2007 წელს მიიღებენ კავშირში. როგორც საქართველოს პრეზიდენტმა მიხეილ სააკაშვილმა განაცხადა, სავარაუდოა, რომ 2007 წლისათვის საქართველოც გახდეს მისი წევრი. ვნახოთ, მანამდე კი გავეცნოთ იმ უმთავრეს ღირებულებებს, რომლებიც ევროპის ქვეყნებს აერთიანებთ და რომელთა შესახებაც ისაუბრეს სამიტზე თავიანთ გამოსვლებში ცნობილმა პოლიტიკოსებმა. კერძოდ, თუ მოკლედ ვიტყვით, ეს არის დემოკრატია, კანონის უზენაესობა, პიროვნების თავისუფლება, სოლიდარობა და ა. შ.

ეს, რაც შეეხება საერთო პოლიტიკურ ღირებულებებს.

ახლა გვინდა ორიოდ სიტყვა ვთქვათ იმ უმთავრეს ეკონომიკურ ბერკეტზე, რომელიც გარდა პოლიტიკურისა, კავშირის წევრ ქვეყნებს აერთიანებთ. უწინარეს ყოვლისა, ეს არის კავშირის საერთო ბიუჯეტი. იგი ნაწილობრივ შედგება დღგ-ს, ევროკავშირის ქვეყნებში იმპორტირებული პროდუქციის საბაჟო გადასახადისა და ასევე სპეციალური სანევრო გადასახადისაგან, რომელსაც კავშირის წევრი ქვეყნები იხდიან და რომელიც მათ მიერ წარმოებული მშპ-ს პროპორციულად დგინდება. აქვე აღსანიშნავია, რომ ამ ბიუჯეტის „ლომის წილს“ „შთანთქავს“ სოფლის მეურნეობა. ეს ნაწილი კი, მაგალითად, 80-იან წლებში ევროკავშირის ბიუჯეტის თითქმის 2/3-ს შეადგენდა. ამ მიზნით კავშირის ბიუჯეტი ნახევრამდე იხარჯება. ფერმერები იღებენ სოლიდურ სახსრებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტისათვის, მის სანარმოებლად და ხშირ შემთხვევაში მის „არსანარმოებლადაც“, რადგან მათ იმისათვისაც კი უხდიათ, თუ მინას დაასვენებენ, რათა ადგილი არ ჰქონდეს ქარბნარმოებას.

კავშირის ბიუჯეტის ხარჯებში საკმაოდ თვალსაჩინო ხვედრითი წილით არის ასევე წარმოდგენილი ღარიბთათვის დახმარება, ჩამორჩენილი რეგიონების განვითარების პროგრამები და ა. შ. ამ მიზნით იხარჯება ბიუჯეტის მესამედამდე.

წინამდებარე წიგნში რეტროსპექტიულად გვსურს განვიხილოთ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების (როგორც იმ ქვეყნების, რომლებიც უკვე გაერთიანდნენ ევროკავშირში, ისე მათი, რომლებიც ამ მიზნისაგან ჯერ შორს არიან) ეროვნული მეურნეობის განვითარების გზა და დავფიქრდეთ იმ მიზეზებზე, რომელთა გამოც მათმა უმრავლესობამ ვერ შეძლო წარმატებების მიღწევა სამეურნეო სფეროში, ჩაეფლო მძიმე საგარეო თუ საშინაო ვალეებში და სხვა ქვეყნების ხელში შემყურე გახდა.

ასეთი ქვეყნების რიგებში ჯერჯერობით, სამწუხაროდ, საქართველოც რჩება.

ამიტომ, ვფიქრობთ, იმის გაცნობა, თუ რა გზებითა და მეთოდებით მიაღწიეს ყოფილმა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებმა ისეთ წარმატებებს სამეურნეო ცხოვრებაში, რამაც მათ საშუალება მისცა ამ უმდიდრეს „კლუბში“ განევრიანებისა, გზის გამკვლევი ფანარის როლი უნდა შეასრულოს ჩვენი ქვეყნის განვითარებაში.

აქვე გვსურს ვისარგებლოთ შემთხვევით და მადლობა მოვახსენოთ იმ მეცნიერებს, რომელთა წვლილიც, სხვადასხვა დონითა და თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ამ წიგნის შექმნის პროცესში. ესენი არიან ავთანდილ სილაგაძე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, ვლადიმერ პაპავა, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, ნოდარ ჭითანავა, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროსთან არსებული ეკონომიკისა და სოციალური პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი, ომარ ვაშაკიძე, ამავე ინსტიტუტის აგროსამრეწველო განყოფილების გამგე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, შოთა ვეშაპიძე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისის სოციალურ-ეკონომიკური ინსტიტუტის დირექტორი, თამაზ ჩიკვაძე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, დავით იაკობიძე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, თემურ ბერიძე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარე, იოსებ არჩვაძე, სტატისტიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილე, იოსებ

ცისკარიშვილი, ასოციაცია „მსოფლიო ლაბორატორიის“ თავმჯდომარე, ემზარ ჯგერენაია, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ჟურნალ "მაკრო-მიკრო ეკონომიკის" მთავარი რედაქტორი და მამუკა დოლიძე, ევროპული სახლის თავმჯდომარე.

ამბროსი ბრიშვიკაშვილი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, პროფესორი,
პოლონეთის კულტურის დამსახურებული მოღვაწე

თავი 1. გარდამავალი პერიოდის
სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის
ანალიზი და შეფასება. ევროკავშირის
ახალი წევრების პროვნიული გეგმარების
მოკლე დახასიათება

1.1. პოლიტიკურ-ეკონომიკური ხასიათის ცვლილებები
გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, თავისებურებები,
ტენდენციები

გეროს კლასიფიკაციით ქვეყნები, რომელთა რიცხიც 2001-
აღმატება, გარკვეული პოლიტიკურ-ეკონომიკური კრიტერიუმების
მიხედვით დაყოფილია ჯგუფებად. ესენია: განვითარებული,
გარდამავალი, განვითარებადი და ყველზე ნაკლებად განვითარებული.
მათ ზოგიერთ მაჩვენებელზე წარმოდგენას შეგვიძნის ცხრილი №1
ცხრილი №1

მსოფლიოს მოსახლეობა, ეკონომიკური ზრდა და
მშპ-ის მაჩვენებლები ერთ სულ მოსახლეზე, 1991-97 წლებში*

ქვეყნები და ქვეყნების ჯგუფი	მოსახლეობა მლნ კაცი	მოსახლეობის წლიური ზრდა, %	მშპ-ს წლიური ზრდა, %	მშპ-ს ერთ სულ მოსახლეზე, ლლ.
	1991-1997	1991-1997	1991-1997	1991-1997
მაღლი მსოფლიო	5736	1.4	2.2	4766
განვითარებული ქვეყნები	815	0.6	1.9	25109
მ.შ. აშშ	272	1.0	2.3	27175
ევროკავშირი	373	0.3	1.6	20386
იაპონია	126	0.2	1.7	36422
გარდამავალი ეკონომიკები	411	0.1	-5.3	1553
განვითარებადი ქვეყნები	4490	1.7	5	1277
ყველაზე ნაკლებად განვითარებული ქვეყნები	585	2.5	2.2	261

ცხრილიდან ჩანს, რომ ქვეყნის განვითარებისათვის ისეთი
არსებითი სოციალურ-დემოგრაფიული,

* შოთა ვეშაძე, მსოფლიო ეკონომიკა, თბ. 2004, გვ. 69

გარკვეულწილად ეკონომიკურიც, კრიტერიუმის მიხედვით, როგორიცაა მოსახლეობის ზრდა, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები ძალიან ჩამორჩებიან. ეს გამოწვეულია იმითაც, რომ აქ ეკონომიკა 1991-1997 წლებში ზრდის ნაცვლად, 5.3-ით შემცირდა. ამ ქვეყნებში დაბალ დონეზეა ასევე მშპ-ს წარმოების მაჩვენებელი ერთ მოსახლეზე, რომლის მიხედვითაც ისინი მხოლოდ ყველაზე ნაკლებ განვითარებულ ქვეყნებსა და განვითარებად ქვეყნებს აღემატებიან და მკვეთრად ჩამორჩებიან დანარჩენი მსოფლიოს მოსახლეობას.

თუმცა ეს სცილდება ჩვენს მიერ არჩეული თემის საზღვრებს, მაგრამ აქ არ შეგვიძლია თავი შევიკავოთ ცხრილის უფრო ფართო ანალიზისაგან. კერძოდ, იგი ყურადღებას განსაკუთრებით შემდეგი გარემოების გამო იქცევა: განვითარებულ ქვეყნებში, მათ შორის, ისეთებში, როგორებსაც შეერთებული შტატები, ევროკავშირის ქვეყნები და იაპონია წარმოადგენენ, თუმცა მიღწეულია ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს წარმოების უაღრესად მაღალი დონე, მაგრამ ნაცვლად იმისა, რომ ასეთი კეთილდღეობის პირობებში ამ ქვეყნების მოსახლეობა მატულობდეს, იგი თითქმის ერთ ადგილზე დგას და ადგილი რომ არ ჰქონდეს მიგრაციას, შეიძლება შემცირებულიყო კიდევ. და ეს მაშინ, როდესაც ეკონომიკურად უაღრესად ჩამორჩენილ ქვეყნებში მოსახლეობა ძალზე მაღალი ტემპებით იზრდება.

ვიდრე დანვრილებით საუბარს დავიწყებდეთ უშუალოდ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ, მანამდე გვსურს მკითხველს გავაცნოთ ამ ქვეყნების ტერიტორია და მოსახლეობა, რათა მან საკვლევ საგანზე უფრო ნათელი წარმოდგენა შეიქმნას. ამის თაობაზე ვნახოთ ცხრილი №2:

გარდაავალი ეკონომიკის ძველების მოსახლეობა
და ტერიტორია (1997 წელი)

№	ქვეყანა	მოსახლეობა, მლნ კაცი	ფართობი, ათ. კმ. მ.ილი*
1	აზერბაიჯანი	8.3	33.4
2	ალბანეთი	3.4	10.6
3	ბელარუსი	9.8	8.2
4	ბულგარეთი	8.7	42.7
5	ესტონეთი	1.4	17.4
6	იუგოსლავია	4.8	188.5
7	ლატვია	2.4	24.9
8	ლიტვა	3.6	25.2
9	მაკედონია	2.1	9.9
10	მოლდოვა	3.6	13
11	პოლონეთი	38.7	117.6
12	რუმინეთი	21.4	88.9
13	რუსეთი	144.3	6,593.00
14	საქართველო	4.3	26.9
15	სლოვაკეთი	5.4	48.4
16	სლოვენია	1.9	7.8
17	სომხეთი	3.5	11.5
18	გაჯიკეთი	6.6	55.3
19	უზბეკეთი	25.1	172.7
20	უკრაინა	48.2	233.1
21	უნგრეთი	9.9	35.7
22	ყაზახეთი	14.9	1,049.2
23	ყირგიზეთი	5	76.6
24	ჩეხეთი	10.3	48.4
25	ხორვატია	5	21.8

ცხრილში აღნიშნულ ქვეყნებს, რომელთა საერთო ფართობი 8960.7 ათ. კვ. მილს, ხოლო მოსახლეობა — ოთხას (უფრო ზუსტად, 399) მილიონ ადამიანს უდრის, მეტად რთული ამოცანების გადაწყვეტა უხდებათ. აქ ერთი პოლიტიკურ-ეკონომიკური სისტემა აღიგავა პირისაგან მიწისა და ამ ქვეყნების

*მილი უდრის 1.6 კმ-ს

მოსახლეობისათვის თითქმის სრულიად ახალი სისტემა მკვიდრდება.

იმ სერიოზული ცვლილებების შედეგად, რომლებიც გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში განხორციელდა ამ ბოლო ათწლეულში თითქმის ყველა ამ ქვეყანამ გარკვეული მატერიალური ზარალი განიცადა. იგი განსაკუთრებით საგრძნობი იყო დსთ-ს ქვეყნებისათვის. აი, ამის დამადასტურებელი ციფრებიც:

2003 წელს დსთ-ს ქვეყნებში მოსახლეობა შემცირდა 1.3%-ით, მშპ – 18%-ით, სამრეწველო პროდუქცია – 26%-ით, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია – 25%-ით, ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში – 53%-ით, ტვირთბრუნვა – 72%-ით, მოსახლეობისათვის განუღი მომსახურების მოცულობები 64%-ით და ა. შ.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ახალი სისტემა ყველა პოსტსოციალისტური ქვეყნისათვის როდია თანაბრად ახალი და რთული. კერძოდ, თუ საბჭოთა კავშირის მოსახლეობა 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შედეგად და მის შემდეგ გაუცხოვდა საბაზრო ეკონომიკისაგან, მისი გარკვეული ელემენტები შემორჩა ევროპის სოციალისტურ ქვეყნებში, მაგალითად, პოლონეთში, ჩეხეთში და ა.შ. კერძოდ, დარჩა კერძო საკუთრება მიწაზე, ვაჭრობაში, საყოფაცხოვრებო მომსახურებაში და სხვ. ცხადია, აღნიშნულიდან გამომდინარე აქ მიმდინარე რეფორმებსაც სრულიად განსხვავებული სახე უნდა ჰქონდეს.

1.2 რეფორმების შედეგები: მოსახლეობა კმაყოფილია თუ უკმაყოფილო?

მართალია, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, დსთ-ს ქვეყნებთან შედარებით გაცილებით თავალსაჩინო შედეგი მოიტანა რეფორმებმა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ამგვარი სისტემური ცვლილებები

მაინც მძიმე გადასატანი აღმოჩნდა როგორც ყოფილი საბჭოთა მოქალაქეებისათვის, ისე მათთვისაც.

მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის ჩეხეთში თითქმის ყველაზე კარგად არის მოწყობილი ცხოვრება, მაღალია ცხოვრების დონე და სხვა, ჩეხები მაინც უკმაყოფილებას გამოთქვამენ; კერძოდ, სოციოლოგიურ გამოკითხვაში მონაწილე ჩეხთა 3/4-ს მიაჩნია, რომ ისინი ცხოვრობენ გაცილებით უარესად, ვიდრე 1989 წლამდე; მხოლოდ 1/4-ი თვლის, რომ უკეთ ცხოვრობს, ვიდრე ადრე. ცხადია, ამის შემდეგ საუბარიც კი ზედმეტია ისეთი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებზე, როგორიც ვთქვათ, საქართველო, რუმინეთი ან რუსეთია. მაგალითად, ამ ბოლო დროს რუსეთში ჩატარებულმა სოციოლოგიურმა გამოკითხვამ დაადასტურა, რომ გამოკითხულთა მხოლოდ 7%-ს მიიჩნია თავისი ცხოვრება გაუმჯობესებულად. ყველა დანარჩენი გამოკითხული დარწმუნებულია, რომ მათი ცხოვრება, პირიქით - მკვეთრად გაუარესდა.

ამასთან, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში ცხოვრება განსაკუთრებით გაუსაძლისი გახდა მას შემდეგ, რაც მას, როგორც ეს საქართველოში მოხდა, სამოქალაქო ომიც დაერთო ზედ. სამოქალაქო ომმა, რომელსაც საქართველოში ჰქონდა ადგილი, უაღრესად მძიმე შედეგები მოიტანა ქვეყნისათვის როგორც პოლიტიკური, ასევე ეკონომიკური, სოციალური თუ სხვა მხრივ. განადგურდა ეროვნული მეურნეობა, დაირღვა ერის ერთიანობა, დაეცა ზნეობა და ა. შ. ამ ასპექტში აღსანიშნავია, რომ უდიდესი პოლონელი ფილოსოფოსი და ასტროლოგი ნიკოლო კოპერნიკი 1526 წელს შესრულებულ ნაშრომში: "მონეტაე კუდენდაე რატიო" („მონეტის მოჭრის მეთოდები“. დასახელება ლათინურად იმიტომ მოგვყავს, რომ იმ ეპოქაში არა მხოლოდ პოლონეთის, არამედ თითქმის მთელი ევროპის მეცნიერები

ლათინურად წერდნენ თხზულებებს) წერდა: "იმ ურიცხვ უბედურებათა შორის, რომლებიც მთელ ერებს ანადგურებენ (...) ოთხი მაინც უმთავრესია: სამოქალაქო ომი, დიდი სიკვდილიანობა, მოუსაველიანობა და ასევე მონეტების გაყალბება". რადგან სიტყვამ მოიტანა და სამოქალაქო ომი ვახსენეთ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ძველ ბერძნებს უაღრესად საინტერესო დამოკიდებულება ჰქონდათ მისადმი; გადმოცემით, როდესაც სამოქალაქო ომის დამთავრების შემდეგ ბერძნები სახლში დაბრუნდებოდნენ, სჯიდნენ მათ, ვისაც ამ ომში მონაწილეობა არ მიეღოთ. ჩვენი აზრით, ბერძნების ასეთი დამოკიდებულება სამოქალაქო ომისადმი კრიტიკულ მიდგომას მოითხოვს. საქმე იმაშია, რომ როგორც ძველი ბერძნები ამბობდნენ, ჭეშმარიტება კამათში იბადება და მის დადგენას დრო სჭირდება. ამიტომ ძნელია მიემხრო რომელიმე მხარეს ასეთი ომის დროს, მით უმეტეს, როდესაც სრულად არა ხარ გარკვეული იმაში, თუ ვის მხარეზეა ჭეშმარიტება. ამასთან, ორივე მხარეს შენი თანამემამულეები დგანან და ასეთ ომში შეუძლებელია არ დაუშვა გამოუსწორებელი შეცდომა. მოკლულს ვეღარ გააცოცხლებ, თუნდაც იგი არ იყოს იმ ჭეშმარიტების მატარებელი, რომლის დასადგენედაც ეს ომი ატყდა... ამჟამად კაცობრიობის სულიერი განვითარება იმ დონემდე ამაღლდა, რომ მრავალ ქვეყანაში კაცის მკვლელსაც აღარ სჯიან სიკვდილით და ამ ფონზე სამოქალაქო ომი, სადაც ათასობით უდანაშაულო ხალხი იხოცება, დაუშვებელი შეცდომაა. ამასთან, გაცილებით მეტი დამნაშავეა იგი, ვინც იარაღით მოინდომა არსებული, თუნდაც არასწორი პოლიტიკური გეზის მქონე ხელისუფლების გადაყენება. ასეთ ხელისუფლებასთან ბრძოლის უამრავი გზა არსებობს და სწორედ მათ მიმართავს ცივილიზებული საზოგადოება. სამწუხაროდ, ჩვენ ვერ გამოვიყენეთ ეს გამოცდილება.

ამ ასპექტში, ვფიქრობთ, საინტერესო იქნება ასევე გავეცნოთ კიდევ ერთი დიდი ადამიანის შეხედულებას სამოქალაქო ომის თაობაზე. ეს ადამიანია ლორდი ბაირონი, გამოჩენილი ინგლისელი პოეტი, რომელმაც სიცოცხლის უკანასკნელი დღეები საბერძნეთში გაატარა. აქ იგი ბერძენ პატრიოტებს ეხმარებოდა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში. აი, რას წერს იგი საბერძნეთის მთავრობას 1823 წლის 30 ნოემბერს:

„აქ გავრცელდა ხმები არეულობის, თითქმის სამოქალაქო ომის დაწყების შესახებ; მთელი გულითა და სულით ვისურვებდი, რომ ეს ხმები ან ყალბი გამომდგარიყო და ან გადაჭარბებული, რადგან ძნელად თუ წარმოვიდგენ უფრო უარეს უბედურებას. გულახდილად უნდა გითხრათ, რომ თუ არ იქნება აღდგენილი წესრიგი და ერთიანობა, სესხის შესახებ ყველა იმედი დაიშვრება და ყოველგვარი დახმარება, რომლის იმედიც ბერძნებს შეიძლება რომ ჰქონდეთ გარედან — ხოლო ეს დახმარება უბრალო როდია, ისეთი არ იქნება, რომ შეიძლებოდეს მასზე უარის თქმა — ან გადაიდება ან მასზე საერთოდ ხელს აიღებენ. ყველაზე უარესი კი ის არის, რომ დიდი ევროპული ქვეყნები, რომელთაგან არც ერთს არ გამოუვლენია თავი საბერძნეთის მტრად, რადგან ყველა მათგანს სურს, რომ საბერძნეთი დამოუკიდებელი სახელმწიფო გახდეს, შეიძლება ახლა იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ ბერძნებს არ შეუძლიათ მართონ თავიანთი ქვეყანა და გადანყვეტენ თავად დაამყარონ წესრიგი, ხოლო ამას ისინი იმგვარად გააკეთებენ, რომ ყველა საუკეთესო იმედი, როგორც თქვენი, ისე თქვენი მეგობრებისა, გაცრუდება“.

უნდა ითქვას, რომ პოლიტიკური, ეკონომიკური გარდაქმნების, სამოქალაქო ომის და ა.შ. მიზეზით გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის საქართველო თითქმის ყველაზე მეტად დაზარალდა. კომპეტენტური

ექსპერტების დასკვნებით, 1989 წელთან შედარებით, 1996 წელს რეალური მშპ-ის წარმოების დონე ამ ქვეყნებს შორის ყველაზე დაბალი სწორედ საქართველოში იყო და იგი 1989 წლის მხოლოდ 20 პროცენტს შეადგენდა.

საოცარია ქვეყნის ასეთი ნგრევა და განადგურება. ასეთი ზიანი გერმანიასაც კი არ მოსვლია მეორე მსოფლიო ომის შედეგად. კერძოდ, 1940-44 წლებში გერმანიის და დიდი ბრიტანეთის მშპ არა თუ შემცირდა, არამედ გაიზარდა შესაბამისად 2,6 და 3,8 პროცენტით (ამ პერიოდში მხოლოდ იაპონიის მშპ-მ იკლო 1,4 პროცენტით). ომის შედეგად ამ ქვეყნების მშპ მხოლოდ 1945-47 წლებში შემცირდა: გერმანიის — 63,2%-ით, დიდი ბრიტანეთის — 3,4%-ით, ხოლო იაპონიის — 15,6 პროცენტით*.

საინტერესოა გავეცნოთ, თუ რა მდგომარეობაა ეროვნული მეურნეობის ზრდისა თუ კლების ასპექტით გარდამავალი ეკონომიკის სხვა ქვეყნებშიც. ამის შესახებ შემდეგ პარაგრაფებში უფრო დანვრილებით გვექნება საუბარი, აქ კი იმის თქმა გვინდა, რომ ამ მხრივ შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა ბალტიის ქვეყნებში, სადაც უკვე დაისახა მისი აღმავლობის ტენდენციები. ეს განსაკუთრებით იგრძნობა ესტონეთში. ყოველივე ეს აძლევს ესტონელს იმის საფუძველს, რომ საკუთარი თავი ბალტიისპირელ კი არა, სკანდინავიელ მოქალაქედ მიიჩნიოს, ანუ განვითარების უფრო მაღალ საფეხურზე მდგომად.

რაც შეეხება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებს, აქ ეკონომიკური დაცემა თითქმის შეუმჩნეველი დარჩა, მან 1989-1997 წლებში საშუალოდ 20% შეადგინა. მიუხედავად ამისა, როგორც ეს მსოფლიო ბანკის ექსპერტებმა გამოითვალეს, ახალი ნევრი ქვეყნებიდან ყველაზე განვითარებულს, ასეთი კი

* იხ. ივ კრუზე, მსოფლიო ეკონომიკა 1945 წლიდან ჩვენს დღემდე, რუსულ ენაზე, მოსკ. 1996 წ. გვ. 6.

სლოვენიაა, იმისათვის, რომ დაუახლოვდეს ევროკავშირის საშუალო ეკონომიკურ მაჩვენებლებს 20 წელი მაინც დასჭირდება, ხოლო ბოლო ადგილზე მყოფებს - 40-50 წელიც კი.

1.3 ზრდის ნაცვლად ეკონომიკური დაქვეითება?!

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ყველაზე მძლავრი ეკონომიკური დაცემა 1989 წლის შემდგომ პერიოდში, ვიდრე 1996 წლამდე საქართველოში აღინიშნა. ტაჯიკეთსაც კი, სადაც სამოქალაქო ომი გაცილებით დიდხანს გრძელდებოდა, არ განუცდია ეკონომიკური მდგომარეობის ასეთი მკვეთრი გაუარესება. როგორც მსოფლიო ბანკის ექსპერტების ანალიზიდან ჩანს, ბოლო წლებში ყველა გარდამავალი ქვეყანა როდი ახერხებს რეფორმების განხორციელებასა და დაცემული მეურნეობის აღდგენას. რეფორმებს დადებითი შედეგები მხოლოდ რამდენიმე მათგანში მოაქვს. წარმატება განსაკუთრებით საგრძნობია ევროკავშირის ახალ წევრ ქვეყნებში, სადაც ყოველწლიურად იზრდება ისეთი მნიშვნელოვანი მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი, როგორიცაა მშპ. ანალიზით ირკვევა, რომ ასევე წარმატებულად ხორციელდებოდა რეფორმები ყაზახეთში, ყირგიზეთსა და ხორვატიაში.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, მშპ-ს ზრდის თვალსაზრისით განსაკუთრებით აღსანიშნავია ჩინეთი, რომელიც გარკვეული თვალსაზრისით, ასევე შეიძლება ჩაითვალოს გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნად. მართალია აქ ეკონომიკური რეფორმები ისეთი მაღალი ტემპებით არ ხორციელდება, როგორც ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში (ანუ აქ კვლავ შემორჩენილია ერთპარტიული პოლიტიკური სისტემა, "თერაპია" შოკის ხასიათს არ იღებს და ა. შ.), მაგრამ ეკონომიკური ზრდა ჩინეთში საკმაოდ მაღალია. კერძოდ,

ბოლო წლებში აქ ეკონომიკური ზრდა საშუალოდ წელიწადში 10%-ზე დაბლა არ ჩამოსულა.

საანალიზო პერიოდში მდგომარეობა გაუარესებულია ალბანეთში, სადაც 1996 წელს 1989 წელთან შედარებით მშპ შეადგენდა 81 პროცენტს, 1997 წელს კი - 73 %-ს. თითქმის ანალოგიური მდგომარეობაა ბულგარეთში და ა. შ. მოტანილი ცხრილი ნათელ სურათს იძლევა აღნიშნულის შესახებ:

ცხრილი №3

მშპ-ს ცვლილების მაჩვენებლები 1996-1997 წლებში 1989 წელთან შედარებით (პროცენტულად)

№	ქვეყანა	1996 წ.	1997 წ.
1	აზერბაიჯანი	36	41
2	ბელარუსი	58	66
3	ბულგარეთი	60	51
4	მალდოვა	39	34
5	რუსეთი	53	57
6	საქართველო	20	34
7	სომხეთი	40	39
8	გაჯაქეთი	37	36
9	უზბეკეთი	82	86
10	უკრაინა	43	37
11	ყაზახეთი	46	58
12	ყირგიზეთი	51	60
	საშუალოდ	47.1	49.9
1	ესტონეთი	66	76
2	ლატვია	52	54
3	ლიტვა	41	44
	საშუალოდ	53	58
1	ალბანეთი	81	73
2	ბულგარეთი	73	63
3	მაკედონია	56	56
4	ბოსნიეთი	103	110
5	რუმინეთი	88	87
6	სლოვაკეთი	89	94
7	სლოვენია	94	99
8	უნგრეთი	87	89
9	წყხეთი	90	90
10	ხორვატია	68	74
	საშუალოდ	82.9	83.5

როგორც ჩანს, 1996-1997 წლებში 1989 წელთან შედარებით, მშპ-ს წარმოების მოცულობების დაცემა მკვეთრი იყო ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში, სადაც მან 1997 წელსაც ვერ მიაღწია 1989 წლის დონის ნახევარსაც კი.

ახლა რაც შეეხება დსთ-ს ქვეყნების განვითარებას შემდგომ წლებში. როგორც შესაბამისი ანალოზი გვიჩვენებს, დსთ-ს ზოგიერთ ქვეყანაში, მდგომარეობა ნაცვლად გამოსწორებისა, კიდევ უფრო გაუარესებულია. კერძოდ, 2003 წელს 1991 წელთან შედარებით, მშპ-ს მაჩვენებელი შემცირებულია 18%-ით. ამ პერიოდში ეკონომიკური კრიზისის დაძლევა და მშპ-ს მაჩვენებლის გაზრდა შეძლო სომხეთმა, ბელორუსმა და ყაზახეთმა (იხ. ცხრილი №4). რაც შეეხება საქართველოს, აქ აღნიშნულმა მაჩვენებელმა 2003 წელს, 1991 წლის მაჩვენებლის მხოლოდ 57% შეადგინა.

ცხრილი №4

მშპ-ს ზრდა/კლება დსთ-ს ქვეყნებში 1991-2003 წლებში პროცენტულად*, 1991 წელი მიიჩნეულია 100%-ად

ქვეყნები	1992	2000	2003
აზერბაიჯანი	77.4	59.3	80.1
სომხეთი	58.2	76.8	108.2
ბელორუსი	90.4	89.7	105.4
საქართველო	55.1	47.5	57.1
ყაზახეთი	94.7	78	106.2
ყირგიზეთი	86.1	72.2	81.1
მოლდოვა	71	42	51
რუსეთი	85.5	70.8	83.6
ტაჯიკეთი	70	41	54
თურქმენეთი	...	...	...
უზბეკეთი	88.9	98.8	...
უკრაინა	90.1	47.4	58.8
სამუშალოდ დსთ-ში	86	68.4	82

* „სოდრუჟესტვო ნეზავისიმბ გოსუდარსტვ“ 2003, სტატკრებული, მოს. 2004წ.

დსთ-ს სივრცეში საანალიზო პერიოდში კიდევ უფრო დიდია კლება მრეწველობაში და იგი 26%-ს შეადგენს. დაახლოებით ასეთივეა კლების მაჩვენებელი საანალიზო პერიოდში სოფლის მეურნეობაშიც.

საგულისხმოა, რომ ინვესტიციების მაჩვენებელი, რომლის ბაზაზე და რომლის წყალობითაც უნდა მომხდარიყო აღნიშნულ ქვეყნებში მშპ-ს ზრდა 2003 წელს, 1991 წლის შესაბამისი მაჩვენებლის მხოლოდ 47%-ს შეადგენდა. ასეთ პირობებში ხომ გამორიცხული იყო წარმოების რაიმე ზრდა.

1.4 დაცემა უპირატესად მრეწველობის პარალიზების ბრალზე

საქართველოს ეკონომიკაში მდგომარეობის ასეთი გაუარესება განსაკუთრებით მრეწველობის დარგის სრულმა პარალიზებამ გამოიწვია. თითქმის 2-3 პროცენტამდე დაეცა ისეთი ტრადიციული ქვედარგი, როგორსაც გადამამუშავებელი (მაგალითად, საკონსერვო) მრეწველობა წარმოადგენს. 1996 წელს მრეწველობაში იმის მესხუთედზე კი არ იწარმოებოდა, რამდენიც 1990 წელს. ამ მხრივ საქართველოში გაცილებით უარესი მდგომარეობა შეიქმნა, ვიდრე დსთ-ს რომელიმე სხვა ქვეყანაში. მაგალითად, უზბეკეთმა არა თუ დაცემა, სამრეწველო პროდუქციის წარმოების ტემპების გაზრდაც კი შეძლო. მოტანილი ცხრილი ამის ნათელი დადასტურებაა.

ცხრილი №5

სამრეწველო პროდუქციის წარმოების მაჩვენებლები 1990-1996 წლებში დსთ-ს ქვეყნებში* (1996 წლის 1 ივლისი 1990 წლის მიმართ, %-ში)

უზბეკეთი.....	106	რუსეთი.....	47	თურქმენეთი....	81
მოლდოვა.....	44	ბელორუსი....	63	აზერბაიჯანი....	41
უკრაინა.....	55	ყირგიზეთი...	39	ყაზახეთი.....	48
საქართველო.....	18	სომხეთი.....	48	ტაჯიკეთი.....	38

*Независимая Газета, 1996 წლის 22 ნოემბერი

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების უმრავლესობას, ბელორუსის გარდა, მდგომარეობა მრეწველობის სფეროში, როგორც ჩანს, არც შემდგომ პერიოდში გამოუსწორებია. აღნიშნულის შესახებ ვნახოთ ცხრილი №6:

ცხრილი №6

სამრეწველო პროდუქციის წარმოების მოცულობათა ზრდის ინდექსი დსთ-ს ქვეყნებში, 1991 მიჩნეულია 100%-ად

	1992წ.	2000წ.	2003წ.
აზერბაიჯანი	70	35	40
სომხეთი	52	56	77
ბელორუსი	91	102	120
საქართველო	54	24	27
ყაზახეთი	86	59	80
ყირგიზეთი	74	42	45
მოლდოვა	73	38	55
რუსეთი	82	62	72
ტაჯიკეთი	76	42	58
თურქმენეთი	85	...	...
უზბეკეთი	93	122	...
უკრაინა	94	60	85
საშუალოდ დსთ-ში	82	61	74

როგორც ცხრილი №6-დან ჩანს, საქართველოში მრეწველობის დარგის ჩამორჩენა არა მხოლოდ უაღრესად საგრძნობი, არამედ რეკორდულიცაა დსთ-ს სხვა ქვეყნებთან შედარებით. აქ 2003 წელს ინარმოვებოდა 1991 წლის შესაბამისი მაჩვენებლის მხოლოდ 27%.

პარადოქსალური მდგომარეობაა: ამ მხრივ დსთ-ს სივრცეში უკეთ გამოიყურება ქვეყანა (ბელორუსი გვაქვს მხედველობაში), რომელიც ნაკლებ ატარებს რეფორმებს.

საანალიზო პერიოდში, გარდა იმისა, რომ დაეცა მოსახლეობის შემოსავლები, მოხდა ასევე მისი ცალკეული ფენების აქამდე არნახული ქონებრივი დიფერენციაცია. გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებიდან ამ მხრივ შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა უნგრეთსა და პოლონეთში. კერძოდ, აქ ულარიბესი მოსახლეობის წილი მთელ მოსახლეობაში არც თუ ისე მაღალია, ხოლო საშუალო ფენას ნახევარზე მეტი ხვედრითი წილი უკავია. ეს გარკვეულწილად იმითაა გამოწვეული, რომ აქ, ეკონომიკის ზოგიერთ დარგში, სოციალიზმის დროსაც ადგილი ჰქონდა გარკვეულ საბაზრო ურთიერთობებს, რომლის პირობებშიც ამ ფენის მოძლიერება ასე თუ ისე, შესაძლებელი იყო(იხ. ცხრილი №7).

ცხრილი №7

მოსახლეობის შემოსავლების განაწილება ზოგიერთ ქვეყანაში

(1999 წლის მონაცემები, პროცენტებში)*

ჯგუფი	საქართველო	რუსეთი	ესპანეთი	უნგრეთი	პოლონეთი	აშშ	ბრაზილი
უმაღლესი 20%	4	6	6	11	8	4	2
საშუალო 60%	51	47	48	55	53	52	31
უღირსესი 49%	45	47	46	34	39	44	67

*იხ. ავ. სულაბერიძე, საქართველოში ოჯახისა და საზოგადოების თანამედროვე ტრანსფორმაციის განმსაზღვრელი ზოგიერთი ფაქტორის შესახებ, ჟურ. „საზოგადოება და ეკონომიკა“, მოსკ. 2002 წლის №3-4.

ერთი შეხედვით, ამ მხრივ საქართველოშიც თითქოს არ უნდა იყოს ცუდად საქმე. როგორც ცხრილიდან ჩანს, აქაც უღარიბესთა წილი მოსახლეობაში უფრო დაბალია, ვიდრე რუსეთსა და ესტონეთში, ხოლო საშუალო ფენას ნახევარზე მეტი ხვედრითი წილი უკავია. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ჩვენთან იმ ადამიანების (70%-ის) შემოსავლები, რომლებიც საშუალო ფენას წარმოადგენენ, ისეთი დაბალია, რომ ისინი ყველა კრიტერიუმით ღარიბი მოსახლეობის მოთხოვნებს აკმაყოფილებენ, რომ აღარაფერი ვთქვათ უღარიბეს ადამიანებზე.

1.5 ენერგეტიკა – ეკონომიკის საყრდენთა საყრდენი

ეს ქვესათაური გამოჩენილი ქართველი სამეურნეო მოღვაწისა და მეცნიერის ომარ ვარძელაშვილის წიგნმა „ღმერთო მიდღეგრძელე საქართველო და მისი შვილები“ გვიკარნახა. მასში იგი სხვათაშორის წერს: „ენერგეტიკა დიდი ხანია გახდა ეკონომიკის საყრდენთა საყრდენი, ხოლო ელექტროენერგეტიკას დღეს უკვე ერის მატერიალური კულტურის საზომადაც კი იყენებენ“.*

როგორც ამ ბოლო წლებში საქართველოშიც აღმოჩნდა, ენერგეტიკა არის დარგი, რომელსაც მართლაც უდიდესი გავლენის მოხდენა შეუძლია როგორც ეროვნული მეურნეობის განვითარებაზე, ისე მოსახლეობის ცხოვრების დონესა და მის ხარისხზე. როგორც მოტანილი ცხრილიდან ჩანს, 1991 წლის შემდეგ დსთ-ს ყველა ქვეყანაში მკვეთრად არის შემცირებული ელექტროენერგიის წარმოება როგორც აბსოლუტური მაჩვენებლების მიხედვით, ისე მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით.

ეს განსაკუთრებით შეეხო საქართველოს, სადაც თუ

* გვ. 104

1991 წელს ინარმოებოდა 13.4 მლრდ კვტ. სთ. ელექტროენერგია, 2003 წელს მისი წარმოება 7.1 მლრდ კვტ. სთ-მდე დაეცა, ანუ თითქმის განახევრდა. ქვეყანაში ასევე შემცირდა ელექტროენერგიის მოხმარება ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით. კერძოდ, ამავე პერიოდში იგი შემცირებულია 32.6%-ით, ანუ 1/3-ით.

ცხრილი №8

ელექტროენერგიის წარმოება ერთ სულ მოსახლეზე

ქვეყნები	1992წ.	2000წ.	2003წ.
აზერბაიჯანი	3236	2323	2555
სომხეთი	2773	1567	1719
ბელორუსი	3769	2609	2696
საქართველო	2453	1460	1655
ყაზახეთი	5069	3472	4273
ყირგიზეთი	3160	3038	2774
მოლდოვა	3018	248	283
რუსეთი	7187	6030	6351
ტაჯიკეთი	3192	2312	2503
თურქმენეთი	3926	...	...
უზბეკეთი	2554	1893	...
უკრაინა	5359	3463	3755
საშუალოდ დსთ-ში	5821	4400	4667

როგორც ცხრილი №8 ჩანს, დსთ-ს მასშტაბით ელექტროენერგიის მოხმარება ერთ სულზე გაანგარიშებით განსაკუთრებით შემცირებულია სომხეთში 38.1%-ით, მოლდოვაში – 90.7%-ით და ა. შ.

საინტერესოა ისიც, რომ ეს მაჩვენებელი უდრის საფრანგეთში 7 ათას კილოვატს, დიდ ბრიტანეთში,

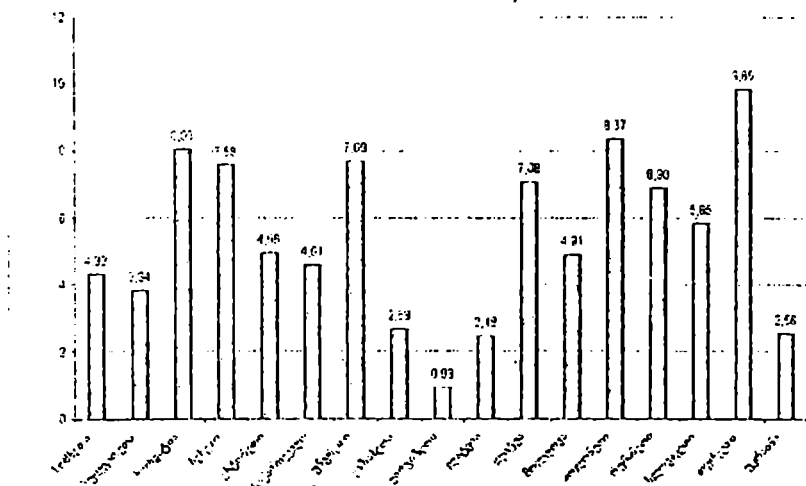
იაპონიასა და შვეიცარიაში - 6 ათასამდე, გერმანიაში - 7 ათასზე მეტს. აღსანიშნავია, რომ ამ მაჩვენებლით მსოფლიოში რეკორდულ ადგილს იკავებს აშშ, სადაც იგი 12 ათას კილოვატს აღემატება.

როგორც ექსპერტები აღნიშნავენ, საქართველოში მომავალშიც ვერ დავეყრდნობით მზისა და ქარის ენერგიას. ჩვენი ძირითადი სიმდიდრე წყლის ენერგია უნდა გახდეს. ხოლო იმის გათვალისწინებით, რომ დღეს ელსადგურები ითვისებენ პოტენციალის მხოლოდ 4-12 პროცენტს, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქვეყანაში ამ მხრივ დიდი პერსპექტივები არსებობს.

ვფიქრობთ, აქვე საინტერესოა მკითხველს გავაცნოთ, თუ რა ფასად იძენს გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში მოსახლეობა ელექტროენერგიას:

გრაფიკი №1

ელექტროენერგიის საცალო ტარიფი მოსახლეობისათვის* (ბადასახადების ჩათვლით) ზოგირით ქვეყანაში 2002 წელს, აშშ ცენტრი/კვტ.სთ

* დემურ ჩომაბიძე - საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება, თბ. 2003წ. გვ.536.

1.6 მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუარესება-ეკონომიკური დაცემის შედეგი (რეტროსპექტივა)

საქართველოში მშპ-ისა და განსაკუთრებით სამრეწველო პროდუქციის წარმოების მოცულობის ასეთმა დაცემამ, რამაც, ერთის მხრივ, ხელფასების მკვეთრი შემცირება და უმუშევრობის მყისიერი ზრდა გამოიწვია და მეორეს მხრივ, ქვეყანაში ადრე არსებული, შედარებით დაბალ დონეზე დარეგულირებული, ფასების მსოფლიო ფასებთან მიახლოებამ, უაღრესად მძიმე მდგომარეობაში ჩააგდო მოსახლეობა. ალბათ ღირს გავიხსენოთ: 1991 წელს საბიუჯეტო ორგანიზაციაში დასაქმებული ერთი მუშაკი იღებდა დაახლოებით 8 აშშ დოლარს, 1995 წელს - 17.6-ს, ხოლო ამჟამად ეს მაჩვენებელი შეადგენს დაახლოებით 50-ს.

სამაგიეროდ, ამავე პერიოდში კატასტროფულად გაიზარდა ფასები. კერძოდ, თუ საქონლის ხორცი 1993 წელს ღირდა 1.59 აშშ დოლარი, 1997 წელს მან 2.63 შეადგინა; კარაქის ფასი შესადარ პერიოდში გაიზარდა 3.28 აშშ დოლარიდან 3.77-მდე, კვერცხის (ათი ცალი) ფასი - 0.35-დან 1.16-მდე და ა. შ. ასევე მკვეთრად გაიზარდა ტანსაცმლის ფასები, მომსახურების ტარიფები ტრანსპორტზე, სამედიცინო მომსახურებაზე, კულტურულ ღონისძიებებზე და სხვა. ცხადია, ყოველივე ეს მძიმე ტვირთად დაანვა ადამიანების ყოფა-ცხოვრებას.

ვფიქრობთ, ამ ასპექტში საინტერესოა გავეცნოთ ასევე სამომხმარებლო ფასების ინდექსებს. როგორც ცხრილი №9-დან ჩანს, სამომხმარებლო ფასები დსთ-ს ქვეყნებში 1991-97 წლებში მკვეთრად იზრდებოდა; ზრდა განსაკუთრებით მაღალი იყო (მით უმეტეს, საქართველოსათვის) 1993 წელს. შემდგომში ამ მაჩვენებელმა კლება დაიწყო.

ცხრილი №9

ფასების ინდექსი გარდამავალი ეკონომიკის
ძვეყნებში წინა წელთან შედარებით
(პროც.)

№	ქვეყანა	1991	1993	1995	1997
1	აზერბაიჯანი	2.1	12.3	5.1	1
2	ბელორუსი	1.9	12.9	8.1	1.6
3	თურქმენეთი	2.1	17.3	-	-
4	მოლდოვა	2.1	12.8	1.3	1.1
5	რუსეთი	2.6	9.4	2.3	1.1
6	საქართველო	1.8	113.7	1.6	1.1
7	სომხეთი	2.4	110	2.8	1.1
8	ტაჯიკეთი	2.1	22.4	5.4	1.7
9	უზბეკეთი	2	13.3	4.2	-
10	უკრაინა	3.9	102.3	2.8	1.1
11	ყაზახეთი	1.8	17.6	1.4	1.2
12	ყირგიზეთი	2.1	13.1	1.5	1.3

აღსანიშნავია, რომ ამ პერიოდში (1990-97წლები) საცალო ფასები თითქმის ყველა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში გაიზარდა, თუმცა, არათანაბარი ტემპებით. ზრდა შედარებით მაღალი იყო პოლონეთში (52-ჯერ), ჩეხეთში (3.2-ჯერ), სლოვაკეთში (3.3-ჯერ), უნგრეთში (6-ჯერ) და ა. შ. მაგრამ ფასების ზრდის ტემპებით გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის „რეკორდსმენი“ მაინც საქართველოსთან ერთად, ბულგარეთი იყო. აქ 8 წლის განმავლობაში ფასები 1000-ჯერ გაიზარდა.

ვერ ვიტყვით, რომ ამ პერიოდში ყველა იმ ქვეყანაში, სადაც ეკონომიკის ტრანსფორმაციას ანხორციელებენ, ფასების ზრდამ მოსახლეობის რეალური შემოსავლების თანაბარი გაუარესება გამოიწვია. მაგალითად, თუ

პოლონეთში აღნიშნულ პერიოდში შემოსავლები 20%-ით შემცირდა, სლოვაკეთში თითქმის იგივე დონეზე დარჩა, ხოლო ჩეხეთში იგი გაიზარდა კიდევ.

ახლა საინტერესოა ვნახოთ, თუ რა მდგომარეობაა ფასების მხრივ ევროკავშირის ქვეყნებში (ვგულისხმობთ როგორც „ძველ“, ისე „ახალ“ წევრებს). თუ ავსტრიაში არსებულ ფასებს 100 პროცენტად ვიგულისხმებთ, ვნახავთ, რომ 72 პროცენტით მეტია ნორვეგიაში, 54%-ით ისლანდიაში, 36%-ით შვეიცარიაში და ა. შ. რაც შეეხება ახალ წევრებს, აქ მათი დონე ჯერჯერობით ევროკავშირის საშუალო ფასებთან შედარებით დაბალია. კერძოდ, სლოვენიაში 22%-ით, ესტონეთში-32%-ით, ლატვიაში-34%-ით, პოლონეთში-36%-ით, ლიტვაში-41%-ით, უნგრეთში-33%-ით, ჩეხეთში-46%-ით და სლოვაკეთში- 49%-ით.

ამ ასპექტში, ვფიქრობთ, მკითხველისათვის საინტერესო იქნება წარმოვადგინოთ წარმოების ეფექტიანობისა და შრომის ანაზღაურების ისეთი ამსახველი მაჩვენებლები, როგორცაა წარმოადგენს სამუშაო დრო, რომელიც პურისა და ბიგ მაკის შესყიდვისათვისაა საჭირო. როგორც ცნობილია, პური, ისე როგორც ბიგ მაკი მიჩნეულია პროდუქტად, რომლის ფასიც შედარებით სტაბილურია.

რადგან ბიგ მაკზე ჩამოვარდა საუბარი, აქვე ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ხშირად ამ პროდუქტს ცხოვრების დონისა და სტაბილურობის გარკვეული ფუნქციითაც კი აღჭურვენ ხოლმე და იმის საფუძველზე, თუ რომელ ქვეყანაში რა ღირს იგი, მსჯელობენ იმაზე, თუ სად როგორია ფასები და ეროვნული ვალუტის მსყიდველობითუნარიანობა.

1 კილოგრამი ჯურისა და ბიგ-მაკის შესაწყიდად
აუცილებელი შრომის მოცულობა, წუთებში,
ეპროკავშირის სხვადასხვა მსხვილ ქალაქში:

	ბ ი გ მ ა კ ი	1 კ ბ ქ უ რ ი
ბ რ ა ტ ი ს ღ ა ე ა	54	20
ვ ა რ შ ა ე ა	44	17
ბ უ დ ა პ ე შ ტ ი	44	14
პ რ ა ღ ა	43	18
ღ უ ბ ღ ი ა ნ ა	39	39
ღ ი ს ა ბ ო ნ ი	42	19
რ ო მ ი	46	46
ბ ა რ ს ე ღ ო ნ ა	23	19
მ ა დ რ ი დ ი	21	15
ა თ ე ნ ი	21	12
ს ტ ო კ კ ო ღ მ ი	18	22
პ ა რ ი ზ ი	19	18
პ ე ღ ს ი ნ კ ი	19	18
ო ხ ღ ო	19	21
ბ რ ი უ ხ ე ღ ი	19	11
ქ ე ნ ე ე ა	16	10
ღ ო ნ დ ო ნ ი	16	10
კ ო პ ე ნ პ ა გ ე ნ ი	15	9
ბ ე რ ღ ი ნ ი	16	8
ა მ ს ტ ე რ დ ა მ ი	16	5
ე ე ნ ა	5	4
ღ უ ქ ს ე მ ბ უ რ გ ი	13	12
ფ რ ა ნ კ ფ უ რ ტ ი	15	8
ღ უ ბ ღ ი ნ ი	14	6
ც ი უ რ ი ს ი	14	5

აქედან გამომდინარე, საინტერესოა იმის ნახვა,
თუ მართლაც რა ღირს ეს პროდუქტი ჩვენთვის
საინტერესო ქვეყნებში:

ზიგ-მატის ფასი სხვადასხვა ძველანაში (დოლარებში)

შვეიცარია.....	4.90
დანია.....	4.46
ევროს ზონა....	3.28
აშშ.....	2.90
უნგრეთი.....	2.52
ჩეხეთი.....	2.13
პოლონეთი.....	1.63
რუსეთი.....	1.45

საანალიზო პერიოდში (1991-2003 წლები) დსთ-ს ქვეყნებში ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლებიდან დიდი გარღვევა დაფიქსირდა მომსახურების სფეროშიც. კერძოდ, 2003 წელს ამ განუვლი მომსახურების ღირებულების მოცულობა 1991 წლის ანალოგიური მაჩვენებლის 64 პროცენტს შეადგენს. მხოლოდ საცალო ვაჭრობის მაჩვენებელია ამ პერიოდში 7%-ით გაზრდილი, რაც, ჩვენი აზრით, იმპორტული საქონლით ვაჭრობის ზრდაში უნდა გამოხატულიყო და სრულიადაც არ უნდა მოასწავებდეს დსთ-ს ქვეყნების ეროვნული წარმოების წინსვლას.

რა თქმა უნდა, აღნიშნული უარყოფითი ეკონომიკური პროცესები თავის გავლენას მოახდენდა მოსახლეობის რიცხოვნობაზე დსთ-ს ქვეყნებში. შედეგად, 1991-2003 წლებში მათი მოსახლეობა, მიუხედავად იმისა, რომ აქ ცხოვრობენ მაღალფერტილური ხალხები (თურქმენები, უზბეკები, ყაზახები, აზერბაიჯანელები და სხვ.), მცირედ (1.3%-ით), მაგრამ მაინც, შემცირდა.

1.7 დაისახა კერძო სექტორის ზრდის ტენდენცია

აღბათ ერთადერთი დადებითი ეკონომიკური მოვლენა, რაც 90-იანი წლების პირველ წლებში მოხდა,

ჩვენი აზრით, იყო ის, რომ მკვეთრად იცვალა სახე საკუთრების ფორმამ, რისი განხორციელებაც როგორც ეკონომიკური, ისე პოლიტიკური თვალსაზრისით, აუცილებელი იყო. ექსპერტთა აზრით, ამის გარეშე თითქმის შეუძლებელია წარმოების ეკონომიკური ეფექტურობის გაზრდა და დემოკრატიის დამკვიდრება. მაგალითად, ნიგნში „თავისუფლება და განვითარება“ ცნობილი ეკონომისტი ბალცეროვიჩი წერს: „ბოლო ხანებში უმთავრეს კაპიტალისტურ, ყოფილ სოციალისტურსა და მესამე სამყაროს ქვეყნებში ამ სფეროში მიმდინარე რეფორმები ცხადყოფენ, თუ როგორ დაისახა ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის თანდათანობით შემცირების ტენდენცია...“. მართლაც, იმ ქვეყანაში, სადაც ამ სტრიქონების ავტორს, როგორც ეკონომიკური რეფორმების ინიციატორსა და ხელმძღვანელს, მიცემული ჰქონდა მოქმედების თავისუფლება, განვლილ პერიოდში შემცირდა სახელმწიფო სექტორი. კერძოდ, თუ 1994 წელს პოლონეთში მუშაობდა 5000 სახელმწიფო საწარმო, 2004 წლისათვის მათი რიცხოვნობა 1736-მდე შემცირდა. დღეისათვის პოლონელი სამუშაო ძალის 3/4 კერძო სექტორშია დასაქმებული. აღსანიშნავია, რომ ამგვარი ტენდენციები იკვეთება დსთ-ს სივრცეშიც. კერძოდ, თუ 1991 წელს სახელმწიფო სექტორი დსთ-ს ქვეყნებში შეადგენდა 74%-ს, 2003 წლისათვის იგი 34%-მდე დაეცა. თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, თუ რა სახე ჰქონდა მიღებული პრივატიზაციის პროცესებს დსთ-ს უმრავლეს (ძნელია იმის თქმა, რომ ყველა) ქვეყანაში და ამ პროცესებს ხალხმა პრივატიზაციის ნაცვლად სამართლიანად უწოდა „პრიხვატიზაცია“, მაშინ საკუთრების ფორმის ამგვარი ცვლილებით გამოწვეული ეიფორია ფერმკრთალდება. ძნელი დასაჯერებელია, მაგრამ პოლონეთში, სადაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კერძო საკუთრების არსებობის ტრადიცია მეტ-ნაკლებად

ყოველთვის არსებობდა, CBOS-ის სოციოლოგიური გამოკვლევების თანახმად, სტუდენტთა 99 (!) პროცენტის მიხედვით, არავითარი თავისუფალი კონკურენცია ქვეყანაში არ არსებობს და თუ ადამიანს მჭიდრო კავშირები არა აქვს პოლიტიკურ ელიტასთან, იგი ბიზნესში წარმატებას ვერ მიაღწევს და მარცხისთვისაა განწირული.

ამის გამოა, რომ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში პრივატიზაციის შესახებაც მრავალი ურთიერთ-საწინააღმდეგო აზრია გამოთქმული. მაგალითად, ნობელის პრემიის ლაურეატი ჯოზეფ სტიგლიცი რუსეთის მთავრობას ურჩევს 90%-ით დაბეგროს პრივატიზებული ქონება, რათა ამ გზით ქვეყანამ დაიბრუნოს ოლიგარქების მიერ ჩალის ფასად ხელში ჩაგდებული ქონება და გადაარჩინოს იგი საზღვარგარეთ გატანისაგან. სტიგლიცის აზრით, ელცინის დროს რუსეთში უფრო ქონების მიტაცების ხერხები და მეთოდები შეიქმნა და დაიხვეწა, ვიდრე მისი გამრავლებისა. „ამიტომ დაუყოვნებლივ უნდა მოხდეს 90-იანი წლების უკანონო პრივატიზაციის პრობლემების გადაჭრა“-ნერს იგი და აგრძელებს „თუკი უკანონოდ მითვისებულ ქონებაზე საზოგადოება თვალს დახუჭავს, მაშინ კერძო საკუთრება ამ ქვეყანაში ვერასოდეს ვერ იგრძნობს თავს უსაფრთხოდ, ხოლო ეკონომიკურ ოლიგარქიას პოლიტიკური ოლიგარქია შეცვლის“.

გვსურს ვთქვათ შემდეგიც: ბოლო წლებში ქვეყანაში შექმნილმა დუხჭირმა ყოფამ ჩვენს თანამემამულეებს ღარიბი კაცის ერთგვარი კომპლექსიც კი შეუქმნა. მრავალ მათგანს აღარ სჯერა, რომ შესაძლებელია არსებული მდგომარეობის გამოსწორება და გაუმჯობესება. მათ გასაგონად უნდა ვთქვათ: ეს შესაძლებელია და ყველაფერი ძირითადად ჩვენს მონდომებაზეა დამოკიდებული. ამასთან დაკავშირებით ერთი მაგალითი გვინდა მოვიტანოთ, რომელიც ევროკავშირის ორ ქვეყანას - დიდ ბრიტანეთსა

და ირლანდიის რესპუბლიკას ეხება: პირველი რამდენიმე საუკუნეა უფრო მდიდარი და ძლიერი სახელმწიფოა, ვიდრე მეორე. მაგრამ ბოლო 25 წელიწადია, ვითარება იცვალემა. ახლა ირლანდია უფრო მდიდარი ხდება, ვიდრე გაერთიანებული სამეფო, ყოველ შემთხვევაში, წარმოებული მშპ-ს ერთ სულზე გაანგარიშებით მიღებული მაჩვენებლით. თუ ადრე, თითქმის მთელი ისტორიის მანძილზე ირლანდიელები სამუშაოს საძებრად მთელ მსოფლიოში და მათ შორის, ინგლისშიც მიდიოდნენ, დღეს უკვე ინგლისელი გადადის სამუშაოდ ირლანდიაში.

1.8 კაპიტალისტური წარმოების ეფექტურობის დასაბუთება „ორი გერმანიის“ მაგალითზე

ჩვენი აზრით, კაპიტალისტური წარმოების წესის გაცილებით მაღალი ეფექტურობის დასაბუთებლად სოციალისტურ წარმოების წესთან შედარებით ყველაზე უკეთ „ორი გერმანიის“ წარმოების ეფექტურობის მაჩვენებლების შეპირისპირებაც იკმარებდა.

ყოფილ გდრ-ში, რომლის ფართობიც პოლონეთის ფართობის ერთ მესამედს წარმოადგენს და სადაც 17 მლნ ადამიანი ცხოვრობს, გფრ-მ 1.25 მილიარდი ევრო ჩადო, რათა ამ მხარის მცხოვრებთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა დანარჩენი გერმანიის ანალოგიური მაჩვენებლებისათვის გაეთანასწორებინა. მიუხედავად ამისა, ეს ჯერჯერობით განუხორციელებელი ამოცანა აღმოჩნდა. მომავალში, ანუ 2019 წლამდე გათვალისწინებულია დამატებით 153 მლრდ ევროს დაბანდება აღმოსავლეთის მიწებზე, რათა მისი ეკონომიკა ამოინიოს საერთო-გერმანული ეკონომიკის დონემდე.

ამ მიწებზე ყველაზე მტკივნეულ პრობლემად რჩება უმუშევრობა, რომელიც 20%-ს აღემატება, მაშინ, როდესაც ანალოგიური მაჩვენებელი დასავლეთ

გერმანიაში 9%-მდეა. ეს მაჩვენებელი გაცილებით მაღალი იქნებოდა, თუ მათ რიცხვში შევიყვანდით აქაურ სახელწიფო მოხელეებსაც, რომელთა რაოდენობაც მკვეთრად აღემატება ანალოგიური სამსახურების რიცხოვნობას დასავლეთში. ყოველი მეოთხე ფირმა, რომელმაც 2004 წელს თავი გაკოტრებულად გამოაცხადა, სწორედ ამ მიწებიდან იყო. მრავალი დასავლეთ გერმანული ფირმა, რომელსაც ფილიალი აღმოსავლეთ გერმანიაში აქვს, დიდ ზარალს ნახულობს. ეს ეხება ასევე ბანკების ფილიალებსაც. აქაური მუშაკები გამოიმუშავენ 20%-ით ნაკლებს და მუშაობენ გაცილებით მეტს, ვიდრე დასავლეთ გერმანიაში. აქაური ახალგაზრდები მასიურად გადადიან სამუშაოდ და საცხოვრებლად დასავლეთ გერმანიაში.

2050 წლისათვის აღმოსავლეთი მიწების მოსახლეობის რიცხოვნობა თითქმის განახევრდება – აცხადებენ ექსპერტები – უკვე 20-30 წლის შემდეგ აქ 20-30 პროცენტით ნაკლები ადამიანი იცხოვრებს.

უკვე მრავალი წელიწადია, რაც აღმოსავლეთ გერმანიაში ეკონომიკა ვითარდება გაცილებით ნელი ტემპებით, ვიდრე დასავლეთში. უკვე აღარავის ეპარება ეჭვი იმაში, რომ ისტორიაში ყველაზე დიდი ექსპერიმენტი, რომელმაც თავდაყირა დააყენა ეკონომიკა ოდერსა და ლაბას შორის, კატასტროფით დასრულდა. როგორც ეს შესაბამისმა ს/კ ინსტიტუტებმა გამოთვალეს, აღმოსავლეთი მიწები 43% დახმარებების ხარჯზე ცხოვრობდნენ. ამჟამად კი "ორი გერმანიის" გაერთიანების ხარჯი წლიურად გფრ მშპ-ს 4%-ს აღემატება. წარმოების დაბალ ეფექტურობას აღმოსავლეთ მიწებზე ემატება მფლანგველობის, არაპერსპექტიული ინვესტიციების და კორუფციის შემთხვევები.

რეალიზაციის მცირე შანსი აქვს ასევე ტრანსპორტისა და აღმოსავლეთის აღორძინების მინისტრის წინადადებას,

რომელიც შრომის ხარჯების შემცირებას ისახავს მიზნად, რამაც ახალი მიწებზე მიმზიდველი უნდა გახადოს ინვესტიციები. პროექტმა პროფკავშირების გააფთრებული პროტესტი გამოიწვია, რომელიც ხელფასების შემცირების წინააღმდეგ გამოდის.

1.9 ევროპული ინტეგრაციის ისტორია და მნიშვნელობა

ვიდრე უფრო დანვრილებით ვისაუბრებდეთ ევროკავშირზე, ამ ეკონომიკური გაერთიანების მნიშვნელობაზე, მასში გაერთიანებულ ახალ ქვეყნებზე და საქართველოს სწრაფვის შესახებ ამ კავშირისაკენ, გვინდა ორიოდ სიტყვა ვთქვათ თავად კავშირის წარმოშობის ისტორიაზე.

ევროპული ინტეგრაცია სათავეს მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდიდან იღებს. ომმა დაარწმუნა ევროპა, რომ მშვიდობის დამყარება და კონტინენტის ორი უდიდესი ქვეყნის — საფრანგეთისა და გერმანიის შერიგება არაორდინალურ გადაწყვეტილებებს მოითხოვდა.

1950 წელს საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა, რობერტ შუმანმა წამოაყენა წინადადება, რომ საფრანგეთსა და გერმანიას გაერთიანებინათ თავიანთი სამხედრო მრეწველობის ხერხემალი — ფოლადისა და ნახშირის წარმოება. 1951 წლის პარიზის ხელშეკრულებით, ევროპის ნახშირისა და ფოლადის გაერთიანება შეიქმნა. ხელშეკრულებას იტალია, ბელგია, ნიდერლანდები და ლუქსემბურგიც მოუერთდნენ. იქიდან მოყოლებული, ნახშირისა და ფოლადის ინდუსტრიის მართვა ერთ ზესახელმწიფოებრივ ორგანიზაციას — „მაღალ ხელმძღვანელობას“ გადაეცა, რომელსაც ჟან მონე ჩაუდგა სათავეში.

1957 წელს ექვსმა ქვეყანამ გადაწყვიტა თავისი რესურსები სხვა სფეროებშიც შეეკავშირებინათ. შეიქმნა

ენერგიის გაერთიანება, ე.წ. „ევრატომი“, რომელსაც ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების შექმნა მოჰყვა. ამ წელს დადებული რომის ხელშეკრულების თანახმად, დაიწყო სავაჭრო ბარიერების მოხსნა და საერთო ბაზრის ფორმირება. 1957 წლიდან იღებს სათავეს საერთო სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკაც, რომლის მიზანიც იაფი და ყველასათვის ხელმისაწვდომი სურსათის წარმოებისათვის ხელშეწყობა იყო.

1957 წლის შემდეგ ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობა უკვე მეხუთედ ფართოვდება. 1973 წელს მას შეუერთდა დანია, ირლანდია და დიდი ბრიტანეთი, 1981 წელს – საბერძნეთი, 1986 წელს – პორტუგალია და ესპანეთი, 1995 წელს – ავსტრია, ფინეთი და შვედეთი. 2004 წლის 1 მაისს ევროკავშირი კიდევ ათი ქვეყნით გაფართოვდა.

1967 წელს სამი ევროპული ინსტიტუტი გაერთიანდა. მაშინ შეიქმნა ერთიანი კომისია, მინისტრთა საბჭო და ევროპარლამენტი.

1979 წელს ევროპარლამენტის პირველი პირდაპირი არჩევნები გაიმართა, აქამდე ევროდეპუტატებს ეროვნული პარლამენტებიდან გზავნიდნენ.

1987 წელს ძალაში შევიდა ერთიანი ევროპული აქტი, რომელიც საერთო ბაზრის შექმნას ითვალისწინებდა. ეს უკანასკნელი, რომელიც 370 მილიონ ადამიანს აერთიანებდა, 1993 წელს შეიქმნა. მას შემდეგ იგი უზრუნველყოფს კავშირის მასშტაბით საქონლის, მომსახურების, მუშახელის და კაპიტალის თავისუფალ გადაადგილებას.

1993 წელს, მაასტრიხტის ხელშეკრულების შედეგად გაჩნდა ტერმინი „ევროკავშირი“. ამ ხელშეკრულებამ საფუძველი დაუდო თანამშრომლობას თავდაცვის, საშინაო და საგარეო პოლიტიკის სფეროებში, განისაზღვრა ეკონომიკური კავშირის შექმნისა და ერთიანი ვალუტის შემოღების ვადები.

იმის განსასაზღვრავად, თუ როგორი იქნებოდა ევროკავშირი გაფართოების შემდეგ, 2002 წლიდან დაიწყო მუშაობა კავშირის კონსტიტუციის შესაქმნელად. ეს პროცესი დღემდე გრძელდება.

2002 წელს გაჩნდა საერთო ევროპული ვალუტა – ევრო. იგი კავშირის ყველა ქვეყანამ ეროვნულ ვალუტად გამოაცხადა, გარდა დანიის, შვედეთის და დიდი ბრიტანეთისა. ევროკავშირი მსოფლიოს უდიდესი ბაზარია, მასზე მოდის მსოფლიო ვაჭრობის 25% და საგარეო დახმარებების ნახევარზე მეტი.

ევროკავშირის შემდგომი გაფართოება 2007 წელს არის ნაგარაუდები. 3 წლის შემდეგ ევროკავშირს ბულგარეთი, რუმინეთი და შესაძლოა ხორვატიაც შეუერთდნენ. ევროკავშირის ახალი წევრი ქვეყნის სტატუსი აქვს თურქეთსაც, თუმცა მისი განწევრიანების სავარაუდო თარიღი ჯერჯერობით უცნობია. რაც შეეხება ევროპის სხვა ქვეყნებს, მათ შორის საქართველოს, მათი ევროკავშირში განწევრიანება ამჟამად დღის წესრიგში არ დგას.

კრიტერიუმებს, რომელთა დაკმაყოფილებაც საქართველოს მოუწევს კავშირში გასაერთიანებლად, იგივე იქნება, რაც თავის დროზე კოპენჰაგენის ევროპულმა საბჭომ აღმოსავლეთ ევროპის კანდიდატ ქვეყნებს დაუსახა.

- პირველი, პოლიტიკური კრიტერიუმი: კანდიდატ ქვეყნებს უნდა ჰქონდეთ სტაბილური ინსტიტუტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ დემოკრატიას, კანონის უზენაესობას, ადამიანის უფლებებისა და უმცირესობათა უფლებების დაცვას და მათ პატივისცემას.

- მეორე, ეკონომიკური კრიტერიუმი: კანდიდატ ქვეყნებში უნდა ფუნქციონირებდეს საბაზრო ეკონომიკა. მათ უნდა გაუძღონ კონკურენციის ზენოლასა და საბაზრო ძალებს ევროკავშირის ტერიტორიაზე.

- მესამე, ქვეყანამ უნდა აიღოს ყველა ვალდებულება, რასაც ევროკავშირის წევრობა გულისხმობს, მათ შორის

პოლიტიკური, ეკონომიკური, საკანონმდებლო და ფინანსური მიმართულებით.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებსა და მათ ევროკავშირში განეწიანების მისწრაფებაზე საუბრისას აღსანიშნავია: საკმარისი არ არის მხოლოდ მათი სურვილი, საჭიროა იმ ქვეყნებმაც გამოხატონ თანხმობა მათი კავშირში მიღების შესახებ, რომლებიც უკვე იმყოფებიან მასში; აი, მაგალითად, როგორ შეფასებას აძლევდნენ წარსულში ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების ევროკავშირში შესვლას კავშირის „ძველი“ წევრი ქვეყნები:

ცხრილი №12

ევროკავშირის ქვეყნების მოქალაქეთა შეფასება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების კავშირში მიღებაზე

	თანახმანი არიან	წინააღმდეგნი არიან
უნგრეთის	53*	24
პოლონეთის	49	29
ჩეხეთის	48	28
სლოვაკეთის	43	32
ბულგარეთის	42	33
ესტონეთის	41	32
ლატვიის	41	32
ლიტვის	41	33
სლოვენის	39	35
რუმინეთის	39	37

ამ მონაცემების საფუძველზე საინტერესო დასკვნის გაკეთება შეიძლება. ევროკავშირის ქვეყნების მოქალაქეები, ცხადია, ინფორმირებული არიან, თუ სად ხორციელდება რეფორმები, სად მოაქვთ მათ ხელშესახები

*) ანკეტირებულთა პროცენტი;

წყარო: „Rzeczpospolita“ 1998 წლის 18 სექტემბერი

შედეგები, სადაა გაბატონებული მაფია, ჰყვავის კორუფცია და ა. შ. მაშასადამე, ისინი მხარს დაუჭერენ მხოლოდ იმ ქვეყნების ევროსტრუქტურებში შესვლას, რომელთა მოქალაქენიც არ დაარღვევენ დასავლეთ ევროპის ქვეყნების სტაბილურობას, არ შეარყევენ მათ ეკონომიკურ მდგრადობას და ა. შ. აქედან გამომდინარე, ევროკავშირის მოქალაქეები შედარებით ნაკლებ წინააღმდეგობას უწევდნენ უნგრეთის ამ სტრუქტურაში გაერთიანებას (24%), ვიდრე რუმინეთისას (37%). საერთოდ აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის მცხოვრებთა 83% მიიჩნევდნენ, რომ ამ კავშირში გაერთიანებამდე ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს უნდა შეესრულებინათ ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ეკონომიკური კრიტერიუმი. ისინი განსაკუთრებით მომთხოვნი არიან დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საკითხებისადმი. ასევე მიიჩნევენ, რომ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები უფრო აქტიურად უნდა შეებრძოლონ ორგანიზებულ დანაშაულობებს, უფრო ენერგიულად დაიცვან გარემო, დააჩქარონ ეროვნული მეურნეობის განვითარების ტემპები და ა. შ.

ცხადია, თუ ჩვენ გვსურს პერსპექტივაში ამ სტრუქტურაში გაერთიანება, აღნიშნული მოთხოვნები უნდა დავისახოთ პრიორიტეტებად.

1.10 ევროკავშირის ახალი წევრი ქვეყნების სოციალური და ეკონომიკური მაჩვენებლების დახასიათება

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, 2004 წლის 1 მაისს ევროკავშირში ახალი ქვეყნები შევიდნენ, რის შედეგადაც კავშირი 25 წევრამდე გაიზარდა. საინტერესოა გავეცნოთ ახალი წევრი ქვეყნების ზოგიერთ მახასიათებელს:

როგორც ვხედავთ, ევროკავშირის ახალ წევრებს შორის ყველაზე მჭიდროდ დასახლებულია ჩეხეთი – 129 მკვიდრი ერთ კვადრატულ კილომეტრზე; შემდგომ მოდის პოლონეთი – 124 მკვიდრი და ა. შ.

წარმოების ზრდის ტემპების მიხედვით 2001 წელს ლიდერობდა ლატვია, ლიტვა, რუმინეთი და ა.შ. რაც შეეხება 1 კაცზე გაანგარიშებით მშპ-ს წარმოებას, იგი ახალი წევრი ქვეყნებიდან 2000 წელს გაცილებით მაღალი იყო სლოვენიაში, უნგრეთში და სხვ.

ცხრილი №13

ახალი წევრი ქვეყნების მახასიათებელი ძირითადი მაჩვენებლები*

ქვეყნები	ფართობი, კმ. კვ	მოსახლეობა, ათ. კაცი	მოსახლეობის სიმჭიდროვე 1 კმ. კვ	2001 წელს მშ წარმოება, კოინფლ. უცვლელ მლნ. ლარი	2001 წელს მშ წარმოების ტემპი, %-ში	2000 წელს მშ წარმოება, წ.-ში, 1 კაცზე	მშპ-ს ზრდა 2000 წელს 1999 წელთან შედარებით, %-ში
ბულგარეთი	110910	7952	71.5	29.618	104	1704.9	15.8
კუპრასი	9251	789	85.7	59	104.1	11630.0	23.5
ჩეხეთი	78866	10224	129	2157.828	103.3	5548.2	5.7
ესტონეთი	45227	1364	30	96.571	105	4164.7	-
უნგრეთი	93030	10188	109.4	14876.4	103.8	5194.1	10.9
ლატვია	64589	2355	36.3	4.759	107.7	3217.8	-
ლიტვა	65300	3481	53.2	48	105.9	3447.3	6.7
პოლონეთი	312685	38641	124	749.3	101	3442.0	10.5
რუმინეთი	238391	22408	93.9	1154126.4	105.3	1771.4	5.2
სლოვენია	20273	1992	98	4566.2	103	9442.9	3.8
სლოვაკეთი	49035	5380	110	989.297	103.3	3803.2	4.7

ფიქრობთ, აქვე საინტერესოა ვნახოთ, თუ ახალ წევრ ქვეყნებში სამეურნეო საქმიანობის რომელ სახეში, რა მოცულობის დამატებული ღირებულება იქმნება. აღნიშნულის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი ცხრილი №14:

ცხრილი №14

დამატებული ღირებულების სტრუქტურა საქმიანობის სახეების მიხედვით** (პროცენტულად)

* 2001 წლის მონაცემები; იხილეთ ინტერნეტში, <http://www.insse.ro-Q3/gen-char.htm>

** ცხრილის მასალები იხილეთ ინტერნეტში, <http://www.insse.ro-Q3/gen-char.htm>

	ბელგარეთი	კოსოვო	ჩეხეთი	ქრეთი	უნგრეთი	დ. დ. დ.	დ. დ. დ.	პოლონეთი	რუმინეთი	სლოვენია	სლოვაკეთი
საბელგარეთ-სამეცნიერო წარმომადგენლობა, მეტეოლოგი და მეტეოლოგია											
1999	10.3	4.2	4.2	0.0	4.8	4.4	8.4	3.9	15.1	3.0	4.2
2000	13.8	3.0	4.3	6.1	4.2	4.6	7.7	3.6	12.5	3.7	4.3
2001	13.9	4	4.4	6.6	3.0	4.7	7.5	3.0	15.2	2.6	5.0
სამო-მომზადებული მრეწველობა											
1999	1.9	0.3	1.5	1.1	0.2	0.2	0.5	2.3	2.3	-	-
2000	1.0	0.3	1.3	1	0.32	0.3	0.4	2.3	1.7	-	-
2001	1.5	0.3	1.2	1	1	0.2	0.4	2.3	1.7	-	-

მრეწველობა											
1999	16.6	11	26.7	15.4	23.1	15.7	17.7	21.2	21.9	27.4	21.9
2000	16.8	10.7	26.7	18.8	24.4	14.3	20.7	20.1	21.1	27.1	20.5
2001	17.1	10.4	27.1	18.2	23.2	14.6	22.3	18	22.7	26.1	21.2
დაქვრება, გავი და წლის მუდგება											
1999	4.3	2	4.3	4	3.9	4.7	4.5	3.4	4.2	3.4	4.2
2000	5.3	2.2	3.2	3.3	3.6	3.9	4.6	3.5	5.3	3.2	3.3
2001	5.4	2.2	4	3.4	3.8	4.7	3.5	5.3	3.2	2.3	2.3

მეცნიერება											
1999	5	8	7.3	5.0	4.0	7.4	7.8	8.0	5.7	6.2	5.3
2000	5.4	7	7	0.1	4.0	0.5	6.3	8.4	5.0	6	5
2001	4.4	7	7.1	5.0	4.0	0.2	6.1	7.3	5.0	5.0	4.0
კავშირება და ტელეკომუნიკაცია											
1999	7.8	13	14	14.7	11.8	17.0	15.9	21	12.8	12.2	14.8
2000	8.7	13	12.4	14	10.6	18	15.7	20.0	12.7	12.2	15
2001	8.9	12.9	15	14.2	11	10	10	21	12.8	12.3	15

სასტუმროები და რესტორნები											
1999	2.3	0	2	1.7	1.3	1.3	1.9	1.3	2.8	2	-
2000	1.8	0.6	2.3	1.7	1.6	1.9	1.7	2.0	2.7	2.3	-
2001	1.9	1.0	2.0	1.8	1.6	1.9	1.7	2.1	2.8	2.3	-

ტრანსპორტი და კომუნიკაცია											
1999	10.2	0	8	15.7	10.8	15.0	11.0	0.2	12.8	8.2	10.0
2000	15.7	0.4	8.1	17	9.0	15.9	12.7	0.2	12.7	7.2	9.8
2001	12.9	10	8.2	16	0	15	12.7	7	12.8	8	11

1.11 ესტონეთში მიმდინარე რეფორმები განსაკუთრებული შესწავლის ღირსია

ცნობისათვის: 2001 წელს საქართველოში ინარმოებოდა 359 მლნ აშშ დოლარის ექვივალენტური მშპ-ი. ეს შეადგენს ესტონეთში წარმოებული მშპ-ს 55.6%-ს. ამ ქვეყანაზე იმიტომ გვაქვს ყურადღება გამახვილებული, მასზე განსაკუთრებით იმიტომ ვაკეთებთ აქცენტირებას, რომ თუმცა ევროკავშირის ახალ წევრებს შორის ყველაზე მცირე მშპ-ს აქ აწარმოებენ,

მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ შრომის ეფექტურობის მიხედვით ეს ქვეყანა რომელიმე ახალ წევრ ქვეყანას ჩამოუვარდება. უბრალოდ იგი თითქმის ყველაზე პატარა ქვეყანაა, როგორც მოსახლეობის, ისე ტერიტორიის მხრივ. რადგანაც ესტონეთი ვახსენეთ როგორც ერთ-ერთი ყველაზე წარმატებული ქვეყანა ყოფილ საბჭოთა კავშირის ქვეყნებს შორის, საინტერესოა მკითხველს გავაცნოთ ზოგიერთი ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც მის სამეურნეო საქმიანობას ახასიათებს.

საერთაშორისო ორგანიზაცია The Heritage Foundation-ის მიხედვით ესტონეთი მეოთხე ქვეყანაა მსოფლიოში ეკონომიკური თავისუფლების მაჩვენებლებით. ქვეყნის ხელისუფლებამ ეროვნულ ეკონომიკაში უკვე 90-იან წლებში ისეთი რეფორმების გატარება დაიწყო, რომელთაც საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ექსპერტებიც კი განცვიფრებაში მოიყვანეს. ეს უკანასკნელნი აფრთხილებდნენ ესტონელებს, რომ ასეთ უკიდურეს ღონისძიებებს შეეძლო ქვეყნის ეკონომიკაზე უარყოფითად ემოქმედა.

მოხდა კი სრულიად სანინააღმდეგო: ბოლო რამდენიმე წელია ესტონეთში ეკონომიკის ზრდის საშუალო ტემპი 5%-ზე დაბლა არ დაცემულა. ამ უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებლით ესტონეთი ყველა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკას უსწრებს და წარმოადგენს ნამდვილ სკანდინავიურ ქვეყანას, როგორც ამის შესახებ ზემოთაც გვქონდა საუბარი - სტაბილური ვალუტით, ძალზე ლიბერალური კანონებით, განსაკუთრებით საგარეო ვაჭრობის დარგში და ა. შ. აქ ბიზნესის სფეროში უკვე მაქსიმალურად არის დანერგილი ევროპული სტანდარტები და ამ მხრივ ქვეყანაში პრობლემები თითქმის აღარ არსებობს.

აქვე გვსურს დავასახელოთ ქვეყნის დამახასიათებელი ზოგიერთი სხვა საინტერესო სტატისტიკური მონაცემი;

ესტონეთში საკმაოდ დაბალ დონეზეა ინფლაცია. კერძოდ, 2002 წლის მეორე კვარტალში ამავე წლის 1 კვარტალთან შედარებით ინფლაცია შეადგენდა 1.4 პროცენტს, ხოლო 2002 წლის 2 კვარტალში წინა წლის 2 კვარტალთან შედარებით ინფლაცია 4.2 პროცენტის ტოლი იყო.

ესტონეთში დაბალია მიმდინარე ანგარიშების დეფიციტი. კერძოდ, ამ მაჩვენებელმა 2002 წლის 1 კვარტალში მშპ-თან მიმართებაში მხოლოდ 15 პროცენტი შეადგინა.

ეკონომიკური განვითარების საკმაოდ მაღალი მაჩვენებლები და ამავდროულად ინფლაციის დაბალი დონე საშუალებას აძლევს ესტონურ ოჯახს საკმაოდ მაღალ დონეზე დაიკმაყოფილოს თავისი მოთხოვნილებები. კერძოდ, აქ ოჯახის ერთ სულზე შემოსავალი, შეადგენს საშუალოდ 2543 ესტონურ კრონას, ხოლო ოჯახის ერთ სულის საშუალო ხარჯები (ნეტო) შეადგენს 2511 ესტონურ კრონას.

ცხოვრების მიღწეული ასეთი მაღალი დონე იმას იწვევს, რომ ესტონელთა 70%-ზე მეტი ერთგვარი შიშითაც კი უყურებს ქვეყნის ევროსავეალუტო ზონაში განწევრიანებას, რომელიც 2007 წლისათვისაა ნაგარაუდვევი (ცნობისათვის: ესტონეთი უკვე პასუხობს მაასტრიხტის იმ მოთხოვნებს, რომელთა დაცვაც ევროს შემოღებისას არის აუცილებელი). ამჟამად ესტონელ ექსპორტიორთა 85% დაკავშირებულია ევროზონასთან, ხოლო ესტონური კრონა ევროსთან მიბმული იყო ამ უკანასკნელის შემოღებისთანავე. ესტონელთა შიშს ისიც აპირობებს, რომ ეკონომისტთა აზრით ევროს შემოღებას მოჰყვება ფასთა რყევა, ხშირ შემთხვევაში მათი გაძვირებაც (ესტონელებმა უკვე დაიწყეს იმ კვების პროდუქტების შესყიდვა, რომელთა გაძვირებაც მოსალოდნელია ევროს შემოღების შემდეგ).

საგულისხმოა, რომ ესტონეთის ასეთ წარმატებულ ეკონომიკურ განვითარებას საკმაოდ შეუწყო ხელი პროგრესულმა საგადასახადო კანონმა. მაგალითად, აქ დაწესებულია პირდაპირი სავალდებულო საშემოსავლო გადასახადი 26%-ის ოდენობით, რომელსაც ყველა დასაქმებული იხდის შემოსავალზე. იურიდიული პირები განთავისუფლებული არიან მისგან იმ შემთხვევაში, თუ ფირმის მოგებას განვითარებისათვის საჭირო ინვესტიციებში დააბანდებენ. დამქირავებლები იხდიან სოციალურ გადასახადს თითოეულ დასაქმებულზე მათი შრომის ანაზღაურების 33% ოდენობით. ამ თანხების 13%-ი ჯანმრთელობის დაცვაზე იხარჯება.

ესტონეთზე საუბრის დასასრულს უნდა ითქვას შემდეგი: წარმატებულმა ეკონომიკურმა განვითარებამ და მისმა ლოგიკურმა შედეგმა - საკმაოდ კარგმა ცხოვრების პირობებმა მრავალი სხვა ქვეყნის მოქალაქეს უბიძგა საცხოვრებლად ამ ქვეყანაში გადასულიყო. ამის შესაბამისად ესტონეთის ხელისუფლება იძულებული შეიქმნა გარკვეულად შეეზღუდა იმიგრანტთა ნაკადი. კერძოდ, დღეისათვის აქ სამუშაოდ ჩასულთა რაოდენობამ არ უნდა გადააჭარბოს ქვეყნის მუდმივი მოსახლეობის 0.05%-ს. შეზღუდვა არ ეხება ევროკავშირის ქვეყნების, ნორვეგიის, ისლანდიის, შვეიცარიის, აშშ-ს, იაპონიის და ასევე ემიგრანტ ესტონელებს (უცხოელს ესტონეთში მუშაობის უფლება ეძლევა მაქსიმუმ ხუთი წლის ვადით). კიდევ ერთი შტრიხი ესტონეთის ეკონომიკის დასახასიათებლად: 2001 წელს საქართველოში ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით ინარმოებოდა \$682-ი. ეს კი 40%-ია ერთ მცხოვრებზე წარმოებული მშპ-სი ბულგარეთში, ანუ ქვეყანაში, სადაც ანალოგიური მაჩვენებელი ახალი წევრი ქვეყნებიდან ყველაზე დაბალია და 7-ჯერ ნაკლები, ვიდრე სლოვენიაში, სადაც ეს მაჩვენებელი აღნიშნული ქვეყნებიდან ყველაზე მაღალია.

ესტონეთის ანალოგიური მაჩვენებლის მიმართ ჩვენთან არსებული მაჩვენებელი 16.4%-ს შეადგენს.

1.12 წარმატებული რეფორმები – კარგი ცხოვრების გარანტია

ზევითაც ვთქვით და ახლაც გვინდა გავიმეოროთ, რომ ევროკავშირის ახალი წევრი ქვეყნები რეფორმების გატარების სფეროში სისტემატიურობითა და სიღრმით გამოირჩეოდნენ. ამან მათ საშუალება მისცა ჯერ ერთი განვევრიანებულიყვნენ კავშირში და ამავე დროს, აემაღლებინათ მოსახლეობის ცხოვრების დონე. აღნიშნულის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი ცხრილი №15:

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ახალი წევრი ქვეყნების ისეთი ძირითადი ფონდის სტრუქტურა, როგორსაც მინა წარმოადგენს, ძალზე განსხვავებულია ერთმანეთისაგან. მთელ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულეებში წარმოებისათვის გამოსადეგი ფართობების ხვედრითი წილი ყველაზე მაღალია უნგრეთში, სადაც ეს მაჩვენებელი 63%-ს შეადგენს, შემდეგ მოდის პოლონეთი და ა.შ. საქართველოში იგი 15%-ს არ აღემატება.

ახალი წევრი ქვეყნების მთელი მოსახლეობიდან ქალაქად ყველაზე მეტი ადამიანი ცხოვრობს ჩეხეთში, - 73.9%, ბულგარეთში, - 69,2%, კვიპროსში, - 69% და ა. შ.

საქართველოში ქალაქელია მოსახლეობის 57.8 პროცენტი (2000 წლის მონაცემები).

მთელ მოსახლეობაში ქალები ყველა აღნიშნულ ქვეყანაში ჭარბობენ მამაკაცებს და მათი ხვედრითი წილი 50.9%-დან კვიპროსში – 54%-მდე ლატვიაში - მერყეობს.

საქართველოში ქალთა ხვედრითი წილი მოსახლეობაში 52 პროცენტს აჭარბებს.

1000 მოსახლეზე გაანგარიშებით ქორწინების ყველაზე

ახალი ნაპრი ძვენების ეროვნული მეურნეობის
ზოგიერთი ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური
მარკენებელი (2001 წლის მარკენებლები)

ქვეყნის ძირითადი მარკენები 2001 წლისათვის											
	ბუნდ არეთი	კუთრ ობი	ჩუბ თი	ესტო ნეთი	უნგრ ეთი	ლატ ვია	ლიტ ვია	პოლო ნეთი	რუმ ინეთი	სლოვენ ია	სლოვა კეთი
სა-სამ მარკენის ხელ ჩილი მთელ ფარდობა, %	50	34	54	21	63	38	53	59	62	34	49.7
ქვეყნის მონახლეობა მთელ მონახლეობაში	69	69	74	67	66	68	67	62	55	-	56.1
ქვეყნის ხელჩილი ჩილი მთელ მონახლეობაში	51	51	51	54	53	54	53	51	51	51	51.4
კონომიკურად აქტიური მონახლეობა მთელ მონახლეობაში	48	48	50	59	57	59	45	45	51	49	49.1
ქარჩინების რიცხი 1000 მკოდრზე	4	15	5.1	4.1	4.3	3.9	4.5	5	5.8	3.5	4.4
განქარჩინებები 1000 მკოდრზე	1.3	1.7	3.1	3.2	2.4	2.4	3.2	1.2	1.4	1.1	1.8
ბუნდარჩინებები 1000 მკოდრზე	8.8	12	8.9	9.3	9.5	8.3	9.1	9.5	9.8	8.8	9.5
გარდაცოცხლებლები 1000 მკოდრზე	14	6.9	11	14	13	14	12	9.4	12	9.3	9.7
ბუნდარჩილი მატება 1000 მკოდრზე	-0	4.8	-2	-4	-3.4	-8	-2.5	0.1	-2	-0.5	-0.2
მარკენაქარჩინებები 1000 მკოდრზე	-	0.6	-1	-	1.3	-2	-0.7	-0.4	-	1.5	0.2
მარკენაქარჩინებები აქტიური მონახლეობის რიცხი 1000 მკოდრზე	262	399	344	299	244	250	326	272	144	443	240
ფუჭი ტელეფონების რიცხი 1000 მკოდრზე	189	448	677	542	488	267	293	249	205	758	399
ბინის ტელეფონების რიცხი 1000 მკოდრზე	369	620	376	376	368	308	329	283	180	474	289
ინტერნეტით მონარკენებული რიცხი 1000 მკოდრზე განკარჩინებით	17	96	122	43	30	7	68	-	-	70	124

მალალი მარკენებელია კვიპროსში - 15.1%, რომელიც 4-
ჯერ და მეტჯერ აღემატება სლოვენიაში დაფიქსირებულ
მინიმალურ ანალოგიურ მარკენებელს, თუმცა, უნდა
ითქვას, რომ სამაგიეროდ, სლოვენიაში 1000 კაცზე
განგარიშებით განქორჩინებათა რიცხვი ყველაზე დაბალია
და 1.1-ს შეადგენს. აღნიშნული მარკენებელი მაქსიმალურია
ესტონეთსა და ლიტვიაში - 3.2-ს.

საქართველოში 1000 მცხოვრებზე განგარიშებით
დაქორჩინებულთა რიცხვი 2000 წლისათვის 2.8-ს, ხოლო
განქორჩინებულთა - 0.4-ს შეადგენდა.

ახალდაბადებულთა მიხედვით 1000 მცხოვრებზე გაანგარიშებით ლიდერობს კვიპროსი, სადაც იგი შეადგენს 12-ს, ხოლო მინიმალურია ბულგარეთში – 8.6 ბავშვი.

რაც შეეხება გარდაცვალებულებს 1000 მცხოვრებზე გაანგარიშებით, იგი ასევე ყველაზე დაბალია კვიპროსში, - 6.9-ს, ხოლო ყველაზე მაღალი ბულგარეთში, - 14.2-ს.

შედეგად, ბუნებრივი მატების მაჩვენებელი 1000 მცხოვრებზე გაანგარიშებით, ყველაზე მაღალია კვიპროსში, - 4.8, ხოლო ყველაზე დაბალი კი ლატვიასა და ბულგარეთში, სადაც იგი მინუს ექვსს შეადგენს.

1000 მცხოვრებზე გაანგარიშებით, ახალშობილთა რიცხვი საქართველოში უდრის 8.9 ბავშვს, გარდაცვალებულთა – 9.1-ს. ამის გამო ჩვენთან მოსახლეობის ბუნებრივი მატების ნაცვლად 2000 წელს პირველად დაფიქსირდა მისი 0.2 პროცენტიანი კლება. სამწუხაროდ, ეს მეტად საგანგაშო ტენდენცია შემდეგ წლებშიც გაგრძელდა.

1000 მცხოვრებზე გაანგარიშებით ფიჭური ტელეფონების რიცხოვნებით პირველ ადგილს იკავებს სლოვენია, სადაც აღნიშნულ რიცხოვნობაზე მოდის 758 ტელეფონი; მათი ყველაზე მცირე რაოდენობა ახალი წევრი ქვეყნებიდან ფიქსირდება ბულგარეთში – 189.

ჩვეულებრივი, ბინის ტელეფონების რიცხოვნობით 1000 კაცზე გაანგარიშებით ყველას უსწრებს კვიპროსი, 620 ტელეფონი, შემდეგ მოდის სლოვენია - 474 და ა. შ.

1000 მკვიდრზე გაანგარიშებით ინტერნეტში ყველაზე მეტი მცხოვრებია ჩართული ჩეხეთსა და სლოვაკეთში, სადაც გლობალიზაციის სიკეთით სარგებლობს შესაბამისად 122 და 124 ადამიანი.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ახალ წევრ ქვეყნებში, გარდა კვიპროსისა, თანამედროვე ტექნოლოგიების სიკეთე ადამიანებისათვის გამსაკუთრებით ბოლო ხანს განხორციელებული პოლიტიკური და ეკონომიკური რეფორმების წყალობით მოხდა. მაგალითად, პოლონეთში 1989 წელსა და 1992 წელს შორის ტელევიზორების რიცხოვნობა ყოველ 100 ოჯახზე გაანგარიშებით

გაიზარდა 50,7-დან 91-მდე, ვიდუაპარატურის – 4,7-დან 54-მდე; მაცივრების 20-დან 30-მდე; ავტომანქანების 30-დან 40-მდე და ა. შ. ანალოგიურის თქმა შეიძლება ასევე სხვა ქვეყნების შესახებაც.

ცხადია, ცხოვრების მიღწეული დონე ახალ წევრ ქვეყნებში იზიდავს იმიგრანტებს საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან და პირიქით, მძიმე საცხოვრებელი პირობები უბიძგებს მათ სამშობლოს მიტოვებას.

როგორც ვხედავთ, 1000 კაცზე გაანგარიშებით, დადებითი მიგრაციული სალდო აქვს კვიპროსს, სადაც იგი 6.6 ადამიანს შეადგენს, უნგრეთს, სლოვენიასა და სლოვაკეთს, ხოლო უარყოფითი სალდო – ჩეხეთს, ლატვიას, ლიტვასა და პოლონეთს.

საქართველოს შესახებ უნდა აღინიშნოს შემდეგი: როგორც ჩანს, ის მძიმე სოციალური პირობები, რომელიც შექმნილია საქართველოში, თუნდაც ახალ წევრ ქვეყნებთან შედარებით, აიძულებს მკვიდრ მოსახლეობას დატოვოს საცხოვრებელი ადგილი და სხვაგან გადასახლდეს. ამ სახის პროცესები ჩვენს ქვეყანაში უკვე ათ წელზე მეტს გრძელდება. იგი ძირითადად დაიწყო 1990 წელს, როდესაც უარყოფითმა სალდომ 15.7 ათასი კაცი შეადგინა. ამ პროცესებმა პიკს მიაღწია 1994 წელს, როდესაც უარყოფითი სალდო 198 ათასი ადამიანი იყო. სულ 1990-2000 წლებში საქართველო დატოვა 1200 ათასზე მეტმა ადამიანმა. რაც შეეხება 2001 წელს, ამ დროისათვის უარყოფითი მიგრაციული სალდო კიდევ უფრო მეტს - 1287 ადამიანს უდრიდა.

ანალოგი გვიჩვენებს, საქართველო ისეთი მაჩვენებლების მიხედვით, როგორიცაა მოსახლეობის მატება, ცხოვრების დონე და სხვ. ჩამორჩება არა მხოლოდ ახალ წევრ ქვეყნებს, არამედ მეზობელ სომხეთსა და აზერბაიჯანსაც. ვფიქრობთ, არ იქნება ზედმეტი, თუ მკითხველის ყურადღებას ამ საკითხებზე უფრო ვრცლად, ქვემოთ შევაჩერებთ.

გვპ-ს ზრდა/კლება გარდამავალი ეკონომიკის
ძვეყნებში 1994 – 2003 წლებში

1991 წელი მიჩნეულია 100%-ად

	1994	1998	2002 წლის საშუალო მაჩვენებელი	2003
აშერბაიჯანი	-19.7	8	-	11.2
სომხეთი	5.4	5.5	-	13.9
ბელორუსი	-13	7	-	6.8
საქართველო	-11	2.9	-	8.6
ყაზახეთი	-25.4	-1.5	-	9.2
ყირგიზეთი	-26.5	6	-	6.7
მოლდოვა	-31	-	-	6.3
რუსეთი	-16	-5.7	-	7.3
ტაჯიკეთი	-	3.4	-	10.2
თურქმენეთი	-20	3.6	-	-
უზბეკეთი	-3.5	-	-	-
უკრაინა	-22.9	-1.7	-	8.5
საშუალო დღეს - ში	-15	2.9	-	7
ესტონეთი	-2.7	5.1	5.9	
ლატვია	0.6	6	6.1	
ლიტვა	1	5.3	-	-
საშუალოდ			-	-
ბულგარეთი			-	-
სორვატია	-	-	5.2	-
ჩეხეთი	-	-	1.9	-
უნგრეთი	-	-	3.3	-
პოლონეთი	-	-	2.7	-
რუმინეთი	-	-	4.9	-
სლოვაკეთი	-	-	4.4	-
სლოვენია	-	-	2.9	-
ალბანეთი	-	-	5	-

თავი 2. გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების, მათ შორის, ევროკავშირის ახალი წევრების მაკროეკონომიკური მახასიათებლები

2.1 ეკონომიკის რეალურ სექტორში არსებული მდგომარეობა და მისი სრულყოფის გზები

გარდამავალი ეკონომიკის მრავალ ქვეყანაში მშპ-ს ზრდის ტემპები არ ჩამოუვარდება განვითარებულ ქვეყნებში მისი ზრდის ტემპებს. (იხ. წინა, 51 გვერდი).

როგორც ცხრილი №16-დან ჩანს, 90-იან წლებში ეკონომიკური ზრდის ტემპები შედარებით მაღალი ჰქონდა სომხეთს, აზერბაიჯანს, საქართველოს, ხორვატიას, უნგრეთს. მათი ეს მაჩვენებლები გაცილებით მაღალი იყო, ვიდრე ამავე პერიოდში მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნებშიც კი. ეს გასაგებია, გაქანებული ავტომობილისათვის შეუძლებელია სიჩქარის ისე გაზრდა, როგორც ამას ადგილიდან ახლადდაძრული ავტომობილი შეძლებს. ამასთან, ზრდის თანაბარი ტემპები ეკონომიკის განვითარების სხვადასხვა დონის არსებობის პირობებში სრულიად განსხვავებულ შედეგს იძლევა. კერძოდ, განვითარებულ ქვეყნებში გაცილებით მაღალ აბსოლუტურ შედეგს, ვიდრე დაბალგანვითარებულში.

როგორც შესაბამისი მასალებიდან ჩანს, ისეთი მთავარი ეკონომიკური მაჩვენებელი, როგორიცაა მშპ-ის წარმოების მოცულობები, საქართველოში თითქმის ერთ-ერთ ყველაზე დაბალ დონეზეა. ეს ჩამორჩენა წინა წლებში კიდევ უფრო თვალშისაცემი იყო. ისმება კითხვა: რა აფერხებდა და აფერხებს ეკონომიკურ წინსვლას ქვეყანაში?

ჩვენ ვიზიარებთ ცნობილი იაპონელი ეკონომისტის, პროფესორ საგეკი კამადას საინტერესო შეხედულებას. აი, მისი აზრით, ამის უმთავრესი მიზეზები:

1. ფართოდ გავრცელებული სიცრუე და ორპირობა ბიზნესში, ნებისმიერი მეთოდების გამოყენება ამ სფეროში მიზნის მისაღწევად;

2. უნდობლობის ატმოსფერო, რომელიც შექმნილია გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში;

3. ისეთი ეკონომიური კატეგორიებისადმი უპატივცემულო დამოკიდებულება, როგორიცაა კონტრაქტი;

4. სახელმწიფოს მცდელობა მიიღოს მაქსიმალური მოგება ყველაზე მარტივი გზებით;

5. გარიგებათა განმეორების იშვიათობა პარტნიორებს შორის. ანდა ხანგრძლივი დროით ერთი და იგივე პარტნიორთან თანამშრომლობის არ არსებობა.

6. უპირატესობის მინიჭება ნაღდი ფულისა და ნაღდი საქონელისათვის.

შეიძლება ვინმე შეგვედაოს და გვითხრას, რომ იმის მხედველობაში მიუღებლად, თუ მატერიალური დოვლათის ამა თუ იმ ოდენობას რა რაოდენობის ხალხი ჰქმნის, ანუ როგორი ეფექტურობით გამოიყენება ქვეყნის თითოეული მოქალაქის ცოდნა, ენერგია, შრომის უნარი და ასევე იმის გაუთვალისწინებლად, თუ რამდენად ქვეყნის ყველა მოქალაქის საკეთილდღეოდ იქმნება ეს პროდუქცია, ძნელია წარმოების ეფექტურობაზე ლაპარაკიო; სწორიც იქნება. ამიტომ ანალიზს იმის შესახებ, თუ რა რაოდენობის პროდუქცია იწარმოება ამა თუ იმ ქვეყნის ერთ მოსახლეზე, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. სხვა შემთხვევაში ძნელია ქვეყანაში წარმოების ეფექტურობის ანალიზი. ამიტომ აქვე გვინდა გავაანალიზოთ მშპ-ის წარმოების მაჩვენებლები ერთ სულ მოსახლეზე. როგორც შესაბამისი მონაცემების

გაცნობა გვარნმუნებს, დსთ-ს ქვეყნები მკვეთრად ჩამორჩებიან როგორც ბალტიის რესპუბლიკებში მიღწეულ ამ მაჩვენებლის დონეს, ასევე (და მით უმეტეს), ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში ანალოგიურ მაჩვენებლებს.

იმ პირობებში, როდესაც მაგალითად, ბალტიისპირეთის ქვეყნებში მდგომარეობა ბოლო წლებში უმჯობესდებოდა, საქართველოში ამ მხრივ წინსვლა არ იგრძნობა. 2003 წლისათვის ლიტვაში მშპ ერთ მოსახლეზე 6000 დოლარი იყო, მაშინ როდესაც ანალოგიური მაჩვენებელი საქართველოში 1000 დოლარზე ნაკლებია. ამასთან, ლიტვის ეკონომიკა, ჩვენისაგან განსხვავებით, ძირითადად ემყარება არა ვაჭრობასა და მომსახურებას, არამედ მრეწველობას.

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, წარმოების ეფექტურობის დასახასიათებლად მრავალი მაჩვენებელი გამოდგება. მათ შორის, შრომის მწარმოებლურობაც, რომლის მიხედვითაც განვსაზღვრავთ, თუ რამდენად ეფექტურად გამოიყენება თითოეული მუშაკის შრომა, რამდენად სწორად არის მოგვარებული მისი ორგანიზაცია, ანაზღაურება და სხვა; სწორად აღნიშნავს თავის სადოქტორო დისერტაციაში ბ-ნი არჩილ თეთრაული, რომ საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებისათვის მაკროეკონომიკური პოლიტიკა ორ ძირითად მიზანს უნდა ისახავდეს:

1. სწრაფ ეკონომიკურ ზრდასა და

2. შრომის მაღალი ნაყოფიერების მიღწევას (გვ.219).

სხვათა შორის, სწორი იყო შეხედულება, რომ საბაზრო ეკონომიკასა და სოციალიზმს შორის შეჯიბრში გაიმარჯვებდა ის სისტემა, რომელიც გაცილებით მაღალ შრომის ნაყოფიერებას მიაღწევდა. სწორედ ამ სფეროში ჩამორჩენის შედეგი იყო სოციალისტური პოლიტიკური ეკონომიკური სისტემის დამარცხება კაპიტალისტურთან

ბრძოლაში. წარმოების პროცესის ეფექტურობის დასახასიათებლად გამოდგება ასევე წარმოების საშუალებების რაციონალურად გამოყენების მაჩვენებელი, რომელიც წარმოდგენას შეგვიქმნის იმაზე, თუ რამდენად სწორად და მომგებიანად გამოიყენება წარმოების პროცესში ძირითადი საწარმოო ფონდები და ა. შ. მაგრამ ჩვენის აზრით, ქვეყნის ცივილიზაციის დონეს, მისი მოსახლეობის შემოსავლებსა და კეთილდღეობას (ეს მაჩვენებელი დღეს საქართველოში ძალზე დაბალია, რომლის მიხედვით აფრიკის ქვეყნების დონეზე ვიმყოფებით), ახალი ტექნოლოგიების ხარისხს, „ნოუ-ჰაუს“ ათვისების უნარს თუ სხვა, ისე არაფერი არ გამოხატავს, როგორც მშპ-ის წარმოება მოსახლეობის ერთ სულზე, რომლის მიხედვით საქართველოს, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის ერთ-ერთი ბოლო ადგილი უკავია. ამ მხრივ გამოირჩევა სლოვენია, სადაც იგი თითქმის 10 ათას დოლარს შეადგენს.

ცხრილი №17-დან ჩანს ასევე, რომ მშპ-ს წარმოების დონის მიხედვით მოსახლეობის ერთ სულზე სხვადასხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანას სრულიად განსხვავებული სასტარტო დონე ჰქონდა. კერძოდ, იგი გაცილებით მაღალი იყო ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის და ასევე, ბალტიისპირეთის ქვეყნებში, ვიდრე დსთ-ს ქვეყნებში და მ. შ. საქართველოში. კერძოდ, დსთ-ს ქვეყნებში იგი უაღრესად დაბალი იყო. ცხრილიდან ჩანს აგრეთვე, რომ იმ ქვეყნებში, სადაც რეფორმები ინტენსიურად და სწორი მიმართულებით მიმდინარეობს, აღნიშნული მაჩვენებელიც მაღალ დონეზეა წარმოდგენილი. ამავე დროს, იმ ქვეყნებში, სადაც რეფორმები არასაკმარისი ტემპებით ან შეფერხებით მიმდინარეობს, შედეგები დაბალია. ასეთი ქვეყნის კლასიკურ ნიმუშს წარმოადგენს რუმინეთი, ბულგარეთი და გარკვეულწილად რუსეთი და უკრაინაც. რაც შეეხება საქართველოს, ჩვენთან

ცხრილი №17

გმვ-ს წარმოება ერთ სულზე (აშშ დოლარი)

	1994	1996	1997	1998
ამერბაიჯანი	511	468	513	555
სომხეთი	632	763	816	895
ბელორუსი	534	1106	932	769
საქართველო	648	759	907	1000
ყაზახეთი	745	1246	1323	1371
ყირგიზეთი	622	644	640	674
მოლდოვა	-	-	-	-
რუსეთი	1879	2972	3141	3100
ტაჯიკეთი	-	-	-	-
თურქმენეთი	670	570	643	715
უზბეკეთი	959	931	945	963
უკრაინა	729	833	1047	1117
საშუალოდ დსთ-ში	793	1029	1091	1138
ესტონეთი	1620	2860	3360	3900
ლატვია	1460	2040	2000	2600
ლიტვა	1140	1870	2150	2430
საშუალოდ	1407	2257	2503	2977
ბულგარეთი	1196	1114	956	1342
ხორვატია	2933	3578	3810	4232
ჩეხეთი	3489	5077	5489	6077
უნგრეთი	4037	4475	4488	4819
პოლონეთი	2449	3519	3727	4058
რუმინეთი	1325	1338	904	828
სლოვაკეთი	2598	3514	3789	4157
სლოვენია	7205	9339	9119	9864
ალბანეთი	-	-	-	-

აღნიშნული მაჩვენებელი 1994 წელს დაბალი იყო არა მხოლოდ ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების მიხედვით, არამედ ყოფილი საბჭოთა კავშირის მასშტაბითაც. თუმცა ცხრილიდან ჩანს, რომ ბოლო წლებში მაღალი ტემპებით მიმდინარეობს მისი ზრდის პროცესი. საზოგადოებრივი და მათ შორის, შრომითი რესურსების ასეთი დაბალი ეფექტურობით გამოყენების მიზეზები ჩვენი აზრით, ცუდ სახელმწიფოებრივ მართვაშიც უნდა ვეძებოთ. ამის თაობაზე საინტერესო მოსაზრება გამოთქვა სსფ-ის ყოფილმა დირექტორ-განმკარგულებელმა მიშელ კამდესიუმ. კერძოდ, 1997 წლის 23-25 სექტემბერს ჰონკკონგში გამართულ ეკონომიკურ კონფერენციაზე მან განაცხადა, რომ „აზიისა და ლათინური ამერიკის ძალიან ბევრ ქვეყანაში არსებული ცუდი სახელმწიფოებრივი მართვა და საზოგადოებრივი რესურსების არაეფექტიანი გამოყენება განაპირობებს სიღატაკის დამკვიდრებას და წინ ელობება ადამიანის განვითარებას“.

შედარებისათვის: ისეთ სუპერსახელმწიფოში, როგორიცაა აშშ, მშპ-ის წარმოება ერთ მოსახლეზე შეადგენს 28 ათას დოლარს; ამ მაჩვენებლის მიხედვით მსოფლიოში პირველ ადგილზეა პატარა ევროპული სახელმწიფო ლუქსემბურგი, სადაც იგი თითქმის 56 ათას დოლარს აღწევს. აზიაში ასეთ სახელმწიფოს წარმოადგენს სინგაპური. ამ ქალაქ-სახელმწიფოში ერთ მოსახლეზე იწარმოება 30,0 ათას დოლარზე მეტი მშპ (სათქმელია ისიც, თუ რა პირობებში აწარმოებს იგი ამდენ პროდუქციას: მას არ გააჩნია ბუნებრივი ნიაღისეული, ნედლეული და მასალები. არათუ ეს პროდუქტები, სინგაპურს სასმელი წყალი და ფუმუსური ფენაც კი საზღვარგარეთიდან შეაქვს გემებით მწირი ნიადაგების გასანოყიერებლად).

ასეთ სიტუაციაში საქართველოსთვის, ცხადია, უპირველეს ამოცანად უნდა იქცეს მშპ-ის ზრდის ტემპის ამაღლება.

სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის შეცვლა ყველა პოსტსოციალისტურმა ქვეყანამ მტკივნეულად განიცადა. ეს უპირატესად დაეტყო ამ ქვეყნებში წარმოების ზრდის ტემპებს. ამის უმთავრესი მიზეზი იყო ოლიგარქიული, ნახევრად კრიმინალური, კორპორატიული სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც ეკონომიკურად უაღრესად არაეფექტურია, ხოლო პოლიტიკურად და სოციალურად - ძალზე საშიში. ყოველივე ამას უცხოელი დამკვირვებლებიც კარგად (იქნებ ზოგ შემთხვევაში, ჩვენზე უკეთესადაც) ხედავენ. აი, რას წერს ამის თაობაზე მიშელ კამდესიუ: „შეუძლებელია არ შევნიშნოთ მსგავსება, რომელიც ჩამოყალიბდა სამხრეთ-კორეულ „ჩებოლებსა“ (ვინრო ოჯახური დაჯგუფებები) და ბანკებს, ერთი მხრივ და მეორეს მხრივ, მთავრობასთან კავშირში, რომელიც მიმდინარეობს, „კაპიტალიზმი ვინრო წრისათვის“ პირობებში და ოლიგარქიულ სისტემას შორის რუსეთში, რომელიც ახლა ყალიბდება“. თითქმის ანალოგიური აზრი აქვს გამოთქმული აშშ-ის ფინანსთა მინისტრის მოადგილე ლ. სამმერსსაც. კერძოდ იგი წერს: „აზიური კრიზისის შუქზე არ შეიძლება იყოს უფრო უარესი ამბები რუსეთიდან, ვიდრე ის, რომ ერთ უვარგის სისტემაზე უარის თქმისა და რამდენიმე წლის რეფორმების შემდეგ იქ უკიდურესად მიუახლოვდნენ მეორე, არანაკლებ საეჭვო სისტემას“.

ალბათ ძნელია უფრო კრიტიკულად შეაფასო ის ეკონომიკური პროცესები და მათი შედეგები, რომლებიც ახლა რუსეთში, დსთ-ს სხვა ქვეყნებში და მათ მსგავსად საქართველოშიც მიმდინარეობს. ექსპერტების აზრით, არსებობს რამდენიმე მიზეზი, რომლებმაც შეიძლება მომავალშიც შეაფერხოს ჩვენი ქვეყნის სტაბილური განვითარება. პირველია ის, რომ აფხაზეთის და სამაჩაბლოს პრობლემა გადაუჭრელია, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს ძალის გამოყენება, რაც, ხელს შეუშლის

კაპიტალის შემოდინებას. მეორე მიზეზი ისაა, რომ საქართველო დამოკიდებულია საზღვარგარეთულ ენერგიაზე, რაც ზრდის ქვეყნის საგარეო ვალებს (სხვათაშორის, თითქმის ყველა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნისათვის საგარეო ვალები ძირითადად ენერგიის შეძენის გამო წარმოიშვა; კერძოდ, ასე იყო უკრაინაში, პოლონეთში, საქართველოში და ა. შ.).

ექსპერტების აზრით, საქართველოს ეკონომიკის აღმავლობა შეიძლება შეაფერხოს ასევე საგარეო ვალების ზრდამაც. მათი სტრუქტურის ანალიზი საშუალებას იძლევა დავასკვნათ, რომ მისი უდიდესი ნაწილი სანავის ექსპორტიორ ქვეყნებზე, კერძოდ თურქმენეთზე, რუსეთზე, აზერბაიჯანსა და ყაზახეთზე მოდის და იგი ვალების ნახევრამდე აღწევს. მართალია, დანარჩენი ვალების 40%-მდე სხვა ქვეყნებსა თუ საფინანსო დანესებულებებზე მოდის, მაგრამ ისიც ძირითადად ენერგიის იმპორტმა გამოიწვია. ამის შედეგად საქართველოს ვალები, ამ რეგიონის ენერგიის დეფიციტის მქონე ქვეყნების მსგავსად მკვეთრად აღემატება მისი ექსპორტიდან მიღებულ შემოსავლებს და ქვეყანა იძულებულია აიღოს ახალი ვალები ძველის მომსახურების მიზნით. საქართველოს ეკონომიკაზე გარკვეულწილად შესაძლოა უარყოფითი გავლენა მოახდინოს იმ ფაქტორმაც, რომ მისი ეკონომიკა მომხმარებლური ხასიათისაა; ეს იმაში გამოიხატება, რომ მოიხმარება მშპ-ის „ლომის წილი“, ხოლო ინვესტიციებზე მიზერული თანხები მიდის.

მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელმაც, შესაძლოა, შეაფერხოს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება, არის ისიც, რომ იგი ჯერ კიდევ მტკიცედ ეყრდნობა აგრარულ სექტორს, რომელიც აწარმოებს მშპ-ის თითქმის მესამედს, ანუ გაცილებით მეტს, ვიდრე მრეწველობა. ამას რამდენიმე მიზეზი განაპირობებს: ჯერ ერთი, ხელსაყრელი კლიმატი, რომელიც ხელს უწყობს სასოფლო-

სამეურნეო წარმოების განვითარებას; მეორე, წლების მანძილზე საქართველოს აიძულებდნენ ეწარმოებინა დიდი რაოდენობით აგრარული პროდუქცია. ამ სექტორის განვითარებას ბოლო წლებში ერთგვარად ხელი შეუწყო ასევე ამ სფეროში მეტ-ნაკლებად წარმატებით განხორციელებულმა პრივატიზაციამაც.

როგორც ცნობილია, ეკონომიკის განვითარების ტემპები შესაძლოა ყველაზე მაღალი იყოს იმ ქვეყანაში, სადაც ეკონომიკა უკიდურესად დაბალ დონეზე იმყოფება. ამ ასპექტში საინტერესოა გავიხსენოთ ის განცხადება, რომელიც გააკეთეს 1998 წლის აპრილში ვაშინგტონის საგაზაფხულო კონფერენციაზე მსოფლიო ბანკის ექსპერტებმა. მათ მიერ გამოქვეყნებული სტატისტიკური მასალის - „1998 წლის განვითარების მაჩვენებლები“ მიხედვით გამოდინარეობს დასკვნა, რომ ეკონომიკა ბოლო 10 წლის განმავლობაში ყველაზე მაღალი ტემპებით იზრდებოდა აფრიკის ქვეყნებში. მაგალითად, 1965 წლის შემდეგ გასულ პერიოდში ბოსტვანაში ერთი მოსახლის შემოსავალი გაიზარდა ნელინადში საშუალოდ 9,2 პროცენტით, მაშინ, როდესაც ანალოგიური მაჩვენებელი ისეთ „აზიურ ვეფხვში“, როგორიც არის სამხრეთ კორეა, შეადგენდა 6,7 პროცენტს. საინტერესოა, რომ ამავე ბანკის ექსპერტთა შეხედულებით, ეკონომიკის განვითარების ტემპები აფრიკის ქვეყნებში მომავალში თუმცა შენელებს, მაგრამ მაინც მაღალი იქნება და იქ განვითარების ასეთი ზრდა კიდევ 10-15 წელს გაგრძელდება.

2.2 მთლიანი შიდა პროდუქტის წარმოება – ქვეყნის განვითარების უმთავრესი ბარომეტრი

მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე მეცნიერთა ნაწილი დაეჭვებითაც კი უყურებს ზოგიერთ ქვეყანაში მშპ-ის ზრდას. პირველად თავისი

ექვე გამოთქვა ეკონომიკაში ნობელის პრემიის ლაურეატმა არტურ ლუისმა: განა ყოველთვის სასურველია ეკონომიკური ზრდა? – იკითხა მან. მას ამ საკითხში ეთანხმება ამავე პრემიის მეორე ლაურეატი რობერტ ფოგელი. მისი აზრით, დღეს უკვე არიან ქვეყნები, სადაც აღარაა აქტუალური მშპ-ის შემდგომი, მით უმეტეს, დაჩქარებული ზრდა. ფოგელი წერს, რომ „მოხმარების პრობლემა, რომელიც ძალზე მნიშვნელოვანი იყო თითქმის მთელი გასული საუკუნე, ახლა აღარ არის ძველებურად აქტუალური. მაგალითად, აშშ ერთ მოსახლეზე უკვე ერთი ტელევიზორი მოდის, ჩვენ უფრო მეტი რადიომიმღები გვაქვს, ვიდრე ყურები: საშუალოდ ექვსი ცალი ერთ ოჯახურ მეურნეობაზე, ხოლო 99%-ის შემთხვევაში ახალი ავტომანქანა ცვლის ძველს. ახლა სილატავე უმუშევრობის არსებობის პრობლემას კი არ უკავშირდება, არამედ საზოგადოებრივსა და სულიერ გაუცხოებას. XIX საუკუნის ოციანი წლებიდან დაწყებული მოხმარების საგნების დაგროვების პროცესი, რის სიუხვესაც განსაკუთრებით ელექტრობის გამოგონებამ შეუწყო ხელი, თავის ლოგიკურ დასასრულს უახლოვდება. ადამიანები უკვე იწყებენ ფიქრს ცხოვრების ჭეშმარიტი აზრის შესახებ“.

სხვათაშორის, ამ საკითხზე საინტერესო აზრი აქვს გამოთქმული საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ს. კერძოდ, იგი წერს: „ეკონომიკურ კეთილდღეობას არ მოაქვს ბედნიერება. ნივთები, რომლებიც სულ უფრო და უფრო ავსებენ ჩვენს ყოფას, კარგავენ თავიანთ ღირებულებას. უპრეცედენტო მატერიალური განვითარება წარმოშობს უპრეცედენტო სიმახინჯეებს, ეგოიზმს, უნიათობას და სულიერ სიცარიელეს“.*

*იხ. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II „სოცალურ-ეკონომიკური განვითარების აქტუალური საკითხების შესახებ“, შემდგენელ-გამომცემელი გ. შიხაშვილი, თბ. 2004. გვ. 40.

იქნებ ამერიკელისათვის მართლაც აღარ იყოს მნიშვნელოვანი მშპ-ს მაჩვენებლის გაზრდა, მაგრამ საქართველოსათვის, სადაც აღნიშნული მაჩვენებელი ერთ სულზე წელიწადში 1000 აშშ დოლარსაც კი ვერ აღწევს, საკითხის ასე დასმაც კი ზედმეტია.

ასევეა ევროკავშირის ქვეყნების და განსაკუთრებით ახალი წევრებისათვის. მათთვის, სახელდობრ, იგი წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მაჩვენებელს. მას დიდი ყურადღება ექცევა ევროკავშირში ამა თუ იმ ქვეყნის მიღების დროსაც. საქმე იმაშია, რომ მას მხოლოდ ეკონომიკური მნიშვნელობა როდი აქვს.

მიჩნეულია, რომ თუ ერთ სულზე მშპ-ს წარმოება წელიწადში 2000 დოლარზე ნაკლებია, მაშინ ლაპარაკიც კი ზედმეტია ქვეყანაში დემოკრატიული ინსტიტუტების მშენებლობაზე და პირიქით, იქ, სადაც იგი 10000 დოლარს აღემატება, გამოირიცხებულია არ არსებობდეს ისინი.

ეს განსაკუთრებით ეხება ისეთი დემოკრატიული ინსტიტუტის განვითარებას, როგორსაც მას-მედია წარმოადგენს. იმ გამოკვლევების მიხედვით, რომელიც „ღია ეკონომიკის ფონდმა“ 124 ქვეყანაში ჩაატარა, გამოირკვა, რომ თავისუფალი პრესა არსებობს მხოლოდ იმ ქვეყანაში, სადაც მოსახლეობის 2/3-ში ერთ მოსახლეზე 7300 დოლარზე მეტი მშპ მოდის. თუ ეს მოთხოვნა მიღწეული არაა, ქვეყანაში ხშირად ირღვევა ჟურნალისტთა უფლებები.

იმ ქვეყანათა შორის, რომლებმაც ვერ მიაღწიეს ვერც მშპ-ის მაღალ მაჩვენებელს, ისე შესაბამისად, ვერც პრესის თავისუფლებას, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებიდან გამოკვლევაში ასახვა ჰპოვეს თურქმენეთმა, რუსეთმა და ხორვატიამ.

მსოფლიო პრესა განსაკუთრებით მტკივნეულად რეაგირებს რუსეთის მასმედიაში მიმდინარე უარყოფით ტენდენციებზე. კერძოდ, აღნიშნავენ, რომ აქ უკვე აღარ

დარჩა თავისუფალი ტელევიზია, პრესა მთლიანადაა დამოკიდებული ოლიგარქებზე, ხოლო ურჩ ჟურნალისტებს ტყვიით უმასპინძლებიან. მაგალითად, ბოლომდე არ არის გახსნილი იმ 16 ჟურნალისტის მკვლელობის საქმე, რომლებიც ბოლო რამდენიმე წელიწადში განხორციელდა. გამოკვლევის მიხედვით ამ მხრივ კარგი მდგომარეობაა სლოვენიაში.

ამასთან, აღსანიშნავია ისიც, რომ ახალ წევრ ქვეყნებში მშპ-ს მაჩვენებლები ყოველწლიური ზრდის ტენდენციით ხასიათდებიან. კერძოდ, 2000 წელს 1999 წელთან შედარებით, ერთ სულზე მშპ-ს წარმოების მაჩვენებელი გაიზარდა: ბულგარეთში – 15.8 პროცენტით, კვიპროსში – 23.5 პროცენტით, უნგრეთში – 10.9 პროცენტით და ა. შ.

ამასთან, არც იმის დავიწყება ეგების, რომ ევროკავშირში ახლადშესული სამი ყველაზე მდიდარი და განვითარებული ქვეყანა ამ მაჩვენებლით ჯერ კიდევ საგრძნობლად ჩამორჩება ევროკავშირის ანალოგიურ საშუალო მაჩვენებელს.

კერძოდ, მშპ-ს წარმოების საშუალო მაჩვენებელი ერთ სულზე სლოვენიაში შეადგენს ევროკავშირის ანალოგიური საშუალო მაჩვენებლის 68%-ს, ჩეხეთის რესპუბლიკაში – 59%-ს, ხოლო უნგრეთში – 49%-ს*

ცხადია, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს ზრდის საშუალებას აღნიშნულ ქვეყნებში იძლევა ყოველწლიურად წარმოების მზარდი მასშტაბები. ამის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი ცხრილი №18:

* "ტრანსფორმაცია – პირველი ათი წელიწადი: ანალიზი და გაკვეთილები აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებისათვის." იხ. 2002 წლის თებერვალს პოლონეთის ეროვნულ ბანკში გამართული სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. ღონისძიება მიეძღვნა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში ბოლო ათი წლის მანძილზე მიმდინარე პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გარდაქმნებსა და მის შედეგებს.

მშპ-ის წარმოება 1999-2001 წლებში, მიმდინარე ფასები,¹

მლრე ერვნულ ვალუტაში წლები				
	1999	2000	2001	2001 წელს მლნ აშშ დოლარი
პლაცაჟი	23.790	26.753	29 618	13557.0
აჟიოსი	-	5 5	5 9	9176.1
ჩაქი	1902.293	1961 633	2 157 626	56725 2
ჩაქი	76.327	87.236	96.571	5660 6
კაქი	11393 5	13150.6	11876.4	52917.1
ლაქი	3 890	4 348	4 759	7578 0
ლაქი	-12.7	-15.1	18.0	12090.0
პლაცაჟი	615 1	712 3	749.3	16500 0
იკაქი	515730 2	600306.1	115 1126.4	39693.9
ლაქი	3648.1	4035.5	4566 2	18610 3
ლაქი	635 721	906.601	969.297	20161 2

განსაკუთრებით დიდი ცვლილებები ხდება მშპ-ს წარმოების დარგობრივ სტრუქტურაში. ამ ქვეყნებში და მით უმეტეს საქართველოში, დარგობრივი სტრუქტურის დახვეწის მხრივ კიდევ ბევრია გასაცემელი. კერძოდ, ჯერ კიდევ მაღალია სოფლის მეურნეობის დარგის ხვედრითი წილი, ხოლო დაბალი მრეწველობის, მშენებლობის, და ა. შ. ამასთან, სტრუქტურა წლების მანძილზე არ უმჯობესდება. კერძოდ, თუ 1991 წელს მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, მშენებლობა და მომსახურება შეადგენდა შესაბამისად 27.4%-ს, 18.9%-ს, 10.4%-ს და 43.3%-ს, 2003 წლისათვის ისინი შეიცვალა შესაბამისად 20.1%, 19.3%, 6.6% და 54%-ით.

აღსანიშნავია, რომ სწორედ მშპ-ს მაჩვენებელი ერთ სულზე გაანგარიშებით, არის ის მაჩვენებელი, რომლის მიხედვითაც დგინდება, თუ რამდენი წელი დასჭირდება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს იმისათვის, რომ ცხოვრების დონის მიხედვით ისინი გაუთანაბრდნენ ევროკავშირის ძველ წევრებს. კერძოდ, Economist Intelligence Unit-ს ექსპერტების გათვლებით რუმინეთისათვის ეს არის 80 წელი, ბულგარეთისათვის – 62, პოლონეთისათვის 59, ლატვიისათვის 58, ლიტვისათვის 52, ჩეხეთისათვის 49,

სლოვაკიისათვის 48, უნგრეთისათვის 34, მალტისათვის 33, სლოვენიისათვის და ესტონეთისათვის 30, ხოლო კვიპროსისათვის 21.

2.3 უმუშევრობა – აქილევსის ქუსლი გარდამავალი ქვეყნებისათვის

„ბიოლოგიური კანონებიდან გამომდინარე უნდა გვახსოვდეს, რომ შრომა თავისთავად ცოცხალი მატერიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნილებაა. შრომა სჭირდება ადამიანს ნორმალური არსებობისათვის: სჭირდება ისევე, როგორც ჰაერი, საცვები, ძილი, ურთიერთობა...”

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II.

დადებითი მომენტი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, რითაც ერთგვარი გამართლება ჰქონდა წინა, სოციალისტურ პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სისტემას, იყო უმუშევრობის მოსპობა. რა თქმა უნდა, შრომის ანაზღაურება, როგორც ყოფილ საბჭოთა კავშირში, ასევე სხვა ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებში დასავლეთის ქვეყნებთან შედარებით, ძალზე დაბალი იყო, მაგრამ ადამიანს ხვალინდელი დღე არ აშინებდა და ერთგვარად დაცული იყო უმუშევრობისაგან. ამგვარად, ამ პრობლემას შეუჩვეველი საზოგადოება ერთბაშად აღმოჩნდა მძაფრი უმუშევრობის წინაშე, რამაც იგი საკმაოდ ღრმა შოკსა და სასონარკვეთილებაში ჩააგდო.

გვახსენდება ფრანგი განმანათლებელი შარლ მონტესკიე: „მე არ ვიცი, რატომაა ბიბლიის მიხედვით უქმად ყოფნა სამოთხეში მოხვედრილთა ხვედრი, მაშინ

როდესაც ეს ნამდვილი ჯოჯოხეთია**". თუ რა ჯოჯოხეთად აქცევს ცხოვრებას უმუშევრობა, ეს შემდეგი ფაქტიდანაც ჩანს: ინგლისელი მეცნიერების გამოკვლევებით დადგენილია, რომ უმუშევრობის 1%-ით ზრდა იწვევს სუიციდების (თვითმკვლელობების) 4.1%-ით მატებას**.

ფიქრობთ, ცუდი არ იქნებოდა ზოგი რამ გაგვეხსენებინა უმუშევრობის ისტორიიდან. ეს მოვლენა, რომელიც ევროპაში სახეზე იყო უკვე XVIII საუკუნეში, 1932-1933 წლების კრიზისამდე თითქმის არ გამხდარა სერიოზული დაინტერესების საგანი. ეკონომისტები აღიარებდნენ ცნობილი კოლეგის სეის დოგმას, რომლის მიხედვითაც საბაზრო ეკონომიკის განვითარების კვალობაზე უმუშევრობა თითქმის მოისპობოდა. მხოლოდ 1936 წელს დაასაბუთა ჯ. მ. კეინსმა ამ შეხედულების სიმცდარე და განაცხადა, რომ შრომის ბაზარზე არ არსებობს არავითარი ისეთი ეკონომიკური ბერკეტი, რომლის ამოქმედების შედეგად ავტომატურად მოხდებოდა სრული დასაქმების მიღწევა.

XIX საუკუნეში ხელისუფალთ სამუშაოს პოვნა ადამიანის პირად საქმედ მიაჩნდათ. XX საუკუნის დასაწყისამდე სახელმწიფოს ჩარევა შრომის ბაზარზე საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებისათვის სრულიად მიუღებელი იყო. მხოლოდ XIX საუკუნის დასაწყისში მომძლავრებულმა მუშათა გამოსვლებმა აიძულა ევროპის ხელისუფალნი შეეცვალათ თავისი შეხედულება. კანონი, რომელიც გამიზნული იყო უმუშევრობის სოციალური დაცვისათვის, პირველად მიიღეს ბელგიასა და საფრანგეთში 1906-07 წლებში, შემდეგ დიდ ბრიტანეთში 1911 წელს, გერმანიაში 1927 წელს, ხოლო აშშ-ში 1935 წელს. ანალოგიური კანონი შვეიცარიამ მხოლოდ 1976 წელს დაამტკიცა.

*შ. მონტესკიე, კანონთა გონი, თბ. 1994. გვ. 349.

**იხ. გაზ. „კომერსანტი“, 1998 წლის 19 დეკემბერი.

პირველი სახელმწიფო პროგრამა, რომელსაც მაქსიმალურად უნდა დაესაქმებინა მოსახლეობა, დამუშავდა 1932 წელს კანცლერ პაპენის მიერ. მაშინ გერმანიაში უმუშევრობა 30 პროცენტს აჭარბებდა. შემდგომ ამ მიმართულებით მუშაობა პიტლერის მთავრობამ გააგრძელა. შესაძლოა, მას რომ თავი გაერთვა უმუშევრობის პრობლემისათვის, II მსოფლიო ომი არც დაწყებულყო.

დასაქმების პროგრამა აშშ-ში 1935 წელს დამუშავდა რუზველტის მთავრობის მიერ, მაგრამ გერმანიისაგან განსხვავებით, სადაც ქვეყნის გამალებულმა მილიტარიზაციამ უკვე 1937 წელს მთელი მოსახლეობის ჩაბმა გამოიწვია შრომით პროცესში, აშშ-ში უმუშევრობა ეკონომიკის მილიტარიზაციის გარეშე შემცირდა 35-დან 20 პროცენტამდე. თუმცა რუზველტის პროგრამამ უფრო მეტი შედეგი ვერ მოიტანა, მაგრამ სწორედ მან მოახდინა გარდატეხა დასაქმების პრობლემისადმი სახელმწიფოს მიდგომებში და მსოფლიოს უჩვენა, რომ საბაზრო ეკონომიკაში მთავრობა არა მხოლოდ უფლებამოსილია, არამედ მოვალეცაა იზრუნოს მოსახლეობის დასაქმებაზე.

ახლა წარმოვიდგინოთ საზოგადოების განწყობილება ევროპასა და ამერიკაში XX საუკუნის 30-იან წლებში. მაშინ აქ ეკონომიკური კრიზისი მძვინვარებდა და მასობრივი უმუშევრობის ტალღა ხელისუფალთ წაღვეკით ემუქრებოდა. ამ დროს სსრკ-ში შენდებოდა ახალი ქალაქები და მრეწველობა ვითარდებოდა ისეთი ტემპებით, რომ გარედან მაცქერალთ გაოცებისაგან სუნთქვა ეკვროდათ... ამ ქვეყანაში უკვე აღარავის ახსოვდა, თუ რა იყო უმუშევრობა, მაგრამ მაშინ თვით დაზვერვის სამსახურსაც კი არ გააჩნდა იმაზე ნათელი წარმოდგენა, თუ რის ხარჯზე აღწევდა საბჭოეთის ქვეყანა ასეთ წარმატებებს. ამის შედეგად ამ ახალ რეჟიმს ევროპის

ქვეყნებში თანდათან სულ უფრო მეტი მომხრე უჩნდებოდა არა მხოლოდ მუშათა მხრიდან, არამედ ინტელიგენციის წრეებშიც. ცნობილი მწერალი ჰენრი ჯეიმსი წერდა: „ყველა შეძრწუნებული ელოდა, რომ რუსეთს შეეძლო მოეხდინა ბოლშევიკური რევოლუციის ექსპორტი“, ხოლო თუ ეს მოხდებოდა, მაშინ მისი გამომწვევი სწორედ უმუშევრობა იქნებოდა. როგორც ჩანს, არა თუ უბრალო ადამიანები, არამედ ისეთი დიდი ეკონომისტიც კი, როგორიც კეინსი იყო, შეცდომაში შეიყვანა სსრკ-ში არსებულმა სინამდვილემ. აი, რას წერდა იგი 1936 წელს გამოცემულ „დასაქმების ზოგად თეორიაში“: „როგორც ჩანს, დღევანდელი ავტორიტარული სახელმწიფოები (კეინსს მხედველობაში ჰქონდა ძირითადად სსრკ და გერმანია) დასაქმების პრობლემას აგვარებენ თავისუფლებისა და შრომის ნაყოფიერების ხარჯზე. ეჭვსგარეშეა, რომ მსოფლიო დიდხანს ველარ აიტანს უმუშევრობას, რომელიც გამოცოცხლების მოკლე პერიოდის გარდა, უკავშირდება დღევანდელ კაპიტალისტურ ინდივიდუალიზმს. იქნებ შესაძლოა, პრობლემის ანალიზის საშუალებით განვკურნოთ ეს სენი, ამასთან შევინარჩუნოთ შრომის ნაყოფიერებაც და თავისუფლებაც“. ეს კი შეუძლებელი აღმოჩნდა. ამდენად ჯონ კეინსის რეცეპტი, რომელიც ეფუძვნებოდა „ინვესტიციების განსაზოგადოებას საკმარისად გრძელვადიანი პერიოდისათვის“, ვერ განხორციელდა. თუმცა მოტანილი დასკვნები მაინც იძლევიან იმის ახსნას, თუ რატომ შეიმუშავა 1944 წელს თვით ჩერჩილის კონსერვატორულმა მთავრობამაც კი ეკონომიკის გაძლოლის ახალი პრინციპები - მათი მთავარი მიზანი იყო მოსახლეობის სრული დასაქმება; ამაზე პასუხისმგებლობა სახელმწიფოს უნდა ეკისრა. შემდგომში, 1973 წლის ნავთობის კრიზისით გამოწვეულ „შოკამდე“, დასაქმების პრობლემა არ იყო საგანგაშო.

დასავლეთ ევროპაში, გარდა იტალიისა, უმუშევრობას 2,5%-თვის არ გადაუჭარბებია. ის კი არა და, ევროპის ბევრ ქვეყანაში და არა მხოლოდ გერმანიაში, სადაც მან დიდი მასშტაბები შეიძინა, შრომითი რესურსების გარედან მიზიდვის პრობლემაც კი იდგა. უმუშევრობის პრობლემა არ არსებობდა იაპონიაშიც, სადაც უმუშევრობა, II მსოფლიო ომის შემდეგ, ფაქტიურად არ არსებობდა. ამ მხრივ სიძნელები არ ჰქონია აშშ-საც, სადაც უმუშევრობა 7%-ს არ გადასცილებია. დღეისათვის მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში სიტუაცია რადიკალურად შეიცვალა. იმავე გერმანიაში 1997 წელს უმუშევრობამ 18%-ი შეადგინა და ამ ქვეყანაში უმუშევართა არმიამ 4 მილიონს გადააჭარბა.*

რეალობაა, რომ თუ ადრე ინფლაციის ზრდით შესაძლებელი იყო უმუშევრობის გარკვეული სტაბილიზაცია, ახლა ბევრ ქვეყანაში ერთდროულად იზრდება უმუშევრობაც და ინფლაციაც. პრობლემის სირთულემ განაპირობა XX საუკუნის 90-იან წლებში ევროკავშირის პროგრამა, რომლის ძალითაც უახლოეს მომავალში უმუშევრობის დონე მის წევრ-ქვეყნებში სანახევროდ, ანუ საშუალოდ 5-6 პროცენტამდე უნდა შემცირდებულყო. ამ მიზნით საჭირო გახდა დაახლოებით

*მცირე შენიშვნა: დ. ბრიტანეთში უმუშევართა კატეგორიაში ხვდება მხოლოდ ის, ვინც იღებს სოციალურ დახმარებას. თუ ადამიანი ამ სისტემაში არ არის მოხვედრილი, იგი არც უმუშევრად ითვლება.

აშშ-ში უმუშევრად არ ითვლება ის ადამიანი, ვინც კვირაში ორიოდ საათს იმუშავებს.

გერმანელები ამ საკითხში, როგორც ეს მათ ჩვევიათ, უფრო პედანტურები არიან და უმუშევრად მიიჩნევენ ყველას, ვისაც სამუშაო არა აქვს. სწორედ ამიტომაც ასეთი დიდი განსხვავება უმუშევრობის მიხედვით ამ სამ განვითარებულ ქვეყანას შორის.

15 მილიონი სამუშაო ადგილის შექმნა, ანუ საშუალოდ 10 ათას სამუშაო ადგილამდე ყოველდღიურად! პასუხისმგებლობა ამ პროგრამის განხორციელებაზე თავის თავზე აიღეს როგორც კავშირის ხელმძღვანელებმა, ისე ნევრი-ქვეყნების მთავრობებმა (გარდა დიდი ბრიტანეთისა).

ამავე პერიოდში უმუშევრობის პრობლემის მოსაგვარებლად გარკვეულ მუშაობა გასწიეს რუსეთშიც. კერძოდ, 1996 წლის მაისში პრეზიდენტმა ელცინმა ხელი მოაწერა კომპლექსურ პროგრამას სამუშაო ადგილების შექმნისა და შენარჩუნების შესახებ. პროგრამა გამიზნული იყო 1996-2000 წლებისათვის და ითვალისწინებდა ყველა ტიპის საკუთრების საწარმოების, განსაკუთრებით კი კერძო ფირმებისათვის, მხარდაჭერას სახელმწიფოს მიერ. მასში დიდი როლი მიენიჭა მასტიმულირებელი მექანიზმების შემუშავებას იმ მენარმეთათვის, რომლებიც ახალ სამუშაო ადგილებს შექმნიდნენ. პროგრამაში ჩაიდო ასევე მოთხოვნა, რომ თუ სახელმწიფო საწარმო დააპირებს წლის მანძილზე სტრუქტურული გარდაქმნის გამო გაანთავისუფლოს მუშაკების ათ პროცენტზე მეტი, მან უნდა შეიმუშაოს საწარმოს სოციალური დაცვის გეგმა.

აღსანიშნავია, რომ საფრანგეთში ასეთი გეგმის შემუშავება მოეთხოვება ყველა საწარმოს. ამასთან, ვიდრე გეგმას არ დაამტკიცებენ ადგილობრივი მმართველობის ორგანოები, საწარმოს უფლება არა აქვს თუნდაც ერთი მუშაკი გაანთავისუფლოს. მომავალში ასეთი პროგრამების შემუშავება, ვფიქრობთ, საქართველოს საწარმოებსაც მოეთხოვებათ. პრეზიდენტ ქლინთონის მმართველობისას თვეში საშუალოდ 200 ათასი სამუშაო ადგილი იქმნებოდა. ამრიგად, ქლინთონის მოღვაწეობის პერიოდში რამდენიმე მილიონი ახალი ადგილი შეიქმნა. მათგან 93%-ი კერძო სექტორზე მოდის. აშშ-ის მთავრობის პოლიტიკის შედეგი უმუშევრობის წინააღმდეგ ის იყო, რომ იქ აშუამად უმუშევრობა უაღრესად შემცირებულია.

რაც შეეხება რუსეთს, აქ უმუშევართა რაოდენობა იზრდება. ამასთან, ქვეყანაში უმუშევართა გეოგრაფიაც შეიცვალა. თუ ტრადიციულად უმუშევართა რეგიონები ივანოვოს, ფსკოვის, ვლადიმირის ოლქები იყო, ახლა უმუშევრობამ თავის აპოგეას მიაღწია ინგუშეთში (თავი რომ დავანებოთ ჩეჩნეთს), სადაც ეს მაჩვენებელი შრომისუნარიანი მოსახლეობის ნახევარზე მეტს შეადგენს (მიუხედავად იმისა, რომ ინგუშეთი გამოცხადებულია თავისუფალ ეკონომიკურ ზონად, სადაც მენარმეები შეღავათებით სარგებლობენ, აქ მაინც ყველაზე მაღალია უმუშევრობა; ჩანს, ვერავითარი შეღავათებით ვერ მიიტყუებ ინვესტორს იქ, სადაც ყუმბარები სკდებიან...) ყარაჩაევო-ჩერქეზეთში (26%), დაღესტანში (24%) და მის მეზობელ ყალმუხეთში (22%). ვფიქრობთ, ბოლო ხანებში ჩრდილოეთ კავკასიაში მომხდარი სერიოზული მღელვარებანი მნიშვნელოვანწილად სწორედ უმუშევრობით იყო გამოწვეული.

ხშირად უმუშევრობის პრობლემას კერძო საკუთრებას, საბაზრო ეკონომიკას, კონკურენციას უკავშირებენ. ეს რომ ნამდვილად ასე არ არის, იქიდანაც ჩანს, რომ მაგალითად, შვედეთმა, სადაც ერთიც არის, მეორეც და მესამეც, შეძლო მინიმუმამდე დაეყვანა უმუშევრობა.

პოსტსოციალისტური ქვეყნები ახალ პოლიტიკურ-სოციალურ სისტემაზე გადასვლას უმუშევრობის სხვადასხვა დონით შეხვდნენ. უმუშევრობა შედარებით დაბალი იყო დსთ-ს ქვეყნებში, რაც ძირითადად იმით იყო გამოწვეული, რომ ამ ქვეყნებში ჯერ კიდევ დიდი ხვედრითი წილით იყო წარმოდგენილი სანარმოო საშუალებებზე სახელმწიფო საკუთრება, სადაც მრავალი ობიექტური თუ სუბიექტური საბაბით ინარჩუნებდნენ დასაქმებულ (ვითომ დასაქმებულ) მუშა-ხელს. უმუშევრობა შედარებით მაღალი იყო ახალ წევრ ქვეყნებში. აქ ამ დროისათვის უკვე მაღალი ტემპებით ხორციელდებოდა

პრივატიზაცია და წარმოების საშუალებათა უდიდესი ნაწილი კერძო მფლობელთა ხელთ გადადიოდა. კერძო საწარმოში კი ცხადია, ზედმეტ მუშა-ხელს არავინ გააჩერებს. სამაგიეროდ, შემდგომ წლებში დსთ-ს ქვეყნებში პრივატიზაციის პროცესების დაჩქარებული ტემპებით განხორციელების კვალობაზე სწრაფად დაიწყო უმუშევრობის ზრდა (აქ მან 1994-98 წლებში 500 პროცენტულ პუნქტზე მეტად მოიმატა). იმის გამო, რომ პრივატიზაცია შედარებით ადრე დაიწყო და მაშასადამე, ზედმეტი მუშა-ხელიც უკვე ადრეულ წლებში გამოათავისუფლეს, აღნიშნულ წლებში შედარებით დაბალი ტემპებით იზრდებოდა უმუშევრობის მაჩვენებელი ახალ წევრ ქვეყნებში.

თუ პოსტსოციალისტური ქვეყნების უმუშევრობას შევუდარებთ მსოფლიოს ზოგიერთ განვითარებულ ქვეყანაში არსებულ ანალოგიურ მაჩვენებელს, დავინახავთ, რომ განსხვავება პირველის სასარგებლოდ მეტყველებს. ეს, ჩვენი აზრით, ძირითადად იმით არის გამოწვეული, რომ ჯერ ერთი, ამ ქვეყნებში დასაქმების სტატისტიკა ჯერაც არაა სათანადოდ დამუშავებული და მეორეც, აქ კვლავაც მაღალი ხვედრითი წილია წარმოების საშუალებებზე სახელმწიფო საკუთრებისა. ეს კი კვლავინდებურად დაუსაქმებელი მუშა-ხელის ერთგვარ თავშესაფარს წარმოადგენს. შრომის ბირჟებზე გრძელდება სამუშაო ძალის მიწოდებასა და სამუშაო ძალაზე მოთხოვნას შორის დისბალანსი, რასაც მოწმობს ისიც, რომ იზრდება თავისუფალი სამუშაო ადგილების დატვირთვის კოეფიციენტი. პარალელურად შრომის ბირჟებზე შექმნილი მდგომარეობის გამო ადამიანებს აღარ სჯერათ, რომ ბირჟის დახმარებით გაიუმჯობესებენ თავიანთ მდგომარეობას, იპოვიან სამუშაოს, აიმაღლებენ კვალიფიკაციას (ან შეიცვლიან მას) მიიღებენ დახმარებას ფულადი სახით და ა.შ.

2.4 უმუშევრობა ახალი წევრებისათვისაც აქტუალურ პრობლემად რჩება

უაღრესად მნიშვნელოვან პრობლემას, რომლის წინაშეც კვლავაც დგანან ახალი წევრი ქვეყნები, სწორედ უმუშევრობა წარმოადგენს. ეს პრობლემა განსაკუთრებით წარმოჩინდა პოლონეთში, ბულგარეთში და ა. შ.

როდესაც უმუშევრობაზე ვსაუბრობთ, აუცილებლად ხაზი უნდა გავუსვათ იმას, რომ იგი შესაძლებელია

ცხრილი №19
უმუშევრობის დონე ახალ წევრ ქვეყნებში

პროცენტებში	1999წ.	2000წ.	2004წ.
ბულგარეთი	17	16.9	19.7
ესტონია	5.9	4.9	5.5
უნგრია	8.7	8.8	8.3
ესპანეთი	12.2	13.6	8.3
უნგრეთი	7	6.4	6.2
ლატვია	14.3	14.4	9.6
ლიტვა	14.1	15.4	9.4
პოლონეთი	12.8	16.1	18.3
რუმინეთი	6.8	7.1	6.6
სლოვენია	7.6	7	5.8
სლოვაკეთი	16.2	18.6	19

გამონეული იყოს პრინციპულად განსხვავებული მიზეზებით: იმიტომ, რომ ქვეყანაში არაა საკმარისი რაოდენობით კაპიტალი, მაღალია მუშაკთა ტექნიკო და ფონდალურვილობის დონე და ამის გამო მრავალი ადამიანის გასაყვითელ საქმეს მცირე რიცხოვნობა აკეთებს, დანარჩენები რჩებიან უმუშევრად. ასეთი ქვეყნის კლასიკური მაგალითია გერმანია. ბოლო ოცი წლის განმავლობაში

შრომითი რესურსების რიცხოვნობა აქ თითქმის ერთ დონეზე დარჩა, ხოლო კაპდაბანდებები კი 120 პროცენტით გაიზარდა. ამჟამად გერმანიაში ერთი მომუშავის ფონდალჭურვილობა უაღრესად მაღალია და ნახევარ მილიონ ევროს აღწევს.

აქედან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ აღნიშნული თითქმის 11%-იანი უმუშევრობა გერმანიაში (2004 წლის დასაწყისში) კაპიტალის, ფონდების, ტექნიკური შეიარაღების მაღალი დონით არის გამოწვეული.

სრულიად განსხვავებული მდგომარეობაა საქართველოში. აქ უმუშევრობის მაღალი დონე სწორედ საპირისპირო ვითარების შედეგია. კერძოდ, ჩვენი ქვეყანა ღარიბია კაპიტალით, იგი განიცდის მაღალი ტექნოლოგიების ნაკლებობას, რომლის დახმარებითაც დამზადებული საქონელი გაუძლებდა კონკურენციას მსოფლიო ბაზრებზე. ამგვარი მდგომარეობა კი უმუშევრობის გამომწვევი მიზეზი ხდება.

აღსანიშნავია ისიც, რომ უმუშევრობის პრობლემა სხვადასხვა დარგში სხვადასხვანაირად იჭრება. ეს იმაზეა დამოკიდებული, თუ როგორი ტრადიციებია დამკვიდრებული ამა თუ იმ ქვეყანაში. კერძოდ, თუ რუმინეთში, პოლონეთში, ლატვიაში და ლიტვაში სოფლის მეურნეობაში სამუშაოს პოულობს შრომითი რესურსების საკმაოდ მნიშვნელოვანი ნაწილი, სლოვენიაში, ჩეხეთსა და ა.შ. მოსახლეობის დიდი ნაწილი მრეწველობაშია დასაქმებული (ცხრილი №20).

საინტერესოა, რომ ახალ წევრ ქვეყნებში არ არსებობს სერიოზული განსხვავება სქესის მიხედვით დასაქმებაში, არც რაიმე ხელოვნური ხელის შემშლელი პრობლემები შეინიშნება ამ მხრივ. თუმცა, რა თქმა უნდა, ტრადიციულად დაუსაქმებელ ქალთა რიცხოვნობა ჯერ კიდევ მკვეთრად აღემატება დაუსაქმებელ კაცთა რიცხოვნობას, რასაც მრავალი, როგორც ობიექტური,

ისე სუბიექტური ფაქტორები განაპირობებს.

როდესაც გენდერულ თემაზე ვსაუბრობთ, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ამ მხრივ თავად ევროპის ქვეყნებშიც როდია მდგომარეობა ბოლომდე

ცხრილი №20

შრომითი რესურსების რიცხოვნობა ახალ წევრ ქვეყნებში ძირითადი ღარბების მიხედვით, ათასებში

ქვეყნები	1997 წ.	2001 წ.	სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულნი %	მრეწველობაში დასაქმებულნი %
ბულგარეთი	2811	2699	9,4	24,1
კვიპროსი	270	294	4,8	12,9
ჩეხეთი	4709	4707	4,8	27,9
ესტონეთი	579	578	6,9	23,2
უნგრეთი	3812	3880	8,2	24,8
ლატვია	988	982	15	16,2
ლიტვა	1508	1461	16	18
პოლონეთი	-	14307	19	31
რომანეთი	10778	10697	42	19
სლოვენია	888	917	10	30
სლოვაკეთი	2132	2124	6	36

მოწესრიგებული. კერძოდ, თუმცა სქესის მიხედვით პრობლემა თითქმის გადაჭრილია, მაგრამ ჯერ კიდევ დაბალია ქალთა შრომის ანაზღაურება, ვიდრე მამაკაცების. მაგალითად, პორტუგალიაში ქალი იღებს მამაკაცის შრომის ანაზღაურების 95%-ს, იტალიაში – 91%-ს, საფრანგეთში – 88%-ს, საბერძნეთში – 87%-ს, ესპანეთში – 86%-ს, პოლონეთში – 83%-ს, შვედეთში – 83%-ს, გერმანიაში – 81%-ს, ჰოლანდიაში – 79%-ს, დ. ბრიტანეთში – 78%-ს.

როგორც ჩანს, უმუშევართა მაქსიმალური რიცხვი პოლონეთშია - 3170 ათ. კაცი. ამ ქვეყანაში თითქმის იმდენივე უმუშევარია, რამდენიც ევროკავშირის ყველა დანარჩენ ახალ წევრ ქვეყანაში ერთად. ყველა ამ ქვეყანაში

უმუშევრობის დონე ახალ ნაპრ ქვეყნებში სქმის
მიხედვით* ათასეული

იუსტიციის სფერო რიგში	1999	2000	2001
ბელარუსი	577	567	664
ქორბი	17	14	12
ჩეხეთი	454	454	421
ქორნეთი	81	90	83
უნგრეთი	285	263	233
ლატვია	161	159	145
ლიტვა	263	276	299
პოლონეთი	-	2785	3170
რუმინეთი	790	821	750
სლოვენია	73	68	63
ხორვატია	417	485	508
კავშირები			
ბელარუსი	313	306	364
ქორბი	8	6	5
ჩეხეთი	211	212	195
ქორნეთი	46	50	44
უნგრეთი	171	160	143
ლატვია	89	87	82
ლიტვა	150	159	178
პოლონეთი	-	1345	1583
რუმინეთი	483	482	436
სლოვენია	38	35	31
ხორვატია	227	265	283
ქვეყნები			
ბელარუსი	264	260	300
ქორბი	9	9	7
ჩეხეთი	243	243	226
ქორნეთი	35	41	39
უნგრეთი	114	103	90
ლატვია	73	72	63
ლიტვა	113	117	121
პოლონეთი	-	1441	1587
რუმინეთი	327	339	314
სლოვენია	35	32	32
ხორვატია	190	220	225

უმუშევრები შეადგენენ 3178 ათ. კაცს ანუ მხოლოდ 8 ათასი უმუშევრით მეტს, ვიდრე პოლონეთშია.

რაც შეეხება ასაკს, აქ განსხვავება სერიოზულია.

თუმცა, აქვე ისიც აღსანიშნავია, რომ კვიპროსში უმუშევრობა დაბალია როგორც 24 წლამდე ასაკის

*იხ. http://www.insse.ro/canstat_Q3/social.htm

ადამიანებში, ისე 25 წლისა და ზევით ასაკის ადამიანებში. ეს, ჩვენი აზრით, იმით არის გამოწვეული, რომ აქ მაღალ დონეზეა განვითარებული ეროვნული მეურნეობის ისეთი დარგები, როგორებიცაა ტურიზმი და მასთან დაკავშირებული მომსახურების დარგები, რომლებიც თითქმის ასაკისა და პროფესიის განურჩევლად

ცხრილი № 22

უმუშევრობის დონე ახალ წევრ ქვეყნებში ასაკის მიხედვით* პროცენტებში

უმუშევრობის ასაკის მსგავსად			
24 წლამდე	1999	2000	2001
ბელარუსი	36.7	35.3	39.5
ესპანია	11.9	10.5	8.4
ჩეხეთი	17	17	16.6
კატინი	19.7	23.8	22.2
უნგრეთი	12.4	12.1	10.8
ლატვია	24.4	22.5	22.2
ლიტვა	26.5	29	30.2
პოლონეთი	-	35.1	41
რუმინეთი	18.8	18.6	17.5
სლოვენია	18.1	18.1	18.1
სლოვაკეთი	32.1	35.2	37.3
25 წლისა და ზევით			
ბელარუსი	14.6	14.7	17.4
ესპანია	5.1	4.3	3.4
ჩეხეთი	7.2	7.4	6.9
კატინი	11.2	12.1	11.2
უნგრეთი	5.9	5.4	5
ლატვია	12.8	13.4	11.9
ლიტვა	12.4	13.7	15.5
პოლონეთი	-	13.4	15.3
რუმინეთი	4.6	5.3	4.6
სლოვენია	6.0	5.6	4.9
სლოვაკეთი	12.7	15.3	15.7

*იხ. http://www.insse.ro/canstat_Q3/social.htm

საჭიროებენ დიდი რაოდენობით ადგილობრივ მუშახელს.

როგორც ვხედავთ, თითქმის ყველა ახალი ნეკრი ქვეყნისათვის უმუშევრობა საკმაოდ რთულად გადასაჭრელ პრობლემად გვევლინება (ცხადია, როდესაც ისეთ ინდუსტრიულ გიგანტ სახელმწიფოში, როგორსაც გერმანია წარმოადგენს, უმუშევრობა უკვე 10 პროცენტს გადასცილდა, რალა უნდა ვთქვათ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაზე, თუნდაც იგი ევროკავშირში მიიღონ?!).

2.5 კიდევ ერთხელ უმუშევრობაზე დსთ-სა და საქართველოში

დასაქმების მხრივ კიდევ უფრო მძიმე მდგომარეობაა დსთ-ს ქვეყნებში. ამიტომ ამ ქვეყნებში ხშირად ადგილი აქვს ცდუნებას, უმუშევრობის პრობლემის გადაწყვეტა ხელისუფლებამ ხშირად ისეთი ფორმით მოინდომოს, რომელიც გრძელვადიან პერსპექტივაში ნამდვილად იქნება უარყოფითი შედეგების მომტანი. გარკვეულწილად ამ საკითხისადმი ამგვარ მიდგომას ავლენდა ჩვენი ქვეყნის ყოფილი პრეზიდენტი ედუარდ შევარდნაძეც. კერძოდ, მან 2003 წლის 10 მარტს თავის ტრადიციულ რადიოინტერვიუში, საუბრობდა რა იმ წყაროებზე, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელი გახდებოდა მინიმალური ხელფასის 115 ლარამდე გაზრდა, განაცხადა: ამ მიზნის მისაღწევად ერთ-ერთ წყაროდ საბიუჯეტო დანესებულებებში, მათ შორის სამინისტროებში, დასაქმებულ მუშაკთა რიცხოვნობის შემცირებას მთავაზობენო. და გააგრძელა: ჩვენ უკვე შევამცირეთ სამინისტროების რიცხოვნება, მათში დასაქმებულ მუშაკთა რაოდენობა, ქუჩაში ხალხის გაყრა, სამინისტროში მუშაობს თუ ქარხანაში, მიუღებელიაო.

ჩვენი აზრით, ეს ძალზე მცდარი მიდგომაა განსაკუთრებით იმ ქვეყნისათვის, რომელიც რეფორმების, ეკონომიკის რესტრუქტურისაციის პროცესში იმყოფება. არ შეიძლება საბიუჯეტო დაწესებულება, სამინისტრო იქნება ეს თუ სხვა ნებისმიერი საბიუჯეტო დაწესებულება (კერძო ფირმა, რა თქმა უნდა, ამას არ გააკეთებს) მოსახლეობის დასაქმების ადგილად ვაქციოთ. ამას, როგორც ეკონომიკური, ისე პოლიტიკური ხასიათის მრავალი უარყოფითი პროცესი მოჰყვება. მსგავს მიდგომებს უკვე ჰქონდა ადგილი საბჭოურ ეპოქაში და რა შედეგებიც მოიტანა, უკვე ვნახეთ. ამიტომ არ შეიძლება ადამიანი, როგორი პროფესიონალიც არ უნდა იყოს იგი, თუკი მას არ ექნება რაიმე კონკრეტული ფუნქცია შესასრულებლად, საბიუჯეტო ორგანიზაციაში ირიცხებოდეს მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი უმუშევრად არ დარჩეს.

აქ კარგი იქნებოდა თუ გავიხსენებდით თანამედროვეობის გამოჩენილ ამერიკელ ეკონომისტს, რომელიც რამდენიმე წლის მანძილზე იყო წარდგენილი ნობელის პრემიაზე მანკურ ოსლონს. იგი ბიუროკრატიაზე ნახევრად ხუმრობით და ნახევრად სერიოზულად ამბობდა, რომ ეკონომიკური თეორიის მიხედვით ადამიანები ახდენენ იმის მოხმარების გაზრდას, რაც მათი მოწონებით სარგებლობს. გამონაკლისს მხოლოდ ბიუროკრატია წარმოადგენს, რომელიც, მიუხედავად იმისა, რომ ყველა მის გამო საყვედურებს გამოთქვამს, მაინც იზრდება მისი მასშტაბები.

სწორედ ამგვარ, დამახინჯებულ შეხედულებათა მიზეზით ხდება, რომ ჩვენში რეფორმები ადგილიდან თითქმის არ იძვრის, ეკონომიკას წინსვლა არ ეტყობა, ხოლო უმუშევრობის პრობლემა, კვლავაც გადაუჭრელი რჩება. ამ ფორმით „დასაქმებული“ მოხელეები სისხლისმწოველი წურბელებივით ჰყავს აკრული ქვეყანასა

და მის მეურნეობას და გასაქანს არ აძლევენ მას. სწორედ ამგვარად „დასაქმებული“ მოხელეები, იმისათვის, რომ ხალხის დასანახად რაიმეთი დაისაქმონ თავი, იგონებენ ათასგვარ ლიცენზიებს, სერთიფიკატებს და სხვა მსგავს „ფუნქციებს“, რითიც კიდევ უფრო უძნელებენ ჩვენს ახლადდამწყებ მენარმეებს, საშუალო ფენის წარმომადგენელთ ახალი საქმის წამოწყებას, ხოლო ზოგიერთ მათგანს აიძულებენ უკვე დანყებულ საქმეზე ხელი აიღონ, რადგან მათ აღარ ხელენიფებათ ამგვარი მოხელეების გასტუმრება.

ყოველივე აქედან გამომდინარე, ყველანაირი თვალსაზრისით უკეთესი იქნებოდა, თუკი ასეთი ხელოვნურად დასაქმებული მოხელეები იმ ხელფასს, რომელსაც ისინი სამინისტროებსა თუ სხვა საბიუჯეტო დანებულებებში იღებენ, მათ შრომითი დასაქმების ბიუროებში აეღოთ დახმარების სახით.

ობიექტურები არ ვიქნებით, თუ არ ვიცყვით, რომ ბოლო წლებში საკმაოდ შემცირდა, ამასთან კანონზომიერად, მართვის ორგანოების თანამშრომელთა რიცხოვნობა. კერძოდ, თუ მათი რიცხვი 1998 წელს 5.5 ათას ადამიანს შეადგენდა, 1999 წელს მათი რაოდენობა უკვე 1.6 ათასამდე დაყვანილი (უფრო ახალი მაჩვენებლები ჯერ დამუშავებული არ არის). ეს მაჩვენებელი განსაკუთრებით შემცირებულია სოფლად, სადაც 1998 წელს არსებული 2.7 ათასი მართვის ორგანოს თანამშრომელი 1999 წელს 0.5 ათასამდე შემცირდა. ამ მაჩვენებლის კლება შედარებით ნაკლებსაგრძნობი იყო ქალაქად, სადაც იგი 2.8 ათასიდან 1.1 ათასამდე შემცირდა.

აღსანიშნავია ისიც, რომ აღნიშნულ პერიოდში თუმცა მართვის ორგანოს თანამშრომლების რაოდენობა როგორც სოფლად, ისე ქალაქად შემცირდა, მაგრამ საერთო რიცხოვნობაში სოფლად დასაქმებულ ხელმძღვანელთა რიცხოვნობა გაცილებით მეტად იქნა შემცირებული, ვიდრე ქალაქად. კერძოდ, თუ 1998 წელს ქალაქად დასაქმებულ

მართვის ორგანოს თანამშრომლების ხვედრითი წილი შეადგენდა 51.5%-ს, ხოლო დანარჩენი სოფლად დასაქმებულთა წილად მოდიოდა. 1999 წელს აღნიშნულ პროპორციას შემდეგი სახე ჰქონდა: ქალაქად იყო დასაქმებული საერთოდ დასაქმებულ მართვის ორგანოს თანამშრომელთა 67.9 პროცენტი, ხოლო სოფლად 32.1 პროცენტი.

აღსანიშნავია ისიც, რომ საანალიზო პერიოდში შემცირდა მართვის ორგანოს წარმომადგენელთა ხვედრითი წილი საერთოდ ეროვნულ მეურნეობაში დასაქმებულთა შორის. კერძოდ, თუ 1998 წელს ეს მაჩვენებელი შეადგენდა 0.3 პროცენტს, 1999 წელს მართვის ორგანოს ხელმძღვანელების ხვედრითი წილი ეროვნულ მეურნეობაში დასაქმებულთა შორის 0.1 პროცენტამდე შემცირდა. ყველა საფუძველი გვაქვს ვამტკიცოთ, რომ აღნიშნული პროცესები უნდა გაგრძელდეს და მმართველობის აპარატში დასაქმებულთა რიცხოვნობა უნდა დაუახლოვდეს იმ მაჩვენებელს, რომელიც აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკის ნორმალური და ეფექტური ფუნქციონირებისათვის.

დასასრულს გავეცნოთ, თუ რა სახე აქვს სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებში დასაქმებულთა ხვედრით წილს ქვეყნების მიხედვით: მაგალითად, სახელმწიფო მმართველობაში დასაქმებულები მთელ დასაქმებულებში რუსეთში შეადგენდნენ 1.8%-ს, ბულგარეთში - 2.8%-ს, უნგრეთში - 5.8%-ს, პოლონეთში - 1.3%-ს, სლოვაკეთში - 5.5%-ს, გერმანიაში - 6.3%-ს, შვედეთში - 16.8%-ს, საფრანგეთში - 12.4%-ს და ა. შ.

აღბათ საინტერესო იქნება აქვე უფრო კონკრეტულად წარმოვადგინოთ ევროკავშირის „ძველსა“ და „ახალ“ წევრ ქვეყნებში როგორ ნაწილდება მართვის ორგანოებში დასაქმებული მუშაკები. „ძველი“ წევრი ქვეყნების ადმინისტრაციაში დასაქმებულია 14 მილიონი ადამიანი. მართვის ორგანოებში ერთ დასაქმებულზე დიდ ბრიტანეთში

მოდის 30 მოქალაქე, გერმანიაში—28, პოლანდიაში—28, დანიაში—34, ირლანდიაში—40, ბელგიაში —26, ლუქსემბურგში—19, ავსტრიაში—35, პორტუგალიაში —34, ესპანეთში—36, საფრანგეთში—26, იტალიაში—31, საბერძნეთში—36, შვედეთში—35, ფინეთში—43.

ახლა საინტერესოა ვნახოთ, თუ რა მდგომარეობაა ამ მხრივ „ახალ“ ნევრ ქვეყნებში: მართვის ორგანოებში ერთ დასაქმებულზე ესტონეთში მოდის 44 მოქალაქე, პოლონეთში — 45, ჩეხეთში — 34, უნგრეთში — 37, სლოვენიაში — 42, მალტაში — 26 და კვიპროსში — 32.

როგორც ვხედავთ, ევროკავშირის ახალ ნევრ ქვეყნებში (გამონაკლისს წარმოადგენს მალტა და კვიპროსი) გაცილებით მეტი ხალხია დასაქმებული მმართველობის აპარატში, ვიდრე ევროკავშირის „ძველ“ ქვეყნებში. ეს გასაგებია: გეგმურ-ადმინისტრაციული სისტემა გაცილებით მეტ ადამიანს მოითხოვდა თავისი ფუნქციების განსახორციელებლად, ვიდრე საბაზრო ეკონომიკა. ამიტომ რეფორმები აუცილებლად უნდა შეიცავდეს ადმინისტრაციული აპარატის შემცირებასაც, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი დიდ ტვირთად დაანება ეროვნულ მეურნეობას და შეაფერხებს მის განვითარებას*.

2.6 უმუშევრობასთან ბრძოლის ზოგიერთი მეთოდი

როგორც ზემოთ დავინახეთ, უმუშევრობა, როგორც თითქმის მთელს მსოფლიოში, ისე კრიზისში მყოფ საქართველოშიც, უაღრესად აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს. ამიტომ თავის დროზე მოქალაქეთა კავშირის გარკვეულ პოლიტიკურ ალლოზე მეტყველებდა ის ფაქტი, რომ დროულად შენიშნეს ეს გარემოება და თავიანთი წინასაარჩევნო ლოზუნგად სწორედ ეს თემა გამოიყენეს. მათი მთავარი მოწოდება იყო მილიონი სამუშაო ადგილის შექმნა. არ ვიცით არსებობდა თუ არა რაიმე კონკრეტული

*იხ. პოლონეთში გამოცემული ჟურნალი „NEWSWEEK“, 18.04.2004. გვ.4.

პროგრამა, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელი გახდებოდა ამ დაპირების შესრულება. უფრო საფიქრებელია, რომ არა, რადგან მათი ხელისუფლებაში ყოფნა საკმაო ხანს გაგრძელდა, მაგრამ ამ მხრივ რაიმე მნიშვნელოვანი წინსვლა არ დასახულა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ პოლონეთის სეიმის არჩევნების წინ ამ ქვეყნის ლიბერალურ-დემოკრატიულმა პარტიამ სწორედ ანალოგიური ლოზუნგი წამოაყენა. მაგრამ მათ, ქართველ “მოქალაქეთაგან” განსხვავებით, ჰქონდათ შემდეგი კონკრეტული პროგრამა. კერძოდ:

ფიზიკურ პირთა შემოსავლებიდან გადასახადების შემცირება;

აქციების შესყიდვისა და ინვესტირებისას შეღავათების დაწესება;

ნახალისების დაწესება უმუშევართა დამსაქმებლებისათვის;

პროტექციის განევა პოლონეთის წარმოებისათვის; მომზადება და წარმართვა კამპანიის: “შეისყიდეთ პოლონური საქონელი”;

ექსპორტის პროტექციონიზმი;

ექსპორტის დაზღვევა;

კადრების მომზადება;

ახალგაზრდობის პროფესიული მომზადება;

უმუშევართა გადამზადება;

მეცნიერების მიღწევების პრაქტიკაში გამოყენება;

შრომის ბაზრის ლიბერალიზაცია;

შრომითი ხელშეკრულებების ლიბერალიზაცია;

დამქირავებელთა და დაქირავებულთათვის თანაბარი პირობების შექმნა;

საზღვარგარეთ შრომის ლეგალიზაცია;

კერძო საკუთრების განვითარება;

პერსპექტიული წარმოების ნახალისება;

კრედიტები და ინვესტიციები საზღვარგარეთიდან და მათი ეფექტური გამოყენება და ა. შ.

აღსანიშნავია, რომ ამ და სხვა დამატებითი ღონისძიებების გატარებამ პოლონეთში გარკვეული სასურველი შედეგიც მოიტანა, თუმცა ვერ ვიტყვით, რომ ეს პრობლემა საბოლოოდ გადაიჭრა და კვლავ მწვავედ არა დგას.

ამასთან, შრომითი რესურსების გამოყენების პრობლემა ქვეყნის დედაქალაქსა და სავოევოდოებში (დღეისათვის პოლონეთში 16 სავოევოდოა) სრულიად განსხვავებულია. კერძოდ, დასაქმების მხრივ ყველაზე უკეთესი მდგომარეობაა ვარშავაში (2.5%), პოზნანში (3.1%) და კრაკოვში (3.9%). უმუშევრობის დონე შედარებით მაღალია ქვეყნის სამხრეთ რეგიონებში: სულავსკის სავოევოდოში - 19.3%, სლუპსკის სავოევოდოში - 19%, კოშალინის სავოევოდოში - 18.4%.

რაც შეეხება დასავლეთ ევროპას, აქ უმუშევრობის დონე დაბალია ნორვეგიაში - 3%, ხოლო მაღალი ესპანეთსა და გერმანიაში - 11%-ზე მეტი.

2.7 უმუშევრობის ზოგიერთი სპეციფიკა

უმუშევრობა ევროკავშირში გარკვეული სპეციფიურობით ხასიათდება. მაგალითად, 2004 წლის დასაწყისისათვის აქ დაფიქსირებული იყო 3.5 მლნ თავისუფალი სამუშაო ადგილი და 15 მილიონიანი უმუშევრობა (უმუშევრობის საშუალო დონე ევროკავშირში 8 პროცენტს შეადგენს). ამასთან, ევროკავშირისათვის დამახასიათებელია შემდეგი თავისებურებაც: მაშინ, როდესაც აშშ-ს პრეზიდენტი ჯ. ბუში უმცროსი აქ შავად მომუშავე 9 მლნ ადამიანს ლეგალურ თავშესაფარს აძლევს, რადგან მან კარგად იცის, რომ მათი დახმარებით აშშ-ში გაიზრდება კონკურენტუნარიანი საქონლის რაოდენობა, ევროკავშირს, ეს არ ეხება დიდ ბრიტანეთსა და ირლანდიას, ზღუდეები აქვს აღმართული ახლად

განვერიანებული ქვეყნების ემიგრანტებისათვისაც კი, რომლებიც აქ სამუშაოს ეძებენ. ამ ქვეყნებში ასეთი მეთოდებით ადგილობრივ ბაზარს იცავენ უცხო სამუშაო ძალისაგან, რაც პოპულისტური პოლიტიკოსებისა და პროფკავშირების მოთხოვნაა.

ცხადია, ევროკავშირის „ბებერი“ ქვეყნების მხრიდან ასეთი მიდგომა არ არის რაციონალური და ეკონომიკურად გამართლებული. ეს გლობალური კონკურენციის პირობებში თვითმკვლელობის ტოლფასია. გასული საუკუნის შუა წლებში, როდესაც დღევანდელი სოციალური სახელმწიფოების საფუძვლები ჩაიყარა, ერთ პენსიონერზე თითქმის რვა მომუშავე მოდიოდა, დღეს ეს ციფრი ოთხამდე შემცირდა, ხოლო პროგნოზით, 50 წლის შემდეგ იგი ორამდე დაეცემა. გაეროს სათანადო გაანგარიშებებით, უახლოესი ოცი წლის მანძილზე, რათა ევროკავშირის ქვეყნებმა შეძლონ ამჟამინდელი ეკონომიკური დონის შენარჩუნება, უნდა მიიღონ არანაკლებ 50 მლნ უცხოელი მუშა მაინც. ამ გაანგარიშებების თანახმად, მხოლოდ გერმანიამ 2025 წლამდე უნდა მიიღოს 12 მილიონი ადამიანი, იტალიამ 7.5, დიდმა ბრიტანეთმა 2.5 და ა. შ. ესეც არ აღმოჩნდება საკმარისი, თუ პარალელურად ამ ქვეყნებში არ განხორციელდა სოციალური ხარჯების შეკვეცა და ევროპული welfare state-ს დემონტაჟი (მაგალითად, ამ ქვეყანაში სამუშაოს დაკარგვის შემთხვევაში ადამიანი სამი წლის მანძილზე იღებს თავისი ხელფასის 70 პროცენტს).

პარადოქსალური სიტუაცია იქმნება ამ სფეროში: მაგალითად, ევროკავშირი ბარიერებს უქმნის პოლონელს შრომითი ემიგრაციის გზაზე, თავის მხრივ, დასავლეთ ევროპელზე განაწყენებული პოლონელი სამუშალებას არ აძლევს პოლონეთში იმუშაონ უკრაინელებმა, ბელორუსებმა თუ რუსებმა. აი, კურიოზიც: პოლონეთის

ნავსადგურებს წლების მანძილზე არ შეეძლოთ საკმარისი რაოდენობის ადგილობრივი მუშა-ხელის პოვნა, მაგრამ როდესაც მათ დააპირეს ლეგალური გზით ქვეყანაში შეყვანათ უცხოელი მუშები, ამის გამო პროფკავშირებმა დიდი საპროტესტო გამოსვლები მოაწყეს. ამ გამოსვლებით უკანასკნელებმა ისიც მოახერხეს, რომ დამქირავებლებს ქვეყანაში არ შეაშვებინეს უცხოური სამუშაო ძალა და ისიც, რომ მკვეთრად გააზრდევინეს ხელფასები (სამი ათას ზლოტამდე საშუალო თვიური ხელფასი). ყოველივე ამან კი ქვეყანაში ამ დარგის საწარმოების გაკოტრება გამოიწვია.

ცხრილი №23

ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის ქვეყნებიდან დასავლეთი ევროპაში მიგრაციის ამსახველი პროგნოზი: ათასებში

ქვეყნები	2002-2007	2002-2017
პოლონეთი	274	541
რუმინეთი	275	538
სლოვაკეთი	40	80
ჩეხეთი	46	91
უნგრეთი	67	128
სულ	702	1378

ევროკავშირის გაფართოებამდე დასავლეთ ევროპის ბოგიერთი ქვეყნის მოსახლეობას ძალზე ეშინოდა, რომ კავშირის გაფართოების შედეგად საზღვრების გახსნა გამოიწვევდა ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან მათ ქვეყანაში დიდი რაოდენობის მუშაკების მოზღვაებას. როგორც მოგანილი მასალებიდან ჩანს, საქმე არც თუ ისე საგანგაშოდ გამოიყურება. უფრო მეტიც:

შესაძლოა მომავალში ცხრილ №23-ში მოგანილი პროგნოზებიც კი არ გამართლდეს და დასაელეთ ევროპაში სამუშაოდ აქ აღნიშნულ რიცხოვნობაზე ნაკლები გადავიდეს სამუშაოდ. ამგვარი ოპტიმიზმის საფუძველს იძლევა თუნდაც ის, რომ ევროკავშირში გაერთიანებით განსაკუთრებით ისარგებლეს პოლონელმა ჟერმერებმა, რომელთაც სერიოზული მოცულობის ფინანსური დახმარება მიიღეს კავშირის საერთო ბიუჯეტიდან წარმოების გასაფიტარებლად. ცხადია, ისინი აღარ დაგოეებენ თავიანთ ქვეყანას და დასაელეთ ევროპაში აღარ გადაელენ სამუშაოდ.

საეარაულოა, რომ ანალოგიურად მოხდება რუმინეთის შემთხვევაშიც, რომელსაც 2007 წელს მიიღებენ კავშირში. კავშირის გაფართოებამდე კი მოსალოდნელი იყო, რომ სწორედ ამ ორი ქვეყნიდან გადავიდოდა ყველაზე მეტი მუშახელი დასაელეთ ევროპაში.

თავი 3. ინფლაცია - გარდამავალი პერიოდის გარდუვალობა

3.1 ინფლაცია გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში

ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელი, რომელმაც დიდად აზარალა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები და განსაკუთრებით საქართველო, სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების ცვლილებების ეპოქაში, არის ინფლაცია. თუ დავესესხებით 1996 წლის ნობელის პრემიის ლაურეატს ეკონომიკის სფეროში, რობერტ ლუკასს, უნდა განვაცხადოთ, რომ ეს მოვლენა გაცილებით მეტი უბედურებაა საზოგადოებისათვის, ვიდრე უმუშევრობა, რადგან უმუშევრობა საზიანოა მხოლოდ მისთვის, ვინც არ მუშაობს, მაშინ, როდესაც ინფლაციას მთელი საზოგადოებისათვის მოაქვს ზიანი.

აღსანიშნავია, რომ გაცილებით ადრე, ანუ XII საუკუნეში ჩეხი ისტორიკოსი კოსმასი სვამდა ასეთ კითხვას: „რომელი ჭირიანობა ასუსტებს და მუსრავს ქრისტიანებს ასე, როგორც ხელისუფალთა მიერ ფულის გაყალბება?“

თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ თუ კოსმასისა და კოპერნიკის დროს, ქალაქის ფულის არ არსებობისას, შეუძლებელი იყო ლითონის ფულის იმ ზომამდე გაყალბება, რომ ისეთივე ინფლაცია გამოენვია, როგორც ახლა შეუძლია დამატებითი ქალაქის ფულის ემისიას გამოიწვიოს, მაშინ გასაგები გახდება თანამედროვე პირობებში ინფლაციით გამოწვეული შესაძლო ზიანი საზოგადოებისა.

ჯერ კიდევ ადრეულ პერიოდში იცოდნენ, რომ ინფლაციის გზით მხოლოდ ხელისუფალნი და ერთეული

სპეკულანტები მდიდრდებიან საზოგადოების დანარჩენი ნაწილის გაღატაკების ხარჯზე. ამიტომ მასთან ბრძოლა ყველა ქვეყნის მთავრობის უმნიშვნელოვანეს ამოცანას უნდა წარმოადგენდეს.

საჭიროა აღინიშნოს, რომ ინფლაცია მრავალმხრივ ახდენს უარყოფით გავლენას ადამიანზე. ამასთან, ინფლაცია მხოლოდ ეკონომიკური მოვლენა როდია. აი, რას ნერს ამის შესახებ ცნობილი პოლონელი მწერალი რიშარდ კაჟუმცინსკი: "ყოველ ინფლაციას თან ახლავს მორალური დაცემა. ეს ნაწილობრივ იქიდან გამომდინარეობს, რომ ინფლაცია კლავს რაიმეს სიმყარისადმი რწმენას. იგი ადამიანებს ართმევს მომავლის იმედს, ხოლო მის გარეშე ადამიანს აღარა აქვს რაიმე პასუხისმგებლობა – არც საკუთარი თავისა და არც სხვის მიმართ. ამიტომ ინფლაცია ეთიკური პრობლემაც არის. იგი არის ავადმყოფობა, რომელიც უარყოფითად მოქმედებს კულტურაზე და ანადგურებს მას"*.

მოდით ახლა ვუპასუხოთ კითხვაზე, თუ რატომ არის ასე საჭირო ფასების სტაბილურობა და ასე საზიანო ქვეყნისათვის მაღალი ინფლაცია. აი, ამის დამამტკიცებელი ზოგიერთი არგუმენტი:

დაბალი ინფლაციის დროს ფასები უტყუარ ინფორმაციას იძლევიან ამა თუ იმ საქონლის შესახებ. მაღალი ინფლაციისას ეს გამოირიცხულია; ასეთ პირობებში ძნელია სწორედ დასაბუთდეს და შეირჩეს საინვესტიციო პროექტები.

დაბალი ინფლაცია და სტაბილური ფასები ფირმას ინვესტირების გაზრდის საშუალებას აძლევს, მაშინ, როდესაც მაღალი ინფლაცია საწარმოს კიდევ ერთი გადასახადის - ინფლაციური გადასახადის გადახდის წინაშე აყენებს.

ინფლაციური გადასახადის გადახდა უნევთ ასევე ოჯახურ მეურნეობებსაც, განსაკუთრებით ღარიბ

* Ryszard Kapuscinski, *Lapidaria*, Warszawa, 1997, ბმ. 53

მეურნეობებს. ღარიბებს გაცილებით ნაკლები შესაძლებლობები აქვთ თავი დააღწიონ ინფლაციას და გადაარჩინონ თავიანთი მწირი დანაშოგები. ამიტომ ინფლაციის მყარ და დაბალ დონეზე დაჭერა განსაკუთრებით მოსახლეობის ღარიბი ნაწილის ინტერესებშია.

ინფლაციის დიდი ხნის მანძილზე დაბალ დონეზე შენარჩუნებას ფსიქოლოგიური მნიშვნელობაც აქვს. ადამიანები ეჩვევიან და ზოგიერთ მნიშვნელოვან საქონელზე, მაგალითად, ნავთობზე ფასების მკვეთრ ზრდასაც კი აღარ შეუძლია გარკვეული ხნის მანძილზე გაზარდოს ინფლაციის მაჩვენებელი.

3.2 ინფლაცია საქართველოში

ყველას გვახსოვს, თუ რა დიდ მასშტაბებს მიაღწია ინფლაციამ საქართველოში. მის შესასწავლად სპეციალურად ჩამოვიდა სსფ-ს აღმასრულებელი დირექტორის მოადგილე სტენლი ფიშერი. თბილისში მან განაცხადა, რომ ინფლაციის საკითხები განსაკუთრებით მაინტერესებს და აქ ჩამოსვლისას დავრწმუნდი, რომ ამ მოვლენამ საქართველოში უაღრესად უნიკალური ხასიათი შეიძინა.* ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში ინფლაციის შესახებ საქართველოსა და სხვა პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №24:

* ამ პერიოდის ინფლაციას ალბათ მშვენივრად გამოხატავს ერთი ფაქტი, რომელიც პირადად ამ წიგნის ავტორს გადამხდა. ზუსტად ამ ჭენებადი ინფლაციის დროს პოლონურიდან ვთარგმნე და საკუთარი სახსრებით გამოვეცე ლიტერატურის კლასიკოსის სტეფან ჟერომსკის რომანი „ერთგული მდინარე“. ტირაჟი საკმაოდ დიდი იყო (10 ათასი ცალი) და ხარჯი ნაწილობრივ მაინც რომ ამომეღო, იძულებული ვიყავი რაიონების მაღაზიებში სარეალიზაციოდ დამერიგებინა წიგნები. ამასობაში ისეთი ინფლაცია წავიდა, რომ მაღაზიაში წიგნების რეალიზაციიდან აღებული ფული ვერ ამინაზღაურებდა რაიონში ჩასვლის ხარჯს.

ინფლაცია გარდამავალი ეკონომიკის ძველებში
1994-98 წლებში (პროც.)

№	ქვეყანა	1994	1996	1998
1	აზერბაიჯანი	—	—	—
2	ბელორუსი	1960	70	45
3	თურქმენეთი	1400	150	60
4	მოლდოვა	116	15	10
5	რუსეთი	232	22	12
6	საქართველო	8300	13.8	5.5
7	სომხეთი	2000	10	8
8	ტაჯიკეთი	—	—	—
9	უზბეკეთი	1200	64	12
10	უკრაინა	401	39.7	15
11	ყაზახეთი	—	—	—
12	ყირგიზეთი	—	—	—
	საშუალოდ	1561	38.5	16.8
1	ესტონეთი	41.7	14.8	10
2	ლატვია	26.3	13.1	8.00
3	ლიტვა	45.1	13.1	8
	საშუალოდ	37.7	16.7	8.7
1	ალბანეთი	15.9	19.5	18
2	ბულგარეთი	122.2	476	19.6
3	მაკედონია	—	—	—
4	პოლონეთი	29.5	19.2	8
5	რუმინეთი	61.7	76.2	50
6	სლოვაკეთი	13.4	6	5
7	სლოვენია	18.3	8.8	8.5
8	უნგრეთი	1160	18.9	13
9	ჩეხეთი	9.7	7.4	8.6
10	ხორვატია	2.5	4.2	4
	საშუალოდ	159.2	50.7	15.2

როგორც ცხრილი №24-დან ჩანს, გარდამავალ პერიოდში თითქმის ყველა პოსტსოციალისტურ ქვეყანაში გაზრდილი ინფლაციის მაჩვენებელი. გამონაკლისს წარმოადგენენ ხორვატია, ჩეხეთი, პოლონეთი, სლოვაკეთი და ბალკანეთის ქვეყნები (რაც შეეხება პოლონეთს, ამ ქვეყანამ ჰიპერინფლაცია შედარებით ადრე პერიოდში განიცადა). ინფლაციამ განსაკუთრებით მტკიცედ ჩასჭიდა ხელი უნგრეთს, სომხეთსა და საქართველოს. შედარებით დაბალი იყო იგი რუსეთსა და ბულგარეთში. რომ არა სსფ-ს კრედიტები, ალბათ ძნელი წარმოსადგენი არ უნდა იყოს, თუ რა დღეში ჩავარდებოდა საქართველო და ჩვენი ეროვნული ვალუტა და საერთოდ, გვექნებოდა იგი თუ არა. ცხრილი №24-დან ჩანს ასევე, რომ ბოლო წლებში თითქმის ყველა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში დაეცა ინფლაცია და შედარებით სტაბილიზაცია დამყარდა საფინანსო სფეროში. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მათ მხოლოდ საკუთარი ეკონომიკის განვითარების ბაზაზე როდი შესძლეს ინფლაციური პროცესების დარეგულირება. თითქმის ყველა მათგანს სესხების აღება დასჭირდათ საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებიდან, ქვეყანაში ინფლაციური პროცესების დასარეგულირებლად.

როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, ერთ-ერთ სერიოზულ დარტყმას, რომელიც საქართველოს ეროვნულმა მეურნეობამ მიიღო, ინფლაციის სახე ჰქონდა. უფრო ადრეული წლები რომ აღარ ვახსენოთ, 1994 წელს ინფლაცია 8300 პროცენტს შეადგენდა. შემდეგ წლებში შესაბამისად იკლო: 1995 წელს 60%, ხოლო 1996-ში 13.8% შეადგინა.

ბოლო წლებში საქართველოში ინფლაცია ტრადიციულად დაბალია. კერძოდ, 1997 წელს იგი შეადგენდა 7.3%, 1998 წელს — 5.5%-ს, 1999 წელს — 10.9%-ს, 2000 წელს 4.6%-ს, 2001 წელს — 3.4%-ს, ხოლო 2002 წელს — 5.4%-ს, 2003 წელს იგი შეადგენდა 4.5%.

ცალკეული პროდუქტების მიხედვით, საქართველოში ინფლაცია 2001 წელს ყველაზე მაღალი იყო თევზზე – 22.4%, თამბაქოზე – 12.9% და ა. შ. იმავდროულად ინფლაცია ყველაზე დაბალი იყო ფქვილზე – 0.4% და ა. შ.

ამ წელს წინა წელთან შედარებით ფასები შემცირდა თევზის კონსერვზე, რძესა და რძის პროდუქტებზე, ყველზე და სხვ.

საინტერესოა ვნახოთ ასევე რესტროსპექტივაში როგორ გამოიყურება ინფლაციის მაჩვენებლის დინამიკა ისეთ ქვეყანაში, სადაც მან, ისევე როგორც საქართველოში, დიდი მასშტაბები მიიღო. ესაა პოლონეთი. 1989 წლიდან დაწყებული ამ ქვეყანაში ინფლაცია ძალზე მაღალი იყო. კერძოდ, აღნიშნულ წელს იგი შეადგენდა 351.1 პროცენტს, 1990 წელს 685.8%-ს, 1991 წელს 170.3%-ს, შემდეგ რადიკალური ღონისძიებების გატარების შედეგად მან კლება იწყო: 2000 წელს 10.1%, 2001 წელს 5.5%, ხოლო 2002 წელს 2 პროცენტი. როგორც ჩანს, პოლონეთში ადგილი აქვს დეზინფლაციურ (ფასები კვლავაც იზრდება, ოღონდ დაბალი ტემპებით) პროცესებს.

3.3 ინფლაციის ზოგიერთი სპეციფიკურობა

საქართველოში ინფლაციურ პროცესებს აქვს მკვეთრად გამოკვეთილი სეზონური ხასიათიც. კერძოდ, ზაფხულის პერიოდში აღნიშნული მაჩვენებელი კლებულობს, ზამთრის პერიოდში - იზრდება. ვფიქრობთ, ეს გარემოება ადასტურებს თეზას იმის შესახებ, რომ ბოლო პერიოდში საქართველო აშკარად აგრარულ ქვეყნად გადაიქცა და ჩვენი მოსახლეობა შემოსავლებით ძირითადად სურსათს იძენს. ზაფხულობით, როდესაც ადგილობრივ ბაზარზე უხვი და იაფია სამამულო სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია, მასზე ფასები ეცემა, შესაბამისად მცირდება ინფლაციის მაჩვენებელიც, ზამთრობით კი - პირიქით.

ინფლაციასთან ბრძოლა თითქმის ყველა ქვეყანაში პრიორიტეტულ მიმართულებად არის დასახული. შედეგად მსოფლიოს ყველა მეტ-ნაკლებად განვითარებულ ქვეყანაში ინფლაცია მინიმალურ, 2-3%-ის დონეზეა დაყვანილი. ამ მხრივ მაინც გამოირჩევიან შვეიცარია, შვედეთი, ბელგია, ჰოლანდია, საფრანგეთი და ახალი ზელანდია. ინფლაციის დაბალი მაჩვენებელი აქვთ აგრეთვე „აზიურ ვეფხვებს“, სადაც იგი წლიური 3-4,5 პროცენტის ფარგლებში მერყეობს. ინფლაცია მაღალ დონეზე ლათინურ ამერიკაში; თუმცა აქაც იგი შემცირების ტენდენციით ხასიათდება. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ვენესუელა, მექსიკა და კოლუმბია. ექსპერტების აზრით, ინფლაციის შემცირება წლიური 5%-ის დონემდე და უფრო დაბლა უჩვეულო მოვლენაა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის და ამასთან, ყოველთვის არცაა სასურველი. მონეტარული თეორიების უმეტესობის თანახმად, ინფლაციის შემცირებისაკენ მიმართულ ღონისძიებებს უარყოფითი ზეგავლენა აქვთ უმუშევრობასა და ეკონომიკურ ზრდაზე. აქედან გამომდინარე, განვითარებადი ან გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის საუკეთესოა „ზომიერი“, ანუ ინფლაცია 8-10 პროცენტს შორის.

3.4 ეროვნული ვალუტისა და ინფლაციის ურთიერთკავშირი

შესაძლებელია ზემოთ წარმოდგენილი შეხედულებით არის გამოწვეული ის, რომ საქართველოში ამ ბოლო დროს მიმდინარეობს დისკუსია ინფლაციის ოპტიმალური ტემპებისა და ლარის გადაცვლის ოპტიმალური კურსის თაობაზე (შეგახსენებთ, რომ ამჟამად საქართველოს პოლიტიკურ და ეკონომიკურ წრეებში არის აზრი, რომ

შეფარდებითი ფასების ცვლილებების კომპენსაცია გარკვეულწილად უნდა მოხდეს გაცილებით მაღალი ინფლაციით, ვიდრე მას ამჟამად აქვს ადგილი, ხოლო ლარის გადაცვლის კურსის დანევა აუცილებელია მიმდინარე ანგარიშების ბალანსის გასაუმჯობესებლად). თუ რა სახე ჰქონდა წლების მანძილზე (უფრო სწორად თავისი არსებობის მანძილზე) ლარის კურსს, ამის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №25:

ცხრილი №25

დსთ-ს ძველნაგის ეროვნული ვალუტის კურსები*
100 რუსულ რუბლთან

	1994	1997
აზერბაიჯანის მანათი	44.83	68.9
სომხეთის დრამი	12.93	8.39
ბელორუსის რუბლი	145.9	454
საქართველოს ლარი	-	0.022
ყაზახეთის ტენგე	-	1.35
ყირგიზეთის სომი	0.53	0.3
მოლდოვის ლეი	0.2	0.08
რუსეთის რუბლი	100	100
ტაჯიკეთის რუბლი	-	9.42
თურქმენეთის მანათი	0.81	71.71
უზბეკეთის სუმი	0.4	1.147
უკრაინის გრივნა	-	0.032

* წყარო: International Financial Statistics, March 2004

აშშ დოლართან

	1994	1997	2003 წლის ბოლოსათვის
ამერბაიჯანის მანათი	1169	3987	4.92
სომხეთის დრამი	286.35	490.7	566
ბელორუსი ს რუბლი	3582	26378	1.92
საქართველოს ლარი	-	1.3	2.14
ყაზახეთის ტენგე	35.97	75.43	144.22
ყირგიზეთის სომი	10.84	17.97	44.19
მოლდოვის ლეი	4.07	4.82	13.22
რუსეთის რუბლი	2204	5785	29.45
ტაჯიკეთის რუბლი	-	560.64	3.06
თურქმენეთის მანათი	-	4143	-
უზბეკეთის სუმი	9.96	66.43	-
უკრაინის გრივნა	-	1.862	5.33

ზემოთ მოტანილი მაჩვენებლები გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ეროვნული ვალუტების კურსის ცვლილებებზე რუსული რუბლისა და აშშ დოლარის მიმართ.

კერძოდ, განვიხილოთ დაახლოებით 10 წლიან პერიოდში მაგალითად, დოლარის მიმართ, სერიოზულად გაუფასურდა ისეთი ეროვნული ვალუტები, როგორიცაა სომხური დრამი, ქართული ლარი, ყაზახური ტენგე, ყირგიზეთი სომი, მოლდოვას ლეი, უკრაინის გრივნა და ა. შ.

ახლა რაც შეეხება ქართული ლარის კურსს. შემოღების დღიდან იგი საკმაო სტაბილურობას ინარჩუნებდა: 1995 წელს დოლარი უდრიდა - 1.25 ლარს, 1996 წელს - 1.26, 1997 წელს 1.29 და 1998 წელს 1.38

ლარს. შემდეგ დაიწყო ლარის დევალვაციის პროცესები; კერძოდ, 1999 წელს დოლარი უდრის 2.02 ლარს, 2000 წელს – 1.97, 2001 წელს – 2.07, 2002 წელს – 2.19, 2003 წელს – 2.14 ლარს, ხოლო 2004 წელს 1.92-ს.

3.5 როგორ განვსაზღვროთ უტყუარად ვალუტების სიმყარე?

აღსანიშნავია, რომ, როგორც დოლარი, ასევე რუბლიც (ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით 1997 წლის ივლის-აგვისტოს ცხელი მოვლენების შემდეგ, როდესაც მისი კურსი დოლარის მიმართ თითქმის 20%-ით დაეცა), საკმაოდ ინფლაციური ვალუტებია. მაშ რა მეთოდებით შეგვიძლია უფრო უტყუარად განვსაზღვროთ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ეროვნული ვალუტების კურსის სიმყარე?

ვფიქრობთ, ამა თუ იმ ქვეყნის ვალუტის სიმყარის გასარკვევად უფრო სწორი მეთოდი იქნება მისი კურსის შედარება ისეთ საერთაშორისო სარეზერვო აქტივთან, რომელიც მთელ მსოფლიოში გამოიყენება, როგორც საანგარიშსწორებო ერთეული. ასეთ ერთეულს (მას შეიძლება ვალუტათა კალათიც ვუწოდოთ; თუ რატომ, ქვემოთ ავხსნით) წარმოადგენს SDR (სესხების სპეციალიზებული უფლება).

SDR არის საერთაშორისო სარეზერვო აქტივი, რომელიც შექმნა საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა 1967 წელს და უნაწილებდა წევრ-სახელმწიფოებს თავიანთი რეზერვების შესავსებად. SDR-ის ღირებულება განისაზღვრებოდა ყოველდღიურად ხუთი ვალუტისაგან: აშშ დოლარის, გერმანული მარკის, ფრანგული ფრანკის, იაპონური იენისა და ინგლისური გირვანქა სტერლინგისაგან შემდგარი კალათის საფუძველზე. რომელიმე ვალუტის კურსის სიმტკიცის დასადგენად

SDR-ის გამოყენება ყველაზე საუკეთესო მეთოდი იმიტომ, რომ მას აქვს გაცილებით მეტი სტაბილურობის ტენდენცია, ვიდრე ნებისმიერ კონვეტირებად ვალუტას, რომლებიც ამ კალათში შედის. ეს იმიტომ ხდება, რომ კალათში შემავალი ნებისმიერი ვალუტის კურსის ცვალებადობის კომპენსირება, როგორც წესი, ხდება (სრულად ან ნაწილობრივ) სხვა ვალუტის გაცვლითი კურსის დინამიკის ხარჯზე. SDR-ის სავალუტო კალათის შემადგენლობა პერიოდულად კორექტირდება მასში შემავალი ვალუტის კურსის ცვლილებებიდან გამომდინარე. რადგან SDR-ის მყარი საერთაშორისო საანგარიშსწორებო ერთეულია, ჯერ ვნახოთ, თუ რამდენად მყარია მასთან მიმართებაში ისეთი მტკიცე ვალუტები, როგორებსაც წარმოადგენენ ამერიკული დოლარი, იაპონური იენი, გერმანული მარკა, ფრანგული ფრანკი და ა. შ. საანალიზოდ ავიღოთ SDR-ის არსებობის ოცდაათწლიანი პერიოდი, ანუ 1967-1997 წლები.

ცხრილი №26

ბანკითარებული ძველების ვალუტების კურსის ცვლილება SDR-ის მიმართ 1967-1997 წლებსა და 2003 წელს*

ეროვნული ვალუტა	1967	1980	1990	1997	1997 %- ად 1967- თან	2003
აშშ დოლარი	1,0000	1,2754	1,4227	1,4380	143	1,4860
კანადის დოლარი	1,0806	1,5237	1,6507	1,9694	182	1,9205
იაპონური იენი	361,91	258,91	191,21	166,80	46	159,15
ფრანგული ფრანკი	4,9371	5,7598	7,6064	7,5306	153	1,1765
გერმანული მარკა	3,9990	2,4985	2,1255	2,2357	56	1,1765
იტალიური ლირა	623,9	1,186,8	1,607,8	2,200,9	3,5 ჯ.კრ	1,1765
ესპანური პესეტა	69,70	101,08	137,87	188,77	270	1,1765
ბრიტანული ხტერლინგი	0,41558	0,53476	0,73789	0,84686	203	1,2010
კორეული ვონი	274,6	841,6	1,019,2	1,213,9	4,4 ჯ.კრ	1,772,17

* წყარო: International Financial Statistics Yearbook

როგორც ცხრილი №26-დან ჩანს, ბოლო 30 წლის მანძილზე SDR-ის მიმართ მსოფლიოში ცნობილმა კონვერტირებულმა ვალუტებმა არსებითი ცვლილებები განიცადეს: ზოგი მათგანი კიდევ უფრო განმტკიცდა, ზოგიც - პირიქით. კერძოდ, SDR-ის მიმართ შედარებით გაუფასურდა აშშ დოლარი (43%-ით), კანადის დოლარი (82%-ით) და ფრანგული ფრანკი (53%-ით). SDR-ის მიმართ აღნიშნულ ვალუტებთან შედარებით გაცილებით მაღალი ტემპებით გაუფასურდნენ ესპანური პესეტი (170%-ით), გირვანქა სტერლინგი (103%-ით), იტალიური ლირა (3,5-ჯერ), კორეული ვონი (4,4-ჯერ) და ინდონეზიური რუპია (ეს უკანასკნელი იმიტომ მოვიტანეთ ნიმუშად, რომ სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში მომხდარი საფინანსო კრიზისის გამო იგი მრავალი ქვეყნის საფინანსო ექსპერტის ყურადღების ცენტრშია). ახლა საინტერესოა შევხედოთ, თუ რაოდენ მტკიცე გამოდგა SDR-ის მიმართ ზოგიერთი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნის ეროვნული ვალუტა:

ცხრილი №27

**ბარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების
ვალუტათა კურსის ცვლილება SDR-ის
მიმართ***

ქვეყნები	1967	1980	1990	1992	1993	1994	1995	1996	2003
ინდონეზიური რუპია	2,4618	1,9518	7,4293	-	-	-	12,36	11,93	12,2989
რუმული ლეუ	6,0	22,96	49,38	-	-	-	3,8321	5,8022	48,4352
უნგრეთის ფორინტი	60	41,08	87,42	-	-	-	207,32	237,16	308,963
ნეპოლის კრანა	-	-	-	-	41,15	40,95	39,54	39,3	38,121
ესტონეთის კრანა	-	-	-	17,8	19,1	18,1	17,0	17,9	18,440
პოლონეთის ზლოტი	-	-	1	-	-	4	4	4	5,5587
რუსული რუბლი	-	-	-	571	1,713	5,18	6,897	7,99	43,7685
სლოვაკეთის კრანა	-	-	-	-	45,605	45,66	43,95	45,86	49 000
სლოვენური ტოლარი	-	-	-	81,1	-	184,6	187,3	203,44	281,39

* წყარო: International Financial Statistics, March 2004

როგორც ვხედავთ, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ვალუტები SDR-ს მიმართ საკმაოდ ინფლაციურია. კერძოდ, 1992 წლის შემდეგ რუსული რუბლი გაუფასურდა 14-ჯერ და ბოლო პერიოდის მოვლენების გათვალისწინებით უფრო მეტად; ესტონური კრონი - 10%-ით; უნგრული ფორინტი თითქმის 4-ჯერ; პოლონური ზლოტიც ასევე 4-ჯერ, რუმინული ლევი - 90-ჯერ და მეტად; სლოვაკური კრონი - 10%-ით (1993 წლის შემდეგ), სლოვენური ტოლარი - თითქმის 2,5-ჯერ და ა. შ. აღსანიშნავია, რომ ყველა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნის ვალუტა როდი გაუფასურდა SDR-თან შედარებით ბოლო რამდენიმე წელიწადში. მაგალითად, 1993 წლის შემდგომ პერიოდში ჩეხეთის რესპუბლიკის კრონი განმტკიცდა 4,4%-ით.

ახლა ლარის და SDR-ის ურთიერთობა. 1995 წელს 1 SDR უდრიდა - 1.8119 ლარს, 1996 წელს - 1.9175, 1997 წლის დასასრულს 1.7594 ლარს. ბოლოს მისი კურსი SDR-ის მიმართ დაეცა და 2003 წლის ბოლოსათვის შეადგენდა 3.08 ლარს.

ლარის კურსის პრობლემაზე თავისი კომპეტენტური აზრი გამოთქვებს პოლონეთის სოციალური და ეკონომიკური კვლევის ცენტრის (ხელმძღვანელი - პოლონური რეფორმების ერთ-ერთი ინიციატორი, ცნობილი ეკონომისტი ლეშეკ ბალცეროვიჩი) თანამშრომლებმა (ცნობისათვის: ამ ცენტრს თავისი წარმომადგენლობა ჰყავს საქართველოში) ეს შეხედულება ჩამოყალიბებულია მემორანდუმის სახით. ამ დოკუმენტში ხაზგასმულია, რომ სტაბილური ინფლაციისა და გადაცვლის კურსის შენარჩუნება აუცილებელია მიმოქცევაში ფულადი მასის მოცულობების გაზრდისათვის. ინფლაცია და ლარის კურსის შემცირება განსაუთრებით ურთიერთდაკავშირებულია საქართველოს პირობებში იმიტომ, რომ სახელმწიფო ობლიგაციების

ჯერჯერობით განუვითარებელ ბაზარზე ფულადი რეგულირების უმთავრესი ინსტრუმენტი თბილისის ბანკთაშორის ბირჟაზე (თბსბ) განხორციელებული ინტერვენციებია. ამდენად, ფულის მიწოდების გაზრდა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ უცხოური ვალუტის ბაზარზე ინტერვენცია შეჩერდება და, პირიქით, ინტერვენციის გზით ვალუტის გაუფასურების დაშვება ნიშნავს მიმოქცევაში ლარის დიდი რაოდენობით გაშვებას. ამიტომ ინფლაციის ტემპებისა და ვალუტის გაუფასურების ოპტიმალური ტემპების პრობლემა მემორანდუმში პარალელურადაა განხილული. მისი ავტორების აზრით, ამჟამად ლარის დევალვაციის უმთავრეს არგუმენტად გამოიყენება მიმდინარე ანგარიშების მზარდი დეფიციტი. ამ საკითხზე მემორანდუმში კეთდება შენიშვნა: კერძოდ, ირკვევა, რომ მიმდინარე ანგარიშების დეფიციტი კაპიტალური დაბანდებების ზრდის შედეგია. ამჟამად საქართველოსთვის უცხოური დახმარებებისა და შეღავათიანი კრედიტების მოცულობა კლებულობს, მაგრამ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა იზრდება. ამიტომ, დაასკვნიან ისინი, მანამ, სანამ საქართველოში კაპიტალის ასეთ შემოსვლას ექნება ადგილი, მიმდინარე ანგარიშების ბალანსი აუცილებლად უარყოფითი იქნება.

აქედან გამომდინარე, მიმდინარე ანგარიშების დეფიციტი ყოველთვის ცუდი როდია. მხოლოდ მიმდინარე ანგარიშების გრძელვადიანი უარყოფითი ტრენდი შეიძლება ინვევდეს ქართველ პოლიტიკოსთა და ეკონომისტთა შემოფოთებას, მაგრამ ასეთი რამ სინამდვილეში ქვეყანაში არ ხდება.

მემორანდუმის ავტორებს საეჭვოდ მიაჩნიათ ისიც, რომ საქართველოს პირობებში ლარის დევალვაცია საკმაოდ ეფექტიანი საშუალება აღმოჩნდეს სავაჭრო ბალანსის

გაუმჯობესებისათვის. საერთოდ, აღნიშნავენ ისინი, რომ დევალვაციის გამოყენებას ურჩევენ მხოლოდ იმ ქვეყნებს, სადაც შრომის ანაზღაურების მაღალი დონე ექსპორტს დაბალკონკურენტუნარიანს ხდის და ამასთან ხელფასების შემცირებაც თითქმის შეუძლებელია (მაგალითად, ძლიერი პროფკავშირების გამო). იმ პირობებში კი, როდესაც ხელფასების შემცირება შეუძლებელია, სამაგიეროდ იზრდება უმუშევრობა. ასეთ შემთხვევაში დევალვაცია საკმაოდ ეფექტიანი საშუალებაა ქვეყანაში რეალური ხელფასების შესამცირებლად, ექსპორტის კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად და უმუშევრობის პრობლემის გადაჭრისათვის. ექსპერტებს მიაჩნიათ, რომ საქართველოს პირობებისათვის ასეთი არგუმენტები ძალზე უადგილოა. მართალია, ექსპორტის მოცულობა სწრაფი ტემპებით არ იზრდება, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ხდება იმის გამო, რომ ხელფასები მაღალია; ეს უფრო პოტენციური ქართველი ექსპორტიორების მიერ არაეფექტიანი ტექნოლოგიების გამოყენების შედეგია. ასეთ პირობებში ნარმოებული პროდუქცია ნაკლები მოთხოვნით სარგებლობს მსოფლიო ბაზარზე. ქართველი პოტენციური ექსპორტიორები ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ მარკეტინგის შესწავლას და ასევე ვერ იცავენ ქართულ სავაჭრო მარკას საზღვარგარეთ. მემორანდუმის ავტორთა შეხედულებით ეს საკითხები თანდათანობით უნდა გადაწყდეს. პირველ რიგში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის ტემპების ამაღლებითა და „ნოუ-ჰაუს“ დანერგვით. ამ საკითხებს ლარის დევალვაცია ვერ დაარეგულირებს. გადაცვლის კურსის დევალვაცია სავაჭრო ბალანსის დეფიციტს შეაჩერებს, პირველ რიგში, საქართველოს მოსახლეობის რეალური მსყიდველობითი უნარის დაცემით და, შესაბამისად, იმპორტის მოცულობის შემცირებით.

პოლონელი ექსპერტები მიუთითებენ, რომ თუ მიმდინარე ანგარიშების დეფიციტი მყარი არ არის,

დევალვაციის განხორციელება საკამათო არ ხდება. იგი უბრალოდ აუცილებელია მაშინ, როდესაც მცირდება საერთაშორისო რეზერვები. მაგრამ, საქართველოში როგორც ჩანს, მიმდინარე ანგარიშების დეფიციტი ჯერ კიდევ ვერ ახდენს დიდ დანოლას სებ-ის საერთაშორისო რეზერვებზე. ცხადია, დეფიციტი უფრო გაღრმავდა, მაგრამ მისი ფინანსირების წყარო უცხოური ინვესტიციები გახდა, კერძოდ ის კაპიტალი, რომელსაც საზღვარგარეთ გასული მოქალაქეები აგზავნიან საქართველოში. საერთაშორისო რეზერვების რეგულირება და ამასთან გადაცვლის კურსის სტაბილურობა არაა უბრალო საქმე (აღსანიშნავია, რომ რეზერვების მოცულობის ცვლილებებს სეზონური ხასიათი აქვს), მაგრამ დღემდე იგი საკმაოდ წარმატებით ხორციელდება და არა გვაქვს საფუძველი ვიფიქროთ, რომ ამგვარი პოლიტიკა უახლოეს მომავალშიც შესაცვლელია.

3.6 საპროცენტო განაკვეთი და მისი გავლენა ეკონომიკაზე

მნიშვნელოვან მაჩვენებელს, რომელიც დიდ გავლენას ახდენს ინფლაციაზე, წარმოადგენს საპროცენტო განაკვეთი. ვინც ადევნებს თვალს ეკონომიკურ ცხოვრებას საქართველოში, ნამდვილად შეამჩნევდა, რომ ჩვენი მენარმენი და კომერსანტები ყველაზე მეტად იმის შესახებ გამოთქვამენ უკმაყოფილებას, რომ საქართველოში მაღალია საპროცენტო განაკვეთი და მაშასადამე, „ძვირია“ კრედიტი. სიძვირე და ძნელი მისაწვდომობა კი ცხადია, ხელს უშლის წარმოების გამოცოცხლებას (საკითხი სხვაგვარადაც შეიძლება დაისვას: როდესაც არ მუშაობს წარმოება, არ იქმნება დოვლათი, ცხადია, ძნელია გაიზარდოს ფულის მასა ისე, რომ ამან ინფლაცია არ წარმოშვას).

მაგრამ ასეთი საჩივრები მხოლოდ საქართველოში

როდი გაისმის. ეს მთელი მსოფლიოს საქმიანი სამყაროსათვის არის დამახასიათებელი. ამერიკის შეერთებული შტატების ცენტრალური ბანკის, ანუ ფედერალური რეზერვების (FED), როგორც მას ამერიკაში და მთელს მსოფლიოში, უნოდებენ, პრეზიდენტის ალან გრიინსპენის გამოსვლას და მის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს მთელი მსოფლიო სულგანაბული უგდებს ყურს. მისი განცხადება, რომ „FED“-ი ამცირებს საპროცენტო განაკვეთს, მხოლოდ შტატების ეკონომიკაზე როდი მოქმედებს. ეს, უპირველესად, ამ ქვეყნის ეკონომიკის სანარმოების მდგომარეობის განმტკიცებას ემსახურება, მაგრამ ამ სანარმოებში ხომ ხალხი მუშაობს; როდესაც ამერიკული სანარმოების მდგომარეობა გაუმჯობესდება, ამით ქონებრივ მდგომარეობას იუმჯობესებს მილიონობით ამერიკული ოჯახი, რომლებიც იმავდროულად მომხმარებელნიც არიან. და არა მხოლოდ ამერიკული საქონლის.

ამიტომ ამ, ერთი შეხედვით თითქოს ლოკალურ გადაწყვეტილებას, მთელს მსოფლიოზე აქვს დიდი გავლენა. მის მიერ მიღებული და გასმოვანებული გადაწყვეტილებები განსაკუთრებით საუინანსო ბაზრებისათვის არის საყურადღებო და გასაფრთხილებელი, როგორც ნიუ-იორკში, ისე სხვა მეგაპოლისებში.

როდესაც ალან გრიინსპენი 1998 წლის 16 სექტემბერს, ანუ რუსეთში საუინანსო კრიზისის პიკის დროს გამოვიდა კონგრესში მოხსენებით, ყველას იმედი ჰქონდა, რომ მის მოხსენებას შესაძლებელი იყო დადებითად ემოქმედა ამ ქვეყანაში მძვინვარე კრიზისზეც.

ამ ასპექტში ვფიქრობთ, საინტერესოა, თუ რა სახე ჰქონდა ბოლო წლებში საპროცენტო განაკვეთსა და ასევე ინფლაციასაც, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში:

ინფლაცია და საპროცენტო განაკვეთი
ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებსა
და საქართველოში 1996-97 წლებში

ქვეყნები	ინფლაცია		ცენტრალური ბანკის საპროცენტო განაკვეთი	
	1996	1997	1996	1997
აშშ	7,4	13,1	10,5	13
კანადა	19,2	13,2	22	24,5
ფინეთი	18,9	17,6	22,5	19,6
სლოვაკეთი	6	6,4	8,8	8,8
რუმინეთი	76,2	151	52,1	40
ბულგარეთი	476	579	144	5,6
ხორვატია	4,2	5,3	8,5	5,9
სლოვენია	8,8	4	10	10
ესტონეთი	14,8	12,5	7,2	6,5
ლატვია	13,1	10	9,5	4
ლიტვა	12,7	10	23	10,7
რუსეთი	22	23	120	36
საქართველო	13,8	7,3	41,2	26,4

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს ძირითადად შედარებით დაბალი საპროცენტო განაკვეთი აქვთ. მხოლოდ რუმინეთსა და რუსეთში იყო იგი მაღალი. რაც შეეხება ბულგარეთს, აქ საკმაოდ უცნაური მოვლენა მოხდა: თუმცა 1996 წელს ამ ქვეყანაში საკმაოდ მაღალი იყო ინფლაცია, მაგრამ 1997 წელს საპროცენტო განაკვეთი მაინც მკვეთრად შემცირეს; შედეგადაც არ დააყოვნა. ამ წელს ინფლაციამ კიდევ უფრო მოიმატა და თვიურ 48 პროცენტს გადააჭარბა, რაც წლიურ 579%-ს ნიშნავს. 1998 წლისათვის ბულგარეთში მდგომარეობა მკვეთრად იქნა გამოსწორებული (აღნიშნული წარმოდგენილია ქვემოთ მოტანილ პარაგრაფში).

3.7 ინფლაცია ევროკავშირის „ძველ“ და „ახალ“ ქვეყნებში

მნიშვნელოვან სფეროს, რომელსაც ყველაზე მეტად შეეხო რეფორმები გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში ფასები და ფულის მიმოქცევა წარმოადგენს.

კერძოდ, ყველა ამ ქვეყნისათვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მოთხოვნად არის დასახული ინფლაციის დარეგულირება და მისი დაბალ დონეზე შენარჩუნება. თუ რა მდგომარეობაა ამ მხრივ „ახალ“ წევრ ქვეყნებში, წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი²⁹:

ცხრილი №29

ინფლაციის მაჩვენებლები ახალ წევრ ქვეყნებში პროცენტულად, წინა წელთან შედარებით*

ინფლაცია სულ	1999 წ.	2000 წ.	2001 წ.
ბულგარეთი	102,6	110,3	107,4
კოპოსი	101,7	104,1	102
ჩეხეთი	102,1	103,9	104,7
ესტონეთი	103,3	104,1	105,8
უნგრეთი	110,1	109,6	109,1
ლატვია	102,4	102,6	102,5
ლიტვა	100,1	101,1	101,3
პოლონეთი	107,1	110,1	105,1
რუმინეთი	145,1	145,1	134,1
სლოვენია	106,1	106,9	108,1
სლოვაკეთი	110,1	112,1	107,4

* „Business Central Europe“ 1998 წლის აპრილი, ასევე „OECD Economic Outlook“, 1998 წლის ივნისი; საქართველოს შესახებ მონაცემები აღებულია საქართველოს ეროვნულ ბანკში (ცნობისათვის: 1998 წლის 1-8 თვეში საქართველოში საპროცენტო განაკვეთი შეადგენდა 33,2 პროცენტს.)

ინფლაცია კვების პროდუქტებზე	1999 წ.	2000 წ.	2001 წ.
ბულგარეთი	92,1	110,1	106,1
კვიპროსი	101,1	105,1	104,1
ჩეხეთი	94,5	101,1	105,1
ესტონეთი	96,2	102,1	108,1
უნგრეთი	102,1	109,1	113,7
ლატვია	98,4	100,1	108,1
ლიტვა	96,1	97,6	103,3
პოლონეთი	102,1	110,1	105,1
რუმინეთი	126,3	144,1	136,8
სლოვენია	103,1	105,1	109,1
სლოვაკეთი	102,1	105,1	105,1
ინფლაცია ალკოჰოლსა და თამბაქოზე	1999 წ.	2000 წ.	2001 წ.
ბულგარეთი	121,1	102,1	100,6
კვიპროსი	121,7	102,1	100,6
ჩეხეთი	111,1	108,2	102,8
ესტონეთი	104,1	103,1	103,1
უნგრეთი	111,5	110,8	110,3
ლატვია	106,9	106,9	102,7
ლიტვა	102,7	90,3	99,4
პოლონეთი	110,2	108,7	104,7
რუმინეთი	161,5	129,7	131,1
სლოვენია	107	104,7	107,7
სლოვაკეთი	104,3	109,6	103,3
ინფლაცია ტანსაცმელზე და ფეხსაცმელზე	1999 წ.	2000 წ.	2001 წ.
ბულგარეთი	97,1	96	100,3
კვიპროსი	103,5	100	93,3
ჩეხეთი	100	98	98,3
ესტონეთი	107	103	104
უნგრეთი	111	106	105,6
ლატვია	106	101	100,9
ლიტვა	102	99	96
პოლონეთი	107	106	102
რუმინეთი	132	130	128
სლოვენია	107	107	102
სლოვაკეთი	107,5	103	102,4

როგორც მოტანილი მასალები გვიჩვენებს, „ახალმა“ წევრმა ქვეყნებმა უკვე შეძლეს ინფლაციის რეგულირება და ახლა იგი ყველა ამ ქვეყანაში, გარდა რუმინეთისა, ერთნიშნა მაჩვენებელს არ აღემატება. ამ მხრივ გამსაჯუთრებით კარგი მდგომარეობაა ესტონეთში, ლიტვაში, კვიპროსში, ჩეხეთში და ა. შ.

„ინფლაცია დაბეგვრის სახეა, რომლისგანაც თავის დაღწევა ძალზე ძნელია. ამ გადასახადის დადება საზოგადოებისათვის შეუძლია სუსტ მთავრობასაც, რომელსაც მეტი არაფრის გაკეთება არ შეუძლია“. ჯ. მ. კინსი.

აქვე ვნახოთ, თუ რა მდგომარეობაა ამ სფეროში ევროკავშირის ქვეყნებში. 2002 წელს ინფლაციას აქ შემდეგი სახე ჰქონდა:

ირლანდია	4.4*
პორტუგალია	4.1
ესპანეთი	4
საბერძნეთი	3.9
ჰოლანდია	3.6
იტალია	2.8
დანია	2.7
ლუქსემბურგი	2.5
საფრანგეთი	1.9
ავსტრია	1.8
ფინეთი	1.7
შვედეთი	1.7
დიდი ბრიტანეთი	1.4
ბელგია	1.3
გერმანია	1.3

როგორც ვხედავთ, ინფლაცია ევროკავშირის ქვეყნებში საკმაოდ დაბალ დონეზე დარეგულირებული. ეს ამ ქვეყნებისათვის ერთ-ერთი უმთავრესი მოთხოვნაა. ინფლაციის დარეგულირება აუცილებელ მოთხოვნად არის ქვეყნისათვის, რომლებიც მომავალში ევროკავშირში აპირებენ შესვლას.

* ევროსტატის მონაცემები

თავი 4. გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების, მათ შორის, ევროკავშირის ახალი წევრების ფისკალური და საფინანსო- საკრედიტო სფეროს დახასიათება, მისი განვითარების პერსპექტივები

4.1. ცენტრალური სახელმწიფო ბიუჯეტების
ფორმირება და მათი განაწილების სპეციფიკა.
ფისკალური პოლიტიკა და მისი სრულყოფის გზები

გარდამავალი პერიოდის პოლიტიკურმა თუ
ეკონომიკურმა კატაკლიზმებმა ალბათ ყველაზე დიდი
გავლენა პოსტსოციალისტური ქვეყნების ფისკალურ
სფეროზე მოახდინა. იმ ქვეყნებმა, რომელთაც ვერ შეძლეს
გაეტარებინათ ლიბერალური პოლიტიკა, აღმოეფხვრათ
აშკარა თუ ფარული სუბსიდიები, დროულად
განეხორციელებინათ საგადასახადო რეფორმა, დაენესებინათ
მკაცრი კონტროლი ბიუჯეტის შესრულებაზე და ა. შ.
ფისკალური კრიზისის მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. მაგრამ
ყველაზე მძიმე მდგომარეობაში ამ მხრივ ის ქვეყნები
ჩავარდნენ, სადაც დროულად ვერ დამყარდა პოლიტიკური
სტაბილიზაცია, ანდა საქმე, ისევე როგორც საქართველოში,
რუსეთში, ტაჯიკეთში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში,
საბრძოლო მოქმედებებამდე მივიდა. ამ ქვეყნებში
ფისკალური სფეროს მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენის
უმთავრესი მიზეზი იყო სანარმოების მასობრივი გაჩერება
და მამასადამე, მათგან ბიუჯეტში შემოსავლების შეწყვეტა,
კერძო ფირმების (განსაკუთრებით ისეთების, რომელთა
ხელმძღვანელობაც მჭიდროდ იყო დაკავშირებული

ხელისუფლებასთან ანდა სულაც ამ უკანასკნელთა მიერ დანიშნულ ხალხს წარმოადგენდნენ) მიერ გადასახადებისათვის თავის არიდება, კორუფციის მაღალი დონე საბაჟო სამსახურებში და ა. შ.

მძიმე ფისკალური მდგომარეობა გამოიწვია აგრეთვე იმანაც, რომ ყველა სოციალური ხარჯი, რომლებსაც ადრე სოციალისტური საწარმოები ეწეოდნენ, ახლა სახელმწიფო ბიუჯეტს დაანვა ტვირთად; გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში საბიუჯეტო კრიზისი გამოიწვია ასევე, როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, საომარმა მოქმედებებმაც; ომს ესაჭიროება იარაღი, ტყვია-წამალი, ჯარისკაცებს შენახვა და სხვა. ყველა ეს ხარჯი კი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების და მ. შ. საქართველოს ბიუჯეტში გაუთვალისწინებელი იყო. თუ წინა წლებში აღნიშნული ხარჯების გასტუმრებისათვის სოციალისტური სახელმწიფო მიმართავდა ფულის ემისიას, რასაც შედეგად ინფლაცია და ზოგჯერ ჰიპერინფლაციაც მოსდევდა, როგორც მაგალითად, საქართველოში, მკაცრ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაზე გადასვლის შემდეგ ეს უკვე შეუძლებელი შეიქმნა. ამასთან, შედარებით მოკლე დროში მთელი ადრე არსებული ხარჯების ლიკვიდაცია ან მათი არსებითი შეკვეცა შეუძლებელი აღმოჩნდა; შედეგად ბიუჯეტში დიდი მოცულობის უარყოფითი სალდო გაჩნდა.

60-იან წლებში ეკონომიკური ურთიერთდახმარებისა და თანამშრომლობის ქვეყნებში (OECD) ხარჯები შეადგენდა მშპ-ს 29.4%-ს, ხოლო ეკონომიკა ვითარდებოდა წლიური 4 პროცენტით. 70-იან წლებში ეს მაჩვენებელი გაიზარდა 37.5%-მდე და ეკონომიკა იზრდებოდა 2 პროცენტით. 80-იან წლებში აღნიშნული მაჩვენებლები შეიცვალა შესაბამისად 44.5 და 1.7%-ით, ხოლო 90-იან წლებში ხარჯებმა გადააჭარბა მშპ-ს 46 პროცენტს, ზრდის ტემპი კი შეადგენდა 1.5%. ცხადია, მხოლოდ სახელმწიფოს სოციალური ექსპანსია როდი ყოფილა ეკონომიკის ზრდის

ტემპების დაცემის მიზნით, მაგრამ ერთ-ერთ მთავარ მიზეზს რომ წარმოადგენდა, ამზეც უკვე აღარავინ დაობს.

რაოდენ გასაოცარი და პარადოქსალურიც არ უნდა იყოს, ეკონომიკური ურთიერთდახმარებისა და თანამშრომლობის ქვეყნებში ამგვარი საბიუჯეტო ხარჯების ზრდას არ მოჰყოლია სასიკეთო შედეგები სოციალურ სფეროში. კერძოდ, არ გახანგრძლივებულა ადამიანთა სიცოცხლის ხანგრძლიობა, არ შემცირებულა ბავშვთა სიკვდილიანობა, არ ამალვებულა საზოგადოების განათლების დონე და ა. შ. უფრო მეტიც, ყველა ეს მაჩვენებელი იმ ქვეყნებში უფრო გაიზარდა, სადაც მშპ-დან შედარებით ნაკლები თანხები გადიოდა ბიუჯეტის გზით ამგვარი ხარჯების დასაფარავად.

1992-93 წლებში დიდი საბიუჯეტო ხარჯების გამო საქართველოში მაღალი იყო კონსოლიდირებული ბიუჯეტის დეფიციტი; შემდეგ წლებში მან საგრძნობლად იკლო და 1997 წელს 4.3% შეადგინა მშპ-ის მიმართ. სერიოზულ ფისკალურ კრიზისს ეკონომიკის ტრანსფორმაციის პროცესის დასაწყისში თავი დააღწია მხოლოდ ჩეხეთმა, სლოვაკიამ, უნგრეთმა და სლოვენიამ.

ფისკალური კრიზისის დაძლევის მიზნით მეცნიერ-ეკონომისტები შემდეგ რეკომენდაციებს იძლევიან:

1. დოტაციების ლიკვიდაცია ან არსებითი შეზღუდვა;
2. საინვესტიციო და თავდაცვითი ხარჯების შემცირება;
3. საგადასახადო შეღავათების შეზღუდვა; ზოგიერთ შემთხვევაში დამატებითი სპეციალური გადასახადების შემოღება ან არსებული საგადასახადო ტარიფების გაზრდა;

4. კვაზიფისკალური დაფინანსების ლიკვიდაცია ცენტრალური ბანკის მხრიდან და ა. შ.

მრავალმა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანამ მართლაც მკვეთრად შეამცირა სუბსიდიების მოცულობები.

მაგალითად, ჩეხეთმა 1989-92 წლებში სუბსიდიები 25 პროცენტიდან 5%-მდე დაიყვანა (მშპ-თან მიმართებაში), პოლონეთმა 1989 წლის 12.9%-დან 1993 წელს 2.2%-მდე, უნგრეთმა ამავე პერიოდში 12.1%-დან - 4.8%-მდე, ბულგარეთმა 15.5%-დან 4.8%-მდე, ალბანეთმა 8.3%-დან 2.2%-მდე და ა. შ.

ვფიქრობთ, საინტერესო იქნება აქვე აღინიშნოს, რომ ევროპის სავალუტო კავშირში შემსვლელთათვის მიღებული წესდება (რომელსაც მასტრიხტის ტრაქტატი ეწოდება) რამდენიმე ძირითად პირობას უნდა აკმაყოფილებდეს:

1. ბიუჯეტის სტრუქტურული დეფიციტი არ უნდა აღემატებოდეს მშპ-ს 3%-ს;

2. სახელმწიფოს ვალი არ უნდა აღემატებოდეს მშპ-ს 60%-ს;

3. წლიური ინფლაცია არ უნდა აღემატებოდეს 3.2%-ს;

4. გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთი არ უნდა იყოს 2%-ზე მაღალი.

ცენტრალური ევროპისა და ბალტიის ქვეყნების უმრავლესობამ შედარებით მოკლე დროში შეძლეს ფისკალური კრიზისის დაძლევა, უპირატესად ეკონომიკის ლიბერალიზაციის შედეგად. ამ მხრივ დამახასიათებელია პოლონეთის ეკონომიკური მდგომარეობა, სადაც სახელმწიფო სექტორის დეფიციტმა 1989 წელს მშპ-ს 7.4%-ს მიაღწია და ქვეყანა ჰიპერინფლაციის ზღურბლზე იმყოფებოდა. რადიკალური სტაბილიზაციისა და ლიბერალური პროგრამის მიღების (ე. წ. ბალცეროვიჩის გეგმა) შემდეგ ქვეყანამ უკვე 1990 წელს შესძლო შემოსავლების გადაჭარბება ხარჯებზე 3.1%-ით (მშპ-ს მიმართ).

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ პოსტსოციალისტურმა ქვეყნებმა ფისკალური ადაპტაციის პროცესის ოთხი ეტაპი გაიარეს:

1. მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია, გამოწვეული არსებული პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემის შეცვლით;

2. პირველადი მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია, დაკავშირებული ეკონომიკის ლიბერალიზაციასთან;

3. მეორადი ფისკალური კრიზისი, რომელიც სტაბილიზაციას მოჰყვა;

4. ფისკალური კრიზისი.

სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს ასევე სახელმწიფოს მიერ მშპ-ს გადანაწილების დონე. კერძოდ, ჩეხეთში, სლოვაკეთში, პოლონეთში, ხორვატიაში, და სლოვენიაში სახელმწიფო კონსოლიდირებული ხარჯების წილი მშპ-ს 43-50%-ის ფარგლებში მერყეობს, უნგრეთში კი იგი 50%-საც აღემატება.

ბიუჯეტის ხარჯების თაობაზე ეკონომისტები გარკვეულ დასკვნებს აკეთებენ; კერძოდ, მათი აზრით, იმ ქვეყნებში, სადაც შედარებით ნაკლებ ხარჯებს გადაანაწილებს სახელმწიფო, ეკონომიკური ზრდის ტემპები მაღალია. მაგალითად, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში („აზიური ვეფხვები“), სახელმწიფოს ხარჯები, მათ შორის სოციალურიც, შედარებით დაბალია, ხოლო ეკონომიკური რეჟიმი - ლიბერალური. მნიშვნელოვანწილად სწორედ ამით იყო გამოწვეული ეკონომიკის მაღალი ზრდის ტემპები ამ ქვეყნებში. მეორე მხრივ, ევროპის იმ ქვეყნებში, სადაც ანალოგიური ხარჯები მაღალია, მაგალითად შვედეთში, ბოლო წლებში უკვე ძნელად აღწევენ ეკონომიკური ზრდის მაღალ მაჩვენებლებს და ისინი იძულებულნი ხდებიან შეზღუდონ „სოციალური სახელმწიფოს“ საზღვრები. ახლა ასეთი ამოცანა, გარდა შვედეთისა, დგას გერმანიის, საფრანგეთის, იტალიის და ესპანეთის წინაშე.

იმის მიხედვით, თუ როგორ საგადასახადო პოლიტიკას ატარებს ქვეყანა, შეიძლება იმის დადგენა, ლიბერალურ-კონსერვატორულია იგი, თუ სოციალურად ორიენტირებული. ლიბერალურ-კონსერვატორები, როგორც წესი, ცდილობენ გადასახადების შემცირებას,

სოციალურად ორიენტირებულ ეკონომიკებში კი ესწრაფიან მიაღწიონ სოციალური თანასწორობის გარკვეულ დონეს შემოსავლების დიდი ნაწილის გადანაწილების ხარჯზე ბიუჯეტის საშუალებით. თუ ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილი აჭარბებს ქვეყნის მშპ-ს 45%-ს, მაშინ სახელმწიფო ატარებს სოციალურად ორიენტირებულ საგადასახადო პოლიტიკას, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი - ლიბერალურ-კონსერვატორულს.

ბიუჯეტის შემოსავალ-გასავლების, მაშასადამე, მისი ხასიათის ანალიზი შემთხვევით არ წამოგვინყვია. საქმე იმაშია, რომ ეროვნულ მეურნეობაში შექმნილი ღირებულების რედისტრიბუცია (ანუ გადანაწილება), განსაკუთრებით მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დამკვიდრდა როგორც ევროპაში, ასევე სხვა ქვეყნებშიც. იმ დროიდან კარგა ხნის მანძილზე ინტერვენცია ანუ სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკაში ჩარევის პრაქტიკა თითქმის დოგმად იქცა. მას მხარს უჭერდნენ როგორც სოციალ-დემოკრატიული, ასევე მემარჯვენე პარტიები.

მაგრამ 80-იანი და განსაკუთრებით 90-იან წლებში მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყანაში ამგვარ ეკონომიკურ პოლიტიკას ცოტა არ იყოს ეჭვის თვალით დაუწყეს ყურება. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში სახელმწიფო ხარჯები 80-იანი წლების დასაწყისში მშპ-ს 46%-დან 90-იანი წლების ბოლოს თითქმის 35%-მდე შემცირდა. იგივე მაჩვენებელი თუ ირლანდიაში 1988 წელს შეადგენდა თითქმის 50%-ს, დღეისათვის იგი 40%-საც ვერ აღწევს.

ანალოგიური პრობლემის წინაშე დგას ინტერვენციული სახელმწიფოს თითქმის კლასიკური მაგალითი - შვედეთი. მაგრამ შვედები (და არა მხოლოდ ისინი, არამედ ამ ქვეყანაში მცხოვრები თითქმის ყველა მოქალაქე), ისე მიეჩვივნენ სახელმწიფოს მხრიდან ამგვარ მზრუნველობას, რომ თუმცა ხედავენ, რომ ეს სახელმწიფოებრივი მოდელი უკვე დადებითად ვეღარ

მოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე, მაგრამ არც ერთ მმართველ პარტიას საშუალებას არ აძლევს სერიოზული ცვლილებები შეიტანოს მასში. ბიუჯეტით გათვალისწინებული მაღალი სოციალური ხარჯები აფერხებს ასევე საფრანგეთის ეკონომიკურ წინსვლასაც. სწორედ ეს ფაქტორი გვევლინება იმ უმთავრეს მიზეზად, რომელიც ამ ქვეყანას ამარცხებს კონკურენციულ ბრძოლაში შეერთებულ შტატებთან თუ აზიის სხვა ქვეყნებთან. ამასთან, ბიუჯეტური დახმარების მაღალი დონე იწვევს საფრანგეთში იმიგრანტების მომრავლებას, უმუშევრობის ზრდას და ახალ-ახალი სოციალური დაძაბულობის წარმოშობას. საჭიროა აღინიშნოს, რომ ევროკავშირის გასაშუალებელი მაჩვენებლის მიხედვით ბიუჯეტის შემოსავლები მშპ-ს 37,7%-ს არ აღემატება. მშპ-ს მეტი და მეტი მოცულობების ბიუჯეტში მოზიდვა და მისი მიმართვა სოციალური მიზნებისაკენ, მრავალი უარყოფით საზოგადოებრივი სენის მიზეზი ხდება. განსაკუთრებით საშიში კი ისაა, რომ ამის შედეგად წარმოიშვება ხანგრძლივი (ქრონიკული) უმუშევრობა, რომელიც შემდგომ საზოგადოების პათოლოგიურ ავადმყოფობად იქცევა. ეს ის მდგომარეობაა, როდესაც წარმოების გაფართოება მუშაკებს მოითხოვს, ხოლო ადამიანებს არ სურთ მუშაობა.

არც ის არის მხედველობიდან გასაშვები, რომ სოციალური დახმარებისათვის გამოყოფილი ბიუჯეტური თანხები, თუ პარალელურად არ განვითარდა ადგილობრივი წარმოება, ისევ უცხოელი იმპორტიორების ნადავლად იქცევა (კერძოდ, განსაკუთრებით გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში), სოციალური დახმარება მიდის ძირითადად ბაზარზე, სადაც უმთავრეს შემთხვევაში იმპორტულ საქონელზე იცვლება. ამიტომ სოციალურ დახმარებაზე ორიენტირის გაკეთებას, სჯობს შევქმნათ ისეთი პირობები, თუნდაც ეს ნაწილობრივ იყოს ამავე

ბიუჯეტური სახსრების დახმარებით, რომელიც დააჩქარებდა წარმოების წინსვლას და მაშასადამე, წარმოებაში მოსახლეობის დასაქმებას, თუნდაც თავდაპირველად, შრომის დაბალი ანაზღაურებით, ვიდრე ვერ განვავითაროთ ეროვნული წარმოება და საბიუჯეტო სახსრების უდიდესი ნაწილი მოსახლეობის სოციალურ დაცვას მოვახმართ.

4.2 ბიუჯეტების ფორმირებისა და ხარჯვის სპეციფიკა ახალ წევრ ქვეყნებში

ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ეკონომიკურ ბერკეტს, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის განვითარების მიმართულებებს, პრიორიტეტებს, მოსახლეობის ცხოვრების დონეს, ეროვნული მეურნეობის დარგების განვითარებისათვის ხელშეწყობის დონეს თუ სხვა, ბიუჯეტი წარმოადგენს.

შემთხვევითი როლია, რომ დიდ ბრიტანეთში, პარლამენტარიზმის ამ კლასიკურ ქვეყანაში ეს უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო სწორედ ბიუჯეტის ფორმირებისა და მასზე მსჯელობის მიზნით შეიქმნა.

ბიუჯეტის მდგომარეობას, მისი დეფიციტის ოდენობას უდიდესი ყურადღება ექცევა ასევე ევროკავშირში ქვეყნის მიღების დროსაც. ქვემოთ მოტანილი ცხრილის მაჩვენებლები ნათელ წარმოდგენას შეგვიქმნის იმის შესახებ, თუ როგორი სახე აქვს ახალი წევრი ქვეყნების სახელმწიფო ბიუჯეტებს.

როგორც ცხრილი №30-დან ჩანს, უდეფიციტო ბიუჯეტი მხოლოდ ბულგარეთსა და ესტონეთს გააჩნდა. ამ უკანასკნელს უდეფიციტო (პროფიციტური) ბიუჯეტი ჰქონდა როგორც 1999 წელს, ისე 2001 წელს და 2002 წლის პირველ-სამ კვარტალში.

აქვე საინტერესოა ვნახოთ მაჩვენებლები, რომლებიც ბიუჯეტის დეფიციტს დაახასიათებდა მშპ-თან მიმართებაში.

ცხრილი №30

ბიუჯეტის დეფიციტი/პროფიციტი მშპ-ს მიმართ, პროცენტულად*

ქვეყნი	1999წ.	2000წ.	2001წ.
ბულგარეთი	0.2	-0.7	0.7
კიპროსი	-4.5	-3.1	-3.0
ჩეხეთი	-0.5	-3.1	-2.4
ესტონეთი	-4.8	-1	0.4
უნგრეთი	-3.4	-3.4	2.8
ლატვია	-4	-2.8	-2.1
ლიტვა	-5.8	-2.7	-1.9
პოლონეთი	-2	-2.2	-4.3
რუმინეთი	-1.8	-3.9	-3.3
სლოვენია	-0.8	-1.4	-1.4
სლოვაკეთი	-3.5	-3.3	-4.8

როგორც ჩანს, ევროკავშირის ახალ წევრ ქვეყნებს, ესტონეთს გარდა, დეფიციტური ბიუჯეტი გააჩნიათ. თუმცა ეს მაჩვენებელი ამ ქვეყნებში საგანგაშო არ არის. 2001 წელს მშპ-ს მიმართ შედარებით მაღალი დეფიციტი ჰქონდა სლოვაკეთს და პოლონეთს.

რაც შეეხება ესტონეთს, მას 1999 წელს დეფიციტური ბიუჯეტი გააჩნდა, რომელიც შემდეგ წლებში გამოსწორდა და 2001 წელს მას ბიუჯეტში უკვე 0.4 პროცენტისანი პროფიციტი აქვს. დეფიციტის აღმოფხვრის მიმართულებით ეფექტური სამუშაოებია შესრულებული ბალტიისპირეთის დანარჩენ ქვეყნებშიც. თუ აქ 1999 წელს ფისკალური სფერო დეფიციტური იყო, 2001 წელს დეფიციტი მინიმუმამდეა დაყვანილი.

* ცხრილის მასალები იხილე ინტერნეტში, <http://www.insse.ro/canstat-Q3/finanse-files.htm>

სრულიად საპირისპირო მდგომარეობასა აქვს ადგილი რუმინეთსა და პოლონეთში, სადაც ბოლო წლებში ბიუჯეტის დეფიციტი, კლების ნაცვლად – გაზრდილია.

აქვე გვინდა აღვნიშნო შემდეგიც: მაასტრიხტის ხელშეკრულების თანახმად, ევროკავშირის და განსაკუთრებით მის იმ ქვეყნებს, რომლებიც სავალუტო კავშირში უნდა გაერთიანებულიყვნენ, განესაზღვრათ ცენტრალური ბიუჯეტის დეფიციტის ის მაქსიმალური დონე, რომლის გადაჭარბების შემთხვევაში მათ ევროსავალუტო ზონაში არავინ მიიღებდა. ამ ნორმად ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-თან მიმართებაში 3 პროცენტის დონეზე დადგინდა.

სწორედ ამ ნორმის შეუსრულებლობისათვის დარჩა დღემდე ევროსავალუტო ზონის გარეთ ევროკავშირის სამი ქვეყანა. თუ აღნიშნული კრიტერიუმით ვიხელმძღვანელებთ, გამოდის, რომ ამ მოთხოვნებს ახალი წევრი ქვეყნებიდან მხოლოდ პოლონეთი (-3.3%) და სლოვაკეთი (-4.6%) ვერ აკმაყოფილებს.

ეს შეთანხმება ეხება ასევე ინფლაციას, საგარეო ვალს, საპროცენტო განაკვეთს და ა. შ. მაგალითად, ხელშეკრულებით მიღებულია, რომ ინფლაცია ევროკავშირის იმ სამი ქვეყნის ინფლაციის საშუალო დონეს 1.5%-ზე მეტად არ უნდა აღემატებოდეს, სადაც იგი ყველაზე საუკეთესოა.

და, ბოლოს, ქვეყნის საგარეო და საშინაო ვალი არ უნდა აღემატებოდეს მშპ-ს 60%-ს. მაგალითად, საბერძნეთმა ამ მოთხოვნების შესრულება მხოლოდ 2001 წლისათვის შეძლო, როდესაც იგი მიიღეს კიდევ ევროსავალუტო ზონაში. რაც შეეხება დიდ ბრიტანეთს, შვედეთსა და დანიას, მათ, სხვადასხვა მიზეზების გამო (განსაკუთრებით კი იმის გამო, რომ მათ არ სურთ დაკარგონ თავიანთი ეროვნული სუვერენიტეტის ხარისხი ერთიანი ვალუტის შემოღების შედეგად) თავად არ სურთ ევროსავალუტო ზონაში განეწიანება.

აქვე გვსურს მკითხველი გავაცნოთ დსთ-ს ქვეყნებში არსებული მდგომარეობის ბიუჯეტის დეფიციტის/პროფიციტის სფეროში.

ცხრილი №31

ბიუჯეტის დეფიციტი/პროფიციტი დსთ-ს ქვეყნებში

	1992	2001	2003
აზერბაიჯანი	+ 3	-0.4	+ 0.7
სომხეთი	...	-4.3	-1.6
ბელორუსი	+1.7	-1.6	-0.2
ყაზახეთი	+ 4	-0.4	-0.03
ყირგიზეთი	-7.2	+ 0.4	+ 1.2
მოლდოვა	...	-0.01	+ 1.9
რუსეთი	-2.7	+ 2.9	+ 2.7
ტაჯიკეთი	+7.5	+ 0.1	+ 1.5
თურქმენეთი	+3.4	...	...
უზბეკეთი	-3.4	-0.4	...
უკრაინა	...	-0.3	+ 2.2

ჩვენს ქვეყანაში, 2001 წელს საბიუჯეტო შემოსავლები შეადგენდა 740.3 მლნ ლარს, ხოლო ხარჯები – 905.7 მლნ ლარს. შესაბამისად ბიუჯეტის დეფიციტი შეადგენდა 165.3 მლნ ლარს ანუ მშპ-ს მიმართ დეფიციტის მაჩვენებელი 2.5%-ს უდრიდა. 2002 წელს საბიუჯეტო შემოსავლები შეადგენდა 816.8 მლნ ლარს, ხოლო ხარჯები – 1040.7 მლნ ლარს. შესაბამისად ბიუჯეტის დეფიციტი შეადგენდა 223.9 მლნ ლარს ანუ მშპ-ს მიმართ დეფიციტის მაჩვენებელი 3.1%-ს უდრიდა.

ზრდისა და სტაბილიზაციის პაქტი ევროკავშირის ქვეყნებმა 1997 წელს მიიღეს. იგი საფუძვლად დაედო ერთიანი ევროპული ვალუტის შემოღებას. მისი მიხედვით განისაზღვრა ის „წითელი ხაზი“, რომლის გადაკვეთის უფლებაც ამ ქვეყნებს არა აქვთ, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში დაირღვევა ევროს სტაბილურობა. მისი

მიხედვით ბიუჯეტის მაქსიმალური დეფიციტი მშპ-ს 3 პროცენტს არ უნდა აღემატებოდეს.

ევროპის ქვეყნებში ბიუჯეტის დეფიციტის შესახებ 2003 წელს წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი ცხრილი:

ცხრილი №32

ბიუჯეტის დეფიციტი 2003 წელს*
პროცენტულად მშპ-ს მიმართ

ბელგია.....	+0,2
დანია.....	+1,0
გერმანია.....	-4,2
საბერძნეთი.....	-1,7
ესპანეთი.....	0
საფრანგეთი.....	-4,2
ირლანდია.....	-0,9
იტალია.....	-2,6
ლუქსემბურგი.....	-0,6
ნიდერლანდები.....	-2,6
ავსტრია.....	-1,0
პორტუგალია.....	-2,9
ფინეთი.....	+2,4
შვედეთი.....	+0,2
დიდი ბრიტანეთი.....	-2,7
ევროკავშირში საშუალოდ.....	-2,7
სლოვენია.....	-2.2
სლოვაკეთი.....	-51
უნგრეთი.....	-5.4
მალტა.....	-7.6
პოლონეთი.....	-4.3
ჩეხეთი.....	-8.0

როგორც ვხედავთ, ევროკავშირის ქვეყნები ძირითადად იცავენ კიდევ საერთო მოთხოვნებს დეფიციტის თაობაზე. ამასთან, ცხრილიდან ისიც ჩანს, რომ თუ ზოგი ქვეყანა არა თუ იცავს აღნიშნულ მოთხოვნას, არამედ დეფიციტის ნაცვლად, პროფიციტიც გააჩნია, ზოგი პირიქით, ვერ უზრუნველყოფს მოთხოვნას. ასეთებს უწინარეს ყოვლისა, წარმოადგენენ გერმანია და საფრანგეთი. აღსანიშნავია, რომ მათ მხოლოდ ევროს შემოღების წელს შეძლეს მისი დაცვა, როდესაც საფრანგეთის ბიუჯეტის დეფიციტი 1,5%-ს, ხოლო გერმანიის – 2,8%-ს შეადგენდა. შემდგომ მათი ბიუჯეტის დეფიციტი გაიზარდა - 2002 წელს საფრანგეთში – 3,1%-ს, ხოლო გერმანიაში – 3,5%-ის დონემდე.

პაქტის მიხედვით ბრიუსელს შეუძლია ასეთ შემთხვევაში მიიღოს ზომები, რომელიც ასეთი ქვეყნების ფინანსურ დასჯას ითვალისწინებს მშპ-ს 0,2 პროცენტთან 0,5 პროცენტამდე. დასჯის შესახებ გადანყვეტილებას იღებენ ევროკავშირის მინისტრები. მაგრამ, როგორც ჩანს, მათ წრეში ხშირად პოლიტიკური მოტივები უფრო გადამწყვეტია, ვიდრე სამართლებრივი, რის გამოც აღნიშნული პოსტულატის დამრღვევი ქვეყნები ჯერ არავის დაუსჯია. ამიტომ ევროკავშირის დანარჩენი ქვეყნები საყვედურს გამოთქვამენ და აცხადებენ, რომ პაქტი „გარდაიცვალა“ (იგულისხმება 1997 წლის პაქტი ევროს შემოღების შესახებ, სადაც ბიუჯეტის დეფიციტი განისაზღვრა 3%-ის დონეზე). მათი ოპონენტები, გერმანია – საფრანგეთის მომხრენი კი აცხადებენ, რომ პაქტის მოთხოვნებს უნდა მივუდგეთ გაგებით, რადგან შექმნილი გარემოება ამ ქვეყნებში ეკონომიკური რეცესიის ბრალია.

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ბიუჯეტის დეფიციტის აღმოფხვრა საბოლოო ჯამში დადებითად მოქმედებს მთელ ეროვნულ მეურნეობაზე და აჩქარებს წარმოების ტემპებს. ეს დასკვნა ცხადი ხდება

ევროკომისიის ექსპერტთა ანალიზიდან. კერძოდ, მათ მიერ მოპოვებული მასალები იმაზე მეტყველებს, რომ 1970-2002 წლებში, ანუ დროის იმ პერიოდში, რომელსაც ეს ანალიზი შეეხო, დეფიციტის 2 პროცენტით შემცირება ყოველ შემდეგ წელს მშპ-ს 1-1.5%-იან ზრდას მოასწავებდა. ეს ეხება არა მხოლოდ ირლანდიასა და დანიას, 80-იან წლებში ამ ქვეყნებში დეფიციტის შემცირების სასიკეთოდ გავლენა ეკონომიკის ზრდაზე ადრეც იყო ეკონომიკურ ლიტერატურაში საყოველთაოდ ცნობილი, არამედ ევროკავშირის ყველა ქვეყანას. 90-იანი წლებიდან მრავალი ეკონომისტი მიუთითებდა იმაზე, რომ საბიუჯეტო დეფიციტის შემცირებას მოჰყვება კერძო ინვესტიციებისა და კერძო მოხმარების მასშტაბების ზრდა, რაც ცხადია, სამეურნეო აქტიობის ზრდას, ეკონომიკურ მატებას იწვევს. ამას, - ეკონომისტთა ენაზე, საბიუჯეტო დეფიციტის შემცირების არაკეინსიანური ეფექტი ეწოდება.

ამასთან ისიც დადასტურებულია, რომ ეკონომიკური ზრდა მით უფრო მაღე და შთამბეჭდავად მოხდება, თუ ბიუჯეტის დეფიციტი შემცირდება არა გადასახადების ზრდით, არამედ საბიუჯეტო ხარჯების (განსაკუთრებით სოციალური) შემცირებით. ასეთ შემთხვევაში მომხმარებლებს, მენარმეებსა და ინვესტორებს უჩნდებათ იმის რწმენა, რომ დღეს ხარჯების შემცირებისავე მიმართული პოლიტიკა ხვალ სასიკეთოდ იმოქმედებს საგადასახადო სისტემაზე, ანუ გაიზრდება მათი შემოსავლები.

მოკლედ ზემოთაც აღვნიშნეთ ამის შესახებ, რომ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური ფაქტორი, რაც ევროკავშირის ქვეყნებს ერთმანეთთან აერთიანებს, კავშირის ბიუჯეტი წარმოადგენს. მასში ყველა წევრქვეყანას შეაქვს თავისი საწევრო გადასახადი, რომლის სახეც 2004 წელს შემდეგნაირად წარმოგვიდგება:

ცხრილი №33

შენატანები კავშირის ბიუჯეტში 2004 წელს

ქვეყნები	მილიონ ევრო	პროცენტი
ბელგია	3747	3.79
ლუქსემბურგი	218	0.22
ჩეხეთი	544	0.55
უნგრეთი	560	0.57
დანია	2059	2.08
მალტა	35	0.04
გერმანია	21862	22.10
პოლანდია	5455	5.51
ესტონეთი	57	0.06
ავსტრია	2214	2.24
საბერძნეთი	1737	1.76
პოლონეთი	1344	1.36
ესპანეთი	8197	8.29
პორტუგალია	1439	1.45
საფრანგეთი	16789	16.97
სლოვენია	191	0.19
ირლანდია	1266	1.28
სლოვაკეთი	2.40	0.24
იტალია	13664	13.81
ფინეთი	1489	1.51
კვიპროსი	89	0.09
შვედეთი	2684	2.71
ლატვია	67	0.07

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ევროკავშირის საერთო „ყულაბაში“ სხვადასხვა ქვეყანას, იმისდა მიხედვით, თუ როგორია მისი შემოსავლები, განსხვავებული ოდენობით შენატანი აკისრიათ. კერძოდ, ყველაზე მეტი შეაქვს გერმანიას – 21862 მლნ ევრო, რაც შეადგენს ევროკავშირის საერთო ბიუჯეტის მეხუთედზე მეტს, ანუ 22.10%-ს. შემდეგ მოდის საფრანგეთი 16789 მლნ ევრო, საერთო შენატანების 16.97%, ხოლო შემდეგ დიდი ბრიტანეთი, 12847 მლნ ევრო, ანუ საერთო შენატანების 12.99%. როგორც ცხრილიდან ჩანს, კავშირის საერთო ბიუჯეტში ყველაზე ნაკლები ახალ წევრ ქვეყნებს შეაქვთ.

4.3 ქვეყნის ბიუჯეტი, როგორც ეკონომიკური ლიბერალიზმის ბარომეტრი

იმის შესახებ, თუ ახალი წევრი ქვეყნები რამდენად ლიბერალურ ეკონომიკურ პოლიტიკას ატარებენ, წარმოდგენას მოგვცემს მათი ფისკალური სფეროს მდგომარეობა, ანუ ის, თუ როგორ სრულდება ცენტრალური ბიუჯეტების ხარჯებისა და შემოსავლების დაგეგმვისა და განაწილების პროცესი.

ბიუჯეტის ანალიზი წარმოდგენას გვიქმნის ასევე იმაზეც, თუ რა დონეზე ხდება ხელისუფლების ჩარევა ქვეყნის ეკონომიკურ ცხოვრებაში.

ქვემოთ მოტანილი ცხრილი # 33ა გვიჩვენებს, რომ ახალი წევრი ქვეყნები ყოველწლიურად ზრდიან თავიანთ შემოსავლებს. ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩევიან ესტონეთი, უნგრეთი, ლიტვა, რუმინეთი და სლოვენია. თუმცა მათ შორის არის ასევე ისეთი ქვეყანაც, რომელმაც 1999-2001 წლებში გარკვეულად შეამცირა აღნიშნული მაჩვენებელი. ასეთია, მაგალითად, სლოვაკეთი.

ამასთან, შემოსავლების მატების პარალელურად ახალი წევრი ქვეყნები კიდევ უფრო მაღალი ტემპებით ზრდიან საბიუჯეტო ხარჯებს. ამგვარი ზრდა განსაკუთრებით აღინიშნება ბულგარეთში, უნგრეთში, პოლონეთში და ა. შ.

როგორც ჩანს, გაბერილი და არარაციონალური ხარჯები კვლავაც შეადგენს ამ ქვეყნების საბიუჯეტო ცხოვრების „აქილესის ქუსლს“. საბიუჯეტო სახსრების ასეთი პრაქტიკა მათ სოციალიზმიდან გადმოჰყვათ. ამიგომ ამ ქვეყნებს მომავალში ამ მიმართულებით ბევრი რამის გაკეთება მოუწევთ.

ყოველივე ამის გამო ამ ქვეყნებს მკვეთრად ეზრდებათ საბიუჯეტო დეფიციტის მაჩვენებლები.

სახელმწიფო (კონსოლიდირებული) ბიუჯეტები
(ეროვნულ ვალუტაში, მილიარდი)

ქვეყნები	1999წ	2000წ	2001წ.
შემოსულები			
ბუღალტრული	9.689	11.004	11.837
კიპროსი	1.05	1.48	1.53
ჩეხეთი	567.3	586.2	626.2
ქართული	18.1	28.1	30.6
უნგრეთი	3227.6	3679.3	4083.6
ლატვია	1.276	1.335	1.458
ლიტვა	5.99	5.78	6.34
პოლონეთი	125.9	135.7	140.6
რუმინეთი	175370.1	238040.5	266806.9
სლოვენია	943.1	99.1	1144.6
სლოვაკეთი	216.7	213.5	205.3
ხარჯები			
ბუღალტრული	9.65	11.234	12017
კიპროსი	1.6	1.86	2.07
ჩეხეთი	596.9	632.3	693.9
ქართული	17.2	28.4	29.7
უნგრეთი	3565.8	4048.7	4496.8
ლატვია	1.425	1.464	1.55
ლიტვა	5.94	5.84	6.97
პოლონეთი	138.4	151.1	172.9
რუმინეთი	184800.6	269809.8	326020.5
სლოვენია	962.7	1026.9	1194.2
სლოვაკეთი	231.5	241.1	249.7
ფუნდები/პროფიტები			
ბუღალტრული	0.04	-0.17	-0.18
კიპროსი	-0.55	-0.37	-0.55
ჩეხეთი	-29.6	-46.1	-67.7
ქართული	0.9	-0.3	0.8
უნგრეთი	-338.1	-369.4	-413.2
ლატვია	-0.149	-0.129	-0.092
ლიტვა	-0.04	-0.06	-0.63
პოლონეთი	-12.5	-15.4	-32.4
რუმინეთი	-9230.5	-31769.3	-39769.6
სლოვენია	-19.6	-38	-49.6
სლოვაკეთი	-14.8	-27.6	-44.4

ცხრილის ანალიზიდან ცხადი ხდება, რომ ეროვნულ მეურნეობაში ჩარევის (პატერნალიზმის) ყველაზე მაღალი დონე შენარჩუნებულია ბულგარეთში, სადაც წარმოებული მშპ-ს 40%-მდე ბიუჯეტის საშუალებით ამოიღება და გადანაწილდება (ვამბოზთ „შენარჩუნებულია“ იმიტომ, რომ სოციალიზმის ქვეყნები სწორედ იმითაც გამოირჩეოდნენ, რომ აქ სახელმწიფო მეტად აქტიურად ერეოდა ქვეყნის ეკონომიკაში და მათ შორის, საბიუჯეტო პროცესებში). ამ მაჩვენებლის მიხედვით მეორე ადგილზეა ესტონეთი (31.7%), მესამეზე ლიტვა (30.6%). ბალტიის ქვეყნებმა მოახერხეს 2000-2001 წლებში ბიუჯეტის ხარჯები მშპ-ს 5-7%-მდე შეენარჩუნებინათ, რის შედეგადაც მათი ეკონომიკა წლიურად 7%-ით იზრდებოდა. რაც შეეხება დანარჩენ ახალ წევრ ქვეყნებს, პატერნალიზმის დონის მიხედვით ისინი შემდეგნაირად განლაგდებიან:

კვიპროსი – 25.9%, ჩეხეთი – 29.0%, უნგრეთი – 27%, ლატვია – 13.2%, პოლონეთი – 18.8%, რუმინეთი – 24.9%, სლოვენია – 25.1% და სლოვაკეთი – 20.8%.

რადგან როგორც ზემოთმოტანილ ცხრილში, ისე ჩვენი შემდგომი ანალიზისას მოტანილ ზოგიერთ ცხრილშიც ნაჩვენებია მონაცემები საანალიზო ქვეყნების ადგილობრივ ვალუტაში, საინტერესოა აქვე გავეცნოთ ამ ვალუტათა კურსს დოლართან მიმართებაში. კერძოდ, 2003 წლის 22 მარტის მდგომარეობით, 1 დოლარი უდრიდა:

1.84	ბულგარულ ლევს;
30	ჩეხურ კრონს;
14.7	ესტონურ კრონს;
232	უნგრულ ფორინტს;
3.25	ლიტვურ ლიტს;
0.59	ლატვიურ ლატს;
4.40	პოლონურ ზლოტს;
33542	რუმინულ ლეის;
217.16	სლოვენურ ტოლარს;
39.24	სლოვაკურ კრონს.

თავი 5. უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პრობლემები.

5.1 ინვესტიციების მოზიდვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების უმთავრესი ამოცანაა

ყველა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნისათვის უმთავრესი დამახასიათებელი ინვესტიციების შიმშილია. ამ ქვეყნებში ინვესტიციები აუცილებელია დეპრესიაში მყოფი სანარმოების გამოსაცოცხლებლად, უმუშევართა დასაქმებლად და ა.შ.

როდესაც მშპ-ს ზრდის რეზერვებსა და წყაროებზე ვსაუბრობთ, უპირველეს ყოვლისა, და განსაკუთრებით ჩვენისთანა მდგომარეობაში ჩავარდნილი ქვეყნისათვის, აუცილებელია ინვესტიციების (როგორც უცხოურის, ისე ადგილობრივის), მოცულობების მაქსიმალური ზრდა და მათი ეფექტური გამოყენება. განვითარებულ ქვეყნებში ინვესტიციები მშპ-ს მიმართ საშუალოდ 20%-მდე აღწევენ, ხოლო იაპონიაში ამ მაჩვენებელმა 30%-ც კი გადააჭარბა. რაც შეეხება მოხმარების მაჩვენებელს, იგი განვითარებულ ქვეყნებში საშუალოდ 80%-მდე აღწევს. ამ მხრივაც იაპონია გამოირჩევა, სადაც ეს მაჩვენებელი მშპ-ს მიმართ 70%-ს არ აღემატება (დანარჩენი მიდის დაგროვებასა და ინვესტიციებში). მაგრამ როგორც ნიმუში სახსრების რაციონალურად და ეფექტურად გამოყენები ქვეყნისა, ალბათ, მაინც სინგაპური უნდა დასახელდეს. ამ ქვეყანაში მოხმარების მაჩვენებელი მშპ-ის მიმართ 50%-ს არ აღემატება, ხოლო ინვესტიციებში სინგაპურელები ხარჯავენ მშპ-ის თითქმის 1/3-ზე მეტს. სწორედ ამიტომ

არის აქ ერთ სულზე მშპ-ს თითქმის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი. მხოლოდ ღარიბი ქვეყნისთვისაა დამახასიათებელი მთელი მშპ-ს მოხმარება, ხოლო ზოგიერთ მათგანს ისიც არ ჰყოფნის. მაგალითად ზამბიასა და ბურუნდში, როგორც მშპ-ს, ასევე საზღვარგარეთ აღებულ სესხებსაც მოიხმარენ. კერძოდ, 1996 წელს ბურუნდში მოხმარებამ მშპ-ს 101,6%-ი შეადგინა, ხოლო ზამბიაში - 103,5%-ი.

საქართველოსა და სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში ინვესტიციების მოზიდვაზე 1994-1998 წლებში წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №34:

ცხრილი №34

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში (მლრდ აშშ დოლარი)

	ქვეყანა	1994	1998	1994-1998	ერთ სულზე. დოლარს
1	აზერბაიჯანი	-	2.5	4.6	0.55
2	ბელარუსი	-	0.2	0.64	0.18
3	ბურუნდის	-	0.63	1.59	0.33
4	მალდოვა	-	-	-	-
5	რუსეთი	0.7	10.7	13.2	0.09
6	საქართველო	-	0.29	0.36	0.08
7	სომხეთი	-	-	-	-
8	აბჯანეთი	-	-	-	-
9	უზბეკეთი	-	1.5	3.7	6.76
10	უკრაინა	0.09	2.6	2.94	0.06
11	ყაზახეთი	0.64	1.3	4.83	0.97
12	ყირგიზეთი	-	-	-	-
	სამუდამოდ	0.18	1.45	3.85	0.82
1	ესტონეთი	0.26	2.1	2.82	2
2	ლატვია	0.23	1.9	2.74	0.76
3	ლიტვა	0.16	1.5	2.05	0.57
	სამუდამოდ	0.22	1.83	2.54	1.11
1	ალბანეთი	-	-	-	-
2	ბულგარეთი	0.1	1.4	2.2	0.25
3	მაკედონია	-	-	-	-
4	პოლონეთი	1.6	30.7	43.6	1.13
5	რუმინეთი	0.34	3.8	5.2	0.24
6	სლოვაკეთი	0.17	1.7	2.3	0.43
7	სლოვენია	0.1	2.4	3.1	1.63
8	უნგრეთი	1.2	22.5	31.8	3.21
9	ჩეხეთი	1.2	9.0	15.4	1.50
10	ხორვატია	0.1	2.9	4.7	0.94
	სამუდამოდ	0.6	8.5	17.0	0.90

ცხრილი გვიჩვენებს, რომ აბსოლუტური მაჩვენებლების მიხედვით 1994-1998 წლებში დიდი ინვესტიციები მიიღეს პოლონეთმა (\$43.6 მლრდ), უნგრეთმა (\$31.8 მლრდ) ჩეხეთმა (\$15,4 მლრდ) და ა. შ.

რაც შეეხება ინვესტიციებს ერთ მოსახლეზე, მისი მიხედვით ლიდერობს უზბეკეთი - 6.76 დოლარი, უნგრეთი - 3.21 დოლარი და ა. შ.

საქართველო ამ მხრივ ბოლოდან მეორე ადგილს იკავებს და მხოლოდ ბელორუსს უსწრებს, ანუ ქვეყანას, სადაც რეფორმების ტემპები და ასევე მათი ეფექტიანობა - დაბალია.

როგორც ექსპერტები მიიჩნევენ, ინვესტიციების დაბანდების მხრივ ერთ-ერთ ყველაზე პერსპექტიულ ქვეყნას რუსეთი წარმოადგენს. მაგალითად, მსოფლიო ბანკის ექსპერტები ვარაუდობენ, რომ მისი საინვესტიციო პოტენციალი შეადგენს ქვეყნის მშპ-ს 60-70%-ს. ამჟამად რუსეთში დაბანდებული ინვესტიციები შეადგენს მშპ-ს 20%-ს, რაც მისთვის ძალზე დაბალ მაჩვენებლად უნდა ჩაითვალოს. ამასთან, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები კიდევ უფრო მცირეა და იგი მშპ-ს 1%-ს შეადგენს. ექსპერტების განცხადებით, იმ ქვეყნებშიც კი, სადაც კაპიტალი დიდი ხალისით არ შედის, ეს მაჩვენებელი 2%-ზე დაბალი არაა.

როგორც ირკვევა, ბოლო წლებში ყველაზე მაღალი ტემპებით უცხოური ინვესტიციები ჩინეთში იზრდება.

თავისი პოლიტიკური სტაბილურობით, დიდი ბაზრით, იაფი და შრომისმოყვარე მუშახელით იგი ერთ-ერთი მომზიბლავი ქვეყანაა საზღვარგარეთული კაპიტალისათვის. ასე რომ არ იყოს, მხოლოდ 1997 წელს არავინ დააბანდებდა აქ 45 მილიარდ დოლარს. 1998 წელს უცხოური ინვესტიციების მოცულობა კიდევ უფრო მეტი იყო*.

* იხ. ჟურ. „დი ნეუსლეტერ ებოუთ რეფორმინგ ექონომიეს - ტრანზიეიშნ“, 1998 წლის თებერვალი, გვ. 2.

მაგრამ განსაკუთრებით დიდი მოცულობით უცხოური ინვესტიციები დაბანდდა ჩინეთში 2003 წელს, როდესაც მისმა მოცულობამ 53 მილიონ დოლარს გადააჭარბა და ქვეყანა მსოფლიო ლიდერი გახდა ამ მაჩვენებლით.

დსთ-ის ქვეყნებიდან უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მაჩვენებლების მიხედვით შედარებით კარგად გამოიყურება ყაზახეთიც; აქ მთავრობა დიდ ყურადღებას აქცევს ამ საქმეს. კერძოდ, ბოლო წლებში ყოველწლიურად ტარდება საერთაშორისო საინვესტიციო ფორუმები. 1997 წელს ალმა-ატაში ჩატარებულ ამგვარ ფორუმზე ძირითადი აქცენტი გადატანილი იყო ნავთობისა და გაზის კომპლექსის განვითარებაზე, 1998 წელს კი გაცილებით მეტი ყურადღება დაეთმო სატრანსპორტო-კომუნიკაციურსა და აგროსამრეწველო კომპლექსებს. ასეთი ძალისხმევის შედეგად არ აყოვნებს. ყაზახეთის ეკონომიკაში დაბანდებული უცხოური ინვესტიციების საერთო მოცულობები 1989 წლის შემდეგ განვილ პერიოდში შეადგენს 7 მლრდ დოლარს, ანუ 400 დოლარს ერთ მცხოვრებზე. ექსპერტების შეხედულებით, მომავალში წელიწადში დაბანდდება დაახლოებით \$1-1,5 მლრდ ოდენობის ინვესტიციები. ცხრილი №34-დან ჩანს, რომ ინვესტიციების ნაკადი პოსტსოციალისტური ქვეყნებიდან გაცილებით უხვად მიედინება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში. აქ 1994-98 წლებში საშუალოდ ერთ ქვეყანაზე \$8.5 მლრდ მოცულობით ინვესტიციებია დაბანდებული, მაშინ, როდესაც ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებისათვის ეს მაჩვენებელი საშუალოდ შეადგენდა \$1,45 მლრდ-ს, ხოლო ბალტიის რესპუბლიკებისათვის ოდნავ მეტი, ანუ მხოლოდ \$1.83 მლრდ იყო.

სამაგიეროდ, უცხოური ინვესტიციების ერთ სულზე გაანგარიშებით სრულიად სხვა სურათს ჰქონდა ადგილი. მისი მიხედვით ბალტიის ქვეყნები მკვეთრად უსწრებენ

ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს და მით უმეტეს, დსთ-ის ქვეყნებს. საქართველოს ორივე ამ მაჩვენებლის მიხედვით ფრიად მოკრძალებული ადგილი უკავია არა მხოლოდ ბალტიის ან ევროპის გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს, არამედ თავად დსთ-ს ქვეყნებს შორისაც.

რა უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ საქართველოშიც იმატოს უცხოური ინვესტიციების დაბანდების ტემპებმა? ვფიქრობთ, მაგალითისათვის შორს წასვლა არ დაგვჭირდება, აზერბაიჯანის გამოცდილებაც იკმარებს. მისი კანონების მიხედვით, თუ უცხოელი ინვესტორი აზერბაიჯანში კაპიტალს დააბანდებს და თუ შემდეგ ამ ქვეყნის კანონმდებლობაში რაიმე ცვლილება მოხდება, ინვესტორი გარანტირებულია, რომ უახლოესი 10 წლის მანძილზე ეს მას არ შეეხება*.

როდესაც ინვესტიციების მოზიდვასა და მათთვის შეღავათების აღმოჩენაზე ვლაპარაკობთ, გვსურს სხვა მაგალითიც გავიხსენოთ: როგორც ცნობილია, ესპანეთის ბასკებს გარკვეული ეკონომიკური ავტონომია გააჩნიათ და მის ჩარჩოებში საკუთარ, ესპანეთის სახელმწიფოსაგან განსხვავებულ ეკონომიკურ პოლიტიკასაც ატარებენ. კერძოდ, ბასკებს სრულიად სხვაგვარი პოლიტიკა აქვთ უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის სფეროშიც; მაგალითად, თუ კორპორაციული გადასახადი ესპანეთში საშუალოდ 35 პროცენტია წელიწადში, ანალოგიური მაჩვენებელი ბასკეთში შეადგენს 32,5 პროცენტს. ამავე დროს, ბასკეთში დანესებულია ე.წ. ოთხწლიანი „საგადასახადო არდადეგები“ უცხოელი ინვესტორებისათვის. კერძოდ, უცხოური კომპანიები აქ მუშაობის პირველ წელს იხდიან გადასახადების 25 პროცენტს, მეორე წელს - 50 პროცენტს, მესამე წელს - 75 პროცენტს, მეოთხე წელს - 99 პროცენტს და მხოლოდ

* ჟურ. „ინსტიტუტეიშენლ ინვესტორ“ 1997 წ. ოქტომბერი

მუშაობის მეხუთე წელს უთანაბრდებიან ამ მხრივ სხვა კომპანიებს. ასეთი საგადასახადო პოლიტიკის შედეგია, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ბასკეთში მაღალი ტემპებით იზრდება (მიუხედავად გარკვეული პოლიტიკური არასტაბილურობისა, რაც ეტა-ს, ანუ ბასკეთის ტერორისტული ორგანიზაციის მოქმედებითაა გამოწვეული). კერძოდ, მხოლოდ 1996 წელს ბასკეთში 400 მლნ დოლარის ინვესტიციები დაბანდდა*.

სხვათა შორის, ინვესტიციების დაბანდების სფეროში ადრინდელი კანონმდებლობით საქართველოშიც იყო დაწესებული გარკვეული შეღავათები, რომელიც შემდგომში გაუქმდა. ეს კი უარყოფითად დაეტყო ამ საქმეს. ვფიქრობთ, შეღავათები ამ სფეროში მომავალში უნდა აღსდგეს, თუ გვინდა, რომ ჩვენს ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციების შემოსვლის ტემპებმა საგრძნობლად იმატოს. ასეთ დასკვნას იმიტომ ვაკეთებთ, რომ როდესაც საინვესტიციო წყაროების „სამმხრივი ალიანსიდან“ ორი, ანუ სახელმწიფო და ადგილობრივი კერძო ინვესტიციები დაშრეტილია, მაშინ აქტიურად უნდა ამოქმედდეს მესამე წყარო, ანუ უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები. ამ მხრივ, როგორც ცხრილი №34-დან ჩანს, საქართველოში საქმე საბარბიელოდ ვერაა.

როგორც ვხედავთ, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის, ბალტიისპირეთის, შუა აზიის და კავკასიის გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები როგორც აბსოლუტური მაჩვენებლების, ისე ამ მაჩვენებლის ერთ სულზე გაანგარიშებით, სრულიად განსხვავებული რაოდენობით იღებენ პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს. საქართველოსაგან განსხვავებით, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებიდან ინვესტიციების სამოთხედ შეიძლება ჩაითვალოს უნგრეთი, ჩეხეთი, პოლონეთი და თქვენ წარმოიდგინეთ, რუსეთიც. ასე იმიტომ ვამბობთ,

* იხ. ჟურ. "ვორლდ ლინე" 1997 წლის ოქტომბერი

რომ ამ ქვეყანაში ჯერაც არ არის მიღწეული სასურველი პოლიტიკური თუ ეკონომიკური სტაბილიზაცია, მაგრამ რუსეთის მდიდარი ბუნებრივი რესურსები აიძულებს უცხოელ ინვესტორს თვალი დახუჭოს ყოველივე ამაზე და დიდ რისკზე წავიდეს. თუმცა, როგორც თავად რუსი ექსპერტები აღნიშნავენ, აქ შევიდა მხოლოდ სპეკულიატიური (არა წარმოებაში, არამედ ფასიან ქალაქებში) ინვესტიციები, რომელიც დაინტერესებულია მარტოოდენ მოკლევადიანი ინვესტიციებით და მაღალი მოგებით. ექსპერტების აზრით, ეს კაპიტალი პირობითად შეიძლება ჩაითვალოს ინვესტიციად. მხოლოდ მყარ ეკონომიკას კეთილსასურველი საგადასახადო სისტემით, გარანტიებს ინვესტიციებისათვის, ეკონომიკის გათავისუფლებას ბიუროკრატიისაგან, სახელმწიფო აპარატის შენახვის ხარჯების შემცირებას შეუძლიათ მოიზიდონ უცხოური ინვესტიციები რუსეთში და ხელი შეუწყონ ამ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას - აღნიშნავენ ისინი.*

იმაზე პასუხის გასაცემად, თუ რა ინვეს ამ ქვეყნებში ინვესტიციების მოზიდვას, არც თუ ისე დიდი ანალიზია საჭირო. ამ მხრივ უმთავრესია სტაბილური პოლიტიკური ატმოსფერო. ამ ფაქტორს ინვესტიციების სფეროში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. ეს იქიდანაც ჩანს, რომ მაგალითად ინგუშეთი ოფშორულ ზონადაა გამოცხადებული, აქ ძალზე დაბალია გადასახადები, მაგრამ ამას მნიშვნელოვანი გავლენა არ მოუხდენია ინვესტიციების მოზიდვაზე. იმის გამო, რომ მის მეზობელ ჩეჩნეთში დაძაბული სიტუაციაა (არც თავად ინგუშეთია სიმშვიდე), ინვესტორები თავს იკავებენ აქ კაპიტალის დაბანდებისაგან. თუ ცნობილი რომაული გამოთქმის ინტერპრეტაციას მოვახდენთ, შეიძლება ითქვას, რომ ბიზნესს არ უყვარს იქ ყოფნა, სადაც ზარბაზნები ქუხან...

* „ინვესტია“, 1998 წლის 14 აგვისტო

ინვესტიციების მოზიდვის საქმეში დიდ როლს თამაშობს აგრეთვე ისიც, თუ რამდენად დახვეწილია ამ ქვეყანაში კანონმდებლობა, რა დონეზეა ადგილობრივი ინფრასტრუქტურა, რამდენად მაღალია ცხოვრების დონე, როგორ არიან მომზადებულნი მენეჯერები და ა.შ.

უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას ქვეყანაში განსაკუთრებით აფერხებს სათანადო კანონების უქონლობა ან მათი მოკლე დროის მანძილზე ხშირი ცვლა. სწორედ ამ ფაქტზე მიუთითებენ უცხოელი კაპიტალისტები, როგორც სერიოზულ ხელის შემშლელ ფაქტორზე საქართველოში კაპიტალის დაბანდების საქმეში. ეს, მით უმეტეს, ეხება ისეთ მნიშვნელოვან კანონს, როგორსაც საგადასახადო წარმოადგენს.

ზემოთაღნიშნული კრიტერიუმების გათვალისწინებით, უცხოეთის შესაბამისი სამსახურები ადგენენ მსოფლიოს ყველა ქვეყნის და მათ შორის, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების პოლიტიკურსა თუ ეკონომიკურ რეიტინგს, რომელსაც უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებენ უცხოელი ინვესტორები და ითვალისწინებენ ინვესტიციებისათვის მიმართულების მიცემის დროს.

ერთ-ერთი ასეთი რეიტინგი ამ ბოლო დროს გამოაქვეყნა ჟურნალ „ტრანშეიზნ“-მა. რომლის მიხედვით ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიკური რეიტინგი* შემდეგნაირად გამოიყურება:

*რეიტინგში გამოყენებულია 7 ბალისანი სისტემა. 1 ბალი ნიშნავს საუკეთესო მაჩვენებელს.

ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიკური რეიტინგი

ქვეყნები	ეკონომიკური რეიტინგი	პოლიტიკური რეიტინგი
საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნები:		
უნგრეთი	1.63	1.44
ჩეხეთის რესპუბლიკა	1.88	1.38
კოლონეთი	2	1.44
ესტონეთი	2.13	2.06
სლოვენია	2.38	1.88
ლიტვა	2.5	2.06
ლატვია	2.5	2.06
გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები:		
სლოვაკეთი	3.38	3.81
რუსეთი	3.5	3.75
ყირგიზეთი	3.75	4.75
ხორვატია	3.88	4.25
მოლდოვა	4	3.81
ალბანეთი	4	4.5
სომხეთი	4	4.75
საქართველო	4.13	4.75
უკრაინა	4.25	3.88
ყაზახეთი	4.38	5.25
მაკედონია	4.5	3.88
რუმინეთი	4.63	3.86
აზერბაიჯანი	5.13	5.44
ბულგარეთი	5.38	3.81
ქვეყნები, სადაც ჯერ არსებითად არ დაწყებულა რეფორმები		
ბელორუსი	6	5.88
ტაჯიკეთი	6.13	6
უზბეკეთი	6.25	6.44
თურქმენეთი	6.38	6.94

როგორც ჩანს, საქართველო არც თუ ისე სახარბიელო ადგილს იკავებს მსოფლიო ბანკის რეიტინგში. იგი 25 გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანას შორის ეკონომიკის სფეროში 15-ე ადგილზე, ხოლო პოლიტიკის - 19-ე ადგილს იკავებს სომხეთთან და ხორვატიასთან.

იგი მხოლოდ ისეთ ქვეყნებს უსწრებს, როგორებიცაა ყაზახეთი, აზერბაიჯანი, ბელორუსი, ტაჯიკეთი და თურქმენეთი, სადაც საერთო აღიარების თანახმად, რეფორმები ან საერთოდ არ დანერგულა ან უაღრესად შეფერხებებით ხორციელდება.

იმის შესახებ, თუ კონკრეტულად რა მდგომარეობაა საქართველოში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის სფეროში, რამდენი საწარმო და რომელ დარგშია შექმნილი უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით, წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №36:

ცხრილი № 36

უცხოური ინვესტიციები ეროვნული მეურნეობის დარგების მიხედვით*:

1	2	3	4
მრეწველობა	33	43.268.587	35.81
კავშირგაბმულობა	10	30.446.887	25.19
კვების მრეწველობა	44	13.656.539	11.32
საბანკო სისტემა	14	9.834.706	8.13
სოფლის მეურნეობა	5	8.094.730	6.69
ვაჭრობა	30	6.288.019	5.23
გმინებლობა	8	4.604.940	3.82
ტრანსპორტი	4	2.532.059	2.09
მრეწველობა	11	1.988.639	1.64
ჯანმრთ. ღაცვა	1	107.000	0.08
სულ	160	120.822.106	100

* Georgia – investors handbook. 1998, გვ. 30

1. დარგები

2. უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით შექმნილი საწარმოები

3. უცხ. კაპიტ. მოცულობა (აშშ დოლარი)

4. %-ლად მთელ უცხოურ ინვესტიციებში

როგორც ცხრილიდან ჩანს, უცხოური ინვესტიციების უდიდესი ნაწილი (77%) მრეწველობის დარგებისაკენ მიიმართება. ცხადია, უცხოელმა ინვესტორებმა კარგად უწყიან, თუ რას იქმიან. ეს კი კიდევ ერთხელ აბათილებს იმ მოსაზრებას, რომ მრავალ მიზეზთა გამო საქართველოს მრეწველობა უპერსპექტიოა და მომავლის საქართველოს აგრარულ ან უკეთეს შემთხვევაში ტურისტულ ქვეყანად წარმოგვიდგენენ.

ვფიქრობთ, საინტერესოა იმის წარმოჩენაც, თუ როგორი წარმოშობა აქვს უცხოურ ინვესტიციებს, ანუ რომელ ქვეყნებს ეკუთვნის საქართველოში დაბანდებული ინვესტიციები. ჩვენს ქვეყანაში ინვესტიციები დაბანდებული აქვს დაახლოებით 40-მდე ქვეყანას (აქ იგულისხმება \$100,000 ათ. მეტი ინვესტიციის დაბანდება, რომელთა აღრიცხვაც ამ პერიოდში ხდებოდა ვაჭრობისა და საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სამინისტროში). უმსხვილესი ინვესტიციების პირველ ათეულში შედიან ისრაელი (\$16 მლნ), ირლანდია (\$15 მლნ), აშშ (\$10 მლნ), კორეა (\$9 მლნ), გერმანია (\$8.1 მლნ), დიდი ბრიტანეთი (\$6,7 მლნ), პოლანდია (\$6,5 მლნ), რუსეთი (\$6,8 მლნ), ბერმუდი (\$4,1 მლნ) და თურქეთი (\$8,9 მლნ). ამ ათ ქვეყანაზე მოდის საქართველოში დაბანდებული უცხოური კაპიტალის უდიდესი ნაწილი (\$86 მლნ) ანუ მთელი უცხოური კაპდაბანდებების 71,7%.* აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ არ არსებობს ქვეყანაში დაბანდებული უცხოური

* იხ. ემირ ჯუღელი, დავით ჩანტლაძე, „ჯეორჯია ონ ითს ვაი თუ დი მარკეტ ორიენტიდ ეკონომი“, ვარშავა 1997 წელი

კაპიტალის ერთიანი შეფასება; მაგალითად, საქართველოში სსფ 1996 წელს საქართველოში დაბანდებულ ინვესტიციების მოცულობას ანგარიშობს როგორც \$54 მლნ-ს, ხოლო 1997 წელს - \$189 მლნ-ს.*

5.2 ინვესტიციური მეურნეობა და მისი გაჯანსაღების გზები

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი, რომელიც მხედველობაში მიიღება ევროკავშირში ქვეყნის განვითარების დროს, არის ამ ქვეყანაში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დაბანდების შესაძლებლობა, მისი უსაფრთხოება, განხორციელებული ინვესტიციების შედეგად მიღებული მოგების დაუბრკოლებლივ გატანა ქვეყნიდან და ა. შ.

ამასთან, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები წარმოადგენენ სერიოზულ საკამათო პრობლემას. თავად გარდამავალ ქვეყნებსაც არაერთგვაროვანი პოზიცია უკავიათ მისადმი. ამ ქვეყნებში, ერთის მხრივ, გამოხატავენ სერიოზულ შეშფოთებას, რომ ეროვნულ მეურნეობაში უცხოური კაპიტალის ინტენსიური შემოსვლის დროს არარეზიდენტი ინვესტორები საკუთარ კონტროლს დაუქვემდებარებენ მათ ისედაც მწირ სანარმოო რესურსებს და მეორე მხრივ, რომ ინვესტიციების შეზღუდვის პირობებში, ეროვნულ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს აღარ მიუწვდებათ ხელი უცხოურ კაპიტალზე და მოწინავე ტექნოლოგიებზე. ზოგიერთი ქვეყანა რიგ დარგებში კრძალავს ან მაქსიმალურად ზღუდავს კიდევ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განხორციელების შესაძლებლობებს. ასეთ დარგებში შეიძლება აღმოჩნდნენ ბუნებრივი რესურსების მოპოვება, საბანკო საქმე, პრესა, ტელევიზია, სამხედრო სფერო და სხვ. და თუ აქ მაინც ხდება უცხოური კაპიტალის დაშვება, ინვესტიციების მიმღებმა

*იხ. „მემორანდუმ პო დენეჟნოი პოლიტიკე“, 1998 წლის ივნისი

ქვეყანამ აუცილებელ წინაპირობად უნდა წამოაყენოს ადგილობრივი მენარმეების მონაწილეობა კაპიტალის მართვაში, კადრების მომზადება, ს/კ და ს/ს სამუშაოების აქ განხორციელება და ა. შ.

ამასთან, ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, საჭიროა ქვეყანამ ინვესტიციების სფეროში გონიერი და მოზომილი პოლიტიკა განახორციელოს. კერძოდ, თუ ქვეყანა მეტისმეტად აშკარად შეზღუდავს უცხოურ ინვესტიციებს, მას პრესტიჟი დაეკარგება საერთაშორისო საზოგადოებრიობის თვალში, იგი აღარ ჩაითვლება გახსნილ, ლიბერალური ეკონომიკის ქვეყნად, შესაბამისად დაკარგავს საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების მხარდაჭერას და მეორეც, თუ არა უცხოური ინვესტიციები, იგი ვერ მოახერხებს ადგილობრივი მრეწველობისა თუ ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგების სათანადო ტემპებით განვითარებას.

თუმცა, როდესაც უცხოური ინვესტიციების ქვეყანაში შემოდინებაზე ესაუბრობთ, აუცილებელია იმის გათვალისწინება, და ეს განსაკუთრებით ეხება ისეთ გეოპოლიტიკურ სივრცეში მდებარე ქვეყანას, როგორსაც საქართველო წარმოადგენს, რომ გამოირიცხოს (სუბიექტური თუ ობიექტური ფაქტორების გავლენით) უცხოური ინვესტიციების უდიდესი ხვედრითი წილის და მით უფრო, მათი მთელი მოცულობის ერთი რომელიმე ქვეყნის ინვესტორთა ხელში თავმოყრა. საქართველოს კი ასეთი სამიშროება განსაკუთრებით რუსეთის მხრიდან ემუქრება.

ზემოთ ჩვენ ცხრილის სახით ვნახეთ, თუ რა სახე ჰქონდა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში ინვესტიციების დაბანდების პროცესს 1994-1998 წლებში. ახლა ვნახოთ, თუ როგორი განვითარება მიიღო ამ პროცესებმა ზოგიერთ ამ ქვეყანაში, რის გამოც ისინი ევროკავშირში მიიღეს (თუმცა, რა თქმა უნდა, არა მხოლოდ ამის გამო). ახალ ნევრ ქვეყნებში უცხოური ინვესტიციების დაბანდებაზე წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №37:

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ახალი ნაპრი
ძვანების ეროვნულ გაურნოგაში*

	პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, მლნ.აშშ დოლარი			უცხოური ინვესტიციები ეროვნული კუენების წილად, 2000 წელს, მლნ აშშ დოლარი	უცხოური ინვესტიციები ეროვნული კუენების წილად, 2000 წელს, %	2000 წლისათვის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, ერთ სულზე, აშშ დოლარი	2001 წლისათვის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები მშპ-ს მიმართ, %
	1999	2000	2001				
ბელგარეთი	2829	3831	4537	2965	77.4	483.1	33.5
ჩეხეთი	17552	21644	26764	19604	90.6	2120.7	47.2
ესტონეთი	2467	2645	3160	2207	83.4	1943.4	55.6
უნგრეთი	19298	19803	22863	-	-	1946.2	43.2
ლატვია	1551	1842	2284	-	-	785.2	30.1
ლიტუა	2063	2334	2666	1502	64.4	994.9	19.0
პოლონეთი	26075	34227	41031	27351	79.9	884.6	22.4
რუმინეთი	5528	6551	7708	-	-	292.6	19.4
სლოვენია	2682	2893	3209	2416	83.5	1450.9	17.1
სლოვაკეთი	2272	3737	4728	2916	78	694.7	23.1

როგორც ცხრილიდან ჩანს, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მიხედვით პირველ ადგილზეა პოლონეთი, სადაც 2000 წლისათვის დაბანდდა 34227 მლნ დოლარის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია (ცნობისათვის: მთელი ტრანსფორმაციის პერიოდში, ვიდრე 2003 წლამდე პოლონეთში დაბანდებულია 70 მლრდ აშშ დოლარის უცხოური ინვესტიცია. აქ ყველაზე მეტ კაპიტალს აბანდებენ აშშ, პოლანდია, საფრანგეთი და ა. შ.) ამ მაჩვენებლით მეორე ადგილზე მოდის ჩეხეთი, სადაც დაბანდდა 21644 მლნ დოლარის პირდაპირი ინვესტიცია და ა. შ.

მშპ-ს მიმართ უცხოური ინვესტიციების ყველაზე დიდი მოცულობაა დაბანდებული ესტონეთში, მშპ-ს 55.6 პროცენტი, ჩეხეთში - 47.2% და უნგრეთში - 43.2 პროცენტი.

* იხ. <http://www.insse.ro/canstat-Q3/national-accounts-files/html>

რაც შეეხება უცხოურ ინვესტიციებს მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით, ამ მაჩვენებლით პირველ ადგილზეა ჩეხეთი, შემდეგ უნგრეთი და ა. შ. (იხ. ცხრ. №37).

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, 1991-2003 წლებში დსთ-ს ქვეყნების მიხედვით ყველაზე მძიმე მდგომარეობა დაფიქსირდა ინვესტიციების სფეროში. კერძოდ, ამ მაჩვენებელმა 2003 წელს 1991 წლის მხოლოდ 47%-ი შეადგინა. ამ მხრივ ყველაზე ჩამორჩენილ ქვეყნებად რჩებიან რუსეთი და მოლდოვა (იხ. ცხრ. №38).

ცხრილი №38

ინვესტიციების მოცულობაში ძირითად კატეგორიას, დსთ-ს ქვეყნებში.

1991 წელი მიჩნეულია 100%-ად

	1992	2000	2003
აშერბაიჯანი	60	208	790
სომხეთი	...	...	...
ბელორუსი	71	50	60
საქართველო	32	24	54
ყაზახეთი	53	30	53
ყირგიზეთი	75	71	50
მოლდოვა	74	11	15
რუსეთი	60	31	39
ტაჯიკეთი	58	...	...
თურქმენეთი	120	...	...
უზბეკეთი	68	78	...
უკრაინა	63	27	...
საშუალოდ დსთ-ში	61	34	47

საქართველოში მრავალი ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზის გავლენით ბოლო წლებში აშკარად იკლო უცხოური ინვესტიციების მოცულობებმა. კერძოდ, 1995 წელს ქვეყანაში განხორციელდა 33.3 მლნ აშშ დოლარის უცხოური ინვესტიცია, ხოლო 1996 წელს – 68.5 მლნ აშშ დოლარის. მან თავის პიკს მიაღწია 1998 წელს, როდესაც უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ შეადგინა 288.0 მლნ აშშ დოლარი.

შემდეგში კვლავ იკლო მათმა მოცულობამ და 2001 წელს 174.8 მლნ აშშ დოლარის ინვესტიცია განხორციელდა.

2001 წელს საქართველოში დაბანდებული ინვესტიციების მიხედვით პირველ ადგილზე იყო აშშ-ი, რომლის მიმართაც მოდიოდა ინვესტიციების 38.6%, შემდეგ თურქეთი – 25.2%, ვირჯინიის კუნძულები – 23.1%, მსოფლიო ბანკი – 12.1% და ა. შ.

რაც შეეხება ინვესტიციების დარგობრივ ჭრილს, 2000 წელს ასეთი სახე ჰქონდა: ტრანსპორტი, სასაწყობო მეურნეობა და კავშირგაბმულობა – 41%, სამთომომპოვებელი მრეწველობა და კარიერების დამუშავება – 19%, სასტუმრო-რესტორნები – 16.3% და ა. შ.

ამ წელს ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით უცხოური ინვესტიციები შეადგენდა 35 დოლარს, რაც დაბალ მაჩვენებლად უნდა მივიჩნიოთ. მშპ-ს მიმართ ყველაზე დიდი მოცულობის ინვესტიცია დაფიქსირდა 1998 წელს – მშპ-ს 7%, შემდეგ, ანუ 1999 წელს, იგი 3%-მდე დაეცა, ხოლო 2000 წელს უკვე 2%-მდე შემცირდა.

ეს მაჩვენებელი კიდევ უფრო დაბალი იქნებოდა, თუ გამოვრიცხავთ ბაქო-სუფსა-ჯეიჰანის ნავთობსადენისათვის დაბანდებულ ინვესტიციებს, რომელსაც არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ გარკვეული გეოპოლოტიკური მნიშვნელობაც ენიჭება. ბოლო წლებში ქვეყანაში არ განხორციელებულა არც ერთი ისეთი მსხვილი საინვესტიციო პროექტი, რომელიც სერიოზულ ბიძგს მისცემდა ეროვნული მეურნეობის განვითარებას.

საქართველო უცხოური ინვესტიციების, როგორც საერთო მოცულობის, ისე ერთ მცხოვრებზე მისი გაანგარიშებით, ჩამორჩება არა მხოლოდ ევროკავშირის ახალი წევრი ქვეყნების შესაბამის მაჩვენებლებს, არამედ ჩვენი მეზობელი ქვეყნების – აზერბაიჯანისა და სომხეთის

ანალოგიურ მაჩვენებლებსაც. კერძოდ, 2001 წელს სომხეთში განხორციელდა 192.3 მლნ აშშ დოლარის, ხოლო აზერბაიჯანში – 1257.2 მლნ აშშ დოლარის ინვესტიცია. ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით, სომხეთში მოდის 51 დოლარის, ხოლო აზერბაიჯანში – 154 დოლარის ინვესტიცია.

ახლა საინტერესოა რამდენიმე სიტყვის თქმა იმის შესახებ, თუ ჯერჯერობით რატომ არაა მიმზიდველი საქართველო უცხოელ ინვესტორთათვის.

გარკვეულწილად ზემოთაც აღვნიშნეთ ეს და გვინდა კიდევ ერთხელ გავიმეოროთ: იმ უმთავრეს მიზეზებს, რომელთა გამოც უცხოელი კაპიტალისტი ერიდება ქვეყანაში ინვესტიციების დაბანდებას და წარმოების გაზრდას, წარმოადგენს კორუფცია, რთული საგადასახადო კოდექსი, სამეწარმეო საქმიანობის ლიცენზირება და ნებართვების მიღების სირთულეები, კონტრაბანდა, მაღალი პროცენტი კრედიტზე და სხვა.

ყოველივე აღნიშნულთან ერთად, ერთ-ერთი სერიოზული მიზეზი იმისა, რომ ქვეყანაში ძალზე მცირედ შემოდის უცხოური ინვესტიციები, ისაა, რომ საქართველო ნაკლებად უწევს რეკლამირებას საკუთარ თავს, ანუ ყოველივე იმას, რასაც შეიძლება ინვესტორები მოეხიდა. ასეთი ფაქტორები კი ქვეყანაში არც თუ ისე ცოტაა.

ინვესტიციების ქვეყანაში დაბანდებას აფერხებს ასევე არც თუ ისე ცუდი კანონების ფონზე საკანონმდებლო აქტების ხშირი ცვლაც. ამას ინვესტორები განიხილავენ როგორც მათ წინააღმდეგ მიმართულ ერთგვარ საბოტაჟს იმ მოხელეთა მხრიდან, რომელთაც მათ ბიზნესში წილი ვერ მიიღეს.

ყოველივე აღნიშნულთან ერთად, სერიოზული კაპიტალის შემოდინებას აფერხებს მთავრობის მხრიდან ნაკლები მხარდაჭერა უცხოელი ინვესტორებისადმი და ა. შ.

რაც შეეხება კრედიტის სიძვირეს, ესეც გასაგებია.

ფინანსური სახსრები ერთ-ერთი უმთავრესი კომპონენტია წარმოების დასაწყებად და შემდეგაც, წარმოების პროცესში მის ნორმალურად გასაძლელად. როდესაც სესხის აღება საქართველოში წლიური 20%-მდე ღირს, ხოლო, მაგალითად, ჩეხეთში – 7%, რა თქმა უნდა, ინვესტორი ამჯობინებს ჩეხეთში დააბანდოს კაპიტალი და არა საქართველოში, მით უმეტეს, რომ სხვა ფაქტორების მიხედვითაც, რომლებიც სტიმულს აძლევენ ინვესტიციებს, ჩეხეთი უფრო აქტიურად იზიდავს უცხოელ ინვესტორებს, ვიდრე საქართველო.

ჩვენ ვიზიარებთ ზოგიერთი ექსპერტის მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ რადგან საქართველო ვერ უზრუნველყოფს უცხოელ ბიზნესმენებს მყარი პოლიტიკურ-ეკონომიკური სიტუაციით, რაც ინვესტ აქ დაბანდებულ კაპიტალზე მაღალ რისკს და ზღუდავს სამენარმეო საქმიანობის რენტაბელურობას, საჭიროა ამ ეტაპზე მაინც უცხოელი ბიზნესმენებისათვის ქვეყნის საკანონმდებლო ნორმებში გავითვალისწინოთ სერიოზული საგადასახადო შეღავათები. მათ მიეკუთვნება, მაგალითად, ე.წ. „საგადასახადო არდადეგები“. აღნიშნული რეჟიმისას ინვესტორი გარკვეული პერიოდით, ვთქვათ, 5-10 წლით, თავისუფლდება მოგების გადასახადისაგან. ამგვარი რეჟიმის გატარების კლასიკურ ქვეყანას წარმოადგენს უნგრეთი, რომელიც 1989 წლის შემდეგ წარმატებით ახორციელებს ეროვნულ მეურნეობაში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პოლიტიკას. აღნიშნული პერიოდში აქ განხორციელებულია 22.9 მლრდ აშშ დოლარის ინვესტიცია, იგი მშპ-ს 43 პროცენტს აღემატება და ეს კი, ასეთი, არც თუ ისე დიდი მოცულობის ქვეყნისათვის, როგორიც უნგრეთია, საკმაოდ შთაბეჭდავია. ამ სფეროში შეღავათების პოლიტიკას ადგას ჩეხეთი, ესტონეთი და ზოგიერთი სხვა ქვეყანაც, რაც დადებითად მოქმედებს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პროცესზე*.

*საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი, ბიულეტენი № 64, 2002 წელი

უნდა ითქვას, რომ „სოლიდური ინვესტორის“ მთავარი გადასახადი — მისი რეპუტაციაა და არა ფული. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა ირლანდიის მაგალითი. ამ ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე ორიენტირებული მთავრობა კომპანიებს — „აი-ბი-ემს“, „ტიოიოტას“ და სხვებს ქვეყანაში ინვესტიციებით შემოსასვლელად გრანტებს აძლევდა, რამაც ირლანდიის ბედის გადანყვეტაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა. ჩეხეთის მთავრობა იმისათვის, რომ გერმანული „ფოლკსვაგენი“ ჩეხური ავტოქარხანა „შკოდას“ შესაძენად დაეთანხმებინა, უდიდეს პოლიტიკურ და ეკონომიკურ დათმობებზე ნაყიდა.*

5.3 ინვესტიციები: კიდევ ერთხელ იმაზე, თუ რა უშლის ხელს მათ მოზიდვას

ისეთი სოლიდური კონცერნის ინვესტიციების ქვეყანაში მოზიდვა, როგორსაც სამხრეთ კორეული „ჰონდა“ წარმოადგენს, ნებისმიერი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნისათვის ოცნების საგანია. სწორედ ამიტომ იყო, რომ, როდესაც 2003 წელს ამ კონცერნმა, რომელიც ადრე პოლონეთში აპირებდა ქარხნის აშენებას, გადაიფიქრა და პოლონეთის ნაცვლად სლოვაკეთში ააშენა იგი, ამ გადანყვეტილებამ პოლონეთში დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია. აქაური ექსპერტები კორეელთა გადანყვეტილების შეცვლის მიზეზად ასახელებენ:

1. მეტად აქტიური პროფკავშირები, რომელთა გამოსვლებიც მიმართულია მუშაკთა ხელფასების გაზრდის, სამუშაო დღის შემცირების და ა. შ. ყოველივე ეს, ცხადია, უარყოფითად მოქმედებს ინვესტორებზე დააბანდონ კაპიტალი ამ ქვეყანაში;

2. სლოვაკეთში, პოლონეთთან შედარებით, გაცილებით

* იხ. გაზეთი „24 საათი“, 2004 წლის 9 სექტემბერი

უკეთესი მდგომარეობაა ინვესტორების ინფორმაციით უზრუნველყოფის მხრივ იმის შესახებ, რაც ბიზნესის განვითარებას სჭირდება.

3. სლოვაკეთში, პოლონეთთან შედარებით, გაცილებით უკეთადაა დამუშავებული საგადასახადო სისტემა, გაცილებით დაბალია ზოგიერთი სახის გადასახადი. მაგალითად, დღე სლოვაკეთში შეადგენს 19 პროცენტს, პოლონეთში – 22-ს. აქციზი სლოვაკეთში საერთოდ არ არის, მაშინ, როდესაც იგი მძიმე ტვირთად აწვება პოლონელ ბიზნესმენებს. ხელფასი სლოვაკეთში იბეგრება პირდაპირი გადასახადით 19 პროცენტით, მაშინ როდესაც პოლონეთში ეს მაჩვენებელი 22 პროცენტს შეადგენს.

არის კიდევ ზოგიერთი სხვა მიზეზი, რამაც აიძულა „ჰონდას“ ხელმძღვანელობა ქარხანა სლოვაკეთში და არა პოლონეთში გაეხსნა. ამის შედეგად სულ მალე სლოვაკეთი, ერთ სულზე გაანგარიშებით, ავტომობილების პირველი მწარმოებელი გახდება. 2006 წელს, ანუ მაშინ, როდესაც „ჰონდა“ დაიწყებს მათ გამოშვებას, ამ ხუთმილიონიან ქვეყანაში ყოველწლიურად გამოვა 800 ათასი ავტომობილი. უკვე 2007 წელს ავტომობილების გაყიდვის ამონაგები შეადგენს ქვეყნის მთელი ექსპორტის თითქმის ნახევარს (40-45 პროცენტს).

არის კიდევ ერთი მიზეზი, რის გამოც არა თუ უცხოელი, არამედ ადგილობრივი ბიზნესმენებიც ერიდებიან საკუთარ სამშობლოში რაიმე სერიოზული საქმის წამოწყებას. კერძოდ, ეს არის ნეგატიური დამოკიდებულება ახლადგამდიდრებული ადამიანების („ნუფორიშების“) მიმართ. მაგალითად, როგორც ამ ბოლო დროს პოლონეთში ჩატარებულმა სოციოლოგიურმა შესწავლამ ცხადყო, პოლონელთა 68 პროცენტი ფიქრობს, რომ პატიოსანი შრომით ვერ გამდიდრდები. რადგან ამ ქვეყანაში და გარდამავალი ეკონომიკის თითქმის

ყველა ქვეყანაში ასე ფიქრობენ, ცხადია, აქ მდიდრებისადმი დამოკიდებულებაც ნეგატიურია. შესაბამისად, იქ, სადაც ასეთი აურაა გაბატონებული, ბიზნესმენი ერიდება კაპიტალის დაბანდებას და საქმიანობას. ის კი არა და, როგორც ჩანს, ყოფილა შემთხვევები, როდესაც ბიზნესმენს კაპიტალი სახელდობრ ამ მიზეზით პოლონეთიდან სხვა ქვეყანაში გადაუტანია. რა თქმა უნდა, მდიდრებისადმი ასეთ განწყობას აქვს ობიექტური საფუძველი. მართალია ტრანსფორმაციის განვლილ 14-15 წელიწადში ზოგმა ბიზნესმენმა დიდი ქონება პატიოსანი შრომით შეიძინა, მაგრამ უფრო მეტმა იგი მაქინაციებით მოიპოვა.

ზოგი მკვლევარი ფიქრობს და შიშობს კიდევ, თითქოს უცხოურ ინვესტიციების ეკონომიკაში დაბანდებაშ შესაძლოა ქვეყნის სუვერენიტეტის დაქვექება გამოიწვიოს. ვერ დავეთანხმებით ამგვარ შეხედულებას. მთავარია თუ როგორ ბერკეტებს შევიშუშავებთ ინვესტიციებზე კონტროლის გასატარებლად, მათი ქვეყნის სამსახურში ჩასაყენებლად. მაგალითად, კანადაში უცხოური კომპანიები ფლობენ და კონტროლს უწევენ ქვეყნის სამშენებლო აქტივების 10%-ს, მოპოვებითი მრეწველობის 35%-ს, გადამამუშავებელი მრეწველობის 45%-ს, მანქანათმშენებლობის 48%-ს, ქიმიური მრეწველობის 71%-ს და ავტომანქანათმშენებლობის 96%-ს. განა შეიძლება ვინმემ თქვას, რომ კანადის დამოუკიდებლობას ამით რაიმე მოაკლდა?

დასასრულს მკითხველის ყურადღების გამახვილება გვსურს ფირმა Ernst&Young-ის მიერ გამოქვეყნებულ რეიტინგზე. იგი ეხება ინვესტიციურ მიმზიდველობას. მისი მიხედვით, ამ მაჩვენებლით პირველ — სამ ადგილს იკავებენ ჩინეთი, აშშ და გერმანია. ათეულში მოხვდნენ ასევე დიდი ბრიტანეთი, პოლონეთი, ჩეხეთი, ინდოეთი, საფრანგეთი, რუსეთი და უნგრეთი.

5.4 უცხოური ინვესტიციები საქართველოს საბანკო სექტორში

უცხოური ინვესტიციების შესახებ საუბრისას, ვფიქრობთ, მიზანშეწონილი იქნება ცალკე გამოიყოს ინვესტიციები ეკონომიკის საბანკო სექტორში.

პრობლემის ასე ცალკე შესწავლას ისიც განაპირობებს, რომ ბოლო წლებში გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში თუკი სადმე, რომელიმე სფეროში დაბანდებულია უცხოური კაპიტალი, ეს სწორედ საბანკო სფეროა. ამ მხრივ ლიდერობს უნგრეთი. როგორც ირკვევა, მას არც პოლონეთი ჩამორჩება. მაგალითად, 2003 წლის 1 ივლისისათვის პოლონეთში არსებული 56 ბანკიდან 43 უცხოური კაპიტალის კონტროლის ქვეშ მუშაობდა, 7-ის მუშაობას აკონტროლებდა სახელმწიფო, ხოლო 6 კერძო პოლონური კაპიტალის კონტროლის ქვეშ იმყოფებოდა.

აღნიშნული პროცესები შედარებით ნელა მიმდინარეობს უკრაინაში. კერძოდ, იმავე პერიოდისათვის ამ ქვეყანაში მომუშავე 158 კომერციული ბანკიდან მხოლოდ 20 ბანკის სანესდებო კაპიტალში იყო უცხოური კაპიტალი.

საქართველოს ეროვნული ბანკი (სებ-ი) აქტიურ პოლიტიკას ატარებს იმისათვის, რომ კეთილსასურველი პირობები შექმნას უცხოური კაპიტალის შემოსვლისათვის ქვეყნის ამ სფეროში.* მაგალითად, მისი მიხედვით, ქართული ბანკის პარტნიორს (აქციონერს), შეუძლია იყოს საბანკო დანესებულების პაის (აქციების) არა უმეტეს 25%-ის მფლობელი. მაგრამ ეს შეზღუდვა არ ვრცელდება იმ შემთხვევაში, თუ პარტნიორი (აქციონერი) უცხოური ბანკი ხდება. ამჟამად საქართველოში მოქმედი 23 კომერციული ბანკიდან (2004 პირველი კვარტლის

*იხ. „საქართველოს საბანკო კანონმდებლობა“, თბ. 1998წ.

მონაცემები) 12 კომბანკში უცხოური კაპიტალია. 7 შემთხვევაში ადგილი აქვს შედარებით მცირე თანხებს, ხუთ ბანკში კი საკმაოდ მსხვილი თანხებია დაბანდებული, უფრო მეტიც, ვიდრე ქართული კაპიტალი. ეს ბანკებია: „პროკრედიტბანკი“ (90%), „ემპორიკიბანკი – საქართველო“ (87%), „თიბისი ბანკი“ (64%), საქართველოს სახალხო ბანკი (81%) და „ინვესტბანკი“ (80%).

საქართველოს საბანკო სფეროში ძირითადად დაბანდებულია კაპიტალი შემდეგი ქვეყნებიდან: აშშ, კვიპროსი, გერმანია, შვეიცარია, დიდი ბრიტანეთი, რუსეთი და საბერძნეთი. საგულისხმოა, რომ ამ მსრივაც განსაკუთრებით აქტიურობს გერმანია, რომლის კაპიტალიც საქართველოს საბანკო სფეროში დაბანდებული მთელი უცხოური ინვესტიციების მეხუთედს აჭარბებს.

თუმცა გასათვალისწინებელია ისიც, რომ უცხოელი ექსპერტების აზრით, საზღვარგარეთული კაპიტალის ნახევარზე მეტს საკმაოდ საეჭვო წარმოშობა აქვს, ანუ ისინი დამაფიქრებელი რეპუტაციის ფირმებისაა. ექსპერტები არ გამორიცხავენ იმასაც, რომ „უცხოური“ კაპიტალის საკმაოდ მნიშვნელოვან ნაწილს ქართული წარმოშობა აქვს.

საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებიდან, რომლებმაც უკვე სოლიდური თანხები დააბანდეს საქართველოს საბანკო სექტორში, განსაკუთრებით აღსანიშნავია საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია, SOROS TBS HOLDING LTD, LIQUID CRYSTAL INTERNATIONAL N.V., EBRD (ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი), ევროთაიმ კორპორეიშნი და სხვ.

იმის შესახებ, თუ კერძოდ, რა სახე აქვს საქართველოს ბანკებში განცხადებულ და განაღდებულ საწესდებო კაპიტალს, მათ შორის უცხოური კაპიტალის მონაწილეობას, წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №39:

კომპერციული ბანკების განცხადებული და
განაღებული სანესღაგო კაპიტალი, მ. შ. უცხოური
2004 წლის ივნისის მდგომარეობით

N	კომპანია/ბანკი	განცხადებული კაპიტალი	მოპირსებული რენტის	განაღებული კაპიტალი	მოპირსებული რენტის
1	სს „კ. ბანკი“	7,000,000		5,825,800	
2	სს „ბ. ბანკი“	7,000,000		6,273,318	
3	სს „ბ. ბანკი“	7,000,000		5,018,330	
4	სს „ბანკი“	14,622,380		7,377,000	
5	სს „ბ. ბანკი“	8,000,000	2,000,000	5,000,000	1,200,000
6	სს „ბ. ბანკი“	5,384,700	3,457,200	5,384,700	3,457,200
7	სს „ბ. ბანკი“	10,000,000	4,353,653	9,555,606	4,353,653
8	სს „ბ. ბანკი“	5,000,000	2,500,000	5,000,000	2,500,000
9	სს „ბ. ბანკი“	10,000,000	8,057,517	10,000,000	8,057,517
10	სს „ბ. ბანკი“	10,612,380	6,045,757	10,612,380	6,045,757
11	სს „ბ. ბანკი“	12,000,000		5,000,000	
12	სს „ბ. ბანკი“	5,005,000		5,005,000	
13	სს „ბ. ბანკი“	6,000,000		6,000,000	
14	სს „ბ. ბანკი“	6,277,081	1,655,2	5,000,000	1,655,2
15	სს „ბ. ბანკი“	21,000,000	7,511,313	21,000,000	7,511,313
16	სს „ბ. ბანკი“	30,128,000		30,128,000	
17	სს „ბ. ბანკი“	8,087,022	6,953,455	8,087,022	6,953,455
18	სს „ბ. ბანკი“	20,000,000	18,000,000	20,000,000	18,000,000
19	სს „ბ. ბანკი“	6,900,000		6,900,000	
20	სს „ბ. ბანკი“	12,000,000	9,000,000	6,100,000	4,800,000
21	სს „ბ. ბანკი“	12,000,000	2,180,000	6,014,400	2,180,000
22	სს „ბ. ბანკი“	224,035,553	68,302,478	189,621,701	63,402,478

როდესაც საბანკო სექტორში ინვესტიციებზე
ვლაპარაკობთ, და მით უმეტეს, როდესაც ქართულ ბანკებში
აქციების უმეტესობის შესყიდვას უცხოელი ინვესტორი
ცდილობს, უნდა ვიცოდეთ, რომ ეს არ არის ადვილად

გადასაწყვეტი საკითხი. ასე მაგალითად, როდესაც 1998 წლის ივნისში პოლონეთის საზოგადოებრივი აზრისა და ბაზრის პრობლემების ინსტიტუტმა მოაწყო გამოკითხვა იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორი შეხედულებისაა საზოგადოება უცხოელი ინვესტორებისათვის მსხვილი პოლონური ბანკების აქციების მიყიდვის თაობაზე (პოლონეთში ყველა ყოფილი სახელმწიფო ბანკი პრივატიზებული არაა), მოქალაქეთა მხრიდან მკვეთრად უარყოფითი (55%) პასუხი მიიღო. მხოლოდ ბანკირებმა უპასუხეს შეკითხვას დადებითად (52%.).

რაც შეეხება კითხვას ბანკების პრივატიზაციის შესახებ, მასზე უარყოფითი პასუხი გასცა გამოკითხულთა 35%-მა, 30%-მა დადებითად უპასუხა, 1%-მა თავი შეიკავა. გამოკითხულთა 13%-მა კი მართალია დადებითად უპასუხა შეკითხვას, მაგრამ შენიშნეს, რომ საჭირო არ არის ყველა ბანკის პრივატიზაცია; 21%-მა განაცხადა, რომ თუმცა საჭიროა ბანკების პრივატიზაცია, მაგრამ აუცილებელია სახელმწიფომ თავის ხელში შეინარჩუნოს ერთი ძლიერი ბანკი მაინც.*

ვფიქრობთ საქართველოში, როგორც საბანკო, ასევე ეროვნული მეურნეობის სხვა სფეროებშიც, ინვესტიციების მოზიდვის ტემპების დაჩქარების მიზნით საჭიროა გატარდეს შემდეგი კომპლექსური ღონისძიებები: დამყარდეს პოლიტიკურ-სოციალური სტაბილურობა, დაიხვეწოს ქვეყნის კანონმდებლობა, ჩამოყალიბდეს სათანადო სამართლებრივ-ნორმატიული ბაზა, განვითარდეს ინფრასტრუქტურა, ნება დაერთოთ ინვესტორებს შეუზღუდავად გაიტანონ მოგება და შეეძლოთ კაპიტალის რეპატრიაცია, სახელმწიფომ იკისროს ინვესტიციებისა და კაპიტალის ექსპროპრიაციაზე გარანტიის როლი, გაუქმდეს მრავალი ბიუროკრატიული ბარიერი და პროცედურა და ა. შ. ამასთან, ამ თემაზე საუბრისას აღსანიშნავია შემდეგიც:

* კაზიმეჟ კლეცი, „საქართველოს ცენტრალური ბანკი და კომერციული ბანკები“, ვარშავა, 1997 წლის ოქტომბერი, თარგმანი პოლონურიდან.

სერიოზული უცხოელი ინვესტორებისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ინტერესები ერთმანეთს ეწინააღმდეგება: სსფ მოითხოვს ეროვნული ბაზრების გახსნას საერთაშორისო კონკურენციისათვის და საგადასახადო შეღავათების გაუქმებას, მაშინ, როდესაც უცხოელი ინვესტორებისათვის უმთავრესია ორი ძირითადი პირობა: სამამულო ბაზრების დაცვა და საგადასახადო შეღავათები.

ფიქრობთ, საინტერესოა შევხედოთ იმასაც, თუ რომელი ქვეყნებიდან შემოდის და ბანდდება ამა თუ იმ ქვეყანაში კაპიტალი.

მაგალითად, 1998 წლის 9 თვეში რუსეთში შევიდა 7960.3 მლრდ დოლარი. აქედან 40.1% აშშ-ს კაპიტალია, 12.9% - გერმანიის, 16.2% - კვიპროსის და ა. შ.

ამ მაჩვენებლებში ყურადღებას იპყრობს ერთი გარემოება: საიდან არის ასეთი ფინანსური შესაძლებლობა კვიპროსში, რომლის მოსახლეობაც 830 ათასს არ აღემატება (650 საბერძნეთის, ხოლო 180 თურქეთის ზონაში)? საქმე იმაშია, რომ საბერძნეთის კვიპროსში მოქმედებს ოფშორული ზონა (დაბალი გადასახადებით - არა უმეტეს 4.25%, მაშინ, როდესაც რუსეთში გადასახადი 60%-ს აღწევს და საბანკო საიდუმლოების დაცვით), რის შედეგადაც მრავალ რუსს აქვს აქ ფირმა გახსნილი და მრავალი მილიარდი რუსული კაპიტალია აქ გადასროლილი. მაგალითად, რუსული ოფიციალური სტატისტიკის თანახმად, 1997 წელს რუსეთიდან კვიპროსზე გადადინდა 4 მლრდ, ხოლო იქიდან რუსეთში შევიდა 18 მილიარდი დოლარი*.

თავი 6. საერთაშორისო და ადგილობრივი ვაჭრობა

6.1 ექსპორტ-იმპორტის შორის უფსკრული და უარყოფითი საგადამხდელო სალდოს აღმოფხვრის ძირითადი მიმართულებები

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მაჩვენებელს, რომელიც უდიდეს გავლენას ახდენს ეროვნულ მეურნეობაზე, ზემოქმედებს საგადამხდელო ბალანსზე და მისი მეშვეობით მთლიანად ეკონომიკის ეფექტიანობაზე, წარმოადგენს სავაჭრო ბალანსი. საბჭოურ ეპოქაში მის გავლენას ეროვნული ეკონომიკის დონეზე არ ექცეოდა მაინცდამაინც დიდი მნიშვნელობა. ქვეყნის ექსპორტსაც და იმპორტსაც საკავშირო ორგანოები განაგებდნენ, ხოლო რესპუბლიკებს შორის იგი შემდეგ უბრალოდ გადანაწილებოდა ხოლმე.

უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმი, რომლის საფუძველზეც შეიძლება ვიმსჯელოთ ქვეყნის ინტეგრაციის დონეზე დანარჩენ სამყაროსთან, მის მონაწილეობაზე შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში და ა. შ. წარმოადგენს ექსპორტისა და იმპორტის ქვოტები. მათი გაანგარიშება ხდება იმპორტისა და ექსპორტის შეფარდებით ქვეყნის მშპ-თან.

რა თქმა უნდა, ასეთი ანალიზის დროს არ შეიძლება მხედველობიდან გამოგვრჩეს შემდეგი: რაც უფრო პატარაა ქვეყანა, მით უფრო მეტად სჭირდება მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში მონაწილეობა. ასეთ ქვეყანაში, თუ მას ამასთან ეკონომიკური განვითარების დონეც ხელს უწყობს, ძალზე იგრძნობა სხვა ქვეყნის პროდუქციისადმი (მომსახურებისადმი) მოთხოვნილება. მაგალითად, ბელგიის, ჰოლანდიის, ირლანდიის ექსპორტ-

იმპორტის ქვოტები გაცილებით მაღალია, ვიდრე, ვთქვათ, აშშ-ის ან იაპონიის. ამასთან, ზოგიერთ პატარ ქვეყანაში, რომლებიც რეექსპორტის ოპერაციებზე სპეციალდებიან - ლუქსემბურგი, ჰონგონგი, სინგაპური, ბახრეინი და ა. შ. ორივე ეს ქვოტა, იმპორტის და ექსპორტის, შესაძლოა 100%-ზე მეტიც კი იყოს.

შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში ინტენსიური მონაწილეობა წარმოადგენს, საზოგადოებრივი განვითარების და კერძოდ, ეკონომიკური ზრდის უაღრესად მნიშვნელოვან კატალიზატორს: რაც უფრო მაღალია იგი, მით უფრო დინამიურად ხდება ინფორმაციის გაცვლა, მით უფრო ხელმისაწვდომია უცხოური საქონელი სამამულო ბაზარზე, მაღალია კონკურენცია, ძლიერია სამამულო საქონლის (მომსახურების) ხარისხის ამაღლების სტიმულები, კონკურენტიანია ადგილობრივი წარმოების საქონელი და შედეგად იზრდება სამამულო პროდუქციის წარმოების მოცულობები და მისი ექსპორტი.

მსოფლიო პრაქტიკაში არსებობს მრავალი მაგალითი, თუ რა დადებით გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკაზე მისი ფართო მონაწილეობა შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში. მაგალითად, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ბირმა, რომელიც ეკონომიკურად უაღრესად ჩამორჩენილი ქვეყანა იყო, ატარებდა ჩაკეტილ (ავტარკიულ) ეკონომიკურ პოლიტიკას. ამის შედეგად მისი ეკონომიკა კიდევ უფრო ჩამორჩა. მისი მეზობელი ტაილანდი, ამ ხუთიოდე წლის წინათ მცირედ თუ განსხვავდებოდა ბირმისაგან ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით, მაგრამ მან აირჩია მსოფლიო ვაჭრობაში აქტიურად ჩაბმის პოლიტიკა და შედეგმაც არ დააყოვნა; ამჟამად იგი უფრო მაღალი ეკონომიკური მაჩვენებლებით ხასიათდება, ვიდრე ბირმა. მსოფლიო შრომის დანაწილებაში აქტიურმა მონაწილეობამ დადებითი

გავლენა მოახდინა აგრეთვე ჩინეთისა და ზოგიერთი სხვა ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე. სსრკ-ს დამლის შემდეგ ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკები განსხვავებული აქტიურობით ჩაებნენ საერთაშორისო ვაჭრობაში. ამ მხრივ შედარებით უკეთესი მაჩვენებლები აქვთ მოლდოვას, ესტონეთს, ლიტვას, ლატვიას და ა.შ.

ამჟამად ექსპორტ-იმპორტის განვითარების პრობლემების დამუშავებამ და მათმა სწორად წარმართვამ ჩვენს ქვეყანაში უდიდესი მნიშვნელობა შეიძინა. სწორედ წარმართვაში ჩვენ ვგულისხმობთ ექსპორტისა და იმპორტის სწორ, დასაბუთებულ ურთიერთშეფარდებას, ისეთი იმპორტული პროდუქციის შემოტანას ქვეყანაში, რომელიც დასაბამს მისცემდა საექსპორტო პროდუქციის გაზრდას, იმავდროულად იმპორტის თანდათანობით შემცირებას და მოსახლეობის ძირითადად საკუთარი წარმოების საქონლით დაკმაყოფილებას.

იმ პოლიტიკის შემუშავებამდე, რომელსაც უნდა მიმართავდეს ესა თუ ის ქვეყანა ექსპორტ-იმპორტისადმი თავისი დამოკიდებულების განსასაზღვრავად, საჭიროა ჯერ დადგინდეს ფაქტორები, რომლებიც ზემოქმედებენ მათზე.

კერძოდ, იმპორტის სიდიდეზე გავლენას ახდენენ შემდეგი ფაქტორები:

1. ტრადიცია - ზოგიერთი ქვეყანა, მაგალითად იაპონია და აშშ ისტორიულად უპირატესობას აძლევენ სამამულო საქონელს;

2. სამამულო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა - თუ საზღვარგარეთული საქონელი ხასიათდება მაღალი ხარისხითა და დაბალი ფასებით სამამულო საქონელთან შედარებით, მაშინ ამ ქვეყანაში იმპორტის მოცულობები მატულობს;

3. მოთხოვნილებების გადიდება - წარმოების აღმავლობის პერიოდში ადამიანები ყიდულობენ როგორც სამამულო, ისე იმპორტულ პროდუქციას, რის შედეგადაც იმპორტი მატულობს;

4. ვალუტის გადაცვლის კურსი - რაც უფრო მაღალია ეროვნული ვალუტის კურსი, მით უფრო ხელსაყრელია იმპორტი.

რაც შეეხება ექსპორტს, მასზე გავლენას ახდენს შემდეგი ფაქტორები:

1. მსოფლიოს ეკონომიკური მდგომარეობა - თუ მატულობს წარმოების მოცულობები და საექსპორტო მოთხოვნილებები მოცემული ქვეყნის პროდუქციაზე, ექსპორტიც იზრდება;

2. სამამულო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა იმპორტულთან შედარებით;

3. ვალუტის გადაცვლის კურსი - რაც უფრო დაბალია ვალუტის კურსი, მით უფრო ხელსაყრელია ექსპორტი. თუმცა მაღალხარისხოვანი საქონლის მწარმოებელ ქვეყნებს შეუძლიათ ექსპორტი ეროვნული ვალუტის მაღალი კურსითაც; მაგალითად, იაპონიას.*

ექსპორტ-იმპორტის სფეროში თითქმის ყველა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნისათვის დამახასიათებელია მსგავსი ტენდენცია; კერძოდ, მათი იმპორტის ზრდის ტემპები გაცილებით უსწრებს წინ ექსპორტის ზრდის ტემპებს. მაგალითად, ამგვარი უარყოფითი სალდო 1997 წელს გააჩნდათ: ხორვატიას - \$3,65 მლრდ, ჩეხეთს - \$5,8 მლრდ, უნგრეთს - \$3,2 მლრდ, უკრაინას - \$5,3 მლრდ, ესტონეთს - \$1 მლრდ; დაახლოებით ასეთივე უარყოფითი სალდო ჰქონდა ლატვიას, ლიტვას, სომხეთს.

რაც შეეხება ნედლეულის ექსპორტიორ ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებს, რუსეთს, აზერბაიჯანს, თურქმენეთს და უზბეკეთს, მათ ბოლო წლებში დადებითი სალდო აქვთ საერთაშორისო ვაჭრობაში. კერძოდ, რუსეთს - \$23 მლრდ, აზერბაიჯანს - \$150 მლნ, თურქმენეთს - \$500 მლნ, ხოლო უზბეკეთს - \$100 მლნ.

* რ. ლუკასი, საბაზრო ეკონომიკა, თბ. 1997. გვ. 153.

რაც შეეხება საქართველოს, ჩვენი აზრით, იგი იმპორტის მეტისმეტი გაზრდის უფლებას აძლევს თავს. ეს არის მიუტყევებელი ფუფუნება, რადგან ეს ხდება მაშინ, როდესაც ქვეყანა მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობაში იმყოფება.

როდესაც ქვეყანა მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობაში აღმოჩნდება, მან მინიმალურ დონემდე უნდა დაიყვანოს იმპორტული საქონლის მოხმარება და მთელი სახსრები მიმართოს დაგროვებისა და შემდეგ მათი წარმოებაში დაბანდებისაკენ. რა თქმა უნდა, როდესაც ქვეყანას საკუთარი პური და სხვა საკვები პროდუქტები არა აქვს საკმარისი რაოდენობით, უნდა მოახდინოს ამ პროდუქტების იმპორტირება, მაგრამ საქართველოსთანა კრიზისულ სიტუაციაში აღმოჩენილმა ქვეყანამ ნამდვილად უნდა შეიზღუდოს ფუფუნების საგნების დიდი მოცულობებით იმპორტირება. იმპორტისათვის განუთვნილი სახსრები მან საკუთარი წარმოების აღორძინებას უნდა მოახმაროს.

ახლა ვნახოთ, თუ იმპორტის მხრივ რა მდგომარეობაა საქართველოსა და სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში. ვფიქრობთ, ამას ყველაზე უკეთესად გამოხატავს ისეთი მაჩვენებელი, როგორიცაა იმპორტი მოსახლეობის ერთ სულზე. ეს მაჩვენებელი საქართველოში შეადგენდა \$138. მისი მიხედვით საქართველო ბოლო ადგილზეა და მხოლოდ ჩვენს მეზობელ აზერბაიჯანს ვუსწრებთ (\$104). ანალოგიური მაჩვენებელი სომხეთში შეადგენდა \$174, უზბეკეთში - \$172, თურქმენეთში - \$374-ს, მოლდოვაში - \$216, ბელორუსში - \$629, უკრაინაში - \$459, რუსეთში - \$463.

ახალი წევრი ქვეყნებიდან ერთ სულზე იმპორტის მაჩვენებელი ყველაზე მაღალია ჩეხეთში, სადაც იგი შეადგენდა \$2203, ლიტვაში შეადგენდა \$1275, ლატვიაში - \$1003, ესტონეთში - \$2074. ცხადია, როგორი კონკურენტურობა და გემოვნებით დამზადებულიც არ უნდა

იყოს სამამულო პროდუქცია, ყველა ქვეყნის მცხოვრები მეტ-ნაკლებად ისწრაფის შეიძინოს იმპორტული პროდუქცია. მაგრამ მას საგარეო ვალების ხარჯზე ვერ შეიძენ, მით უმეტეს, თუ ეს იმპორტი სამამულო წარმოების განვითარებას არ უწყობს ხელს, ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იგი არ წარმოადგენს წარმოების საშუალებებს, „ნოუ-ჰაუს“ და ა.შ. საჭიროა ქვეყანას გააჩნდეს საკუთარი წარმოება, განავითაროს ექსპორტი, საიდანაც ამონაგები სახსრები საშუალებას მისცემს მას საკუთარ მოქალაქეებს მიანოდოს სასურველი რაოდენობის იმპორტული პროდუქცია.

ჯერჯერობით საქართველოში ექსპორტული პროდუქციის მოცულობა და შესაბამისად ექსპორტიდან შემოსავლები ძალიან დაბალია. რაც შეეხება ერთ სულ მოსახლეზე საექსპორტო პროდუქციას, მას შემდეგი სახე აქვს: 1997 წლის საექსპორტო პროდუქციის მაჩვენებელი საქართველოს ერთ მოქალაქეზე გაანგარიშებით შეადგენდა \$74, ბულგარეთში - \$460, ჩეხეთში - \$1767, უნგრეთში - \$1553, ყაზახეთში - \$408, პოლონეთში - \$922, რუმინეთში - \$325, რუსეთში - \$618, სლოვაკეთში - \$1735, უკრაინაში - \$358, ესტონეთში - \$1443, ლატვიაში - \$631, ლიტვაში - \$983, ბელორუსში - \$562, სომხეთში - \$91, აზერბაიჯანში - \$125, მოლდოვაში - \$180, ყირგიზეთში - \$140, თურქმენეთში - \$507 და უზბეკეთში - \$177. მოტანილი გაანგარიშებები ადასტურებს ჩვენს მიერ ზემოთ გამოთქმული მოსაზრების სისწორეს: დიდი რაოდენობით პროდუქციის იმპორტირება შეუძლია მხოლოდ იმ ქვეყანას, რომელსაც გააჩნია მაღალი საექსპორტო პოტენციალი.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი, რომელიც ასევე კარგად ახასიათებს ქვეყნის საექსპორტო მიმართულებას, არის ექსპორტის შეფარდება მშპ-თან. ჩვენი გაანგარიშების თანახმად კარგად ჩანს, რომ დსთ-

ს რესპუბლიკებს შორის ექსპორტის მშპ-თან შეფარდებითი მაჩვენებელი ყველაზე მაღალია თურქმენეთში, სადაც იგი 70,4%-ს უდრის. აღნიშნული მაჩვენებელი ყველაზე დაბალია საქართველოში, სადაც იგი 8%-საც ვერ აღწევს. ეს მაჩვენებელი დაბალი აქვს ასევე სომხეთსაც, სადაც იგი 9,8%-ს შეადგენს. იგი დსთ-ს ქვეყნებისათვის შეადგენს 23,6%-ს. ექსპორტის შეფარდება მშპ-თან შედარებით მაღალია ბალტიის ქვეყნებში (საშუალოდ 45,2%-ი). კერძოდ, ესტონეთში იგი შეადგენს 46%, ლატვიაში - 29,3%-ს, ხოლო ლიტვაში - 46,8%-ს.

აღნიშნული მაჩვენებელი ასევე მაღალია ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებშიც. ეს მაჩვენებელი აქ საშუალოდ შეადგენს 40,9%-ს. იგი განსაკუთრებით მაღალია სლოვენიაში (52,8%), ბულგარეთში (52,6%), და სლოვაკეთში (48%). იგი შედარებით დაბალია ხორვატიაში (27%).

6.2 განსხვავებული მიდგომები საგარეო ვაჭრობისადმი

ცნობილია, რომ განვითარებული ქვეყნები თავიანთ საგარეო-ეკონომიკურ მოღვაწეობას ახალი ბაზრების შთანთქმის პრინციპებზე აგებენ და ამ სტრატეგიის რეალიზაციის მექანიზმად უპირატესად საერთაშორისო ვაჭრობის ლიბერალიზაციის პოლიტიკას იყენებენ. ეს, რა თქმა უნდა, უპირველეს ყოვლისა, მათთვის არის სასარგებლო, რადგან ამ ქვეყნებში ექსპორტი ყოველთვის მეტია იმპორტზე. მაგალითად, ეს თანათარდობა აშშ-ში შეადგენს 9,1:1, იაპონიაში 8,8:1 -თან და ა.შ.* თავი რომ დავანებოთ განვითარებულ ქვეყნებს, დასავლეთში ისეთ პოლიტიკურ-ეკონომიკური ავტონომიის მქონე

* ნ. ჭითანავა, „გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები“, თბ. 1997, გვ. 107

პროვინციაშიც კი, როგორსაც ბასკეთი წარმოადგენს, დაცულია ექსპორტ-იმპორტის მისთვის უაღრესად ხელსაყრელი თანაფარდობა. კერძოდ, 1996 წელს ექსპორტი აქ შეადგენდა \$8,2 მლრდ, ხოლო იმპორტი \$6,6 მლრდ დოლარს.

ქართული ექსპორტის სიმცირე საშუალებას არ გვაძლევს შემოვიტანოთ საჭირო რაოდენობით სათანადო იმპორტი (მაღალი ტექნოლოგიები და ა. შ.). ის იმპორტიც კი, რომელიც 1997 წელს განხორციელდა, მნიშვნელოვანწილად საგარეო ვალების საფუძველზე დაკმაყოფილდა, რადგან ამ წელს საქართველოში შემოვიდა ერთ სულზე გაანგარიშებით \$138 ლირებულების საქონელი, მაშინ, როდესაც ექსპორტის ლირებულება შეადგენდა მხოლოდ \$74. გამოდის, რომ იმპორტის თითქმის დაახლოებით ნახევარს (46.4%) საგარეო ვალების ხარჯზე ვფარავდით. თუ რა მდგომარეობაა იმპორტით მოსახლეობის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების სფეროში, ამის შესახებ ნათელ წარმოდგენას შეგვიქმნის მშპ-ს მაჩვენებლის შეფარდება იმპორტთან. საქართველოში წარმოებული მშპ-ს თითქმის მეხუთედი იმპორტის შესაძენად მიიმართება. ამ მხრივ ყველაზე მაღალი მაჩვენებელია ბელორუსიაში, სადაც მშპ-ს 70%-მდე იმპორტის შესაძენად არის გამიზნული. სხვა გარდამავალი ქვეყნებიდან ამ სფეროში შემდეგი მდგომარეობა იყო: სომხეთში - 21.3%, უზბეკეთში - 18.2%, თურქმენეთში - 58.2%, უკრაინა - 43,8%, აზერბაიჯანში - 20,3 %, რუსეთში - 14,7%, ესტონეთში - 61,7% და ა.შ.

საინტერესოა იმის დადგენაც, თუ მშპ-ს რა ნაწილია შექმნილი ექსპორტის ხარჯზე. როგორც გაანგარიშებები გვიჩვენებენ საქართველოში მშპ-ს 10.6%-ს აქვს ექსპორტული წარმომავლობა. ანალოგიური მაჩვენებლებს ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში შემდეგი სახე ჰქონდა: ბულგარეთში - 48.1%, ჩეხეთში - 32.9 %, უნგრეთში -

34,6%, ყაზახეთში - 30,8, პოლონეთში - 24,7%,
რუმინეთში - 36%, რუსეთში - 19,7%, სლოვაკეთში -
45,8%, უკრაინაში - 34,2%, ესტონეთში - 42,9%,
ლატვიაში - 45,7 %, სომხეთში - 11,2%, თურქმენეთში
- 78,8%, და ა.შ.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის როგორც
იმპორტში, ასევე ექსპორტში შემდეგი მდგომარეობა
ჩამოყალიბდა: ქვეყნების ერთ ჯგუფში, როგორც
ექსპორტის, ასევე იმპორტის მაჩვენებლები დაბალია.
მათ არა აქვთ საშუალება გაიტანონ დიდი ოდენობით
საქონელი, მისი დაბალკონკურენტუნარიანობის გამო,
მათ არც ნედლეული გააჩნიათ, რაც უკანასკნელი
პერიოდის მანძილზე გარდამავალი ეკონომიკის
ქვეყნებისათვის ძირითადი საექსპორტო წყარო გახდა.
ამის შედეგად ამ ქვეყნებში დაბალ დონეზეა საექსპორტო
შემოსულობანი. შესაბამისად დაბალია იმპორტიც.
არსებული იმპორტიც კი, მის უდიდეს ნაწილში, საგარეო
ვალების ხარჯზე შემოდის. ამავე დროს ფაქტია ისიც,
რომ ზოგიერთმა ქვეყანამ ძალზე განავითარა როგორც
ექსპორტი, ასევე იმპორტიც. ეს რომ კონკურენტუნარიანი
პროდუქციის წარმოების მოცულობების ზრდისა და
შესაბამისად საექსპორტო პროდუქციის რაოდენობის
ზრდის ხარჯზე ხდებოდეს, დადებითი მოვლენა იქნებოდა,
მაგრამ ეს ამ ქვეყნებში ხდება ძირითადად ნედლეულის
გატანის ხარჯზე, რაც არც თუ ისე დადებით მოვლენად
შეიძლება ჩაითვალოს. გარდამავალი ეკონომიკის
ქვეყნებიდან ნედლეულის გატანის ხარჯზე მცხოვრები
ქვეყნის მაგალითია თურქმენეთი. ამ ქვეყანაში ერთ
სულზე მოდიოდა \$643 ლირებულების მშპ, რომელიც
ძირითადად ექსპორტიდან მიღებული (გაზი და ნავთობი)
შემოსავალს შეადგენდა (78,8%-ს). ამასთან, ამ თანხის
ნახევარზე მეტი (58%) იხარჯება იმპორტის შეძენაზე.
ასეთივე სანედლეულო ქვეყანაა ბელორუსიც. აქ მშპ-ს

60%-ზე მეტი შექმნილია საექსპორტო შემოსულობებით. ამავე დროს ამ თანხების თითქმის 70% იხარჯება იმპორტისათვის.

როდესაც ვახდენთ ექსპორტისა და იმპორტის სფეროში შექმნილი მდგომარეობის ანალიზს, გვახსენდება ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტი ჯეიმს პილდინგი. კერძოდ იგი თავის წიგნში, „გზა მომხმარებლისაკენ“ წერდა: „...იმპორტული საქონელი ჩვენ გვჭირდება; ამაში ცუდი არაფერია. მაგრამ ძნელია შეურიგდე იმპორტის ასეთ გაქანებას. ამის მიზეზი უამრავია, თუმცა ძირითადი პრობლემა - ხარისხიანი საქონლის უკმარისობა, რომელიც შეძლებდა კონკურენციას იაპონიის და სხვა ქვეყნების პროდუქციასთან“.* საქართველოს რა უჭირდა, მხოლოდ იაპონურ საქონელთან რომ უწევდეს კონკურენცია, მაგრამ ამავე დროს ძნელია დაიჯერო, რომ ზოგიერთ თურქულ პროდუქციასთან მაინც არ შეგვიძლია კონკურენციაში გამარჯვება. შექმნილი სიტუაცია რეაგირებას მოითხოვს.

ალბათ საჭიროა ქვეყანაში შეიქმნას ექსპორტის დაჩქარებული განვითარების სახელმწიფო პროგრამა, რომელშიც დამუშავებული იქნებოდა მისი ხელშემწყობ ღონისძიებათა მთელი კომპლექსი, დაწყებული საგადასახადო შეღავათების შემოღებითა და დამთავრებული იმ ახალი ტექნოლოგიების დანერგვით, რომლებიც ხელს შეუწყობდნენ ხარისხიანი, საექსპორტო პროდუქციის წარმოების მოცულობების გაფართოებას.

ვფიქრობთ ექსპორტის შემდგომ განვითარებას საკმაოდ შეუწყობს ხელს საექსპორტო პროდუქციის ის შეღავათები, რომლებიც 2005 წლის 1 აპრილიდან წესდება. რომლის მიხედვით, 1 აპრილიდან ევროკავშირისა და ზოგიერთ სხვა განვითარებული ქვეყნის ბაზარზე ჩვენს

*იხ. ჯეიმს პილდინგი, გზა მომხმარებლისაკენ, რუსულად, მოს. „ზნანიე“ 1991წ. გვ. 234

სოფლის მეურნეობისა და თევზის პროდუქციას შეღავათები მიუცემათ. გვესმის, რომ საერთაშორისო კონკურენციული ბრძოლა უკვე ძალიან მაღალ დონეზეა და მასში საქართველოს მრეწველობა თუ ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგები როგორც ახლად ფეხადგმული ბავშვი, ისე გამოიყურებიან. საქართველოს კი არა და, საუკუნეების მანძილზე კონკურენციულ ბრძოლას მიჩვეულ ქვეყნებსაც კი უჭირთ მასში გამარჯვება. მაგალითად, ამ ბოლო დროს ლოზანის საერთაშორისო განვითარების ინსტიტუტმა 1997 წლის შედეგების მიხედვით გამოაქვეყნა იმ ქვეყნების სია (სულ მსოფლიოს 46 ქვეყანა), რომლებიც მსოფლიოში ყველაზე კონკურენტუნარიან ქვეყნებს წარმოადგენენ. რეიტინგის მოხედვით პირველ ადგილზე გავიდა აშშ. მასში ქვეყნები შეფასდნენ შემდეგი კრიტერიუმებით: ინფრასტრუქტურის განვითარების დონე, ხელისუფლების ეკონომიკაში ჩარევის მაჩვენებელი, ეროვნული მეურნეობის განვითარების მდგომარეობა, უახლოესი ტექნოლოგიების გამოყენების კოეფიციენტი, ხელმძღვანელი კადრების პროფესიონალიზმის ხარისხი, ქვეყნის კავშირების ინტენსიურობა სხვა ქვეყნებთან, საბანკო სისტემის განვითარების დონე და სესხების მისაწვდომობის ხარისხი, შრომითი რესურსების განვითარების მაჩვენებელი და ა.შ.

თუ რა ძნელია ამ რეიტინგში მოხვედრა, ანუ საერთაშორისო კონკურენციაში გამარჯვება, იქიდანაც ჩანს, რომ მასში უნგრეთმა 28 ადგილი, ჩეხეთმა - 38, ხოლო პოლონეთმა 45 ადგილი დაიკავა. მაგრამ არც იმის დავინწყება შეიძლება, რომ საქართველო საუკუნეობით ოსტატდებოდა მრავალი ისეთი პროდუქციის წარმოებაზე, რომელთა საშუალებით ეკონომიკისადმი გონივრული გაძლოლის პირობებში ძნელი არ უნდა იყოს საექსპორტო პროდუქციის გაზრდა. განსაკუთრებით გადაუდებლად მიგვაჩნია საექსპორტო პროდუქციის წარმოებისათვის ნახალისების პირობების დამუშავება.

როდესაც ქვეყნის მიერ სტრატეგიის არჩევაზე ვლადიმერ პუტინის ინიციატივით, უნდა ითქვას შემდეგი: განვითარებული ქვეყნები საერთაშორისო ვაჭრობაში ეყრდნობიან ე. წ. "შედარებითი უპირატესობის" თეორიას; მისი მიხედვით, როდესაც „ა“ ქვეყანა რომელიმე პროდუქციას აწარმოებს უფრო მაღალი დანახარჯებით, ვიდრე „ბ“, მან „ბ“ ქვეყნიდან უნდა შეიტანოს იგი. სამაგიეროდ, „ა“ ქვეყანამ „ბ“-ში უნდა გაიტანოს ის პროდუქცია, რომელიც შედარებით იაფი უჯდება. ყოველივე ეს რომ შეუფერხებლად ხორციელდებოდეს, საერთაშორისო ვაჭრობაში მონაწილე ყველა ქვეყანა მოგებული დარჩებოდა; ამასთან, ყველა ქვეყანამ უნდა დაიცვას ლიბერალური ანუ სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ფრეიტრედერობის პირობები. თავისუფალი ვაჭრობის აპოლოგეტების შეხედულებით, მხოლოდ ეს უზრუნველყოფს ყველა ქვეყნისათვის ჯანსაღ ატმოსფეროს შრომის საერთაშორისო დანაწილებისათვის, რომლის დროსაც ყველა ქვეყანას შეეძლება დასაპეციალდეს იმ პროდუქციის წარმოებაზე, რომელიც უკეთ შეესაბამება მის ბუნებრივ პირობებს, შრომითი რესურსების განვითარების დონეს და ა. შ.

შეიძლება ითქვას, რომ გასული საუკუნის დასაწყისში, როდესაც ეს თეორია წარმოიშვა (მის ფუძემდებლად დ. რიკარდო ითვლება, მან უაღრესად შეუწყო ხელი მთელ მსოფლიოში დომინირებულ მდგომარეობაში მყოფი ინგლისის საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკის ჩამოყალიბებას და ამ ქვეყნის ხელისუფლებაც შეეცადა მთელი მსოფლიოსათვის მოეხვია თავზე თეორია ვაჭრობის ლიბერალიზაციის შესახებ; ამ პერიოდში თავად ინგლისი დემონსტრაციულად უარს ამბობდა მაღალ საბაჟო გადასახადებზე, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მას საერთაშორისო ვაჭრობიდან უდიდესი მოგება ჰქონდა. უფრო მეტიც: არსებობს ვერსია, რომ სწორედ ინგლისის

მთავრობამ შეუკვეთა დ. რიკარდოს ეს თეორია, სადაც იგი ერთი შეხედვით, მიუკერძოებელ სამეცნიერო პოზიციებზე დაყრდნობით ამტკიცებდა, თუ რატომ უნდა ევაჭრა ინგლისს ქსოვილებით, ხოლო პორტუგალიას - ღვინით. მაგრამ საინტერესოა: მართლაც ასე ლიბერალური იყო იმ პერიოდის საკუთრივ ინგლისის პოლიტიკა? გავიხსენოთ: იმისათვის, რომ ქსოვილი გაეტანა საექსპორტოდ, ინგლისმა მანამდე უარი თქვა მატყლის ექსპორტზე, რათა საკუთარი საფეიქრო მრეწველობა იაფი მატყლით უზრუნველყო. ამ გადაწყვეტილების მიღება კი ინგლისელ კომერსანტებს ცხადია, ამ ქვეყნის მთავრობამ აიძულა. რა არის ეს - ეაჭრობის ლიბერალიზაცია თუ პროტექციონიზმი? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა მკითხველისათვის მიგვინდვია.

ამ პრობლემაზე ასე დიდხანს იმიტომ ვჩერდებით, რომ მსგავს მოვლენებს მხოლოდ წარსულში როდი ჰქონდა ადგილი. მის გამოვლინებას ჩვენ თითქმის ყოველდღე ვხვდებით და თანაც უფრო ხშირად განვითარებული ქვეყნების მხრიდან). ადრე მას კიდევ ჰქონდა რალაც გამართლება. მაშინ დასავლეთის ქვეყნები, ეკონომიკის ასე თუ ისე თანაბარი განვითარების ტემპებით ხასიათდებოდნენ; მაგრამ დღეს, როდესაც ქვეყნებს შორის ასეთი უფსკრულია წარმოების ზრდის ტემპებში, განვითარებად ქვეყნებს ძალიან გაუჭირდებათ ამ თეორიის მოთხოვნების დაცვა. ეს ძალიან ძნელი იქნება ასევე გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისთვისაც. ამიტომ ასეთი დიდი გარღვევა ექსპორტსა და იმპორტს შორის თითქმის ყველა ამ ქვეყანაში მხოლოდ აქ არსებული წარმოების ტემპების ჩამორჩენილობით როდი აიხსნება. მაგალითად, საქართველოში ძალიან გაგვიჭირდება თუნდაც ხუთი ისეთი პროდუქციის დასახელება, რომელიც გაცილებით იაფი და კონკურენტუნარიანი იქნება, ვიდრე ანალოგიური

დასავლური პროდუქცია; ამიტომ საქართველომ საკუთარი სტრატეგია უნდა შეიმუშავოს საერთაშორისო ვაჭრობაში ჩვენი ქვეყნის ჩართვისათვის. ასე ბრმად მიყოლა ვაჭრობის ლიბერალიზაციის პოლიტიკისათვის მომავალში ნამდვილად არ გამოგვადგება. მართალია ჩვენი ამგვარი პოლიტიკა არ მოეწონება არც განვითარებულ ქვეყნებსა თუ საერთაშორისო ორგანიზაციებს (სსფ, მსოფლიო ბანკი და ა.შ.). ისინი განვითარებული ქვეყნების დამცველნი არიან, რომელთა ინტერესებშიც შედის ლიბერალური პოლიტიკა საერთაშორისო ვაჭრობაში. მათ ხომ ამჟამად დაუგროვდათ აურაცხელი რაოდენობის პროდუქცია, რომელსაც რეალიზაცია სჭირდება, მაგრამ ჩვენ უნდა დავარწმუნოთ ისინი, რომ საქართველოს ეკონომიკის განვითარების სხვა ალტერნატივა არა აქვს.

საინტერესოა გავიხსენოთ, რომ როდესაც მიმდინარე საუკუნის 30-იან წლებში აშშ ანალოგიურ კრიზისულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა, პრეზიდენტმა რუზველტმა პირველად "წმინდა კაპიტალიზმის" აღზევების ხანაში, კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე, საჭიროდ ჩათვალა ეკონომიკური პროცესების რეგულირებაში სახელმწიფოს როლის გაძლიერება. მან გამოიყენა დაგეგმვის პრინციპები, აკრძალა ქვეყნიდან ოქროს გადინება, არ შეუშვა აშშ-ს ბაზარზე უცხოელი კონკურენტები და ა.შ. რუზველტმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია სამამულო საქონლის წარმოებას, დოტაციები გამოუყო ფერმერებს, გააძლიერა ყველა ფინანსური რესურსების მომჭირნეობით ხარჯვის პოლიტიკა. ამ ღონისძიებების განხორციელების შედეგად ქვეყანა კრიზისიდან გამოვიდა.*

აღსანიშნავია, რომ აშშ და ევროკავშირი დღესაც საკმაოდ აქტიურად იყენებენ პროტექციონისტულ

*ნ.ჭითანავა, „გარდამავალი პერიოდის სოციალ-ეკონომიკური პრობლემები“, თბ. 1997, გვ. 102

პოლიტიკას, თუკი ეს მათ ინტერესებშია. მაგალითად, აშშ-ს ინდოეთიდან შემოტანილ ტექსტილზე 19%-იანი ტარიფი აქვს დაწესებული, მაშინ, როდესაც იგივე საქონელზე, რომელიც აქ საფრანგეთიდან შემოდის, ბაჟი მხოლოდ 1%-ია. ასევე იქცევა ევროკავშირიც. კერძოდ, აქ ინდოეთის ექსპორტულ ტექსტილზე დაწესებულია სამჯერო-ოთხჯერ უფრო მაღალი ტარიფი, ვიდრე იგივე საქონლის შტატებიდან შემოტანის შემთხვევაში.*

ამასთან, არ უნდა დაგვაგინყდეს: მთავრობის პროტექციონისტული პოლიტიკა - იმპორტის რაოდენობრივი შეზღუდვა, დამცველი ტარიფებისა და გადასახადების შემოღება და ა. შ. ხშირ შემთხვევაში უარყოფითად მოქმედებს ეროვნული ეკონომიკის იმ დარგების (სანარმოების) განვითარებაზე, რომელთა დასაცავადაცაა მიმართული იგი. კერძოდ, იგრძნობენ თუ არა ეს სანარმოები, რომ მათ აღარ უხდებათ მუშაობა კონკურენციულ გარემოში და გარკვეული შეღავათები აქვთ, ისინი შეასუსტებენ თავიანთ ძალისხმევას და დაკარგავენ სტიმულს გაზარდონ წარმოების მოცულობა, აამაღლონ პროდუქციის ხარისხი და ა. შ. ამიტომ ასეთი ღონისძიებები მხოლოდ საკითხის კარგად შესწავლის შემდეგ უნდა დაიწყოს. სასურველია, რომ მათ, ერთის მხრივ, გაზარდონ ბიუჯეტის შემოსავლები (დამცველი ტარიფებით, გადასახადების ამოღებით იმპორტული პროდუქციიდან და სხვ.), ხოლო მეორეს მხრივ, ხელი შეუწყონ ეროვნული მეურნეობის დარგების (განსაკუთრებით პრიორიტეტული დარგების), განვითარებას. მხედველობაში უნდა გვქონდეს ისიც, რომ ასეთმა ღონისძიებამ ჩრდილი არ უნდა მიაყენოს საქართველოს პრესტიჟს საერთაშორისო არენაზე. აქ ალბათ, საინტერესოა მოკლედ განვიხილოთ ის ყველაზე გავრცელებული ტიპიური შემთხვევები, როდესაც განსაკუთრებით ხელსაყრელად ითვლება პროტექციონისტული პოლიტიკა იმპორტ-ექსპორტის სფეროში.

* იხ. ჟურნალი „ექსპერტი“ რუს. 2004 წლის 8 სექტემბრის

6.3 პროტექციონიზმი იმპორტ-ექსპორტის სფეროში

პირველი შემთხვევა უკავშირდება „ახალგაზრდა დარგის“ ფორმირებას, (ინფანტ ინდუსტრი არგუმენტი). მისი ავტორია XIX საუკუნის ცნობილი გერმანელი ეკონომისტი ფ. ლისტ. თუმცა აქვე უნდა ითქვას, რომ მან პროტექციონისტული შეხედულებები საერთაშორისო ვაჭრობის სფეროში დასრულებული თეორიის სახით ჩამოაყალიბა, თორემ ასეთი პოლიტიკის გამოყენებას გაცილებით ადრე ჰქონდა ადგილი. კერძოდ, მრეწველობის ახლად დაბადებული დარგებისადმი პროტექციონისტულ მიდგომას საგარეო ვაჭრობის სფეროში იყენებდნენ XVIII საუკუნეშიც. ასეთ პოლიტიკას მიეკუთვნება წინა საუკუნის ბოლოს ა. ჰამილტონის ამერძალავი ტარიფები აშშ-ში და ა. შ. მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ახალი დარგის დაბადებისას ფირმები განუვითარებლნი არიან და არ შეუძლიათ კონკურენცია უცხოურ კომპანიებთან. ამიტომ საჭიროა მათ მიეცეთ დრო, რათა გაზარდონ სიმძლავრეები და ამის კვალობაზე შეამცირონ პროდუქციის თვითღირებულება. ამ დროის განმავლობაში დარგი დაცული უნდა იყოს შესაბამისი გადასახადებით, რომელთაც მოხსნიან მას შემდეგ, რაც იგი კონკურენტუნარიანი გახდება. ამგვარად, ლისტ და მისი მიმდევრები ამართლებენ პროტექციონიზმს არა ყველასათვის, არამედ სამრეწველო განვითარების გზაზე მდგარი ქვეყნებისათვის, როგორც მაშინ გერმანია იყო.

პროტექციონიზმის გამოყენების მეორე შემთხვევა უკავშირდება ეროვნულ ეკონომიკის რაიმე მიზნის მიღწევას. მაგალითად, სამუშაო ადგილების შენარჩუნებას, მსოფლიო ბაზრის სტიქიისაგან ქვეყნის ეკონომიკის დაცვას და ა. შ. კერძოდ, დიდი დეპრესიის დროს აშშ-ში სწორედ სამუშაო ადგილების დასაცავად მიმართეს პროტექციონისტულ პოლიტიკას. ევროკავშირი დღესაც

იყენებს მას საკუთარი აგრარული სექტორის დასაცავად.

მესამე შემთხვევაში პროტექციონისტული პოლიტიკაში მიმართვა გამომდინარეობს განვითარებადი ქვეყნების ინტერესებიდან. თუმცა მისთვის მიმართვაზე არც ეკონომიკურად ძლიერი ქვეყნები ამბობენ უარს. საქმე ეხება ეკონომიკის განვითარების გადამწყვეტ მაჩვენებლად მოცულობების და არა ეფექტურობის მაჩვენებლის დასახვას. ასეთი მიდგომის დროს პროტექციონიზმი თავისუფალი ვაჭრობაზე გაცილებით სასარგებლო პოლიტიკა იქნება.

თუმცა, იმპორტზე საბაჟო გადასახადის დანესების (ან გაზრდის), დროს დიდი სიფრთხილეა საჭირო. გამორიცხული არაა, რომ მათმა მატებამ ინფლაციის გაზრდაც გამოიწვიოს. საქმე იმაშია, რომ იმპორტული პროდუქციის ფასების ზრდის კვალად ვერც ადგილობრივი საქონელმწარმოებელნი უძლებენ ცდუნებას და ისინიც ზრდიან ფასებს თავიანთ პროდუქციაზე. ცხადია, ეს ყოველივე უნდა ჰქონდეთ მხედველობაში იმ ქართველ სახელმწიფო მოღვაწეთ, რომელთაც ხელენიფებათ პოლიტიკის შემუშავება ქვეყნის საგარეო ვაჭრობის სფეროში; ისინი ბრმად არ უნდა მისდევდნენ განვითარებული ქვეყნების, საერთაშორისო საფინანსო თუ სავაჭრო ორგანიზაციების მოთხოვნებს.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ თითქმის 1988 წლამდე საქართველოს დადებითი საგადამხდელო სალდო ჰქონდა. მართალია, ეს ნაწილობრივ განპირობებული იყო მაშინდელი, ჩვენთვის ხელსაყრელი ფასების პოლიტიკით (მაგალითად, ერთი ტონა ჩაის საბითუმო ფასით გაყიდვით, მაშინ ვლებულობდით 160 ტონაზე მეტ ნავთობს, ახლა კი მხოლოდ დაახლოებით 12-13 ტონას), მაგრამ ფაქტი სახეზე იყო და ქართველი ხალხი თავისი შრომით შექმნილი პროდუქციის ხარჯზე ცხოვრობდა.

* იხ. ო. ვარძელაშვილი „ღმერთო მიდღეგრძელე საქარველო და მისი შვილები“ გვ. 261

საიმპორტო ბაჟს საკმაოდ კარგად იყენებს მაგალითად, ლათინური ამერიკის ამჟამად ერთ-ერთი ყველაზე კარგად განვითარებული ქვეყანა - ჩილე. მან 1988 წელს გაზარდა საიმპორტო ბაჟი 15%-მდე ისეთ პროდუქტებზე, როგორიცაა ხორბალი, შაქრის ქარხალი და ა. შ. და კარგი ეკონომიკური ეფექტიც მიიღო სოფლის მეურნეობაში და დასაქმების სფეროში საერთოდ.

6.4 გამოცდილება ექსპორტის წახალისების სფეროში

მართალია, ექსპორტის გასაზრდელად განვითარებული ქვეყნები დიდი მასშტაბის ომებს ალარ ეწვევიან, მაგრამ ახლანდელი ფორმები და მეთოდები, რომელთა საშუალებითაც ისინი ცდილობენ გაზარდონ ექსპორტი და მისი გეოგრაფია, ფრიად მრავალმხრივი და ეფექტურია. განვითარებული სახელმწიფოს მთავრობები დღენიადაგ ზრუნავენ სამამულო საქონლის საზღვარგარეთ გატანის პრობლემებზე, ამუშავენ და ხვენენ ექსპორტის გაზრდის პროგრამებსა და განხორციელების გზებს. ამ ქვეყნებში არსებობს ექსპორტის დაზღვევის სახელმწიფო თუ კერძო კომპანიები, მთავრობები იძლევიან საექსპორტო შეღავათიან კრედიტებს, მის მხარდასაჭერად იქმნება სპეციალური საექსპორტო ბანკები და ა.შ. მაგალითად, გერმანიის მთავრობის მიერ ამჟამად საქართველოს სოფლის მეურნეობის გამოსაცოცხლებლად გამოიყო კრედიტი 7 მილიონი ევროს ოდენობით, გრძელვადიანი და საკმაოდ შეღავათიანი პროცენტით.

ერთი შეხედვით, მადლობის მეტი რა გვეთქმის ასეთი ზრუნვისათვის, მაგრამ ამ კრედიტის აღება მხოლოდ ერთი პირობით შეიძლება: თუ სესხის ამღებს მიღებული თანხით რაიმეს შესყიდვა დასჭირდება, ეს უნდა იყოს აუცილებლად გერმანული წარმოშობის (ტექნიკა, ტექნოლოგია და ა.შ.), თუნდაც სხვა ქვეყანაში

გაცილებით იაფად შეიძლებოდა ანალოგიური საქონლის შესყიდვა. როგორც ვხედავთ ამ კრედიტს არც თუ ისე უნაგარო ხასიათი აქვს და იგი გერმანული ექსპორტის განვითარების საქმეს ემსახურება.

დაახლოებით ანალოგიურ სიტუაციასთან გვაქვს საქმე ჩინეთისა და თურქეთის კრედიტების შემთხვევაშიც. კერძოდ, ჩინეთში ალებული კრედიტებით ჩვენ უნდა შეგვეძინა ჩინური მინისტრატორები, შევიძინეთ კიდეც, თუმცა მათი რეალიზაციისა და, მაშასადამე, სოფლის მეურნეობაში გამოყენება დღემდე ვერ მოხერხდა. მსგავსი სიტუაცია შეიქმნა თურქული კრედიტების დროსაც; და თუმცა, გაჭირვების უამს საქართველოს მიღებული აქვს კრედიტები ყოველგვარი ასეთი წინაპირობების გარეშეც, მაგრამ ამ თანხებით ჩვენი კრედიტორები ძირითადად თავიანთ ექსპორტს აფინანსებენ.

კიდეც უფრო შელავათიანი პირობებით გაცემენ კრედიტებს განვითარებული ქვეყნები საკუთარი მოქალაქეებისათვის, თუ კი იგი ექსპორტს უწყობს ხელს. დასავლეთში განსაკუთრებით დახვეწილია ექსპორტის დაზღვევა. ექსპორტს აზღვევენ ისეთი სახის რისკებისაგან, როგორებიცაა პოლიტიკური კატაკლიზმები, ვალუტის კურსის ცვლილებება, ინფლაციის მოულოდნელი ნახტომები და ა.შ. მაგალითად, ბრიტანეთის მთავრობა აზღვევს დაახლოებით 400 სახეობის რისკს, ანუ როგორც გაეროს ექსპერტები წერენ: „პრაქტიკულად ნებისმიერ სიტუაციას, რომელიც კი შეიძლება წარმოიშვას საქონლის ექსპორტთან დაკავშირებით...“. განვითარებულ ქვეყნებში ყოველწლიურად იზრდება დაზღვეულის წილი ექსპორტის მთელ მოცულობაში. ბოლო ხანებში მან 35 პროცენტსაც კი გადააჭარბა. ექსპორტის ნახალისების მნიშვნელოვან ფინანსურ ბერკეტს წარმოადგენს საგადასახადო შელავათები და სუბსიდიები, რომელთაც აძლევენ

საქონლის საზღვარგარეთ გამტანს. ექსპორტიორებს ათავისუფლებენ აგრეთვე პირდაპირი გადასახადებისაგან.

ექსპორტის სუბსიდირებას განსაკუთრებით მიმართავენ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის საზღვარგარეთ გატანის მიზნით (ანუ ფერმერებს იცავენ შესაძლო გაკოტრებისაგან) და აგრეთვე ზოგიერთი სახის სამრეწველო საქონლის ექსპორტირებისას. განვითარებულ ქვეყნებში ექსპორტიორებისათვის დახმარებისაკენ მიმართული ამჟამინდელი სახელმწიფოებრივი მექანიზმი სამი ძირითადი რგოლისაგან შედგება. ესენია:

1. სახელმწიფო დაწესებულებების თანამშრომლობა კერძოსთან საექსპორტო ოპერაციების წარმატებით განხორციელების მიზნით;

2. სახელმწიფო დაწესებულებების მიერ ექსპორტიორებისათვის დახმარება პროდუქციის საზღვარგარეთ გატანის მიზნით;

3. სახელმწიფო დაწესებულებების მიერ კერძო კომპანიებისათვის ექსპორტის წამახალისებელი მომსახურების განევა.

მთავარი, რისი გაცემაზეც სახელმწიფოს შეუძლია ექსპორტის განსავითარებლად, ესაა მუშაობის გააქტიურება სახელმწიფოთაშორისო თანამშრომლობის სფეროში. იგი მიმართული უნდა იყოს საზღვარგარეთის ბაზრების და საკუთარი კომპანიებისათვის მსხვილი კონტრაქტების მოსაპოვებლად. თუ რა დონეზე ახალისებენ, ასტიმულირებენ ექსპორტს დასავლეთში, ეს შემდეგი კურიოზული (ალბათ კრიმინალურიც, ამავე დროს), ამბიდანაც ჩანს; ბოლო დრომდე გერმანიის, საფრანგეთის და ა. შ. სახელმწიფოები კერძო კომპანიებს გადასახადებს უმცირებდა იმდენად, რამდენიც ესაჭიროებოდათ უცხო ჩინოვნიკების მოსასყიდათ. ეს კი კონტრაქტზე ხელის მოსაწერად იყო საჭირო, რომ მათგან ექსპორტული პროდუქცია შეეძინათ.

მხოლოდ 1997 წელს დათანხმდა ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის წევრი 34 სახელმწიფო ხელი მოეწერა კონვენციისათვის, სადაც უცხო სახელმწიფო მოხელისათვის კონტრაქტის მოპოვების მიზნით ქრთამის მიცემა დანაშაულად კვალიფიცირდება.*

ამ მხრივ განსაკუთრებით აქტიურად მუშაობენ აშშ-ში. ექსპორტის წახალისების მიზნით ამ ქვეყანაში შექმნილია სპეციალური ექსპორტ-იმპორტის ბანკი (ექსიმბანკი); იგი წარმოადგენს საექსპორტო დაკრედიტების ფედერალურ სააგენტოს, რომლის ერთადერთი მიზანია ამერიკული საქონლისა და მომსახურების დაკრედიტება და ასევე „თავისი“ ექსპორტიორების დაცვა პოლიტიკური რისკებისაგან. ექსიმბანკის პროგრამებს ამტკიცებს აშშ კონგრესი; ეს ხარჯები ბიუჯეტში ცალკე სტატიად გადის. ამ ბანკში დაახლოებით 40-მდე პროგრამა მუშავდება. აი, ზოგიერთი მათგანი: პირდაპირი საექსპორტო კრედიტები, გარანტიების გაცემა კომბანკებში სესხების ასაღებად და საექსპორტო კრედიტების დაზღვევა. ამ ბანკის მიერ გაიცემა კრედიტები, რომელთა საპროცენტო განაკვეთიც წლიურ 10%-ს არ აღემატება.

ცხადია, ამერიკული ექსიმბანკი უცხოურ საწარმოებსაც აკრედიტებს, მაგრამ ასეთი სესხის აღებას საზღვარგარეთული ფირმებისათვის აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები. კერძოდ, ის, რომ ფირმა იღებს საშუალო ვადიან (5-8 წლით) იაფ კრედიტს, რომლითაც მას საშუალება ეძლევა შეიძინოს ხარისხიანი მოწყობილობა-დანადგარები, რა თქმა უნდა, დადებითი მომენტიცაა და ამაზე არავინ დაობს, მაგრამ მეორეს მხრივ, ფირმამ უნდა შეიძინოს აუცილებლად ამერიკული დანადგარები და საკმაოდ ძვირადაც.**

*ჩ. გზ. „ჩვეყსტა“ 1998 წლის 5 ივლისი, სტატიაში „პრადიქსიც სტალ ნოწმო“

**იხ. ჟურ. „ექსპერტი“ რუსულ ენაზე, 1996 წლის №4

აშშ-ში შექმნილია აგრეთვე ექსპორტის განვითარების სამმართველოც. მისი მთავარი ფუნქციაა ამერიკული ფირმებისათვის საზღვარგარეთ ისეთი კონტრაქტების მოპოვება, რომელთა ღირებულებაც 5 მილიონ დოლარზე ნაკლები არ იქნება. მასვე ევალება მიმწოდებელთა გაერთიანების მიზნით მუშაობა და იმ სახსრების მოძიება, რომლითაც ექსპორტიორები აამაღლებენ საქონლის კონკურენტუნარიანობას საერთაშორისო ბაზარზე გასასვლელად. აშშ და სხვა განვითარებული ქვეყნები ექსპორტს სხვადასხვა გზებით იცავენ (ვფიქრობთ, სხვა შემთხვევაში ისინი ასე ვერც განვითარდებოდნენ). მაგალითად, აშშ იცავს და თვალყურს ადევნებს როგორც ადგილობრივ, ისე სხვა ქვეყნების ბაზრებსაც. აი, ამის დამადასტურებელი ბოლო დროინდელი მაგალითი:

1990 წლის შემდეგ პოლონეთს აშშ-თან ვაჭრობაში მიღებული აქვს პრეფერენციული პირობები. მათი ძალით მას ექსპორტის თითქმის 40% შეაქვს აშშ-ში (განსაკუთრებით სასურსათო პროდუქტი). მაგრამ 1997 წელს აშშ ვაჭრობის მინისტრმა პოლონეთის ელჩს გაუგზავნა წერილი, რომელშიც იგი აცნობებს, რომ პოლონეთის აშშ-თან ვაჭრობის პრეფერენციულ პირობებს საფრთხე ემუქრება. კერძოდ, წერილში იგი შემდეგს წერს: „პრეფერენციის მინიჭებას საფუძვლად ედება ის გარემოება, რომ მოცემული ქვეყანა არ უქმნის პრეფერენციულ პირობებს სხვა ქვეყანას, რასაც შეუძლია ზიანი მიაყენოს აშშ-ს ვაჭრობის ინტერესებს“.*

ამ წერილმა ფართო შეშფოთება გამოიწვია პოლონეთში. ამჟამად ამ ქვეყნის საგარეო ვაჭრობა აშშ-თან დაახლოებით \$2.5 მლრდ შეადგენს. აშშ-თან ვაჭრობის პრეფერენციული პირობების გაუქმება ცხადია შეამცირებდა მასთან ვაჭრობის მოცულობებს და გაზრდიდა პოლონეთის ისედაც დიდ სავაჭრო დეფიციტს

*იხ. გაზ. „Gazeta Wyborcza“ 1998 წლის 19 ივნისი

(ამჟამად პოლონეთის საგარეო ვაჭრობის დეფიციტი 25 მილიარდ დოლარზე მეტია). ამ პირობების გაუქმება განსაკუთრებით დიდი დარტყმა იქნებოდა პოლონური მცირე და საშუალო ფირმებისათვის. ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ, რომ განვითარებულ ქვეყნებში სახელმწიფო აპარატი ერთგვარად ერწყმის ექსპორტიორ ფირმებს და პრაქტიკულად მონაწილეობს მათ საქმიანობაში. ამ ქვეყნებში სახელმწიფო ეხმარება ექსპორტიორებს მონაწილეობა მიიღონ სხვა ქვეყნებში გამართულ ბაზრობებსა და გამოფენებში, უზრუნველყოფს მათ ეკონომიკური ინფორმაციით, აფინანსებს სავაჭრო მისიების საზღვარგარეთ მივლინებებსა და ა.შ.

გარდა ამისა, სახელმწიფო დაწესებულებებში სწავლობენ უცხოურ ბაზრებს და სათანადო ინფორმაციას აწვდიან ექსპორტიორებს. ამავე დროს, სახელმწიფო საპირისპირო მიმართულებითაც მუშაობს; კერძოდ, იახლოვებს უცხოელ კომერსანტებს და აინტერესებს საკუთარი ქვეყნის პროცუქციით. მაგალითად, ბრიტანეთის ექსპორტის ეროვნულმა საბჭომ მრავალი სავაჭრო წარმომადგენლობა გახსნა სხვადასხვა ქვეყანაში. მათი ძირითადი ფუნქციაა ბრიტანული საქონლის, განსაკუთრებით კი ისეთის პოპულარიზაცია, რომელიც პირველად გადის უცხოურ ბაზარზე.

ექსპორტიორებისათვის დახმარების გასაწევად ოფიციალური დაწესებულებები ამუშავებენ დიდძალ ლიტერატურას და საზღვარგარეთ კორესპონდენტთა ფართო ქსელი გააჩნიათ, ექსპორტიორებს აწვდიან ინფორმაციას უცხოეთის ბაზრებზე კონიუნქტურის შესახებ. ამას ისინი აკეთებენ არა მხოლოდ ტრადიციული ფორმით (ცნობარის, ბიულეტენის, ჟურნალის და ა. შ.), არამედ კონფიდენციალურადაც. ამ პროფილის დაწესებულებები ექსპორტიორთა კონკრეტული შეკვეთების შესაბამისად

სპეციალურად ამუშავებენ ანალოგიურ პრობლემებს. მაგალითად, დიდი ბრიტანეთის ვაჭრობის სამინისტროში შექმნილია დაზვერვის ბიურო, რომელიც სიმბოლური თანხის საფასურად ექსპორტიორებს უმზადებს ყოველწლიურ ცნობარს (ბიუროს 10 ათასამდე კლიენტი ჰყავს). ანალოგიური სამსახური აქვს შექმნილი აშშ-ს ვაჭრობის სამინისტროს და ზოგ სხვა ქვეყანას.

ფრიად საინტერესოა ამ მხრივ ფლანდრიის, ბელგიის პოლიტიკურ-ეკონომიკური ერთეულის, უდიდესი ექსპორტიორი რეგიონის მაგალითი. მას მსოფლიოს 70 ქალაქში ჰყავს თავისი სავაჭრო წარმომადგენელი. პროვინციის მშპ-ს 85% სწორედ საექსპორტო შემოსავლები შეადგენს.

ექსპორტიორებისათვის ამგვარი ინფორმაციის მიწოდება შეუძლიათ სხვა სახელმწიფო დაწესებულებებსაც. კერძოდ, საგარეო ვაჭრობის ბანკს, სადაზღვევო საზოგადოებას და ა.შ. ექსპორტიორებისათვის დიდი მხარდაჭერაა ისიც, რომ სახელმწიფო აფინანსებს. სასწავლო და სამეცნიერო დაწესებულებებს, ამზადებს მათთვის კადრებს, იკვლევს ექსპორტიორებისათვის საჭირო პრობლემებს და ა.შ.

ყველა სხვა ჩამოთვლილი ღონისძიება, რომლებიც ხორციელდება სხვადასხვა ქვეყნებში ექსპორტის განვითარების მიზნით, მნიშვნელოვან ფინანსურ ხარჯებთანაა დაკავშირებული და რა თქმა უნდა, საქართველო უსახსრობის გამო მათ ვერ განახორციელებს, მაგრამ არსებობს ექსპორტის წახალისების მორალური ფორმებიც, რომლებსაც იყენებენ განვითარებული ქვეყნები; მას უნდა მიმართოს ჯერჯერობით საქართველომაც. კერძოდ, ბევრ ქვეყანაში ექსპორტიორთა დაჯილდოების მიზნით შემოღებულია ღირსების ორდენი, პრიზები. მას საზეიმოდ გადასცემენ (მას-მედიაში აღნიშვნით და სხვ.) იმ ექსპორტიორებს, რომლებმაც

განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი საზღვარგარეთ პროდუქციის რეალიზაციაში. ასეთი ჯილდოები ხელს უწყობს ფირმის რეპუტაციის განმტკიცებასა და სახელის მოხვეჭას. ეს ერთგვარი რეკლამაცაა ფირმისათვის. აშშ-ში ცნობილი ექსპორტიორებისათვის ვარსკვლავია დანესებული, ხოლო ბრიტანეთში - სამეფო ჯილდო; წარჩინების ნიშნები ფირმამ შეიძლება გამოიყენოს რეკლამად თავის საქმიან ქალაქებზე, თავად საქონელზე, შესაფუთ მასალაზე და ა. შ. ექსპორტის განვითარების მიზნით საჭიროა ამოქმედდეს საკრედიტო ბერკეტებიც. მაგალითად, კორეის კომერციული ბანკები შემდეგი სახის მნიშვნელოვან დახმარებას უწევენ იმ კორპორაციებს, რომლებიც საექსპორტო პროდუქციას აწარმოებენ:

1. აძლევენ შეღავათიან კრედიტებს საექსპორტო პროდუქციის წარმოების მოცულობების გაზრდისათვის;

2. აძლევენ კრედიტებს იმ კორპორაციებს, რომლებიც საზღვარგარეთ რაიმე საწარმოო დანიშნულების ობიექტებს აშენებენ;

3. გასცემენ კრედიტებს იმ ს/ს საწარმოებსა და ზღვის პროდუქტების გადამამუშავებელ საწარმოებზე, რომლებსაც პროდუქცია უცხოეთში გააქვთ.*

ექსპორტის გაზრდის მიზნით უკანასკნელ ხანებში დიდ სამუშაოებს აწარმოებენ პოლონეთშიც. მისი საგარეო ვაჭრობის, კონიუნქტურისა და ფასების ინსტიტუტის დასკვნით, ექსპორტის განვითარებას აფერხებს ზლოტის ღირებულების თანაფარდობითი მატება სხვა ვალუტებთან და მსოფლიოში საერთო კონიუნქტურის გაუარესება. ზლოტის გაძლიერებამ გამოიწვია იმპორტის ტემპების ზრდა. როგორც ინსტიტუტის ხელმძღვანელმა აღნიშნა, 1997 წლის მეორე ნახევარში დოლარის კურსის შედარებითმა ზრდამაც კი ვერ შეაჩერა იმპორტის

მოცულობების შემცირება და მაშასადამე, საგარეო ვაჭრობის ბალანსის დეფიციტის შეკვეცა.

პოლონეთის მთავრობის შეხედულებით, სახელმწიფო სულ უფრო ნაკლებად იცავს ქვეყნის შიდა ბაზარს, რადგან მას ამის გაკეთება უკვე აღარ ძალუძს ევროკავშირში განეწიანების გამო; არადა, ასეთ პირობებში ძნელია მოელოდე იმპორტის დინამიკის დაცემას. სამაგიეროდ, მოსალოდნელია, რომ სიტუაციის გარკვეულწილად გააუმჯობესებს ექსპორტის განვითარების პროგრამის შემუშავება და მიღება. ამ პროგრამაში ჩადებულია ისეთი მოთხოვნა, როგორიც არის, მაგალითად, ექსპორტიორთათვის საბაჟო მომსახურების გაუმჯობესება, ექსპორტის დაზღვევის საქმის მაღალ დონეზე აყვანა და ისეთი ბანკის დაარსება, რომელიც ძირითადად ექსპორტს მოემსახურებოდა. ასევე გადანყდა, რომ შემუშავდეს კანონპროექტი, რომელიც შიდა ბაზარს უცხოური საქონლის მოზღვაებისაგან დაიცავს.

ექსპორტის განვითარების მიზნით სახელმწიფომ მრავალ საშუალებას შეიძლება მიმართოს, მაგრამ უმთავრესი მაინც ისაა, რომ იგი ცდილობს ხელი შეუწყოს ექსპორტიორებს, რაც შეიძლება მეტი საქონელი გაიტანონ საზღვარგარეთ და ასევე დააინტერესონ უცხოელი იმპორტიორები საკუთარი ქვეყნის პროდუქციით. იგი ასევე ცდილობს მძაფრი წინააღმდეგობა გაუწიოს უცხო ქვეყნის იმ საექსპორტო საქონელს, რომელიც შეძლებს როგორც ფასით, ასევე ხარისხით დომინირებული მდგომარეობა მოიპოვოს ადგილობრივ ბაზარზე. მაგალითად, ევროკავშირის ქვეყნები ახლაც კი აფერხებენ მათ ბაზარზე პოლონური სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის დამკვიდრებას, რადგან კარგად იციან, რომ შედარებით იაფი და ეკოლოგიურად სუფთა პოლონური პროდუქცია დიდ პრობლემებს შეუქმნის მათ ფერმერებს ანალოგიური პროდუქციის რეალიზაციის საქმეში.

თავის მხრივ, არც აშშ იშურებს ძალას, რომ წინააღმდეგობა გაუწიოს დანარჩენ მსოფლიოში წარმოებული პროდუქციის შეერთებულ შტატებში რეალიზებას; აი, ამის ამსახველი ბოლო დროინდელი მაგალითი: 1998 წლის მაისის ბოლოს კალიფორნიის პორტს მიაღება ფინეთის გემი და 30 ათასი ტონა ქერი ჩამოცალა აქ სარეალიზაციოდ. ფინელებმა 1 ტონა ქერი \$94 გაყიდეს, როცა ამერიკის ბაზარზე ანალოგიური პროდუქცია \$145 იყიდება. კონკურენტის გამოჩენით გაღიზიანებულმა ადგილობრივმა ფერმერებმა საპროტესტო დემონსტრაციები გამართეს თეთრი სახლის წინ. საპასუხოდ ამერიკის ხელისუფლებამ და კერძოდ მაშინდელმა სახელმწიფო მდივანმა ოლბაიტმა პროტესტის წერილი გაუგზავნა ბრიუსელს; საპროტესტო დეკლარაცია შეიმუშავა ასევე ამერიკის სენატმაც. დეკლარაციაში სენატორები წერდნენ, რომ „დაუშვებელია მარცვლეულის ისეთი უდიდესი მწარმოებელი და ექსპორტიორი, როგორიც შეერთებული შტატებია, ეწეოდეს მის იმპორტს“. *

როდესაც ექსპორტზე ვლაპარაკობთ ყურადღების ცენტრში უნდა გვქონდეს ასევე მისი სტრუქტურაც. კერძოდ, რაც უფრო ცივილიზებულია ქვეყანა და რაც უფრო განვითარებულია მისი საწარმოო ძალები, მით უფრო მეტ ადგილს იკავებს მის ექსპორტში მზა პროდუქცია და შედარებით ნაკლები ხვედრითი წილითაა წარმოდგენილი ნედლეული და მასალები. ჯერჯერობით საქართველოში საქმე, სამწუხაროდ, პირიქითაა. კერძოდ, ჩვენს ექსპორტს შეადგენს ისეთი დიდ საექსპორტო ჯგუფები, როგორიცაა ხილი, კაკალი, თხილი, ჩაი და სუნელები, სასმელები, მადნეული, სასუქები, შავი ლითონები და ა. შ. საქართველოს ისედაც მცირე ექსპორტი უმთავრესად ნედლეულისა და მასალებისაგან

შედგება, რაც დადებითად არ ახასიათებს ჩვენს ეროვნულ მეურნეობას და მის ჩამორჩენილობაზე მიუთითებს.

სხვათაშორის, როგორც შესაბამისი მასალების ანალიზიდან ირკვევა, თითქმის ყველა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებისათვის დამახასიათებელია ექსპორტში ნედლეულის ლომის წილი. აი, რას წერს რუსი ეკონომისტი, პარტია „იბლოკოს“ ლიდერი იავლინსკი: „სიტუაციაში, როდესაც ეკონომიკაში რეალური ფულის შემოსვლა უზრუნველყოფილია მხოლოდ ნედლეულის, მასალებისა და გამონაკლისის სახით, იარაღისა და ატომური ტექნოლოგიების (ეს უკანასკნელიც უფრო ხშირად იქ, სადაც უფრო ძლიერი კონკურენტები პოლიტიკური თვალსაზრისით არ შედიან) გაზიდვით, ხოლო სანარმოთა მუშაობა ადგილობრივ პარტნიორებთან გადახდისუუნარობის და ადმინისტრაციული თვითნებობის ჭაობშია ჩაფლული, გრძელვადიან პერსპექტივაში მშპ-ს ერთპროცენტიანი ზრდაც კი საოცნებოს წარმოადგენს“.*

ამასთან დაკავშირებით გვსურს გავიხსენოთ გერმანული „ეკონომიკური სასწაულის“ მამა ლუდვიგ ერჰარდი. ამ უდიდეს ეკონომისტს გერმანული ეკონომიკის რეფორმების სხვა მნიშვნელოვან მიღწევებთან ერთად ექსპორტის მოცულობების მკვეთრი ზრდა და მისი სტრუქტურული გაუმჯობესება რეფორმების უდიდეს დამსახურებად მიაჩნდა. კერძოდ, თავის წიგნში - „კეთილდღეობა ყველასათვის“ იგი წერს: „როდესაც 1948 წელს ჩემი თანამდებობა დავიკავე (იგულისხმება გერმანიის ეკონომიკის მინისტრობა - ა.გ.) ექსპორტი შეადგენდა დაახლოებით 200 მლნ გერმანულ მარკას თვეში; ამასთან, იგი შედგებოდა უპირატესად იძულებითი ექსპორტის ისეთი სტატიებისაგან, როგორებიცაა ქვანახშირი, ხე-ტყე და სხვა ნედლეული, რომელზედაც გერმანია თავად

*გაზ. იხვესტია, 1998 წლის 23/VI; იავლინსკი, „აზიური გრიპი და რუსული პნევმონია“

განიცდის მწვავე ნაკლებობას (გავიხსენოთ, რომ ამ პროდუქციის დიდი რაოდენობა გერმანიას თავად შეჰქონდა მეორე მსოფლიო ომამდე. გერმანელები განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით ნედლეულს ეზიდებოდნენ ყოფილი საბჭოთა კავშირიდან - ა.გ.) მზა პროდუქცია ჩვენი საგარეო ვაჭრობის ბალანსში მცირედ მნიშვნელოვან ნანამატს წარმოადგენდა. ამჟამად (ლ. ერჰარდმა „კეთილდღეობა ყველასათვის“ 1956 წელს დაწერა - ა.გ.) ჩვენი ექსპორტი მერყეობს თვეში საშუალოდ 2,4-3 მლრდ გერმანულ მარკამდე... და მზა პროდუქციის წილი მასში 80 პროცენტს შეადგენს.“ მართლაც, 1956 წელს გერმანიის საშუალო თვიურ ექსპორტში - 2572 მლნ გერ. მარკა, მზა პროდუქცია შეადგენდა 2034 მლნ გერ. მარკას, ნახევარპროდუქტები - 318 მლნ მარკას, ხოლო ნედლეული - 143 მლნ გერ. მარკას.*

აღსანიშნავია, რომ ახლა უკვე არა მხოლოდ განვითარებული ქვეყნები, არამედ ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკებიც ახერხებენ ექსპორტის სტრუქტურის მნიშვნელოვან სრულყოფასა და გაუმჯობესებას. მაგალითად, ამჟამად ესტონეთის ექსპორტი უმთავრესად შედგება მანქანებისა და მოწყობილობებისაგან, ელექტროსაქონელისაგან და მსუბუქი მრეწველობის პროდუქციისაგან.**

ექსპორტზე საუბრის დროს ყურადღებას იქცევს ის გარემოებაც, თუ ვისთან ვაჭრობს ჩვენი ქვეყანა, ანუ სად გააქვს თავისი პროდუქცია. ეს საკითხი ერთგვარი საფილდაო ქვაა ყველა ქვეყნის ეკონომიკისათვის. ცხადია, ისეთ ქვეყანაში ექსპორტი, როგორიც აშშ-ია, არც ერთი

*ლ. ერჰარდი, „კეთილდღეობა ყველასათვის“, მოსკ. 1991, რუს. ენაზე, გვ. 292.

**იხ. ჟურ. „დი ნიუსლეტერ ებოუთ რეფორმინგ ეკონომიკ-ტრანზიში“, 1998 წლის თებერვალი

ქვეყნისათვის (თვით იაპონიისა და გერმანიისათვისაც კი) ადვილი არ არის.

როგორაა საქმე ამ მხრივ საქართველოში? ცუდად. ის კი არა და ჩვენ სანინალმდებო მიმართულებითაც კი ვმოძრაობთ. სხვა რითი უნდა აიხსნას ის ამბავი, რომ მაგალითად, ჩვენი ჯარისკაცებისათვის ფორმას ბულგარეთს ვუკვეთავთ, მაშინ, როდესაც ჩვენი ფაბრიკები უმოქმედოდ დგანან. ეს ორგანო, რომელიც ამ მხრივ მისაბამ მაგალითს უნდა აძლევდეს ქვეყანას, ვერ დგას მონოდების სიმალღზე. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს საქართველოს პარლამენტი, რომელმაც მთელი თავისი ავეჯი იტალიაში შეიძინა, იმ დროს, როდესაც ჩვენი ავეჯის ფაბრიკები გაჩერებულია. ამასთან, ისინი არც თუ ისე ცუდი ხარისხის პროდუქციას ამზადებენ. ექსპორტიორების წინააღმდეგ დაუფარავ ბრძოლაც არ ერიდებიან. მაგალითად, მწერალთა კავშირში 1998 წლის 22 მაისს მწერლებთან შეხვედრაზე გ. თოფაძემ განაცხადა, რომ მას ლუდის იმპორტიორებმა თვეში 20 ათასი დოლარი შესთავაზეს ქარხნის გაჩერებისათვის.

ამასთანავე ვფიქრობთ, რომ მომავალში ის ღონისძიებები, რომლებიც დამუშავებულია (ნაწილი განხორციელებულია და ნაწილიც მომავალში განხორციელდება), ექსპორტის წახალისების მიზნით გარკვეულ დადებით შედეგებს გამოიღებს. კერძოდ, უკვე ამჟამად ექპორტი განთავისუფლებულია გადასახადებისაგან, ასევე დაბეგვრისაგან განთავისუფლებულია იმ ნედლეულისა და მაკომპლექტებელი ნაწილების იმპორტი, რომლებიც საექსპორტო პროდუქციის სანარმოებლად გამოიყენება. ამასთან, მოწყობილობა-დანადგარების 14 სასაქონლო ჯგუფი შეღავათიან, 5%-იან საბაჟო გადასახადს ექვემდებარება და განთავისუფლებულია დღგ-გან. ასევე, საქართველოს ზოგიერთ ქვეყანასთან (ევროკავშირის ქვეყნები, კანადა, შვეიცარია, იაპონია და ა. შ.) ვაჭრობაში მოქმედებს პრეფერენციული (შეღავათიანი) რეჟიმი და სხვ.

6.5. ეკონომიკური ზრდა ვაჭრობის აღმავლობას იწვევს

ეკონომიკური აქტიურობის ზრდის პარალელურად როგორც საერთოდ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები, ისე ახალი წვერი ქვეყნები ყოველწლიურად აფართოებენ როგორც ადგილობრივ, ისე საგარეო ვაჭრობის მოცულობებს. ეს ჩანს ვიზუალურად და ეს მტკიცდება სათანადო მაჩვენებლებითაც. მაგალითად, დსთ-ს სივრცეში ბოლო ათწლეულში ყველაზე კარგი პირობები სწორედ ამ დარგის განვითარებისათვის შეიქმნა. კერძოდ, 2003 წელს 1991 წელთან შედარებით, საცალო ვაჭრობის მოცულობები 7%-ით არის გაზრდილი. აღნიშნული მაჩვენებელი შედარებით მაღალია ბელორუსში (ზრდა 77%-ით) და რუსეთში (ზრდა 23%-ით). ანალოგიურ პერიოდში იგი გაუარესებულია ტაჯიკეთში, მოლდოვასა და საქართველოში. იხ. ცხრილი №40:

ცხრილი №40

რეალიზაციის ყველა არხით საცალო ვაჭრობის მოცულობების ინდექსი (1991 წელი მიიჩნეულია 100 პროცენტად)

	1992	2000	2003
აზერბაიჯანი	44	69	92
სომხეთი	36	60	91
ბელარუსი	78	113	177
საქართველო	23	33	47
უკრაინა	67	67	92
ყირგიზეთი	50	53	68
მოლდოვა	53	15	23
რუსეთი	96	95	123
ტაჯიკეთი	26	10	15
თურქმენეთი	97	...	...
უზბეკეთი	59	121	...
უკრაინა	82	35	55
საშუალო დსთ-ში	86	79	107

საქართველოში კიდევ უფრო მძიმე მდგომარეობაა რეალიზაციის ყველა არხის მიხედვით საცალო ვაჭრობის სფეროში. როგორც ცხრილი №40-დან ჩანს, ამ მაჩვენებლით ქვეყანამ 2003 წელს 1991 წლის შესაბამისი მაჩვენებლის მხოლოდ 47 პროცენტს მიაღწია.

თემაზე მსჯელობის დასასრულს უნდა ვთქვათ, რომ ეკონომიკური რეფორმების შედეგად კერძო სექტორმა განსაკუთრებით მტკიცედ მოიკიდა ფეხი ვაჭრობაში. ეს კარგად ჩანს მოტანილი ცხრილიდანაც.

ცხრილი №41

სახელმწიფო და არასახელმწიფო სამტორების წილი ვაჭრობაში პროცენტებში

	1991		2003	
	სახელმწ. არასახელმწიფო		სახელმწ. არასახელმწიფო	
აზერბაიჯანი	36.7.	63.3	6.5	93.5
სომხეთი	60	40	3.4	96.6
ბელორუსი	32.8	67.2	24.7	75.3
საქართველო	42.7	57.3	11.5	88.5
ყაზახეთი	41.5	58.5	0.2	99.2
ყირგიზეთი	41.3	58.7	0.8	99.2
მოლდოვა	38	62	3.5	96.5
რუსეთი	51.1	48.9	12.8	87.2
ტაჯიკეთი	32.7	67.3	5.1	94.9
თურქმენეთი	44.4	55.6	...	...
უზბეკეთი	35.2	64.8	1.6	98.4
უკრაინა	43	57	12	88

ამიტომ საფიქრებელია, რომ არც თუ ისე შორეულ მომავალში ეკონომიკის ეს სფერო უფრო ეფექტურად ამუშავდება და გააუმჯობესებს თავის მაჩვენებლებს.

დსთ-ს ქვეყნების ექსპორტ-იმპორტი და საგადასდელი სალდო 2003 წელს, მლნ აშშ დოლარი

	ექსპორტი		იმპორტი		საწყა	
	აბსოლუტური	პროცენტი	აბსოლუტური	პროცენტი	აბსოლუტური	პროცენტი
სულ	5010.1	100	1036.10.2	100	252536.3	100
მთ. შარხ						
რუსეთი	10660.4	18.4	36405.7	100	47256.2	18.7
უკრაინა, სსრკ	5738	10.1	30754.4	15.9	36692.4	14.5
თურქეთი	14113.2	23.9	17092.3	8.8	31205.5	12.4
აზერბაიჯანი	2346.7	4	16001.7	8.7	10247.4	7.6
უკრაინა	1317.8	2.2	13611.8	7	14929.5	5.9
გერმანია	1760.4	3	11088.9	5.7	12829.3	5.1
ხორვატია	261.7	0.4	11371.9	5.9	11633.7	4.6
სომხეთი	5334.0	9	5097.1	3.1	11332.1	4.5
შვეიცარია	8143.1	13.8	2204.4	1.1	10347.4	4.1
აშშ	1466.4	2.9	5560	2.9	7026.5	2.8
მთ. შარხ, სულ	51531.0	87.3	150263.3	78	202499.9	80.2

ბოლო წლებში ახალი წევრები სერიოზულად ზრდიან სხვა ქვეყნებთან ეკონომიკურ კავშირურთიერთობას, რაც განსაკუთრებით ვაჭრობაში გამოიხატება. ეს უპირველეს ყოვლისა, ეხება ლიტვას, რუმინეთს და ა.შ. იხ. ცხრილი № 43:

საბარეო ვაჭრობა (ექსპორტი და იმპორტი)
(პროცენტულად წინა წელთან შედარებით)
იმპორტი

ქვეყნები	1999	2000	2001
ბულგარეთი	-	118	117.5
კრძაროსი	-	106.5	101.8
ჩეხეთი	103.5	119.7	114
ესტონეთი	92.8	126	105.2
უნგრეთი	114.3	120.8	104
ლატვია	101.4	111.9	111.9
ლიტვა	87	107.4	120.4
პოლონეთი	104.4	110.8	103.2
რუმინეთი	99.7	129.9	123.9
სლოვენია	108.8	104.0	100.7
სლოვაკეთი	-	-	-

ექსპორტი

ქვეყნები	1999	2000	2001
ბელგარეთი	-	-	111.5
გოპროსი	-	-	-
ჩეხეთი	107.5	118.7	114
ესტონეთი	101.8	136.5	99.2
უნგრეთი	115.3	121.8	107.7
ლატვია	101.9	114.9	110.9
ლიტვა	83.7	119.4	123.4
პოლონეთი	102.4	125.8	111.8
რუმინეთი	110.7	124.9	112.0
სლოვენია	103.8	111.0	105.7
სლოვაკეთი	-	-	-

ამასთან, ხაზგასასმელია ის გარემოება, რომ ევროკავშირის ახალი წევრები ჯერ კიდევ არ არიან მომზადებული თავისუფალი საბაზრო ურთიერთობებისათვის, ბაზარზე ნამდვილი, ჯანსაღი კონკურენციისათვის, რის გამოც თითქმის ყველა მათგანში მოქალაქეების მიერ იმპორტული პროდუქციის შესაძენად გაღებული თანხები მკვეთრად ჩამოუვარდება ექსპორტიდან მიღებულ ამონაგებს, რაც ძაბავს მათ საგადამხდელო ბალანსს და საფრთხეს უქმნის ეროვნული ვალუტის სიმტკიცეს. ამ მხრივ განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ ბულგარეთი, პოლონეთი, რუმინეთი და ზოგიერთი სხვა ქვეყანა (იხ. ცხრილი 42). შედარებით უკეთ გამოიყურებიან ჩეხეთი, უნგრეთი, ესტონეთი, სლოვენია და ა.შ., რომლებიც გაცილებით მაღალი ტემპებით ზრდიან ექსპორტს, ვიდრე იმპორტს.

იმ გარემოებას, რომ ახალმა წევრმა ქვეყნებმა ჯერ კიდევ სათანადო დონეზე ვერ მოახერხეს ევროკავშირის

ქვეყნებთან ექსპორტისა და იმპორტის სფეროში
სათანადოდ ინტეგრირება, გვიჩვენებს ცხრილი № 44:
ცხრილი № 44

2001 წელს ახალი წევრი ქვეყნების იმპორტისა
და ექსპორტის მიმართება მშპ-თან, %-ად

ქვეყნები	იმპორტი	ექსპორტი
ბულგარეთი	54	37.7
კუიპროსი	42.7	10.6
ჩეხეთი	64.2	58.8
ესტონეთი	75.8	58.3
უნგრეთი	63.7	57.6
ლატვია	46.2	38.2
ლიტვა	52.9	38.2
პოლონეთი	27.9	19.7
რუმინეთი	39.2	29.2
სლოვენია	54	49.2
სლოვაკეთი	73	61.6

შეიძლება ითქვას, რომ ახალ წევრ ქვეყნებში ყველაზე
ექსპორტიორ ქვეყნებს სლოვაკეთი, ესტონეთი, ჩეხეთი
და უნგრეთი წარმოადგენენ, რომლებსაც მშპ-ს 60%-
მდე საზღვარგარეთ გააქვთ. მოკრძალებულ ადგილს
იკავებენ კვიპროსი და პოლონეთი.

ამავე ქვეყნებიდან ყველაზე დიდი იმპორტიორია
სლოვაკეთი, ესტონეთი და ჩეხეთი.

ახლა საინტერესოა ვნახოთ, თუ რა მდგომარეობაა
შექმნილი ამ მხრივ საქართველოში 2003 წლის პირველ
კვარტალში.

2003 წლის იანვრის თვეში საქართველოს საგარეო
სავაჭრო ბალანსი 53857.3 ათას აშშ დოლარს შეადგენდა.
სავაჭრო ბრუნვაში პირველ ადგილზე მოდის რუსეთი.

ამ ქვეყანასთან საქართველოს საერთო საქონელბრუნვა შეადგენდა 12082.6 ათას აშშ დოლარს. შესაბამისად ეს მაჩვენებელი უდრიდა ამ დროის მანძილზე ჩვენი ქვეყნის საერთო საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 22.4 პროცენტს;

მეორე ადგილზეა თურქეთი, 6882.3 ათასი აშშ დოლარის მოცულობით. ეს მაჩვენებელი შეადგენდა საერთო სავაჭრო ბრუნვის 12.8 პროცენტს;

აღნიშნული მაჩვენებლის მიხედვით მესამე ადგილზეა გაერთიანებული სამეფო, რომელთანაც ჩვენი ქვეყნის საერთო სავაჭრო ბრუნვა შეადგენს 6357.8 ათას აშშ დოლარს, ანუ საერთო სავაჭრო ბრუნვის 12.8 პროცენტს და ა. შ.

იანვრის თვეში საქართველოდან 12970.4 ათასი აშშ დოლარის ექვივალენტური ღირებულების ექსპორტი განხორციელდა. მათ შორის, 2879.3 ათასი დოლარის ღირებულებით პირველ ადგილზე იყო შავი ლითონების ჯართი, 1528.3 ათასი დოლარის ღირებულებით ყურძნის ღვინო, 1355.4 ათასი დოლარის ღირებულებით სპილენძის მადნები და კონცენტრატები და ა. შ.

ხვედრითი წილის მიხედვით ექსპორტის საერთო მაჩვენებელში ამ პროდუქტების ღირებულების მაჩვენებელი პროცენტულად ასე გამოიყურებოდა:

შავი ლითონების ჯართი – 22.2 პროცენტი, ყურძნის ღვინო – 11.8 პროცენტი, სპილენძის მადნები და კონცენტრატები – 10.5 პროცენტი და ა. შ. აღსანიშნავია, რომ 2003 წლის იანვრის თვეშიც ექსპორტში ეს პროდუქტები დაახლოებით ანალოგიური პროპორციებით იყო წარმოდგენილი.

რაც შეეხება იმპორტულ პროდუქციას, აქ, შეიძლება ითქვას, წინა პერიოდებთან შედარებით სერიოზული ცვლილებებია მომხდარი.

კერძოდ, თუ მაგალითად, 2003 წლის იანვრის თვეში იმპორტირებულ სხვადასხვა სახის მილებსა და მილაკებს 6.6 ათასი აშშ დოლარის საერთო ღირებულებით იმპორტის

საერთო მოცულობაში ძალზე უმნიშვნელო ხვედრითი წილი ეკავა, მიმდინარე წლის ანალოგიურ პერიოდში მათი ღირებულება მკვეთრად გაიზარდა და 6339 ათას აშშ დოლარს მიაღწია. საქონლის ამ სახემ იმპორტული პროდუქციის ყველა სახეობაში პირველი ადგილი დაიკავა, ხოლო მისმა ხვედრითმა წილმა 15.5 პროცენტი შეადგინა.

იმპორტულ პროდუქტებს შორის მეორე ადგილზე წარმოდგენილია ნავთობის აირები და აირისებრი ნახშირწყალბადები 6042.3 ათასი აშშ დოლარის ღირებულებითა და შესაბამისად 12.9 პროცენტით.

მესამე ადგილზე მოდის ნავთობი და ნავთობპროდუქტები 5897.8 ათასი აშშ დოლარის ღირებულებითა და შესაბამისად 8.8 პროცენტით და ა. შ..

იანვრის თვეში საქართველოში იმპორტიორ ქვეყნებს შორის პირველ ადგილზე იყო რუსეთი, რომელმაც ჩვენ ქვეყანაში 8890.6 ათასი აშშ დოლარის ღირებულების საქონელი შემოიტანა. ანუ მთელი იმპორტის 21.7 პროცენტით.

მეორე ადგილზე გამოვიდა გაერთიანებული სამეფო – 6357.8 ათასი აშშ დოლარის იმპორტითა და შესაბამისად 15.5 პროცენტით;

მესამე ადგილზე იმყოფება აზერბაიჯანი – 4277.2 ათასი დოლარით და შესაბამისად 10.5 პროცენტით.

რაც შეეხება თურქეთს, რომელიც ჩვენ ქვეყანაში განხორციელებული იმპორტის მაჩვენებლით 2003 წლის იანვარში (და ასევე წინა წლებშიც) ერთ-ერთ ლიდერ იმპორტიორს წარმოადგენდა, მან ახლა უკვე საგრძნობლად დაკარგა თავისი პოზიციები და 3221.7 ათასი დოლარის ღირებულების იმპორტით იმპორტიორი ქვეყნების ხუთეულშიც კი ვერ მოხვდა.

სამაგიეროდ, საანალიზო პერიოდში საქართველომ ამ ქვეყანაში გაიტანა სარეალიზაციოდ ყველაზე დიდი

ღირებულების საქონელი – 3660.6 ათასი დოლარის ღირებულების, რომლის ხვედრითა ნილმა ქვეყნის საერთო ექსპორტში 28.2 % შეადგინა.

ამავე პერიოდში რუსეთში გატანილია 3192.1 ათასი დოლარის ღირებულების საქონელი, რომლის ხვედრითა ნილმაც საერთო ექსპორტში 24.6 % შეადგინა.

იანვრის თვეში სომხეთში განხორციელდა 1812.7 ათასი დოლარის ღირებულების (14.0%) ექსპორტი, შვეიცარიაში, 1426.4 ათასი დოლარის ღირებულების (11.0%) და ა. შ.

რაც შეეხება საერთოდ პირველ კვარტალს, 2003 წლის იანვარ-მარტში საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ (არაორგანიზებული ვაჭრობის გარეშე) 252.5 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 2002 წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებლის 113.0 პროცენტია; აქედან ექსპორტი 59.0 მლნ დოლარია (შესაბამისად 100%), ხოლო იმპორტი – 193.5 მლნ დოლარი (შესაბამისად 117.6%). 2003 წლის იანვარ-მარტის საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბალანსი უარყოფითია და 134.5 მლნ აშშ დოლარს შეადგენს.

ქვეყნის სავაჭრო ბალანსში ჩამოყალიბებული ტენდენციების შესახებ განზოგადოებულ წარმოდგენას იძლევა ცხრილი №45:

ცხრილი №45

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის მაჩვენებლები

	ქვეყნის რაოდენობა	სავაჭრო სავაჭრო ბალანსი
		მლნ აშშ დოლარი
უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი		
2002 წ. იანვარ-მარტი	77	116.5
2003 წ. იანვარ-მარტი	71	141.4
დადებითი სავაჭრო ბალანსი		
2002 წ. იანვარ-მარტი	13	11
2003 წ. იანვარ-მარტი	22	6.9
სულ		
2002 წ. იანვარ-მარტი	90	-105.5
2003 წ. იანვარ-მარტი	93	-134.5

როგორც ვხედავთ, 2003 წლის იანვარ-მარტში საქართველოს უარყოფითი საგარეო სავაჭრო ბალანსი პქონდა 71 ქვეყანასთან, რომლებთანაც სავაჭრო დეფიციტმა 141.4 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, ნაცვლად 77 ქვეყნისა და 116.5 მლნ აშშ დოლარისა 2002 წლის შესაბამის პერიოდში.

2003 წლის იანვარ-მარტში საქართველოს დადებითი საგარეო სავაჭრო ბალანსი (6.9 მლნ აშშ დოლარი) პქონდა 22 ქვეყანასთან, 2002 წლის იანვარ-მარტში 13 ქვეყანასთან (11 მლნ აშშ დოლარი).

სავაჭრო დეფიციტის 42.3%-ი მოდის დსთ-ს ქვეყნებზე (2002 წლის შესაბამის პერიოდში – 50.3-ი). ამ ქვეყნებთან საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ 2003 წლის იანვარ-მარტში 100.3 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა (2002 წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 7.4-ით მეტი), ხოლო დანარჩენ ქვეყნებთან – 152.2 მლნ აშშ დოლარი (შესაბამისად 17 პროცენტით მეტი). დსთ-ს ქვეყნების წილად მოდის საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 39.7%, მათ შორის ექსპორტის 36.8-ი და იმპორტის – 40.6% (2002 წლის იანვარ-მარტში – შესაბამისად 41.8 და 44.5%).

რუსეთთან სავაჭრო ბრუნვამ 47.3 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 10.4% ნაკლებია, ხოლო ამ ქვეყანასთან სავაჭრო ბრუნვის წილი 4.9 პროცენტული პუნქტით – 18.7%-დან 23.6 პროცენტამდე – გაიზარდა.

2003 წლის იანვარ-მარტში საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ ევროკავშირის ქვეყნებთან 77 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც გასული წლის შესაბამის მაჩვენებლებზე 1.7 ჯერ მეტია; აქედან ექსპორტმა – 10.3 მლნ დოლარი (გასული წლის შესაბამის პერიოდის 79.5 პროცენტი), ხოლო იმპორტმა – 66.7 მლნ დოლარი (ორჯერ მეტი წინა წლის შესაბამის პერიოდთან

შედარებით) შეადგინა. საანგარიშო პერიოდში ამ ქვეყნების წილად მოდის საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 30.5 პროცენტი, მათ შორის ექსპორტის – 17.5 პროცენტი და იმპორტის – 34.5 პროცენტი.

2003 წლის იანვარ-მარტში საქართველოს უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორების პირველი ათეული სავაჭრო ბრუნვის მიხედვით შემდეგნაირად გამოიყურებოდა:

ცხრილი №46

საქართველოს უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორების პირველი ათეული

	ექსპორტი		იმპორტი		საწყება	
	აბსოლ. ღირ.	პროცენტუაჲ	აბსოლ. ღირ.	პროცენტუაჲ	აბსოლ. ღირ.	პროცენტუაჲ
სულ	59019.1	100	193516.2	100	252535.3	100
მა. ზრდა						
რუსეთი	10850.4	18.4	36405.7	100	47256.2	18.7
აშშ-ს სახ. რესპ.	5938	10.1	30754.4	15.9	36692.4	14.5
აღმ. გერმანია	14113.2	23.9	17092.3	8.8	31205.5	12.4
აზერბაიჯანი	2346.7	4	16901.7	8.7	19247.4	7.6
უკრაინა	1317.8	2.2	13611.8	7	14929.5	5.9
ფრანგია	1760.4	3	11068.9	5.7	12829.3	5.1
საბერძნეთი	261.7	0.4	11371.9	5.9	11633.7	4.6
სომხეთი	5334.9	9	5997.1	3.1	11332.1	4.5
სლოვაკია	8143.1	13.8	2204.4	1.1	10347.4	4.1
აშ	1466.4	2.5	5660	2.9	7026.5	2.8
სა. ბერძ. რესპ. სულ	51531.6	87.3	150963.3	78	202499.9	80.2

საგადასახდელო ბალანსის პრობლემა საქართველოსათვის და საერთოდ, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის იმდენად მნიშვნელოვნად გვეჩვენება, რომ სურვილი გვაქვს ჩვენი შეხედულება გამოვთქვათ ამ სფეროში შექმნილი მდგომარეობის შემდგომი დარეგულირების მიზნით.

6.6 განსხვავებული მიდგომები პროტექციონისტური პოლიტიკის მიმართ

უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია, რომ ქვეყანას, რომელიც საქართველოს მსგავს მდგომარეობაშია ჩავარდნილი, გამომუშავებული პქონდეს შესაბამისი სამრეწველო, საბაჟო და საერთოდ, ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც საშუალებას მისცემდა მას დაედგია არსებული მდგომარეობა. ჯერჯერობით კი ძნელი სათქმელია, რომ საქართველოს გააჩნდეს იგი. აქ ამ სფეროსადმი მიდგომები სრულიად განსხვავებულია, ხშირად კი ისინი ურთიერთსაც გამორიცხავენ.

არსებობს აზრი, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფომ ამ სფეროში, განვითარების მოცემულ ეტაპზე მაინც, გამოკვეთილი პროტექციონისტური პოლიტიკა უნდა გაატაროს, ანუ მაღალი საბაჟო ტარიფები დააწესოს იმპორტულ პროდუქციაზე.

მეორე სრულიად საპირისპირო შეხედულების თანახმად, სახელმწიფომ ამ სფეროში აბსოლუტურად ლიბერალურ პოლიტიკას უნდა მიმართოს. ამ შეხედულების გამომხატველთა აზრით, ქვეყნისათვის მით უფრო უკეთესია, რაც უფრო დაბალი იქნება საბაჟო გადასახადი. ზოგიერთ ცნობილ ქართველ მეცნიერ ეკონომისტს იმპორტზე ნულოვანი საბაჟო გადასახადიც კი მისაღებად მიაჩნია. ამ პრობლემაზე კამათისას ისინი დიდ ილიასაც იშველიებენ.

მართლაც, საინტერესოა, ი. ჭავჭავაძის აზრი ამ პრობლემაზე. ნერილში „სატამოუნო პოლიტიკა ევროპაში, ფრიტრედერობა და პროტექციონიზმი“, რომელიც 1887 წლის 5, 6, 9 და 10 ივნისს ოთხ ნაწილად გამოაქვეყნა, ილია წერს: „ჩვენს დროში ქვეყნის საქმეებმა ისეთი ძირი გაიკეთა, ისეთი მიმართულება და ხასიათი დაიჭირა, რომ დღეს ყოველ ცალკე სახელმწიფოს შეუძლია თავისი

მოპირისპირე, სამტროდ მოცილე სახელმწიფო უომრად
ომზედ არა ნაკლებ დააზიანოს. თუ გნებავთ, ეს ახალი
სამტრო სახსარი იგივე ომია და ზოგჯერ ომზედაც
უარესი, მაგრამ სისხლდაუღვრელი ომი კია, იმისთანა
ომი, საცა არც ზარბაზნის გრიალია, არც ხმალის ტრიალი
... არც ერთი დიდი სახელმწიფო არ არის ევროპაში,
რომ ჯარი ინგლისზედ ერთი-სამად მეტი არა ჰყვანდეს
და ერთი-ორად, ერთი-სამად უკეთესად მოწყობილი,
მაგრამ ინგლისს ქვეყნის საქმეთა დალაგებასა და
განვითხვაში სხვაზედ თუ არ მეტი, ნაკლები ხმა არა
აქვს მარტო იმით, რომ ძლიერია ჯიბითა... დღევანდელი
ტოკვა თვითეულის სახელმწიფოსი ... სხვა არა არის
რა, რომ სხვისი იეფად და ცოტა იყიდოს და თავისი
ძვირად და ბლომად გაასალოს...". რაც შეეხება უშუალოდ
სატამოუნო პოლიტიკას, ფრეიტრედერობასა თუ
პროტექციონიზმს, ილია ამ საკითხს ასე განიხილავს:
„ძალმომრეობა ტამოუნებისა და საბაჟოებისა დიდია
ქვეყნის საეკონომიო ცხოვრებისათვის. საბაჟო გადასახადის
მეტნაკლებობაზე ბევრი რამ არის დამოკიდებული.
როგორც სხვა სახელმწიფოებისათვის, ისეც თვით ბაჟის
დამდებისათვისაც. ამ ბაჟს შინაც და გარეთაც ბევრი
წყენა შეუძლია თუ კაცი გაუფრთხილებლად და
წინდაუხედავად მოიქცა... რა თქმა უნდა, რომ იგი
სახელმწიფო არის მოგებაში ხოლმე, რომელიც თავის
მეტსა ბლომად ასაღებს და სხვისას ნაკლებ ჰსაჭიროებს,
რომელიც თავისს მეტს ბლომად ჰყიდის და სხვისას კი
ცოტას ჰყიდულობს. ამ ბევრის გაყიდულისაგან ცოტას
ნასყიდის ფასი რომ გამოითვალოს, დანარჩენი იმ
ნატამალს შეადგენს, რომელიც წმინდა მოგებაა
სახელმწიფოსი. ეგრეთ ნოდებული სავაჭრო ბალანსი
იგი სასწორია, რომელიც ამ ნატამალის მეტნაკლებობას
აჩვენებს და როცა ამ სასწორზედ გაყიდულის ფასი
მეტია ნასყიდისაზე, მაშინ იტყვიან ხოლმე: სავაჭრო

ბალანსი ჩვენი სასარგებლოა, და როცა არა, საზიანოა".

აქ შეიძლებოდა ანალოგი გაგვევლო ილიას ნააზრევსა და დიდი ფრანგი განმანათლებლის შ. მონტესკიეს ნააზრევს შორის. კერძოდ, მონტესკიე წერს: „სახელმწიფო, რომელსაც ყოველთვის უფრო ნაკლები საქონელი გააქვს, ვიდრე შემოაქვს, თვით ამყარებს წონასწორობას თავისი გაღარიბების ხარჯზე. მას სულ უფრო და უფრო ნაკლები შემოუვა მანამდე, სანამ, უკიდურესად გაღარიბებულს, აღარაფერი შემოუვა".*

ილიას აზრით, პროტექციონისტიებისათვის ყველაზე წონიან საბუთს „კარის დასაკეტად" ის წარმოადგენს, რომ „იმ საქონლის შექმნა, რაც სხვიდამ შემოგვაქვს, ჩვენც შეგვიძლიაო; .ამ შეძლებას აბრკოლებს ის გარემოება, რომ სხვისი საქონელი ჩვენს შინაურ ბაზარში სჩაგრავს და გზას არ აძლევს ჩვენს საქონელსა, როცა სხვის საქონელს ჩვენი ბაზრიდან დავითხოვთ, მაშინ ბურთი და მოედანი ჩვენს ერსავე დარჩება, და რადგანაც საქონელი ერისათვის საჭიროა და რადგანაც გიჭირს, ისედაც გიღირს, ამიტომაც ჩვენი ერი მოჰყიდებს ხელს მაგ საქონლის მრეწველობასა. მრეწველობა გაძლიერდება, ერი გამდიდრდება და თავისას თვითონ გაჰყიდის და იყიდისო..."

ილიას მიხედვით, ამ საგანზე გადანყვეტილი პასუხი არ მოუცია მეცნიერებას. „ამ საგანზე ორგვარი წყობაა აზრისა, ერთმანეთის მოპირისპირე: ერთს ფრიტრედერობას ეძახიან, და მეორეს პროტექციონობას. დღეს არც ერთს უურნალს და არც ერთს გაზეთს ისე ვერა ჰნახავთ, რომ ამ ორში ან ერთს სახელს არ ახსენებდეს და ან მეორესა..."

ლიბერალების არგუმენტებით, „როცა თავისუფლად მიდენ-მოდენაა საქონლისა, მაშინ რომელსამე სახელმწიფოს შინაურს ბაზარში დიდი ცილობაა, და

*შ. მონტესკიე, კანონთა გონი, თბ. 1994, გვ. 363

ბურთი და მოედანი ბაზრისა იმ სახელმწიფოსა ჰრჩება, რომლის საქონელიც უფრო უკეთესია და უფრო იეფიც. ერს ამისაგან სიკეთისა და რგების მეტი არა მოსდის რა. იმიტომ რომ კარგს საქონელს იეფად ჰყიდულობს და მაშასადამე, თავს ადვილად ირჩენს და იკვებავს".

„პროტექციონელნი იძახიან — ეგ ყველაფერი მართალია, მაგრამ ამ სხვის საქონელს ვთქვათ, კარგსა და იეფსა, რომ ჩვენი ერი სხვისაგან ჰყიდულობს, ხომ საფასურად აძლევს რასმეო; რაკი აძლევს, სჩანს ჩვენის ერის სიმდიდრე გარეთ გადის, სხვას გააქვს და ის არ სჯობია, ლუკმა გავარდეს და ჯამშივე ჩავარდესო, სხვის საქონლის სასყიდლად გაღებული ქონება ისევ ჩვენს ერს შინ დარჩეს და თვითონ მოიხმაროსო; თუ ჩვენს ბაზარს სხვებისათვის როგორმე დავკეტავთ, ჩვენი ქონება ვაჭრობის გამო გარეთ აღარ გაიზიდება და ჩვენშივე დატრიალდებაო. გარდა ამისა, იგი საქონელი, რომელიც სხვისგან შემოგვაქვს და მის სამაგიეროს ჩვენი სიმდიდრე გარეთ გაგვაქვს, განა ჩვენში კი არ გაკეთდება, ჩვენში-კი არ შეიქმნებაო. რომ ჰკითხოთ: თუ ეგრეა, რატომ ახლა-კი არ კეთდებაო? ამაზედ აი, რა პასუხს იძლევიან: არა კეთდება იმიტომ, რომ სხვანი გვეცილებიან, სხვებს უფრო კარგი საქონელი მოაქვთ და უფრო იეფად ჰყიდიან, და რაკი ესეა, ცილობას ვერ გავუწევთო, რადგან კაცი იმას ეტანება, ვისაც კარგი და იეფი საქონელი აქვსო; ოღონდ საქონელი კარგი და იეფი იყოს და ვაჭრობაში იმას არ დაგიდევნენ ჩვენი კაცი ჰყიდის თუ სხვა კაციო. თუ ამისთანა მოცილეს თავიდამ მოვიშორებთ, მაშინ კი საქმე სხვა იქნება:

თვითონ ჩვენი ერი, კარგად თუ ავად, ხელს მოჰყიდებს საცილობელის საქონლის კეთებასა და ამ გზით თვითონ შინ გაგვემართება იგი მრეწველობა, რომლის უქონლობის გამო დღეს სხვანი ისე გვწოვენ. რა ვუყოთ, რომ პირველ ხანებში ჩვენი ახლად ფეხადგმული მრეწველობა

იმისთანა კარგს და იეფს საქონელს ვერ მოგვანდის, როგორსაც ეხლა სხვა ქვეყანა გვანდისო. თავი შევიმაგრეთ, მოვითმინოთ; ამ პირველი ხანების უკეთურობასა თუ სიძვირეს ჩვენისავე სიკეთისათვის როგორმე გავუძლოთ და დრო მოვა და შინაური ცილობა საქონელსაც გაგვიკარგებს და იეფობასაც ჩამოგვიგდებსო. განკარგებულის და გაძლიერებულის მრენველობისაგან ჩვენი ერი სიმდიდრის წყაროს გაიჩენს, და თვითონ ქონება ჩვენი, რომელიც ეხლა სხვისი საქონლის სყიდვის გამო გარეთ გადის და სხვას მიაქვს, ჩვენვე და ჩვენშივე დაგროვდეს.

რა აზრით ნდომულობენ ამ ბედნიერების ჩამოგდებას პროტექციონელნი? ამისათვის ერთადერთი ღონეა „ტამოჟნა“. ესე იგი, საბაჟო, რომელი სახელმწიფოც ამ პროტექციონობას მისდევს. იგი იმოდენა ბაჟს ადებს შემოსატან თუ გასატან საქონელს და იმისთანა წესებით ჰხლართავს საქონლის გატან-შემოტანის საქმეს და ამავდროულად იმოდენად ჰზრდის საქონლის ფასს. რამდენადაც ბაჟი ზედ ეკეცება, რომ ბაზარი ველარ იფერებს, თუ ძალიან არ უჭირს საქონელი. ამ გზით საქონლის მიდენ-მოდენას წინ ისეთი უშველებელი ზღუდე აემაართება ხოლმე, რომ ვერას გზით ვერ გაირღვევა...”

საბოლოო ჯამში დიდი ილია მაინც ლიბერალობისაკენ იხრება და შემდეგსა წერს: „ამისთანა ბუნება პროტექციონობისა. სათავიდანვე დანყობილი ბოლომდე. ეს ხომ ასეა და იქნება ამ მხრივ ამ სისტემას ცოტა რამ საბუთი ჰქონდეს, თუმცა კი ქვეყნისათვის, ყველასათვის, ერთნაირად ღია ბაზარი უმჯობესია; იმიტომ, რომ ყოველის კაცისათვის ისა სჯობის, საშუალება ჰქონდეს საჭირო საქონელი იქ და იმისგან იყიდოს, საცა და ვისაც უფრო კარგი საქონელი აქვს და უფრო იეფი ჩემ-შენაობის გაურჩევლად”.

სახელმწიფოს ლიბერალური თუ პროტექციონისტული

პოლიტიკის თაობაზე თავისი ორიგინალური აზრი აქვს გამოთქმული პოლონური რეფორმების ავტორსა და პრაქტიკულად განმახორციელებელს, ამჟამად პოლონეთის ეროვნული ბანკის პრეზიდენტს ლეშეკ ბალცეროვიჩს.

კერძოდ, იგი არ ეთანხმება ცალკეული საიმპორტო პროდუქციის დაბეგვრას საბაჟო ტარიფების მეშვეობით. სახელდობრ, ნიგნში: „ბალცეროვიჩი - 800 დღე, კონტროლირებული შოკი“, ავტორი შემდეგს ამბობს:

„რაც უფრო მაღალია საბაჟო გადასახადი ამა თუ იმ პროდუქციაზე, მით უფრო მეტად მომგებიანია მისი ადგილზე წარმოება, იმისდა მიუხედავად, მოცემული ქვეყანა უნდა დასპეციალდეს თუ არა ამ პროდუქციის წარმოებაზე. ამიტომ საბაჟო სისტემისათვის დამახასიათებელი უნდა იყოს ერთნაირი, ნებისმიერი სახის პროდუქციისათვის იდენტური საბაჟო გადასახადები. მხოლოდ ასეთ დროს მოხდება მოცემული ქვეყნის დასპეციალება მისი ბუნებრივი პირობების შესაბამისად. განხვავებული ტარიფები განვითარების ხელოვნურ პირობებს ჰქმნის იმ დარგებისათვის, რომლებიც ტარიფების გაზრდის გზით განსაკუთრებით დაცულნი არიან. არ შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენს ბუნებრივ სპეციალიზაციას წარმოადგენდეს მაგალითად, ფუფუნების საგნების წარმოება, მაგრამ ეს ასე მოხდებოდა, თუ ამ სახის საქონლის იმპორტზე დავადებდით მაღალ საიმპორტო გადასახადს. თუ გვსურს შევზღუდოთ მოხმარება ინვესტიციებისა და ეკონომიკური ზრდის სასარგებლოდ, მაშინ ისე უნდა წავმართოთ მაკროეკონომიკური პოლიტიკა, რომ სახსრების დაზოგვა სასარგებლო იყოს. ამისათვის კი საჭიროა შესაბამისი მაღალი საპროცენტო განაკვეთი და ასევე სანარმოთა მოგების დაცვა შრომის ანაზღაურების მაჩვენებლის მეტისმეტი გაზრდისაგან. ამასთან, აქტიურად უნდა ამოქმედდეს არა საბაჟო ტარიფები, არამედ პირდაპირი

გადასახადების სისტემა, რომელიც თანაბარ მდგომარეობაში ჩააყენებდა როგორც იმპორტს, ისე ადგილობრივი წარმოების საქონელს”.*

აღსანიშნავია, რომ ლ. ბალცეროვიჩი აღნიშნულ მოსაზრებას გამოთქვამს იმ კამათის შედეგად, რომელიც პოლონეთში დიდი ხანია, რაც მიმდინარეობს და რომელიც ამ ქვეყნის საგადამხდელო ბალანსის უარყოფითი სალდოთია გამოწვეული. აღნიშნული სალდო განსაკუთრებით ბოლო წლებში გაიზარდა (ამის შესახებ ასევე ზემოთ).

ამ ასპექტით საინტერესოდ მოგვეჩვენა ჟურნალ „Власть“-ში** დაბეჭდილი ოლღა ბაკაევას წერილი „საბაჟო პოლიტიკა და სახელმწიფოს ფინანსური საქმიანობა“. კერძოდ, ამ წერილის ავტორს მიაჩნია, რომ კონკურენციაც, რომელიც არის სახელმწიფოს ლიბერალური პოლიტიკის შედეგი და სშირ შემთხვევაში მართლაც მეტად სასარგებლოდ მოქმედებს ქვეყანაში ეკონომიკური განვითარების პროცესებზე. განსხვავებით პროტექციონიზმისაგან, შეუძლია გამოუსწორებელი მიანი მიაყენოს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას. ეს იმის გამოა, რომ რუსეთს კიდევ არ მიუღწევია განვითარების ისეთი დონისათვის, რომელიც მას საშუალებას მისცემდა თანაბარ პირობებში გაეწია კონკურენცია სხვა ქვეყნების მწარმოებელთათვის. ამიტომ ავტორის აზრით, ქვეყანაში შემოგანილი საქონელი უნდა დაიყოს ჯგუფებად და ამის შესაბამისად დაიბეგროს იგი განსხვავებული საბაჟო გადასახადებით.

კერძოდ, პირველ ჯგუფს უნდა შეადგენდეს ის საქონელი, რომელსაც გააჩნია მაღალი ხარისხობრივი მაჩვენებლები და ქვეყანაში იწარმოება იმ ოდენობით,

* LESZEK BALCEROWICZ, 800 DNI, SZOK KONTROLOWANY, Warszawa, 1992 წ. გვ. 158

**იხ. 2002 წლის # 4

რომ დააკმაყოფილოს ადგილობრივი მოსახლეობის მოთხოვნები. ო. ბაკაევას აზრით, ასეთი ტიპის იმპორტულ საქონელზე უნდა დადგინდეს მაქსიმალური დონის საბაჟო ტარიფები, რათა დაცული იყოს ადგილობრივი საქონლის წარმოება. მას მიაჩნია, რომ რუსეთში ამ სახის საქონელს მიეკუთვნება სპირტის შემცველი საქონელი, კვების პროდუქტები, ნედლეული და ა. შ.

ო. ბაკაევას აზრით, მეორე ჯგუფს შეადგენს ის საქონელი, რომლებიც, მართალია, ქვეყნის შიგნით იწარმოება საკმარისი ოდენობით, რათა დააკმაყოფილოს ადგილობრივი მოსახლეობის მოთხოვნები, მაგრამ მისი ხარისხობრივი მაჩვენებლები მკვეთრად ჩამორჩება ანალოგიური სახის იმპორტულ საქონელს. ეს არის მსუბუქი ავტომობილები, საყოფაცხოვრებო ტექნიკა, მოსაპირკეთებელი საქონელი და ა. შ. ასეთი სახის საქონელზე საბაჟო განაკვეთები უნდა დაწესდეს მოზომილად, რათა უცხოური საქონელი დაშვებული იყოს ადგილობრივ ბაზარზე და მან კონკურენცია გაუწიოს ადგილობრივ პროდუქციას მათი ხარისხის გაზრდისა და ფასის დაწევის მიზნით.

ო. ბაკაევას თეორიის მიხედვით, მესამე ჯგუფში უნდა შედიოდეს ის საქონელი, რომლებიც ქვეყანაში არ იწარმოება გარკვეული ობიექტური ფაქტორების გამო (მაგალითად, უნიკალური ტექნოლოგია, ტროპიკული ხილი და ა. შ.). ასეთი საქონლისათვის საჭიროა გაიხსნას საზღვრები, მოიხსნას საბაჟო ბარიერები, საბაჟო გადასახადები მათზე უნდა დაწესდეს მინიმალურ დონეზე ან საერთოდ გაუქმდეს ისინი.

დასასრულს, რა შეიძლება ითქვას ჩვენი მხრიდან აღნიშნულ პრობლემაზე? ჩვენ ვერ დავეთანხმებით შეხედულებას, რომლის მიხედვითაც ქვეყანა მით უფრო მოიგებდა, რაც უფრო დაბალ საბაჟო გადასახადს

დაანესებდა, მით უფრო, თუკი ყველა სახის საბაჟო გადასახადს ნულოვან დონემდე დაიყვანდა. ცხადია, ჩვენი ახლად ფეხადგმული მრეწველობა თუ სოფლის მეურნეობა ასეთ სიტუაციაში ვერავითარ კონკურენციას ვერ გაუწევდა უცხოურ საქონელს. ასეთი გზით ჩვენ ვერ მოვახერხებდით ეროვნული წარმოების ვერც ერთი დარგის აღორძინებას. ამასთან, არც ის იქნებოდა მისაღები, თუკი ადგილობრივი წარმოების დაცვის მიზნით მათ (საბაჟო გადასახადებს) მაქსიმალურად გაეზრდიდით. ასეთ შემთხვევაში, ადგილობრივ მრეწველებს მიეცემოდათ მონოპოლიური მდგომარეობის დაყავების საშუალება. ასეთ მდგომარეობაში კი ისინი არც იმაზე იზრუნებდნენ, რომ შეემცირებინათ საქონლის ფასები და არც იმაზე, რომ გაეუმჯობესებინათ საქონლის ხარისხი. ამიტომ საბაჟო გადასახადების მაჩვენებლის სიდიდე ამ ორ დონეს შორის უნდა მოიძებნოს, ანუ მათ არც იმის საშუალება უნდა მიეცეთ, რომ მონოპოლიური მდგომარეობა შეუქმნან ადგილობრივ მრეწველობას და არც იმის, რომ მათი დაუნესებლობით საფრთხის ქვეშ დადგეს ეროვნული მრეწველობის განვითარების პერსპექტივები.

ჩვენი აზრით, არც ის არის სწორი, რომ ზოგიერთი ჩვენი ეკონომისტი განვითარებული ქვეყნის მაგალითს მოუხმობს ხოლმე ამ სფეროში მაქსიმალურად ლიბერალური საგადასახადო პოლიტიკის გასამართლებლად. ამგვარი შედარება, როგორც გერმანული ანდაზა ამბობს, ცოტა მოიკოჭლებს, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ განვითარებული ქვეყნები თავის დროზე ანუ მაშინ, როდესაც განვითარების დაახლოებით იმ დონეზე იდგნენ, როგორზეც ახლა ჩვენ ვდგავართ, აქტიურად იყენებდნენ პროტექციონისტულ პოლიტიკას და მეორეც, ზოგიერთი განვითარებული ქვეყანა არც ახლა ამბობს უარს საკუთარი წარმოებლების ამ სახით დაცვაზე. გავიხსენოთ, თუნდაც ბოლო დროინდელი ამბები, ანუ ის, თუ როგორ იცავს აშშ თავის მეტალურგებს, ან ევროკავშირი - ფერმერებს და ა. შ. ამგვარი მაგალითების მოტანა მრავლად შეიძლება.

მოკლედ, როგორც ძველი რომაელები იტყოდნენ, საჭიროა ოქროს შუალედის მოძებნა და დიდი ეკონომისტი თუ პოლიტიკოსი ის არის, ვისაც ეს ხელენიფება.

საერთაშორისო ეკონომიკური კავშირურთიერთობის სფეროში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მაჩვენებელს წარმოადგენს ისიც, თუ რა სახის სტრუქტურა აქვს იმპორტსა და ექსპორტს, ანუ ემსახურებიან თუ არა ისინი წარმოების აღმავლობას, ეროვნული მეურნეობის განვითარებას. ამ მხრივ ცალკეულ ახალ წევრ ქვეყანაში სრულიად განსხვავებული მდგომარეობაა, რის ნათელ დადასტურებასაც ქვემოთ მოტანილი ცხრილებიც წარმოადგენენ

კერძოდ, იმპორტისა და ექსპორტის ამსახველი ცხრილების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ რაც უფრო განვითარებულია ქვეყანა, მით უფრო მეტი რაოდენობის და შესაბამისად, ღირებულების მზა ნაწარმი (სამრეწველო იქნება ის, თუ სასოფლო-სამეურნეო) გააქვს საზღვარგარეთ და ასევე ცდილობს დიდი რაოდენობის ნედლეული შეიტანოს იქიდან. იგი ამჯობინებს, რომ ნედლეული, როგორც საკუთარი, ისე იმპორტული, ადგილზე გადასამუშავებლად გამოიყენოს, რის შედეგადაც დაასაქმებს უფრო მეტი რაოდენობის მუშა-ხელს და შესაბამისად, პროდუქციასაც უფრო მომგებიანად გაყიდის უცხოურ ბაზრებზე, ვიდრე იმ ნედლეულს, რომლისგანაც ეს მზა ნაწარმია დამზადებული (მაგალითად, ამჯობინებს საზღვარგარეთ სარეალიზაციოდ გაიტანოს ნამცხვარი და არა თხილი, ავეჯი და არა ხე-ტყე და ა. შ.).

განვითარებულ ქვეყნებს ანალოგიური მიდგომები აქვთ ასევე იმპორტის მიმართაც. კერძოდ, ისინი ცდილობენ შეიძინონ ნედლეული, გადაამუშაონ იგი და მხოლოდ ამის შემდეგ მოახდინონ მისი რეალიზაცია ადგილობრივ თუ საზღვარგარეთის ბაზრებზე.

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ საქართველოში ამგვარი რაციონალური მიდგომები ჯერ კიდევ ნაკლებ ნახულობენ გამოყენებას, რომლის მიზეზითაც ქვეყანა კარგავს დიდი მოცულობით ფინანსურ სახსრებს, ნლების მანძილზე არ კლებულობს უმუშევართა რიცხოვნობა და სხვ.:

იმპორტის სტრუქტურა საქონელთა ჯგუფების მიხედვით (პროცენტულად მთელი იმპორტის მიმართ)

	სუპერმარკეტები	კაპრიზები	სუპერმარკეტები	სუპერმარკეტები	სუპერმარკეტები	სუპერმარკეტები	სუპერმარკეტები	სუპერმარკეტები	სუპერმარკეტები	სუპერმარკეტები	სუპერმარკეტები
კვების პროდუქტები, ციხალი სხეულები, ალკოჰოლი და თამბაქო											
1999	5.5	-	5.5	10.1	3	11.5	10.2	6.3	7	6	6.2
2000	4.8	-	4.6	8	2.7	11.6	9	5.6	6.5	5.7	5.3
2001	4.9	-	4.4	8.6	2.9	11.7	8.5	5.9	7.2	5.8	5.4
ნაყოფიერების პროდუქტები, ბრუნავი											
1999	5.3	-	3.2	4.6	2.1	3.2	5	3.1	3.7	4.7	3.6
2000	5.5	-	3.2	4.1	2	3.5	4.8	3.4	4.3	5.4	3.9
2001	5.5	-	3.2	4.1	1.8	2.9	4	3.1	3.3	5	3.7
მინერალური სახეები, სხვადასხვა სახის ნარევი											
1999	21.6	-	6.7	5.4	6.1	10.7	14.7	7.2	9.9	6.4	12.9
2000	26.8	-	9.7	5.8	8.4	12.3	21.7	11	12.1	9.1	17.5
2001	22.1	-	9.1	8.2	8.2	10.6	20.3	10	12.7	8.1	15.2
სხეულები და მცენარეული ნარევი											
1999	0.3	-	0.3	0.4	0.2	0.7	0.5	0.4	0.2	0.4	0.2
2000	0.3	-	0.2	0.3	0.3	0.2	0.6	0.5	0.3	0.2	0.3
2001	0.4	-	0.2	0.4	0.2	0.7	0.6	0.3	0.2	0.3	0.3
კრამიტი და ნარევი											
1999	10	-	12.3	9.9	9.6	13.4	12.8	14	11	12	11.3
2000	9.4	-	11	8.7	8.9	12.5	12.3	14	10	12	11
2001	10	-	11	9	12	12	15	10	13	10	11
სამრეწველო ნარევი											
1999	18.2	-	21	18.7	17.8	17.6	18.9	21	28.6	22	18
2000	18.7	-	21	17	16.6	19	17	20	27	22	18
2001	19.9	-	20	18	16	19	17	21	28	23	19

ეპსკოპოსის სტრუქტურა საქონელთა ჯგუფების მიხედვით (პროცენტულად მთელი ეპსკოპოსის მიმართ)

	ბელარუსი	ესპანია	ჩეხეთი	სტრანეთი	სერბეთი	ლატვია	ლიტვა	პოლონეთი	რუმინეთი	ბულგარეთი	სლოვაკეთი
კვანძის პროდუქტები, ცხიმიანი ცხილელები, ჯაგირი და თაბაკი											
1999	13	-	3.8	7.4	8	6.2	11.5	8.9	3.7	3.8	3.5
2000	9.1	-	3.7	5.6	6.9	5.8	11.1	7.9	2.9	3.6	3
2001	8.7	-	3.5	7.6	7.5	8.8	11.7	7.8	3	3.6	3
ნაჭობი პროდუქტები, ხუნძინი											
1999	7	-	3.8	10.7	2	32.6	8	3	8.5	1.8	3.8
2000	5.9	-	3.5	14	2	34	7	3	9	2	3
2001	5	-	3	12	2	28	6	2.5	6	2	3
მინერალური ხახულები, თხევადი კომპოზიციონერები											
1999	8.9	-	3	2	1.8	3	14	5	5	0.6	5
2000	14.7	-	3	2	1.8	2.5	21	5	7	0.7	7
2001	13.5	-	3	1.7	1.9	1.4	23	5.6	6	1	6.6
ცხილელები და მცენარეული ზეთები											
1999	0.6	-	0.1	0	0.4	0.2	0.1	0.2	0.6	0.1	0.1
2000	0.2	-	0.1	0.2	0.3	0.1	0.1	0.2	0.2	0.1	0.1
2001	0.2	-	0.1	0.2	0.2	0	0.1	0	0.2	0.1	0.1
ფრამიკული ნაჭობი											
1999	10.6	-	7.4	4.5	6	6	11	6	5	11	8
2000	11.5	-	7	4	6.7	6.4	9.5	6.8	5.8	11	8
2001	11	-	6	4.5	6.6	6.4	7.5	6	5	12	7
ხმრეწველი ნაჭობი											
1999	24	-	26	20	12	26	16	26	21	26	27
2000	26	-	25	17	11	26	14	25	20	27	27
2001	24	-	24	19	11	28	12	24	19	27	27

ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს განმაპირობებელ ფაქტორს, რომლის გათვალისწინებითაც ევროკავშირმა თავის რიგებში მიიღო ეს ქვეყნები, წარმოადგენს მათი და ევროკავშირის შორის ვაჭრობის ინტენსიურობა (მხედველობაში გვაქვს როგორც იმპორტი, ისე ექსპორტი). ამ მაჩვენებლის მიხედვით ლიდერობს უნგრეთი, რომლის საგარეო ვაჭრობაშიც ევროკავშირის ქვეყნებთან ვაჭრობას 65.6 პროცენტი უკავია, შემდეგ მოდის სლოვენია, სადაც ანალოგიური მაჩვენებელი 65.1 პროცენტს შეადგენს. აღნიშნული შედარებით დაბალია ლატვიაში – 45.6 პროცენტი, კვიპროსში – 48.3% და ა. შ.

ამასთან, აღსანიშნავია ისიც, რომ წლების მანძილზე ეს მაჩვენებელი იზრდება. კერძოდ, 2001 წელს 1999 წელთან შედარებით ევროკავშირთან ვაჭრობის ინტენსიურობა ყველაზე მაღალი ტემპებით გაზარდა რუმინეთმა (39.2%), ბულგარეთმა (34.5%), სლოვაკეთმა (25.5%) და ა. შ. საანალიზო პერიოდში მხოლოდ სლოვენიამ შეამცირა (1.2%-ით) ევროკავშირთან ვაჭრობის ინტენსიურობა.

ცხრილი №49

ახალი წევრი ქვეყნების საგარეო ვაჭრობის მოცულობები, მათი ევროკავშირთან ვაჭრობის ინტენსიურობა და საექსპორტო შემოსულობებით იმპორტის გადაფარვის დონე 2001 წლისათვის

ქვეყნები	იმპორტ-ექსპორტის ჯამი, მლნ აშშ დოლარი	ევროკავშირის ქვეყნებთან ანალოგიური ვაჭრობის ინტენსიურობა, %	იმპორტის ზრდა 2001 წელს 1999 წელთან შედარებით, %	ექსპორტის ზრდა 2001 წელს 1999 წელთან შედარებით, %	საექსპორტო შემოსულობით იმპორტის გადაფარვა, %
ბულგარეთი	12374	56.6	34.5	33.9	70.6
გვიპროსი	4898	48.3	4.0	-8.0	24.8
ჩეხეთი	69809	66.2	25	26.7	91.4
ესტონეთი	7012	62.1	6.5	33.4	77.0
უნგრეთი	64180	66.0	7.6	16.8	90.4
ლატვია	5606	56.7	14.6	13.6	67.9
ლიტვა	10936	46.6	24.3	45.4	72.0
პოლონეთი	80371	64.7	3.5	20.3	71.6
რუმინეთი	26037	61.9	39.2	38.8	73.3
სლოვენია	19400	65.1	-1.2	1.9	91.07
სლოვაკეთი	27404	54.4	25.5	24.6	66.0

აქვე უნდა ითქვას, რომ ჯერჯერობით ძალზე დაბალია საქართველოს ევროკავშირთან ვაჭრობის მაჩვენებლები. ამ მხრივ იგი ოდნავ უსწრებს სომხეთს და მნიშვნელოვნად ჩამორჩება აზერბაიჯანს. კერძოდ, თუ 2002 წელს საქართველოს ევროკავშირთან ვაჭრობის მაჩვენებელი შეადგენდა 500 მლნ ევროს, სომხეთისათვის იგი უდრიდა 401 მლნ ევროს, ხოლო აზერბაიჯანისათვის 1640 მლნ ევროს. აქვე ვიტყვით, რომ ისრაელის ვაჭრობის მაჩვენებელი ამავე წელს ევროკავშირთან უდრიდა 22002 მლნ ევროს, რუსეთის 78193 მლნ ევროს, უკრაინის - 9722 მლნ ევროს, მოლდოვის - 666 მლნ ევროს და ბელორუსის - 2372 მლნ ევროს.

ეკონომიკური აქტიურობის ზრდასთან ერთად ახალი წევრი ქვეყნები ყოველწლიურად ზრდიან სხვა ქვეყნებთან კავშირურთიერთობის მასშტაბებს. ეს განსაკუთრებით ეხება რუმინეთს, ბალტიის ქვეყნებს და ა.შ.

საინტერესოა საექსპორტო-საიმპორტო პროდუქციის მოძრაობის გეოგრაფიული არეალიც დსთ-ს ქვეყნებში. მაგალითად, თუ რუსეთის ექსპორტისათვის დსთ-ს ბაზარი ძალზე უმნიშვნელოა (მთელი ექსპორტის მხოლოდ 15%), ბელორუსის, მოლდოვას და საქართველოსათვის იგი უწინდებურად ძალზე დიდ როლს თამაშობს. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ამ მხრივ მდგომარეობა ბოლო წლებში რადიკალურად იცვლება. კერძოდ, თუ 1995 წელს საქართველოდან ექსპორტის 62% დსთ-ს ქვეყნებში გადიოდა, 2003 წელს იგი 48 პროცენტამდეა შემცირებული. სურათი სერიოზულად არის შეცვლილი იმპორტის სფეროშიც. დსთ-ს ქვეყნებიდან ყველაზე მეტი პროდუქცია შეაქვს ბელორუსს, ტაჯიკეთს, ყირგიზეთს და ა.შ. რაც შეეხება საქართველოს, მისი იმპორტის 66% არა დსთ-ს, არამედ სხვა ქვეყნებიდან, ძირითადად ევროკავშირიდან, შემოდის.

მიუხედავად ყოველივე ამისა, როგორც ჩანს, როგორც

დსთ-ს, ისე ევროკავშირის ახალი წევრი ქვეყნები ჯერ კიდევ სათანადოდ არ არიან მომზადებული თავისუფალ ბაზარზე ნამდვილი კონკურენციული ბრძოლისათვის, რის გამოც, თითქმის ყველა ამ ქვეყანაში თანხები, რომლებსაც ამ ქვეყნებში მოქალაქეები ხარჯავენ იმპორტული პროდუქციის შესაძენად, მკვეთრად ჩამოუვარდება იმპორტული პროდუქციის შესასყიდად საჭირო თანხებს. ეს კი დაბავს მათ საგადამხდელო ბალანსებს და საფრთხეს უქმნის ეროვნული ვალუტის სიმტკიცეს. ამ მხრივ განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდნენ ჩეხეთი, რუმინეთი, ლატვია, პოლონეთი და სხვა ქვეყნები. შედარებით უკეთეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა სლოვენია. როგორც შესაბამისი გაანგარიშებები გვიჩვენებს, მშპ-თან მიმართებაში ყველაზე დიდი უარყოფითი საგადამხდელო სალდო აქვს ლატვიას, - 9.7%, ბულგარეთს - 6.2%, ესტონეთს - 6% და ა. შ. შედარებით უკეთესი მდგომარეობაში არიან კვიპროსი - 1.3%, უნგრეთი - 2.1% და ლიტვა - 4.8%. რაც შეეხება სლოვენიას, მისი სალდო დადებითია.

თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ, როგორც საერთაშორისო საფინანსო წრეებში თვლიან, ქვეყანა მაშინ არის საგანგაშო მდგომარეობაში, როდესაც მიმდინარე ანგარიშების უარყოფითი სალდო 8%-ს აღემატება, ვნახავთ, რომ ახალი წევრი ქვეყნებიდან ასეთ სიტუაციაში მხოლოდ ლატვიაა აღმოჩენილი.

ამ საკითხზე მსჯელობისას ძალაუფლებურად გვახსენდება გერმანელი ეკონომისტის ფ. ლისტის შეხედულება. კერძოდ, ინგლისელ ეკონომისტთან რ. კობდენტან პოლემიკისას მან შემდეგი აზრი გამოთქვა: ვაჭრობის თავისუფლება ეს ისეთი ფუფუნებაა, რომელზეც უფლება თავის თავს მხოლოდ ძალიან მდიდარმა ქვეყნებმა შეიძლება მისცენ.*

* იხ. ი. ვ. კრუზე, „მსოფლიო ეკონომიკა 1945 წლიდან ჩვენს დღემდე“, რუსულ ენაზე, მოსკ. 1996 წ. გვ. 47^ა.

ცხრილი №50

ახალი წიგრი ძველებს ძველებს საბაღმდელო
ბალანსი

ქვენი	1999წ.	2000წ.	2001წ.
მიმდინარე ანგარიშები			
ბუღალტერი	-652	-702	-842
კუპონები	-217	-456	-115
ჩაბედი	-1462	-2718	-2625
ესტონეთი	-247	-294	-340
უნგრეთი	-2082	-1327	-1105
ლატვია	-654	-493	-732
ლიტვა	-1194	-675	-574
პოლონეთი	-11553	-9952	-7166
რუმინეთი	-1296	-1363	-2317
სლოვენია	-698	-548	31
სლოვაკეთი	-980	-702	-1756
მიმდინარე ანგარიშებიდან – საეკონომიკური პალანსი			
ბუღალტერი	-1081	-1176	-1581
კუპონები	-2308	-2609	-621
ჩაბედი	-1903	-3131	-3068
ესტონეთი	-822	-767	-790
უნგრეთი	-2176	-1756	-2023
ლატვია	-1027	-1058	-1351
ლიტვა	-1405	-1104	-1108
პოლონეთი	-14379	-13168	-11675
რუმინეთი	-1092	-1684	-2969
სლოვენია	-1235	-1139	-619
სლოვაკეთი	-1092	-904	-2135
მიმდინარე ანგარიშებიდან – მომსახურება, ნაგებობა			
ბუღალტერი	314	506	544
კუპონები	2042	2049	492
ჩაბედი	1200	1414	1524
ესტონეთი	564	562	580
უნგრეთი	1387	1771	2159
ლატვია	336	443	487
ლიტვა	305	380	457
პოლონეთი	-1631	-1686	-976
რუმინეთი	-419	-254	-209
სლოვენია	354	450	502
სლოვაკეთი	218	438	480

ბოლო წლებში, თუმცა ნელი ტემპებით, მაგრამ მაინც, ამ მხრივ სწორდება მდგომარეობა. კერძოდ, თუ 1997 წელს, ანუ მაშინ, როდესაც მიმდინარე ანგარიშების უარყოფითმა საღდომ თავის პიკს მიაღწია, იგი შეადგენდა მშპ-ს 13.9 პროცენტს, შემდეგ თანდათან დაეცა და 2001 წლისათვის მინუს 6.6 პროცენტს გაუთანაბრდა.

ცხადია, ეროვნული მეურნეობის დარგების (მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, მშენებლობა და სხვ.) განვითარება ახალ წევრ ქვეყნებს საშუალებას აძლევს გაზარდონ ქვეყანაში საცალო ვაჭრობის მოცულობები, რაც ცხრილი №51-დანაც ჩანს:

ცხრილი №51

საცალო ვაჭრობა ახალ წევრ ქვეყნებში
(პროცენტულად წინა წელთან შედარებით)

ქვეყნები	1999წ.	2000წ.	2001წ.
ბულგარეთი	126.0	120.8	106.4
ჟიმბაბუვე	99.3	105.8	105.5
ჩეხეთი	103.5	104.3	104.6
ესტონეთი	104.4	116.7	112.3
უნგრეთი	107.7	101.9	105.3
ლიტუა	112.8	109	109.5
ლატვია	87.8	113.8	108.2
პოლონეთი	116.2	101.5	100.1
რუმინეთი	95.8	96.6	100.4
სლოვენია	102.8	107.8	107.5
სლოვაკეთი	-	-	104.8

თავი 7. საზიანმო საკრედიტო პრობლემა

სახელგანთქმული ფანტასტიური ნოველების ავტორის, 87 წლის ინგლისელი არტურ კლარკის აზრით, 2016 წლისათვის მთელ მსოფლიოში ყველა სახის ეროვნული ვალუტა გაუქმდება. ძნელი სათქმელია, რატომ გამოთქვა ასეთი აზრი შეუმცდარი პროგნოზების დიდოსტატმა, რადგან ჯერჯერობით ალბათ ყველა ქვეყანაში მონეტარიზაციის კოეფიციენტი (გამოითვლება ბანკებსა და მოსახლეობის ხელთ არსებული ნაღდი ფულის შეფარდებით ქვეყანაში წარმოებულ მშპ-თან) სწრაფი ტემპებით იზრდება.

კერძოდ, 2001 წლის მონაცემებით, ეს მაჩვენებელი ევროზონის ქვეყნებში შეადგენდა თითქმის 80%, შეერთებულ შტატებშიც ამდენივეს. იგი კიდევ უფრო მაღალია გაერთიანებულ სამეფოში და 95 პროცენტს აღემატება.*

რაც შეეხება გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს, მათ შორის ევროკავშირის ახალ წევრებსაც, აქ იგი ჯერჯერობით დაბალია. მაგალითად, პოლონეთში მონეტარიზაციის კოეფიციენტი 44 პროცენტის დონეზეა.**

ამის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი ცხრილი №52.

როგორც ცხრილი №52 ჩანს, მიმოქცევაში მყოფი ფულის მოცულობა მშპ-თან მიმართებაში ჯერ კიდევ დაბალია ახალ წევრ ქვეყნებში. იგი საშუალოდ 5.6%-დან (რუმინეთში) 29.7%-მდე (ესტონეთში) მერყეობს.

* მონაცემების ბაზად გამოყენებულია International Financial Statistics

**წყარო: R. Kokoszczynski – Czynniki strukturalne we współczesnych teoriach, ვარშავა, 2002

ეს მაჩვენებელი საშუალოდ ყველა ახალი ნევრი ქვეყნისათვის 17.9%-ს შეადგენს.

ანალოგიური მაჩვენებელი საქართველოში 2002 წელს შეადგენდა 6.1%-ს. შეიძლება ითქვას, რომ თუმცა ეს მაჩვენებელი რუმინეთში არსებულ მაჩვენებელზე ოდნავ მაღალია, მაგრამ იგი ჩამორჩება ახალი ნევრი ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებელს.

ცხრილი №52

ახალ ნევრ ქვეყნებში ნაღდი ფულის მოცულობა და მისი ზრდის მაჩვენებელი 1999–2001 წლებში

(ეროვნულ ვალუტაში, მილიარდი)

ქვეყნები	1999წ.	2000წ.	2001წ.	ზრდა 2001 წელს 1999 წელთან შედარებით, %	ნაღდი ფულის მოცულობა მიმოქცევაში მშ-თან მიმართებაში, %
ბულგარეთი	3302	3978	4884	47.9	18.5
ტურქია	1.040	1.081	1.102	5.9	18.7
ჩეხეთი	447.8	497.7	583.6	30.3	27
ესტონეთი	19.3	23.4	28.7	21.2	29.7
უნგრეთი	2135.6	2378.3	2775.9	30	18.7
ლატვია	0.611	0.745	0.842	37.8	17.7
ლიტვა	5.3	5.7	6.7	26.4	14
პოლონეთი	111.4	106.5	118.3	6.2	15.8
რუმინეთი	29668.9	16331.1	64308.6	116.8	5.6
სლოვენია	363.7	385.9	462.5	27.2	10.1
სლოვაკეთი	153.9	187.2	228.5	48.5	23.1

აქვე უნდა ითქვას, რომ მიმოქცევაში არსებული ნაღდი ფულის მოცულობა საქართველოში 2002 წელს წინა წელთან შედარებით გაიზარდა 18.4%-ით და 509 მილიონ ლარს გაუტოლდა; თუმცა ზრდის ეს მაჩვენებელი ალემატება კვიპროსის და პოლონეთის ანალოგიურ მაჩვენებელს, მაგრამ იმის გათვალისწინებით, რომ ჩვენთან ჯერ კიდევ დაბალია მაჩვენებელი, რომელიც გამოსახავს ნაღდი ფულის მშპ-თან მიმართებას, უნდა ითქვას, რომ ამ მხრივ საქართველოში ჯერ კიდევ უდიდესი რეზერვები არსებობს.

ფულის მასის შეფარდება მშპ-თან ასევე დაბალია რუსეთშიც, სადაც იგი 15 პროცენტს არ აღემატება. ექსპერტების აზრით, განვითარებულ ქვეყნებში ფულის მასის შეფარდება მშპ-თან 60-120%-ის ფარგლებში მერყეობს, ხოლო გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში - 25-30%-ის ტოლია*.

საბანკო დანესებულებების მომსახურების მხრივ (ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს მათი რაოდენობრივი მხარე), საქართველო საკმაოდ კარგად გამოიყურება. მაგალითად, თუ ეკონომიკურად უფრო განვითარებულ ლიტვაში ყოველ 350 ათას მოსახლეზე მოდის ერთი კომბანკი, საქართველოში ეს მაჩვენებელი დაახლოებით 180 ათას მოსახლეზეა. ლიტვაში მოქმედებს 10 კომბანკი, საქართველოში - 23.

ჯერჯერობით ახალ წევრებს ძალზე მოკრძალებული მაჩვენებელი გააჩნიათ საბანკო სისტემის კუთრი წონისა ეკონომიკაში (ანგარიშობენ საბანკო აქტივების ხვედრი წილით მშპ-ს მიმართ). კერძოდ, თუ 2001 წელს შვეიცარიაში იგი შეადგენდა 350 პროცენტს, დიდ ბრიტანეთში 300-ს, გერმანიაში 98-ს, ჩეხეთში იგი უდრის 98 პროცენტს, ესტონეთში 53-ს, პოლონეთში 50-ს. აქვე უნდა ითქვას, რომ ეს მაჩვენებელი კიდევ უფრო დაბალია

* იხ. ჟურნალი „ДЕНЬГИ И КРЕДИТ“, 2002 წლის № 5

დსთ-ს ქვეყნებში. მაგალითად, იმავე წელს რუსეთში იგი შეადგენს 38%-ს, ყაზახეთში – 25-ს, ხოლო უკრაინაში 15-ს.

განვიხილოთ პერიოდში ეკონომიკური რეფორმები, რომლებიც ხორციელდებოდა ახალ წევრ ქვეყნებში, შეეხო როგორც ბანკების რიცხოვნობას, ისე მათ ისეთ ძირითად ფუნქციებს, როგორიცაა დეპოზიტების აკუმულირება და კრედიტების გაცემა. ამასთანავე მოხდა სახელმწიფო ბანკების კერძო პირების ხელში გადასვლა, კომერციული ბანკების შერწყმა-გაერთიანება და შედეგად მათი გამსხვილება, დეპოზიტებზე დანარიცხების შემცირება, ასევე კრედიტების გაზრდა და ა. შ. აღნიშნულის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი ცხრილი №53:

ცხრილი №53

ახალი წევრი ქვეყნების კომბანკების საპროცენტო ბანაკებითი ანაზრებები, %-ში

ქვეყნები	1999წ.	2000წ.	2001წ.
ბულგარეთი	3.3	3.2	3.2
კვიპროსი	6.5	6.5	4.8
ჩეხეთი	4.5	3.4	3.0
ესტონეთი	3.3	4.5	2.6
უნგრეთი	12.8	9.9	8.3
ლატვია	5.3	4.4	5.3
ლიტვა	4.1	3.7	2.7
პოლონეთი	16.8	17.1	11.8
რუმინეთი	45.8	31.1	26.6
სლოვენია	7.6	10	9.9
სლოვაკეთი	12.8	8.6	6.2

ცხადია, დეპოზიტებზე პროცენტების შემცირება კომბანკებს საშუალებას აძლევს შეამცირონ აგრეთვე კრედიტებზე საპროცენტო განაკვეთები. ამ ქვეყნებში აღნიშნულ მაჩვენებლებს შემდეგი სახე აქვთ:

ახალი ნაპრი ქვეყნების კომპანების
საპროცენტო განაკვეთები კრედიტებზე, %-ში

ქვეყნები	1999წ.	2000წ.	2001წ.
ბულგარეთი	13.3	12.2	11.7
კიპროსი	8	8	7.5
ჩეხეთი	8.7	7.2	7.0
ესტონეთი	8.6	8.4	9.8
უნგრეთი	15.8	12.9	11.3
ლატვია	13.9	12.1	10.8
ლიტვა	13.1	12.1	9.7
პოლონეთი	19	21.5	14
რუმინეთი	65.9	53.5	45.1
სლოვენია	12.4	15.8	15.2
სლოვაკეთი	16.8	11.8	9.3

1999-2001 წლებში დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთი თითქმის ყველა ახალ ნეერ ქვეყანაში შემცირდა, გარდა ლატვიისა, სადაც იგი ერთ დონეზე შენარჩუნდა და სლოვენიისა, სადაც იგი გაიზარდა კიდევ 10%-მდე. საანალიზო პერიოდში დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთი განსაკუთრებით შემცირდა ჩეხეთში (44%-ით), უნგრეთში (34.5%-ით), და ა. შ. ამჟამად, ეკონომიკური თვალსაზრისით, ყველაზე შემოსავლიანია დეპოზიტი რუმინეთში (წლიური 26.4%) და პოლონეთში - (11.8%).

7.1 დეპოზიტების დაზღვევა – ადგილობრივი ფინანსური რესურსების მობილიზაციის სტიმული

დეპოზიტების ბანკებში მობილიზაციას განსაკუთრებით ხელს უწყობს დეპოზიტების დაზღვევა. ქვეყანაში, სადაც ადგილი აქვს დეპოზიტების დაზღვევას, მოქალაქეები გაცილებით მეტად ენდობიან ბანკებს, აქ მეტია დეპოზიტების საერთო მოცულობები, და შესაბამისად, ეროვნულ მეურნეობაში კაპიტალური დაბანდებების წყაროც.

ამიტომ, რომ აღნიშნული საკითხი ევროკავშირის ქვეყნებში ძირითადად გადანაცვებულია. კერძოდ, ყველა ამ ქვეყანაში ის მინიმალური სადეპოზიტო თანხა, რომელიც ას პროცენტთან დაზღვევას ექვემდებარება, წარმოადგენს 20 ათას ევროს, ხოლო მაქსიმალური-103 ათასს. ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, აქ არ არსებობს რაიმე განსაზღვრული მაჩვენებელი, რომლის დაცვაც ევროკავშირის ყველა ქვეყანას ევალება. უბრალოდ, 1994 წელს მიღებული დირექტივით ყველა ქვეყანას ევალება მინიმალურ, 20 ათას ევრომდე აუცილებლად დააზღვიოს დეპოზიტები, მის ზევით ამ განაკვეთის განსაზღვრა უკვე თავად ცალკეული ქვეყნის საქმეა. ამიტომ არის, რომ საფრანგეთმა 70 ათასი ევროთი განსაზღვრა ეს მაჩვენებელი, იტალიამ - 103 ათასი ევროთი და ა. შ.

ერთ-ერთ სერიოზულ საკითხს, რომლის განხორციელების წინაშეც ევროკავშირის ახალი წევრები დადგებიან, სწორედ დეპოზიტების დაზღვევის საკითხი წარმოადგენს. თუმცა, ევროკავშირის ზოგიერთ ახალ წევრს ქვეყანას იგი მნიშვნელოვანწილად უკვე გადაჭრილი აქვს. დეპოზიტების დაზღვევაზე საკამაოდ ინტენსიურად მუშაობენ გარდამავალი ეკონომიკის და მათ შორის, განსაკუთრებით, ახალ წევრ ქვეყნებში, მაგალითად, ის მინიმალური თანხა, რომლის ბანკიდან გამოტანის საშუალებაც ექნება მეანაბრეს მისი გაკოტრების შემთხვევაში, პოლონეთში შეადგენს 22,5 ათასი ევრო (აქ მეანაბრე ათას ევრომდე ანაბარზე მიიღებს 100 პროცენტით, ხოლო დანარჩენ თანხაზე, აღნიშნულ 22,5 ათასი ევრომდე, 90 პროცენტით).

საინტერესოა ისიც, რომ საქართველოს ეროვნულ ბანკსა და ქვეყნის საბანკო ასოციაციაში უკვე მუშაობენ დეპოზიტების დაზღვევის პრობლემაზე. სპეციალისტების განცხადებით, კანონი დეპოზიტების დაზღვევის შესახებ 2007 წლისათვის იქნება.

ბანკის ბაპოტრების შემთხვევაში დაპოზიტების
ასპროცენტისანი დაცვის გარანტირებული ლიმიტი,*
ათას ევროში

საერთოდ, ევროკავშირის ქვეყნებში დეპოზიტების
დაზღვევას შემდეგი სახე აქვს:

ავსტრია.....	20
ბელგია.....	20
დანია.....	40
ფინეთი.....	25
საფრანგეთი.....	70
საბერძნეთი.....	20
ესპანეთი.....	20
ჰოლანდია.....	20
ირლანდია.....	23
ლუქსემბურგი.....	20
გერმანია.....	20
პორტუგალია.....	25
შვედეთი.....	28
დიდი ბრიტანეთი.....	47,5
იტალია.....	103

7.2 საპროცენტო განაკვეთის რეგულირების პრობლემები

ცხადია, საანალიზო პერიოდში, როდესაც შემცირდა
საპროცენტო განაკვეთები კომბანების მიერ მობილიზებულ
დეპოზიტებზე, დაბლა დაინია ასევე პროცენტმა გაცემულ

*ყმახეთსა და რუსეთშიც მუშაობენ დეპოზიტების დაზღვევისათვის.
მაგალითად, ყმახეთში ბანკის გაკოტრებისას მეანაბრე გარანტირებულად
მიიღეს 30 საშუალო თვიური ხელფასის ექვივალენტურ თანხას. შედეგად,
დეპოზიტების დაზღვევას „საბანკო საიდუმლოების“ კანონის ამოქმედებასთან
ერთად მოჰყვა ანაბრების 10-ჯერ ზრდა ბოლო ხუთ წელიწადში.

რუსეთში დეპოზიტების დაზღვევის სისტემა 2005 წელს ამოქმედდა. ამ
ქვეყანაში ბანკის გაკოტრების შემთხვევაში მეანაბრე მიიღეს 10 თვის
საშუალო ხელფასის ოდენობის თანხას.

კრედიტებზეც. კერძოდ, იგი შემცირდა 27.3 პროცენტით უნგრეთში, 31.6 პროცენტით რუმინეთში და ა. შ. დღეისათვის, ეკონომიკური თვალსაზრისით, ყველაზე ხელსაყრელია კრედიტის აღება ჩეხეთში, კვიპროსში და ა. შ.

საქართველოში დეპოზიტებზე საპროცენტო დანარიცხები გაცილებით მაღალია, ვიდრე ახალი წვერი ქვეყნების უმრავლესობაში. კერძოდ, წლიური საპროცენტო განაკვეთები შემდეგნაირად წარმოგვიდგება:

	ეროვნულ ვალუტაში:	უცხოურ ვალუტაში:
მოთხოვნამდე	2	5
1 თვემდე	8	8
1-3 თვემდე	9	10
3-6 თვემდე	11	10
6-9 თვემდე	13	12
ერთ წელზე მეტი	11	11

ცხადია, მაღალი საპროცენტო განაკვეთები დეპოზიტებზე იწვევს ასევე მაღალ საპროცენტო განაკვეთებს კრედიტებზე. კერძოდ, სესხებზე წლიური საპროცენტო განაკვეთები შემდეგნაირად წარმოგვიდგება:

ეროვნულ ვალუტაში: უცხოურ ვალუტაში:
(ძირითადად აშშ
დოლარი)

1 თვემდე	28	29
1-3 თვემდე	28	25
3-6 თვემდე	22	25
6-9 თვემდე	22	21
ერთ წელზე მეტი	17	19

სესხზე, რომლის დაფარვაც კრედიტორმა შეიძლება მოითხოვოს ნებისმიერ დროს, ეროვნულ ვალუტაში 20-

26%-ს შორის მერყეობს, ხოლო უცხოურში - 16-25-ს შორის.

ქართველ ბიზნესმენებს სხვადასხვა ქვეყანაში ოპერაციების განსახორციელებლად, ხოლო უცხოელ ბიზნესმენებს საქართველოში სამოღვაწეოდ აშშ დოლართან და ევროსთან ერთად სჭირდებათ ჩვენი ეროვნული ვალუტაც და ასევე ზოგიერთი სხვა უცხოური ვალუტაც. მათი შეძენის შესაძლებლობაც მათ თბილისის ბანკთაშორის სავალუტო ბაზარზე ეძლევათ. აქ ვალუტათა ყიდვა-გაყიდვის შედეგად დგება ასევე მათი კურსი ლართან თუ ერთმანეთთან მიმართებაში.

ცხრილი №56

თბილისის ბანკთაშორის სავალუტო ბაზარზე კოტირებული ახალი ნაშრი ქვეყნების ვალუტების მიმართ ლარის გაცვლითი კურსები

ქვეყნები	უცხოური ვალუტა	ლარი	2002 წლის 26 მარტი	2003 წლის 22 მარტი	პროცენტული ცვლილება 2003 წელს წინა წელთან შედარებით
ბელგარეთი	დოი	1	1.1629	1.1257	-3.2
ესპარეი	ფუნტი	1	—	1.1547	—
ჩეხეთი	კრანა	1	0.0715	0.0705	-1.4
ესტონეთი	კრანი	10	1.4513	1.3859	-4.6
უნგრეთი	ფორინტი	100	0.9223	0.9304	+0.9
ლატვია	ლატი	1	3.6333	3.5354	-2.9
ლიტვა	ლიტი	10	6.5877	6.2657	-4.9
პოლონეთი	ზლოტი	1	0.5268	0.5515	+4.7
რუმინეთი	ლეი	19000	0.6380	0.6365	-0.3

როგორც ვხედავთ, საანალიზო პერიოდის (2002 წლის 26 მარტი — 2003 წლის 22 მარტი) მანძილზე

ლარის კურსი გამყარებულია პოლონური ზლოტისა და უნგრული ფორინტის მიმართ. რაც შეეხება დანარჩენი ახალი წვერი ქვეყნების ეროვნულ ვალუტებს (გარდა კვიპროსის, სლოვენიისა და სლოვაკეთისა, რომელთა კოტირებაც არ ხდება თბსბ), მათ მიმართ ლარის კურსი საანალიზო პერიოდში - შემცირდა.

ახალი წვერი ქვეყნების ეროვნული ვალუტების კურსის ცვლილებას აშშ დოლარისა და ევროს მიმართ საანალიზო პერიოდში შემდეგი სახე ჰქონდა:

ცხრილი №57

ეროვნული ვალუტების კურსი აშშ დოლარის მიმართ

ქვეყნები	ეროვნული ვალუტა და მისი ნიშნული	1999 წ.	2000 წ.	2001 წ.	ერის შუალა დოლარის მიმართ	ერის შუალა ევროს მიმართ
ბულგარეთი	ლუი BGN	1.8364	2.1233	2.1847	-16	0
კიპროსი	ფუნტი CYP	0.543	0.622	0.643	-15.6	+0.5
ჩეხეთი	კრონა CZK	34.6	38.59	38.04	-9	+7.6
ესტონეთი	კრონა EEK	14.7	17	17.5	-16	0
უნგრეთი	ფორინტი HUF	237.31	282.27	286.54	-17.2	-1.5
ლატვია	ლატი LVL	0.585	0.608	0.628	-6.9	+10
ლიტვა	ლიტი LTL	4.000	4.000	4.000	0	+16.1
პოლონეთი	ზლოტი PLN	3.9575	4.3464	4.3464	-3	+13.3
რომინეთი	ლეუ ROL	15332.9	21692.7	23075.6	-47.3	-38
სლოვენია	ტოლარი SIT	181.77	222.68	242.75	-25.2	-12
სლოვაკეთი	კორუნა SKK	41.42	46.20	48.35	-13.8	+1.9

1999-2001 წლებში აშშ დოლართან მიმართებაში ახალი წვერი ქვეყნების ეროვნული ვალუტებიდან ყველაზე მეტად

გაუფასურდა რუმინული ლეი, რომელმაც 47.3%-ით განიცადა დევალვაცია, სლოვენურმა ტოლარმა დევალვაცია განიცადა 25.2%, უნგრულმა ფორინტმა – 17.2%, ესტონურმა კრონამ – 16%-ით, ბულგარულმა ლევმა – 16%-ით და ა. შ. რაც შეეხება ლატვიურ ლატს, მისი კურსი საანალიზო პერიოდში დოლარის მიმართ არ შეცვლილა.

ევროს მიმართ ახალი წევრი ქვეყნების ეროვნული ვალუტის მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილმა დაკარგა კურსი, დანარჩენები კი პირიქით - საანალიზო პერიოდში განმტკიცდა კიდევ. კერძოდ, 1999-2001 წლებში ევროსთან მიმართებაში გამყარდა ისეთი ქვეყნების ეროვნული ვალუტების კურსები, როგორიცაა კვიპროსის, ჩეხეთის, ლატვიის, ლიტვის, პოლონეთის და სლოვაკეთის. ამავე პერიოდში ევროსთან შედარებით გაუფასურდა უნგრეთის, რუმინეთის და სლოვენიის ეროვნული ვალუტები. მხოლოდ ბულგარეთისა და ესტონეთის შესახებ შეიძლება ითქვას, რომ ამ ქვეყნების ეროვნულ ვალუტებს საანალიზო პერიოდში ევროს მიმართ კურსი არ შეუცვლიათ.

ძნელია იმ დასკვნის გაკეთება, თითქოს ამ ქვეყნების ეროვნული ვალუტების კურსის ცვლილება პირდაპირ კავშირში იყოს მხოლოდ მათი ეროვნული მეურნეობის განვითარების ტემპებთან. ეს ჩვენს მიერ მოპოვებული ციფრობრივი მასალების ანალიზიდან არ დასტურდება. თუმცა, ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადობა უდიდეს გავლენას რომ ახდენს მისი ეროვნული ვალუტის კურსის ცვლილებაზე, დღეს ამის თაობაზე უკვე აღარავინ დაობს.

აქვე გვინდა წარმოვადგინოთ დსთ-ს ქვეყნების ეროვნული ვალუტების კურსების ცვლილებებიც 1995-2003 წლების მანძილზე. ქვემოთ მოთავსებულ ცხრილში ეკონომიკის სწორედ ამ სფეროს ამსახველი მონაცემებია მოტანილი:

ეროვნული ვალუტის კურსი დოლარის მიმართ
დსთ-ს ქვეყნებში

	1995	2003
აშერბაიჯანის მანათი	4417	4911
სომხური დრამი	405.93	578.80
ბელორუსის რუბლი	11525	2075
ქართული ლარი	1.29	2.15
ყაზახეთის ტენგე	60.93	149.58
ყირგიზეთის სომი	10.82	43.70
მოლდოვას ლეი	4.50	13.94
რუსეთის რუბლი	4554	30.69
ტაჯიკეთის სომონი	107.59	3.06
თურქმენეთის მანათი	110.42	5200
უზბეკეთის სუმი	29.81	971.47
უკრაინის გრივნა	147.3	5.33

ზემოთაც ვთქვით, რომ გარდამავალი ეკონომიკის და მათ შორის, განსაკუთრებით, ახალ წევრ ქვეყნებში, ეროვნული მეურნეობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სფეროს საბანკო წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, მკითხველი ინტერესით გაეცნობა ერთ-ერთი ახალი წევრის, პოლონეთის საბანკო სისტემას, რომელსაც ქვემოთ წარმოგიდგენთ.

7.3 უმნიშვნელოვანესი მოვლენა ევროპის ისტორიაში

ეკონომისტების და ისტორიკოსების, პოლიტიკოსებისა და სოციოლოგების თვალსაზრისით, ევროპის ეკონომიკური და სავალუტო კავშირის შექმნა XX საუკუნის უდიდეს მოვლენად შეიძლება ჩაითვალოს. ზოგი მას თავისი მნიშვნელობით მეოთხე დიდ მოვლენადაც კი მიიჩნევს პირველი და მეორე მსოფლიო ომებისა და 1989 წელს

სოციალისტური ბანაკის დაშლის შემდეგ. ექსპერტების აზრით, ევროკავშირის აღმოსავლეთით გაფართოების პერსპექტივამ მოითხოვა ასევე სავალუტო კავშირის შექმნაც. საერთო ვალუტის შემოღების იდეა ფრანსუა მიტერანს ეკუთვნის. ამ გზით მას ენადა ფედერაციული გერმანია კიდევ უფრო მჭიდროდ დაეკავშირებინა დასავლეთ ევროპასთან. ამ აზრს მხარი დაუჭირა ჰელმუტ კოლმაც, რომელიც შიშობდა, პოსტკომუნისტური ქვეყნების სოციალისტური ბანაკიდან გამოსვლის შემდეგ ევროპის ძლიერ პოლიტიკურ ერთეულად ჩამოყალიბება სხვა მეთოდებით უკვე თითქმის შეუძლებელი გახდებოდა და ასეთი კავშირის შეუქმნელად ევროპის ერთიანობას ბზარი გაუზრდებოდა.

სავალუტო კავშირის შექმნის შესახებ გადამწყვეტილება მიღებულ იქნა 1991 წლის 12 დეკემბერს ევროკავშირის ქვეყნების შეხვედრაზე მასატრიხტში. იმ პირობების გაცნობა, რომლებიც უნდა შესრულებულიყო კავშირის შესაქმნელად, ნათლად გვიჩვენებს, რომ სავალუტო კავშირის ჩამოყალიბებაზე გადამწყვეტი ხმა გერმანელებს ეკუთვნოდათ. კერძოდ, მათი გავლენით ჩამოყალიბდა 5 ძირითადი პირობა კავშირში შემავალი ქვეყნებისათვის, რომელთა შესრულება, როგორც მაშინ ჩანდა, ევროპის სახელმწიფოთა უმრავლესობისათვის შეუძლებელი იყო. მაგალითად, ბიუჯეტის სტრუქტურული დეფიციტი არ უნდა ყოფილიყო მშპ-ის 3%-ზე მეტი; სახელმწიფოს ვალს არ უნდა გადაეჭარბებინა მშპ-ის 60%-თვის, ინფლაციის წლიურ დონეს არ უნდა გადაემეტებინა 1,5 პროცენტზე მეტად ევროკავშირის ქვეყნებიდან ანალოგიური ყველაზე საუკეთესო მაჩვენებლისათვის (ამჟამად ევროკავშირში საუკეთესო ინფლაციის მაჩვენებელი (წლიური) 0.5 პროცენტია ავსტრიაში); გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთი არ უნდა გადასცილებოდა 2 პროცენტზე მეტად ევროკავშირის მასშტაბით საუკეთესო მაჩვენებელს (ამჟამად ამ ქვეყნებში

მისი მაქსიმალური დონეა 7,7%); სავალუტო კავშირში შემსვლელი ქვეყნის ვალუტა სულ ცოტა ბოლო ორი წლის განმავლობაში მოქცეული უნდა ყოფილიყო ევროპის სავალუტო სისტემაში დევალვაციის გარეშე (ცნობისათვის: ევროპის სავალუტო სისტემაში დაუშვებელია ვალუტის კურსის ზევით ან ქვევით 15%-ზე მეტად გადახრა). ცხრილში ნაჩვენებია, თუ რა სახე აქვს ევროპის ქვეყნებში ზემოთ განხილულ პრობლემებს:

ცხრილი №59

ფინანსური ნონასწორების კრიტერიუმები
მაასტრიხტის მოთხოვნით*

1	2	3	4	5	6			
მაასტრიხტის მოთხოვნით		6.0	3.0	3.2	7.7			
	1997	1998	1997	1998	1997	1998	1998	
ავსტრია	66.1	64.7	2.5	2.3	1.1	1.5	5.6	არა
ბელგია	122.2	118.1	2.1	1.7	1.4	1.3	5.7	+
დიდი								
ბრიტანეთი	53.4	53.0	1.9	0.6	1.8	2.3	7.0	+
დანია	65.1	59.5	-0.7**	-1.1	1.9	2.1	6.2	+
ფინეთი	55.8	53.6	1.1	-0.3	1.3	2.0	5.9	+
საფრანგეთი	58.0	58.1	3.0	2.9	1.2	1.0	5.5	+
გერმანია	61.3	61.2	2.7	2.5	1.4	1.7	5.6	+
საბერძნეთი	108.7	107.7	4.0	2.2	5.2	4.5	9.8	+
ირლანდია	66.3	59.5	-0.9	-1.1	1.2	3.3	6.2	+
იტალია	121.8	118.1	2.7	2.5	1.8	2.1	6.7	+
ლუქსემბურგი	6.7	7.1	-1.7	-1.0	1.4	1.6	5.6	+
პოლანდია	72.1	70.0	1.4	6	1.8	2.3	5.5	+
პორტუგალია	62.0	60.0	2.5	2.2	1.8	2.2	6.2	არა
ესპანეთი	68.8	67.4	2.6	2.2	1.8	2.2	6.3	+
შვედეთი	76.6	74.1	0.8	-0.5	1.9	1.5	6.5	არა

* წყარო: ევროსაბჭოს კომისია

** მიწის ნიშნავს ბიუჯეტის შემოსავლების გადაჭარბებას ხარჯებზე.

1. ქვეყნები
2. ქვეყნის ვალი მშპ-სთან მიმართებაში
3. ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-ის მიმართ
4. ინფლაციის წლიური მაჩვენებელი %-ში
5. გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთი
6. ევროსავალუტო სისტემაში ყოფნა

გერმანელებმა შეძლეს მომავალი ევროპის ცენტრალური ბანკის (ეცბ) სტრუქტურისა და საქმიანობის წესის მაქსიმალურად დამსგავსება ბუნდესბანკის სტრუქტურასა და საქმიანობის წესისათვის. მისი განთავსების ადგილადაც ფრანკფურტი შეირჩა. ამავე დროს ეცბ თავისი სტატუსით უფრო დამოუკიდებელია, ვიდრე, ვთქვათ, აშშ ფედერალური რეზერვების სისტემის მმართველობა. მისი საბჭოს წევრებს აკრძალული აქვთ რაიმე ინსტრუქციის მიღება რომელიმე პოლიტიკური ძალისა თუ რომელიმე ქვეყნის ხელისუფლებისაგან, მას არა აქვს უფლება გამოყოს სუბსიდიები რომელიმე ქვეყნის ბიუჯეტის დეფიციტის დასაფარავად; ბანკის საქმიანობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიზანია “ფასების სტაბილურობის შენარჩუნება” (მიუხედავად იმისა, რომ ამან, შესაძლოა, ეკონომიკის დინამიზმი დაარღვიოს). ბანკის მონეტარულ პოლიტიკას აყალიბებს მისი საბჭო (თავმჯდომარე, ვიცე-თავმჯდომარე და 4 წევრი, რომლებიც დანიშნული არიან 8 წლის ვადით), ევროპის სავალუტო კავშირის ცენტრალური ბანკების თავმჯდომარეებთან ერთად. ასეთმა მკაცრმა მოთხოვნებმა ევროსა და საერთოდ, სავალუტო კავშირის მიმართ დაარწმუნა გერმანიის საზოგადოებრივი აზრი, რომ ევრო ისეთივე მტკიცე ვალუტა იქნებოდა, როგორიც მარკაა. ასეთი მოთხოვნები თავდაპირველად მაინც გამორიცხავენ ევროპის სამხრეთ ქვეყნებს, რომელთაც ტრადიციულად სუსტი ბიუჯეტი და მაღალი ინფლაცია ახასიათებთ.

ვინაიდან ევროპის სავალუტო კავშირში შემსვლელ სახელმწიფოთა ასეთ შეფასებებს საფუძვლად უნდა დადებოდა 1997 წელს მიღწეული მდგომარეობა, ზოგიერთმა ქვეყანამ გარკვეულ "ემბაკობასაც" მიმართა. მაგალითად, იტალიელები სწორედ ამ წელს შეეცადნენ თავიანთი ოქროს მარაგის ნაწილის გაყიდვას ბიუჯეტის დეფიციტის დასაფარავად; საფრანგეთში დააჩქარეს ტელეკომის პრივატიზება (6,3 მლრდ აშშ დოლარად), რამაც ბიუჯეტის დეფიციტი 0,5%-მდე შეამცირა მშპ-ს მიმართ. გერმანელები მაინცდამაინც დიდ წინააღმდეგობას ვერ უწევდნენ ამ ქვეყნის ხელისუფალთა ამგვარ მოქმედებას, რადგან მათაც აღმოსავლეთ გერმანიის შეერთებამ გარკვეული "ბიუჯეტური" სირთულეები შეუქმნა. ამასთან, ამ ქვეყნის ვალმაც მშპ-ს 60 პროცენტს გადააჭარბა და კვლავაც იზრდება (ამ მხრივ კიდევ უფრო მძიმე მდგომარეობაა იტალიასა და ბელგიაში, სადაც საგარეო ვალი მშპ-ს 120% შეადგენს). მაასტრიხტში ხელშეკრულების გაფორმებისას ისე ჩანდა, რომ სავალუტო კავშირში ჯერჯერობით მხოლოდ ჩრდილოეთ ევროპის ქვეყნები შევიდოდნენ (ეკონომიკურად გაცილებით ძლიერნი სამხრეთ ევროპის ქვეყნებზე), მაგრამ 1993 წლიდან სწრაფი ტემპებით იწყო გაძლიერება ესპანეთისა და პორტუგალიის საფინანსო სისტემამ. მალე მათ ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-ს მიმართ 2,2 პროცენტამდე შეამცირეს, ხოლო სახელმწიფო ვალი კი ოდნავ აჭარბებდა მშპ-ს 60 პროცენტს. უფრო მკვეთრად გააუმჯობესეს ეკონომიკური მდგომარეობა იტალიელებმა, რომელთაც რადიკალურად გაზარდეს გადასახადები და შეამცირეს ბიუჯეტის ხარჯები. ამის შედეგად ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-ის მიმართ 2,7%-მდე დაეცა (ადრე ეს მაჩვენებელი იტალიაში 6-7 პროცენტს შეადგენდა). 1993 წლიდან ევროპის სავალუტო კავშირში შემავალ 11 ქვეყანაში ინფლაცია 4 პროცენტიდან

1.6 პროცენტამდე, ხოლო ბიუჯეტის დეფიციტი - 5,5-დან 2,5 პროცენტამდე დაეცა. სავალუტო კავშირის ფორმირებას, საერთო ევროპული ვალუტის შემოღებას ხელი უნდა შეეწყოს ერთიანი ევროპული ბაზრის შექმნისათვის. ეს განსაკუთრებით ხელსაყრელი იქნებოდა ვალუტის კონვერტირებისას არსებული დიდი დანაკარგების სალიკვიდაციოდ. მაგალითად, სავალუტო კავშირის ფორმირების დროს 100 ფრანგული ფრანკი ევროკავშირის წევრი 14 ქვეყნის ვალუტაზე რომ გადაგეზურდავებინათ, საბოლოოდ ხელთ დაგრჩებოდა მხოლოდ 50 ფრანკი. გარდა ამისა, ეს ბიზნესმენებს და ბანკებს თავიდან ააცილებდა ვალუტის კურსების ცვლილებით გამოწვეულ დანახარჯებს, რაც, ეკონომისტების გაანგარიშებით, მრავალ მილიარდს შეადგენს; ერთიანი ვალუტის არსებობისას გაცილებით უკეთაა შესაძლებელი წარმოების დაგეგმვა და ა. შ. მაგალითად, ფრანგებს მიაჩნიათ, რომ 1992 წელს განხორციელებული გირვანქა სტერლინგისა და ლირის დევალვაციის შედეგად მათ დაახლოებით მშპ-ის 1% დაკარგეს. ასეთ გაუთვალისწინებელ დანაკარგებს ევროპის სავალუტო კავშირის შექმნის შემდეგ ადგილი აღარ ექნება. ექსპერტების აზრით, ევროპის სავალუტო კავშირის შექმნით კონტინენტზე თითქმის გათანაბრდება ფასები, თუმცა გაძლიერდება კონკურენცია. დღეს ფასების "მაკრატელი" ძალზე დიდია. მაგალითად, ევროპული ქვეყნების ბაზრებზე ავტომობილის ფასი 1-3-ჯერ განსხვავდება.

ამასთან, ეკონომისტებს მიაჩნიათ, რომ მოხდება ქვეყნების დასპეციალება ცალკეული სახის საქონელზე. კერძოდ, ავტომანქანების უმთავრესი მწარმოებელი, ალბათ, გერმანია იქნება, მატარებლების - საფრანგეთი, ტელეფონების - ფინეთი (ცნობისათვის: ფინური ფიჭური ტელეფონი „ნოკია“ უკვე იკავებს ამ სახის ტელეფონების

გაზრის 1/3-ზე მეტს) და ა. შ. ევროს დაბადებასთან ერთად პირველად ბოლო 50 წლის განმავლობაში მიმოქცევაში შემოვიდა ვალუტა, რომელიც საერთაშორისო ბაზარზე არა თუ უბრალო კონკურენციას უწევს ამერიკულ დოლარს, არამედ ზოგ შემთხვევაში ჯაბნის კიდევ (მაგალითად, 2004 წლის 21 ივნისისათვის ერთი ევრო 1.20 დოლარს უდრიდა). ესკ-ის ქვეყნების 290 მლნ მოქალაქე, რომელიც აწარმოებს მსოფლიო მშპ-ის 19,4%-ს, და სადაც ვაჭრობის მოცულობა მსოფლიო ვაჭრობის მოცულობის 18.6%-ს შეადგენს (ანალოგიური მაჩვენებელი აშშ-ში შეადგენს 16.6%), იყენებს ფულის ერთეულს, რომელიც ტოლს არ უდებს მსოფლიოში ჯერჯერობით ერთ-ერთ უძლიერეს და ყველაზე პოპულარულ ვალუტას - ამერიკულ დოლარს.

აქვე უნდა ითქვას იმის შესახებაც, რომ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დამაბრკოლებელი ევროკავშირის ახალი წევრი ქვეყნებისათვის ევრო ზონაში შესასვლელად არის მათი დიდი საბიუჯეტო დეფიციტი. კერძოდ, 2003 წელს ეს მაჩვენებელი ჩეხეთში შეადგენდა მინუს 6 პროცენტს, პოლონეთში მინუს 5.8-ს, უნგრეთში მინუს 5.5, სლოვაკეთში მინუს 5-ს, სლოვენიაში მინუს 1.5. ახალი წევრი ქვეყნებიდან მხოლოდ ესტონეთს ჰქონდა პროფიციტული ბიუჯეტი და იგი შეადგენდა +0.8%-ს.

თავი 8. საგარეო და საშინაო ვალი – სახელმწიფოს პოლიტიკა მათ მიმართ

სამშობლოს ბედნიერება არ მსურს
ვიყიდო ვალითა

ვაჟა-ფშაველა

ბოლო წლებში საქართველოს კრიზისიდან გამოყვანის ღონისძიებებმა დიდი რაოდენობის ვალი დაუგროვა მას (ალსანიშნავია, რომ 1992 წლამდე საქართველოს საგარეო ვალი საერთოდ არ გააჩნდა).

ვალი და განსაკუთრებით საგარეო, მრავალმხრივ გავლენას ახდენს ქვეყანაზე. კერძოდ, იგი ზემოქმედებს მისი დამოუკიდებლობის ხარისხზე, დემოკრატიის არსებობაზე, ეკონომიკის განვითარების ტემპებზე, ბიუჯეტის სრულყოფაზე, მის სოციალურ ხასიათზე და ა. შ.

საქართველო როგორც საგარეო, ისე საშინაო ვალის მიხედვით გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის საკმაოდ მძიმედ გამოიყურება. ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით, დსთ-ს ქვეყნებს შორის იგი მხოლოდ რუსეთს ჩამორჩება. ამ მხრივ შედარებით უარეს მდგომარეობაში არიან ბალტიის ქვეყნები და ასევე ბულგარეთი.

საქართველოში კიდევ უფრო მძიმე მდგომარეობაა შექმნილი საგარეო ვალების შეფარდებით მშპ-თან. მაგალითად, დსთ-ში ამ მაჩვენებლით ჩვენზე უარეს მდგომარეობაში თითქმის არც ერთი ქვეყანა არაა. ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ აღებული ვალები არაეფექტურად იყო გამოყენებული, იგი კორუმპირებულ ჩინოვნიკთა გამდიდრებას მოემსახურა და არა ეკონომიკის აღმავლობას, მაშინ უნდა ვთქვათ,

რომ მომავალში კიდევ უფრო მძიმე მდგომარეობაში აღმოვჩნდებით.

ძნელი წარმოსადგენია, მაგრამ ფაქტია, რომ საქართველომ მთელი თავისი საგარეო ვალი ბოლო 1991-1997 წლებში დააგროვა. მარტივი გაანგარიშებით ნათელი ხდება, რომ დღეში ჩვენი ქვეყანა იღებდა საშუალოდ 1 მლნ დოლარის ვალს!! გასაოცარია, რომ ეს ფინანსური სახსრები დაიხარჯა ისე, რომ ხელშესახები ვერაფერი გაკეთდა ეროვნული მეურნეობის თითქმის ვერც ერთ დარგში. ყოველივე ეს მომავალში მაინც უნდა გავითვალისწინოთ და შევეცადოთ სესხით წარმოების საშუალებები შევიძინოთ და არა საღებავი რეზინები, ტყავის ქურთუკები და თუნდაც საკვები პროდუქტები, როგორც ეს ადრე ხდებოდა.

აღბათ მსოფლიოში არ მოიძებნება ქვეყანა, რომელსაც საგარეო ან შიდა ვალისათვის არ მიემართა. თვით ისეთ სუპერსახელმწიფოსაც კი, როგორც აშშ-ია, უდიდესი შიდა და საგარეო ვალი აქვს. პრობლემა მდგომარეობს იმაში, თუ საით, რა მიზნისაკენ მიიმართება იგი, რამდენად ეფექტურად გამოიყენება და ისიც, თუ რამდენად უმტკივნეულოდ გადაიტანს მსესხებელი ქვეყნის ბიუჯეტი მათ მომსახურებას.

როგორც შესაბამისი მონაცემებით ირკვევა (იხ. ცხრ. ქვემოთ), როგორც ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით, ასევე მშპ-თან მიმართებაშიც ყოფილი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის საგარეო ვალით ყველაზე მეტად დამძიმებულია ბულგარეთი, ესტონეთი და ლატვია. რამდენიმე წლით ადრე ასეთ ქვეყანას უნგრეთი წარმოადგენდა. კერძოდ, მისი საგარეო ვალი შეადგენდა \$31,7 მლრდ აშშ, ანუ ერთ უნგრელზე მოდიოდა \$3078 საგარეო ვალი, ხოლო ეს მაჩვენებელი მშპ-ის მიმართ შეადგენდა 70 პროცენტს. აღსანიშნავია ისიც, რომ იმ პერიოდისათვის უდიდეს მასშტაბებს მიაღწია აგრეთვე

შიდა ვალმაც. იგი საგარეოზე გაცილებით დიდი იყო და აღწევდა \$34 მლრდ, ანუ ამ ქვეყნის შიდა და საგარეო ვალი ერთად ბევრად უფრო დიდ მაჩვენებელს წარმოადგენდა, ვიდრე მისი მშპ-ი.*

საინტერესოა, დავსვათ კითხვა: რითი იყო გამოწვეული ასე დიდი საგარეო თუ საშინაო ვალის დაგროვება უნგრეთში? ეკონომისტები ამას ხსნიან როგორც ქვეყნის ხელისუფლების მცდარი ეკონომიკური პოლიტიკით, ასევე წარმოების დონის დაცემით ევროკავშირის ქვეყნებში, სადაც უნგრეთს დიდი რაოდენობის თავისი პროდუქცია შეჰქონდა. რაც შეეხება ამ ქვეყნის ხელისუფლების მცდარ ეკონომიკურ პოლიტიკას, იგი გამოიხატებოდა არაეფექტური სახელმწიფო საწარმოების სუბსიდირებაში (ამ დროს საშუალო და მსხვილი საწარმოები ჯერ კიდევ არ იყო პრივატიზირებული), სახელმწიფო მოხელეთათვის მაღალი ხელფასების დანიშვნაში და ა. შ. აღნიშნული პოლიტიკა უნგრეთში განაპირობა 1990 წელს ქვეყნის ხელისუფლების სათავეში მოსულმა ანტალის მემარცხენე-ცენტრისტული პოლიტიკური ძალის საქმიანობამ, რომელმაც პრინციპულად უცვალა სახე ჯერ კიდევ 60-იან წლებში დაწყებულ რეფორმებს. 1994 წელს უნგრეთში არჩევნების შედეგად ხელისუფლების ცვლილებასთან ერთად (იგი ხელში აიღეს მემარჯვენე, რეფორმისტულმა ძალებმა) შეიცვალა ასევე ეკონომიკური პოლიტიკაც; კერძოდ, იგი ორ ეტაპად გატარდა: ჯერ მოხდა სახელმწიფო (საბიუჯეტო) ხარჯებზე მკვეთრი კონტროლის დაწესება და ხშირ შემთხვევაში მათი შემცირებაც კი. ამავე პერიოდში მოხდა ფორინტის (ეროვნული ვალუტა) დევალვაცია. მეორე ეტაპზე გაღრმავდა სტრუქტურული რეფორმები (უპირატესად საშუალო და მსხვილი, არაეფექტური სახელმწიფო საწარმოების პრივატიზაცია);

* „გაზეტა ვიბორჩა“ 1998 წლის 24 აპრილი

უნგრეთში მართლაც გაბედული გადაწყვეტილება მიიღეს სახელმწიფო სანარმოთა პრივატიზების სფეროში, განსაკუთრებით ენერგეტიკის, ტელეკომუნიკაციისა და საფინანსო სფეროებში. უნგრეთის უმსხვილესი „კრედიტბანკის“ პრივატიზების შემდეგ ამ ქვეყანაში 5 მსხვილი სახელმწიფო ბანკიდან მხოლოდ 2 რჩება სახელმწიფოს ხელში. ასევე ამ პერიოდში გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები როგორც საგარეო, ასევე საშინაო ვალის რესტრუქტურირების მიმართულებით (მაგალითად, ბიუჯეტის ხარჯები ნელინადში საშუალოდ 11% შემცირდა). სწრაფად გაიზარდა ასევე საზოგადოების მაღალშემოსავლიანი ფენების გადასახადები. კერძოდ, გადასახადები დაახლოებით 10% უნგრული საზოგადოებისა 48%-ით გაიზარდა (უნგრეთში ლონისძიებათა ეს გეგმა ბოკროსას სახელით არის ცნობილი. ბოკროსა მაშინ ფინანსთა მინისტრი იყო.). ლაიოშ ბოკროსას მიერ წამოწყებულმა რეფორმამ დადებითი შედეგი მოიტანა (თუმცა შემდეგ იგი გადააყენეს მინისტრობიდან, 1996 წლის დასაწყისში, მაგრამ მისმა შემცვლელმა ამ პოსტზე პეტერ მედგიესმა, მისი კურსი გააგრძელა). ეს გამოიხატა როგორც მშპ-ს ზრდაში (რომელიც ამ რეფორმის მიერ შედეგების მოტანამდე, ანუ 1997 წლამდე, ტემპების შემცირებით ხასიათდებოდა), ასევე უმუშევრობის შემცირებაში, მრეწველობის ტემპების ზრდაში, საგარეო ვალის შემცირებაში, ინფლაციის ტემპების დაცემაში და ა.შ. თუ გავითვალისწინებთ, რომ აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის ქვეყნებიდან უნგრეთის ეროვნულ მეურნეობაში დასაქმებული მუშაკის შრომის ნაყოფიერების ზრდის პარალელურად წარმოებული პროდუქციის თვითღირებულებაც მკვეთრად კლებულობს, მაშინ უნდა ვთქვათ, რომ უნგრეთი სულ მოკლე ხანში საკმაოდ კონკურენტუნარიანი პროდუქციით შევა ევროკავშირის ბაზრებზე.

ვფიქრობთ, უნგრეთის გამოცდილების გაზიარება დადებითად წაადგება რეფორმების მიმდინარეობას საქართველოში. გარდამავალი ეკონომიკის ვერც ერთმა ქვეყანამ ვერ აიცილა თავიდან საგარეო ვალის მძიმე ტვირთი. ეკონომიკის რეკონსტრუქციისათვის დიდი ვალის აღება დასჭირდა პოლონეთს (\$46,2 მლრდ), უნგრეთს (\$26,3 მლრდ), რუსეთს (\$133 მლრდ), ჩეხეთს (\$18,5 მლრდ), რუმინეთს (\$9,8 მლრდ), ბულგარეთს (\$9,5 მლრდ) და ა. შ.

8.1 ვალებით ყველაზე დამძიმებული - გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები

უნდა აღინიშნოს, რომ 1985 წლის შემდეგ მდგომარეობა საგარეო ვალების სფეროში განსაკუთრებით დაუძიმდათ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს, ვიდრე განვითარებად, აფრიკის ან ლათინური ამერიკის ქვეყნებს. კერძოდ, 1985 წლის შემდეგ განვლილი 12 წლის მანძილზე საგარეო ვალი განვითარებად ქვეყნებს გაეზარდათ 1.90-ჯერ, აფრიკის-1.97-ჯერ, ლათინური ამერიკის-1.90-ჯერ, ხოლო იმ ქვეყნებს, რომლებსაც სიძნელები აქვთ ვალების მომსახურების მხრივ-1.49-ჯერ, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს კი ანალოგიური მაჩვენებელი გაეზარდათ 2.47-ჯერ (იხ. ცხრ. 60).

ამასთან, არ ჩანს ის წყაროები, რომელთა გამოყენებითაც ეს ქვეყნები შეძლებდნენ ამ დავალიანების თუ სრულ დაფარვას არა (როგორც ეს გააკეთა რუსეთმა, რომელმაც 2005 წლისათვის უკვე დაფარა სსფ-ს მთელი დავალიანება), მის დროთა განმავლობაში შემცირებას მაინც. ეს განსაკუთრებით ეხება ექსპორტიდან შემოსავლებს, რომელიც, და ეს კარგად ჩანს მოტანილი ცხრილიდან, საგარეო ვალთან მიმართებაში თანდათან მცირდება.

როგორც საგარეო, ისე საშინაო ვალი ფასების სტაბილურობას რამდენიმე სახით ემუქრება. პირველი,

ცხრილი №60

საგარეო ვალი და მისი მომსახურება*

	1985	1991	1997
განკითხვები			
საგარეო დავალიანება(სდ)			
მლრდ. დოლ.	940.2	1250.8	1790.8
სდ/სსე **, %	154.7	187.5	147.2
საგარეო ვალის მომსახურების გადასახადებ/სსე. %	20.9	22.7	22.5
აფრიკა			
საგარეო დავალიანება(სდ)			
მლრდ. დოლ.	144.3	241.8	283.3
სდ/სსე. %	186.9	245.3	212.2
საგარეო ვალის მომსახურების გადასახადებ/სსე. %	27.5	32.2	25
ლათინური ამერიკა			
საგარეო დავალიანება(სდ)			
მლრდ. დოლ.	367.2	459.1	699.4
სდ/სსე. %	292.5	282.9	241.9
საგარეო ვალის მომსახურების გადასახადებ/სსე. %	41.8	37.5	45.9

საჭიროა პროცენტის გადახდა ვალზე, რაც საკმაოდ დაბლა სწევს ქვეყნის იმიჯს უცხოელ ინვესტორთა თვალში. ვალის მომსახურება ხელისუფლებას აიძულებს გაზარდოს გადასახადები, რაც როგორც ეკონომიკურად, ისე პოლიტიკურად წამგებიანია. ეს ხელისუფლებას უბიძგებს დამატებითი ფულის ნიშნების ემისიისაკენაც, რაც ცხადია, ინფლაციის წყაროა.

აღნიშნული მექანიზმის მოქმედების პრინციპები ადრიდანვე ცნობილი იყო. მაგალითად, ადამ სმიტი, ჰქონდა რა მხედველობაში ამერიკული კოლონიები, 1776

*. ვისარგებლეთ წიგნიდან „მეოცე საუკუნის ეკონომიკა: ზედოვნოსც: ტეორია ი პრაქტიკა ურეგულიროვანაია“, მ. 1998. გვ. 72

** საგარეო დავალიანება/საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი

ნელს წერდა: „ხელისუფლება გაზრდილი სახელმწიფო მოთხოვნები დასაკმაყოფილებლად უშვებს ქალაქის ფულს... 1747 წელს მასაჩუსეტის ყურის პროვინციის მთავრობამ ამგვარად ვალის უმეტესობის გადახდა შესძლო მის უზრუნველსაყოფად გაცემული ვექსელის 1/9 გადახდის გზით“.

ამ პრობლემასთან დაკავშირებით საინტერესო იქნება თუ მოვიტანდით თანამედროვეობის გამოჩენილი მეცნიერის ფიშერის აზრსაც: „მტკიცება ... რომ ინფლაცია ყველგან და ყოველთვის ფულადი მოვლენის სახეს იღებს, ნამდვილად სწორია. მაგრამ მთავრობა მას უმიზეზოდ როდი ბეჭდავს. ჩვეულებისამებრ ფული იბეჭდება სახელმწიფო ფინანსების დეფიციტის დასაფინანსებლად. ალბათ შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ ფულის მასის მოულოდნელი ზრდა, რომელიც სახელმწიფო ფინანსების მოშლილობით არ იყოს გამოწვეული...“.

ასეთი გამოცდილების წყალობით საზოგადოებამ შეიმუშავა ინფლაციისაგან თავის დაღწევის ზოგიერთი მეთოდი. ერთ-ერთს წარმოადგენს კონსტიტუციურად დამოუკიდებელი ცენტრალური ბანკი, რომელიც ზედამხედველობას აწესებს ფულის სიმტკიცეზე. სწორედ ამით აიხსნება, რომ პოლიტიკოსების მხრიდან ხშირად არის ხოლმე ცენტრალური ბანკის თავისუფლების წინააღმდეგ მიმართული გამოსვლები სწორედ მაშინ, როდესაც სახელმწიფოს ფინანსები მოშლილია. მათ სურთ ფულადი სისტემაც ისევე მოიშალოს, როგორ ფინანსური.

მოშლილი ფინანსები და მზარდი ვალი დიდ დაწოლას აკეთებენ ფირმებისა და ოჯახური მეურნეობების ბიუჯეტზე, საბოლოო ჯამში ეროვნულ მეურნეობაზე და თუ არ იწვევენ კრიზისს, აფერხებენ მის განვითარებას.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ვალების წნეხს ბიუჯეტზე, მის უარყოფით გავლენას მოსახლეობის კეთილდღეობაზე და ა. შ. ყველაზე უკეთ წარმოაჩენს

საგარეო ვალის მიმართება წარმოებულ მშპ-თან. მეცნიერ-ეკონომისტთა შეფასებით, მეტ-ნაკლებად დასაშვებად ითვლება, რომ საგარეო ვალის შეფარდება მშპ-თან შეადგენდეს 60%-ზე დაბალ მაჩვენებელს. ამ საზღვარს გადაცდენის შემთხვევაში ეროვნული მეურნეობისათვის მძიმე მომენტი დგება. ბიუჯეტი უკვე ვეღარ აუდის მასზე დარიცხული პროცენტების გადახდას, ფერხდება ეკონომიკური წინსვლა, ეცემა სახელმწიფოს პრესტიჟი საერთაშორისო საზოგადოებრიობის თვალში და ა. შ. სწორედ ამიტომ მიიჩნია ამ კრიტერიუმის დაცვა აუცილებელ პირობად ევროკავშირმა სავალუტო კავშირში შესვლის პრეტენდენტი სახელმწიფოსათვის.

ამ ბოლო დროს რუსეთი ძალიან გააქტიურდა საგარეო ვალის პრობლემის საერთოდ მოხსნის თუ არა, მისი მინიმუმამდე დაყვანისათვის მაინც. მაგალითად, ფინანსთა მინისტრმა კუდრინმა განაცხადა, რომ ქვეყანამ აღარ უნდა აიღოს ახალი ვალი, ხოლო არსებული ისე შეამციროს, რომ მან მშპ-ს 20-25%-ს არ გადააჭარბოს. ამის გაკეთება აუცილებელია ქვეყნის უშიშროების ინტერესებიდან გამომდინარე – აცხადებს იგი. ცნობისათვის 2003 წლის ბოლოსათვის რუსეთის სახელმწიფო ვალი მშპ-ს 26.5%-ს, ხოლო მთელი უცხოური ვალი, როგორც სახელმწიფო, ისე კორპორაციული 30%-ს უდრიდა.

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ევროპის ზოგიერთ განვითარებულ ქვეყანაშიც მაღალია საგარეო ვალის მშპ-თან შეფარდების მაჩვენებელი. მაგალითად, ბელგიაში იგი შეადგენს 118%-ს, იტალიაში - 117%-ს და ა. შ.

აღსანიშნავია ბოლო დროს იაპონიაში შექმნილი მძიმე მდგომარეობა. თუმცა ოფიციალური განცხადებების თანახმად, საგარეო ვალის შეფარდება მშპ-თან 100%-ს არ აღემატება, მაგრამ არაოფიციალური ცნობების თანახმად იგი დაახლოებით 250%-ის ტოლია.

საქართველოში ამ მხრივ შექმნილი ვითარება გვეკარნახობს უარი ვთქვათ ისეთი ვალების აღების პრაქტიკაზე, რომელიც სასიკეთოდ არ წაადგება ეროვნული მეურნეობის ეფექტიანობის ამაღლებასა და მშპ-ის მოცულობების ზრდას და მომჭირნეობით ვხარჯოთ საგარეო ვალი.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საშიშია არა იმდენად დიდი საგარეო ვალი, არამედ ის, როდესაც იგი საწარმოო სფეროს განსავითარებლად არ არის დაბანდებული; სწორედ ამ მიზნით იღებენ ვალებს ბალტიის ქვეყნები, რაც ეტყობა კიდევ მათი ეკონომიკის განვითარების ტემპებს. ამის თქმა საქართველოს შესახებ ჭირს. არადა, ზემოთ ვთქვით და ახლაც უნდა გავიმეოროთ, რომ ვალები უდიდეს ტვირთად აწევს ჩვენს ქვეყანასა და მის ბიუჯეტს. თავი რომ დავანებოთ იმას, რომ ისინი საბოლოოდ ჩვენი და ჩვენი შვილების გადასახდელია, მათ მომსახურებას ამჟამადაც საკმაოდ დიდი ოდენობის კონვერტირებადი ვალუტა სჭირდება. 2004 წელს, მაგალითად, მის მომსახურებაზე ბიუჯეტით გათვალისწინებული იყო 58 მლნ ლარი. იმისდა მიხედვით, თუ რომელი ვალის მომსახურების ვადაა დამდგარი, ეს თანხა განსხვავებულია. საშუალოდ კი მისი მოცულობა შეადგენს საქართველოს ყოველწლიური ბიუჯეტის შემოსავლების 10-20 პროცენტს. ცნობისათვის: 1996 წელს საგარეო ვალების მომსახურებაზე წავიდა ყირგიზეთში ბიუჯეტური ხარჯების 12%, სომხეთში - 10%, უკრაინასა და ყაზახეთში - 9%, აზერბაიჯანში - 8%, რუსეთში - 6.5%, ხოლო საქართველოში - 7%. ასეთი, შედარებით მოკრძალებული მაჩვენებელი ამ წელს ძირითადად იმით იყო გამოწვეული, რომ საქართველო ნაწილობრივ საკუთარი ძალისხმევით და ასევე საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების დახმარებით, ახერხებდა საგარეო ვალის რესტრუქტურირაციას. შემდგომ წლებში ეს მაჩვენებელი მკვეთრად გაიზარდა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო საკრედიტო ორგანიზაციების (სსფ, მსოფლიო ბანკი, ევრობანკი და ა. შ.) შემდეგ გარდამავალი ქვეყნების ყველაზე სოლიდური დამკრედიტებელია აშშ-ი. მას ამ უკანასკნელთათვის 1960-1996 წლებში, ანუ 30 წლის მანძილზე გაცემული აქვს საერთო ჯამში \$24 მლრდ-ზე მეტი, მ. შ. საქართველოსათვის მხოლოდ 1992-1996 წლებში \$225 მლნ-ი*.

8.2 სსფ და საგარეო ვალი

და ბოლოს, საგარეო ვალებთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს შემდეგი: საერთოდ არა მხოლოდ ჩვენთან, არამედ მთელს მსოფლიოში აკრიტიკებენ მსოფლიო საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციებს (სსფ, მსოფლიო ბანკი და სხვა) იმის გამო, რომ ისინი არადემოკრატიულ, კორუმპირებულ მთავრობებს აკრედიტებენ და თანაც კრედიტები ყოველთვის როდი ემსახურება ამ ქვეყნებში ეკონომიკის ეფექტურობის ამაღლებას. მაგალითად, როდესაც სსფ-ში მუშავდებოდა პროგრამა რუსეთისათვის 10-15 მლრდ სესხის გამოყოფის თაობაზე, ზოგიერთი ექსპერტი კითხულობდა იმის შესახებ, თუ რამდენად სწორი იქნებოდა სსფ-ს მიერ ამ სესხის რუსეთისათვის გამოყოფა. ეს ქვეყანა ხომ არ ასრულებს იმ ძირითად მოთხოვნებს, რომელიც მას მსესხებელი ქვეყნისა თუ საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების მიერ წაეყენება. კერძოდ, რუსეთს უკვე მიღებული ჰქონდა \$99 მლრდ სხვადასხვა ფონდებიდან თუ საკრედიტო ხაზებიდან. ამასთან, იგი ძალზე შეღავათიან პირობებში ახერხებდა ძველი სესხების რესტრუქტურირებას. დასავლეთში არ არსებობს ფონდი, რომელსაც ამ ქვეყნისათვის დახმარების ხელი არ გაეწოდოს.

* აღნიშნულის შესახებ იხ. „სტატისტიკალ აბსტრაქტ ოფ დი იუნაითედ სტატეს 1997“, გვ. 796-797

პოლონელი ექსპერტი ტომაშ ვრუბლევსკი რუსეთისათვის განუღო დახმარებას მარშალის ისტორიულ გეგმას ადარებს, რომლითაც ამერიკა დაეხმარა ომისაგან დანგრეულ ევროპას. მაგრამ ამ უკანასკნელისაგან განსხვავებით რუსეთში ამ დახმარებას შედეგი არ მოჰყოლია. ამ ფულით უძირო ხვრელების ამოვსებას ვერ აუდიან, მაშინ, როდესაც ამ ქვეყანაში მრავალი უმუშევარია და ასევე მრავალი მილიონი ხელფასს ვერ იღებს; მოუწესრიგებელია საგადასახადო სისტემა და საერთოდ, რუსეთს არ გააჩნია განვითარებისა და რეფორმების პროგრამა. ეს არის ქვეყანა, სადაც საჭირო არ არის პრივატიზაცია, რადგან უკვე ყველაფერი დატაცებულია. ქვეყანას კორუფცია ხრავს, ზოგიერთ მსხვილ ქალაქს მთლიანად მაფია აკონტროლებს. ამ ექსპერტის განცხადებით, ამერიკის სპეცსამსახურების გაანგარიშებით, რუსეთიდან გასული და დასავლეთის ბანკებში დაბანდებულია \$103 მლრდ. ზოგიერთი კრიტიკის ავტორი, მაგალითად, ბოლოდროინდელი, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში განვითარებული კრიზისის ანალიზის საფუძველზე ასკვნის, რომ „სსფ-ს მხოლოდ ერთი ნაკლი სჭირს: იგი სრულებით უვარგისია. იგი უნდა დაიშალოს და შეიცვალოს სრულებით სხვა, ახალი ორგანიზაციით, რომელიც მორგებული იქნება ჩვენს პლანეტაზე ეროვნული სუვერენობის ხელშეწყობის და ერთ სულ მოსახლეზე ეკონომიკური კეთილდღეობის გაზრდის პრინციპებს“.*

ადამიანები სვამენ ასეთ მარტივ და სწორ კითხვას: რატომ უნდა აიღონ პასუხისმგებლობა ამ ქვეყნების მცხოვრებლებმა მათი მთავრობების მუდმივად მზარდი ვალებისათვის? ჩვენ ვერ დავეთანხმებით სსფ-ს თუ სხვა

* აღნიშნული სტატია - „საერთაშორისო სავალუტო ფონდი ერთადერთ პრობლემას ბადებს...“ გამოქვეყნდა აშშ-ში გამოშვალ ჟურ. „ეირში“. მისი ქართული თარგმანი დაიბეჭდა გაზეთ „საქართველოში“, 1998 წლის 24-27 აპრილი

საერთაშორისო ანალოგიური ორგანიზაციების ასეთ ხელალებით კრიტიკას. რას იზამ? ბანკირები არასოდეს აკეთებენ მსესხებლების იმ ნიშნით დაყოფას თუ რომელი მთავრობაა კორუმპირებული და რომელი - არა. მათი უმთავრესი საზრუნავი ყველა დროში და ყველა ეპოქაში სესხის უკან, თანაც პროცენტებით დაბრუნებაში მდგომარეობდა და მდგომარეობს. რა თქმა უნდა, არაფერი სჯობს იმას, როდესაც ქვეყანა უარს იტყვის საგარეო ვალზე და საკუთარი სახსრებით შესძლებს ეკონომიკის განვითარებას. ყველა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანა როდი მიისწრაფის მიიღოს საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებისა თუ განვითარებული ქვეყნების სესხები.

მაგალითად, მართალია ხორვატიას სსფ-მ გამოუყო \$486 მლნ, მაგრამ მისმა მთავრობამ სესხის მხოლოდ ნაწილით ისარგებლა (დაახლოებით \$400 მლნ). სესხის დანარჩენი ნაწილის აღებაზე უარი თქვა.* თავის დროზე სსფ-ს სესხებზე ასევე უარი განაცხადა ბრაზილიამაც, თუმცა იგი აზიასა და რუსეთში მომხდარი ფინანსური კრიზისის გამო მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა.

სწორედ ამიტომაც, რომ ხორვატიაში გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის ყველაზე კარგი მდგომარეობაა საგარეო ვალთან დაკავშირებით. კერძოდ, ამ ქვეყანაში ერთ მცხოვრებზე მოდის დაახლოებით \$256, რაც ძალზე დაბალ მაჩვენებლად უნდა ჩაითვალოს. შედარებით დაბალია ასევე ვალი მშპ-თან შედარებითაც და იგი შეადგენს 29,5%-ს. თავად, საგარეო ვალისათვის მიმართვის გარეშე ცდილობს კრიზისის დაძლევას იაპონიაც, ძირითადად საექსპორტო პროდუქციის მოცულობების გაზრდის გზით; თუმცა მას ამისათვის იენის დევალაციაც კი დასჭირდა. შედეგებმაც არ დააყოვნა: იაპონიის ექსპორტის მოცულობები ყოველდღიურად იზრდება. მატულობს ასევე

* იხ. მსოფლიო ბანკის ჟურნალი - „ტრანზიიშნ“. 1997 წლის დეკემბერი. გვ. 31

მისი დადებითი სავაჭრო სალდოც. ანალოგიურად იქცევა სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ზოგიერთი სხვა ქვეყანაც, მაგალითად, ტაილანდი და სხვა.

8.3 ვალი ცუდი როდია, თუ კარგად გამოიყენებ

საგარეო ვალთან დაკავშირებით აღსანიშნავია შემდეგი გარემოებაც: მსოფლიო ბანკის ცნობილმა ექსპერტებმა ბრაიქ ბარსაიდმა და დავიდ დოლარმა შეისწავლეს 1970 წლის შემდეგ მესამე სამყაროს ღარიბი ქვეყნებისათვის გამოყოფილი ფინანსური სახსრების გამოყენების ეფექტურობა და შემდეგ დასკვნამდე მივიდნენ: იმ ქვეყნებში, სადაც შემუშავებულია სწორი ეკონომიკური პოლიტიკა, იცავენ ღია ეკონომიკის პრინციპებს და დაბალანსებულია სახელმწიფო ბიუჯეტი, ამ სახსრების გამოყენების ეფექტურობაც მაღალია, ხოლო იმ ქვეყნებში, რომელთაც ვერ მოუხერხებიათ კარგი ეკონომიკური პოლიტიკის გამომუშავება, მრავალი ბარიერი აქვთ შექმნილი დანარჩენ მსოფლიოსთან სავაჭრო ურთიერთობებში და შეგუებულან მაღალ საბიუჯეტო დეფიციტს, დახმარების ფორმით მიღებული სახსრების ეფექტურობაც თითქმის ნულის ტოლია. ავტორებს ამის მაგალითად მოჰყავთ აფრიკის ქვეყნები - განა და ზამბია. განამ შესძლო დაეკმაყოფილებინა აღნიშნული მოთხოვნები და შედეგმაც არ დააყოვნა; დახმარების ფორმით მიღებულმა ყოველმა ცენტმა მისთვის დიდი ეფექტი მოიტანა, მაშინ როდესაც ზამბიამ ვერ შესძლო ყოველივე ეს და შედეგიც თითქმის ნულის ტოლი იყო. ანალოგიური დასკვნების გაცეობა შეიძლება გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების მიმართაც. ასე რომ, სჯობს თავი დავანებოთ სსფ-ს და სხვა მსგავსი ორგანიზაციების აუგად მოხსენიებას. ახლა შედარებით ადვილია ამის გაცეობა, როდესაც საქართველო ასე თუ ისე ფეხზე დგება.

თუმცა არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ სსფ შეიქმნა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ იმ მიზნით, რომ

ამერიკული საქონლისათვის შეექმნა ხელსაყრელი პირობები ევროპის ბაზრებზე. ფაქტიურად აშშ სსფ-ს დახმარებით აკრედიტებდა ევროპელთა მიერ ამერიკული საქონლის შესყიდვას. მართალია, მას შემდეგ სსფ-ს სტრუქტურასა და გადაწყვეტილებათა მიღების მექანიზმში ბევრი რამ შეიცვალა (მაგალითად, ამაღლდა იაპონელთა და ევროპელთა სსფ-ზე გავლენა და ა.შ.), მაგრამ პრინციპი მაინც ძველებური რჩება: სსფ წარმოადგენს დაბალგანვითარებული ქვეყნების ბაზრების გახსნის ინსტრუმენტს განვითარებული ქვეყნების და განსაკუთრებით აშშ-თვის. თუ ადრე, 60-70-იან წლებში ასეთი ქვეყნები ე. წ. „მესამე სამყაროს“ ქვეყნები იყვნენ, ამჟამად ასეთ ქვეყნებს სწორედ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები წარმოადგენენ. რეცეპტი უბრალოა: დონორები მოითხოვენ სახელმწიფოს მხრიდან ეკონომიკაში ჩარევის მინიმუმამდე დაყვანას და შიდა ბაზრების გახსნას. შედეგად თითქმის ყველა ქვეყანაში ერთი და იგივე სურათი იქმნება: სესხის მიმღები ქვეყნის საქონელმწარმოებელი უმწეო მდგომარეობაში ვარდება განვითარებული ქვეყნების ექსპორტიორებთან კონკურენციულ ბრძოლაში და სწრაფად კარგავს პოზიციებს ამ უკანასკნელთა სასარგებლოდ სამამულო ბაზრებზეც კი. ამიტომ შემთხვევითი როდია, რომ მრავალი ექსპერტი სსფ-ს „საერთაშორისო გალატაკების ფონდსაც“ უწოდებენ.*

8.4 ახალი წევრი ქვეყნების ვალები

ახალი წევრი ქვეყნები კიდევ ერთმა მდგომარეობამ ჩააგდო მძიმე მდგომარეობაში. ეს არის საგარეო ვალები.

* ჩვენ განსაკუთრებით მხედველობაში გვაქვს 1998 წელს გამოსული ნიგნი: „საერთაშორისო სავალუტო ფონდი - სიკეთე თუ ბოროტება“

ამ ქვეყნებში აღნიშნული მაჩვენებლის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №61:

ცხრილი № 61

ახალი ნევრი ძველნების საგარეო ვალები, მლნ აშშ დოლარი

ქვეყნები	1999წ.	2000წ.	2001წ.	ზრდა/მცირება 2001 წელს 1999 წელთან შედარებით, %	2001 წელს %-ად მშპ- თან შედარებით
სლოვაკეთი	10914	11202	10810	-2.8	78.9
გუპარბი	3223	3064	3610	+12.3	30.4
ჩეხეთი	22801	21608	21690	-5.1	47.5
ესტონეთი	2879	3011	3279	+13.9	57.9
უნგრეთი	24662	25067	24924	+1	47.4
ლატვია	3821	4701	5569	+45.7	73.5
ლიტვა	4528	4857	5268	+10.3	43.9
პოლონეთი	85365	89465	71754	+0.8	39.3
რუმინეთი	8279	9832	11461	+38.4	29.0
ხლოვენია	5400	6217	8717	+61.4	46.3
სლოვენეთი	10728	10804	11042	+2.6	44.7

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ახალ ნევრ ქვეყნებს საკმაოდ სოლიდური ვალები დაუგროვდათ უცხო ქვეყნებისა თუ საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების მიმართ. აბსოლუტურ მაჩვენებლებში საგარეო ვალები განსაკუთრებით ბევრი აქვს პოლონეთს, უნგრეთს და ა. შ. რაც შეეხება საგარეო ვალებს მშპ-თან შედარებით, ამ მხრივ ყველაზე მძიმე მდგომარეობა აქვს ბულგარეთს, რომლის საგარეო ვალიც მშპ-ს 80 პროცენტს აღწევს და ასევე ლატვიას, - 73.5% (ცნობისათვის: ქვეყანა კრიზისულ მდგომარეობაში იმყოფება მაშინ, თუ მისი საგარეო ვალის თანხა მშპ-ს 30 პროცენტს აღემატება).

რაც შეეხება საგარეო ვალს ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით, მასზე წარმოდგენას შეგვიქმნის შემდეგი ცხრილი №62:

ახალი ნევრი ძვეყნაბის საგარეო ვალი ერთ მსხმოვრაბზე ბაანგარიშეპით აშშ დოლარი

ქვერბე	1999წ	2000წ	2001 წ.	2000 წელს შუა წარმება, წ-ში 1 კაცზე	1 კაცზე საგარეო ვალს შეფარდება 1 კაცზე წარმება, შ-ში 2000 წელს, %	1 კაცზე საგარეო ვალს ზრდა/შეცირება 2001 წელს 1999 წელს შედარება, %
ბუღაგარეო	1246	1272	1379	1704.9	76.6	-2.8
კლპრბი	4847	4580	5365	11630	39.4	+12.3
ჩეჩეო	2221	2103	2112	5548.2	37.9	-5.1
ქატონეო	2098	2202	2408	4164.7	52.9	+13.9
უნკრეო	2455	2458	2450	5194.1	41.3	+1
ლატეო	1604	1988	2374	3217.8	61.8	+45.7
ლტეა	1289	1393	1516	3447.3	40.4	+16.3
პლენეო	1691	1798	1857	3442.0	52.2	+6.8
რეზენეო	369	438	513	1771.4	24.7	+38.4
სლოენა	2718	3124	3370	9442.9	33.1	+61.4
სლოენეო	1952	2021	2053	3803.2	53.1	+2.9

იმ საგარეო ვალების სტრუქტურაში, რომელიც აქვთ ახალ ნევრ ქვეყნებს, დიდი ხვედრითი წილითაა წარმოდგენილი ამ ქვეყნების მთავრობების მიერ ან მისი გარანტიით აღებული საგარეო ვალები. მათ შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №63:

ახალი ნევრი ძვეყნაბის მთავრობაბის საგარეო ვალი მლნ აშშ დოლარებში

ქვერბე	1999წ.	2000წ.	2001წ.	2001 წელს 1999 წელთან, %
ბუღაგარეო	9070	8970	8525	94
კლპრბი	1563	1318	1180	75.5
ჩეჩეო	1144	1077	863	75.4
ქატონეო	204	161	148	72.5
უნკრეო	5807	6500	6447	150.7
ლატეო	616	568	716	116.2
ლტეა	1840	1032	1040	106.0
პილენეო	31264	29165	24812	79.4
რეზენეო	3468	4387	5208	152.8
სლოენა	2026	2255	2363	116.6
სლოენეო	2368	2667	2667	107.5

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ახალი ნევრი ქვეყნების მთავრობების უმრავლესობას 1999-2001 წლებში გაეზარდათ საგარეო ვალი, თუმცა ზოგიერთმა მათგანმა მისი

შემცირებაც შეძლო. საგარეო ვალი განსაკუთრებით გაეზარდა რუმინეთისა და უნგრეთის მთავრობებს, ხოლო მისი ყველაზე მაღალი ტემპებით შემცირება მოახერხეს ესტონეთის, კვიპროსისა და ჩეხეთის მთავრობებმა.

ამ ქვეყნების მთავრობებს საგარეო ვალის გარდა არანაკლებ მძიმე მდგომარეობაში აყენებს საკუთარი მოსახლეობის მიმართ დაგროვილი ვალი.

მაასტრიხტის ხელშეკრულების თანახმად, ქვეყნის შიდა სახელმწიფო ვალი არ უნდა აღემატებოდეს მშპ-ს 55%-ს, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი კრიტიკულ მდგომარეობაში მყოფ ქვეყანად ითვლება. როგორც ცხრილიდან ჩანს, ამ მაჩვენებლის მიხედვით მხოლოდ კვიპროსია აღმოჩენილი ასეთ კრიტიკულ ვითარებაში. შედარებით მძიმე მდგომარეობაა ამ მხრივ უნგრეთშიც.

2003 წლის 1 აპრილისათვის საქართველოსათვის სახელმწიფო საგარეო ვალი და სახელმწიფოს მიერ გარანტირებული ვალდებულებები შეადგენდა 1 მილიარდ 768 მილიონ აშშ დოლარს ანუ 3 მილიარდ 758 მილიონ ლარს.

აქედან, საქართველოს სახელმწიფო საგარეო ვალია მილიარდ 679 მილიონი აშშ დოლარი ანუ სამი მილიარდ 568 მილიონი ლარი, ხოლო სახელმწიფოს მიერ გარანტირებული ვალდებულებები კი 89.2 მილიონი აშშ დოლარი ანუ 189.6 მლნ ლარი.

ბოლო წლებში საქართველოში, განსხვავებით საგადასდებლო ბალანსისა, უარესდება მდგომარეობა საგარეო ვალთან დაკავშირებით. კერძოდ, თუ 1996 წელს საგარეო ვალი მშპ-ს მიმართ 44.2 პროცენტს უდრიდა. შემდეგ, 1999 წელს მან პიკს მიაღწია და 58.2 პროცენტი შეადგინა, 2001 წელს კი 47.6 პროცენტის დონეზე იყო.

საგარეო ვალი ბიუჯეტის შემოსავლებთან მიმართებაში 1996 წელს უდრიდა 325.8%-ს, 1999 წელს – 381.8 პროცენტს, ხოლო 2001 წელს 324.5 პროცენტს.

ახალი წევრი ქვეყნების მთავრობების შიდა ვალი*
მლნ აშშ დოლარი

ქვეყნები	1999წ.	2000წ.	2001წ.	შიდა ვალის ხვედრით წილი 2001 წელს მშპ-თან მიმართებაში
ბულგარეთი	1071	848	842	6.2
ესტონია	5250	4830	4970	54.2
ჩეხეთი	6506	7715	10293	18.1
ესტონეთი	105	89	115	2
უნგრეთი	21960	20619	19669	37.2
ლატვია	260	364	401	5.3
ლიტვა	611	778	829	6.9
პოლონეთი	32465	35234	46416	25.4
რუმინეთი	3569	2855	2941	7.9
სლოვენია	2726	2357	2645	14.1
სლოვაკეთი	3435	3270	6062	29.6

რაც შეეხება საგარეო ვალის მიმართებას მთლიან ექსპორტთან, ანუ მისი დაფარვის მთავარ წყაროსთან, მას შემდეგი სახე ჰქონდა: 1996 წელს იგი უდრიდა 286.5%, 1999 წელს – 299.4%-ს, ხოლო 2001 წელს – 187.8 პროცენტს.

დასასრულს კვლავ გვსურს ვთქვათ შემდეგი: მნიშვნელოვანია ძირითადად არა იმდენად ვალი, არამედ ის, თუ რამდენად ეფექტურად ხდება მათი გამოყენება. ამასთან დაკავშირებით გვსურს გავიხსენოთ დიდი გერმანელი მეცნიერი, სოციოლოგი და ეკონომისტი მაქს ვებერი (1869-1920წ.წ.). კერძოდ, ეკამათება რა თავის თანამედროვე მეცნიერს ზომბარტს, ვებერი ამ მეცნიერის სანინალმდებოდ იმ დასკვნამდე მიდის, რომ კაპიტალიზმის წარმოშობა სრულიადაც არ არის ძვირფასი ლითონების ან კაპიტალის ქვეყანაში შედინების შედეგი, როგორც ამას ზომბარტი ამტკიცებდა. თავის წიგნში „მეურნეობის ისტორია“ ვებერი წერს: „იმის მაგალითად, რომ მხოლოდ ძვირფასი ლითონების შედინება ვერ გამოიწვევს კაპიტალიზმს, ინდოეთი გამოდგება. რომის იმპერიის

*იხ. http://www.insse.ro/canstat_Q3/pinance.htm

ეპოქაში აქაური საქონლის სანაცვლოდ ამ ქვეყანაში უდიდესი მოცულობით შედიოდა კეთილშობილი ლითონები, ყოველწლიურად დაახლოებით 25 მილიონი სესტერცის ღირებულების, მაგრამ ამ უდიდესი რაოდენობის ძვირფასმა ლითონმა მხოლოდ სავაჭრო კაპიტალიზმი გამოიწვია და ისიც უმნიშვნელო მასშტაბით. ამ სიმდიდრის უდიდესმა ნაწილმა რაჯების სასახლეებში დაიდო ბინა, ნაცვლად იმისა, რომ იგი ნალდი ფულის სახით მიმოქცეულიყო და ხელი შეეწყო რაციონალური კაპიტალისტური სანარმოების შექმნისათვის. ეს ნიშნავს, რომ ყველაფერი დამოკიდებულია შრომის ორგანიზაციის ფორმაზე იმ ქვეყანაში, საითაც ეს ლითონები მიემართება. ეს უკანასკნელი ამერიკიდან, მისი აღმოჩენის შემდეგ, პირველ რიგში, ესპანეთისაკენ მიემართებოდა. მიუხედავად ამისა, ამ ქვეყანაში კაპიტალისტური განვითარება რეგრესს უფრო განიცდიდა... კეთილშობილი ლითონების ნაკადმა გაიარა ესპანეთი, ოდნავ შეეხო მას და გაანაყოფიერა ის ქვეყნები, უკვე XV რომ იმყოფებოდნენ შრომის ორგანიზაციის სრულყოფის მდგომარეობაში, რაც წარმოადგენს საუკეთესო პირობებს კაპიტალიზმის წარმოშობისათვის.*

8.5 სიფრთხილეს თავი არ სტკივა - გვაფრთხილებს სტიგლიცი

როგორც საქართველო, ისე სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები სესხებს ძირითადად საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებიდან იღებენ, ამიტომ მათი უმთავრესი ეკონომიკური პოლიტიკა უნდა გახდეს არა მათდამი უკრიტიკო დამოკიდებულება, არამედ მოქმედება საკუთარი

*აღნიშნულის შესახებ იხ. აგრევე ჩვენი წერილი „უცხოური კრედიტები და ქართველი „სასახლეთმშენებელი რაჯები“, ჟურნალში „მ/მ ეკონომიკა“ 2002 წლის № 1

ეროვნული ინტერესების გათვალისწინებით. ამის შესახებ გვაფრთხილებენ ასევე უცხოელი დამოუკიდებელი ექსპერტებიც. კერძოდ, აი, რა განაცხადა მაგალითად ნობელის პრემიის ლაურეატმა ჯოზეფ სტიგლიცმა ეკონომისტთა IV საერთაშორისო ფორუმზე: „ეკონომიკური პოლიტიკა საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების ხელში არ უნდა ჩავაგდოთ, რადგან ამის გამო მსოფლიოს ღარიბი მოსახლეობა იტანჯება“.

თუმცა სტიგლიცი კვლავაც რჩება თავისუფალი ვაჭრობისა და ლიბერალური ბაზრის მეხოტბედ, მაგრამ მას არ მოსწონს ის მეთოდები, რომლებითაც საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები, ისეთები, როგორებიცაა სსფ და მსოფლიო ბანკი აიძულებენ ღარიბ ქვეყნებს გაატარონ რეფორმები. ამას, სტიგლიცის აზრით, ამ ქვეყნებისათვის ძალზე დამღუპველი შედეგები მოაქვს.

სოციალურ უსაფრთხოებას მრავალი ასპექტი აქვს. არსებობს მაგალითად, მჭიდრო კავშირი უმუშევრობასა და დანაშაულობების ზრდას შორის - აცხადებს სტიგლიცი - ამიტომ ლიბერალიზაციის პარალელურად საჭიროა ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა. მისი აზრით, სსფ-ს მრავალი ცოდვა აქვს, თუმცა ხშირად ღარიბი ქვეყნებიც სცოდნენ. სწორი როდია, როდესაც ეს უკანასკნელნი ხშირად თავიანთ პოლიტიკას საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების კარნახით ატარებენ, მაშინ, როდესაც ისინი, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარი ეროვნული ინტერესებით უნდა ხელმძღვანელობდნენ.

სტიგლიცი მსოფლიოში განსაკუთრებით იმით არის ცნობილი, რომ გაბედულად და თანმიმდევრულად აკრიტიკებს სსფ-სა და მსოფლიო ბანკის პოლიტიკას. რა თქმა უნდა, აღნიშნული ორგანიზაციების კრიტიკა არც ახალია და თანამედროვე მსოფლიოში ამით არაერთი დამოუკიდებელი ექსპერტია დაკავებული. როგორც ამ

ბოლო დროს ცნობილმა ქართველმა მეცნიერმა ეკონომისტმა ვლ. პაპავამ განაცხადა შეერთებული შტატებიდან დაბრუნების შემდეგ, მას ამ ქვეყნის საფინანსო წრეებში კაცი არ შეხვედრია, რომელსაც სსფ არ გაეკრიტიკებინოს. მაგრამ როდესაც ამას აკეთებს ნობელის პრემიის ლაურეატი და ამავე დროს ამ ორგანიზაციაში ერთ-ერთ უმაღლეს თანამდებობაზე მომუშავე ადამიანი, ამას სრულიად სხვა წონა აქვს. იგი ხომ ბოლო დრომდე მსოფლიო ბანკის ვიცე-პრეზიდენტი იყო.

2004 წლის 1 მაისის მდგომარეობით, საქართველოს სახელმწიფო და სახელმწიფო გარანტიით აღებული საგარეო ვალის მოცულობამ დაახლოებით \$1797329 ათასი შეადგინა. აქედან, სახელმწიფოს მიერ გარანტირებული კრედიტები \$1707000 ათასია.

საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ინფორმაციით, საანალიზო პერიოდში საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების ვალის ნაშთი დაახლოებით, \$992463 ათასი, მსოფლიო ბანკის – \$579565 ათასი, სოფლის მეურნეობის საერთაშორისო ფონდის – \$6608 ათასი, ევროკავშირის – \$108759 ათასია. ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკიდან სახელმწიფოს გარანტიით მიღებული საგარეო ვალის ნაშთი \$35728 ათასს უტოლდება.

კრედიტორი ქვეყნების მიხედვით, საქართველოს საგარეო ვალის ყველაზე დიდი მოცულობის ნაშთი თურქმენეთზე მოდის – \$241066 ათასი, შემდეგ რუსეთზე – \$156858 ათასი და ავსტრიაზე – \$87088 ათასი.

8.6 საგარეო სახელმწიფო ვალის ოპტიმალური ზომები

სახელმწიფო ვალის კლასიფიკაცია შემდეგნაირად შეიძლება:

1. რეზიდენტების მიმართ ეროვნულ ვალუტაში;
2. რეზიდენტების მიმართ უცხოურ ვალუტაში;
3. არარეზიდენტების მიმართ ეროვნულ ვალუტაში;
4. არარეზიდენტების მიმართ უცხოურ ვალუტაში.

აღბათ სწორი იქნებოდა შიდა ვალად მხოლოდ პირველი სახის ვალი მიგვეჩნია, ხოლო დანარჩენები — საგარეოდ. მაგრამ სახელმწიფო ვალის დაყოფა შიდა და საგარეო ვალად სხვაგვარად ხდება. კერძოდ, ან რეზიდენტობის ან ვალუტის მიხედვით. პირველი ტიპის ყველა ქვეყანაში შიდა ვალად არის მიჩნეული, ხოლო მეოთხე ტიპის — საგარეოდ.

რაც შეეხება მეორე და მესამე სახის ვალს, მათ ტიპიზაციას სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებული სახე აქვს.

ზოგიერთი შეხედულების მიხედვით, სასურველია მეოთხე სახის სახელმწიფო ვალი საერთოდ არ არსებობდეს. თუ პირველი — სამი სახის ვალს გარკვეული სახის სარგებლობის მოტანა შეუძლია სახელმწიფოსა და ეკონომიკისათვის, მეოთხე სახის ვალის ეკონომიკური სარგებლიანობა დიდი კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება. იგი ზრდის სახელმწიფო დავალიანების სავალუტო რისკს. ბიუჯეტში სახელმწიფო დანახარჯები მის დაფარვასა და მომსახურებაზე ეროვნულ ვალუტაში აისახება. იმ შემთხვევაში თუ ამ უკანასკნელმა დევალვირება განიცადა, მაშინ იზრდება ასევე მისი მომსახურებისა და გადახდის მოცულობის შეფასება ეროვნულ ვალუტაში და შესაბამისად, იზრდება ბიუჯეტის ის გადასახდელები, რომელთა მიმართაც უნდა მოხდეს ამ მიმართულებით. ვალის მეოთხე სახეს აქვს ასევე რეფინანსირების ბუნდოვანი პერსპექტივები. ვალის რეფინანსირების პრინციპი სახელმწიფო ვალის დინამიკის ფორმირების მნიშვნელოვან პრინციპად გვევლინება. პირველი ტიპის ვალის რეფინანსირების

პირობები მთავრობისათვის ძნელი საპროგნოზო არაა და გარკვეულწილად მისი მართვაც შეიძლება. საგარეო საფინანსო ბაზრის კონიუნქტურის პროგნოზირება გაცილებით რთულია. გარდა ამისა, მეოთხე ტიპის საგარეო ვალისათვის თანამდევია პოლიტიკური რისკი. ისტორიაში ყოფილა იმის მაგალითები, როდესაც საერთაშორისო კრედიტორები ზემოქმედებენ ეროვნულ ხელისუფლებაზე, რომლებიც მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ მეოთხე ტიპის საგარეო ვალის გამო. ძლიერი ხელისუფლება თავს არიდებს საგარეო ვალის აღებას (მაგალითად, აშშ და გფრ არა აქვთ მეოთხე ტიპის საგარეო ვალი). ამ სახის ვალი იწვევს ქვეყნიდან სავალუტო რეზერვების გადინებას, რის შედეგადაც ქვეყნის ეკონომიკა მძიმე მდგომარეობაში ვარდება.

შედეგად, ექსპერტთა დასკვნების თანახმად, ყველაზე საუკეთესო ვარიანტია ქვეყანამ შეზღუდული მოცულობით აილოს პირველი სახის სესხი, მინიმუმამდე დაიყვანოს მეორე და მესამე სახის ვალი და თითქმის არ ჰქონდეს მეოთხე სახის ვალი.

თავი 9. საგადასახადო სისტემები და ათი სრულყოფის აუცილებლობა

ვიდრეოდე გადასახადებზე საუბარს დავიწყებდეთ, გესურს გავიხსენოთ XVIII საუკუნის ცნობილი გერმანელი მოგზაური და მეცნიერი იაკობ რაინესი, რომელიც წლების მანძილზე ცხოვრობდა საქართველოში და მეფე ერეკლე II-ს მრჩევლად და კარის ექიმად მუშაობდა. იგი თავის წიგნში „მოგზაურობა საქართველოში“ ჩვენი თანამედროველების შესახებ შემდეგაა წერს: „...სიზარმაცე არის მისი ერთადერთი ავლადიდება თავის სიღარიბეში, რასაც მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი მოუტყავს, რადგან, მათი ხელები მართლაც ბევრითი შრომით რომ იყვნენ დასაქმებულნი, მაშინ მათი მფლობელის შეუზღუდავი ძალაუფლება და სიხარბე მარტოდმარტო დაეპატრონებოდა ნაყოფს, რომელსაც ქვეშევრდომი მთელი თავისი მონდომებით მოიყვანდა. მთელი თავისი მცდელობის მიუხედავად, ის მაინც ისე ღარიბი იქნებოდა, როგორც ახლა უსაქმურად ყოფნისასაა. თავისი ასეთი უსაქმურობით ის ზღვარს უდებს თავისი ბატონის სიძუნწესა და ტირანთას, ისევე როგორც საკუთარ ბედნიერებას“.

თითქმის ნებისმიერ ქვეყანაში, განვითარებული იქნება იგი თუ განვითარებადი, გარდამავალი თუ ევროკავშირის ახალი წევრი, ადამიანებს დაახლოებით ამგვარი სტერეოტიპები გაუჩნდათ გადასახადების მიმართ:

- გადასახადები მეტისმეტად მძიმე ტვირთს წარმოადგენს მეწარმისათვის;

- გადასახადები განსაკუთრებით მაღალია შრომით მიღებულ შემოსავალზე;

- მეტისმეტად მაღალი გადასახადები აიძულებს მენარმეს თავი აარიდოს მათ;

- რეფორმები კიდევ უფრო ამძიმებს საგადასახადო ტვირთს;

- საგადასახადო ტვირთის შემცირება სტიმულს მისცემდა წარმოების აღმავლობას;

- რეაქცია გადასახადების შემცირებაზე (წარმოების ტემპების შემცირება, მისი „ჩრდილიდან გამოსვლა“ და ა. შ.) მოკლე ხანში დაფარავდა გადასახადების შემცირებით გამოწვეულ ბიუჯეტის დანაკარგებს.

არსებობს ამის სანინაღმდეგო შეხედულებაც, რომლის მიხედვით ძალიან ძნელია პირდაპირი, კორელაციური კავშირების დანახვა გადასახადების სიდიდესა და წარმოების ტემპებს შორის და რომ ეს უკანასკნელი არანაკლებ არის დამოკიდებული ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე, ქვეყანაში არსებულ პოლიტიკურ სტაბილურობაზე და ა. შ. მრავალ ფაქტორზე.

ამ უკანასკნელ მოსაზრებას მართლაც აქვს არსებობის უფლება. როგორც ქვემოთ მოტანილი ცხრილი №6ნ-დან ჩანს, ბულგარეთში გაცილებით დაბალია თითქმის ნებისმიერი სახის საგადასახადო ნიხრი, მაგრამ ამის შედეგად ეკონომიკის ცხრილი №6ნ

საბაღასახალო შემოსავლები ზომიერით გარდამავალი მაონოშიაის ძველანაში 2001 წელს (%-ად მშპ-ს მიმართ)

ბულგარეთი	28.8
უნგრეთი	38.6
პოლონეთი	34.1
რუმინეთი	28.0
სლოვაკეთი	33.1
სლოვენია	37.9
ჩეხეთი	39.0
ესტონეთი	31.2
ბალტიკური (არაშენილი)	33.8
საქართველო	7.1

განვითარების ტემპები ბუღალრეთში არაა უფრო სწრაფი, ვიდრე ჩეხეთში.

იმის გამო, რომ საქართველოში ასე დაბალია საგადასახადო შემოსავლები მშპ-თან შედარებით, იქმნება პრობლემები მრავალი სოციალური პროგრამის განხორციელებაში. ბოლო წლებში აღნიშნული მაჩვენებელი

(ცხრილი №66

ძირითადი გადასახადების ფონდალური განაკვეთი (%)

	დღგ (ძირითადი განაკვეთი)	მოგების გადასახადი	სოციალური გადასახადი 2001წ.	საშემოსავლო გადასახადი(მინიმალური/მაქსიმალური განაკვეთი)
ბუღალრეთი	20	28	43	18/29
ქვეყნითი	25	18	49	20/42
პოლიტიკით	22	27	35	19/40
რეგულირებით	19	25	60	18/40
სტრუქტურით	20	25	50	10/38
სტრუქტურა	20	25	38	17/50
ჩეხეთი	22	31	48	15/32
საქართველო	20*	20	28	12**

თითქმის არ იცვლება; კერძოდ, 2000 წელს იგი შეადგენდა 7.3 პროცენტს, ხოლო 2002 წელს – 7.2 პროცენტს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენს მეზობელ რუსეთში დღგ ტოლია 20%-ის, მოგების გადასახადი 24 %-ის, სოციალური გადასახადი 33%-ის, საშემოსავლო – 13 პროცენტის.

* საქართველოში დღგ თავდაპირველად შეადგენდა 28 პროცენტს, შემდეგ 14%-მდე შემცირდა, ახლა 20 პროცენტია.

** საქართველოში საშემოსავლო გადასახადთან დაკავშირებით ადგილი აქვს შემდეგს: 200 ლარამდე – დასაბეგრი შემოსავლის 12%; 201 ლარიდან – 350 ლარამდე – 24 ლარს + 200 ლარს ზევით შემოსავლის 15%; 351 ლარიდან – 600 ლარამდე – 46.5 ლარს + 350 ლარს ზევით შემოსავლის 17%; 601 ლარი და ზევით – 89 ლარს + 600 ლარს ზევით შემოსავლის 20%.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ევროკავშირის სხვადასხვა ქვეყანაში გადასახადების სრულიად განსხვავებული დონეები არსებობს. იგი მაღალია გერმანიასა და საფრანგეთში, ხოლო შედარებით დაბალი ინგლისში, უფრო დაბალი ირლანდიაში და ა. შ. ამ გადასახადებით ხელისუფლება, ჯერ ერთი, ცდილობს მოაგვაროს საზოგადოების სოციალური პრობლემები და მეორეც, დოტაციები გამოუყოს არცთუ ისე რენტაბელურ სახელმწიფო ფირმებს. მაგალითად, გერმანიაში სახელმწიფო ბიუჯეტში აკუმულირებას უკეთებენ მშპ-ს 39%, საფრანგეთსა და - იტალიაში 36%, ხოლო დიდ ბრიტანეთში – 30 პროცენტს. შემდეგ ეს თანხები მიიმართება სოციალური პრობლემების მოსაგვარებლად და ასევე დოტაციებზე სახელმწიფო ფირმებისათვის. ასე მაგალითად, 2002 წელს ევროკავშირის არც ერთ ქვეყანას არ გამოუყვია ამდენი სუბვენცია სახელმწიფო ფირმებისათვის, რამდენიც გერმანიის სახელმწიფო ბიუჯეტს – 13 მლრდ ევრო. ანალოგიური თანხა საფრანგეთში შეადგენდა 10 მლრდ ევროს, ხოლო იტალიაში 6 მლრდ-ს. აღნიშნული თანხებიდან გერმანიაში სახელმწიფო ფირმებს მიეცემათ სუბვენციის სახით მშპ-ს 1.6%, საფრანგეთში – 1.3%, იტალიაში – 1.1 პროცენტი და ა. შ. დიდი ბრიტანეთი ნაკლებ თანხებსაც უკეთებს ბიუჯეტში მობილიზაციას და სუბვენციის სახითაც ნაკლებ თანხებს გასცემს. კერძოდ, აქ სახელმწიფო ბიუჯეტში მობილიზდება მშპ-ს 30%-ი, ხოლო სახელმწიფო ფირმებს სუბსიდიების სახით მიეცემათ 0.6%. გერმანიის მთავრობას ეკუთვნის 426 ფირმა, საკუთარი ფირმები აქვთ პროფკავშირებს, ქალაქებსა და სასოფლო საკრებულოებს. ამიტომაც, რომ როგორც ამბობენ, გ. შროდერს ისე ეშინია პრივატიზაციის, როგორც ეშმაკს ნაყურთხი წყლისო. თუმცა ამ ბოლო დროს გერმანიაში ყველა გრძნობს სახელმწიფო საკუთრების შემცირების აუცილებლობას და ამ მიზნით სპეციალური „ფედერალური საკუთრების შემცირების“ გეგმაც დამუშავდა.

გერმანიის მთავრობა აქტიურად ეხმარება კერძო ფირმებსაც. მაგალითად, მან Volkswagen-ს ქარხნებს 270 მლნ ევრო გამოუყო, თუმცა ამ უკანასკნელის დირექცია მაინც უკმაყოფილოა, მას 780 მილიონის იმედი ჰქონდა და ქარხნების საზღვარგარეთ გადატანით იმუქრება, რის გამოც შროდერი მას „გაორეზულ მორალსა“ და „პატრიოტიზმის უქონლობაში ადანაშაულებს“. „გერმანული ინტერესების“ დასაცავად შროდერი პოლონეთის, ირლანდიის და ევროკავშირის სხვა ზოგიერთი ქვეყნისაგანაც მოითხოვს გადასახადების შემცირებას, რადგან კანცლერს ეზინია, რომ დაბალი გადასახადების გამო სწორედ ამ ქვეყნებში არ გადავიდეს გერმანიიდან გაქცეული კაპიტალი.

აღნიშნულის მდგომარეობის გამო, გერმანიაში, საფრანგეთში და ევროკავშირის ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში ცხადია, ზარალდებენ კერძო ფირმები, რომლებიც ძალზე მაღალ გადასახადებს იხდიან. ეს გამსაკუთრებით ითქმის მოგებიდან გადასახადზე, რაც ქვემოთ მოტანილი ცხრილიდანაც კარგად ჩანს:

ამის საშიშროება რეალურად არსებობს. მის გამომწვევე უმთავრეს მიზეზს კი წარმოადგენს (და ჩვენ ამის შესახებ ნაწილობრივ გემოთაც აღენიშნეთ) შრომის დანახარჯების მაღალი მაჩვენებელი გერმანიაში (ასევე საფრანგეთშიც) ევროკავშირში ახლად გაწევრიანებულ ქვეყნებთან შედარებით. მაგალითად, თუ ერთი საათის განმავლობაში დახარჯული შრომა გერმანიაში საშუალოდ 27 ევროდაა შეფასებული, იგივე მაჩვენებელი შეადგენს ჩეხეთში 5.4 ევროს, პოლონეთში – 5.3 ევროს, უნგრეთში – 4.2 ევროს, ხოლო ესტონეთში – 3.7 ევროს.

შექმნილი მდგომარეობა უბიძგებს გერმანულ კონცერნებს ქარხნების საზღვარგარეთ გადატანისაკენ. ეს პროცესი დაწყებულიცაა. მაგალითად, საბურავების კონცერნმა „კონტინენტალმა“ თავისი ქარხანა რუმინეთში გადაიტანა, ელექტრობელსაწყოების მწარმოებელმა კონცერნმა „ლეონმა“ – უკრაინაში და ა. შ.

ცხრილი №67

ფრიმზის მოზავილან გარსახალის ბანაკვითი* (%)

30-დან 40-მდე	
გერმანია	38.29
იტალია	37.25
ესპანეთი	35
მალტა	35
საფრანგეთი	34.33
ავსტრია	34
ბელგია	33.99
ლუქსემბურგი	30.38
დ. ბრიტანეთი	30
დანია	30
10-დან 30-მდე	
ფინეთი	29
პოლანია	29
ჩეხეთი	28
შვედეთი	28
პორტუგალია	27.5
საბერძნეთი	25
სლოვენია	25
0-დან 19-მდე	
პოლონეთი	19
სლოვაკეთი	19
უნგრეთი	16
ლიტვა	15
ლატვია	15
ირლანდია	12.5
კვიპროსი	10
ესტონეთი	0

აქვე საინტერესოა ორიოდ სიტყვა ვთქვათ იმის შესახებ, თუ რა დატვირთვა აქვს გადასახადებს სხვადასხვა ქვეყანაში მოქალაქეებისათვის. მაგალითად, 2003 წელს პოლონელ „იან კოვალსკის“ სახელმწიფოსათვის უნდა დაეთმო 186 დღე და მხოლოდ ამის შემდეგ შეეძლო ემუშავა საკუთარი

* წყარო: პოლონური ჟურნალი „Wprost“, 2004 წლის 4 იანვარი

თავისათვის. ამერიკელ „ჯონისათვის“ ეს მაჩვენებელი შეადგენდა 143 დღეს, ევროკავშირის მოქალაქისათვის იგი შეადგენდა 143 დღეს*, ხოლო ქართველი „გიორგისათვის“ – 190 დღეს (ბოლო მაჩვენებელი ჩვენი თხოვნით დაიანგარიშა ცნობილმა ექსპერტმა ნიკო ორველაშვილმა, რისთვისაც მადლობას მოვახსენებთ).

მცირე გადახვევა: ემიგრაციაში მყოფი გამოჩენილი რუსი პოეტესა ანნა ახმატოვა პარიზში შეხვდა ერთ-ერთ ცნობილ ბოლშევიკს და ჰკითხა: რა გინდოდათ, მდიდრებს რას ერჩოდითო?

- რა და მათი გაწყვეტაო – იყო პასუხი.

- აა, მე პირიქით მეგონა, რატომღაც ვფიქრობდი, თქვენ ღარიბების გამდიდრება გსურდათო – ჩაილაპარაკა პოეტესამ.

ამასთან დაკავშირებით გვინდა მოვიტანოთ შემდეგი მონაცემებიც: მე-20-ე საუკუნის 20-იანი წლებიდან უკვე დადასტურებულია, რომ გადასახადების გარკვეულ დონემდე შემცირება ზრდის საგადასახადო ბაზას და შესაბამისად ამაღლებს გადასახადების საერთო მოცულობას (ლაფერის მრუდი). მაგალითად, აშშ-ში 1926 წელს მაღალი შემოსავლების მქონე ადამიანებისათვის (100 ათასი დოლარი და მეტი) საგადასახადო განაკვეთის 75%-დან 25%-მდე შემცირების შემდეგ ამ ადამიანებმა მთელი საგადასახადო შემოსავლების ნახევარზე მეტი შეავსეს, მაშინ, როდესაც ადრე ეს მაჩვენებელი შემოსავლების 28 პროცენტს არ ასცილებია.

მსგავსი ეფექტი მოჰყვა როლანდ რეიგანის ეკონომიკურ პოლიტიკასაც, რომელმაც უმდიდრეს ამერიკელთა საგადასახადო განაკვეთი 70%-დან 28%-მდე შეამცირა. თუ 1981 წელს უმდიდრეს ამერიკელთა 5% უზრუნველყოფდა ფიზიკურ პირთა შემოსავლების 35.4%-ს, შემდგომ 8 წელიწადში მათი წვლილი ამ ღონისძიების შედეგად 44

* იხ. პოლონური ჟურნალი „Wprost“ 2004 წ. 4 იანვარი.

პროცენტამდე გაიზარდა. აშშ არ არის გამონაკლისი. ბოლო ხანებში მრავალმა ქვეყანამ მიბაძა მის მაგალითს.

გადასახადებზე ფიქრი ჩვენს გონებაში პოლონელი მწერლის იან შჩეპანსკის ერთ მოგონებასთან ასოცირდება. აი, ისიც: „მახსოვს, მამაჩემი ყოველთვის პირადად მიდიოდა გადასახადის გადასახდელად. როდესაც ოჯახში ვეუბნებოდით, თავი არ დაეტვირთა, რადგან ფოსტითაც შეიძლებოდა ამის გაკეთება, იგი გვპასუხობდა: რა თქმა უნდა, შეიძლება, მაგრამ მე მსიამოვნებს ამის გაკეთება, რადგან უკვე საკუთარი სახელმწიფო გვაქვს და გადასახადიც მის განსამტკიცებლად მიმაქვს“. შემდეგ მწერალი ნაღვლიანად უმატებს: „თუ მამაჩემის თაობისა და ასევე ჩემი თაობისათვის, ასე ძლიერი იყო პასუხისმგებლობა საკუთარი სახელმწიფოს წინაშე, ჩემი შვილისა და შვილიშვილის თაობისათვის ეს გრძნობა ასე ძლიერი უკვე აღარაა“.

• თავი 10. აპროპიაციის სიმბოლური საზღვარი – სავალუტო რეზერვები

„თუ საძირკველი დანგრეულია,
მაშინ კედლების აშენებისთვის
ყოველი შრომა დაკარგულია“,
დ. გურამიშვილი

უმნიშვნელოვანეს მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელს, რომელიც მეტად დიდ გავლენას ახდენს ეროვნული ვალუტის სიმყარეზე და მისი საშუალებით, ცხადია, მთელს ეკონომიკაზე, წარმოადგენს საერთაშორისო სავალუტო რეზერვები. იგი სწორედ საძირკვლის როლს ასრულებს საფინანსო სისტემისა და საერთოდ, მთელი ეკონომიკისათვის.

სავალუტო რეზერვებს ორი სახის სარგებლობის მოტანა შეუძლია სახელმწიფოსათვის. პირველია ის, რომ მათი განთავსებით რომელიმე პრესტიჟული ბანკის ანგარიშებზე, მათზე ირიცხება პროცენტი, რაც წარმოადგენს როგორც რეზერვების მფლობელი ბანკის მრგებას, ისე ქვეყნის ბიუჯეტის შემოსავლებს. მაგალითად, 2002 წელს პოლონეთმა ამ გზით \$1.1 მლნ. მიიღო. ეს წარმოადგენდა რეზერვებით მიღებული შემოსავლის 94%-ს. რეზერვების მეორე სარგებლობა ის არის, რომ მისი არსებობა წარმოადგენს ეროვნული ვალუტის სიმყარის საფუძველს, მისი კონვერტირებადობის აუცილებელ პირობას და სხვ. დიდი მოცულობის რეზერვები ამაღლებს ქვეყნის იმიჯს უცხოელი ინვესტორების თვალში. რეზერვების ამ თვისებებს ხშირად ივინყებენ, მით უფრო პოლიტიკოსები

განსაკუთრებით ქვეყანაში რთული ეკონომიკური მდგომარეობის დროს. ერთი ცნობილი ეკონომისტის გამოთქმას თუ ვიხმართ, ამ მხრივ რეზერვები ემსგავსება ჯანმრთელობას, რომლის ფასსაც ვიგებთ მაშინ, როდესაც ვკარგავთ.

ამასთან, ქვეყანა ძალზე ფრთხილად უნდა მიუდგეს სარეზერვოდ ამა თუ იმ ვალუტის შერჩევის საკითხს. ამ სფეროში მიღებულმა სწორმა გადაწყვეტილებამ შეიძლება დიდი სარგებლობა მოუტანოს ქვეყანას და პირიქით, მცდარად შერჩეული ვალუტა, ანდა რომელიმე მსოფლიო ვალუტის მეტისმეტად დიდი ხვედრითი წილით მიღებამ საერთაშორისო რეზერვების მოცულობაში შეიძლება აზარალოს იგი. სწორედ ამით არის გამოწვეული, რომ ბოლო წლებში ზოგიერთი ქვეყანა (მაგალითად, ჩინეთი), ამცირებს რეზერვებს დოლარში და ზრდის ეუროში.

რეზერვების დონის შესაფასებლად რამდენიმე კრიტერიუმი არსებობს. ჯერ ერთი, იგი უნდა ფარავდეს უცხოეთის მიმართ მოკლევადიან დავალიანებებს; მეორე, მნიშვნელოვანია ასევე ამ მაჩვენებლის შეფარდება როგორც მოკლევადიანი, ისე გრძელვადიანი დავალიანებების ჯამთან.

მნიშვნელოვან მაჩვენებელს წარმოადგენს ასევე რეზერვების შეფარდება მშპ-თან.

და ბოლოს, რეზერვების დონეს საზღვრავენ იმის მიხედვით, თუ რამდენი თვის იმპორტის შესაქმნელად არის იგი საკმარისი.

თუ რა რაოდენობით გააჩნიათ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს და მათ შორის, საქართველოს რეზერვები, წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №68:

გარდამავალი ეკონომიკის ძველ ნაწილს სავალუტო რეზერვები მლრდ აშშ დოლარი

	1994	1998	ერთი სკალპე 1998 წელს, დოლარი	მლრდ აშშ დოლარი 2003 წ.	ერთი სკალპე 2003 წელს, დოლარი	საკმარისია იმ, პროც. შესაძენად, თქვენი
აგრარული	-	-	-	820.85	98.9	4.2
სამსახური	-	0.21	60	509.42	145.5	5.3
ბელარუსი	-	0.15	1.4	618.81*	63.1	0.7
საქართველო	0	0.141	27	272.2**	63.3	3.4
ქაზახეთი	0.7	2.5	2.5	4.236.2	284.3	6.8
კირგიზეთი	-	-	-	364.6	72.9	1.6
მოდლივა	-	0.415	92	302.27	84	3
რუსეთი	4	11	75	73.174.9	507.1	17.6
კაზაკეთი	-	-	-	111.9	17	1.7
თურქმენეთი	-	-	-	-	-	-
უზბეკეთი	-	-	-	-	-	-
უკრაინა	0.7	0.5	10	6.730.7	140	4
ესტონეთი	0.4	0.93	664	1.373.36	991	3.6
ლატვია	0.5	0.8	333	1.432.44	597	4.3
ლიტვა	0.5	1.3	361	3.371.98	937	5.5
ბელარუსი	1.4	1.5	173	6.291.01	723	10.4
ხორვატია	1.4	2.5	49.7	8.190.5	1638	-
ნეკეთი	6.2	12	116.2	26.771	2599	7.8
უნგრეთი	6.8	9.7	979	12.738	1237	4.1
პოლონეთი	5.8	16.9	437	34.2	883	7.2
რუმინეთი	0.3	1.5	70	8.999	420	6.5
სლოვაკეთი	1.6	3.7	686	11.678	2162	11
სლოვენია	1.5	3.2	1644	8.496.91	4472	9.5
ალბანეთი	-	-	-	838.78***	246.7	-

* 2002 წლის მონაცემები

** 2004 წლის 5 ივლისის მდგომარეობით

*** 2002 წლის მონაცემები

როგორც ვხედავთ, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის ყველაზე დიდი მოცულობით საერთაშორისო რეზერვები გააჩნია რუსეთს - 73.17 მლრდ აშშ დოლარი, პოლონეთს - \$34.2 მლრდ, (ძირითადად უცხოური კონვერტირებული ვალუტის - დოლარის, ევროს და ინგლისური გირვანქა სტერლინგის სახით), ჩეხეთს - \$26.771 მლრდ და უნგრეთს - \$12.738 მლრდ და ა. შ. რაც შეეხება ერთ სულ მოსახლეზე საერთაშორისო რეზერვებს, ამ მაჩვენებლით გამოირჩევიან შემდეგი ქვეყნები: სლოვენია - \$4472, ჩეხეთი - 2599, სლოვაკეთი - \$2162 და ა. შ.

საქართველოს ფრიად მოკრძალებული ადგილი უკავია ამ რეიტინგში. 2004 წლის 5 ივლისის მდგომარეობით ჩვენ ქვეყანას გააჩნდა \$272.2 მლნ რეზერვი. შესაბამისად, ერთ მოსახლეზე მოდის \$63.3 ოდენობით რეზერვი. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს არის რეკორდული მაჩვენებელი დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიაში. საერთაშორისო რეზერვების ასეთი დიდი მოცულობა ჩვენს ქვეყანას ადრე არ ჰქონია. ეს თანხა მოგროვდა როგორც უცხოური სესხების საფუძველზე, ისე სებ-ის მიერ თბსბ დოლარის შესყიდვის გზით. მაგალითად, 2004 წლის პირველ-ხუთ თვეში სებ-მა ბირჟაზე \$49.9 მილიონი შეიძინა.

სავალუტო რეზერვების ერთ-ერთ ძირითად დანიშნულებას საგარეო ვალის მომსახურება წარმოადგენს. მაგალითად, 2004 წლის პირველ-ხუთ თვეში საქართველოში ამ მიზნისათვის გამოიყო \$28.1 მლნ, საიდანაც \$7.4 მილიონი უშუალოდ მთავრობის მიერ აღებული საგარეო ვალის, ხოლო 20.7 მლნ სსფ-ს მიერ გამოყოფილი კრედიტების გასტუმრებას დასჭირდა.

რაც შეეხება განვითარებული ქვეყნების საერთაშორისო რეზერვებს, ამ მხრივ პირველ ადგილზეა იაპონია, სხვათა შორის, როგორც აბსოლუტური, ასევე ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით. მეორე ადგილზეა ჩინეთი,

თუმცა მისი მოსახლეობის სიდიდის გამო ეს მაჩვენებელი ერთ მკვიდრზე გაანგარიშებით დაბალია. ეს უკანასკნელი მაღალია გერმანიაში. რეზერვების აბსოლუტური მაჩვენებელი საკმაოდ დიდია ასევე ჰონგკონგშიც, - \$92 მლრდ, ტაივანში, - \$83 მლრდ, სინგაპურში - \$77 მლრდ-ი და ა.შ.

საერთაშორისო რეზერვების რაოდენობაზე დიდადაა დამოკიდებული ეროვნული ვალუტის სიმყარე, ქვეყნის პრესტიჟი საერთაშორისო საზოგადოების თვალში, ქვეყნის იმიჯი უცხოელ ინვესტორთა შორის და ა.შ. ამიტომ მის გაზრდას ქვეყნის საკუთარი ძალისხმევით და არა მხოლოდ უცხოური სესხებით, რასაც ამჟამად აქვს ადგილი საქართველოში, სერიოზული ყურადღება უნდა მიექცეს.

ყურადღება უნდა ექცეოდეს ასევე არსებული რეზერვების ყაირათიანად გამოყენებას. ისინი უბრალოდ არ უნდა იფლანგებოდეს, როგორც ამას ამჟამად ზოგიერთ ქვეყანაში აქვს ადგილი. მაგალითად, ამ ბოლო დროს რუსეთის ეკონომიკური ანალიზის ინსტიტუტის დირექტორმა ანდრეი ილარიონოვმა მკაცრად გააკრიტიკა რუსეთის ცენტრალური ბანკი მათი მფლანგველობის გამო. კერძოდ, მისი განცხადებით, ბანკმა რეზერვების ხარჯზე დააფინანსა მთავრობა, რაც არასწორი იყო. გარდა ამისა, მრავალი მილიარდი ბანკმა გახარჯა კაპიტალურ დაბანდებებში. კერძოდ, მან შეიძინა არა მხოლოდ სამსახურებრივი შენობა, არამედ ბინებაც თავისი თანამშრომლებისათვის და ა. შ. ილარიონოვის აზრით, სწორედ რეზერვების არასწორი გამოყენების გამო მასიურად გაიქცნენ ინვესტორები რუსეთის ფასიანი ქაღალდების ბაზრიდან, იგრძნეს რა, რომ შესაძლებელი იყო რეზერვები არ ჰყოფნოდა რუბლის კურსის შენარჩუნებას.

თუ რამდენად აკმაყოფილებს საერთაშორისო რეზერვები ქვეყანას, გარდა მისი გაანგარიშებისა

მოსახლეობის ერთ სულზე (რაც ჩვენ გავაკეთეთ ცხრილ №68-ში), როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, იგებენ ასევე მისი შეფარდებით ქვეყანაში შემოსული იმპორტის მოცულობებასთან. მიჩნეულია, რომ ნორმალურია ვითარება, როდესაც რეზერვები ფარავს ექვსი თვის იმპორტისათვის საჭირო თანხას. ამ მხრივ ქვემოთ წარმოდგენილ ქვეყნებს შემდეგი მდგომარეობა აქვთ:

სლოვაკეთის რეზერვები ფარავს ამ ქვეყნის 11 თვის იმპორტს, ჩეხეთის - 7.8 თვის, პოლონეთის - 7.2 თვის, უნგრეთის - 4,1 თვის, ესტონეთის - 3.6 თვის, ლატვიის - 4.3 თვის, ლიტვის - 5.5 თვის, უკრაინის - 4 თვის და ა. შ. საქართველოს რეზერვები ამჟამად ფარავს ჩვენი იმპორტის დაახლოებით 3.4 თვის მარაგს.

თავი 11. პოლონეთის საბანკო სისტემა: განვითარების გზები და პერსპექტივები ¹

ა) მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები

პოლონელი და საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების ექსპერტები ერთხმად აღნიშნავენ ბოლო 10 წლის მანძილზე პოლონეთის ეკონომიკური მდგომარეობის აშკარა გაუმჯობესების ფაქტს.

1993-98 წლებში მშპ წელიწადში საშუალოდ 5 პროცენტზე მეტად გაიზარდა, ინფლაცია 35-დან 7%-მდე დაეცა, ხოლო უმუშევრობის მაჩვენებელი თითქმის ერთნიშნა ციფრამდე შემცირდა. თუმცა 1998 -1999 წლებში ზოგიერთი მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი გაუარესდა, რაც ძირითადად რუსეთის კრიზისისა და ქვეყნისათვის სტიქიური უბედურებებით მიყენებული ზარალით (გვალვა, წყალდიდობა) იყო განპირობებული. ასევე უარყოფითად იმოქმედა ევროკავშირის ქვეყნებში, განსაკუთრებით გერმანიაში, ენერგომატარებლების ბაზარზე ფასების აწევამ და სხვა ფაქტორებმა. შედეგად, 1999 წლის პირველ ნახევარში პოლონეთში მშპ-ის ზრდის ტემპი 2%-მდე დაეცა. ამავე წელს უმუშევრობა 13%-მდე გაიზარდა, გაუარესდა სხვა ეკონომიკური მაჩვენებლებიც: იკლო მოსახლეობის რეალურმა შემოსავლებმა, გაიზარდა საგადამხდელო ბალანსის დეფიციტი, რომლის უარყოფითმა ნაშთმა მშპ-ის მიმართ თითქმის 8% შეადგინა.

მოვლენათა ამგვარმა განვითარებამ უარყოფითი გავლენა მოახდინა საბანკო სექტორზეც. კერძოდ, 1999 წელს საბანკო აქტივები რეალურად მხოლოდ 4,1%-ით გაიზარდა, მაშინ, როდესაც ანალოგიური მაჩვენებელი 1998 წელს 18,5%-ს შეადგენდა.

1999 წელს ინფლაციის საშუალო წლიური მაჩვენებელი, წინა წელთან შედარებით 4,5%-ით ნაკლები იყო და 7,1% დაფიქსირდა.

ცნობილი ეკონომისტი, პოლონეთში სსფ-ის მისიის ხელმძღვანელი ფრანსის როზდოვსკი მიიჩნევს, რომ ამ მოვლენათა ფონზე პოლონეთის ეროვნული ვალუტის – ზლოტის მიმართ ადგილობრივი მოსახლეობისა და უცხოელი ინვესტორების ნდობის დაკარგვის საფრთხე იქმნება. 1999 წელს ზლოტის კურსის ცვლილებამ 12,4% შეადგინა, რაც 2,2%-ით მეტი იყო წინა წლის მაჩვენებელთან შედარებით (1998 წელს – 10,2%). იმ საგარეო ფაქტორებიდან, რამაც ზლოტის დეპრეციაცია გამოიწვია, აღსანიშნავია ბრაზილიური რეალის გაუფასურება, კოსოვოს კონფლიქტი, ევროს კურსის დაცემა და სხვ.

ზოგიერთი პოლონელი ექსპერტი ვალუტის გაცვლის მცურავი რეჟიმისა და სავალუტო რეზერვების დიდი მოცულობის პირობებში სავალუტო კრიზისის განვითარებას შეუძლებლად მიიჩნევს. 1999 წლის ბოლოს პოლონეთის საერთაშორისო სავალუტო რეზერვები 25,5 მილიარდ აშშ დოლარს შეადგენდა.

1999 წლის 1 იანვრიდან პოლონეთის მინისტრთა საბჭოს და ფულადი პოლიტიკის საბჭოს ერთობლივი გადაწყვეტილებით პეზ-ის საერთაშორისო რეზერვების 55%-ს შეადგენს ევრო, ხოლო დანარჩენი (45%) – აშშ დოლარია.

ბ) პოლონეთის საბანკო სისტემა

პოლონეთში ორსაფეხურიანი საბანკო სისტემის მოდელი მოქმედებს – პოლონეთის ეროვნული ბანკი და მისი რეგულირების სფერო – კომერციული და კოოპერაციული ბანკები.

გ) პოლონეთის ეროვნული ბანკი

1997 წლის 29 აგვისტოს ეროვნული ბანკის შესახებ მიღებული კანონის თანახმად, პებ-ის ძირითადი ამოცანაა ქვეყანაში ფასების სტაბილურობის რეგულირება და სამთავრობო გადაწყვეტილებათა მხარდაჭერა.

პოლონეთის ეროვნული ბანკის ფუნქციებს განეკუთვნება ასევე: ფულის მიმოქცევის სფეროს რეგულირება, სავალუტო რეზერვების შექმნა, სახელმწიფო ბიუჯეტის საბანკო მომსახურება, საბანკო სისტემის სიმყარისა და რეფინანსირების უზრუნველყოფა და სხვ.

პებ-ს მართავს პოლონეთის ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი, ფულადი პოლიტიკის საბჭო და პებ-ის საბჭო.

ა) პებ-ის პრეზიდენტს ქვეყნის პრეზიდენტის წარდგინებით ნიშნავს პოლონეთის სეიმი ექვსი წლის ვადით. პოლონეთის ეროვნული ბანკის შესახებ კანონი პრეზიდენტის მეორე ვადით არჩევასაც ითვალისწინებს. პებ-ის პრეზიდენტი ხელმძღვანელობს ფულადი პოლიტიკის საბჭოს, პებ-ის საბჭოს და საბანკო ზედამხედველობის კომისიას.

ბ) ფულადი პოლიტიკის საბჭო (ფპს) შეიმუშავებს ყოველწლიურ ფულად პოლიტიკას და მთავრობის შემუშავებულ ბიუჯეტის პროექტთან ერთად წარუდგენს ქვეყნის სეიმს.

გ) პებ-ის ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებს შეიმუშავებს ეროვნული ბანკის საბჭო. საბჭოს თავმჯდომარეობს პებ-ის პრეზიდენტი და 9 წევრი, რომელთაც ამტკიცებს ქვეყნის პრეზიდენტი, სეიმი და სენატი. საბჭოს წევრებს ირჩევენ ასევე ექვსი წლის ვადით.

დ) პოლონეთის ბანკებზე ზედამხედველობის მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზის შემუშავება

და მისი შემდგომ განხორციელება საბანკო ზედამხედველობის კომისიის ფუნქციებს განეკუთვნება.

აღნიშნული სტრუქტურის გადანაცვეტილებათა უშუალო შესრულება და კოორდინაცია საბანკო ზედამხედველობის გენერალური ინსპექტორის ფუნქციებში შედის.

ე) ცენტრალური ბანკის ფულადი პოლიტიკის ინსტრუმენტები

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ეფექტიანი განხორციელების მიზნით პოლონეთის ეროვნული ბანკი საკმაოდ აქტიურად მიმართავს კომერციული ბანკებისათვის მოზიდული სახსრებიდან სავალდებულო რეზერვების შექმნის მექანიზმს. სადღეისოდ აღნიშნული მაჩვენებელი შეადგენს 5%-ს და მასზე პროცენტის დარიცხვას არ ექვემდებარება.

ეროვნულ ბანკში სავალდებულო რეზერვების აკუმულირებას ექვემდებარება კომერციულ ბანკებში საბანკო დეპოზიტებზე მოზიდული სახსრები როგორც ზლოტებში, ასევე უცხოურ ვალუტაში, ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციიდან მიღებული და ყველა სხვა შემოსავლები. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული ეკონომიკური ნორმატივი არ ითვალისწინებს ვალუტების მიხედვით დიფერენცირებას.

ასრულებს რა ქვეყნის ფისკალური აგენტის ფუნქციებს, ბიუჯეტის დეფიციტის დაფინანსების მიზნით, ეროვნული ბანკის მიერ განთავსებული სახელმწიფო სახაზინო ვალდებულებების მოცულობამ 1999 წელს 45 461,8 მილიონი ზლოტი შეადგინა.

1999 წელს პოლონეთის ეროვნული ბანკის წმინდა მოგება 8,6 მლრდ ზლოტს მიაღწია, რაც წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელს 12,3%-ით აღემატება.

ცხრილი №69

პოლონეთის ეროვნული მუხრანოვის ზოგირთი
მარკინეპელი

	1995	1996	1997	1998	1999
მშპ-ის ზრდა (%-ში)	7,0	8,0	8,8	4,8	4,1
უმეშეურობა (%-ში)	14,9	13,2	10,3	10,4	13,0
მშპ-ის ზრდა დანაშოვი (მშპ-ის მიმართ %-ში)	24,0	21,0	21,7	22,0	19,9
სეპარო ბალანსი (მშპ-ის მიმართ %-ში)	-1,5	-5,7	-7,9	-8,7	-9,4
მიმდინარე ანგარიშები (მშპ-ის მიმართ %-ში)	4,2	-1,0	-3,0	-4,4	-7,8
ოფიციალური რეზერვები (მლრდ აშშ დოლარი)	15,0	18,0	20,7	27,4	25,5
რეზერვებით იმპორტის გადფარება (თვე)	7,2	8,8	8,4	7,5	7,5
სეპარო ვალი (მლრდ აშშ დოლარი)	44,0	47,8	48,9	56,9	80,9
ზღოტის დეპრეციატია (...) აშშ დოლარის მიმართ	-8,3	-10,1	-17,8	-10,2	-12,4

პოლონეთის ეკონომიკის განვითარება 1995-99 წლებში²

ცხრილი №70

პოლონეთის საგანკო სისტემის სტრუქტურა
საპუტორების ფორმების მიხედვით

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1. კომანკები:	87	82	81	81	83	83	77
2. სახელმწიფო კაპიტალის ფორმაციებით	29	29	27	24	15	13	7
3. კერძო კაპიტალის ფორმაციებით	58	53	54	57	68	70	70
მ.შ. პილიწური კაპიტალის ფორმაციებით	48	42	36	32	39	39	31
უმცხოური კაპიტალის ფორმაციებით	10	11	18	25	29	31	39
4. კოპერაციული ბანკები	1653	1612	1510	1394	1295	1189	781
სულ საბანკო სისტემა	1740	1694	1591	1475	1378	1272	858

აქტუების ზეგულება %-ში							
1. კომანკები:	93,4	94,7	95,2	95,4	95,5	95,7	95,8
2. სახელმწიფო კაპიტალის ფორმაციებით	80,4	76,1	68,3	66,5	49,3	45,9	23,9
3. კერძო კაპიტალის ფორმაციებით	13,0	18,6	26,9	28,9	46,9	49,8	71,8
4. პილიწური კაპიტალის ფორმაციებით	10,4	15,4	22,7	15,1	30,9	33,2	24,6
5. უმცხოური კაპიტალის ფორმაციებით	2,6	3,2	4,2	13,7	15,3	16,6	47,2
6. კოპერაციული ბანკები	6,6	5,3	4,8	4,6	4,5	4,3	4,2
სულ საბანკო სისტემა	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ვ) კომერციული ბანკების სისტემა

სადღეისოდ პოლონეთში 75 კომერციული და 781 კოოპერაციული ბანკი ფუნქციონირებს. ქვეყნის საფინანსო სფეროს მთლიანი აქტივების თითქმის 90% საბანკო სექტორზე მოდის.

პოლონეთის საბანკო სისტემაში პრივატიზაციისა და კონსოლიდაციის ტემპების ზრდის პერიოდად 1999 წელს მიიჩნევენ. ამ წელს მოხდა 4 მსხვილი ბანკის პრივატიზება და რამდენიმე ბანკის გაერთიანება. 1999 წელს ბანკების პრივატიზაციის შედეგად ქვეყნის ბიუჯეტმა 313,7 მლნ ზლოტი (დაახლოებით 79,8 მლნ აშშ დოლარი) მიიღო. ექსპერტები მიიჩნევენ, რომ კომერციულ ბანკებში სახელმწიფო წილის პრივატიზების ტენდენცია მომავალშიც გაგრძელდება.

სერიოზული რეფორმები განხორციელდა კოოპერაციული ბანკების სფეროშიც. თუ ქვეყანაში ეკონომიკური რეფორმების სასტარტო ეტაპზე, 1993 წელს, პოლონეთში მოქმედებდა 1653 კოოპერაციული ბანკი, 1999 წლის მდგომარეობით აღნიშნული პროფილის ბანკების რაოდენობა 781-მდე შემცირდა. ამავდროულად პერიოდის მაჩვენებლებით, საბანკო სისტემის აქტივების მთლიან მოცულობაში კომერციული ბანკების აქტივების ხვედრითი წილი 95,8%-ს, ხოლო კოოპერაციული ბანკებისა 4,2%-ს შეადგენს. პოლონეთის საბანკო სისტემის აქტივები 1999 წლის 30 ივნისიდან 2000 წლის 30 ივნისამდე 349 მლრდ ზლოტიდან 422 მლრდ ზლოტამდე, ანუ 12%-ით გაიზარდა. აღნიშნულ პერიოდში შეიცვალა ასევე ბანკების საკუთრების ფორმის სტრუქტურაც. სადღეისოდ კერძო მფლობელობაშია ქვეყნის საბანკო აქტივების 76,1%, სახელმწიფოს აქციების საკონტროლო პაკეტი მხოლოდ 7 ბანკში დარჩა, ანუ

იგი საბანკო აქტივების მხოლოდ 23,9 პროცენტს განკარგავს (ცხრილი №70)³.

პოლონეთის საბანკო სისტემა კაპიტალის კონცენტრაციის ტენდენციით ხასიათდება. კერძოდ, თუ 1998 წლის ბოლოს ქვეყნის 5 ყველაზე მსხვილი ბანკი მთლიანი საბანკო აქტივების 42,9%-ს ფლობდა, 1999 წლის ბოლოს ეს მაჩვენებელი 47,7%-მდე გაიზარდა. იმავე პერიოდში 75,1%-დან 79%-მდე გაიზარდა 15 უმსხვილესი ბანკის აქტივების ხვედრითი წილი მთლიანი საბანკო აქტივების მოცულობაში. საანალიზო პერიოდში ზრდა დაფიქსირდა ასევე ამ ბანკებში განთავსებული დეპოზიტებისა და მათ მიერ გაცემული კრედიტების მოცულობების მიხედვითაც. კერძოდ, 1999 წლის ბოლოს 15 მსხვილი ბანკის დეპოზიტების მთლიანი მოცულობა 83,5%-ს, ხოლო მათ მიერ გაცემული რესურსები საბანკო სისტემის საკრედიტო პორტფელის 77,4%-ს შეადგენდა.

1999 წლის მაჩვენებლებით, პოლონეთის საბანკო სისტემის საერთო აქტივების 15,9% განთავსებულია ფინანსურ სექტორში, 44% – არაფინანსურ სექტორში, 3,5% – საბიუჯეტო სექტორში, 2,8% – ეროვნულ ბანკში, 24,5% – ფასიან ქაღალდებში, ხოლო 9,3% – სხვადასხვა სფეროში.

საბანკო აქტივების შეფარდებით მშპ-თან, პოლონეთი ჩამორჩება როგორც ევროკავშირის ქვეყნებს, ასევე ჩეხეთსა და უნგრეთსაც და ჯერჯერობით საკმაოდ დაბალ მაჩვენებლად რჩება. კერძოდ, იგი ევროკავშირის ქვეყნებისათვის საშუალოდ მშპ-ის 212%-ს შეადგენს; ევროპის უდიდესი ბანკის – დოიჩე ბანკის აქტივები თითქმის უტოლდება გერმანიის მიერ წარმოებულ მშპ-ის მაჩვენებელს. ჩეხეთში ეს პარამეტრი 134%-ს შეადგენს, უნგრეთში იგი შედარებით დაბალია და მშპ-ის 64%-ს უდრის.

1999 წელს პროგრესი დაფიქსირდა კომბანკების მიერ ეროვნული ეკონომიკის დაკრედიტების სფეროში. წინა წელთან შედარებით გაცემული კრედიტების მოცულობა 2%-ით გაიზარდა. საკრედიტო რესურსების 76,6% სამეურნეო სუბიექტებზე მოდის, თუმცაღა ამ სახეობის კრედიტების დინამიკა ჩამორჩებოდა კერძო პირების დაკრედიტების დინამიკას. 1999 წელს ზრდა დაფიქსირდა ასევე სამომხმარებლო კრედიტების მოცულობაში. აღნიშნული მაჩვენებელი საკრედიტო პორტფელის 34,7%-ს შეადგენდა. კერძო პირების დაკრედიტების საერთო მოცულობაში სამომხმარებლო კრედიტების წილი კი 82,9%-ს, (1998 წელს 86,4%). აღსანიშნავია, რომ კომბანკების მიერ გაცემული რესურსების საერთო მოცულობაში დომინირებული პოზიცია უკავია ეროვნულ ვალუტაში გაცემულ სესხებს (78,7% – 1999 წელს, 76,6% – 1998 წელს).

პოლონეთის კომბანკების საქმიანობის დაფინანსების ძირითადი წყაროა დეპოზიტები და ფონდები, რომელთაც რესურსების 68,5% უკავიათ (ჯერჯერობით ძალზე მცირეა ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციით მიღებული სახსრების მოცულობა).

1999 წელს კომერციული ბანკების დეპოზიტები 32,2 მლრდ ზლოტით, ანუ წინა წელთან შედარებით 7,6%-ით გაიზარდა. ამ სფეროში კვლავ დიდი რეზერვებია. ჯერჯერობით ქვეყნის მოსახლეობის მხოლოდ 20%-ს აქვს გახსნილი ანგარიში ბანკში.⁴

კომბანკების მიერ გაცემული კრედიტების მოცულობა წარმოებული მთლიანი შიდა პროდუქტის მიმართ დაბალი რჩება. ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის ქვეყნების მიხედვით, ეს მაჩვენებელი მშპ-ის მიმართ 120-დან 130%-მდე მერყეობს. იგივე მაჩვენებელი ჩეხეთში უდრის 95%-ს.⁵

იმის გამო, რომ 1999 წელს დეპოზიტების და კრედიტების მოცულობები სრულიად განსხვავებული ტემპებით იზრდებოდა, მათ შორის თანაფარდობა კიდევ უფრო გაღრმავდა და მან 1999 წლის ბოლოს 75,5%-ს მიაღწია, რაც წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელს 4,5 პროცენტული პუნქტით აღემატება. აღნიშნული ტენდენცია გაგრძელდა მიმდინარე წელსაც. კერძოდ, 2000 წლის განვლილ პერიოდში ბანკების მიერ გაცემული კრედიტების მოცულობები 76%-ით, ხოლო დეპოზიტების – 38%-ით გაიზარდა.

პოლონეთის საბანკო სექტორში აღსანიშნავია აგრეთვე ის გარემოებაც, რომ 1999 წელს კერძო პირთა დეპოზიტები მხოლოდ 15,5%-ით გაიზარდა, მაშინ, როდესაც იგივე მაჩვენებელი 1998 წელს 23%-ს შეადგენდა. 1999 წელს პირველად მოხდა ისიც, რომ უცხოურ ვალუტაში დეპოზიტების ზრდის ტემპები გაცილებით მაღალი იყო, ვიდრე ეროვნულ ვალუტაში. ცხადია, ეს 1999 წელს უცხოური კონვერტირებადი ვალუტების მიმართ ზლოტის გარკვეულმა დეპრეციაციამ (გაუფასურებამ) გამოიწვია (თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ზლოტში დეპოზიტები კვლავაც გადამწყვეტი ხვედრითი წილით არის წარმოდგენილი და იგი დეპოზიტების მთლიანი მოცულობის 80,3%-ს შეადგენს. ეს მაჩვენებელი, წინა წელთან შედარებით, მხოლოდ 0,5%-ით შემცირდა).

პოლონეთში კომერციულ ბანკებში ანაბრების დაზღვევის საკმაოდ მოქნილი სისტემა მოქმედებს. გასულ წელს სტაროპოლსკის ბანკის გაკოტრებისას, მეანაბრეებისადმი ბანკის დავალიანება, რომელიც 485 მლნ ზლოტს შეადგენდა, სწორედ ამ სისტემის მექანიზმით დაიფარა. ანაბრების დაზღვევას ორგანიზებას უკეთებს სპეციალურად ამ მიზნით შექმნილი საგარანტიო საბანკო ფონდი, სადაც ანგარიშზე ყველაზე მეტ თანხებს მსხვილი ბანკები იხდიან. ეს თანხები ძირითადად კრიტიკული

ბანკების დახმარებისათვის არის გამიზნული. მაგალითად, სტაროპოლსკის ბანკის მეანაბრეთა დასაქმყოფილებლად ბანკმა PKO BP 106 მლნ ზლოტი, ხოლო Pekao SA-მ 90 მლნ ზლოტი გაიღო.

ანაბრების საგარანტიო ფონდის შექმნის დღიდან, 1995 წლის შემდეგ, ყველა საკრედიტო დანესებულების ყველანაირი ანაბარი, რომელიც არ აღემატება 1000 ევროს, დაზღვეულია 100%-ით, 3000 ევრომდე კი 90%-ით.⁶

1999 წელს გარე ფაქტორებით განპირობებული გარკვეული სირთულეების მიუხედავად, პოლონეთის კომბანკებმა შეძლეს საბანკო ოპერაციების რენტაბელურად წარმართვა და მოგებით დაასრულეს წელი. წლიური შედეგები ცხადყოფს, რომ 77 კომერციული ბანკიდან 68 ბანკმა წელი მოგებით დაასრულა და ამ მაჩვენებელმა 5875,8 მლნ ზლოტი შეადგინა. იმავდროულად, 9 ბანკმა 547,8 მლნ ზლოტის ზარალით დაასრულა 1999 წელი. რაც შეეხება კოოპერაციულ ბანკებს, 781 ბანკიდან 775-მა მოგება მიიღო 324,7 მლნ ზლოტის ოდენობით, ხოლო ექვსი ბანკის ზარალმა 0,9 მლნ ზლოტი შეადგინა.

პოლონურმა ბანკებმა მოგებით მუშაობა განაგრძეს 2000 წლის პირველ ნახევარშიც. სადღეისოდ მათი წმინდა მოგება 2569 მლნ ზლოტს შეადგენს, რაც 16,2%-ით აღემატება წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელს. აღსანიშნავია ისიც, რომ საბანკო სისტემის მოგება გაცილებით მაღალი ტემპებით იზრდებოდა, ვიდრე ინფლაციის მაჩვენებელი. ამავე პერიოდში საბანკო სისტემის საერთო აქტივების ზრდა 20%-ზე დაფიქსირდა და 2000 წლის ივნისის ბოლოსათვის 422 მლრდ ზლოტი შეადგინა.⁷

პოლონეთის საბანკო სისტემაში კიდევ ერთი სერიოზული ტენდენცია იკვეთება. ბოლო წლების მანძილზე აქციონერები სულ უფრო ნაკლებ მოგებას

წარმართავენ ბანკის კაპიტალის გაზრდისაკენ და მეტს – დივიდენდების გასაცემად. მაგალითად, 2000 წელს ბანკების კაპიტალის ზრდისაკენ მიმართული იყო მოგების 66,2%, მაშინ, როდესაც 1999 წელს იგი შეადგენდა 72%-ს, ხოლო 1998 წელს – 82%-ს. ზოგიერთმა პოლონურმა ბანკმა თითქმის მთელ მოგებას დივიდენდების სახე მისცა. მაგალითად, ევროპასთან თანამშრომლობის ბანკმა მოგების 92% დივიდენდების სახით გასცა.⁸ უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ეწინააღმდეგება განვითარებულ ქვეყნებში ბოლო წლებში ჩამოყალიბებულ ტენდენციას. კერძოდ, ბოლო ხანებში, მაგალითად, სოლიდური ამერიკული კონცერნების (ასევე ბანკების) აქციონერები საერთოდ უარს ამბობენ დივიდენდებზე. მიიჩნევენ, რომ უმჯობესია სადივიდენდო კაპიტალი კვლავაც კონცერნმა გამოიყენოს.

ზ) უცხოური საბანკო კაპიტალი

პოლონური ბანკების მიმართ დაინტერესებას იჩენენ ისეთი ქვეყნები, როგორებიც არის გერმანია, აშშ, ნიდერლანდები, საფრანგეთი, ირლანდია, ავსტრია და ა. შ. პოლონეთის საბანკო სისტემაში ამ ქვეყნების კაპიტალს, შესაბამისად, შემდეგი სახე აქვს: გერმანია – 1075,8 მლნ ზლოტი; აშშ – 945 მლნ ზლოტი; ნიდერლანდები – 538,7 მლნ ზლოტი; საფრანგეთი – 383,1 მლნ ზლოტი; ირლანდია – 290,4 მლნ ზლოტი და ავსტრია – 273,5 მლნ ზლოტი.

პოლონური ბანკების უმრავლესობა უცხოელ ინვესტორებს ეკუთვნით. კერძოდ, ბოლო მონაცემებით, ქვეყნის საბანკო სისტემაში უცხოური კაპიტალის ზვედრითი წილი 60%-ს აღემატება. შედარებისათვის: ევროკავშირის მასშტაბით ეს მაჩვენებელი უდრის დაახლოებით 30%-ს. იგივე მაჩვენებელი გერმანიისათვის,

საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთისათვის კიდევ უფრო დაბალია და 20%-ს არ აღემატება.⁹

ამის თაობაზე თანდათან უფრო მეტი საყვედური ისმის როგორც პოლონეთის საზოგადოებაში, ისე ამ ქვეყნის საკანონმდებლო ორგანოსა და მასმედიაში. უკმაყოფილება განსაკუთრებით გაამძაფრა გდანსკის ბანკის შესყიდვის ფაქტმა „დოიჩე ბანკის“ მიერ. მრავალმა პოლიტიკოსმა თუ ეკონომისტმა, რომლებიც ადრე პრივატიზაციის დაჩქარების, უცხოური კაპიტალის მოზიდვისა და ქვეყნის ეკონომიკის საზღვრების გახსნის მოთხოვნით გამოდიოდნენ, ხმა აიმაღლა პოლონური ბანკების უცხოელთათვის მიყიდვის წინააღმდეგ.

პროტესტებით დაშინებულმა სახელმწიფო ქონების მინისტრმა ემილ ვასაჩმა განაცხადა, რომ BG-ბანკი და PKO მხოლოდ პოლონელებს მიეყიდებათ. პოლონური ბანკების უცხოელებისათვის მიყიდვის მოწინააღმდეგეთა უმთავრესი არგუმენტია ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის დამოუკიდებლობის დაკარგვისა და უცხოელი ინვესტორების მიერ პოლონურ ბანკებში საკუთარი კლიენტების ინტერესთა ლობირების შიში. მიიჩნევენ, რომ ბანკებში საკრედიტო დოკუმენტაციის გაცნობის შემდეგ უცხოელი ინვესტორები პოლონური ფირმების საიდუმლოებებს საკუთარ ინტერესთა სფეროში აქცევენ. ასევე მუხირებს აზრი, რომ არ მოხდება პოლონეთის ეროვნული მეურნეობის ზოგიერთი დარგისა თუ სოლიდური სანარმოს დაკრედიტება, რითაც მათ განვითარების საშუალებას მოუხსობს (პრობლემამ მსოფლიო ბანკის ყოფილი მთავარი ეკონომისტის იოსებ სტიგლიცის ყურადღებაც მიიპყრო, რაც მის თეორიულ ნაშრომებშიც აისახა).

პოლონური ბანკების უცხოელთათვის მიყიდვის ინიციატორ ექსპერტთა წრის დაკვირვება კი სრულიად სანინააღმდეგოს ამტკიცებს. მათი განცხადებით,

ინვესტორთა უმრავლესობას ადგილობრივი აფერების შედეგად გაკოტრებამდე მიყვანილ არაერთ პოლონური ბანკის რეაბილიტაციის ძალა შესწევს. მათი მტკიცებით, უცხოელი ინვესტორის მიერ პოლონური ბანკის გაკოტრების მიზნით შეძენის შემთხვევა არ დაფიქსირებულა. ამ აზრს ექსპერტები ალოგიკურად მიიჩნევენ და აცხადებენ, რომ პოლონეთის საბანკო სისტემის პრობლემა კაპიტალის ნაკლებობა უფროა, ვიდრე უცხოური კაპიტალის სიჭარბე.

თუ უცხოური კაპიტალის ნაკადის შედინება ზოგადად სასიკეთო დომინანტია ქვეყნის საბანკო სისტემისათვის, რატომ არ ფიქსირდება ასეთივე წარმატებით მათივე პრევალირება გერმანიისა თუ აშშ-ის საბანკო სისტემებში? – სვამენ კითხვას უცხოური კაპიტალის მოწინააღმდეგე პოლონელები. ლოგიკურია ოპონენტების პასუხი – გერმანელებსა თუ ამერიკელებს საკუთარი კაპიტალიც საკმარისი აქვთ და არ საჭიროებენ უცხოურს, პირიქით, ისინი ჭარბი კაპიტალის უცხოეთში გატანას ცდილობენ.

ექსპერტების აზრით, თუ მთავრობა და პოლონეთის ეროვნული ბანკი შეწყვეტენ პრივატიზების პროცესს და ადგილობრივ ბანკებში უცხოური წილის ნაციონალიზაციას დაიწყებენ, შედეგი ეროვნული მეურნეობისათვის ტრაგიკული აღმოჩნდება. ასეთ შემთხვევაში საკრედიტო რესურსებს მოკლებული საწარმოები დაკარგავენ განვითარების ტემპებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი ამ რესურსებს საზღვარგარეთიდან მოიზიდავენ (ეს კი, ქვეყანაში არსებული ლიბერალური სავალუტო კანონმდებლობის თანახმად, არცთუ ისე ძნელი საქმეა). ასეთ ვითარებაში უცხოური ბანკების მიერ პოლონეთში შექმნილი სამუშაო ადგილები და გადასახადები, რომლებსაც ისინი ქვეყანას უხდიან, კვლავ საზღვარგარეთ გავა, პოლონეთში კი უმუშევრობასთან ერთად გაიზრდება უცხოური დავალიანება და ა. შ.

ყოველივე ამის საფუძველზე კეთდება ერთი მარტივი დასკვნა, აცხადებენ პოლონელი ექსპერტები: ქვეყანაში უცხოური კაპიტალის შემოდინების ოპონენტები ეწინააღმდეგებიან საბაზრო ეკონომიკას და ევროპულ ინტეგრაციას.

პოლონეთის საზოგადოება დიდ უკმაყოფილებას გამოთქვამს ასევე ფულის გათეთრების საკითხთან მიმართებაში. 2000 წლის ოქტომბერში ქვეყნის უმაღლესმა საკანონმდებლო ორგანომ – სეიმმა მიიღო კანონი ფინანსური ინფორმაციის გენერალური ინსპექტორის თანამდებობის შემოღების შესახებ. ამ სტრუქტურის უმთავრესი მოვალეობა იქნება ფულის გარეცხვის წინააღმდეგ ბრძოლა.

გენერალური ინსპექტორის კანდიდატურას, ფინანსთა მინისტრის წარდგინებით, ქვეყნის პრემიერი ამტკიცებს. ახლად შექმნილი ორგანო შეამოწმებს პოლონეთის ტერიტორიაზე განხორციელებულ ფულად გზავნილებთან დაკავშირებულ ყველა ოპერაციას, რომელთა საერთო თანხაც აღემატება 39 ათას ზლოტს. ყველა საფინანსო დანესებულება – ბანკები, სამაკლერო სახლები, სალიზინგო ფირმები და ა. შ. ვალდებულია ასეთი ოპერაციის დაფიქსირების შესახებ ინფორმაცია მიაწოდოს გენერალურ ინსპექტორს. კანონმა საკმაოდ სერიოზული დებატები გამოიწვია, განსაკუთრებით საბანკო წრეებში. პოლონეთის საბანკო ასოციაცია მიიჩნევს, რომ იგი ეწინააღმდეგება საბანკო საიდუმლოების შესახებ ადრე მიღებულ კანონს და ამდენად, არღვევს საკონსტიტუციო მოთხოვნებს მოქალაქის უფლებათა და თავისუფლებათა შესახებ. ასოციაციის ექსპერტთა აზრით, კანონი ზიანს მიაყენებს როგორც კლიენტებს, ასევე საფინანსო დაწესებულებებს. მათი განცხადებით, ცივილიზებულ ქვეყნებში კლიენტის საბანკო ანგარიშის ნახვა შეიძლება მხოლოდ მოსამართლის ან პროკურორის ნებართვით. საბანკო ასოციაციის თვალსაზრისს იზიარებს პოლონეთის ეროვნული

ბანკიც. მოსალოდნელია, რომ, თუ მიღებულ კანონში ბანკების სასარგებლოდ შესწორებები არ შევა, საბანკო ასოციაცია საკონსტიტუციო ტრიბუნალს მიმართავს.

თ) დასკვნა

1. ქვეყნის ეროვნულმა მეურნეობამ და მათ შორის საბანკო სექტორმა წარმატებით გაართვა თავი ეკონომიკური რეფორმების სიძნელეებს და ამჟამად იგი დინამიკურად ვითარდება.

2. ქვეყანაში მყარ პოზიციებს ინარჩუნებს ასევე ეროვნული ვალუტა ზლოტი. ამაზე განსაკუთრებით ის ფაქტი მეტყველებს, რომ გასულ წელს ვალუტის გაცვლის მცურავ რეჟიმზე გადასვლის მიუხედავად, ზლოტის კურსი კვლავ თითქმის ადრინდელ დონეზე დარჩა უცხოურ კონვერტირებად ვალუტებთან მიმართებაში და ზოგიერთ მათგანთან შედარებით (მაგალითად, ევროს მიმართ) მისი კურსი გამყარდა კიდევც.

3. როგორც საბანკო სექტორს, ასევე ქვეყნის ეროვნული ვალუტის კურსსაც სერიოზულ საფრთხეს უქმნის საგადაშდელი ბალანსის მზარდი დეფიციტი, რომელმაც მშპ-ის მიმართ თითქმის 8%-ს მიაღწია.

4. პოლონეთის საბანკო სექტორში საკმაოდ მაღალი ტემპებით მიმდინარეობს ბანკების პრივატიზაციის პროცესი, რაც ქვეყნისათვის მრავალმხრივ არის სასარგებლო. კერძოდ, სახელმწიფო ბიუჯეტი იღებს დამატებით ფინანსურ რესურსებს, ქვეყანაში შემოდის უცხოური კაპიტალი, იქმნება დამატებითი შრომითი რესურსების დასაქმების საშუალება, საბანკო სექტორი ითვისებს თანამედროვე საბანკო ტექნოლოგიას და სხვ.

5. ისევე, როგორც პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში, პოლონეთში მიმდინარე ბანკების პრივატიზაციის პროცესს ჰყავს როგორც მომხრეები, ასევე მოწინააღმდეგეები.

ბანკების პრივატიზაციის ოპონენტებს მიაჩნიათ, რომ პოლონური ბანკების უცხოელთა ხელში ჩაგდება პოლონეთის ეროვნული მეურნეობისათვის მრავალმხრივ საზიანოა. კერძოდ, ქვეყნის ეროვნული მეურნეობა დაკარგავს დამოუკიდებლობას. გარდა ამისა, მოსალოდნელია უცხოელი ინვესტორების მხრიდან პოლონურ ბანკებში საკუთარი კლიენტებისა და ინტერესების ლობირება, რითაც განვითარების საშუალება მოესპობა პოლონეთის ეროვნულ მეურნეობას.

6. ბანკების პრივატიზაციის საფუძველზე და ამ პროცესების პარალელურად ქვეყანაში შეინიშნება საბანკო კაპიტალის კონცენტრაციის ტენდენცია.

7. პოლონეთში საკმაოდ მაღალ დონეზე განვითარებული ანაბრების დაზღვევის სისტემა, რაც კრიტიკულ მდგომარეობაში ჩავარდნილი საბანკო დანესებულებების კლიენტების ინტერესებს მაქსიმალურად იცავს.

8. პოლონეთში კანონით ამოქმედდა ფულის „გათეთრების“ წინააღმდეგ ბრძოლის მექანიზმი. ამ მიზნით, მიმდინარე წლის ოქტომბრის დასაწყისში სეიმმა მიიღო კანონი, რომლის მიხედვითაც ქვეყანაში შემოღებულია ფინანსური ინფორმაციის გენერალური ინსპექტორის თანამდებობა.

1. Public Information Notice: IFM Concludes Article IV Consultation with Poland ელექტრონული ვერსია.

2. პეზ-ის 1999 წლის წლიური მოხსენება. გვ. 58.

3. Банки Польши: верен ли путь? „Бизнес и банк“; №33 2000 წლის აგვისტო.

4. ibiden

5. ibiden

6. გაზ. „რეჩპოსპოლიტა“, ვარშავა, 2000 წლის 11 აგვისტო.

7. გაზ. „რეჩპოსპოლიტა“, ვარშავა, 2000 წლის 29 აგვისტო.

8. Банки Польши: верен ли путь? „Бизнес и банк“; №33, 2000 წლის აგვისტო.

9. „გამეტა ვიბორჩა“, ვარშავა, ოქტომბერი, 2000 წელი.

თავი 12. ევროკავშირში გაწევრიანების რეალური პრეტენდენტები – ბულგარეთი და რუმინეთი. ბულგარული კრიზისის ანატომია. რუმინეთის არჩევანი

*უკვე გადაწყვეტილია, რომ ბულგარეთსა და რუმინეთს
ევროკავშირში 2007 წლის დსაწყისში მიიღებენ. სწორედ ამითაა
განპირობებული ჩვენ მიერ ამ ქვეყნებისათვის ცალკეთად მიღწა
დასვევსება თავებშიც მათ შესახებ მრავალი მონაცემის ანალიზი.*

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებიდან ყველაზე რთულად
სიტუაცია ბულგარეთის ფისკალურ სფეროშია შექმნილი.
კერძოდ, აქ საბიუჯეტო დეფიციტი მშპ-ს მიმართ 1996
წელს 13.4%-ს შეადგენდა (აქვე აღსანიშნავია, რომ
გარდამავალი ეკონომიკის ყველა ქვეყანას ამ პერიოდში
დეფიციტური ბიუჯეტი ჰქონდა, გარდა სლოვენისა).

საერთოდ, ბულგარეთში შექმნილმა ეკონომიკურმა
კრიზისმა ისეთი კლასიკური ხასიათი მიიღო, რომ, როდესაც
ეკონომისტებს სურთ სხვა რომელიმე ქვეყანაში ანალოგიური
მოვლენები დაახასიათონ, ისინი მას როგორც ბულგარული
ტიპის კრიზისს, ისე მოიხსენიებენ. ბულგარული ტიპის
კრიზისი განიცადეს 1996 წელს ყირგიზეთმა, 1997 წელს
რუმინეთმა, ამავე წლის ბოლოს უკრაინამ და რუსეთმა.
ამიტომ აქ კარგი იქნება მოკლედ დავახასიათოდ, თუ რას
წარმოადგენს ბულგარული კრიზისი ფისკალურ სფეროში.

1991-92 წლებში ბულგარეთი ცდილობდა პოლონეთისა
და ჩეხოსლოვაკიის მსგავსად, ეკონომიკის ლიბერალიზაციისა
და სტაბილიზაციის რადიკალური პროგრამა
განეხორციელებინა.

სამწუხაროდ, პოლიტიკური არასტაბილურობის გამო
რეფორმა საჭირო მასშტაბითა და სიღრმით ვერ

განხორციელდა. 1992 წელს რეფორმები სერიოზულად შენელდა, ხოლო 1994 წელს სოციალისტების ხელისუფლების სათავეში მოსვლის შემდეგ, მბრძანებლურ-გეგმური ეკონომიკის მეთოდებსაც კი დაუბრუნდნენ (მაგალითად, ფასების ადმინისტრაციული რეგულირება, ზარალიან სანარმოთა სუბსიდირება და ა. შ.). ძალზე ხშირად ხდებოდა ასევე მაკროეკონომიკური პოლიტიკის სფეროში პოპულისტური ექსპერიმენტები. მცირე პრივატიზაციაც კი ბულგარეთში ფაქტიურად 1996 წელს დაიწყო და ამასთან, ძალზე ნელი ტემპებით წარიმართა. სანარმოების რესტრუქტურირების და მცირე ბიუჯეტური შეზღუდვების შემოღების ნაცვლად, ქვეყნის ხელისუფლებამ რამდენჯერმე განახორციელა მათი ვალების ჩამოწერა და ამ ვალების სახელმწიფოზე გადაფორმება. ყოველივე ამან სოციალისტურ ეპოქაში ბულგარეთის მიერ აღებულ უდიდეს საგარეო ვალებთან ერთად ქვეყანა "სესხების ხაფანგში" მოაქცია. ბულგარეთის ეკონომიკაში ფინანსური წესრიგის დაუცველობამ არა მხოლოდ მრავალი მსხვილი სახელმწიფო სანარმოთა ზარალიანობა და სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის ზრდა გამოიწვია, არამედ საბანკო სფეროს კრიზისიც 1996 წლის დასაწყისში. მაშინ საბანკო კრიზისი დაემთხვა სერიოზულ ეკონომიკურ დესტაბილიზაციას. მისი იმპულსი აღმოჩნდა ბულგარეთის ეროვნული ბანკის ნაადრევი მცდელობა 1995 წლის ბოლოს დაენია საპროცენტო განაკვეთი სახელმწიფო ვალების მომსახურების ხარჯების შემცირების მიზნით, რამაც სრულად საპირისპირო შედეგები მოიტანა.

საპროცენტო განაკვეთის შემცირებამ ჯაჭვური რეაქცია გამოიწვია: დაიწყო ლევის თავიდან მოშორება ბიზნესმენთა და უბრალო მოქალაქეთა შორიდან, კაპიტალის გაქცევა ქვეყნიდან (1996 წელს დაახლოებით 1 მილიარდმა დოლარმა დატოვა ქვეყანა), ბულგარეთის ეროვნული ბანკის საერთაშორისო რეზერვები შემცირდა ერთთვიანი იმპორტის ღირებულებამდე, დაიწყო კრიზისი სავალუტო ბაზარზე, მკვეთრად დაეცა ლევის

კურსი. ეროვნული ბანკის ძალისხმევა, საპროცენტო განაკვეთის გაზრდის გზით შეეჩერებინა ეს სპირალი, უკვე დაგვიანებულიც იყო და ვერც სათანადო მასშტაბებით განხორციელდა. ამასთან, მან გამოიწვია სახელმწიფო ვალის მომსახურების ხარჯების ზრდა. 1996 წელს მხოლოდ ამ მომსახურების ხარჯებმა მშპ-ს მიმართ 20%-ს მიაღწია, მაშინ, როდესაც გადასახადებით მშპ-ს 25%-ზე მეტი არ გროვდებოდა. ამ წელს ბიუჯეტის დეფიციტმა მშპ-ს 13.4%-ი შეადგინა, მიუხედავად ბიუჯეტის ხარჯების მკვეთრი შემცირებისა. კრიზისის პიკის დროს (1997 წლის თებერვალი) ეროვნული ვალუტის კურსი მკვეთრად დაეცა და 3000 ლევი შეადგინა 1 დოლარზე (ჯერ კიდევ თითქმის ერთი წლის წინათ 74 ლევი უდრიდა ერთ დოლარს). თვიური ინფლაციის მაჩვენებელი 243%-მდე გაიზარდა. პარალელურად წარმოიქმნა საბანკო სისტემის კრიზისი.

რათა წინ აღსდგომოდა საბანკო სისტემიდან ფულის გადინებას, 1996 წელს ქვეყნის პარლამენტმა მიიღო დეპოზიტების დაზღვევის კანონი, რამაც უფრო დაამძიმა სახელმწიფო ბიუჯეტი და განგაში გამოიწვია მოსახლეობაში.

1997 წლის თებერვლიდან ქვეყნის ახალი დემოკრატიული ხელისუფლება იძულებული გახდა მიეღო მკაცრი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა და დაგვიანებით დაბრუნებოდა სტრუქტურული რეფორმებისა და პრივატიზაციის დაწყებულ პროგრამას.

ბულგარეთისა და ასევე რუმინეთის მაგალითი გვიჩვენებს, რომ შეწყვეტილი თუ ტემპმზღაურებული რეფორმები გაცილებით მეტ საზოგადოებრივ დანახარჯებს მოითხოვს, ვიდრე სახელმწიფოსა და ეროვნული რეფორმირების ზოგიერთი სხვა უარყოფითი შედეგი. გარკვეული თვალსაზრისით, რუმინეთს გაცილებით უკეთესი სასტარტო პირობები ჰქონდა რეფორმის დაწყებამდე, ვიდრე პოლონეთს. კერძოდ, რეფორმების დაწყების წინა წელს (1989წ.), ფასები პოლონეთში 640 პროცენტით გაიზარდა, რუმინეთში კი მხოლოდ 8 პროცენტით. ორივე ქვეყნისათვის დამახასიათებელი იყო სამომხმარებლო საქონლის

მკვეთრი დეფიციტი. ამასთან, სოციალიზმის მშენებლობამ პოლონეთს უდიდესი საზღვარგარეთული სესხები დაუტოვა; იგი ამ ქვეყნის წლიური მშპ-ის თითქმის ნახევარს აღწევდა. შეიძლება ითქვას, რომ რუმინეთს, ფაქტიურად არა ჰქონია ამგვარი ვალები. ამ სახის სესხები წლიური მშპ-ის 2%-ს არ აღემატებოდა. ამასთან, ამ ქვეყანას მეგვიდრეობით ერგო უაღრესად ცენტრალიზებული და მონოპოლიზირებული ეროვნული მეურნეობა, გაბერილი ნავთობქიმიური დარგით. თითქმის 1996 წლის ნოემბრის არჩევნებამდე ხელისუფლება ხელთ ეყრო ყოფილ პრეზიდენტს ილიესკუს და მის პარტიას, რომელსაც წარსულის მეგვიდრეობა ერგო წილად. (ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა გავიხსენოთ ერთი კურორტული ხასიათის ამბავი. ამ ბოლო ხანებში პრესაში გამოქვეყნდა ცნობა იმის შესახებ, რომ თურმე რუმინეთი შვედეთის მოვალე ყოფილა და მისი ვალი შეადგენს 3.5 მლრდ აშშ დოლარს. ამ ვალს 70-წლიანი სტაჟი აქვს, ანუ 70 წლის წინათ, ე. ი. 1929 წელს რუმინეთის მთავრობას აუღია 29 მლნ ვალი, რომელიც 30 წლის შემდეგ უნდა დაებრუნებინა. მაგრამ რუმინეთის კომუნისტური მთავრობა ამ ვალებს არ ცნობდა. მხოლოდ 1989 წლის შემდეგ დაიწყო შვედეთმა ამ საკითხზე რუმინეთთან მოლაპარაკება. დაიანგარიშეს ვალი თავისი პროცენტებით და მან ზემოაღნიშნული ციფრი შეადგინა. შვედეთმა გამოსატა კეთილი ნება რუმინეთის მიმართ და ჩამოაწერა ვალის ნაწილი, ხოლო 800 მლნ დოლარი, რომელსაც იგი რუმინეთს გამოართმევს, რუმინეთშივე დაბანდდება). ამ ხნის მანძილზე რუმინეთმა ვერ მოაგვარა ურთიერთობებზე სსფ-თანაც. ილიესკუს პრეზიდენტობის პერიოდში ქვეყნის მშპ 29 პროცენტით შემცირდა, ხოლო საგარეო ვალი მშპ-ის მიმართ 1996 წლის 2%-დან 22%-მდე გაიზარდა. რუმინეთმა ვერ შეძლო ინვესტიციების მოზიდვა (მაგალითად, ამ პერიოდში რუმინეთში დაბანდდა ორჯერ უფრო ნაკლები ინვესტიციები, ვიდრე მასზე ორჯერ მცირე უნგრეთში). რუმინეთმა ვერ შეძლო ინფლაციის მოთოვაც.

1990-1996 წლებში რუმინეთის საგადამხდელო ბალანსი უარყოფითი იყო, რაც ძირითადად გამომდინარეობდა რეფორმების დაბალი ტემპებიდან (განსაკუთრებით „მსუბუქი“ ფულის პოლიტიკიდან). ხელისუფლება მონოპოლისტ სანარმოებს იცავდა პრივატიზაციისაგან, კონკურენციისა და ფინანსური დისციპლინისაგან. შედეგად იღებდა ხარჯებს, რომლებიც მოითხოვდა დამატებითი ფულის ბეჭდვას, რაც არყევდა ეკონომიკის სტაბილურობას. არაეფექტური სახელმწიფო სექტორის უპირატესობისა და მრავალრიცხოვანი მაკონტროლებელი ორგანოების აგრესიის პირობებში პრივატიზირებული სანარმოები პასიური მდგომარეობისათვის იყვნენ განწირული.

1996 წლის ნოემბრის არჩევნებამდე რუმინეთი გზაჯვარედინზე აღმოჩნდა: მას ან რეფორმები უნდა გაეტარებინა ან გარდუვალი იყო კრიზისის გაღრმავება. მოსახლეობამ, განსაკუთრებით მუშებმა, რეფორმები ირჩიეს და აღმსარებელი ხელისუფლება ოპოზიციურ, დემოკრატიულ პარტიას გადაულოცეს. ახალმა პრეზიდენტმა, კონსტანტინესკუმ გადანაცვლა გაეტარებინა რადიკალური ეკონომიკური რეფორმა, რომელიც გულისხმობდა ეროვნული ვალუტის განმტკიცებას, ეკონომიკის ლიბერალიზაციას, დემონოპოლიზაციას და სახელმწიფო სანარმოების პრივატიზებას.

რაც შეეხება ბულგარეთს, როგორც ეს ნაწილობრივ ზევითაც აღვნიშნეთ, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს შორის იგი ყველაზე რთულ სასტარტო პირობებში აღმოჩნდა რეფორმებისათვის. ეს განსაკუთრებით იმით იყო განპირობებული, რომ იგი ექსპორტის (და გარკვეულად, იმპორტისაც) სფეროში, ისევე როგორც საქართველო, მჭიდროდ იყო დაკავშირებული რუსეთთან. მასთან ეკონომიკური კავშირების განწყვეტამ გამოიწვია ამ ქვეყნის მშპ-ს წარმოების 16-20 პროცენტით დაცემა. ამ ქვეყანას დიდი უცხოური ვალებიც დაუგროვდა (ეს გარკვეულწილად ცხრილიდან ვალების შესახებაც ჩანს). რუმინეთისაგან

განსხვავებით ბულგარეთმა თავიდანვე რადიკალური რეფორმების გზა აირჩია: მკვეთრად შეკვეცა სანარმოებისათვის სუბსიდიების გაცემა და განახორციელა გარკვეული ეკონომიკური რეფორმები. მან შესძლო ასევე მკვეთრად შეემცირებინა საგარეო ვალებიც. სამწუხაროდ, რეფორმები მალე შენელდა სამეურნეო სიძნელეებისა და დემოკრატიის ბანაკში პოლიტიკური ქიშპობის გამო. აქ რეფორმების გატარებას ხელს უშლიდა აგრეთვე ისიც, რომ მათი უმთავრესი მიმართულებები და განსაკუთრებით პრივატიზაცია, ძალზე ნელი ტემპებით მიმდინარეობდა. სამაგიეროდ ფეხი მოიკიდა „ველურმა“ პრივატიზაციამ, როგორც ეს საერთოდ დამახასიათებელია პოსტსოციალისტური ქვეყნებისათვის. იქ, სადაც ბარიერები ექმნება ნამდვილ, ლეგალიზებულ ფირმებს, მათ ადგილს იკავებს გაცილებით უარესი, სამართლიანობისა და განვითარების თვალსაზრისით, არაფორმალური ცვლილებები.

რუმინეთისა და ბულგარეთის მაგალითები გვიჩვენებს, თუ რამდენად იზრდება რეფორმების გატარებისათვის საჭირო დანახარჯები მაშინ, როდესაც რეფორმები ჭიანჭურდება ან გაუმართლებლად წყდება. თუმცა მათ შორის მაინც არის პრინციპული განსხვავება: როცა რეფორმები დროში იწელება, გაცილებით ნაკლებ შედეგებს ვიღებთ, ვიდრე მაშინ, როდესაც რეფორმები საერთოდ წყდება. ამ შემთხვევაში ეკონომიკის ფუნქციონირებას არავითარი დადებითი შედეგი არ მოსდევს. რუმინეთმა და ბულგარეთმა საკუთარ თავზე გამოსცადეს რეფორმების გაჭიანჭურების უარყოფითი შედეგები. როგორც ჩანს, ამჟამად ისინი რადიკალური რეფორმების გზას დაადგნენ. ეს გარკვეულწილად კარგად გამოჩნდა წინამდებარე ნაშრომში მოტანილი მრავალი ცხრილიდან. ვნახოთ, თუ რა შედეგებით დასრულდება ის. ამჟამად დიდადაა დამოკიდებული ამ ქვეყნების ევროკავშირში მიღება უახლოეს მომავალში.

თავი 13. გარდამავალი ეკონომიკის
ქვეყნების, მათ შორის, ევროკავშირის
ახალი წევრების, ეროვნული გეურნაოების
განვითარების პრობლემები, დარბოზრივი
პრიორიტეტები

13.1 ეკონომიკური აქტიურობა – წინსვლის
უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი

როგორც უცხოური ინვესტიციები, ისე ადგილობრივი
ფინანსური სახსრების დაზოგვა, შრომითი კულტურა და
ტრადიციები განაპირობებენ ცალკეულ ახალ წევრ ქვეყნებში
განსხავებულ ეკონომიკური აქტიურობას. აღნიშნული
პროცესების შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის შემდეგი
ცხრილი:

ცხრილი № 71

ეკონომიკური აქტიურობა* (%)

ეკონომიკური აქტიურობა			
სტატუსი	1999წ.	2000წ.	2001წ.
ბუღალტერი	49.2	48.8	49.6
ფარისი	59.2	60.1	61.7
ჩემო	61	60.4	60
ქმნილი	59	59.1	58.8
ქმნილი	49.6	50	49.7
დღეა	57.9	56.3	56.6
დღეა	61.9	60.4	58.9
პოლიტიკა	—	56.6	56.3
არბნეო	63.4	63.2	62.2
სლიტია	57.9	57.9	58.3
სლიტია	60	60.3	60.7

როგორც ცხრილი №71-დან ჩანს, ეკონომიკური აქტიურობის ყველაზე მაღალ დონეს ადგილი აქვს რუმინეთში, სადაც იგი შეადგენს 62.2 პროცენტს (ცნობისათვის: შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიხედვით სამეურნეო აქტიურობა განისაზღვრება 15 წლის ასაკის ზევით მოსახლეობის შრომით პროცესებში ჩაბმის მიხედვით). ამ მაჩვენებლის გათვალისწინებით, რუმინეთის შემდეგ ადგილზეა კვიპროსი, სადაც შრომითი აქტიურობა შეადგენს 61.7 პროცენტს, მესამე ადგილზეა სლოვაკეთი – 60.7 პროცენტი და ა.შ.

2000 წლისათვის საქართველოში ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რაოდენობა შეადგენდა 1850 ათას კაცს. აქედან ეროვნულ მეურნეობაში დასაქმებული იყო 1749 ათასი ადამიანი. დასაქმებულთა მთელი რიცხოვნობიდან მამაკაცი იყო 934 ათასი, ხოლო ქალი – 814 ათასი.

რაც შეეხება ეკონომიკური აქტიურობის დონეს, 1999 წელს იგი მკაცრი კრიტერიუმების მიხედვით შეადგენდა 70.9%-ს, ხოლო შერბილებული კრიტერიუმების თანახმად – 72.8%-ს.* ეროვნულ მეურნეობაში დასაქმებულთა 52.1 პროცენტი სოფლის მეურნეობაზე მოდიოდა. უმუშევართა რიცხვი 2000 წელს საქართველოში შეადგენდა 116 889 ადამიანს, ანუ ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის 10.8 პროცენტს.

13.2 მრეწველობა - ქვეყნის განვითარების ტრადიციული საფუძველი

ის უმთავრესი ღონისძიებები, რომლებიც უნდა გაატაროს ხელისუფლებამ მშპ-ს ზრდის ტემპების ასამაღლებლად, უმუშევრობის სალიკვიდაციოდ, ხალხის ცხოვრების გასაუმჯობესებლად და ა. შ. წარმოადგენს

*იხ., „სამუშაო ძალა საქართველოში“, სტატკრებული 1998-1999 წლები, გვ.20

ეროვნული მეურნეობის ცალკეული, პრიორიტეტული დარგების განვითარება. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა ექცეოდეს მრეწველობას, სწორედ მან უნდა შეადგინოს ჩვენი ეკონომიკის ხერხემალი, თქვას გადამწყვეტი სიტყვა ქვეყნის აღმავლობისაკენ მიმართულ ღონისძიებათა კომპლექსში.

სამწუხაროდ, ჯერჯერობით ეროვნულ მრეწველობას უჭირს არა თუ განვითარების დაწყება, არამედ გამოსვლა იმ ღრმა დეპრესიული მდგომარეობიდან, რომელშიც იგი მოექცა ამ რამდენიმე წლის წინათ პოლიტიკური, სოციალური თუ ეკონომიკური კატაკლიზმების გამო. ამ უმნიშვნელოვანესი დარგის შესახებ როგორც საქართველოში, ასევე სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, ზევითაც საკმაოდ ვისაუბრეთ და ვნახეთ, თუ როგორ მკვეთრად დაეცა იგი 1989 წლის შემდგომ განვლილ რამდენიმე წლის მანძილზე. მრეწველობის დარგის მუშაობის გაუარესება განსაკუთრებით თვალშისაცემი იყო ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში, სადაც მისი დაცემა თითქმის 1996 წლამდე გრძელდებოდა (ტაჯიკეთში კი სამოქალაქო ომისა და სხვა მიზეზების გამო დღესაცაა აქვს ადგილი). რაც შეეხება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს, მათ მრეწველობის დაცემა ადრეულ პერიოდში შეაჩერეს და ბოლო რამდენიმე წელია, გარდა ბულგარეთისა, მრეწველობა აღმავლობას განიცდის. ბოლო ორიოდ წელია, რაც მრეწველობა გარკვეულ წინსვლას განიცდის საქართველოშიც.

რა მდგომარეობაა დღეისათვის ქვეყნის მრეწველობაში? შეძლებს თუ არა იგი დაძლიოს ბოლო წლების ჩამორჩენილობა და შეინარჩუნოს 1996-97 წლების ტემპები? საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებით 2004 იანვარ-მაისის თვეებში მრეწველობაში შექმნილი იყო შემდეგი ვითარება: მრეწველობის 3823 საწარმოდან არ მუშაობს მათ

მესამედზე მეტი; მრენველობის ცალკეული დარგების მიხედვით მდგომარეობა შემდეგნაირად ჩამოყალიბდა: ელექტროენერგეტიკის 113 საწარმოდან არ მუშაობს 10, ანუ საწარმოების 8.8 პროცენტი, სათბობის მრენველობის 11 საწარმოდან არ მუშაობს 2, ანუ 18%; შავი მეტალურგიის 14 საწარმოდან არ მუშაობს 6 ანუ მათი საერთო რიცხვის 42.9%; ფერადი მეტალურგიის 5 საწარმოდან არ მუშაობს 2, ანუ მათი რიცხოვნობის 40%; ქიმიური და ნავთობქიმიური პროფილის 100 საწარმოდან არ მუშაობს 41, ანუ მათი საერთო რაოდენობის 41%; მანქანათმშენებლობისა და ლითონდამუშავების 288 საწარმოდან არ მუშაობს 116, ანუ მათი რიცხოვნობის 40%; სატყეო, ხის დამამუშავებელი და ცელულოზა-ქაღალდის მრენველობის 257 საწარმოდან არ მუშაობს 120, ანუ მთელი საწარმოების 47%; საშენ-მასალათა მრენველობის 259 საწარმოდან არ მუშაობს 121, ანუ მთელი საწარმოების 46.7%; მსუბუქი მრენველობის 222 საწარმოდან არ მუშაობს 136 საწარმო, ანუ მთელი ამ პროფილის საწარმოების 61.3%; კვების მრენველობის 2223 საწარმოდან არ მუშაობს 670 საწარმო, ანუ 30%; ფქვილის, ბურღულისა და კომბინირებული საკვების მრენველობის 36 საწარმოდან არ მუშაობს 11, ანუ მათი რიცხოვნობის 30.6%; და ბოლოს, პოლიგრაფიული მრენველობის 165 საწარმოდან გაჩერებულია 49, ანუ მათი საერთო რაოდენობის 30%.

როდესაც ქვეყნის მრენველობის განვითარებაზე და ამ დარგში შექმნილ პრობლემებზე ვსაუბრობთ, მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ისიც, რომ საქართველო თანდათან კარგავს ბოლო ათეულ წლებში ტრადიციად ჩამოყალიბებულ ინდუსტრიულ სახეს და თანდათან აგრარულ, უფრო კი აგრარულ-საეაჭრო პროფილს იძენს. ამჟამად, შესაბამისი მაჩვენებლების მიხედვით, ანუ მრენველობის ხვედრითი წილის მიხედვით მშპ-ს შექმნაში, იგი დსთ-ს ქვეყნებს შორის კი ყველაზე

ჩამორჩენილ ქვეყანას წარმოადგენს; კერძოდ, მშპ-ს დარგობრივ სტრუქტურაში მრეწველობის დაბალი ხვედრითი წილისა და ვაჭრობისა და სოფლის მეურნეობის მაღალი ხვედრითი წილის მიხედვით საქართველო ყირგიზეთთან ერთად დსთ-ს ქვეყნებს შორის ბოლო ადგილზე იმყოფება. ასევე დაბალია მისი ხვედრითი წილი შრომითი რესურსების დასაქმებისა და დამატებული ღირებულების შექმნის თვალსაზრისითაც.

აქვე კიდევ ერთხელ გვსურს გავიმეოროთ: მხოლოდ ის ქვეყნები აღწევენ ცხოვრების მაღალ დონეს, სადაც ეკონომიკის სწორედ ეს დარგია განვითარებული (ინდუსტრიული, პოსტინდუსტრიული). სამაგიეროდ იმ ქვეყნებს, რომლებიც ძირითადად აგრარულ პროდუქციის წარმოებაზე სპეციალდებიან, ხშირად საკუთარი ხალხის გამოკვებაც კი პრობლემად ექცევათ ხოლმე.

ცუდად არის მდგომარეობა მრეწველობაში დასაქმებული მუშაკების მაჩვენებლების მიხედვით; 1997 წელს მრეწველობაში დასაქმებული იყო მთელი სამუშაო ძალის მხოლოდ 8,6 პროცენტი; დსთ-ს არც ერთ ქვეყანას არა აქვს ასეთი დაბალი მაჩვენებელი, რომ არაფერი ვთქვათ ბელორუსზე, სადაც ანალოგიური მაჩვენებელი შეადგენს 26,7% და რუსეთზე, სადაც იგივე მაჩვენებელი 24,8%-ის ტოლია, სომხეთში ანალოგიური მაჩვენებელი 17,4%-ს შეადგენს. სამაგიეროდ, საქართველოში მაღალია სოფლის მეურნეობაში (51,2%) და ვაჭრობაში (38,2%) დასაქმებულთა ხვედრითი წილი. მონაცემთა ანალიზი საფუძველს გვაძლევს გავაკეთოთ არსებითი ხასიათის დასკვნები. ჯერ ერთი, ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში ძირითადად განვითარებულია (სხვა სფეროებთან შედარებით) მომსახურების სფერო და ასევე, აგრარული სექტორი. ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქვეყნების უმრავლესობაში შრომითი რესურსების უდიდესი ნაწილი სოფლის მეურნეობაშია დასაქმებული, დამატებული

ღირებულება გაცილებით მეტი იქმნება მომსახურების დარგში. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ აქ სოფლის მეურნეობა უაღრესად პრიმიტიული და დაბალეფექტურია. ეს დასკვნა სავსებით შეეფერება საქართველოსაც.

აქ ალბათ საინტერესო იქნება მოკლედ დავახასიათოთ ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც ხელს უშლიან ეროვნული მეურნეობის ამ უმნიშვნელოვანესი დარგის აღმასვლას. დავახასიათოთ ის მიზეზები, რომელთაც აიძულებს, რომ ის დაახლოებით 1200-მდე მსხვილი და საშუალო სანარმო, რომელიც ადრე მთელი დატვირთვით მუშაობდა და თავის პროდუქციას აწვდიდა როგორც უზარმაზარ საბჭოთა ბაზარს, ასევე მისი ნაწილი საზღვარგარეთაც გადიოდა, ახლა თითქმის გაჩერებულია, ანდა ის, თუ რატომ ხდება ის, რომ ქარხნები, რომლებიც თვითმფრინავებს, ლითონის დაზგებს ანდა სხვა ამგვარ პროდუქციას უშვებდა, ახლა პატრუქებს თუ ბავშვების ველოსიპედებს ამზადებენ. მრეწველობის ამოქმედების მიზნით საქართველოში უდიდეს იმედებს ამყარებდნენ სამრეწველო ობიექტების პრივატიზაციაზე. ჩვენს ქვეყანაში პრივატიზაციის ტემპები მართლაც ძალზე მაღალი იყო და ამ მხრივ თითქმის ლიდერის როლს ვთამაშობთ მთელს პოსტსოციალისტურ სივრცეში; კერძოდ, პრივატიზაცია პრაქტიკულად თითქმის დასრულებულია მშენებლობის, ვაჭრობის, საყოფაცხოვრებო მომსახურების, ნავთობპროდუქტების, ტრანსპორტისა და სოციალურ სფეროში. კერძოდ, მცირე სანარმოების საერთო რიცხოვნობის 9,706 ათ. სანარმოდან პრივატიზირებულია 9,667 ათ. სანარმო. პრივატიზირებული სანარმოების 39,8% მოდის ვაჭრობაზე, 40,0% - კომუნალურ მეურნეობაზე, 2,2% - მრეწველობაზე, 3,0% - სოფლისა და გადამამუშავებელი მეურნეობის სფეროზე, 2,3% - მშენებლობაზე, 0,8% - ტრანსპორტზე, 3,8% - სოციალურ

სფეროზე, 0.3% - საქენერგოზე, 1.7% - ნავთობის
სანარმოებზე, 5.2% ჯანდაცვის სფეროს ობიექტებზე
და 0,9 სხვადასხვა მცირე ობიექტებზე. რაც შეეხება
საშუალო სიმძლავრის სანარმოებს, 1260 საშუალო
სანარმოდან პრივატიზებულია 1049 ანუ მათი 83,2%.თუ
რა მდგომარეობაა ამ მხრივ საქართველოსა და
ამიერკავკასიის ქვეყნებში, ამის საილუსტრაციოდ
მოვიყვანოთ შემდეგი ცხრილი:

ცხრილი №72

შრომითი რესურსების განაწილება საქართვების
ფრგვის მიხედვით ავირკავკასიის ქვეყნებში 1996 წელს*

გაყიდვებზე	წილი პროცენტში	1990 1996	1990 1996	1990 1996
შეიქმნა	ათ. ათ.	1630.1 1587.0	2907.7 2895.4	27639 21360
სა სახეობი	%	81.5 46.5	74.7 51.5	75.5 29.7
მოცულობა	%	7.9 11.1	13.6 13.2	15.1 1.2
კაპიტალ სახეობები	%	10.6 42.6	11.7 35.3	9.4 69.1

პრივატიზაციაზე საუბრისას უნდა გავიხსენოთ შემდეგი: ევროპის სახელმწიფოები უდიდეს ყურადღებას აქცევენ კერძო სანარმოების ხვედრით წილს მათ მთელ რიცხოვნობაში და მიისწრაფიან მისი გაზრდისაკენ. მაგალითად, იმისათვის, რომ ევროსავალუტო კავშირში მიიღონ, ევროკავშირმა მოთხოვნა წაუყენა ესპანეთს, რომ მან 58%-მდე გაზარდოს კერძო სანარმოთა ხვედრითი წილი სანარმოების საერთო რიცხოვნობაში. მაგრამ პრივატიზაცია ნაკლებად გამოდგა ჩვენი პარალიზებული მრეწველობის გამომაცოცხლებელი ბალზამი.

***Transcaucasies Countries: fact and figures, 2021**

შედარებით დაბალია პრივატიზაციის ტემპები მსხვილი ობიექტების მიხედვით. კერძოდ, 1997 წლის აპრილისათვის პრივატიზებული იყო მსხვილი ობიექტების 50,5% წყარო: ებორ ჯუღელი, დავით ჩანტლადე „Georgia on its way to the market orientid economy“, პარპაპე, 1997.

რაც ყველაზე მეტად იქცევს ჩვენს ყურადღებას ამ სფეროში არის ის, რომ პრივატიზაციის შედეგად საწარმოები არც უფრო ეფექტურად ამოქმედებულან და არც პრივატიზაციის შედეგად შესულა მაინც და მაინც დიდი თანხა ქვეყნის ხაზინაში. საერთოდ, აღსანიშნავია, რომ პრივატიზაციამ ამ მხრივ ბევრ ქვეყანაში ვერ გაამართლა. მაგალითად, უკრაინაში 1997 წელს პრივატიზაციიდან შემოსულობამ შეადგინა მხოლოდ 80 მლნ გრივნა. შემდგომ წელს კი 200 მლნ გრივნა (ძალზე ძნელია ახლა ამ თანხის სოლიდურობაზე ლაპარაკი. გრივნა მეტისმეტად ინფლაციური გახდა. მაგალითად, 1998 წლის სექტემბრის დასაწყისში დოლარი ღირდა 2.22 გრივნა, მაშინ როდესაც ამავე თვის შუა რიცხვებში დოლარი ღირდა 3.20 გრივნა.) მომავალში უკრაინაში ნელინადში პრივატიზაციისაგან მოელოან შედარებით მეტს, ანუ საშუალოდ ნახევარ მილიარდ გრივნას. პრივატიზაციიდან ბიუჯეტში დიდ შემოსავლებს არ ელიან ასევე პოლონეთშიც. იმ სახელმწიფო ქონების მთლიანი ღირებულება, რომელიც გამიზნულია გასაყიდად, შეადგენს დაახლოებით 37 მლრდ დოლარს (132 მლრდ ზლოტს). ეს ოდნავ აღემატება 1998 წლის პოლონეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავალს - 36 მლრდ დოლარი (143 მლრდ ზლოტი).

პოლონეთის მაგალითზე შეიძლება გაკეთდეს კიდევ ერთი შედარება: 1997 წლის ბოლოს პოლონეთის სახელმწიფო დავალიანება შეადგენდა დაახლოებით \$60 მლრდ-ს (\$46,2 მლრდ - საგარეო ვალი, ხოლო დანარჩენი - საშინაო ვალი); მაშასადამე, პრივატიზაციიდან მიღებული მთელი ამონაგები არ ეყოფოდა სახელმწიფო ვალების გაცემასაც კი.

მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ საპრივატიზაციო ობიექტები შეფასებულია ბუღალტრულად და, ექსპერტთა

* "Rzeczpospolita" 1998 წლის 23 ივლისი

აზრით, მათი ღირებულება გაზრდილია. სინამდვილეში ამ ობიექტების საბაზრო ღირებულება გაცილებით ნაკლები იქნება.* მიუხედავად ამისა, გარდამავალი პერიოდის პრივატიზაციის მეტ-ნაკლებად მაღალი ტემპები თითქმის ყველა პოსტსოციალისტურ ქვეყანას ახასიათებდა. შედეგად მივიღეთ ის, რომ დღეისათვის გარდამავალ ქვეყნებში პრივატიზებული საწარმოები იძლევიან მშპ-ს თითქმის ნახევარს. ცალკეულ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში ამ მაჩვენებელს (მშპ-ს წარმოება პრივატიზებული სექტორის საწარმოების მიერ) შემდეგი სახე აქვს: ალბანეთში მშპ-ს 75%, სომხეთში - 50%, აზერბაიჯანში - 25%, ბელორუსში - 15%, ხორვატიაში 50%, ჩეხეთის რესპუბლიკაში - 75%, ესტონეთში - 70%, საქართველოში - 70%, უნგრეთში - 70%, ყაზახეთში - 40%, ყირგიზეთში - 50%, ლატვიაში - 60%, ლიტვაში - 65%, მაკედონიაში - 50%, მოლდოვაში - 40%, პოლონეთში - 60%, რუმინეთში - 60%, რუსეთში - 70%, სლოვაკეთში - 70%, სლოვენიაში - 45%, ტაჯიკეთში - 20%, თურქმენეთში - 20%, უკრაინაში - 40% და უზბეკეთში - 40%.

პრივატიზაციაზე, მისი განხორციელების ტემპებზე, დიდადაა დამოკიდებული ეროვნული მეურნეობის განვითარება, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება და ა. შ. იმ ქვეყნებში, სადაც მას არ ატარებენ, ან მათი განხორციელების ტემპები დაბალია, ყოვნდება მშპ-ს ზრდა, წარმოების ეფექტურობის მაჩვენებლები და სხვ.

მაგალითად, იმის გამო, რომ თურქმენეთში ჯერ კიდევ დაბალია პრივატიზებული საწარმოების ხვედრითი წილი (20%), ბოლო წლებში (1996 და 1997), აქ წარმოებული მშპ-ს მოცულობა 1989 წლის ანალოგიური მაჩვენებლის მიმართ გაზრდის ნაცვლად - კლებულობს. ანალოგიურ მდგომარეობას აქვს ადგილი უკრაინაში, ბულგარეთში და ა. შ.

თუმცა აქვე დავძენთ, რომ პრივატიზაცია ყველაფრის

პანაცეა როდია ანდა რეფორმებს მხოლოდ პრივატიზაცია როდი განსაზღვრავს. იგი კომპლექსური პროცესია. სწორედ ამის გამოა, რომ მაგალითად, ალბანეთში, მიუხედავად იმისა, რომ პრივატიზებული საწარმოების ხვედრითი წილი უკვე 75%-ს შეადგენს, წარმოებული მშპ-ს მოცულობა ზრდის ნაცვლად - კლებულობს.

საქართველოში არ ხდება პრივატიზებული ობიექტების მუშაობის ანალიზი. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ პრივატიზაცია მხოლოდ იმიტომ განხორციელდა, რომ მთავრობას ეს ობიექტები თავისი კრეატურისათვის გადაეცა სამუდამო მოსახმარად. მსგავსი ანალიზის გაკეთების მცდელობა დაწყებული იყო სახელმწიფო ქონების მართვის სამინისტროში, მაგრამ შემდეგ აქ იგი მიატოვეს. ბოლო წლებში საანალიზო პრივატიზებულ (სააქციო საზოგადოებებად გადაკეთებულ) საწარმოებში ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლები გაუმჯობესების ნაცვლად - გაუარესებულია. კერძოდ, 1997 წელს წინა წელთან შედარებით მკვეთრად არის შემცირებული მოგება (უფრო სწორედ საანალიზო ობიექტებმა ანუ რესპუბლიკის უმსხვილესმა ობიექტებმა სამეურნეო წელი ზარალით დაამთავრეს). ასევე მკვეთრადაა შემცირებული წარმოებული პროდუქციის მოცულობები (განახევრებულია), თითქმის იგივე დონეზეა დატოვებული ამ საწარმოებში დასაქმებულ მუშაკთა რიცხოვნობა და ა. შ.

პრივატიზაციაზე საუბრისას გვსურს აღვნიშნოთ მათი მიმდინარეობა პოლონეთში და მისი შეფასება ისეთი ცნობილი ეკონომისტის მიერ, როგორიც არის ნობელის პრემიის ლაურეატი, რობერტ ლუკასი; ვფიქრობთ მისი მოსაზრებები ამ პრობლემაზე მიესადაგება საქართველოსაც. აი, რას წერს იგი:*

*უფრო სწორედ, რას წერდა, რადგან მან თავისი წიგნი რეფორმების შესახებ ამ ქვეყანაში 1994 წელს დაწერა. იხ. ჩვენს მიერ პოლონურიდან თარგმნილი მისი ნაშრომი: „საბაზრო ეკონომიკა“ თბ. 1997 წ.

- პოლონეთში პრივატიზაცია მიდის ნელი ტემპებით, რადგანაც;

- მცირეა მყიდველთა დამაინტერესებელი სანარმოების რიცხვი;

- კაპიტალის კერძო ბაზარზე მოქმედი დანესებულებები ახლა იქმნება;

- არსებობდა შიში სახალხო ქონების საზღვარგარეთელი ინვესტორების მიერ შეძენისა, რაც ხშირად მკვეთრი ურთიერთდაპირისპირების ხასიათს იღებდა.

საზღვარგარეთული კაპიტალის მიმართ ანტიპათია გახდა მნიშვნელოვანი შეცდომა, ვინაიდან სახალხო დოვლათის ღირებულება ამჟამად გაცილებით მცირეა, ვიდრე კონიუნქტურის - 1988-1990 წლებში. გარდა ამისა, უცხოელი მენეჯერები არ იქნებოდნენ ასე სკანდალურად კორუმპირებულნი, როგორც ბევრი პოლონელი „ბოსი“ მაღალ თანამდებობაზე, რომლებიც ძარცვავენ სახელმწიფო სანარმოებს, აფუძნებდნენ რა საკუთარ ფირმებს სახელმწიფო დოვლათის უფასო გამოყენებით (დასავლეთში წარმოუდგენელია ის ამბავი, რომ გემთსაშენის დირექტორმა დააფუძნოს მსგავსი კერძო ფირმა და არ გაანთავისუფლონ სამსახურიდან ან ციხეში არ ჩასვან. მაგრამ როდესაც ნათელი არაა, თუ ვინ არის ქონების მესაკუთრე, შესაძლებელია ამგვარი თაღლითობა).

ბევრი ადამიანის აზრით, პრივატიზაციის დაბალი ტემპები გამოწვეულია სამამულო კაპიტალის უკმარისობით. სინამდვილეში სიძნელე იმაში მდგომარეობს, რომ ძალიან ცოტაა ფირმები, რომელთა შესყიდვაც გაამართლებდა. რეალური ღირებულება ბევრი სახელმწიფო სანარმოსი მცირეა, რათა ღირდეს ფიქრი, რომ მათი შესყიდვა არ იქნებოდა მეტისმეტად ძვირი, მაგრამ პოლონელებმა ფული კარგ სახეში უნდა დააბანდონ. ალბათ არ იქნება გონიერული, თუ მდიდარნი თავიანთ ფულს ისეთ ფირმაში დააბანდებდნენ, როგორიც არის მაგალითად, „ურსუსი“ (დიდი სახელმწიფო

სატრანსპორტო ქარხანა ვარშავაში, რომელიც წლების მანძილზე დაბალრენტაბელური და ზარალიანი იყო. ა. გ.)

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ გარდა პოლონეთისა (მას ალბათ კიდევ უფრო ნაკლებ), სოციალისტური ბანაკის მრავალ ქვეყანას (რუსეთს, უკრაინას), საკმაოდ მნიშვნელოვან პრობლემად ექცა მსხვილი სახელმწიფო საწარმოების (და არა მხოლოდ სამრეწველო), რესტრუქტურიზაცია, მათი დემონოპოლიზაცია და პრივატიზაცია, მათი რაციონალურ კონდიციამდე დაყვანა.

13.3 დემონოპოლიზაციის პრობლემები მრეწველობაში

დემონოპოლიზაციაზე საუბრისას მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ ჩვენი მსხვილი სახელმწიფო ქარხნები არა ასე ვთქვათ, ბუნებრივი გზით, კონკურენციულ გარემოში მუშაობის შედეგად და კონკურენციის პირობების გათვალისწინებით გამსხვილდნენ, როგორც ვთქვათ, გერმანული BMW, ამერიკული ფორდი თუ მაკდონალდსი, იაპონური სონუ, არამედ ისინი ხელოვნურად, კომუნისტური მთავრობის დადგენილებების შედეგად ჩამოყალიბდნენ ან იქცნენ ასეთებად. ჩვენ სრულიადაც არა ვართ წინააღმდეგი საერთოდ მსხვილი საწარმოების, კარგად ვიცით, რომ „კრეისლერის“, „დაეუ“, „მიცუბიში“ ან „ფორდი“ თავისი მასშტაბებით უმსხვილესი საწარმოებია მთელს მსოფლიოში. ბოლოს და ბოლოს, მსოფლიო ბაზარზე რუსთავის მეტალურგიული ქარხანა ან ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხანა სრულიადაც არ არის სხვა ანალოგიურ ქარხნებზე უფრო მსხვილი ან უფრო მძლავრი. ეს რომ მართლაც ასეა, ამის შესახებ შემდეგი მონაცემების გაცნობაც იკმარებს, სადაც ქართული უმსხვილესი საწარმოების წლიური საქონელბრუნვა და მათი მოგება ერთ მომუშავეზე გაანგარიშებით, შედარებულია მსხვილი გერმანული და პოლონური საწარმოების ანალოგიურ მაჩვენებლებთან.

უმსხვილესი გერმანული, პოლონური და
 ქართული* საწარმოების წლიური საქონელბრუნვისა
 და მოგების (ერთი დასაქმებულზე გაანგარიშებით -
 ათ. გერმ. მარკა) მიხედვით

მეტალურგიის დარგში:

	საქონელბრუნვა	მოგება
გერმანული საწარმოები:		
ტისენი	312,6	2,8
მანესმენი	289,7	5,0
კრუპ-ჰოესი	345,4	3,0
უნისონ-სეიქლორი	418,3	8,8

პოლონური საწარმოები:

კატოვიცეს მეტალურ-		
გიული		
ქარხანა	135,6	-1
სენდომირის სახ. მეტა-		
ლურგიული ქარხანა	59,7	-0,4
ჩესტოხოვოს მეტ.		
ქარხანა	73,2	0
ელგლავის მეტ.		
ქარხანა	152,1	10,5
ზავიერციეს მეტ.		
ქარხანა	197,5	,6
ქართული საწარმოები:		
1.	4.035	-
2..	0.299	-
3.	4.439	-
4.	5.264	0.358

ქიმიის დარგში:

გერმანული საწარმოები:

პოექსტის ქარხანა	344,6	18,8
ბასფ	471,7	27
ბაიერის ქარხანა	341,8	19,2
ნოვარდის ქარხანა	603,1	98,5
მონტისილონი	924,2	0

პოლონური საწარმოები:

დემბიცას ქარხანა	146,6	12
პოლიცეს ქიმიური ქარხანა	133,8	0,9
პულავის აზოტის ქარხანა	152,1	7,7
ტარნოვიცეს აზოტის ქარხანა	92,2	1,8

ქართული საწარმოები:

1.	6.964	1.922
2.	0.368	-
3.	5.784	0.308

კვების მრეწველობის სფერო

გერმანული საწარმოები:

უნილევერი	225	12,3
ნესტლე	331,8	18,8
ფერუსის ფინის ქარხანა	704,4	2,7
დანონე	302,2	12,2
გრანდ მეტროპოლიტენი	331,7	41,1

პოლონური საწარმოები:

ცენტრალ სოია		
როლპოპი	712,5	19.0
პორტეჟსი (პლონსკში)	58.2	-
ვედელი (ვარშავა)	3758,6	79.2
სოკოლოვის ქარხანა	89.0	3.7
ს/ს კრუშვიცა	211.8	-10.7

ქართული საწარმოები:

1.	33.650	-
2.	29.898	3.636
3.	51.940	1.009
4.	15.245	2.231
5.	69.514	21.290*

* როგორც ვხედავთ, ქართული საწარმოების კონკრეტული დასახელება ცხრილში მითითებული არ არის. ეს იმის ბრალია, რომ საქართველოს იმ ოფიციალურ დაწესებულებებში, სადაც ეს მასალები ავიღეთ, გვთხოვეს არ დაგვესახელებინა კონკრეტულად მათი ვინაობა. რაც შეეხება მონაცემებს გერმანული და პოლონური საწარმოების შესახებ, ისინი აღებულია პოლონური გაზეთ "Rzeczpospolita"-ს 1998 წლის 15 ივლისის ნომრიდან.

როგორც ცხრილი №73-დან ჩანს, ეკონომიკური ეფექტურობის ისეთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებლის მიხედვით, როგორიც არის ერთ დასაქმებულზე გაანგარიშებით მშპ-ის ღირებულება და მით უმეტეს, მოგება (მით უმეტეს იმიტომ ვამბობთ, რომ მეტალურგიის დარგში საქართველოში ოთხი უმსხვილესი ქარხნიდან სამი ზარალიანია, ხოლო ერთს აქვს მცირეოდენი მოგება; თითქმის ასეთივე მდგომარეობაა ქიმიის დარგში და მხოლოდ ოთხი უმსხვილესი კვების მრეწველობის ქართული საწარმოდან - ოთხივე მომგებიანია), ქართული ყველაზე მსხვილი საწარმოები აღნიშნული დარგების მიხედვით ახლოსაც კი ვერ მივლენ

ანალოგიური პროფილის პოლონურ და მით უფრო, გერმანულ სანარმოებთან.

ამიგომ თუ რომელიმე ფირმის მასშტაბები ადგილობრივ ბაზარზე მიწოდებითი მდგომარეობის მიღების გამო არ ემუქრება თავისუფალ კონკურენციას, სახელმწიფომ არათუ ხელი არ უნდა შეუშალოს მის შემდგომ წინსვლას და განვითარებას, არამედ პირიქით, იგი დაინტერესებული უნდა იყოს მისი შემდგომი კიდევ უფრო გაფართოება-გაძლიერებით, რათა მან თავისი ნიშა დაიკაოს არამხოლოდ ადგილობრივ, არამედ საერთაშორისო ბაზრებზეც. ამგვარ მიდგომას ადგილი აქვს თითქმის ყველა განვითარებულ ქვეყანაში. სწორედ ასეთი მიდგომის წყალობით მიაღწიეს ამიერმა „ვეფხვებმა“ ასეთ არაჩვეულებრივ ეკონომიკურ აღმავლობას.

ცხრილიდან ჩანს ასევე, რომ რაც უფრო დიდი მასშტაბები აქვს წარმოებას როგორც გერმანიაში, ასევე პოლონეთში, მით უფრო დიდია ამ სანარმოში მოგების მაჩვენებლები როგორც აბსოლუტურ მაჩვენებლებში, ასევე ერთ დასაქმებულზე გაანგარიშებით.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, არა თუ ხელი უნდა შევუშალოთ, ხელი უნდა შევუწყოთ სანარმოთა გამსხვილებას, მაგრამ ეს უნდა ხდებოდეს ბუნებრივი გზით, წარმოების ეფექტურობის ამაღლების პარალელურად.

ამასთან დაკავშირებით, ვფიქრობთ, საინტერესოა გავცნოთ მსოფლიოს უმსხვილეს კონცერნებს. აღნიშნული მონაცემები აღებული გვაქვს ამ ბოლო დროს გამოქვეყნებული 500 უმსხვილესი კონცერნის რეიტინგიდან. მაშ ასე, მათი მფლობელი პირველი ოცდაათი ქვეყნის სიას ცხრილი №74-ის სახე აქვს:

30 ქვეყანა, რომელთა კონცარნებიც 500
შესხვილესი კონცარნის სიაშია

ქვეყანა	აღიჭილი 2004წ.	აღიჭილი 2003 წ.	კონსტრუქცია როცხვი	კაპიტალი- შეჯიჯი შეჯიჯი	წილი,%
აშშ	1	1	228	9135	53.63
დ. ბრიტანეთი	2	2	40	1522	8.94
აღიჭილი	3	3	53	1429	8.39
საფრანგეთი	4	4	28	834	4.90
შვეიცარია	5	5	13	575	3.38
გერმანია	6	6	18	573	3.36
იტალია	7	7	11	363.2	2.13
ბელგიკა	8	9	11	362.6	2.13
კანადა	9	8	19	338	1.99
ესპანეთი	10	10	11	324	1.90
აშტონი	11	11	8	190	1.12
რუსეთი	12	15	8	177	1.04
შვედეთი	13	16	8	153	0.90
ავსტრალია	14	12	7	147	0.87
კორეა	15	14	5	131	0.77
კანადა	16	17	6	109	0.64
უიჩეთი	17	13	4	95	0.56
ჩინეთი	18	23	2	91	0.53
ბელგია	19	18	6	81	0.47
დანიია	20	30	4	64	0.38
ნორვეგია	21	22	3	55	0.32
სინგაპური	22	21	3	49	0.29
ბრაზილია	23	19	2	47	0.27
ინდოეთი	24	29	2	44	0.26
მექსიკა	25	28	3	44	0.26
ირლანდია	26	20	3	36	0.21
სამხ.აფრ.რეს.	27	25	2	21	0.12
სილი	28	-	1	17	0.10
პორტუგალია	29	27	1	14	0.08
აღიჭილი სედიანდია	30	24	1	12	0.07

ცხრილი №74 საინტერესო დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა. კერძოდ იქიდან ჩანს, რომ 2004 წელს 18 კონცერნით მეტიტაა წარმოდგენილი ევროკავშირი, რის შედეგადაც რეიტინგში შეყვანილია მისი 250 კონცერნი, ნაცვლად 2003 წლის 432-ისა. 2004 წლის რეიტინგში შესულია რამდენიმე რუსული კონცერნიც, რომლებიც ნედლეულის მოპოვება-გადამუშავებით არიან დაკავებული (იუკოსი, სიბნეფტი და ა. შ.). რაც შეეხება სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს, მათ შორის მათაც, რომლებიც უკვე ევროკავშირის წევრები არიან, მათი კომპანიები რეიტინგში ვერ მოხვდნენ.

ჩვენთან ფირმათა გამსხვილების ერთ-ერთი წინაპირობა უნდა გახდეს მათი რესტრუქტურიზაცია, მათი დემონოპოლიზაცია და პრივატიზაცია.

საქართველოში (და არა მხოლოდ აქ, ალბათ გარდამავალი ეკონომიკის ნებისმიერ ქვეყანაში), პრივატიზაციის დაწყების უმნიშვნელოვანესი მიზანი იყო (ყოველ შემთხვევაში, უნდა ყოფილიყო), სტაგნაციის მდგომარეობაში მყოფი საწარმოების ამოქმედება, წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება, მათი დემონოპოლიზაცია და რაციონალურ კონდიციამდე დაყვანა. სამწუხაროდ, ეს მიზანი ჯერჯერობით მიუღწეველი აღმოჩნდა. ამის უმთავრესი მიზეზია ის, რომ საპრივატიზაციოდ გამოტანილი ობიექტები ჩალის ფასად ჩაიგდეს ხელთ მათ, ვინც დაახლოებული იყო სახელისუფლებო სტრუქტურებთან, მმართველ პარტიებთან და არა ნამდვილმა მენარმეებმა, ბიზნესმენებმა, რომლებიც შეძლებდნენ საწარმოთა რეალურად ამოქმედებას, პარალიზებულიათვის სულის ჩაბერვას. შედეგად, ვერც ქვეყნის ბიუჯეტმა მიიღო სათანადო თანხები და ვერც

წარმოების ამოქმედებას დაადგა საშველი. ვფიქრობთ, მომავალში ცნობილი გახდება თალლითური გზით ხელში ჩაგდებული ქარხნებისა და მათი მფლობელების ვინაობა და ისინი გარკვეულ კომპენსაციასაც გადაუხდიან მოტყუებულ საზოგადოებას, ხოლო თავად კი დამსახურებულ სასჯელს მიიღებენ, ისევე როგორც ამას ზოგიერთ სხვა პოსტსოციალისტურ ქვეყანაში აქვს ადგილი.

აი, ამ სახის ერთ-ერთი ბოლოდროინდელი ფაქტი: სლოვაკეთის სახელმწიფო ქონების მართვის სამინისტროს სამეთვალყურეო საბჭოში (სლოვაკები შემოკლებით პრივატიზაციის სამინისტროს რომ უწოდებენ), ოპოზიციური პარტიების მოთხოვნით, კოოპტაციის წესით შეიყვანეს ივან მიკლოში. მოკლე დროში მან გამოაქვეყნა იმ პირთა სია, რომლებმაც ჩალის ფასად ჩაიგდეს ხელში საპრივატიზაციოდ განკუთვნილი მსხვილი სახელმწიფო ობიექტები. როგორც შემდგომში გაირკვა, ამ ახლად გაკაპიტალისტებული სლოვაკების აბსოლუტური უმრავლესობა მაღალი თანამდებობის პირთა კრეატურები არიან - მინისტრებისა და დეპუტატების ცოლები, შვილები, ახლო ნათესავები. სია დამოუკიდებელმა გაზეთმა „სმემ“ გამოაქვეყნა. იქიდან ირკვევა, რომ მაგალითად, მსხვილი მალაროების კომპლექსი შეიძინა მმართველი პარტიის ლიდერის მეუღლემ 20 ათას კორონად, მაშინ, როდესაც, ექსპერტების გაანგარიშებით, ამ ობიექტის ფასი დაახლოებით 369 მლნ კრონი მაინცაა. ფირმა „პალუარმა“, რომელიც ამ ქვეყნის კულტურის მინისტრის ივან ხადეცის ცოლისძმამ დააფუძნა, 150 მლნ კორონად შეიძინა სლოვაკეთის გრაფიტის ქარხნები, მაშინ, როდესაც მათი რეალური ღირებულება სამჯერ მაინც აღემატება ამ თანხას. სანარმო „კოშიცე“ 20 მლნ კორონად მშენებლობის მინისტრის ძმის ხელთ გადავიდა; ამ ობიექტის რეალური ღირებულებაც ამ

თანხაზე გაცილებით მეტია. ასევე ჩალის ფასად იქნა შეძენილი ცნობილი სლოვაკური ბალნეოლოგიური კურორტები, რომლის მეპატრონეც ყოფილი ჯანმრთელობის მინისტრი ვილიამ სობინია გახდა. ბრატისლავის ზოგიერთი სამშენებლო სანარმო მათი რეალური ფასის 40%-ად შეიძინა სლოვაკეთის პრეზიდენტის პოსტის ერთ-ერთი კანდიდატის მილან სეჩანსკის ვაჟიშვილმა. ორი მეტად პოპულარული სასტუმროც მიზერულ ფასად გაიყიდა და ისინიც ასევე პარტიული ბოსების კრეატიურობა იყიდეს. სახელმწიფო ქონების მართვის სამინისტრო სახელმწიფო კონტროლის პალატის შემოწმებას არ ექვემდებარება. ამა თუ იმ ობიექტის პრივატიზების შესახებ გადაწყვეტილებას მმართველი პოლიტიკური პარტიები (დემოკრატიული სლოვაკია, სლოვაკ მუშაკთა კავშირი, სლოვაკეთის ეროვნული პარტია) იღებენ. დარღვევები პრივატიზაციის სფეროში ხშირი კამათის საგანი იყო ოპოზიციური პარტიების მხრიდან, მაგრამ ჯერჯერობით მათ კრიტიკას რეალური შედეგი ვერ მოაქვს. ოპონენტების განცხადებით, 1994-98 წლებში მმართველ პარტიასთან დაახლოებულ პირებს დაურიგდათ დაახლოებით 150 მლრდ კორონის ღირებულების ეროვნული ქონება.

სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციაზე საუბრისას უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ პროცესებს ამჟამად ადგილი აქვს მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში. კუბაშიც კი, რომელიც აღიარებულია სოციალიზმის ბასტიონად, და რომელიც ხელს არ იღებს წარმოების სექტორის სახელმწიფოებრივ რეგულირებაზე, მიხვდნენ, რომ ძველებურად გაგრძელება აღარ შეიძლება და მრავალწლიანი ეკონომიკის დაშლება აუცილებელია. თუმცა აქ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლა მხოლოდ სსრკ-ს დაშლის შემდეგ დაიწყო. სოციალისტური ბანაკის დაშლის შემდეგ კუბამ თავისი სავაჭრო ბრუნვის თითქმის

80%-მდე დაკარგა, რის შედეგად მისი მშპ 36% შემცირდა. 1994 წელს კუბის კომუნისტთა IV კონგრესმა დაუშვა საზღვარგარეთული ინვესტიციები, რითაც დასავლეთის კაპიტალს ფართოდ გაუღო კარი. დღეს კუბაში დაბანდებულია კანადური, ლათინური ამერიკის და ევროპული (ძირითადად ესპანური) კაპიტალი, ხოლო აშშ ამ ქვეყნის წინააღმდეგ ბლოკადას აგრძელებს. კუბის ხელისუფლების განცხადებით, ამჟამად კუბაში დაახლოებით \$2 მლრდ-ის ღირებულების უცხოური ინვესტიციებია განთავსებული. კერძოდ, ინვესტიციები დაშვებულია ეკონომიკის ყველა სფეროში, გარდა განათლების, ჯანმრთელობის დაცვისა და სამხედრო წარმოებისა. უცხოელ ინვესტორებს კაპიტალი ჩადებული აქვთ ნიკელისა და ნავთობის (რომლის წარმოებამაც 1 მლნ ტონას მიაღწია) მოპოვების სფეროებში და ა. შ. 1992 წლის შემდეგ კუბის სოფლის მეურნეობაშიც დაიწყო პრივატიზაცია. ამჟამად სახელმწიფოს მიწების მხოლოდ 28,5% ეკუთვნის (70%-ს ნაცვლად). დანარჩენი კერძო-კოოპერატიულ მფლობელობაშია, რომელიც კრედიტებითაც ახერხებს წარმოების განვითარებას, პროდუქციის ნაწილს ყიდის თავისუფალი ფასებით, ხოლო ნაწილს კი კოოპერატივის წევრები მოიხმარენ (კუბაში მოქმედებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ბაზარი).

როდესაც გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში მრეწველობის და საერთოდ, ეროვნული მეურნეობის განვითარების პრობლემებზე, სახელმწიფო საწარმოების პრივატიზაციაზე ვსაუბრობთ, საინტერესო უნდა იყოს მოვიხსენიოთ ამ პროცესების მიმდინარეობის კანონზომიერებები, ისეთ ქვეყანაში როგორიცაა ჩინეთი. ჩინეთში პრივატიზაცია 1994 წელს დაიწყო. ამჟამად საწარმოების საერთო რიცხოვნობაში 5%-ს წარმოადგენენ დიდი საწარმოები, 13%-ს საშუალო, ხოლო 82%-ს წვრილი საწარმოები. პროდუქციის წარმოების მოცულობების

მიხედვით პროპორცია შემდეგნაირად ჩამოყალიბდა: 57%, 23%, და 20% შესაბამისად. მცირე და საშუალო სანარმოები კიდევ უფრო დიდ როლს ასრულებენ შრომითი რესურსების დასაქმების პრობლემის გადაჭრის საქმეში. კერძოდ, ჩინეთში მუშახელის 31 % დასაქმებულია მცირე სანარმოებში, 26%-ი - საშუალო სანარმოებში, ხოლო 43%-ი მსხვილ სანარმოებში. რაც შეეხება ამ სანარმოების მუშაობის ისეთ საბოლოო შედეგს, როგორიცაა მოგება, იგი შემდეგნაირად ნაწილდება: მოგების 66,7%-ი მოდის მსხვილ სანარმოებზე, 19,4%-ი საშუალო სანარმოებზე, ხოლო 13,9% - წვრილ სანარმოებზე. თითქმის ანალოგიური სახე აქვს სახელმწიფო ბიუჯეტის სასარგებლოდ მათ მიერ გადახდილ გადასახადებსაც*.

ახლა გვინდა დავახასიათოდ ის ძირითადი ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზები, რომლებიც ხელს უწყობენ ჩვენი სამრეწველო სანარმოების, როგორც პრივატიზებული, ისე ჯერჯერობით სახელმწიფო საკუთრებაში მყოფთა, ასეთ პარალიზებულ, უძრაობის მდგომარეობაში გაჩერებას. ამ ანალიზის დროს ჩვენ ვისარგებლებთ ვარშაველი მეცნიერების, სოციალურ-ეკონომიკური კვლევების ცენტრის (ვარშავა) ექსპერტთა გამოკვლევებით, რომლებიც მათ საქართველოს სამრეწველო სანარმოების (40 ობიექტი) შესწავლის საფუძველზე მოახდინეს.**

პოლონელ მეცნიერთა აზრით (ამ ჯგუფის, უფრო სწორედ ცენტრის ხელმძღვანელია ცნობილი პოლონელი ეკონომისტი, პოლონური "შოკური თერაპიის" ავტორი, ამჟამად ამ ქვეყნის ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი ლ.

* იხ. „ქერ. ღი წყნაღუთერს კბრუთ რეკორმინგ ცქინიზმეს - ტრანსკიშქ“, მსოფლიო ბანკის გამოცემა, 1998 წლის თებერვალი, გვ. 5

** იხ. ნაშრომი: „სახელმწიფო სანარმოების ტრანსფორმაცია საქართველოში“, ვლ. პანუვი, ბ. გონჩაუი და გ. გრიგოლაშვილი, ვარშავა, 1996 წლის დეკემბერი

ბალცეროვიჩი), ქართული მრენველობის დღევანდელი ჩამორჩენილობის მიზეზებია შემდეგი:

1. ზედმეტი (არასაჭირო) ქონების, ძირითადი ფონდების შენარჩუნების სინდრომი;

2. დასაქმების არსებული მდგომარეობის შენარჩუნების სინდრომი;

3. „უკეთესი“ დროის დადგომის სინდრომი, ანუ უსაქმურობის სტრატეგია;

4. „რუსოცენტრიზმის“ სინდრომი, ანუ ერთ ბაზარზე მიჯაჭვის სტრატეგია;

5. „პროტექციონიზმის“ სინდრომი ანუ ოცნება ქართული ბაზრის დაცვის თაობაზე;

6. უცხოური კაპიტალის ლოდინის სინდრომი, ანუ საწარმოს განვითარების სტრატეგია გარეგანი რესურსების საფუძველზე.

ვფიქრობთ, სხვა მიზეზებთან ერთად, ვიდრე ამ (და ზოგიერთ სხვა) სინდრომს არ დაძლევენ ქართველი მენარმეები, მანამდე ეროვნული ეკონომიკა ძნელად დაიძვრება ადგილიდან, მით უმეტეს, სასურველი ტემპებით (აღნიშნული ნაშრომის ძირითადი, ქართველი მენარმეებისათვის და მრენველთათვის საინტერესო ადგილები ვთარგმნეთ და დავებჭდეთ გაზეთ „მოქალაქის“ 1997 წლის ნომრებში. ამჟამად ამ საკითხებზე მეტად აღარ გავჩერდებით).

ეროვნულ მრენველობაში მდგომარეობის გამოსწორების მიზნით განსაკუთრებით ბევრი რამის გაკეთებაა საჭირო მცირე ბიზნესის სფეროში, რის შესახებაც შემდეგ პარაგრაფში გვექნება საუბარი.

თუ მომავალშიც არ მოხდება ქართული ფირმების რაციონალური გზით გამსხვილება, მაშინ არ უნდა გაგვიკვირდეს, თუ მათაც ისეთივე ბედი ეწევათ, როგორც ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების საავტომობილო ქარხნებს. კერძოდ, შემთხვევითი როდია,

რომ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ის საავტომობილო ქარხნებიც კი, რომლებიც ჩვენ მსხვილ ქარხნებად მიგვაჩნდა, დასავლეთ ევროპის ან აზიის უფრო მსხვილმა ქარხნებმა შეისყიდეს და ახლა მათი ფლობისა და განკარგვის უფლება მათ ხელშია. ამდენად შეიძლება ითქვას, რომ ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის საავტომობილო ქარხნები უკვე გადანაწილებულია ძირითადად დასავლეთ ევროპის ქვეყნების სასარგებლოდ.

მაგალითად, რუმინეთის მსხვილი ავტომშენებელი საწარმო „დაცია“ ფრანგულმა „რენომ“ შეისყიდა. „ვოლცვაგენმა“ შეისყიდა „შკოდა აუტოს“ აქციების 70%. ამავე „ვოლცვაგენს“ ეკუთვნის ჩეხეთის მეორე ავტოსაწარმოს „კაროსას“ აქციების 30%. ადრე „კაროსა“ უდიდესი ავტობუსების მწარმოებელი იყო აღმოსავლეთ ევროპაში.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ავტომშენებლობის სფეროში განსაკუთრებით აგრესიულად იქცევა კორეული კომპანია „დაეუ“. მან შეისყიდა სატვირთო ავტომობილების მწარმოებელი ჩეხური ქარხანა „ავია“. „დაეუ“ ფლობს უკრაინული „ავტომოზ“-ის აქციების ნახევარსაც.

ჯერჯერობით მსოფლიო მნიშვნელობის მსხვილი კონცერნების ხელთ ვერ მოხვდა აღმოსავლეთ ევროპის მცირე რაოდენობის ავტოსამშენებლო საწარმოები. კერძოდ, ჩეხეთის კონცერნი „შკოდა პიზენი“ (სატვირთო ავტომობილები - „ტატრა“ და „შკოდა ლიაზს“) და უნგრული ქარხანა „იკარუსი“.

თუმცა ექსპერტები აცხადებენ, რომ ეს ქარხნებიც არც თუ ისე დიდი ხნის გასვლის შემდეგ გადავლენ საერთაშორისო კონცერნების ხელთ.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ მსხვილი კონცერნების ხელთ გადასული გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების

საავტომობილო ქარხნებზე კეთილსასურველად მოქმედებს მესაყუთრის შეცვლის პროცესი. მაგალითად, „შოდა აუტო“-მ თავისი პატრონის შეცვლის შემდეგ თითქმის სამჯერ გაზარდა ავტომობილების წარმოება.

ეკონომიკური რეფორმების განხორციელება გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში თუ დროის მოკლე პერიოდში არა, გრძელვადიან პერსპექტივაში მაინც რადიკალურად შეუცვლის სახეს მათი ეროვნული მეურნეობის დარგობრივ სტრუქტურას. ეს პროცესები გარკვეულწილად უკვე მიმდინარეობს კიდევ. კერძოდ, 1991 წლისათვის დსთ ქვეყნებში ეკონომიკის სტრუქტურას ძირითადი დარგების მიხედვით შემდეგი სახე ჰქონდა: მრეწველობა 27.4%, სოფლის მეურნეობა 18.9%, მშენებლობა 10.4% და მომსახურების დარგები – 43.3 პროცენტი. 12 წლის გასვლის შემდეგ, ანუ 2003 წლისათვის აღნიშნული სტრუქტურა შემდეგნაირად შეიცვალა: მრეწველობა 20.1%, სოფლის მეურნეობა 19.3%, მშენებლობა 6.6% და მომსახურების დარგები – 54 პროცენტი.

როგორც მსოფლიო მეურნეობის განვითარების გამოცდილება გვასწავლის, მომავალში დღეისათვის დასახული ამგვარი ტენდენციები კვლავაც გაგრძელდება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ მომსახურების სფეროს დარგები კვლავაც უფრო მაღალი ტემპებით განვითარდებიან და თანდათან უფრო დიდ ხედრით წილსაც დაიკავენ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ეროვნულ მეურნეობაში.

ცხადია, საანალიზო ქვეყნებში ეკონომიკური აქტიურობა გავლენას ახდენს აქ ეროვნული მეურნეობის ძირითადი დარგების განვითარებაზე. როგორც ქვემოთ მოტანილი ცხრილი №75-დან ჩანს, ბოლო სამი წლის მანძილზე თითქმის ყველა ახალ წევრ ქვეყანაში იზრდებოდა სამრეწველო პროდუქციის მოცულობის მატების ტემპები. კერძოდ, 2001 წელს ზრდის ტემპები

ცხრილი №75
სამრეწველო პროდუქციის ზრდა
პროცენტებში

სამრეწველო პროდუქციის ზრდის ინდექსები			
	წლები		
ქვეყნები	1999	2000	2001
ბულგარეთი	—	—	—
კვიპროსი	104.7	104.2	101.2
ჩეხეთი	104.7	11.8	105
ესტონეთი	104.2	117.6	110.2
უნგრეთი	109.8	116.6	105.3
ლიტვა	103	105	107.5
ლატვია	94.9	110.5	—
პოლონეთი	109.2	114.3	105.4
რუმინეთი	111.6	114.5	—
სლოვენია	103.1	108.4	103.5
სლოვაკეთი	108.7	111.6	108.6

ყველაზე მაღალი იყო ესტონეთში, 10.2 პროცენტი, სლოვაკეთში - 8.6 პროცენტი და ა.შ.

13.4 სოფლის მეურნეობა - ქვეყნების ეკონომიკის უმნიშვნელოვანესი დარგი და მისი განვითარების პერსპექტივები

საერთოდ, როგორც საქართველოში, ასევე თითქმის ყველა სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში სოფლის მეურნეობაში გაცილებით ნაკლებ საგრძნობი იყო დაცემა, ვიდრე ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგებში. მაგალითად, დსთ-ს მიხედვით 1997 წელს 1991 წელთან შედარებით სოფლის მეურნეობაში წარმოების მოცულობები მხოლოდ 33%-ით შემცირდა*, მაშინ, როდესაც ამავე პერიოდში დაცემის გაცილებით მაღალი ტემპები აღინიშნა როგორც საერთოდ მშპ-ის წარმოების მიხედვით, ასევე მრეწველობასა თუ ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგებში.

ყურადღება მისაქცევია, რომ ამ დარგში აღმავლობა

*იხ. სოფრეესტო ნმავისიძის გოსუდარსტვ ე 1997 გოდუ, მოს. 1998. გვ.7

გაცილებით ადრე დაიწყო, 1994 წლიდან, ვიდრე მაგალითად, მრეწველობაში. ჩვენ ვიზიარებთ იმ აზრს, რომ მართალია წარმოების ზრდის ტემპები სოფლის მეურნეობაში 1996 და 1997 წლებში შედარებით დაბალი იყო (6%), ვიდრე მრეწველობაში (7,7%), ან მით უმეტეს, მშპ-ს ზრდის ტემპები შეადგენდა იმავე პერიოდში (11,3%), მაგრამ თავისი შინაარსით ანუ ზრდის თითოეული პროცენტის მნიშვნელობით იგი ალემატებოდა ყველა დანარჩენი დარგის განვითარების მაჩვენებელს. და ეს იმიტომ, რომ ამ დარგში წარმოების დონე წინა წლებში ისე არ დაცემულა, როგორც ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგებში. სოფლის მეურნეობამ კრიზისის მძიმე პერიოდებშიც შეინარჩუნა წარმოების გარკვეული დონე.* ამით ჩვენ სრულებითაც არ გვინდა ვთქვათ, რომ დარგში მდგომარეობა ძველებურად დარჩა ანდა გაუმჯობესდა. განვლილი 7-8 წლის მანძილზე, ისევე როგორც ეროვნული მეურნეობის სხვა ყველა დარგმა, სოფლის მეურნეობამ, საერთოდ, ასკ-მა მნიშვნელოვანი რეგრესი განიცადა. კერძოდ, 1995 წელს 1988 წელთან შედარებით 27,5%-ით დაეცა აქ წარმოებული ეროვნული შემოსავალი, 21,5 %-ით - ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე, 20%-ით და მეტად — შრომის ნაყოფიერება, თითქმის ათჯერ დაეცა ჩაის წარმოება, განახევრდა ყურძნის, ხილის, ბოსტნეულის წარმოების მაჩვენებლები. დაცემა განსაკუთრებით თვალში საცემი იყო საკონსერვო სფეროში. 1995 წელს საქართველოს ასკ-ში ინარმოებოდა წინა პერიოდის საუკეთესო მაჩვენებლის მქონე წლის დონესთან შედარებით მხოლოდ 15,1%-ი, ეროვნული შემოსავლის (ერთ სულზე გაანგარიშებით) მხოლოდ

*გ. ყუფუნია, ე. არჩუაძე, „აგროსამრეწველო კომპლექსის გარდაქმნის მიზნები და მათი მიღწევის საშუალებები; იხ. წიგნში: საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში“, 1 ტომი, გვ.643

16,2%-ი. მკვეთრ დაცემას ჰქონდა ადგილი ასევე ამ სფეროს ცალკეული დარგების მიხედვითაც. მაგალითად, საკონსერვო პროდუქციის წარმოების მოცულობები დაეცა 1.2%-მდე. მაგრამ მიუხედავად ამისა, ცხადია ის გარემოებაც, რომ ამ დარგში დაცემის ტემპები არ იყო ისეთი მაღალი, როგორც ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგებში. იმ გარემოებას, რომ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების ტემპების დაცემა ბოლო წლებში საქართველოში გაცილებით დაბალი იყო, ვიდრე მრეწველობის ან ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგებში, ხელი შეუწყო ამ დარგში განხორციელებულმა პრივატიზაციამ.

კერძოდ, 1997 წლისათვის საზოგადოებრივი მეურნეობების დაშლის შემდეგ, გლეხებს კერძო საკუთრებაში გადაეცათ 715 ათასი ჰა ს/ს სავარგული, მ.შ. 400 ათ. ჰა მრავალწლიანი ნარგავები, რამაც მთელი სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის ერთი მეოთხედი და ინტენსიური სავარგულების ნახევარზე მეტი (55%) შეადგინა. აღსანიშნავია ისიც, რომ პარლამენტის მიერ „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების არენდის შესახებ კანონის“ მიღების შემდეგ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს არენდით გადაეცა 300 ათ. ჰა სასოფლო-სამეურნეო სავარგული. დღეისათვის საქართველოში დაახლოებით 1 მილიონი ოჯახი მიწის მესაკუთრეა. გარდა ამისა, 740 კოლმეურნეობისა და 601 საბჭოთა მეურნეობის ბაზაზე შეიქმნა და საქმიანობს 390 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი, 80-ზე მეტი სააქციო საზოგადოება, 50-ზე მეტი სახაზინო მეურნეობა და ა. შ. ბოლო წლებში საქართველოს სოფლის მეურნეობაში ადგილი ჰქონდა რადიკალურ ცვლილებებს. შეიმჩნევა გარკვეული სტრუქტურული ცვლილებებიც. მაგალითად, 1991-97 წლებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ისეთი ძირითადი პროდუქციის წარმოება, როგორიც

არის რძე. ქვეყანაში რძის წარმოება გაიზარდა როგორც საერთო მოცულობების მიხედვით, ისე ერთ სულზე გაანგარიშებით. კერძოდ, 1997 წელს ქვეყნის ერთ მოსახლეზე ინარმოებოდა 111 ლიტრი. ასეთი მაჩვენებლისათვის საქართველოს მეცხოველეობას თითქმის არ მიუღწევია მისი აღმავლობის დროსაც კი. აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ მხრივ, 1991-97 წლების პერიოდში ყველა ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკის მიხედვით რეგრესი შეინიშნებოდა.

რძის წარმოების მოცულობების ზრდა გამოწვეული იყო როგორც წველადობის მაჩვენებლის გაუმჯობესებით, ასევე მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის (მრპ) რიცხოვნობის გადიდებით. კერძოდ, მრპ რაოდენობა 1996 წელს შეადგენდა 984 ათ. სულს, 1997 წელს - 1008 ათ. სულს. ძალიან გაჭირდება ანალოგიურის თქმა სახელმწიფო სასოფლო-სამეურნეო სანარმოთა შესახებაც. აქ ბოლო წლებში შემცირდა როგორც პირუტყვის სულადობის, ასევე მისი პროდუქტიულობის მაჩვენებლებიც. 1997 წელს სახელმწიფო სანარმოებში ფურის საშუალო წველადობამ შეადგენა წელიწადში 650 ლიტრი (აღსანიშნავია, რომ ისრაელში თხის საშუალო წველადობა წელიწადში შეადგენს 700 ლიტრს. აქ ძროხა საშუალოდ ინველის წელიწადში 9220 ლიტრს. ისრაელში, რომლის ფართობიც საქართველოს ტერიტორიაზე (67.8 კვ. კმ.) თითქმის სამჯერ ნაკლებს შეადგენს, (20.7 ათ. კვ. კმ.), ზოლო მოსახლეობა თითქმის საქართველოს ტოლია (4.6 მლნ ადამიანი), ასევე წარმატებულად უძღვებიან აგრარული სექტორის სხვა დარგებსაც. ყოველივე ამის შედეგია ის, რომ ისრაელს დაახლოებით \$650 მლნ ღირებულების ს/ს პროდუქცია გააქვს საზღვარგარეთ სარეალიზაციოდ. ამ პროდუქციას აწარმოებენ ს/ს სავარგულებზე, რომელიც შეადგენს 420000 ჰა-ს; საქართველოში მხოლოდ სახნავი ფართობები შეადგენს თითქმის ორჯერ მეტს, ანუ 759,3 ათ. ჰექტარს.

საერთოდ, საქართველოში ს/ს სავარგულები შეადგენს 2988.1 ათ. ჰა-ს, ანუ თითქმის 8-ჯერ მეტს, ვიდრე ისრაელში.*

ცხადია, რძის წარმოების ზრდა ძირითადად იმის გამო მოხდა, რომ ეკონომიკურმა კრიზისმა აიძულა ჩვენი მოსახლეობა განეკითარებინა მეცხოველეობა, განსაკუთრებით მერძევე მესაქონლეობა. რძისა და მისი პროდუქტების წარმოების მოცულობების ზრდა უაღრესად ხელსაყრელი აღმოჩნდა კრიზისში ჩავარდნილი მოსახლეობისათვის.

სამწუხაროდ, იგივეს ვერ ვიტყვით მეცხოველეობის მეორე ასეთივე მნიშვნელოვანი ქვედარგის - ხორცისა და მისი პროდუქტების წარმოების შესახებაც. კერძოდ, თუ 1991 წელს საქართველოში იწარმოებოდა 137 ათ. ტონა ხორცი, 1997 წელს მისი წარმოების მოცულობამ 120 ათ. ტონა შეადგინა. აღსანიშნავია, რომ ყველა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაში 1991-1997 წლებში ხორცის წარმოების შემცირება დაფიქსირდა. ალბათ, ესეც კარგი ცხოვრებით არაა გამოწვეული; მოსახლეობა უფროთხილდება, ამრავლებს საქონელს და ვერ იმეტებს დასაკლავად და ამ სახით გამოსაყენებლად.

1991-97 წლებში ასევე შემცირებულია (თითქმის განახევრებულია) მეცხოველეობის ისეთი მნიშვნელოვანი პროდუქციის წარმოებაც, როგორიც არის კვერცხი. კერძოდ, თუ 1991 წელს იწარმოებოდა 638 მლნ ცალი კვერცხი, 1997 წელს მისმა წარმოებამ 376 მლნ ცალი შეადგინა. ერთ სულზე გაანგარიშებით 1997 წელს იწარმოებოდა 117 ცალი, 1997 წელს - 69 ცალი.

*რ. ჯაბნიძე, „სოფლის მეურნეობის განვითარების თავისებურებები ისრაელში“; იხ. ნიგნში: საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში, შრომების კრებული, I ტომი, თბ. 1996 წ. გვ. 390-395

აღსანიშნავია ისიც, რომ ყველა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაში კვერცხის წარმოება მნიშვნელოვნად დაეცა. მისი წარმოების შემცირება განსაკუთრებით საგრძნობი იყო ტაჯიკეთში; კერძოდ, აქ 1991 წელს თუ ინარმოებოდა 455 მლნ ცალი, 1997 წელს წარმოებული იყო მხოლოდ 7 მლნ ცალი კვერცხი.

საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ უმნიშვნელოვანესი სახეობის პროდუქციას, რომლის წარმოებაზეც დიდად არის დამოკიდებული არა მხოლოდ მოსახლეობის გამოკვება, არამედ ქვეყნის დამოუკიდებლობის ხარისხიც, წარმოადგენს მარცვლეული და განსაკუთრებით ხორბალი. ბოლო წლებში ისევე როგორც რძის წარმოება, მარცვლეულის წარმოების მოცულობებიც საგრძნობლად გაიზარდა. ასე მაგალითად, თუ 1991 წელს ინარმოებოდა 574 ათ. ტონა, 1996 წელს ინარმოა 652 ათ. ტონა მარცვლეული. აღნიშნულ პერიოდში ზრდა შეინიშნებოდა ერთ სულზე ხორბლის წარმოების მიხედვითაც. კერძოდ, თუ 1991 წელს ერთ მოსახლეზე ინარმოებოდა 105 კგ ხორბალი, 1996 წელს მისმა წარმოებამ 166 კგ მიაღწია.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ 1991-96 წლებში გარკვეული პროგრესი შეინიშნებოდა ასევე ბოსტნეულის წარმოების სფეროშიც. მაგალითად, თუ 1991 წელს ინარმოებოდა 356 ათ. ტონა ბოსტნეული, 1996 წელს მისმა წარმოებამ 395 ათ ტონას მიაღწია. შესაბამისად გაიზარდა მისი წარმოება ერთ სულზე, 65 კგ-დან 73 კგ-მდე. რაც შეეხება ხილს, მისი წარმოება აღნიშნულ პერიოდში შემცირდა. ფეიქრობთ ქვეყანაში, რომელიც ოდითგანვე მეხილეობის ქვეყნად არის ცნობილი, ამგვარი რამ დაუშვებელია. კერძოდ, 1991 წელს წარმოებული იქნა 400 ათ. ტონა ხილი, 1996 წელს კი 361 ათ. ტონა.

ისეთი საბაზო პროდუქციის მიხედვით, როგორიც არის კარტოფილი, შეინიშნებოდა წარმოების

მოცულობების ზრდა. 1991 წელს ქვეყანაში იწარმოებოდა 254 ათ. ტონა, 1996 წელს კი - 286 ათ. ტონა. ერთ სულზე 1991 წელს იწარმოებოდა 46 კგ კარტოფილი, 1996 წელს კი - 53 კგ. ადრეულ წლებში ისეთი მნიშვნელოვანი და მაპროფილებელი კულტურების წარმოების მიხედვით, როგორიც არის ყურძნის, ჩაის და ციტრუსების მდგომარეობა ჯერჯერობით სახარბილო ვერ არის. კერძოდ, თუმცა 1997 წელს ყურძნის წარმოება წინა წელთა შედარებით მაღალი იყო, მაგრამ იგი ჩამორჩებოდა 1991-95 წლების საშუალო მაჩვენებელს. კიდევ უფრო უარესი მდგომარეობაა ჩაისა და ციტრუსების მიხედვით.

ზოგიერთი ქართველი ექსპერტი სრულიად სამართლიანად მიიჩნევს, რომ მრავალ სხვა მიზეზებთან ერთად ქვეყანაში ასეთი ძველი და ტრადიციული დარგის დეგრადაციის გამომწვევი მიზეზია ისიც, რომ ჩვენთან შემოდის აურაცხელი რაოდენობით იმპორტული კვების პროდუქტი, რომელთან კონკურენციაც ადგილობრივი წარმოების პროდუქციას ჯერჯერობით არ შეუძლია. ეს მართლაც რთული საკითხია და მისი ცალსახად გადაწყვეტა მეტად ძნელია. ამასთან, იგი მხოლოდ ეკონომიკური საკითხი როდია. სამამულო სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების დაცვის პრობლემა მოძალებული უცხოური იმპორტული სურსათისაგან თითქმის ყველა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში იგრძნობა. ამ თემაზე 1998 წლის 21 ივლისის გაზეთ „იზვესტიაში“ მეტად საინტერესო წერილი, სათაურით: „საკვები პროდუქტების იმპორტის გარეშე ჩვენი სიცოცხლე შეუძლებელია“- გამოქვეყნდა. წერილის ავტორია ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი, ფედერაციის საბჭოს თავმჯდომარის მრჩეველი აგრარული პოლიტიკის საკითხებში, სერგეი ნიკოლსკი.

"ამბობენ, რომ სურსათის, და მათ შორის ხორცის იმპორტმა, წაღეკა რუსეთი და რომ ჩვენ უნდა შემოვიღოთ კვოტები, გავზარდოთ ტარიფები, ხოლო ამ გზით მიღებული სახსრები სამამულო წარმოების აღმავლობას მოვახმაროთ. ეს მხოლოდ ერთ-ერთი შესაძლო კონტროლისძიებაა, მაგრამ თავისთავად იგი განწირულია წარუმატებულობისათვის. საქმე იმაშია, რომ ამჟამად სამამულო სასოფლო-სამეურნეო წარმოება დაბალეფექტურია, ამასთან განვითარებული ქვეყნების აგრარულ სექტორთან შედარებით მისი ჩამორჩენა მომავალში კიდევ უფრო გაიზრდება. პრობლემები მრავალია. ჩვენი სისუსტე არა მხოლოდ და არა იმდენად ფინანსური მხარის ჩამორჩენაშია (რუსეთში ერთ ჰექტარზე 1 დოლარის ღირებულების დოტაცია მოდის, მაშინ როდესაც, მაგალითად, კანადაში იგი 100 დოლარს შეადგენს), რამდენადაც იმაში, რომ ჩვენი სოფლის მეურნეობა გარდაქმნას საჭიროებს. ჩვენთან დღემდე არ არსებობს თითოეული მწარმოებლის პირადი დაინტერესება საკუთარი შრომის შედეგებში. ამიტომ ამჟამად მეტად აქტუალურია პრობლემა - საკუთრება მიწაზე, დანარჩენ წარმოების საშუალებებზე, საბოლოო პროდუქტზე.

მნიშვნელოვანი პრობლემაა ასევე ფასების დისპარიტეტი. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია 5-ჯერ უფრო იაფია იმ პროდუქციის ღირებულებასთან შედარებით, რომელიც აგრარიკოსებს ამ პროდუქციის სანარმოებლად სჭირდებათ. აქედან - დაბალია რენტაბელობა. მაგალითად, 1997 წელს მეცხოველეობის რენტაბელობა რუსეთში შეადგენდა (სახელმწიფო კონპენსაციებთან და დოტაციებთან ერთად) 32 პროცენტს. გამოდის, რომ აბანდებ რუბლს 1 კგ ხორცის სანარმოებლად და იღებ 70 კაპიკის მოგებას.

ძალზე დაბალია ჩვენი სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის დონეც. მაგალითად, რუსეთში ფრინველს ძველებურად ხორბლის მარცვლით კვებავენ, დანამატების გარეშე. ამის შედეგად ადგილი აქვს წონამატის დაბალ მაჩვენებელს, დაბალ კონკურენტუნარიანობას და ა. შ. ტექნოლოგიის დარღვევა იწვევს წარმოებული პროდუქციის სტანდარტთან შეუსაბამობასაც. 1991 წელს ჩვენი ძხვეულის 7,2% დანუზებულ იქნა, 1997 წელს ეს მაჩვენებელი კიდევ უფრო გაიზარდა და 21 პროცენტი შეადგინა. ამას ემატება წარმოების ნატურალიზაცია და ა.შ. ძნელია ყველა მიზეზის ჩამოთვლა.

მოკლედ, ჩვენი პერსპექტივები უმნიშვნელოა. დასავლეთში განუხრელად იზრდება და მომავალში კიდევ უფრო გაიზრდება აგრარული წარმოების ეფექტურობა. ევროპული სახელმწიფოების პოლიტიკა ამ მხრივ იქით არის მიმართული, რომ უახლოეს ხანებში მკვეთრად შეამცირონ სოფლის მეურნეობის სფეროში დასაქმებული ადამიანების რიცხოვნობა - მიმდინარეობს მეურნეობათა გამსხვილება, ყველაზე უახლესი ტექნოლოგიების წარმოებაში დანერგვა, მაღლდება წარმოებული პროდუქციის მოცულობები, ხარისხი და სხვა".

როგორც ვხედავთ, წერილი მართლაც მნიშვნელოვანია და მასში ნამოჭრილი თითქმის ყველა პრობლემა საქართველოს მართლაც აწუხებს. მათი გადაჭრა ჩვენც მოგვინევს, თუ გვინდა ქვეყნის სოფლის მეურნეობა თანამედროვე სტანდარტების დონეზე ამუშავდეს.

სოფლის მეურნეობის დარგის მიხედვით დასავლეთ ევროპის და საქართველოს შორის პრინციპული განსხვავება გამოიხატება იმაში, რომ ევროპის განვითარებულ ქვეყნებში მშპ-ს შექმნასა და შრომითი რესურსების დასაქმების საქმეში ეს დარგი არ ასრულებს ისეთ არსებით როლს, როგორც საქართველოში. მაგალითად, ევროკავშირის ქვეყნებში სოფლის

მეურნეობის ხვედრითი წილი 4%-ს არ აღემატება, ხოლო ამ დარგში მუშაობს პროფესიონალური შრომითი რესურსების არაუმეტეს 6%.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებიდან, მშპ-ს შექმნაში სოფლის მეურნეობა შედარებით დიდ როლს თამაშობს რუმინეთში, სადაც მშპ-ს თითქმის 20%-მდე სწორედ ამ დარგში იქმნება. რადიკალურად განსხვავებული ცხრილი № 76

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ზრდის ინდექსი, პროცენტებში

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ზრდის ინდექსები (წინა წელი მიჩნეულია 100-ად)				
ქვეყნები	1998	1999	2000	2001
ბულგარეთი	98.7	102.7	90.8	99.4
კიბორი	109.7	107.2	91.2	105.6
ჩეხეთი	100.7	100.6	95.5	102.5
ესტონეთი	96.4	89.6	108.2	90.3
უნგრეთი	100.8	99.5	94.3	110.8
ლიტუა	92.1	89.4	104.7	105
ლატვია	94.9	85.5	105.4	94.6
პოლონეთი	105.2	94.8	94.4	105.6
რუმინეთი	-	104	85.2	122.7
სლოვენია	102.2	98.7	102.5	-

მდგომარეობაა სლოვაკეთსა და ჩეხეთში, სადაც დარგის ხვედრითი წილი მშპ-ს შექმნაში 5%-საც არ აღემატება.

ახალი ნევრი ქვეყნების ეროვნული ეკონომიკის მეორე მნიშვნელოვან დარგში, სოფლის მეურნეობაში, წარმოების ზრდას შემდეგი სახე ჰქონდა:

რაც შეეხება დსთ-ს ქვეყნებს, შეიძლება ითქვას, რომ აქ და განსაკუთრებით საქართველოში, მხოლოდ ამ დარგის მიხედვით იგრძნობა მცირეოდენი პროგრესი ბოლო ათი წლის მანძილზე.

ამასთან, აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ დარგმა, საანალიზო ქვეყნების ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგებთან შედარებით

ნაკლებგანიცადა დასაკარგები აქმიმდინარე კატაკლიზმების გამო.
ამის დასტურია ქვემოთ მოტანილი ცხრილიც:

ცხრილი №77

დსთ-ს ქვეყნებში ს/ს პროდუქციის მოცულობების
ზრდა/კლება 1991-2003 წლებში,
პროცენტულად, 1991 წელი მიჩნეულია 100%-ად

	1992	2000	2003
აზერბაიჯანი	76	64	80
სომხეთი	102	112	137
ბელორუსი	91	75	82
საქართველო	87	90	104
ყაზახეთი	129	67	82
ყირგიზეთი	95	100.6	116
მოლდოვა	84	56	53
რუსეთი	91	66	73
ტაჯიკეთი	82	73	...
თურქმენეთი	91	...	...
უზბეკეთი	94	102	...
უკრაინა	92	61	61
საშუალოდ დსთ-ში	93	69	75

როგორც ცხრილი №77-დან ჩანს, საქართველოში სოფლის მეურნეობის დარგში მდგომარეობა გარკვეულად გამოსწორებულია, მაგრამ თუ იმას მივიღებთ მხედველობაში, რომ ამჟამად ჩვენი მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა სოფელს მიაშურა, რათა საკუთარი ოჯახი გამოკვებოს, ოპტიმიზმისათვის ნაკლები საფუძველი რჩება.

ცნობისათვის: ჩეხეთში სოფლად ცხოვრობს მოსახლეობის 35%, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია 6%. პოლონეთში სოფლად ცხოვრობს მოსახლეობის 35%, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია 22%. სლოვაკეთში სოფლად ცხოვრობს მოსახლეობის 41%, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია

9%. უნგრეთში სოფლად ცხოვრობს მოსახლეობის 35%, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია 13%.

13.5 უცხოეთის გამოცდილება სოფლის მეურნეობის განვითარებაში

აღსანიშნავია, რომ ხშირად შეცდომით წარმოსახავენ, თითქოს ცივილიზებულ ქვეყნებში მთავრობა არ ერევა წარმოების და მ. შ. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროცესებში. ეს რომ ნამდვილად ასე არ არის, ამას ევროკავშირის ქვეყნების აგრარული პოლიტიკაც მოწმობს. კერძოდ, ევროკავშირში შემუშავებულია ერთობლივი აგრარული პოლიტიკა, რომლის პრინციპების დაცვაც სავალდებულოა მასში შემავალი ყველა ქვეყნისათვის. აი, რას ითვალისწინებს იგი:

- სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ზრდის ტემპების უზრუნველყოფას;

- ფერმერთა შემოსავლების ზრდასა და მათთვის პირობების შექმნას;

- აგრარული ბაზრების სტაბილიზაციას;

- პროდუქციის სტაბილურ მიწოდებას მოსახლეობისათვის;

- დარგის რენტაბელურობის უზრუნველყოფი პოლიტიკის გატარებას.

ცხადია, ამ მიზნით ევროკავშირი შესაბამის პოლიტიკასაც ატარებს, რაც ქვემოთ აღნიშნული ეკონომიკური მექანიზმებით ხორციელდება:

- შიდა ბაზრების დაცვა (განსაკუთრებით ისეთი პროდუქციისათვის, როგორიცაა რძე და რძის პროდუქტები, შაქრის წარმოება და ა. შ.). ეს მექანიზმი ძირითადად ხორციელდება მინიმალური ფასების დანესებით და ასევე ბაზრის დაცვით უცხო ქვეყნის პროდუქციისაგან;

- საგარეო პროტექციის აღმოჩენა შიდა ბაზარში ჩაურევლად (კვერცხის, ყვავილების და ა. შ. პროდუქტების მიხედვით);

- გადამამუშავებელი მრეწველობისათვის სუბსიდიების მიცემაში, რათა ამ დარგმა ხელსაყრელ პირობებში გადაამუშაოს ზოგიერთი სახის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია;

- ზოგიერთი სახის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებელთათვის უშუალო დახმარების განევაში.

აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის ქვეყნებში ამგვარი პროტექცია თითქმის ყველა სახის აგრარული პროდუქციის წარმოებას ეხება. გამონაკლისია მხოლოდ ალკოჰოლური პროდუქცია და კარტოფილი. ევროკავშირი განსაკუთრებით დიდ ყურადღებას უთმობს ს/ს პროდუქციის ექსპორტის გაზრდას. როგორც ცნობილია, ევროკავშირის ქვეყნებში წარმოებული ამ სახის პროდუქციის უმეტესობა საკმაოდ დაბალ კონკურენტუნარიანია (განსაკუთრებით ფასების თვალსაზრისით), ამიტომ ევროკავშირი ფართოდ გამოიყენებს საექსპორტო პროდუქციის წარმოების სუბსიდირების მრავალგვარ სისტემას.*

ცხადია, მომავალში ჩვენთან გაჩნდება შანსი დავეყრდნოთ ადგილობრივი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის საკუთარ მწარმოებლებს, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი ამ საკითხებზე სერიოზულად ვიმუშავებთ, მხარს დავუჭერთ და გამოვზრდით ახალი ტიპის ფერმერებს და ასევე, განვახორციელებთ, შევცვლით საქართველოს ს/ს წარმოების სტრუქტურას, სერიოზულ სახელმწიფოებრივ დახმარებას აღმოვუჩინთ დარგს. ზოგიერთი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაში სახელმწიფო საკმაოდ დიდ დახმარებას უწევს სოფლის მეურნეობას. მაგალითად, პოლონეთში, როგორც 1998

* იხ. გ.ზ. „პრზეგლანდ ტიგოდნიოვი“ 1998 წლის 8 ივლისი

წელს, ასევე 1999 წლის ბიუჯეტიდან ამ დარგს გამოეყოფა 10%-ზე მეტი. სახელმწიფოს მიერ მისთვის დახმარების განხილვის მასშტაბები დასავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და ამერიკაში გაცილებით მეტია. მაგალითად, ევროკავშირის ქვეყნებში სახელმწიფოს დახმარება მარცვლეულის მწარმოებელი მეურნეობებისათვის შეადგენს 481 ევროს ერთ ჰა-ზე და 98 ევროს წარმოებული პროდუქციის ერთ ტონაზე. პოლონეთში ეს მაჩვენებლები შეადგენს 6 და 2 ევროს. რაც შეეხება მეცხოველეობას, ევროკავშირში ერთ ფურზე გაანგარიშებით მოდის საშუალოდ 208 ევროს ოდენობის სახელმწიფო დოტაცია, ხოლო პოლონეთში-11 ევრო და ა. შ.

ცნობისათვის: განვითარებული ქვეყნები უდიდეს თანხებს ხარჯავენ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სუბსიდიებზე. კერძოდ, ევროკავშირმა 2003 წელს ამ მიზნით დახარჯა 120 მლრდ დოლარი, იაპონიამ 42, აშშ-მ-40, კანადამ 5, ხოლო ავსტრალიამ 1.5.

ცხადია, ასეთი დახმარება სახელმწიფოს მხრიდან კეთილისმყოფელ გავლენას ახდენს დარგის განვითარებაზე და შესაბამისად, ამ სფეროში დასაქმებული მუშაკების შემოსავლებზეც. მაგალითად, 1998 წელს 1 მუშაკის საშუალო შემოსავალი ევროკავშირის ქვეყნებში შეადგენდა 17414 ევროს, ხოლო პოლონეთში – 2506-ს. ცხადია, ეს განსხვავება ასეთი მკვეთრი არ იქნებოდა, თუ არა დიდი ფინანსური სახსრების გაღება სახელმწიფოს მხრიდან ამ დარგის განვითარებისათვის. მართლაც, ამგვარი თანხების გარეშე საშუალო შემოსავლები პოლონეთში ტოლი იქნებოდა 2479 ევროსი, ხოლო ევროკავშირის ქვეყნებში კი – 9018-სი. სახელმწიფოს მხრიდან ასეთი დამოკიდებულება დადებით გავლენას ახდენს ასევე ს/ს სავარგულების უკუგების მაჩვენებელზეც. კერძოდ, ევროკავშირის ქვეყნებში 1 ჰა-ზე საშუალო შემოსავალი შეადგენს 542 ევროს, ხოლო პოლონეთში

– 288-ს. უალრესად საგულისხმოა ის გარემოება, რომ თუ არა სახელმწიფო დაფინანსება ევროკავშირის ქვეყნებში, სავარგულების უკუგება პოლონეთთან შედარებით დაბალიც კია და შეადგენს 285 ევროს, მაშინ, როდესაც, ანალოგიური მაჩვენებელი ევროკავშირის ქვეყნებში 281 ევროს უტოლდება.

თუმცა, ყველა ექსპერტი როდი იზიარებს აღნიშნულ დარგისადმი ამგვარ მიდგომას. მაგალითად, ცნობილ ეკონომისტს ლ. ბალცეროვიჩს განსხვავებული წარმოდგენა აქვს ამ პრობლემისადმი. იგი ისტორიული მაგალითების მოხმობით (XIX საუკუნის დიდი ბრიტანეთი, დასავლეთ ევროპის ზოგიერთი სხვა ქვეყანა და ასევე იაპონია) ასკვნის, რომ ამ დარგს წარმატება თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის პირობებშიც მიუღწევია. ამ ქვეყნებში გლეხები თავად პოულობდნენ და ავითარებდნენ შრომის ორგანიზაციისა და ანაზღაურების ისეთ ფორმებს, რომლებიც გამორიცხავდნენ მის სტაგნაციას და ჰქმნიდნენ მოწინავე ტექნოლოგიის, აგროტექნიკის და ა. შ. დანერგვისა და გავრცელების საშუალებას.

ბალცეროვიჩის აზრით, ამ დარგში პროტექციონისტული პოლიტიკის გამართლება ძალიან გაჭირდება როგორც ეკონომიკური, ისე საზოგადოებრივი თვალსაზრისით.*

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ევროკავშირი მზადაა უარი თქვას ამ დარგისათვის საექსპორტო სუბსიდიების მიცემაზე. ბრიუსელი ამ ნაბიჯზე იმიტომ მიდის, რომ გაანახლოს მოლაპარაკებები მსოფლიო ვაჭრობის ლიბერალიზაციაზე WTO-ს ჩარჩოებში. მოლაპარაკებათა პირველი რაუნდი ჩაიშალა, რადგანაც განვითარებადმა

* უფრო ვრცლად აღნიშნულ თემაზე იხ. ჩვენს მიერ თარგმნილი მისი წერილი „ანტისაბაზრო ინტერვენციონალიზმი არც ეკონომიკურად და არც პოლიტიკურად გამართლებული არ არის“ ჟურ. „კვალი“ 2000 წლის ივლის-აგვისტო

ქვეყნებმა უარი თქვეს ადგილობრივი ბაზრების გახსნაზე სწორედ იმის გამო, რომ განვითარებული ქვეყნები სუბსიდიების ამგვარ მეთოდებს მიმართავენ (ცნობისათვის: წლიურად ევროკავშირი საექსპორტო სუბსიდიებზე ხარჯავს 3.0 მლრდ დოლარზე მეტს. რადგანაც ევროკავშირის ქვეყნებში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თვითღირებულება ხშირად აჭარბებს მის საბაზრო ფასს, სახელდობრ, ასეთი სუბსიდიების წყალობით ახერხებენ ევროპის ქვეყნები მსოფლიო ბაზრებზე ადგილის დაკავებას. ეს კი, ცხადია, აუარესებს განვითარებადი ქვეყნების სავაჭრო ბალანსს). ევროკავშირის ამ ინიციატივას მოწონებით შეხვდა აშშ, რომელიც კანადასა და ავსტრალიასთან ერთად წარმოადგენს სუბსიდიების გამცემ ქვეყანას ს/ს პროდუქციის ექსპორტისათვის.

რაც შეეხება საქართველოს, ჯერჯერობით ჩვენთან დაბალია ბიუჯეტის სახსრებით ამ დარგისათვის დახმარების დონე. ცხადია, ეს გარემოება საბიუჯეტო სახსრების სიმწირით არის განპირობებული და არა იმით, რომ ჩვენთან არ ესმოდეთ ამ დარგისათვის დახმარების აღმოჩენის საჭიროება. მაგალითად, 2003 წლის ბიუჯეტის განხილვისას დიდი კამათი გამოიწვია ბიუჯეტში ქართველ ფერმერთა კვალიფიკაციის ამაღლებისათვის თანხების გაღების საჭიროებამ. სწორედ ამგვარი სიტუაციაა იმის ერთ-ერთი მიზეზი, რომ ჩვენთან ასე დაბალია სავარგულების უკუგება, რომელიც 100 ჰა-ზე 75 ათას ლარსაც არ აღემატება.

მოსახლეობის უკმაყოფილებას იმპორტული პროდუქციის მიმართ როგორც ჩვენთან, ასევე სხვა პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში საკმაოდ სოლიდური საფუძველი აქვს. ეს განსაკუთრებით ეხება სასურსათო პროდუქტს, რომელიც ხშირ შემთხვევაში დაბალი, ხოლო ზოგჯერ მეტად საეჭვო ხარისხისაა. მაგალითად, 1997

წელს რუსეთში შეიტანეს 13.7 მლრდ აშშ დოლარის ღირებულების იმპორტული სასურსათო საქონელი (ეს შეადგენს ამ ქვეყნის მთელი იმპორტის 23%-ს). შემონმებამ გამოარკვია, რომ ამ პროდუქციის თითქმის მეოთხედი უაღრესად დაბალი ხარისხის ან უხარისხო იყო. ამავე პერიოდში ჩატარებულმა შემონმებამ უჩვენა, რომ 100 შემთხვევიდან 80-ში სპეციალურად იყო დამახინჯებული მისი თანამდევი დოკუმენტაცია. პროდუქცია, რომელსაც რუსი ინსპექტორების გამოთქმით, „ძალიან კი არ დააკარებდა პირს“, ამ ქვეყანაში ძირითადად შემოდის აშშ-დან, ჩინეთიდან, ბელგიიდან, გერმანიიდან და ევროპის სხვა ქვეყნებიდან. ზოგჯერ იგი ამ ქვეყნების სახელმწიფო რეზერვებიდან მოხსნილ, ვადაგასულ პროდუქციას წარმოადგენს. მნიშვნელოვანწილად სწორედ ამით არის გამოწვეული, რომ მაგალითად, რუსეთის ზოგიერთი ავტონომიური რესპუბლიკა მძაფრ წინააღმდეგობას უწევს იმპორტული საქონლის მოძალეობას. 1998 წელს თათრეთის ა/რ აკრძალა აქ ალკოჰოლური სასმელების შეტანა. აღნიშნული ღონისძიების შედეგად ადგილობრივი არყის ფასი მკვეთრად დაეცა იმპორტულთან შედარებით და ამის გამო იგი კონკურენტუნარიანი გახდა.

2004 წლის სექტემბრის მეორე ნახევარში საქართველო-რუსეთის საზღვართან დააკავეს მანქანების ქარავანი, რომელსაც უვარგისი კამეჩის ხორცი შემოჰქონდა სარეალიზაციოდ 150 ტონის ოდენობით.

როგორც ჩანს, მომავალში ს/ს წარმოების დაცვას იმპორტისაგან მთელ რუსეთში სახელმწიფო პოლიტიკის რანგში აიყვანენ. ამის თაობაზე ერთ-ერთმა რუსმა ექსპერტმა განაცხადა: „ჩვენ გავხსენით ჩვენი აგრარული ბაზარი მეტისმეტად სწრაფად, თანაც ისე, რომ ზოგიერთი პროდუქციის წარმოება აბსოლუტურად დაუცველი დარჩა. და ეს მაშინ, როდესაც ზოგიერთი სხვა საქონელისათვის,

მაგალითად, ავტომობილებისათვის, დამცავი მექანიზმები დამუშავდა. ახლა მოგვინევს ოდნავ უკან დავიხიოთ. ამასთან, მხოლოდ იმ სახის პროდუქტების მიხედვით, რომლებიც ან სტრატეგიულ პროდუქტებად ითვლება, ან შეუძლიათ დაგვავაყოფილონ ჩვენ, მომხმარებელი ხარისხითა და ფასით. მოსახლეობის ინტერესების ხარჯზე ამ პრობლემას ცხადია ვერ გადავჭრით. ამანე მოქალაქეები ნუ ინერვიულებენ, მაგრამ ამასთან, ხომ არის კიდევ ჩვენი, ყველასათვის საერთო ინტერესი - ქვეყნის სასურსათო ინტერესი. აი, ამას კი ნამდვილად შეექმნა სერიოზული საფრთხე”.*

ხშირ შემთხვევაში თავად მწარმოებლები უწევენ წინააღმდეგობას იმპორტულ პროდუქციას. მაგალითად, 1998 წლის ივლისში კატოვიცეს სავოევოდოში (პოლონეთი), საპროტესტოდ შეკრებილმა გლეხებმა გააჩერეს და რკინიგზაზე გადაატრიალეს ხორბლით დატვირთული უნგრეთიდან მომავალი ვაგონები (დაახლოებით 500 ტონა). პოლონელი გლეხები მოითხოვენ, რომ მთავრობამ შეზღუდოს მარცვლეულის იმპორტი და დაანესოს მათზე ზღვრული ფასები. ისინი მოითხოვენ ასევე სამამულო წარმოების ხორბლის შესყიდვისას გამოყენებულ პარამეტრთა რიცხოვნობის შემცირებას.** აქვე საინტერესოა აღინიშნოს, რომ აქციაში მონაწილეებს გამოტანილი ჰქონდათ ლოზუნგები წარწერებით: „იმპორტ ბებ ცლოვი ჩტო რჟად ბებ გლოვი“ („საბაჟო გადასახადის გარეშე იმპორტი უთაო მთავრობას ნიშნავს“) და ასევე: „ჩაფტა ნას ზაგლადზი“, რაც ნიშნავს: („ცეფტა ჩვენ მშივრებს დაგვტოვებსო“ - ცეფტა - ცენტრალური ევროპის თავისუფალი სავაჭრო ორგანიზაცია).***

*გზ. „იზვესტია“, 1998 წლის 25 ივლისი

**იხ. გზ. „გაზეტა ვიბორჩა“, 1998 წლის 9 ივლისი

***ეურ. „პოლიტიკა“, პოლონურ ენაზე 1998წ. №24, გვ.7

აღსანიშნავია, რომ პარტია, რომელიც ხშირად გამოდის ამგვარი მოთხოვნებით პოპულარული პარტიაა („სამოოპორონა“) პოლონეთში, ხოლო მისი ლიდერი - ანჟეი ლეფერი, სეიმის თავმჯდომარის მოადგილე.

მსგავსი მოთხოვნებით გამოდიან ჩეხი მეცხოველეებიც. კერძოდ, 1998 წლის ნოემბრში ჩეხეთის რაიონებიდან პრალაში ჩავიდნენ ფერმერები და თან ბურჟავები ჩაიყვანეს. შუა ქალაქში მთავრობის სასახლის წინ მათ სახელდახლოდ პატარა ბოსელი აღმართეს და ცხოველები იქ დატოვეს. პროტესტის ამ ფორმით მათ საზოგადოების ყურადღების მიპყრობა სურდათ.

ჩეხი ფერმერების ამგვარი ღონისძიება იყო იმ შევიწროების პასუხი, რომელსაც ისინი მაშინ განიცდიდნენ ევროკავშირის ქვეყნების მხრიდან. კერძოდ, ევროკავშირის ფერმერები დიდ სახსრებს იღებენ სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დარგის გასავითარებლად, დოტირებულ საქონელს კი ისინი რეალური თვითღირებულებაზე დაბლა ყიდიან და ა. შ. და მათ შორის, ჩეხეთშიც. ამით ჩეხ ფერმერებს ერთმევათ იმის შანსი, რომ კონკურენცია გაუწიონ თავიანთ დასავლეთევროპულ კოლეგებს.

როგორც ზოგიერთი ექსპერტი ფიქრობს, მდგომარეობა ჩეხეთში კიდევ უფრო გაუარესდება მაშინ, თუ მთავრობა შეასრულებს ევროკავშირში განწევრიანებისათვის აუცილებელ პირობას და ევროკავშირის ქვეყნებიდან 150 ათ. ტონა ხორცის შემოტანაზე დადებითად უპასუხებს. ეს კი საბოლოოდ გადაუწურავს იმედს ჩეხ მეცხოველეებს რეალიზაცია გაუკეთონ საკუთარ პროდუქციას.*

ანალოგიური სიტუაციები შეიმჩნევა საქართველოს სოფლის მეურნეობაში. თუმცა, ჯერჯერობით პროტესტს არ მიუღია მძაფრი ფორმები. ვფიქრობთ, ამ მიზეზებით არის გამონეული ბოლო წლებში საქართველოს სოფლის

*იხ. „რეჟიმოსპოლიტა“ 1998 წ.15 ნოემბერი

მეურნეობისათვის დამახასიათებელი ის გარემოება, რომ დარგში მკვეთრად არის შემცირებული საქონლიანობის დონე. კერძოდ, თუ აღნიშნული მაჩვენებელი 1988 წელს 82%-ს უდრიდა, ბოლო ხანებში იგი 20%-მდეა შემცირებული (თუმცა არც ის არის მხედველობიდან გასაშვები, რომ მაღალ საქონლიანობას საბჭოურ ეპოქაში იძულებითი ხასიათი ჰქონდა).

სოფლის მეურნეობის კერძო სექტორში წარმოების საქონლიანობის ამალლების ერთ-ერთ გზად უნდა მივიჩნიოთ წარმოების კონცენტრაცია, ფერმერულ მეურნეობათა გამსხვილების პროცესი. თავის დროზე, რა თქმა უნდა, არ იყო ეკონომიკურად გამართლებული, ხოლო პოლიტიკურად დანაშაულსაც კი წარმოადგენდა იძულებითი კოლექტივიზაცია ყოფილ საბჭოთა კავშირში. მაგრამ 1992-1993 წლებში მათი ძალის გამოყენებით დაშლაც არანაკლები დანაშაულის ტოლფასი იყო. როგორც გლეხური მეურნეობების იძულებითი კოლექტივიზაციის პროცესი არ შეიძლებოდა გაგვეფიქსებინა 30-იან წლებში, ასევე არ შეიძლებოდა დაგვეშვა მათი დაშლა 90-იან წლებში.*

*აღნიშნულის შესახებ ჩვენ ვწერდით თავის დროზე გაზეთ „სვობოდნაია გრუზიაში“ (იხ. ამ გაზეთის 1992 წლის 21 მაისის ნომერი). კერძოდ, აღნიშნულ წერილში მკვეთრად გამოვხატეთ სრულიად საპირისპირო პოზიცია მაშინ წამოწყებული იმ კამპანიის წინააღმდეგ, რომელიც მოჰყვა რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტის დადგენილებას მინის რეფორმის თაობაზე. ამ კამპანიის მიზანი იყო ქვეყანაში არსებული ყველა საბჭოთა მეურნეობისა და კოლმეურნეობის სასწრაფო ლიკვიდაცია და მათი შეცვლა ფერმერული მეურნეობებით. აღნიშნულ წერილში ვასაბუთებდით, რომ საზოგადოებრივი მეურნეობების ასეთი ხელალებითი, იძულებითი ლიკვიდაცია დამლუპველი იქნებოდა ამ დარგისათვის; როგორც შემდგომში გაირკვა, ჩვენს შიშს სავსოდ სერიოზული საფუძველი ჰქონდა.

რა თქმა უნდა, ბოლო ხანებში განხორციელებული მინების პრივატიზაციით უდაოდ კარგი საქმე გაკეთდა, მაგრამ მან გარკვეული უარყოფითი შედეგებიც მოიტანა. კერძოდ ის, რომ ქვეყანაში მინის პრივატიზაციის განხორციელების შემდეგ ს/ს წარმოება ძალზე დაქუცმაცდა, დანვრილერთეულდა, რაც დაბრკოლებას უქმნის სამეცნიერო-ტექნიკურ პროგრესს ამ დარგში. ცივილიზებული მსოფლიოს გამოცდილება დღეს თვალნათლივ ადასტურებს დებულებას წვრილთან შედარებით მსხვილი მეურნეობების (გარკვეულ დონემდე), უპირატესობის შესახებ. მსხვილ მეურნეობას, ჯერ ერთი, მეტი სახსრები გააჩნია ტექნიკის შესაძენად და მეორეც, უფრო ეფექტურად შეუძლია მისი გამოყენება. ამიტომ, ყველა განვითარებული ქვეყნისათვის დამახასიათებელია გამსხვილების პროცესი. მაგალითად, აშშ-ში 1995 წელს ფერმათა რიცხვი 6 მლნ-მდე იყო, ხოლო ერთი ფერმის საშუალო სიდიდე 68 ჰა-ს შეადგენდა. ამჟამად ფერმერთა რაოდენობა 2.3 მილიონამდეა შემცირებული, ხოლო ფერმის საშუალო სიდიდემ მიაღწია 184 ჰა-ს. იგივე ხდება ევროპაში, იაპონიაში და ა. შ.*

13.6 ზოგიერთი რამ პოლონური გამოცდილებიდან

როდესაც საქართველოს სოფლის მეურნეობაზე ვლაპარაკობთ, ვფიქრობთ, საინტერესო და გარკვეულწილად სასარგებლოც იქნება გავეცნოთ პოლონეთის გამოცდილებას ამ სფეროს განვითარების უაღლსაზრისით. გვინდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ აქაც და წაშრომის სხვა ადგილებშიც ამ ქვეყნის მაგალითების

*ი. ვაშკიძე, „საქართველოს აგროსამრეწველო კომპლექსში მიმდინარე ცვლილებები და მისი სრულყოფის მიმართულებები“, ნიგნში: საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში, შრომების კრებული, 1 ტომი, 1996წ. გვ. 327

მოხმობა გამოწვეულია იმ მიზეზით, რომ პოლონეთი შედარებით დანინაურდა ეკონომიკური რეფორმების გზაზე და მით უმეტეს, სოფლის მეურნეობაში (მისი ს/ს პროდუქცია სერიოზული კონკურენცია ევროკავშირის ქვეყნებისათვის). მაგალითად, ბოლო წლებში ამ ქვეყანაში თვალსაჩინო ხდება სავარგულების კონცენტრაციის პროცესები. კერძოდ, 1988-96 წლებში ფერმათა რიცხვი 2167.6 ათასიდან 2141.4 ათასამდე, ანუ 5.8%-ით, შემცირდა. ამავე დროს, სოფლად თავი იჩინა პოლარიზაციამ. კერძოდ, თუ, ერთის მხრივ, იზრდება იმ ფერმერთა რაოდენობა, რომლებიც სავარგულთა დიდ მოცულობებს განკარგავენ, მეორეს მხრივ, მატულობს ისეთი ფერმერების რიცხოვნობა, რომლებიც ძალზე მცირე სავარგულებს ფლობენ. ნიშანდობლივია, რომ აღნიშნულ პერიოდში იმ გლეხთა ხვედრითი წილი, რომლებიც 5 ჰა-მდე მიწის ნაკვეთს ფლობენ, 53%-დან 55%-მდე გაიზარდა. ამავე დროს, თუ ასეთი ფერმერების წილად 1988 წელს მოდიოდა დამუშავებაში მყოფი მიწების 24%, ამაჟამად იგი მკვეთრად არის შემცირებული. ამასთან, ისეთი მეურნეობების რიცხოვნობა, რომლებიც 15 ჰა და მეტ მიწას ფლობდნენ, მცირედ გაიზარდა. ექსპერტთა მტკიცებით, ეს იმაზე მიუთითებს, რომ პოლონეთში დასამუშავებლად ვარგისი მიწების 1/3 გაცილებით უკეთესია, ვიდრე ევროკავშირში. ეს ნათლად აჩვენებს აგრეთვე, რომ ეს დარგი პოლონეთში თანდათან ინტენსიურ ხასიათს იღებს.

ჩვენს მიერ ზოგიერთი მასალის ანალიზის საფუძველზე ირკვევა, რომ განვლილი 7-8 წლის მანძილზე პოლონეთის აგრარულ სექტორში გარკვეული კონცენტრაციის ტენდენცია შეინიშნებოდა. კერძოდ, მცირდება შედარებით პატარა მეურნეობების რაოდენობა (განსაკუთრებით 1-2 ჰა მიწის ფართობები) და იზრდება ისეთი მეურნეობები, რომლებიც ფლობენ 15 ჰა და მეტი მიწის ფართობს. ბოლო პერიოდში იმ მეურნეობების ჯგუფში, რომლებიც

ფლობენ 1-2 ჰა-ს, საშუალო მეურნეობის ზომა 1,61 ჰა-დან 1.41 ჰა-მდე შემცირდა. 2-5 ჰა მეურნეობათა ჯგუფში საშუალოს ზომა 3.43 ჰა-დან 3.29 ჰა-მდე, 5-7 ჰა მეურნეობათა ჯგუფში 6.08-დან 5.91 ჰა-მდე, 7-10 ჰა მეურნეობათა ჯგუფში 8.57 დან 8.35 ჰა-მდე და 10-15 ჰა მეურნეობათა ჯგუფში საშუალო მეურნეობის ზომა შემცირდა 12.36 ჰა-დან 12.12 ჰა-მდე.

მხოლოდ იმ მეურნეობათა ჯგუფში, რომლებიც ფლობენ 15 ჰა-ს და მეტს, გაიზარდა საშუალო მეურნეობათა ზომა 20.72 ჰა-დან 29.18 ჰა-მდე. ამ ჯგუფის საშუალო ტიპის მეურნეობა უკვე ფლობს მიწის ნაკვეთებს, რომელიც თავისი მასშტაბებით აღემატება ევროკავშირის უმეტეს ქვეყნებში არსებულ საშუალო ტიპის ფერმერულ მეურნეობებს; გამონაკლისს შეადგენს დიდი ბრიტანეთი, დანია, საფრანგეთი და გერმანია. პოლონელი ექსპერტების დასკვნით, ამ ქვეყნის აგრარულ სექტორში უახლოეს მომავალში (განსაკუთრებით პოლონეთის ევროკავშირში შესვლის შემდეგ), კონცენტრაციის პროცესები კიდევ უფრო ინტენსიური გახდება. შედეგად მივიღებთ იმას, რომ 5 ჰა-მდე ს/ს სავარგულებზე ნაკლები ფართობის მქონე გლეხები ამ დარგში ვეღარ იმუშავენ (თუკი საერთოდ უმუშევარნი არ დარჩებიან), ხოლო იმ გლეხებს, რომელთაც ამჟამად 50 ჰა-ზე მეტი გააჩნიათ, ექნებათ 200 ჰა და მეტი.*

ანალიზი ცხადყოფს, რომ ცვლილებებს აგრარულ სექტორში მხოლოდ და მხოლოდ ეკონომიკური მიზეზები იწვევს. ეს კი ნიშნავს, რომ ფერმერები თავად მიდიან იმ დასკვნამდე, რომ მათი ოჯახი შეუძლია მატერიალურად უზრუნველყოს მხოლოდ ისეთმა მეურნეობამ, რომელიც 15 ჰა-ზე ნაკლები არ იქნება. ცხადია, არის გამონაკლისებიც (კერძოდ, ისეთები, რომლებიც მისდევნენ ინტენსიურ მეურნეობას, მაგალითად, მებალეობას, მებოსტნეობას და ა. შ.). შემდგომ ეტაპს

* ჟურ. „პოლიტიკა“, 1998 წლის 20 ივნისი, გვ. 64.

წარმოადგენს გლეხის მიერ იმ სავარგულების ზომის შემცირება ან მისი როლის ხშირად იმ დონემდე დაყვანა, რომ მას შეეძლოს მხოლოდ ოჯახის კვების პროდუქტებით უზრუნველყოფა. ეს განსაკუთრებით ეხება მცირე მეურნეობებს, თუმცა, ზოგჯერ ათ პექტრიანი მეურნეობაც მხოლოდ სოციალურ ფუნქციას ასრულებს. ცხადია, ასეთ შემთხვევაში ეს უბრალოდ მინის მოცდენაა. ალბათ უკეთესი იქნებოდა მინის ნაკვეთების პერსპექტიული მეურნისათვის მიყიდვა ან არენდით გადაცემა. ცხადია, ვერავითარი ადმინისტრაციული ღონისძიებით ვერ აიძულებ გლეხს ამის გაკეთებას, მაგრამ შეიძლება დაარწმუნო იგი იმაში, რომ მინის ნაკვეთები, რომლებსაც იგი ეფექტიანად ვერ ამუშავებს (სხვადასხვა მიზეზის გამო), ამ გზით უფრო მეტ შემოსავალს მოუტანს (თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ არენდის შესახებ კანონი ჯერაც არ მიუღია პოლონეთის სეიმს). პოლონელ ექსპერტთა აზრით, ფერმერთა პოლარიზაციას ქვეყანაში მომავალშიც უნდა შეენიშნოს ხელი. პროცესმა შეიძლება უმტკივნეულოდ ჩაიაროს, თუ მხედველობაში მივიღებთ ფაქტს, რომ საშუალო სტატისტიკურ პოლონელს „კვებავს“ დაახლოებით 0.5 ჰა ს/ს სავარგული, შეიძლება დაეასკვნათ, რომ 4 ნეკრიანი ოჯახის გამოსაკვებად საჭმარისია 2 ჰა-მდე მინის ნაკვეთი.

ამის შედეგი კი ისაა, რომ მაგალითად, ევროპის განვითარებულ ქვეყნებში გასულ საუკუნეში სოფლად მომუშავე ერთი ადამიანი 3-5 ადამიანს კვებავდა, ახლა ეს მაჩვენებელი 20-ჯერ და მეტად გაიზარდა. მაგალითად, გერმანიაში 1850 წელს სოფლად დასაქმებული ერთი მუშაკი კვებავდა 3 ადამიანს, 100 წლის შემდეგ – 50 ადამიანს, ხოლო ამჟამად – 120 და მეტ ადამიანს.

13.7 ხელისუფლებისა და ფერმერთა ურთიერთობები პოლონეთში

ახლა, რამდენიმე სიტყვით, ალბათ უნდა აღინიშნოს, თუ რა ურთიერთობები მყარდება პოლონეთის სახელმწიფოსა და ფერმერთა შორის, რა დახმარებას უწევს მთავრობა აგრარულ სექტორს და აქ დასაქმებულ ადამიანებს.

საგულისხმოა, რომ ამ ქვეყნის მთავრობამ აგრარული სექტორის დახმარებისა და მისი რეგულირების მიზნით, 1990 წელს შექმნა აგრარულ ბაზართა სააგენტო, სამთავრობო ორგანო, რომელიც მხოლოდ ქვეყნის მინისტრთა საბჭოს ექვემდებარება და სოფლის მეურნეობის სამინისტროსთან ურთიერთობებს პარტნიორობის პრინციპებზე აგებს. სააგენტო წარმოადგენს იურიდიულ პირს, რომელსაც აქვს აგრეთვე სამეურნეო საქმიანობის განხორციელების უფლება. მას თავისი ფილიალები გააჩნია ქვეყნის სხვადასხვა რაიონებში. სააგენტოს საქმიანობის ძირითადი მიმართულებებია:

- ქარბი ს/ს პროდუქციის ყიდვა-გაყიდვა ადგილობრივ და საგარეო ბაზარზე;
- ფერმერებისათვის კრედიტების მიცემა;
- ბაზრის ინფრასტრუქტურის განვითარება;
- კონიუნქტურული ინფორმაციის შეგროვება და აგრარული სექტორის განვითარების მაჩვენებლების ანალიზი.

ზოგიერთი სახის პროდუქციის (მაგალითად, ხორცი, ხორბალი, რძე) მიხედვით ინფორმაციას სააგენტო იღებს და აწვდის შესაბამის ორგანოებს ყოველკვირეულად, დანარჩენი პროდუქტების მიხედვით კი - ყოველთვიურად. ამგვარი დაკვირვება და სიტუაციის შესწავლა სააგენტოს საშუალებას აძლევს რეგულირება მოახდინოს პროდუქციის ფასებზე, მის განონასწორებულ მინოდებაზე. იმ შემთხვევაში, თუ შეინიშნება ფასების რადიკალური ზრდის ტენდენცია, სააგენტო ბაზარს აწვდის შესაბამის პროდუქციას, ხოლო თუ იგი გაჯერებულია,

მაშინ იგი ცდილობს ნამეტი პროდუქციის შესყიდვას და მის საზღვარგარეთ ექსპორტირებას.

სააგენტოს საქმიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა აგრეთვე სახელმწიფო რეზერვების ფორმირება და მომსახურება (შესყიდვა, შენახვა და ა. შ.). ასეთი ფონდების შექმნა ძირითადად სახელმწიფო დოტაციის ხარჯზე ხდება. აღნიშნული დანესებულება კრედიტებს იძლევა სს ბაზრების სტიმულირების მიზნით. ამასთან, იგი გარანტიად უდგება მწარმოებელ თუ კომერციულ ფირმებს ბანკში კრედიტის აღებისას (ცხადია, თუ კრედიტი დროულად ვერ დაბრუნდება, იგი სააგენტომ უნდა დააბრუნოს). სააგენტო აქტიურად მუშაობს აგრარული სექტორის ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვისაც (მაგალითად, ბირჟებისა და აუქციონების მოწყობა-განვითარებაზე). მისი ხელშეწყობით შეიქმნა რეგიონთაშორისი ბირჟა, მათ შორის, უცხოური ინვესტიციების დახმარებითაც (კერძოდ, ნიუ-იორკისა და ჩიკაგოს საფონდო ბირჟებთან ერთად). სააგენტო თავის საფინანსო მოღვაწეობას ახორციელებს როგორც საკუთარი, ასევე საბიუჯეტო სახსრების გამოყენებით. იგი საბიუჯეტო პროცესის სრულყოფილი წევრია, ამდენად, მას ბიუჯეტში ცალკე მუხლიც კი ეთმობა.

ახლა საინტერესოა შევხედოთ, თუ როგორ აფასებს რეფორმებს პოლონეთის აგრარულ სექტორში ზემოთ ნახსენები ცნობილი ეკონომისტი რ. ლუკასი. მისი აზრით, პოლონეთის სოფლის მეურნეობას აქვს ზოგიერთი დადებითი მარეები:

- უფრო ადვილია მცირე მეურნეობების მართვა, რომელიც აწარმოებს პროდუქციას და რომელთა გაყიდვაც შეიძლება ახლო მდებარე ქალაქებში;

- კერძო მფლობელები არ არიან ისე დამოკიდებული სახელმწიფოსაგან, როგორც მსხვილი კოლექტიური საწარმოები სხვა ქვეყნებში;

- კერძო მფლობელს შეუძლია სწრაფად მოახდინოს რეაგირება იმ შესაძლებლობებზე, რომელსაც ჰქმნის ბაზარი;

ამავე დროს პოლონეთის სოფლის მეურნეობა ხასიათდება შემდეგი ნაკლოვანებებით:

- მცირე ზომების გამო მეურნეობები ვერ აღწევენ ისეთ ეფექტურობას, როგორც ჩრდილოეთ ამერიკაში პრერიებზე განლაგებული ფერმები;

- წარსულში ძალიან დიდი რაოდენობის სურსათის ექსპორტირება ხდებოდა საბჭოთა კავშირში; ამჟამად ასეთი ექსპორტი შეფერხებულია, ვინაიდან საბჭოთა კავშირს არ შეუძლია მისი გადახდა, ხოლო აშშ და ევროსაბჭო მას უფასოდ ეხმარება სურსათით (ეს სტრიქონები დაწერილია სსრკ-ს დაშლამდე - ა.გ.);

- ევროსაბჭოს აგრარული პოლიტიკა არის ძალზე არახელსაყრელი, ვინაიდან იმ ქვეყნებს, რომლებიც არ მიეკუთვნებიან ევროსაბჭოს, უკრძალავს კონკურენციას საკუთარ გლეხებთან;

- პოლონელ გლეხებს აქვთ დიდი პოლიტიკური გავლენა, ვინაიდან მათ ჰყავთ მრავალი დეპუტატი ქვეყნის საკანონმდებლო ორგანოში. სხვათა შორის, ამ პოლიტიკოსთა აქტიურობის შედეგია შემზღუდავი ბაჟის დაწესება იმპორტულ სურსათზე, რომელმაც ევროსაბჭოს ქვეყნებიდან იაფი სურსათის შემოტანისაგან უნდა დაიცვას პოლონელი გლეხები;

- სურსათით ვაჭრობა და განაწილების სტრუქტურა პოლონეთში სადაო საკითხია. ბევრი გლეხი უკმაყოფილოა იმით, რომ სახელმწიფო სავაჭრო ფირმებს აქვთ მონოპოლია, რაც წამგებიანია წვრილი გლეხობისათვის.*

აღსანიშნავია, რომ როგორც პოლონეთის, ისე სხვა ახალი წევრი ქვეყნების ფერმერებს გარკვეული

* რ. ლუკასი, „საბაზრო ეკონომიკა“, პოლონურიდან თარგმნა ა. გრიშკაშვილმა, თბ. 1997წ. გვ. 215

იმპულსები შესძინა ეროვნულ კავშირში შესვლამ. აღნიშნული იმპულსები განსაკუთრებით კავშირის მხრიდან ფერმერების ფინანსურმა დახმარებამ გამოიწვია. მაგალითად, 2004 წელს კავშირის როგორც ძველმა, ისე ახალმა წევრებმა შემდეგი სახის დახმარებები მიიღეს:

საფრანგეთი-	10 მლრდ ევრო
ესპანეთი-	6.5 „-“
გერმანია-	5.6 „-“
იტალია-	5.3 „-“
დ.ბრიტანეთი-	4 „-“
საბერძნეთი-	2.7 „-“
პოლონეთი-	2.1 „-“
ირლანდია-	1.9 „-“
ჰოლანდია-	1.4 „-“
ავსტრია/დანია-	1.2 „-“

აღნიშნული სახსრები გამოიყენება ფერმერთა უშუალო სუბსიდირებისათვის, სოფლის მეურნეობის მოდერნიზაციისათვის, სოფელ ადგილების განვითარების ფონდისათვის, სახელმწიფოს მიერ პროდუქციის შესასყიდად ხელუხლებელი მარაგებისათვის ა. შ.

13.8 მცირე ბიზნესის დაცვის პრობლემები. მისი განვითარების პერსპექტივები

პატარა არის მშვენიერი - ე. შუმახერი

თავისი აშკარა უპირატესობების გამო მცირე ბიზნესი მრავალი სახელმწიფოს ეკონომიკის ხერხემალს წარმოადგენს არამხოლოდ ეკონომიკური თვალსაზრისით, არამედ მრავალმხრივ.

ჯერ ერთი იმიტომ, რომ მცირე ბიზნესი ძალზე მგრძნობიარეა და ადვილად ხელენიფება ფეხი აუწყოს ბაზრის მოთხოვნებს;

მეორეც, გიგანტურ სანარმოებთან შედარებით იგი გაცილებით მობილურია და ადვილად შეუძლია ძველის შეცვლა თანამედროვე ტექნოლოგიებით, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია. მცირე ბიზნესი გაცილებით ნაკლებ კაპიტალს მოითხოვს წარმოების დასაწყებად, ვიდრე მსხვილი ფაბრიკა-ქარხნები.

მაგრამ რაც ყველაზე ნიშანდობლივია, მცირე ბიზნესის განვითარება საშუალებას იძლევა მაქსიმალურად დასაქმდეს მუშა-ხელი და შეიქმნას „მესამე ფენა“, ანუ სოციალური ფენა საზოგადოებისა, რომელიც ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობის აუცილებელი გარანტია.

სწორედ ამის გამოა, რომ ცივილიზებულ ქვეყნებში, სადაც დიდად განვითარდა საბაზრო ეკონომიკა, მცირე ბიზნესი უდიდეს როლს თამაშობს სახელმწიფოს ძლიერებისა და მოქალაქეთა კეთილდღეობის ამაღლებაში. მაგალითად, ინგლისში მცირე სანარმოების წილად მოდის მთელი სამრეწველო წარმოების 30 პროცენტი, მასზე თითქმის 45 პროცენტი მოდის გერმანიაში, ნახევარზე მეტი - იაპონიასა და აშშ-ში, ხოლო ბელგიაში, პოლანდიასა და სკანდინავიის ქვეყნებში მცირე ბიზნესის წვლილი პროდუქციის წარმოებაში კიდევ უფრო მეტია და თითქმის 80%-ს შეადგენს.

საქართველოში ჯერჯერობით ვერ შეიქმნა ის აუცილებელი პირობები (საკანონმდებლო, საფინანსო, საგადასახადო და ა. შ.), რომელიც ხელს შეუწყობდა ამ საქმის განვითარებას.

ვფიქრობთ, მსოფლიოს ზოგიერთი ქვეყნის გამოცდილება ამ მხრივ გარკვეულად ხელს შეუწყობს საქართველოში ამ სფეროს განვითარებას.

იტალიაში არსებობს სპეციალური სახელმწიფო კანონი მცირე საწარმოების დასაცავად. მცირე ბიზნესის აღრიცხვა-ანალიზის გასაადვილებლად, მიღებულია, რომ მცირე საწარმოდ ითვლება ის, სადაც მომუშავეთა რიცხოვნობა 99 კაცს არ აღემატება. რაც შეეხება მათი მხარდაჭერის ეკონომიკურ პოლიტიკას სახელმწიფოს მხრიდან, იტალიაში შემუშავებულია მრავალი ღონისძიება. იტალიაში მცირე ბიზნესის მხარდაჭერის პოლიტიკამ განვითარების საკმაოდ გრძელი გზა განვლო. მაგალითად, 1952 წელს იტალიაში მიიღეს კანონი, რომლის საფუძველზეც შეიქმნა „მცირე და საშუალო საწარმოებისათვის კრედიტების გამოყოფის ცენტრალური ინსტიტუტი“. ეს დაწესებულება ამასთანავე წარმოადგენს ბანკს, რომელიც მცირე და საშუალო ბიზნესის საწარმოებს გამოუყოფს კრედიტებს მონყობილობების მოდერნიზაციისა და ნედლეულის აუცილებელი მარაგების შესაქმნელად. 1976 წელს შეიქმნა „შელავათიანი დაკრედიტების ეროვნული ფონდი“. ამ ფონდის სახსრების 65 პროცენტი მიმართულია იტალიის სამხრეთი რაიონების მცირე და საშუალო საწარმოების გასავითარებლად (ეს რაიონები ისტორიულად შედარებით ჩამორჩენილ რაიონებს წარმოადგენენ; ალბათ მნიშვნელოვანწილად ამითაც არის გამოწვეული გარკვეული სეპარატისტული მოძრაობა ჩრდილოეთ რაიონებში). ფონდის დანარჩენი ნაწილი იტალიის ჩრდილო და ცენტრალური რაიონების მცირე ბიზნესის განვითარებას ხმარდება. ამ ფონდის შექმნიდან ერთი წლის გასვლის შემდეგ იტალიის მთავრობა აარსებს კიდევ ერთ - „კონსერვაციისა და რეკონსტრუქციის ფონდს“, იმ მიზნით, რომ შელავათიანად დააფინანსოს მომპოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის ის საწარმოები, რომლებიც იმყოფებოდნენ რეკონსტრუქციისა და მოდერნიზაციის სტადიაზე. ფონდი შელავათიან სესხებსა და დოტაციებს აძლევს ფირმებს, რათა მათ

დაფარონ კომბანკებში აღებული სესხების პროცენტები. 1977 წელს ბანკ „მედიო კრედიტ ჩენტრალესთან“ იქმნება ე.წ. „ცენტრალური საგარანტიო ფონდი“ რომლის მიზანსაც წარმოადგენდა მცირე და საშუალო საწარმოების საშუალოვადიანი დაფინანსების გარანტიების გაცემა. იტალიაში ცალკე კანონით რეგულირდება ხელოსნობის განვითარების სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერა, რისთვისაც შექმნილია „ეროვნული ფონდი ხელოსნობისათვის“, განკუთვნილი შესაბამისი პროგრამებისა და პროექტების დასაფინანსებლად. ფონდის სახსრები შემდეგნაირად ნაწილდება: რესურსების 75 პროცენტი გადაეცემა ოლქებს, 15 პროცენტი მრეწველობის სამინისტროს, ხოლო 10%-ი გათვალისწინებულია ხელოსნობის ეკონომიკური მონიტორინგისა და ინფორმირების საერთო-სახელმწიფოებრივი სისტემის შესაქმნელად.

იტალიის კანონმდებლობაში დაფიქსირებულია დებულება დოტაციების გამოყოფის შესახებ მცირე და საშუალო ფირმებისათვის ახალი მოწყობილობების შესაძენად. საფინანსო ინსტიტუტები, რომლებიც კრედიტებს იძლევიან მოწყობილობებისა და დანადგარებისათვის, ყოველგვარი შეღავათების გათვალისწინებით აძლევენ მას მცირე საწარმოებს. ასეთივე ღონისძიებები ვრცელდება ლიზინგურ ოპერაციებზეც.

აპენინის ნახევარკუნძულზე მოქმედებს ასევე „სპეციალური როტაციული ფონდი გამოყენებითი კვლევებისათვის“. მისი მნიშვნელოვანი ნაწილი ორიენტირებულია მცირე და საშუალო საწარმოების დასაფინანსებლად. იტალიის მრეწველობის სამინისტროსთან მოქმედებს „სპეციალური ფონდი ტექნიკური განახლებისათვის“. ფონდიდან შეღავათიანი კრედიტები ეძლევათ მცირე და საშუალო საწარმოებს,

განსაკუთრებით მათ, რომლებიც მუშაობენ ელექტრონიკის, ქიმიის, მეტალურგიის სფეროებში. შეღავათიანი კრედიტები გამოიყოფა 15 წლითა და მეტი ხნით. ამ ფონდის სადამფუძვნებლო დოკუმენტებში გათვალისწინებულია, რომ ფონდის 20 პროცენტი გამოეყოფა უშუალოდ მცირე და საშუალო საწარმოებს.

შეიძლება ითქვას, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ესპანეთშიც. მართალია ამ ქვეყანაში ფუნქციონირებენ ეროვნული ეკონომიკის ისეთი გიგანტები, როგორებიც არიან „ტელეფონიკ“ (სატელეფონო კავშირი), „ენდესა“ (ელექტრონიკა), „რეპსოლი“ (ნავთობგადამუშავებისა და ნავთობქიმიის წარმოება), რომლებიც კაპიტალის მოცულობების მიხედვით (დაახლოებით 10 მლრდ დოლარი), მსოფლიო უდიდესი კომპანიების გვერდით მოიხსენიებიან, მაგრამ ესპანეთის სტატისტიკის მიხედვით, აღნიშნულ უდიდეს საწარმოებს ამ ქვეყანაში მომუშავე ფირმების საერთო რაოდენობაში მხოლოდ უმნიშვნელო 0.2 პროცენტი უკავიათ. ქვეყანაში მომუშავე ფირმების მთელი დანარჩენი რაოდენობა მოდის მცირე და საშუალო ფირმებზე, რომელთა საერთო რიცხოვნობა 2 მილიონს აღწევს. და მაინც მცირე და საშუალო საწარმოების როლი ქვეყნის სოციალურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში განისაზღვრება არა ამ ციფრებით, არამედ მათი შინაარსით. ესპანეთში მომუშავე მცირე და საშუალო საწარმოებში დასაქმებულია მშრომელთა 65 პროცენტი და ეს საწარმოები უზრუნველყოფენ ქვეყანაში რეალიზებული პროდუქციის 64 პროცენტს. ესპანეთში დადგენილი ნორმატიული აქტების მიხედვით მცირე და საშუალო საწარმოებს მიეკუთვნებიან ისინი, სადაც დასაქმებულთა რაოდენობა 250 კაცს არ აღემატება და რომელთა საქონელბრუნვა წელიწადში შეადგენს დაახლოებით 20 მილიონ ევროს. იურიდიული სტატუსის მიხედვით ისინი

იყოფიან: სპეციალისტ-ინდივიდუალებად, კოლექტიურ ამხანაგობებად, სააქციო საზოგადოებებად, კომანდური და შეზღუდული პასუხისმგებლობის ამხანაგობებად. ქვეყანაში პოპულარულია ამ უკანასკნელი ტიპის საწარმოები (65 პროცენტი). ასეთი საწარმოს შექმნა ერთ ადამიანსაც შეუძლია, თუ მას დაახლოებით \$3.5 ათასის ექვივალენტი ევრო ექნება. უფრო მეტიც: ესპანეთის ეკონომიკურ მოზაიკას ძირითადად ქმნიან არა წვრილი და საშუალო ფირმები, არამედ უმთავრესად წვრილი ფირმები (რომლებშიც დასაქმებულია 5-10 ადამიანი) და ასევე მიკროფირმები (1-დან 10 კაცამდე). სწორედ ეს უკანასკნელნი შეადგენენ ესპანეთის მცირე და საშუალო ფირმების 99 პროცენტს. ამიტომ სრულიად გასაგებია, თუ რატომ უთმობს ესპანეთის მთავრობა დიდ ყურადღებას წვრილი და საშუალო ფირმების განვითარების პრობლემებს. მაგალითად, შემუშავებულია 1994-1999 წლებში მცირე და საშუალო ფირმებისათვის დახმარების 5 წლიანი პროგრამა. მასში დეტალურად არის წარმოდგენილი ყველა ის პრობლემა, რომელთა გადაჭრაც აუცილებელია, რათა ეს ფირმები გახდნენ კონკურენტუნარიანი საერთაშორისო ბაზრებზე, დაწერონ მონინავე ტექნოლოგია, აღიჭურვონ კავშირგაბმულობისა და ტელეკომუნიკაციების თანამედროვე ქსელით და ა. შ. ანალოგიურ პრობლემებზე მუშაობს ჯერ კიდევ 70-იან წლებში შექმნილი ს/კ ინსტიტუტი, რომელიც სტრუქტურულად შედის ესპანეთის ენერგეტიკისა და ინდუსტრიის სამინისტროში.

მცირე ბიზნესის განვითარება, ისევე, როგორც სხვა დანარჩენ ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში, ასევე რუსეთშიც მრავალი სერიოზული პრობლემის წინაშე დგას. მის განვითარებას განსაკუთრებით აფერხებს ის, რომ მთელი მატერიალური თუ ფინანსური სიმდიდრე ყოფილმა ნომენკლატურამ იგდო ხელთ, ხოლო

ბიზნესმენობის ნიჭით დაჯილდოებულ ხალხს თავისი საქმის თითქმის ნულიდან დანყება უხდება. მიუხედავად ამისა, გამოკვლევები გვიჩვენებს, რომ მცირე ბიზნესმა რუსეთში დაიწყო თავისი ეფექტურობის გამოვლინება. ამჟამად ამ ქვეყანაში მცირე ბიზნესის საშუალებით ხდება არა მხოლოდ მრავალი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემის გადაჭრა, არამედ იგი უდიდეს როლს ასრულებს პოსტინდუსტრიული საზოგადოების კონტურების ფორმირებაში. ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მეცნიერული კვლევების ეფექტურობა 2.5-ჯერ უფრო მაღალია მცირე ბიზნესში, ვიდრე მსხვილში. მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთში მცირე ბიზნესს მძიმე პირობებში უხდება ფუნქციონირება, მცირე საწარმოების რაოდენობა მაინც ყოველდღიურად იზრდება. მაგალითად, ოფიციალური მონაცემების მიხედვით, იმ მცირე ფირმების რიცხოვნობა, რომლებიც კომერციის სფეროში ფუნქციონირებენ ბოლო ხუთი წლის მანძილზე 22-ჯერ გაიზარდა, სამეცნიერო კვლევების სფეროში - 8.5-ჯერ, მშენებლობაში - 5.2-ჯერ და ა. შ. ამჟამად მცირე ბიზნესის სფეროში მილიონზე მეტი ფირმა მუშაობს. მიუხედავად ამისა, მათი რაოდენობა, როგორც ათას კაცზე გაანგარიშებით, ისე სხვა კრიტერიუმებითაც, ჯერ კიდევ მკვეთრად ჩამორჩება ანალოგიურ მაჩვენებლებს ევროკავშირში, სადაც 15 მილიონი მცირე საწარმოა, აშშ-ში, სადაც 7 მილიონი საწარმო ფუნქციონირებს და ა.შ. ექსპერტების გაანგარიშებით, იმისათვის, რომ რუსეთმა გადალახოს ეკონომიკური კრიზისი და მისი ეკონომიკა ნორმალურად განვითარდეს, ამ ქვეყანაში დაახლოებით 3-4 მილიონი მცირე ფირმა მაინც უნდა მუშაობდეს.

პოლონეთში ამჟამად მოქმედი საწარმოების 90 პროცენტზე მეტი მცირე და საშუალო საწარმოა. ამასთან, მცირე საწარმოების 70 პროცენტზე მეტს ოჯახური

ფორმები შეადგენენ. მცირე ფორმების მფლობელთა 70%-ზე მეტი სხვაგანაც მუშაობს და საკუთარ მცირე ბიზნესს დამატებით შემოსავლად მიიჩნევს. ქვეყანაში ძირითადად დომინირებს სავაჭრო ფორმები. ამჟამად 1000 პოლონელზე 10-15 მალაზია მოდის, მაშინ როდესაც ანალოგიური მაჩვენებელი პორტუგალიაში შეადგენს 4-ს, საბერძნეთში - 2.6-ს, უნგრეთში - 1-ს, ნორვეგიაში - 1.7-ს, საფრანგეთში - 1.3 და ა. შ. პოლონელი ექსპერტების აზრით, თუ მთავრობა არ გააქტიურებს თავის პოლიტიკას მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის მიმართულებით, მცირე საწარმოების რაოდენობა შემცირდება ან იატაკქვეშეთში გადაინაცვლებს. ჯერჯერობით კი ფარული ეკონომიკის გავრცელების არეალი ამ ქვეყანაში მცირეა და მას მშპ-ს 15-18% უკავია. ამასთან ისინი ძირითადად მცირე ბიზნესის სექტორში გვხვდება.*

ვფიქრობთ, საინტერესოა ვნახოთ, თუ რა მდგომარეობაა მცირე საწარმოების მუშაობის სფეროში საქართველოში.

თუ სამართლებრივ-ორგანიზაციული ფორმების მიხედვით განვიხილავთ, ვნახავთ, რომ 1998 წლის 10 ივნისის მდგომარეობით ქვეყანაში მომუშავე 1603 საწარმოდან 99% მცირე საწარმო იყო. მცირე საწარმოების განსაკუთრებით მაღალი ხვედრითი წილია კომანდიტური საზოგადოებათა შორის, სადაც იგი შეადგენს 98.6%-ს. თითქმის ამდენივეა (96.2%) მცირე საწარმოების რაოდენობა შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებათა შორის (შპს); მცირე საწარმოების ხვედრითი წილი შედარებით ნაკლებია სააქციო საზოგადოებებსა (48.1%) და კოოპერატივებში (72.6). რაც შეეხება ინდივიდუალურ საწარმოებს, მათი თითქმის 100% მცირეა.

* ამასთან დაკავშირებით აგრეთვე გაზ. „ფინანსები“ 1997 წლის 22-29 ივნისი, ა. გრიშკაშვილი, მცირე ბიზნესის უპირატესობები

საკუთრების ფორმების მიხედვით საქართველოში შექმნილ მცირე სანარმოებს შემდეგი სახე აქვთ:

უცხოეთის მონაწილეობით სახელმწიფო საკუთრების ბაზაზე შექმნილია მცირე სანარმოთა 80%, ხოლო უცხოეთის საკუთრებაში მყოფი სანარმოების 98% მცირეა; კერძო (საზღვარგარეთული კაპიტალის მონაწილეობით) სანარმოების 92% მცირეს მიეკუთვნება, ხოლო სახელმწიფო საკუთრებაში არსებულ სანარმოებში მცირე სანარმოების ხვედრითი წილი 59%-ს შეადგენს.

ქვეყნის იმ 44 ათასი მცირე სანარმოდან, რომლებიც შექმნილია საზღვარგარეთის მონაწილეობის გარეშე, 96.5%-ზე მცირეა.

საქმიანობის ძირითადი სახეების მიხედვით მცირე სანარმოების მონაწილეობას შემდეგი სახე აქვს: სოფლის მეურნეობაში, ნადირობასა და მეტყევეობაში მცირე სანარმოების ხვედრითი წილი შეადგენს 84%-ს, თევზჭერაში - 93%-ს; მაღალი ხვედრითი წილითაა მცირე სანარმოები საბითუმო და საცალო ვაჭრობაში (98%), სასტუმროებისა და რესტორნების სფეროში (97%), ასეთივე მაღალი ხვედრითი წილითაა მცირე სანარმოები ხე-ტყის გადამუშავების სფეროში (97%) და ა. შ.

ეროვნული მეურნეობის დარგების მიხედვით მცირე სანარმოები შემდეგნაირად წარმოდგება: ვაჭრობაში - 57%, მრეწველობაში - 14%, მშენებლობაში - 6%, ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში - 3% და ა. შ.

ჩვენს ქვეყანაში მთელი დასაქმებული შრომითი რესურსების 40% მცირე ბიზნესზე მოდის. ერთ მცირე სანარმოში საშუალოდ დასაქმებულია 11 კაცი; ამასთან, ამ სფეროში დასაქმებულთა 70% საბითუმო და საცალო ვაჭრობაშია, რაც ცხადია, არც თუ ისე სახარბიელო მაჩვენებელია, რადგან მატერიალური სფეროს ყველა სხვა დარგზე წარმოდგება მათი მხოლოდ 30%-ი.

ჯერჯერობით იმის გამო, რომ მოუწესრიგებელია მცირე ბიზნესის წარმართვისათვის საჭირო საკანონმდებლო

ბაზა, დაუმუშავებელია მისი ნახალისების ღონისძიებები, განუვითარებელია ინფრასტრუქტურა და ა. შ. მცირე ბიზნესი საქართველოში ძალზე არარენტაბელურია. მაგალითად, 1997 წელს მცირე საწარმოების მოგებამ 37 მლნ ლარი შეადგინა. მცირე საწარმოთა ერთი მესამედი ზარალიანია. ამასთან, მათ შექმნილ პროდუქციას ძალზე მოკრძალებული ხვედრითი წილი უკავია დოვლათის შექმნაში. 1997 წელს მათ მიერ შეიქმნა მშპ-ს 10-12 პროცენტი.

მომავალში მცირე ბიზნესის განვითარების საქმეში გარკვეულ წვლილს შეიტანს კანონი „მცირე ბიზნესის განვითარების სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერის შესახებ“. ვფიქრობთ მცირე ბიზნესს ნახალისებს ასევე მცირე ბიზნესისა და სტიმულირების ფონდის რეალური ამოქმედება, თუმცა ჯერჯერობით მისი სახსრები ძალზე მწირია. მაგალითად, ფონდმა 1997 წელს მხოლოდ 150 ათასი ლარით მოახერხა მცირე ბიზნესის სფეროს საწარმოებისათვის დახმარების აღმოჩენა.

დასასრულს, ერთგვარი დანაშაულის გრძნობით უნდა აღინიშნოს, რომ გარდამავალი პერიოდის მანძილზე დასავლეთის ქვეყნებისაგან მიღებული თანხები, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებაზე რომ დახარჯულიყო, როგორც საქართველოში, ისე სხვა პოსტსოციალისტურმა ქვეყნებში, ეს სფერო საკმაოდ განვითარდებოდა. ეს კი მცირე თანხები როდი იყო. ექსპერტების გაანგარიშებით, ამ ქვეყნებმა დასავლეთისაგან მიიღეს 400 მლრდ დოლარამდე, რომლის ნახევარზე მეტი გაფლანგულია.*

13.9 მცირე ბიზნესის როლი სიღარიბესთან ბრძოლაში

გროვად დაყრილი სასუქი ყარს,
გაფანტული ნიადაგს ანოყიერებს.
აღმოსავლური სიბრძნე.

*იხ. Rzeczpospolita, 1998 წლის 9 დეკემბერი

მცირე ბიზნესის განვითარება თვითმიზანი როდია. მის საფუძველზე ყალიბდება საზოგადოების ფენა, რომელიც პოლიტიკურად მყარს ხდის და ამდიდრებს მას. დღეს კი არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მთელს მსოფლიოში არ არსებობს უფრო მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელიც სილატაკესთან ბრძოლას გაუტოლდებოდა. პრობლემას კიდევ უფრო ამძაფრებს ის, რომ თუ მსოფლიოს მოსახლეობის დაახლოებით 3/4 შიმშილობს, 1/4 განცხრომით ცხოვრობს და არავითარ სიამოვნებას არ იკლებს.

წინა ეპოქებში სიმდიდრესა და სილატაკეს შორის დაპირისპირება ასე მკაფიო და თვალშისაცემი არ იყო. უწინდელი მდიდარი დღევანდელთან შედარებით პირობითად თუ შეიძლება ჩაგვეთვალოს მდიდრად (როგორც აბსოლუტური, ასევე შეფარდებითი თვალსაზრისით). ამას გარდა, ადრე სილატაკის გეოგრაფიაც გაცილებით შემოსაზღვრული იყო - იგი ძირითადად სოფლებზე ვრცელდებოდა. სიმდიდრე და სიღარიბე არც ასეთი სიახლოვე ჰქონდათ ერთმანეთთან. ისინი იშვიათად ხვდებოდნენ ურთიერთს. სიმდიდრე შემოსაზღვრული იყო ციხე-სიმაგრეებით, სასახლეებით, ქალაქად კი - მდიდართა უბნებით. ამიტომ საზოგადოების ერთი ფენის სიმდიდრე და მეორეს სილატაკე ასეთ ფსიქოლოგიურ და საზოგადოებრივ დაძაბულობას არ იწვევდა. დღეს კი ისინი ერთმანეთის პირისპირ დადგნენ. მდგომარეობას ისიც ართულებს, რომ, რამდენად პარადოქსალურადაც არ უნდა მოგვეყენოს, ღარიბთა ძირითადი ნაწილი წინააღმდეგია ოჯახის დაგეგმვის, გამრავლების გარკვეულ ჩარჩოებში მოქცევის. მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის ეროვნული მეურნეობა ვერ უზრუნველყოფს ასეთ მაღალ დემოგრაფიულ მატებას. კატასტროფულად იზრდება ასევე უფსკრული საზოგადოების სხვადასხვა ფენის შემოსავლებს შორის.

თუმცა სიმდიდრისა და სიღარიბის ლოკალიზაციასთან დაკავშირებით არსებობს სხვა შეხედულებაც, რომელიც დამახასიათებელია ჩვენი დღევანდელი საზოგადოებისათვის. მაგალითად, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მოხსენების მიხედვით, უკვე დღეს ტიპიური ღარიბი ადამიანი ცხოვრობს ქალაქში და არა სოფლად, როგორც ამას ადრე ჰქონდა ადგილი. ამავე მოხსენების თანახმად, ამჟამად ლათინური ამერიკა წარმოადგენს სიღარიბის ყველაზე ურბანიზებულ ადგილს.

საბჭოური სისტემა ხელოვნურად ქმნიდა ქალაქებს; ასეთი ქალაქის ტიპიური ნიმუშია რუსთავი. ასეთ ქალაქებში აშენებდნენ ქარხნებს, ჩაჰყავდათ მუშა-ხელი, ზოგჯერ სხვა რესპუბლიკებიდანაც კი (მაგალითად, გორის ბამბეულის კომბინატში სამუშაო ძალა რუსეთიდან შემოიყვანეს). ამ ქარხნებში წარმოებულ მზა პროდუქციის რეალიზაციის პრობლემაც არ იყო. იგი განაწილებითა და სავალდებულო წესით რეალიზდებოდა.

ამჟამად, როდესაც საბჭოური წარმოების წესი აღარ არსებობს, ასეთ ხელოვნურად შექმნილ ქალაქებში შეჩერდა წარმოების პროცესები, ხოლო აქ მცხოვრები უზარმაზარი რაოდენობის მუშახელი ფაქტიურად უმუშევარი და უკეთესი მომავლის იმედად დარჩა. ვეჭვობთ, რომ თუკი მომავალში საერთოდ დასაშვებია ასეთი ქალაქებისათვის სულის ჩაბერვა, ახლო მომავალში ეს შესაძლებელი იყოს. საეჭვოა, იმ ოდენობით პროდუქცია, რა ოდენობითაც ეს ქარხნები გამოუშვებენ სრულად ამოქმედების შემთხვევაში, ვინმეს ჭირდებოდეს. და საერთოდ, მათი მაქსიმალურად ამოქმედებაც საკმაოდ პრობლემატურია. ისიც ძნელად დასაჯერებელია, რომ ვინმემ მოინდომოს კაპიტალის დაბანდება ამ ქალაქებში მხოლოდ იმიტომ, რომ აქ დიდი რიცხოვნობის მუშახელი ეგულება. მსოფლიოში უამრავია ქალაქები, სადაც სამუშაო ძალა ინვესტიციებს ელოდება და ხშირ

შემთხვევაში ისინი გაცილებით უკეთ არიან მომზადებულნი, ვიდრე საქართველოში და ნაკლებსაც ითხოვენ საკუთარი სამუშაო ძალის ფასად.

ქალაქისა და სოფლის პრობლემებზე საუბრისას ჯერ ალბათ მიზანშეწონილია აგვეხსნა, თუ რაში მდგომარეობს მათ შორის განსხვავება, რასაც პრინციპული მნიშვნელობა აქვს. ეს თითქოს ყველამ იცის, თუმცა ვეჭვობ, რომ ბევრმა სწორედ ახსნას იგი. ზოგის აზრით, ქალაქი არის მრავალი ადამიანით დასახლებული ადგილი; ზოგს მიაჩნია, რომ იგი ადგილია, სადაც სამრეწველო პროდუქცია იწარმოება; მრავალის შეხედულებით, ქალაქია საცხოვრებელი ადგილი, სადაც ფართოდ არის წარმოდგენილი სამეცნიერო-კულტურული დაწესებულებები და ა. შ. არც ერთი ეს განსაზღვრება არ არის სწორი. აღიარებული დეფინიციით, ქალაქია ისეთი დასახლება, სადაც სოფლის მკვიდრთა მიერ წარმოებულ პროდუქციას მოიხმარენ.

ჯერჯერობით საქართველოში სოფლის საწარმოო ძალების განვითარება ვერ უზრუნველყოფს ქალაქელთა გამოკვებას, ამასთან, არც ამ უკანასკნელთ აქვთ იმდენი ფული, თავი სულ ნაყიდი საკვებით შეინახოს. ამიტომ ქალაქელთა სოფლად მიგრაციაზე და იქ დამაგრებაზე უნდა იყოს მომავალში, გარკვეულ პერიოდში მაინც, საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკა ორიენტირებული. სოფლიდან ქალაქად მოსახლეობის წამოსვლა ბუნებრივად უნდა ხდებოდეს და არა ხელოვნურად, როგორც ამას ადრე ჰქონდა ადგილი. ნაწილობრივ ზემოთაც ითქვა, რომ ღარიბი მოსახლეობის სოფლიდან ქალაქად გადასვლისა და იქ კონცენტრაციის პროცესი ისე სწრაფად წარიმართა (და არა მხოლოდ ლათინური ამერიკის ქვეყნებში), რომ თუ ადრე მათი დიდი უმრავლესობა სოფლად ცხოვრობდა, ბოლო 20 წლის მანძილზე სურათი სრულიად საპირისპიროდ, ქალაქის სასარგებლოდ შეიცვალა.

ამერიკელი სოციოლოგი და პუბლიცისტი დუგლას მასეი თავის წიგნში: „დი ეიჯ ოფ ექსტრემეს: კონცენტრატ ავლუნესე ენდ პოვერთი ინ დი თვენთი ფირსთ სენტური“-ში წერს, რომ თუ 1970 წელს აშშ-ის დიდ ქალაქებში ცხოვრობდა ამ ქვეყნის ლარიბი მოსახლეობის 57%-ი, მათი ხვედრითი წილი 1990 წლისათვის 20 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა და 77%-ს მიაღწია. ყოველივე ამის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ განვითარებადი ქვეყნები (განსაკუთრებით აფრიკაში) ამჟამად აღწევენ ადრე წარმოუდგენელ ეკონომიკის ზრდის ტემპებს, სიღარიბის არეალის გავრცელების მასშტაბებს მაინც არაფერი ეშველა. სიღარიბის ასეთ კონცენტრაციას მოსდევს აქვე დანაშაულებათა ზრდა. ლარიბთა დასახლებებისათვის დამახასიათებელია არა მხოლოდ მოსახლეობის უნიგნურობა, არამედ ისეთი უარყოფითი მოვლენები, როგორიცაა ოჯახების ნგრევა, ალკოჰოლიზმი, ნარკომანია და სხვ. სოციალური უთანასწორობა ცხოვრების დანწყებისთანავე იჩენს თავს, როდესაც ბავშვი სწავლას იწყებს (ან უფრო ადრეც, როდესაც იგი საბავშვო ბაღში მიდის) მდიდარი და ნასწავლი მშობლების ბავშვები სწავლობენ თანამედროვე სკოლებში, რომლებიც უზრუნველყოფენ მოსწავლეთა განათლებას უმაღლესი სტანდარტებით; ლარიბი მშობლების შვილები კი დადიან სკოლებში, რომლებიც ვერ დაიკვეხნიან მატერიალურ-ტექნიკური დონით და მაღალი სტანდარტებით.

ამ ასპექტში საყურადღებოა შემდეგი გარემოება: აშშ-ში ჩატარებული კვლევების მიხედვით, სიღატაკის 1%-ით ზრდა იწვევს დანაშაულებათა 0.8%-იან მატებას. ლარიბთა და მდიდართა შორის დასახლების ასეთი პოლარიზაცია, თუ ერთის მხრივ, ლარიბთათვის აუტანელი ცხოვრების მიზეზია, მეორეს მხრივ, მდიდრებს უადვილებს ცხოვრების უკეთ მოწყობას - ინფრასტრუქტურის განვითარებას, შვილების განათლების

სისტემის გააუმჯობესებას, ჯანმრთელობის დაცვის დახვეწას, კულტურული ღონისძიებების დაფინანსებას, ანუ იმ ყველაფრის გაკეთებას, რაც მეტად ძნელია ღარიბთათვის.

გაეროს მოხსენებებიდან ცხადი ხდება, რომ მდიდართა და ღარიბთა ურბანიზებული დასახლებები, თუმცა ერთმანეთთან უშუალო მეზობლობაში იმყოფებიან, მაინც უალრესად შორდებიან ცივილიზაციისა და კულტურის განვითარების მიხედვით. ყოველდღიურ ცხოვრებაში ღარიბები ხვდებიან მხოლოდ ღარიბებს, მდიდრები - მდიდრებს.

სიღარიბის ურბანიზაცია განსაკუთრებით დიდ საფრთხეს უქმნის საშუალო კლასს, რომელიც საზოგადოებრივი სტაბილიზაციის ყველაზე დიდ და ძლიერ გარანტს წარმოადგენს. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომმა კონიუნქტურამ და აშშ-ში, ევროპასა და იაპონიაში ეროვნული სიმდიდრის სწრაფმა ზრდამ გამოიწვია მძლავრი საშუალო კლასის წარმოქმნა, რომელმაც გარკვეულწილად შეავსო სიმდიდრესა და სიღარიბეს არსებული უფსკრული. საშუალო კლასმა შეაღწია მაღალ საზოგადოებაში და ერთგვარი ხიდის, დამაკავშირებელის როლი ითამაშა საზოგადოების ამ ორ, პოლარულად დაპირისპირებულ კლასს შორის; ამასთან, საშუალო კლასი წამახალისებელ, მასტიმულირებელ ზეგავლენასაც ახდენდა ღარიბთა წარმომადგენლებზე და წარმატების მიღწევის შანსის არსებობის ერთგვარ მაგალითს წარმოადგენდა მათთვის. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ აშშ-ში კლასობრივი განსხვავება და ამ ორ დიდ საზოგადოებრივ ჯგუფს შორის მატერიალური დონეების დაახლოების პროცესები შედარებით ინტენსიურად წარიმართა. საშუალო კლასის შემოსავლების მქონე ოჯახების რაოდენობა 1947 წლის 40%-დან 1970 წლის 75%-მდე გაიზარდა. 25 წლის

განმავლობაში აშშ ძირითადად საშუალო კლასის საზოგადოებად იქცა. მაგრამ უკვე 70 წლების შუახანებიდან საშუალო კლასის ექსპანსიის ტემპები საკმაოდ დაეცა. იკლო აგრეთვე ამ კლასის წარმომადგენელთა შემოსავლებმაც. 1973-1991 წლებში იგი მხოლოდ 6%-ით გაიზარდა. ამავე პერიოდიდან იწყება მდიდართა უფრო გამდიდრებისა და საშუალო კლასისა და ასევე საზოგადოების ღარიბი ფენების გაღარიბების პროცესი. შემდგომ პერიოდში შემოსავლების არათანაბარმა განაწილებამ საზოგადოებაში 1947 წლამდე არსებულ პროპორციებამდე დაბრუნება გამოიწვია. შედეგად მივიღეთ ის, რომ თანამედროვე ამერიკა საშუალო კლასის ქვეყანა კი არა, მილიონერთა ქვეყანა უფროა. უფრო სწორედ, ამაჟამად ამერიკა წარმოადგენს ქვეყანას, სადაც ერთ მხარეს დგანან მცირერიცხოვანი მილიონერები, ხოლო მეორე მხარეს - საზოგადოების ფენა, რომელთა მიკუთვნებაც საშუალო კლასისათვის მეტად ძნელი იქნება. როგორც ამ ბოლო დროს ამერიკულმა გაზეთმა „იუ ეს ეი თუდეი“ გამოაქვეყნა, აშშ-ს მოსახლეობის 30%-ზე მეტს ლატაკები შეადგენენ. მოსახლეობის აღწერის ეროვნული ბიუროს კვლევის შედეგების თანახმად, ათი ამერიკელიდან სამის წლიური შემოსავალი 13650 დოლარამდეა. სწორედ ეს თანხა ითვლება საშუალოწლიურ საარსებო მინიმუმად აშშ-ში. სოციოლოგთა აზრით, უახლოეს ხანებში მოსალოდნელია ქვეყანაში ლატაკთა რიცხოვნობის უფრო გაზრდა. უქონელ ამერიკელებს არა აქვთ ფული სათანადო განათლება მიიღონ და იძულებულები არიან მცირეხელფასიან შრომას მისდიონ - აღნიშნავს გაზეთი. ცნობისათვის: აღიარებულია, რომ საშუალო კლასის წარმომადგენელი ქვეყანაა იაპონია. ამ ქვეყნის მცხოვრებთა 90% თავს შემოსავლების მიხედვით საშუალო კლასის წარმომადგენლად თვლის. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ რუსეთში მიაჩნიათ, თითქოს საშუალო

კლასი საზოგადოების 30%-ს შეადგენდეს. ძნელია დაეთანხმო ასეთ დასკვნას. ეს ალბათ იმ ტიპის სტატისტიკაა, როგორც ის, თითქოს საქართველოში უმუშევრობის მაჩვენებელი ოფიციალურად 14%-ს არ აღემატება. როდესაც სიმდიდრესა და სიღარიბეს, მათ შორის პოლარიზაციაზე, მდიდართა ხელში კაპიტალის კონცენტრაციაზე ვლაპარაკობთ, საინტერესოა აღინიშნოს, თუ რა პროპორციებია დამყარებული ამჟამად სხვადასხვა ქვეყნებს შორის შემოსავლების განაწილებაში. როგორც 1998 წლის ზაფხულში ევროსტატის სტატისტიკურმა ბიუროს მიერ გამოქვეყნებული მასალებიდან ჩანს, ამჟამად ყველაზე დიდი განსხვავება შემოსავლებში (ევროკავშირის ქვეყნებს შორის) მენეჯერებისა და კვალიფიკაციის არ მქონე მუშაკებს შორის არის იტალიაში და იგი შეადგენს 400%-ს; ასევე მაღალია აღნიშნული მაჩვენებელი ლუქსემბურგში, სადაც იგი უდრის 386%-ს. აღნიშნული კატეგორიის მუშაკების შემოსავლებს შორის განსხვავება ყველაზე დაბალია ჰოლანდიაში, სადაც იგი უდრის 200%-ს და დანიაში, ამ მაჩვენებელზე ოდნავ მაღალი - 210%. ვფიქრობთ, ამ ასპექტში საინტერესოა განვიხილოთ განსხვავება ადამიანთა შემოსავლებში, რადგან მნიშვნელოვანწილად სწორედ იგი ხდება საფუძველი საზოგადოების პოლარიზაციისა. მაგალითად, ევროკავშირის ქვეყნებში ყველაზე მეტს გამოიმუშავენ ბანკირები, ხოლო ყველაზე ნაკლებს - სასტუმროს მუშაკები, კელნერები, მაღაზიის გამყიდველები და ა. შ. მენეჯერები ყველაზე მეტს გამოიმუშავენ ლუქსემბურგში, 6018 ევროს, გერმანიაში მომუშავე მენეჯერები გამოიმუშავენ 4897 ევროს, ამავე გამოკვლევიდან ჩანს, რომ ყველაზე დაბალი გამოიმუშაება აქვთ ბერძენ მენეჯერებს, საშუალოდ 2003 ევრო, ესპანელებს - 2603 ევრო და ა. შ. ამ უკანასკნელ ქვეყნებში არაკვალიფიცირებული მუშაკები გამოიმუშავენ ასევე ნაკლებს სხვა ქვეყნებთან შედარებით. კერძოდ,

საბერძნეთში ერთი მუშაკი გამოიმუშავებს საშუალოდ 700 ევროს, ხოლო ესპანეთში - 789-ს. ექსპერტების შეხედულებით, სიღარიბესა და სიმდიდრეს შორის პოლიარიზაციას თანამედროვე პირობებში აღნიშნულის გარდა, კიდევ მრავალი სხვა მიზეზი წარმოშობს. მათი უმრავლესობა იმ აზრისაა, რომ ამას ძირითადად იწვევს პოსტინდუსტრიული რევოლუცია, რომელიც უპირატესად „შემოსავლების განაწილებაში“ მომხდარი რადიკალური ცვლილებების მიზეზია. კერძოდ, თითქმის ყველა განვითარებულ ქვეყანაში მშპ-ის უდიდესი ნაწილი თანამედროვე მეცნიერებისა და ტექნიკის საფუძველზე იწარმოება. რევოლუცია შემოსავლებში შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მონაცემებით, გამოწვეულია რამდენიმე მიზეზით: ელექტრო და ინფორმატიკის სფეროებში რევოლუციით, კაპიტალის ბაზრისა და შრომის ბაზრის გლობალიზაციით და ასევე რევოლუციით სამომხმარებლო ბაზარზე. 1990-იან წლებში ელექტრონიკამ, კომპიუტერიზაციამ და ავტომატიზაციამ სრულიად უცვალეს სახე ადამიანის ცხოვრებას და კერძოდ ეკონომიკას. მილიონობით მუშაკი, რომელიც ადრე კარგ ანაზღაურებას იღებდა, თანამედროვე ტექნოლოგიებით შეცვალეს, კომპიუტერებისა და ა. შ. წარმოებაში დანერგვის შედეგად გაანთავისუფლეს სამუშაოდან. ბოლო წლებში კაპიტალისა და შრომის ბაზრების გლობალიზაციამ საერთაშორისო მასშტაბით, გამოიწვია იაფი კაპიტალისა და სამუშაო ძალის ხელში ჩასაგდებად ბრძოლა. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, ამავე პერიოდში მოხდა ეკონომიკის განვითარების შენელება ყველა იმ ქვეყანაში, სადაც არ იწერებოდა თანამედროვე ტექნოლოგია.

უწინდებურად ხელს არ უშლის რა ეროვნული საზღვრები, კაპიტალი მოგზაურობს მსოფლიოში და ირჩევს იმ ადგილს, სადაც შრომის ბაზარი მას რენტაბელობის უმაღლეს დონეს პირდება. ეს ტენდენცია

თანდათან უფრო დამოკიდებული ხდება შრომის ბაზარზე. აქ საქმე მხოლოდ უბრალოდ იაფ მუშა-ხელს როდი ეხება, არამედ თანამედროვე დონეზე მომზადებულ სამუშაო ძალას, რომელთა დახმარებითაც შესაძლებელი იქნება თანამედროვე საქონლის წარმოება. მოკლედ, დღევანდელი შრომის ბაზარი ერთსა და იმავე დროს უნდა იყოს მაღალკვალიფიციურიც და იაფიც.

მდიდართა და ღარიბთა შორის პოლარიზაციას ხელს უწყობს ასევე რევოლუცია მომხმარებელთა ბაზარზეც. თანამედროვე პროდუქცია მაღალ გემოვნებას უნდა აკმაყოფილებდეს. დღეს უკვე მომხმარებელი კარნახობს მწარმოებელს, თუ რა სახის და ხარისხის საქონელი დაამზადოს, და არა პირიქით, როგორც ამას ადრე ჰქონდა ადგილი. შესაბამისად, მსოფლიო ბანკის მოხსენების თანახმად, ბოლო 10 წლის განმავლობაში ახალი ფირმების 70 პროცენტზე მეტი სწორედ მომხმარებლის ახალი საქონლითა და მომსახურებით დაკმაყოფილების მიზნით წარმოსდგა.

ამ ასპექტში ყურადღებას იქცევს გაეროს განვითარების სააგენტოს 1998 წლის მოხსენება. მასში აღნიშნულია, რომ თუმცა მთელს მსოფლიოში საქონლის (მომსახურების) წარმოების ზრდის ტემპები ყოველწლიურად იზრდება, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ მსოფლიო მოსახლეობის 20% არ შეუძლია თავისი მინიმალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაც კი. მოხსენების ავტორთა აზრით, აღნიშნული თანხა (\$24 მლრდ), რომელიც მსოფლიოში გაღებულია მოხმარებისათვის, 2-ჯერ აღემატება 1975 წელს არსებულ მოხმარების ანალოგიურ მაჩვენებელს, ხოლო 6-ჯერ 1950 წლის მაჩვენებელს. განვითარებულ ქვეყნებში მოხმარებაზე მიმართული ხარჯები ყოველწლიურად 2.3% იზრდებოდა; ეს მაჩვენებელი განსაკუთრებით მაღალი

იყო აზიის განვითარებულ ქვეყნებში, სადაც იგი საშუალონლიურ 6%-ს შეადგენდა.

ამასთან, როგორც სააგენტოს მოხსენებაშია აღნიშნული, სამყაროს ყოველი მეხუთე ადამიანი ვერ იკმაყოფილებს მინიმალურ, აუცილებელ მოთხოვნილებასაც კი. ეს განსაკუთრებით ეხება განვითარებად ქვეყნებს, სადაც 4.4 მლრდ მოსახლე, ანუ მსოფლიო მოსახლეობის უმრავლესობა ცხოვრობს. ამასთან, ამ რეგიონებში ბოლო წლებში მოხმარებისათვის ტიპიური დამახასიათებელი გახდა ზრდის ნაცვლად შემცირების ტემპები. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით ნათლად გამოხატულია აფრიკაში, სადაც ტიპიური ოჯახური მეურნეობა მოიხმარს 20%-ით უფრო ნაკლებს, ვიდრე 20-25 წლის წინათ.

ასეთ პირობებში ცოტა გაკვირვებას იწვევს ის, რომ მსოფლიოს მოსახლეობის 20%, რომელიც ძირითადად ცხოვრობს განვითარებულ ქვეყნებში, მოიხმარს საქონლისა და მომსახურების 86%-ს. მდიდარი ადამიანები მოიხმარენ ხორცისა და თევზის 45%-ს, ენერგიის (ელექტრო, გაზის, ნავთობის და ა. შ.) დიდ ნაწილს და სხვ. მათ ეკუთვნით მსოფლიო ტრანსპორტის 87% და სხვ.

13.10 სატრანსპორტო და საგზაო მეურნეობა ახალ წევრ ქვეყნებში

ახალი ქვეყნებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია გზებისა და ტრანსპორტის თანამედროვე დონეზე ანუ დაახლოებით ისეთ დონეზე განვითარება, რა დონეზეც ისინი ევროკავშირშია წარმოდგენილი. ჯერჯერობით ამგვარი გზები, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, არც ერთ კანდიდატ ქვეყანას არ გააჩნია. მაგალითად, პოლონეთში ამ ბოლო დროს დაიწყეს მისი მშენებლობა კრაკოვის სიახლოვეს.

მგზავრთბრუნვის მოცულობაჲი
(მილიონი მგზავრ-კილომეტრი)

	1999წ.	2000წ.	2001წ.	ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით, 2001 წ. მგზ. კმ.
ყველა ხასიხ ტრანსპორტი				
ბუღბარეთი	14390	14348	12113	1533
კიპროსი	-	-	-	-
ჩუბეთი	19941	22707	23379	2292
ესტონეთი	3191	3651	3330	2379
უნგრეთი	24332	25393	25546	2505
ლატვია	3590	3352	3287	1370
ლიტვია	2388	2119	2102	606
პოლონეთი	26198	24092	22469	582
რუმინეთი	12304	11632	10966	490
სლოვენია	3395	3152	2976	1488
სლოვაკეთი	14918	12728	12747	2360
რკინიგზა				
ბუღბარეთი	3819	3472	2990	378
კიპროსი	-	-	-	-
ჩუბეთი	6957	7300	7299	716
ესტონეთი	238	263	183	131
უნგრეთი	5914	9693	10005	981
ლატვია	984	715	708	294
ლიტვია	745	611	533	152
პოლონეთი	26198	24092	22469	582
რუმინეთი	12304	11632	10968	490
სლოვენია	623	705	716	358
სლოვაკეთი	2968	2870	2805	519

ცხადია, ეს იმით არის გამოწვეული, რომ ამგვარი გზების მშენებლობა ძალზე ძვირი ღირს. კერძოდ, როდესაც ავტოსტრადა ქალაქ ადგილებში შენდება, მისი ერთი კილომეტრის გაყვანა 20 მლნ დოლარი ჯდება, ხოლო დანარჩენ ადგილებში 12 მლნ დოლარი. ნათელია, რომ ასეთი სოლიდური სახსრები ჯერჯერობით არც ახალ ნევრ ქვეყნებსა და მით უმეტეს, არც გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს არ გააჩნიათ.

როგორც ჩანს, ახალი ნევრი ქვეყნების ტრანსპორტს საკმაოდ დიდი რაოდენობის მგზავრი გადაჰყავს. ეს განსაკუთრებით ეხება პოლონეთს, უნგრეთს, ჩეხეთს და ა. შ. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ბოლო წლებში ყველა ქვეყანაში როდი იზრდებოდა ეს მაჩვენებელი, ზოგან მან იკლო კიდევ (იხ. ცხრილი №78-ის მაჩვენებლები).

ბოლო წლებში დსთ-ს ქვეყნებში მნიშვნელოვნადაა შემცირებული სატრანსპორტო საწარმოების მიერ გადაზიდული ტვირთების (მილსადენების გარდა) მოცულობები. კერძოდ, 2003 წელს იგი 1991 წლის შესაბამისი მაჩვენებლის მესამედსაც კი ვერ შეადგენს (28%), ხოლო საქართველოში მეხუთედს ოდნავ აღემატება (იხ. ცხრილი №79).

ცხრილი №79

სატრანსპორტო საწარმოების მიერ გადაზიდული ტვირთების (მილსადენების გარდა) მოცულობები დსთ-ს ქვეყნებში (1991 წელი მიიღებულია 100 პროცენტად)

	1992	2000	2003
აზერბაიჯანი	43	29	41
სომხეთი	26	4	6
ბელორუსი	77	21	25
საქართველო	26	17	22
ყაზახეთი	83	35	48

ყირგიზეთი	48	6	7
მოლდოვა	55	11	19
რუსეთი	73	21	22
ტაჯიკეთი	41	11	11
თურქმენეთი	87	...	...
უზბეკეთი	79	...	...
უკრაინა	81	18	21
საშუალოდ დსთ-ში	74	24	28

ცხრილი №79ა

საგრანსპორტო საწარმოების მიერ გადაყვანილი
მგზავრების რაოდენობა (1991 წელი მიჩნეულია 100
პროცენტად)

	1992	2000	2003
აზერბაიჯანი	85	90	95
სომხეთი	64	30	39
ბელორუსი	92	80	...
საქართველო	41	42	...
ყაზახეთი	83	37	...
ყირგიზეთი	73	63	60
მოლდოვა	87	55	...
რუსეთი	97	89	...
ტაჯიკეთი	57	25	41
თურქმენეთი	95	...	...
უზბეკეთი	85	...	...
უკრაინა	87	55	...
საშუალოდ დსთ-ში	92	79	...

2002 წელს საქართველოში მგზავრთბრუნვამ შეადგინა
5676.9 მგზავრკილომეტრი. უნდა ითქვას, რომ ამ
მაჩვენებლით ჩვენი ქვეყანა ახალი წევრი ქვეყნებიდან

ჩამოუვარდებოდა ბულგარეთს, ჩეხეთს, უნგრეთს, პოლონეთს, რუმინეთს და სლოვაკეთს.

კერძოდ, აღნიშნული მაჩვენებელი საქართველოში შეადგენდა 1262 მგზავრკილომეტრს. ამ მაჩვენებლით ჩვენთან უკეთესი მდგომარეობაა, ვიდრე ლიტვაში, პოლონეთსა და რუმინეთში. ყველა დანარჩენი ახალი წევრი ქვეყანა გვისწრებს ამ მაჩვენებლის მიხედვით.

საქართველოში რეზერვები არსებობს სარკინიგზო ტრანსპორტის გამოყენების, განსაკუთრებით მგზავრთა მომსახურების სფეროში. 2002 წელს სარკინიგზო ტრანსპორტით განხორციელებულმა მგზავრთ ბრუნვამ 392.3 მლნ მგზავრკილომეტრი შეადგინა. ამ მაჩვენებლით საქართველო ესტონეთის გარდა ყველა ახალ წევრ ქვეყანას ჩამორჩება. კიდევ უფრო მძიმე აღმოჩნდება მდგომარეობა, თუ ამ მაჩვენებელს ერთ მცხოვრებზე გამოვითვლით. მისი მიხედვით საქართველო ჩამორჩება ყველა ახალ წევრს.

შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა საავტომობილო ტრანსპორტის სფეროში. 2002 წელს საქართველოში შესრულებული მგზავრთბრუნვის მოცულობა 4987.3 მლნ მგზავრკილომეტრს შეადგენდა. ამ მაჩვენებლით ჩვენი ქვეყანა ჩამორჩება ბულგარეთს, ჩეხეთს, უნგრეთს, პოლონეთს, რუმინეთს და სლოვაკეთს.

რაც შეეხება ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით განხორციელებულ საავტომობილო ტრანსპორტით მომსახურებას, იგი 1105 მგზავრკილომეტრს შეადგენს და ამ მაჩვენებლით საქართველოში უფრო უკეთესი მდგომარეობაა, ვიდრე სლოვენიაში, რუმინეთში, პოლონეთში, ლიტვაში, ლატვიაში და ჩეხეთში.

საჰაერო ტრანსპორტით მომსახურების მხრივ საქართველოში მხოლოდ ლატვიაზე უკეთესი მდგომარეობაა. რაც შეეხება ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით, საქართველო სლოვაკეთს გარდა ყველა

ტვირთბრუნვა ახალ ნაპრ ქვეყნებში (აღს ტონა-კილომეტრი)

	1999	2000	2001
ყველა სახის ტრანსპორტი			
ბუღბარეთი	85568	87155	81206
ყბაროსი	-	-	-
ჩეტეთი	56415	58955	59438
ესტონეთი	30497	16344	16180
უნგრეთი	26340	26398	26241
ღატუა	22436	24573	27069
ღატუა	18222	20149	20798
პოლონეთი	310698	282559	253269
რუმინეთი	45989	42131	40647
სლოვენია	40022	36985	38059
სლოვაკეთი	19998	19829	18501
რკინიგზა			
ბუღბარეთი	5297	5538	4904
ყბაროსი	-	-	-
ჩეტეთი	16713	17496	16882
ესტონეთი	7295	8102	8557
უნგრეთი	7734	8095	7731
ღატუა	12210	13310	14179
ღატუა	7849	8918	7741
პოლონეთი	55471	54448	47913
რუმინეთი	14679	16354	16102
სლოვენია	2784	2857	2837
სლოვაკეთი	9859	11234	10929
სამხედრო გზები			
ბუღბარეთი	6389	6404	8047
ყბაროსი	-	-	-
ჩეტეთი	36964	39036	40250
ესტონეთი	3975	3932	4677
უნგრეთი	13135	13329	12500
ღატუა	4661	4789	5359
ღატუა	7740	7769	8274
პოლონეთი	70452	72842	74403
რუმინეთი	13457	14288	18544
სლოვენია	1874	2090	2267
სლოვაკეთი	8474	7212	6557

ხანძრული კაპები				
ბუღბარეთი	7891	8619	9123	1155
კიპროსი	-	-	-	-
ჩეხეთი	8649	9552	10370	1017
ესტონეთი	2222	2630	2461	1758
უნგრეთი	11265	12115	12021	1202
ლატვია	2368	2348	2305	960
ლიტვა	1224	1003	1042	298
პოლონეთი	33250	31735	30996	803
რუმინეთი	8324	7700	7073	316
სლოვენია	1940	1581	1470	735
სლოვაკეთი	11703	9608	9603	1778
ხანძრული ტრანსპორტი				
ბუღბარეთი	-	-	-	-
კიპროსი	-	-	-	-
ჩეხეთი	-	-	-	-
ესტონეთი	433	455	376	269
უნგრეთი	-	-	-	-
ლატვია	-	-	-	-
ლიტვა	32	44	43	12
პოლონეთი	165	168	154	4
რუმინეთი	10	15	19	0.8
სლოვენია	-	-	-	-
სლოვაკეთი	4	4	4	0.8
ხანძრული ტრანსპორტი				
ბუღბარეთი	2680	2257	-	-
კიპროსი	-	-	-	-
ჩეხეთი	4335	5855	6399	631
ესტონეთი	298	303	310	221
უნგრეთი	3513	3539	3477	348
ლატვია	238	289	276	115
ლიტვა	387	461	484	138
პოლონეთი	5629	6034	6412	166
რუმინეთი	1887	2212	2020	90
სლოვენია	832	866	790	395
სლოვაკეთი	243	246	335	62

ახალ წევრ ქვეყანას ჩამორჩება. ახალ წევრ ქვეყნებში ტვირთბრუნვას შემდეგი სახე ჰქონდა (იხ. ცხრილი №80):

არ შეიძლება ტვირთბრუნვის მაჩვენებლის მიმართ იგივე მიდგომა გამოვიყენოთ, რაც მგზავრთბრუნვისადმი. საქმე იმაშია, რომ ეკონომიკურმა რეფორმებმა წარმოების ტრანსპორტშემცველობა მრავალ ქვეყანაში მკვეთრად შეამცირა. აქ ტვირთბრუნვებმა გაცილებით რაციონალური სახე მიიღო, ვიდრე მას სოციალისტური სისტემის დროს ჰქონდა. სახელდობრ, ამგვარი პროცესები განვითარდა ესტონეთში, უნგრეთში, პოლონეთში, რუმინეთში, სლოვენიაში და სლოვაკეთში. ეს პროცესები განსაკუთრებით თვალშისაცემი იყო პოლონეთში. კერძოდ, პროფესორი ლ. ბალცეროვიჩი თავის ნიგნში „თავისუფლება და განვითარება. თავისუფალი ბაზრის ეკონომიკა“ წერს, რომ „პოლონეთში გადაზიდვების მოცულობები 1981 წლის 990 მლნ ტონიდან რეფორმების შედეგად 561 მლნ ტონამდე შემცირდა, ანუ მისი შემცირება ხდებოდა გაცილებით უფრო სწრაფად, ვიდრე იზრდებოდა ეროვნული შემოსავალი“.

საქართველოში 2002 წელს ყველა სახის საერთო სარგებლობის ტრანსპორტით გადატანილია 37.4 მლნ ტონა ტვირთი და შესრულებულია 5710.6 მლნ ტონა-კილომეტრი ტვირთბრუნვა. 2001 წელთან შედარებით გადატანილი ტვირთის მოცულობა 12.6%-ით, ხოლო ტვირთბრუნვა 12%-ით გაიზარდა.

ტრანსპორტის შესახებ ნაწილობრივ წინა პარაგრაფებშიც გვქონდა საუბარი, მათ შორის იმაზეც, თუ როგორაა ამ მხრივ დაკმაყოფილებული ახალი წევრი ქვეყნების მოთხოვნილებები. ვინაიდან ეროვნული მეურნეობის ამ სფეროს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის განვითარებაზე (ტყუილად კი არ ამბობენ, გზებმა და ავტომობილებმა შექმნა ამერიკაო) გესურს აქაც შევიჩრდეთ ავტომანქანებით ევროკავშირის როგორც ძველი

ისე ახალი ქვეყნების გაჯერებაზე. ქვემოთ მოტანილი ცხრილი სწორედ ამის შესახებ იძლევა წარმოდგენას.

ცხრილი №80

ბაზრის გაჯერება ავტომანქანებით

(ავტომანქანების რიცხვი 1000 კაცზე გაანგარიშებით, %-ში)

ქვეყნები	ბაზრის	
	გაჯერება ავტომანქანებით	საშუალო ევროპულის მიმართ
ლუქსემბურგი	641	48
იტალია	597	137.5
გერმანია	546	125.8
შვეიცარია	509	117.3
ავსტრია	498	114.7
საფრანგეთი		
114		
დ. ბრიტანეთი	486	112
ბელგია	465	107
ესპანეთი	461	106
შვედეთი	454	105
სლოვენია	446	102.8
ჰოლანდია	442	102
ფინეთი	433	99.8
ნორვეგია	422	97
ირლანდია	385	88.7
პორტუგალია	380	87.5
ჩეხეთი	363	83.6
საბერძნეთი	353	81
დანია	352	81
პოლონეთი	294	67.7
უნგრეთი	275	63.4
სლოვაკეთი	252	58
ევროპისათვის საშუალო	434	100

13. 11 ტურიზმის პრობლემები და მისი განვითარების პერსპექტივები

ევროკავშირის ქვეყნებში ყოველგვარი ვიზის გარეშე ხდება მოქალაქეთა გადაადგილება. ევროკავშირის ქვეყნიდან ტურისტული ინდუსტრია ყველაზე კარგად განვითარებულია საფრანგეთში, რომელსაც მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის ცნობების თანახმად, 2003 წელს ესტუმრა 75 მლნ ადამიანი. შემდეგ ადგილზეა ესპანეთი – 52, იტალია – 40, დიდი ბრიტანეთი – 23, ავსტრია - 20, გერმანია - 19 მლნ ადამიანი და ა. შ.

მსოფლიოში ტურისტების საყვარელ ადგილად ითვლება ასევე აშშ, სადაც 2003 წელს ჩავიდა 40 მლნ ადამიანი, ანუ დაახლოებით იმდენი, რამდენიც იტალიაში. რაც შეეხება ჩვენს მეზობელ რუსეთს, იგი აღნიშნულ წელს 8 მლნ ადამიანმა მოინახულა. ამ მხრივ რუსეთი მსოფლიოში 17-ე ადგილზე იმყოფება. 2003 წელს მან ტურისტული ბიზნესიდან 14 მლრდ დოლარი მიიღო.

თუმცა აშშ სერიოზულად ჩამორჩება ზოგიერთ ევროპულ ქვეყანას ამ სფეროში ტურისტების მიზიდვის თვალსაზრისით, მაგრამ შემოსავლების მიღების მხრივ იგი პირველ ადგილზე იმყოფება. კერძოდ, 2003 წელს მან ტურიზმით 65.1 მლრდ დოლარის შემოსავალი მიიღო.

საერთაშორისო ტურიზმი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ასევე ახალ წევრ ქვეყნებშიც, როგორც საბიუჯეტო შემოსავლების სოლიდური წყარო და ასევე, როგორც ცივილიზებულ მსოფლიოსთან და კერძოდ, ევროკავშირის ქვეყნებთან ინტეგრაციის ერთ-ერთი გზა.

თუ რა სახე აქვს საერთაშორისო ტურიზმს ევროკავშირის ახალ წევრ ქვეყნებში, ამის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №81:

ცხრილი №81

ტურიზმი ევროკავშირის ახალ წევრ ქვეყნებში
(ათასი ტურისტი)

ქვეყნები	1999 წ.	2000 წ.	2001 წ.
აღღარღუთი	590	751	2075
კუიპროსი	-	2238	5656
ჩეხეთი	5610	4666	2129
ესტონეთი	704	826	30
უნგრეთი	2789	2992	7276
ლატვია	241	268	770
ლიტუა	293	299	851
პოლონეთი	3178	3128	7643
რუმინეთი	795	867	2202
სლოვენია	884	1090	2997
სლოვაკეთი	975	1046	2958

როგორც ქვედათ, აბსოლუტური მაჩვენებლების მიხედვით, ახალი წევრი ქვეყნებიდან ტურისტული ბიზნესი ყველაზე კარგადაა განვითარებული პოლონეთში, უნგრეთში, კვიპროსში. იგი შედარებით ნაკლებად არის განვითარებული ბალტიისპირეთის (ყოფილი საბჭოთა კავშირის) რესპუბლიკებში. სხვა მიზეზებთან ერთად, ცხადია, ამის ერთ-ერთი მიზეზად ამ ქვეყნებში ტურისტული ინფრასტრუქტურის არასაკმარისი განვითარება უნდა მივიჩნიოთ.

რაც შეეხება ტურისტების რაოდენობას ერთ მცხოვრებზე განგარიშებით, ამ მაჩვენებლით ყველას უსწრებს კვიპროსი, 7.1 ტურისტი, შემდეგ მოდის სლოვენია – 1.5, ბულგარეთი – 0.63 ტურისტი, ჩეხეთი – 0.2 და ა. შ.

თანამედროვე საქართველოში ტურისტული ბიზნესი არა თუ განვითარებულია, არამედ მან ის პოზიციებიც დაკარგა, რომელიც მას ამ ათიოდე წლის წინ ეკავა. კერძოდ 2002 წელს ჩვენი ქვეყანა 298.5 ათასი ვიზიტორით მხოლოდ ესტონეთს უსწრებდა წინ და ყველა დანარჩენ კანდიდატ ქვეყანას ჩამორჩებოდა (როგორც ცხრილი №81-დან ჩანს, ესტონეთში 2001 წელს გაურკვეველი მიზეზების გამო წინა წლებთან შედარებით, მკვეთრად დააა შემცირებული ტურისტთა რიცხოვნობა).

თავი 14. გარდამავალი ეკონომიკის ძველს, ათ შორის, ევროკავშირის ახალი წევრების ეროვნული მეთრნოვნების სოციალური სფერო, ათი პრობლემები და დაბლების გზები

14.1 სოციალური პრიორიტეტები და სირთულეები

· შრომითი რესურსების ეფექტურ გამოყენებასთან ერთად, ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემას, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ახალ წევრ ქვეყნებში ეკონომიკური პრიორიტეტების განსაზღვრისას, დასაქმებულთა შრომის ანაზღაურება წარმოადგენს. ბოლო წლების მანძილზე აღნიშნული მაჩვენებელი ყველა

ცხრილი №82

შრომის ანაზღაურების მაჩვენებლები (თვიური ხელფასები) და ათი დინამიკა ახალ წევრ ქვეყნებში 1999-2001 წლებში (ეროვნულ ვალუტაში)

ქვეყნები	1999	2000	2001
ხელგარეშე	590	751	2075
გუბერნი	—	2238	5050
ჩეხეთი	5010	4600	2129
ესტონეთი	704	825	30
უნგრეთი	2789	2992	7270
ლატვია	241	268	770
ლიტვა	203	299	851
პოლონეთი	3178	3122	7043
რუმინეთი	705	807	2202
სლოვენია	884	1020	2997
სლოვაკეთი	975	1040	2950

მათგანში დინამიურად იზრდებოდა. აღნიშნული კარგად ჩანს ცხრილი №82-დან:

არც თუ ისე დიდი ხნის წინ საქართველოში ინტენსიური კამათი მიმდინარეობდა მინიმალური ხელფასის 115 ლარამდე, ანუ თითქმის 500%-ით გაზრდის თაობაზე. საინტერესოა ვნახოთ, თუ როგორ იზრდებოდა ხელფასები ახალ წევრ ქვეყნებში.

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ამ ქვეყნებში, თუმცა ხელფასები დინამიურად იზრდება, მაგრამ იზრდება არა მკვეთრად და მოკლე პერიოდში, როგორც ამის მიღწევა ზოგიერთ ჩვენს პარლამენტარს სურდა, არამედ ნელი და მოზომილი ტემპებით. კერძოდ, ხელფასის დონე 2001 წელს წინა წელთან შედარებით გაიზარდა: ბულგარეთში – 6.7 პროცენტით, კვიპროსში – 5 პროცენტით, ჩეხეთში – 8.5 პროცენტით და ა. შ.

როგორც ცხრილიდან ჩანს, საშუალო ხელფასი 2001 წელს 2000 წელთან შედარებით ყველაზე მაქსიმალური ტემპით გაიზარდა რუმინეთში, - 48.5 პროცენტით და ყველაზე მინიმალური, 1.1%-ით - ლიტვაში.

საქართველოში მინიმალური ხელფასი შეადგენს 50 ლარს, ხოლო საშუალო ხელფასი ორჯერ მეტს, ანუ 100 ლარს. ამ მაჩვენებლით ჩვენი ქვეყანა არა მხოლოდ ევროკავშირის ახალ წევრ ქვეყნებს, არამედ დსთ-ს სხვა ქვეყნებსაც ჩამორჩება. კერძოდ, საშუალო-თვიური ხელფასი რუსეთში შეადგენს 146 დოლარს, ყაზახეთში – 136 დოლარს, ბელორუსში – 112-ს, უკრაინაში – 74-ს, აზერბაიჯანში 66-ს, მოლდოვაში – 56-ს, სომხეთში – 47-ს, ხოლო ტაჯიკეთში – 11.7 დოლარს.

საქართველოში არსებული ხელფასები განსაკუთრებით დამთრგუნველად გამოიყურება „ძველ“ წევრ ქვეყნებში არსებულ ხელფასებთან შედარებით. მაგალითად, იგი ლუქსემბურგთან შედარებით ნაკლებია დაახლოებით 35-ჯერ, ნიდერლანდებთან შედარებით 32-ჯერ ხოლო საფრანგეთთან

შედარებით 30-ჯერ და ა. შ. დასაფლეთ ევროპის ქვეყნების ხელფასების შესახებ ენახოთ ცხრილი №82ა.

ცხრილი №82ა

ხელფასის მინიმუმი* ანუ

**2003 წელს მსოფლიოს ზოგიერთ ქვეყანაში
თვიური ხელფასის მინიმუმი (წარმოდგენილია
ევროში) შემდეგი სახე ჰქონდა:**

ლუქსემბურგში.....	1369
ნიდერლანდები.....	1249
საფრანგეთი.....	1154
დიდი ბრიტანეთი.....	1105
ირლანდია.....	1073
აშშ.....	877
საბერძნეთი.....	605
ესპანეთი.....	526
სლოვენია.....	451
პორტუგალია.....	212
პოლონეთი.....	201
ჩეხეთი.....	199
ესტონეთი.....	138
ლიტვა.....	125
სლოვაკეთი.....	118
ლატვია.....	116

სამწუხაროა ის, რომ ხელფასები საქართველოში ჩამორჩება არამხოლოდ ევროკავშირის „ძველი“ და „ახალი“ ქვეყნების ხელფასებს, არამედ დსთ-ს თითქმის ყველა ქვეყნის ხელფასებსაც. გამონაკლისს მხოლოდ შუა აზიის ქვეყნები შეადგენენ.

* წყარო: „Rzeczpospolita“ 23 მარტი 2004 წელი

თუ რა სახე აქვს შრომის ანაზღაურებას დსთ-ს ქვეყნებსა და საქართველოში ბოლო, 1995-2003 წლების მანძილზე, ამის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი

ცხრილი №83
საშუალო ნომინალური ხელფასი დსთ-ს
ქვეყნებსა და საქართველოში
დოლარზე გადაანგარიშებით

	1995	2001	2003
აზერბაიჯანი	14.1	55.8	78
სომხეთი	17.4	44.1	56.2
ბელორუსი	65.5	86.6	122.2
საქართველო	10.5	45.6	53.2
ყაზახეთი	78.5	117.9	155.7
ყირგიზეთი	34	30	44
მოლდოვა	31.8	42.3	64.5
რუსეთი	103.7	111.1	179.6
ტაჯიკეთი	8.6	9.9	15.3
თურქმენეთი	...	...	...
უზბეკეთი	35.8	...	...
უკრაინა	49.8	57.9	86.7

როგორც ვხედავთ, დსთ-ს ქვეყნებში ყველაზე მაღალი ხელფასები აქვთ ყაზახეთსა და რუსეთში, ხოლო ყველაზე დაბალი – ტაჯიკეთსა და ყირგიზეთში. რაც შეეხება საქართველოს, მას საშუალო ადგილი უკავია მაღალ ანაზღაურებად რუსეთსა და დაბალ ანაზღაურებად ტაჯიკეთს შორის. ამასთან ჩვენ ვერც ხელფასების ზრდის ტემპებით დავეიკვეხნით. ხელფასები ჩვენზე მაღალი ტემპებით იზრდება, მაგალითად, აზერბაიჯანში.

მოსახლეობის შემოსავლების შემადგენლობასა და ცვლილებებზე მშპ-თან მიმართებაში კარგ წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი ცხრილი № 84:

მოსახლეობის შემოსავლების შემაღელოებასა და
ცვლილებაში მშპ-თან, %-ში

ქვეყნები	ხელფასი		თვითდასაქმება		მშპ-ს დაცემა, 90-იანი წლები	შემსავლების დინამიკა, 90-იანი წლები
	80-იანი	90-იანი	80-იანი	90-იანი		
ქართული	32	35	20	25	-15	1
უზბეკული	27	32	22	28	-12	8
პოლონული	46	33	8	20	-25	-11
რუსული	41	22	5	35	-38	-32
საქართველო	45	16	7	54	-56	-48

14.2 პენსიონერთა პრობლემები და მათი გადაჭრის ძირითადი მიმართულებები

ერთ-ერთ სერიოზულ პრობლემას ახალ ნევრ ქვეყნებში საზოგადოების უდიდესი სოციალური ჯგუფების – პენსიონერების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება წარმოადგენს. ეს ადამიანები ხომ ამ ქვეყნების მოსახლეობის 12.3 პროცენტადან ესტონეთში, 48.5 პროცენტამდე რუმინეთში მერყეობს. ამასთან, რაც უფრო განვითარებული და მდიდარია საზოგადოება, აღნიშნული მაჩვენებელი, ანუ პენსიონერთა ხვედრითი წილი მთელს მოსახლეობაში, კიდევ უფრო იზრდება. მათი რიცხოვნობის და ამ ქვეყნებში მათთვის გაღებული ფინანსური სახსრების შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი მაჩვენებლები.

პენსიონერების რიცხოვნობის მარკენაბლები ახალ
ნაპრ ქვეყნებში 1999-2001 წლებში (ათასი კაცი)

ქვეყნები	1999	2000	2001	ხვედრითი წილი მთელ მოსახლეობაში, 2001 წელს
ბელარუსი	238.1	237.5	229.8	29.9
გერმანია	98	102	104	15.4
ჩეხეთი	1273	2594	2811	25.4
ესტონეთი	371	367	371	12.3
უნგრეთი	3141	3103	3084	27.2
ლატვია	651	641	630	28
ლიტვა	941	965	948	19.3
პოლონეთი	7553	7505	7457	19.3
რუმინეთი	4228	4402	4584	48.5
ხლოგარეთი	463	471	479	24
სლოვაკეთი	1199	1203	1197	22.2

როგორც ცხრილი №85-დან ჩანს, ყველაზე დიდი რიცხოვნობის პენსიონერები არიან პოლონეთში - 7457 ათასი ადამიანი, რუმინეთში - 4584 ათასი ადამიანი, უნგრეთი - 3084 ათასი ადამიანი და ა. შ. რაც შეეხება პენსიონერთა ხვედრით წილს მთელს მოსახლეობაში, ამ მაჩვენებლის მიხედვით ლიდერობს რუმინეთი - 48.5%, ბულგარეთი - 29.9%, ლატვია - 27.3% და ა. შ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს შორის ყველაზე „დაბერებულ“ ერს წარმოადგენენ რუმინელები, ბულგარელები, ლატვიელები, ხოლო ყველაზე ახალგაზრდას - ესტონელები, კვიპროსელები (ანუ ძირითადად, კვიპროსელი ბერძნები), ლიტველები და პოლონელები.

რუსეთში 52 გადასახადის გადამხდელზე 38 პენსიონერი მოდის, ამასთან მდგომარეობა ყოველწლიურად უარესდება, რის გამოც ამ ქვეყნის ხელისუფლება აპირებს საპენსიო ასაკის გაზრდას (ამჟამად ქალებისათვის დანესებულია 55, ხოლო მამაკაცებისათვის 60 წელი).

ახლა საინტერესოა ვნახოთ, თუ რა თანხებს იღებენ პენსიონერები და საპენსიო ფონდი რა ხვედრითი წილითაა წარმოდგენილი მშპ-ში. აღნიშნულის შესახებ წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი ცხრილი №86:

ცხრილი №86

პენსიების მოცულობის გაჩვენებლავი ახალ წევრ ძველებში 1999-2001 წლებში
(ეროვნულ ვალუტაში, მილიარდები)

ქვეყნები	1999	2000	2001	საპენსიო ფონდის ხვედრითი წილი 2001 წელს მოღიან შიდა პროდუქტში
ბულგარეთი	66.93	86.41	92.37	9.0
ესტონია	173	184	196	4.5
ჩეხეთი	5779	6169	6687	9.1
ესტონეთი	1394	1390	1477	6.9
უნგრეთი	29639	32986	38374	9.5
ლატვია	57.31	56.78	56.98	9.2
ლიტვა	308	311	312	7.4
პოლონეთი	814	875	972	12.1
რუმინეთი	689095	938063	1337202	7.4
სლოვენია	75486	82868	89969	12.5
სლოვაკეთი	4521	5010	5384	7.8

რაც შეეხება ყოველთვიურ ფულად თანხას აშშ დოლარში, რომელსაც ახალ წევრ ქვეყნებში თითოეული პენსიონერი ყოველთვიურად იღებს, მას შემდეგი სახე აქვს: ბულგარეთში იგი შეადგენს 50.4 დოლარს, ჩეხეთში 223 დოლარს, ესტონეთში 100.5 დოლარს, უნგრეთში – 165 დოლარს, პოლონეთში – 221 დოლარს, რუმინეთში – 40 დოლარს, სლოვენიაში – 415 დოლარს და სლოვაკეთში – 138 დოლარს.

როგორც ჩანს, მაქსიმალურ პენსიას პენსიონერი იღებს ლატვიაში, სადაც იგი ცამეტჯერ აღემატება რუმინელის, ანუ მინიმალური პენსიის მოცულობას.

ამასთან აღსანიშნავია, რომ საპენსიო სახსრების ხვედრითი წილი მშპ-ში, უკანასკნელის გაცილებით მაღალი ტემპებით ზრდის პირობებში, ამ ქვეყნების უმრავლესობაში კლებულობს. ეს პროცესი განსაკუთრებით დამახასიათებელია ლიტვისათვის, სადაც, თუ 1998 წელს საპენსიო ფონდი მშპ-ს 11.2% იყო, 2001 წელს იგი 9.2 პროცენტამდე დაეცა ანუ შემცირდა 17.9 პროცენტული პუნქტით. ანალოგიურ პროცესებს ჰქონდა ადგილი უნგრეთში, ესტონეთში და ა. შ.

თუმცა უნდა ითქვას, რომ ამის საწინააღმდეგო პროცესებს ჰქონდა ადგილი ბულგარეთში, კვიპროსში, ჩეხეთში, პოლონეთსა და რუმინეთში, სადაც საპენსიო ფონდისა და პენსიონერთა კუთრი წონის მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში გაზრდის გამო, ამასთან, მშპ-ს არც თუ ისე მაღალი ტემპებით ზრდის პირობებში, ეს მაჩვენებელი გაიზარდა. პენსიონერთა ხვედრითი წილი მთელ მოსახლეობაში არ გაზრდილა მხოლოდ პოლონეთში. აქ იგი საანალიზო პერიოდში პირიქით, შემცირდა კიდევ, მაგრამ პენსიების გაზრდის გამო საპენსიო ფონდის ხვედრითი წილი მშპ-ში გაიზარდა.

რაც შეეხება საქართველოს, 2003 წლის ბიუჯეტის მიხედვით, ჩვენს ქვეყანაში ირიცხება 870000 პენსიონერი, რომელთათვისაც ამ წელს ბიუჯეტიდან გამოყოფილი იყო 22.1 მლნ ლარი, ანუ ერთ პენსიონერზე საშუალოდ 25.4 ლარი თვეში. როგორც გაანგარიშებიდან ჩანს, საქართველოში მთელი საპენსიო თანხა შეადგენს მშპ-ს 3 პროცენტს, პენსიონერები შეადგენენ მოსახლეობის თითქმის 20%-ს. ამ მაჩვენებლით ჩვენი ქვეყანა მხოლოდ კვიპროსს, ესტონეთს, ლიტვასა და პოლონეთს ჩამოუვარდება.

ამ თემაზე საუბრისას დასკვნის სახით უნდა ითქვას:

თუმცა საქართველოში პენსიონერთა ხვედრითი წილი მთელ მოსახლეობაში გაცილებით მეტია, ვიდრე კვიპროსში, ესტონეთში, ლიტვასა თუ პოლონეთში, მაგრამ იმის გამო, რომ ჩვენთან საშუალო პენსია მიზერული ოდენობისაა, საშუალოდ 25.4 ლარი თვეში, მთლიანი საპენსიო ფონდის კუთრი წონა მკვეთრად ჩამოუვარდება თუნდაც იგივე ქვეყნებში საპენსიო სახსრების ხვედრით წილს მშპ-ს მიმართ (ამ ქვეყნებში იგი შეადგენს შესაბამისად 4.5%, 6.9%, 7.4% და 12.1%).

ამ სფეროში შექმნილი არცთუ მისაღები მდგომარეობის შესახებ უნდა ითქვას შემდეგიც: პენსიონერები თითქმის ყველა ახალ წევრ ქვეყანაში და ასევე საქართველოშიც, საზოგადოების ერთ-ერთ ყველაზე დიდ, ამასთან, ისეთ ჯგუფს წარმოადგენს, რომლის ინტერესებიც სხვა ჯგუფებთან შედარებით, ნაკლებადაა დაკმაყოფილებული. ამას კი მინიმუმ ორი რამ სჭირდება: მშპ-ს წარმოების ტემპების გაზრდა (საზოგადოებაში დოვლათის დაგროვება, რომლის გადანაწილებაც, მათ შორის, პენსიონერებისათვისაც, შესაძლებელი იქნებოდა) და კერძო კაპიტალის აქტიური ჩაბმა და მონაწილეობა საპენსიო ფონდების შექმნაში. ამ მხრივ, როგორც ჩვენთვის, ისე სხვა ქვეყნებისათვისაც, მისაბამად უნდა იქცეს ჩილეში განხორციელებული საპენსიო რეფორმა. ამასთან არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ამ ქვეყანაში ასეთი მნიშვნელოვანი ღონისძიების გატარებას ხელი შეუწყო იმან, რომ ბოლო ოცი წლის მანძილზე თითქმის გაორმაგდა მშპ-ს წარმოება, რამაც შექმნა შესაძლებლობა, რომ მშპ-დან საპენსიო ფონდს 40 მლრდ აშშ დოლარზე მეტი გამოყოფოდა. ეს კი მშპ-ის ნახევარზე მეტი იყო. მილიონობით ჩილელისათვის საპენსიო წიგნაკი ეროვნულ მეურნეობაში მათი მონაწილეობის ნიშნად იქცა, ხოლო საპენსიო ანგარიში — მათ უმთავრეს იმედად. ახლა მათთვის უკვე სულ ერთი აღარაა, თუ რა ხდება საფონდო ბაზრებზე,

სადაც მთავარი მონაწილეები სწორედ საპენსიო ფონდებია. რეფორმის შემდეგ პენსიონერები დაინტერესებული არიან ასევე ხელისუფლების ეკონომიკური პოლიტიკით და ეროვნული მეურნეობის, როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორების განვითარებით.

აქვე საინტერესოა ვნახოთ, თუ ევროკავშირის ქვეყნებისა და საქართველოს მშპ-ში რა დონითაა წარმოდგენილი საერთოდ, სოციალური დახმარების ხარჯები. ქვემოთ მოტანილი ცხრილები სწორედ ამ მაჩვენებლების შესახებ იძლევა წარმოდგენას.

ცხრილი №87

საგადასახადო შემოსავლების წილი მშპ-ში (%-ში) 2000 წელს*

ქვეყანა	გადასახადების წილი მშპ-ში	ქვეყანა	გადასახადების წილი მშპ-ში
ესტონეთი	35.6	აშშ	30
ლატვია	35.4	გერმანია	33.8
ლიტვა	32	ხაუნგარი	44
რუსეთი	31.1	ინგლისი	37
უზბეკეთი	31	იაპონია	31
მოდლი	24.1	იტალია	40
აზერბაიჯანი	19.7	კანადა	37
ყირგიზეთი	18.9	შვედეთი	61
სომხეთი	18		

როგორც ვხედავთ, ევროკავშირის „ძველ“, „ახალ“ და დსთ-ს ქვეყნებში საგადასახადო შემოსავლებს სხვადასხვა კუთრი წონა უკავიათ მშპ-ში. კერძოდ, იგი მაღალია შვედეთში – 61%, ხოლო დაბალი – სომხეთში – 18%.

აქვე საინტერესოა ვნახოთ, თუ როგორ ნაწილდება საბიუჯეტო შემოსავლები სოციალური ხარჯებისათვის.

აღნიშნულის შესახებ წარმოდგენას ქვემოთ მოტანილი ცხრილი შეგვიქმნის:

* ნიგნიდან: „ეკონომიკური განვითარებისა და პროგნოზირების პრობლემები“, ავტორები: რამაზ აბესაძე, როლანდ სარჩიშელია, ნაწილი არეაძე და მედეა მელაშვილი, თბ. 2004წ.

სოციალური დახმარების ხარჯები
პროცენტულად მშპ-ს მიმართ

ქვეყნები	სოციალური ხარჯების წილი მშპ-ში
ლუქსემბურგი	51
დანია	51
გერმანია	51
ბულგარეთში	38
ჩეხეთი	40
ლატვია	9.1
პოლონეთი	58
ირლანდია	36
უნგრეთი	22
რუმინეთი	16.9
სლოვაკეთი	30
საბერძნეთი	20
საქართველო	3.8

როგორც ცხრილი №88-დან ჩანს, მშპ-თან შედარებით სოციალური ხარჯების ყველაზე მაღალი დონე მშპ-ს მიმართ არსებობს ბულგარეთში, რუმინეთში და ა. შ.

ამ მხრივ ყველაზე დაბალი დონით წარმოდგენილია საქართველო, სადაც აღნიშნული მაჩვენებელი 4 პროცენტსაც ვერ აღწევს.

14.3 მოხმარების სფერო გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებსა და ახალ წევრ ქვეყნებში. დასახული ტენდენციები

ყოველი საზოგადოებრივი სისტემის დადებითი და უარყოფითი მხარე იმის მიხედვით ფასდება, თუ რა სიკეთე მოაქვს მას მოსახლეობისათვის. ამ სიკეთეთაგან კი პირველ რიგში ადამიანების სწორი და ეფექტური კვებაა აღსანიშნავი. ცხრილი №89 სწორედ იმის შესახებ გვაძლევს წარმოდგენას, თუ ახალ წევრ ქვეყნებში რა

კვების პროდუქტების ყოველთვიური მოხმარება
ახალ წევრ ქვეყნებში

ბულგარეთი

წლები	ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კგ	თევზი და თევზის პროდუქტები, კგ	ცხიმები და ზეთი, კგ	ახალი რძე, ლ	პური, კგ	შაქარი, კგ	კარტოფ ილი, კგ	ახალი ბოსტნეული, კგ
1999	2.94	0.28	0.94	2.62	11.72	0.73	2.24	4.88
2000	2.79	0.28	0.90	2.41	11.23	0.70	2.19	4.78
2001	2.61	0.28	0.93	2.31	11.09	0.70	2.24	4.96

ჩეხეთი

წლები	ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კგ	თევზი და თევზის პროდუქტები, კგ	ცხიმები და ზეთი, კგ	ახალი რძე, ლ	პური, კგ	შაქარი, კგ	კარტოფ ილი, კგ	ახალი ბოსტნეული, კგ
1999	5.01	0.40	1.36	4.74	5.68	0.99	3.46	3.08
2000	4.81	0.41	1.36	4.68	5.79	0.94	3.49	3.02
2001	4.70	0.40	1.35	4.60	5.79	0.92	3.40	3.12

ესტონეთი

წლები	ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კგ	თევზი და თევზის პროდუქტები, კგ	ცხიმები და ზეთი, კგ	ახალი რძე, ლ	პური, კგ	შაქარი, კგ	კარტოფ ილი, კგ	ახალი ბოსტნეული, კგ
1999	4.65	1.15	1.19	6.75	2.72	1.89	9.57	4.93
2000	5.15	1.29	1.30	6.96	2.77	2.14	10.27	5.16
2001	4.79	1.22	1.30	6.47	2.66	2.01	9.93	5.02

უნგრეთი

წლები	ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კგ	თევზი და თევზის პროდუქტები, კგ	ცხიმები და ზეთი, კგ	ახალი რძე, ლ	პური, კგ	შაქარი, კგ	კარტოფ ილი, კგ	ახალი ბოსტნეული, კგ
1999	5.01	-	1.74	5.86	6.86	1.60	3.62	4.99
2000	5.05	-	1.57	5.67	8.57	1.48	3.62	4.66
2001	5.12	-	1.60	5.55	8.73	1.48	3.67	4.81

ლატვია

წლები	ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კგ	თევზი და თევზის პროდუქტები, კგ	ცხიმები და ზეთი, კგ	ახალი რძე, ლ	პური, კგ	შაქარი, კგ	კარტოფ ილი, კგ	ახალი ბოსტნეული, კგ
1999	5.18	1.20	1.27	23.98	6.71	2.20	11.07	7.89
2000	5.32	1.26	1.30	24.45	6.38	2.22	11.57	7.37
2001	-	-	-	-	-	-	-	-

ლიტვა

წლები	ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კგ	თევზი და თევზის პროდუქტები, კგ	ცხიმები და ზეთი, კგ	ახალი რძე, ლ	პური, კგ	შაქარი, კგ	კარტოფ ილი, კგ	ახალი ბოსტნეული, კგ
1999	6.10	1.20	1.30	6.70	5.20	1.60	10.80	5.50
2000	6.00	1.10	1.30	6.80	4.80	1.50	10.40	5.10
2001	5.90	1.20	1.40	6.60	4.70	1.50	10.10	.5

პარკები

წლები	ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კგ	თევზი და თევზის პროდუქტები, კგ	ცხვები და ზეთი, კგ	ახალი რძე, ლ	მურა, კგ	შაქარი, კგ	კარტოფილი, კგ	ახალი ხაჭაპური, კგ
1999	5.56	0.37	1.58	5.77	6.80	1.94	7.77	5.54
2000	5.47	0.43	1.56	5.39	6.61	1.80	7.82	5.41
2001	5.39	0.42	1.59	5.11	6.55	1.78	7.45	5.35

მეხე-წყაი

წლები	ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კგ	თევზი და თევზის პროდუქტები, კგ	ცხვები და ზეთი, კგ	ახალი რძე, ლ	მურა, კგ	შაქარი, კგ	კარტოფილი, კგ	ახალი ხაჭაპური, კგ
1999	3.63	0.33	1.41	5.67	9.91	0.93	4.48	4.80
2000	3.58	0.34	1.42	5.58	9.58	0.91	4.68	4.74
2001	3.24	0.35	1.32	5.96	9.63	0.84	4.58	4.54

ხაღაჭა

წლები	ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კგ	თევზი და თევზის პროდუქტები, კგ	ცხვები და ზეთი, კგ	ახალი რძე, ლ	მურა, კგ	შაქარი, კგ	კარტოფილი, კგ	ახალი ხაჭაპური, კგ
1999	5.27	0.27	1.67	6.64	5.42	1.31	3.99	4.28
2000	5.18	0.23	1.51	6.62	5.34	1.33	4.03	4.30
2001	-	-	-	-	-	-	-	-

სახე აქვს მოხმარებას და რამდენად სწორია იგი ფიზიოლოგიური თუ ჯანმრთელობის თვალსაზრისით.

ცხრილი №89-ის მონაცემები, კავშირის ახალ ქვეყნებში მოსახლეობის კვების სფეროში შექმნილ გარკვეული ტენდენციის დაფიქსირების საშუალებას იძლევა.

კერძოდ, ქვეყნებში, რომლებიც ეკონომიკურად ძლიერნი არიან, მოსახლეობას საშუალება აქვს დიდი რაოდენობით მოიხმაროს ხორცი და მისი პროდუქტები და წლიდან წლამდე გაზარდოს მისი მოხმარება (რა თქმა უნდა, ფიზიოლოგიურ ნორმებში. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ნორმას ზევით ხორცისა და მისი პროდუქტების მოხმარებას ისეთივე უარყოფითი შედეგები მოაქვს, როგორც მცირე რაოდენობით მოხმარებას). ასეთ მდგომარეობას აქვს ადგილი ჩეხეთში, უნგრეთში, ესტონეთში და ბალტიის სხვა ქვეყნებში. რაც შეეხება ბულგარეთსა და რუმინეთს, აქ ამ პროდუქტების მოხმარების ისედაც დაბალი მაჩვენებელი ბოლო ხანებში კლების ტენდენციით ხასიათდება.

ცხრილი № 89-ს მაჩვენებლებიდან გამომდინარე, ანალოგიური დასკვნის გაცემების საშუალება გვაქვს თევზისა და მისი პროდუქტების თაობაზეც.

შედარებით მდიდარი კავშირის ახალ წევრ ქვეყნებში მოსახლეობა ნაკლებს მოიხმარს ასევე პურსა და შაქარს. სხვა სიტყვებით, მათი მოქალაქენი ცილების საჭირო ოდენობას სახელდობრ ამ პროდუქტებიდან იღებენ და არ სჭირდებათ ნახშირწყლებით მდიდარი პროდუქტების ჭარბად მიღება, რომელიც ხელს უწყობს მათ წონაში მომატებასა და ჯანმრთელობის გაუარესებას. აქ ამავდროულად დიდი რაოდენობით მოიხმარენ ასევე ხილსა და ბოსტნეულს, ამასთან ზრდიან მის მოხმარებას.

აქვე გვსურს მოვიტანოთ ის ფიზიოლოგიური ნორმები, რომლებიც მეცნიერების მიერ დადგენილია ადამიანის სწორი და ჯანმრთელი კვებისათვის. კერძოდ, საქართველოში მოქმედებს შემდეგი წლიური ნორმები:

პური და პურპროდუქტები	130	კგ
ხორცი და ხორცის პროდუქტები	55	კგ
რძე და რძის პროდუქტები	315	კგ
კვერცხი, ცალი	150	
თევზი და თევზის პროდუქტები	10	კგ
მცენარეული ზეთი	6	კგ
კარტოფილი	50	კგ
ბოსტნეულ-ბალჩეული	100	კგ
ხილი, კენკრა, ყურძენი	65	კგ
შაქარი	15	კგ

აღსანიშნავია, რომ ასეთი ნორმების პირობებში ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობა შემდეგნაირად იკმაყოფილებს ამ პროდუქტებზე თავის მოთხოვნილებას:

პური და პურპროდუქტები	100.15%
ხორცი და ხორცის პროდუქტები	35.8%
რძე და რძის პროდუქტები	61.3%
კვერცხი, ცალი	83.7%

თევზი და თევზის პროდუქტები	21%
მცენარეული ზეთი	178.3%
კარტოფილი	95.4%
ბოსტნეულ-ბალჩეული	58.4%
ხილი, კენკრა, ყურძენი	61.7%
შაქარი	112%

როგორც წარმოდგენილი მასალებიდან ჩანს, ახალ წევრ ქვეყნებში ყველაზე სანიმუშოდ უნდა ჩაითვალოს ესტონეთი, როგორც მოხმარებული კვების პროდუქტების მოცულობების, ისე იმ ტენდენციის მიხედვით, რომელიც აქ კვების პროდუქტების მოხმარების სფეროშია დასახული.

სრულიად განსხვავებულ, შეიძლება ითქვას, საპირისპირო მდგომარეობასა აქვს ადგილი შედარებით ღარიბ ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში. აქ კვების რაციონში ჭარბადაა წარმოდგენილი პური, შაქარი, კარტოფილი და ა. შ. ასეთი ქვეყნების ტიპური მაგალითია, როგორც ეს ზევითაც იყო აღნიშნული, ბულგარეთი და რუმინეთი.

რაც შეეხება საქართველოს, აქ მოთხოვნილება ნორმალურად კმაყოფილდება მხოლოდ პურსა და პურპროდუქტებზე და ასევე კარტოფილზე და შაქარზე. სხვა დანარჩენ პროდუქტებზე ფიზიოლოგიური ნორმები დარღვეულია. უფრო სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ჩვენი მოსახლეობა ცილებით მდიდარი პროდუქტების მოხმარების ნაკლებობას ნახშირწყლებით უხვი პროდუქტებით, - პურით, შაქრით და ა.შ. ინაზღაურებს.

აქვე საინტერესოა ვნახოთ, თუ რა სახე აქვს ოჯახური მეურნეობების მთლიან დანახარჯებში ძირითადი პროდუქტების (მომსახურების) შესაძენად გაწეულ ხარჯებს, ანუ რა ხვედრითი წილი აქვთ მათ დაკავებული ახალი წევრი ქვეყნების ოჯახების მთლიან ხარჯებში.

ოჯახური მეურნეობების დანახარჯებში ცალკეული პროდუქტების (მომსახურების) შესაძენად გაწეული დანახარჯების კუთრი წონა, %-ში

(თვიური დანახარჯები, პროცენტულად მთლიანი დანახარჯების მიმართ)

ბუღალტრული

წლები	მთლიანი თვიური დანახარჯები (პროცენტები (კარგად აღებული))	საყუბი პრდუქტები და არაღილი რაღი (საყუბი)	ადგილობრივი საყუბი, თამბაქო და ნარკოტიკები	ფესხაყუბი და ტანსაცმელი	სასმელი წყალი, ელექტრობა და სხვა საყუბი	აყუბი	ჯანმრთელობის დაყუბი	ტრანსპორტზე	კუზრეკაბ ჯილბაზე
1999	80.75	41.4	4.8	7.1	15.9	4.4	3.9	7.6	-
2000	86	42.2	4.5	5.4	16.3	3.8	4.9	6.9	-
2001	91.08	43.3	4.2	4.6	15.7	3.7	5.1	6.9	-

ჩეხუა

წლები	მთლიანი თვიური დანახარჯები (პროცენტები (კარგად აღებული))	საყუბი პრდუქტები და არაღილი რაღი (საყუბი)	ადგილობრივი საყუბი, თამბაქო და ნარკოტიკები	ფესხაყუბი და ტანსაცმელი	სასმელი წყალი, ელექტრობა და სხვა საყუბი	აყუბი	ჯანმრთელობის დაყუბი	ტრანსპორტზე	კუზრეკაბ ჯილბაზე
1999	5975	23.2	3.4	7	17.5	7.7	1.6	11.3	-
2000	6085	23.2	3.3	6.7	18.4	7.2	1.6	10.6	-
2001	6506	22.8	3.1	6.7	18.6	6.9	1.7	11	-

ესტონური

წლები	მთლიანი თვიური დანახარჯები (პროცენტები (კარგად აღებული))	საყუბი პრდუქტები და არაღილი რაღი (საყუბი)	ადგილობრივი საყუბი, თამბაქო და ნარკოტიკები	ფესხაყუბი და ტანსაცმელი	სასმელი წყალი, ელექტრობა და სხვა საყუბი	აყუბი	ჯანმრთელობის დაყუბი	ტრანსპორტზე	კუზრეკაბ ჯილბაზე
1999	1756	30	3.7	7.8	19.3	5.8	2.2	6.7	-
2000	2070	29	4	7.3	16.5	5.8	2.8	8.9	-
2001	2145	28.9	3.7	6.9	16.1	6	2.7	9.2	-

უნგრული

წლები	მთლიანი თვიური დანახარჯები (პროცენტები (კარგად აღებული))	საყუბი პრდუქტები და არაღილი რაღი (საყუბი)	ადგილობრივი საყუბი, თამბაქო და ნარკოტიკები	ფესხაყუბი და ტანსაცმელი	სასმელი წყალი, ელექტრობა და სხვა საყუბი	აყუბი	ჯანმრთელობის დაყუბი	ტრანსპორტზე	კუზრეკაბ ჯილბაზე
1999	26772	35.2	4.1	6.4	21.6	3.9	5.5	8.2	-
2000	29694	34.9	4.2	6.3	20.2	4.5	6.2	8.8	-
2001	36155	34	4	6	20	4	6.3	9	-

ფაქტა

წლები	ბოლნისი თუთია დანახარჯები, პროცენტები (ჯერონალი კალტრები)	საყვები პროდუქტები და არაბოლო რეზინი სასაქონლო	ადგილობრივი სასაქონლო, თამბაქო და ნარკოტიკები	ფესხეული და გამაქმელი	სასაქონლო წელიწადური, ელექტრონული და სხვა საწარმოები	აუჯი	ჯანმრთელობის დაცვა	ტრანსპორტზე	კომუნიკაციებზე
1999	54.34	34.6	2.6	6.9	19.5	5.4	4.2	8	-
2000	57.49	33.3	2.9	7	18.5	5	4.5	8	-
2001	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ფაქტა

წლები	ბოლნისი თუთია დანახარჯები, პროცენტები (ჯერონალი კალტრები)	საყვები პროდუქტები და არაბოლო რეზინი სასაქონლო	ადგილობრივი სასაქონლო, თამბაქო და ნარკოტიკები	ფესხეული და გამაქმელი	სასაქონლო წელიწადური, ელექტრონული და სხვა საწარმოები	აუჯი	ჯანმრთელობის დაცვა	ტრანსპორტზე	კომუნიკაციებზე
1999	358	39.3	4.7	8.5	15	5	3.9	8.8	-
2000	339	37.7	4.5	7.5	15.6	4.5	4.8	8.7	-
2001	348	35.8	4.2	7.1	15.8	5.5	5	8.2	-

პოტენციალი

წლები	ბოლნისი თუთია დანახარჯები, პროცენტები (ჯერონალი კალტრები)	საყვები პროდუქტები და არაბოლო რეზინი სასაქონლო	ადგილობრივი სასაქონლო, თამბაქო და ნარკოტიკები	ფესხეული და გამაქმელი	სასაქონლო წელიწადური, ელექტრონული და სხვა საწარმოები	აუჯი	ჯანმრთელობის დაცვა	ტრანსპორტზე	კომუნიკაციებზე
1999	549.76	31.2	3.2	6.1	18.4	6.3	4.3	9.3	-
2000	599.49	30.8	3	5.5	17.9	5.9	4.4	9.9	-
2001	609.72	31	3	5.3	18.8	4.9	4.5	8.8	-

როგორც მოტანილი ცხრილებიდან ჩანს, ოჯახური მეურნეობების დანახარჯების სტრუქტურა ახალ წევრ ქვეყნებში სრულიად განსხვავებულია. კერძოდ, იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად მდიდარია ქვეყანა, მის დანახარჯებში უფრო მაღალი ხვედრითი წილით არის წარმოდგენილი დანახარჯები ელექტროენერგიაზე (ცნობისათვის: ზოგი მეცნიერი მოსახლეობის კეთილდღეობის დონეს ოჯახურ მეურნეობაში ელექტრომომწყობილობების რაოდენობით აფასებს), ტრანსპორტზე, ჯანმრთელობის დაცვაზე და ა. შ.

აღსანიშნავია, რომ ახალი წევრი ქვეყნების ეს მაჩვენებლები სტრუქტურული თვალსაზრისით მკვეთრად

ჩამორჩება ევროკავშირის „ძველი“ წევრების, მაგალითად, დიდი ბრიტანეთის, გერმანიის, ესპანეთის, საბერძნეთისა და ფინეთის ანალოგიურ მაჩვენებლებს (1999წ. მაჩვენებლები, როგორც პროცენტი მთელ ხარჯებში):

ცხრილი №91

ცალკეული დანახარჯების კუთრი წონა მთელ ხარჯებში (1999)

საქართველის მთლიანი შიდა პროდუქტის სტრუქტურის ცვლილება 1990-1999 წლებში					
დროშა	10.5	13.4	7.9	28.3	1.1 1.3
გერმანია	11.1	11.9	4.9	31.2	3.6 0.5
ესპანეთი	15.4	14.6	3.8	26.8	3 0.1
საბერძნეთი	16.6	4.5	8.8	21.9	7.6 2.4
ფინეთი	14.2	10.7	4.1	28.1	4.5 0.2

საინტერესოა აგრეთვე ოჯახური მეურნეობის ხარჯების განაწილება:

ცხრილი №92

ოჯახური მეურნეობის ხარჯების განაწილება საძირთველოში

წელი	მთლიანი ოჯახური დანახარჯები პროცენტში (სრულყოფილი)	საჯარო მომსახურების ხარჯები პროცენტში	პირადი დანახარჯები პროცენტში	ფინანსური ხარჯები პროცენტში	საპროდუქტო ხარჯები პროცენტში	საპროდუქტო ხარჯები პროცენტში	საპროდუქტო ხარჯები პროცენტში	საპროდუქტო ხარჯები პროცენტში	საპროდუქტო ხარჯები პროცენტში	საპროდუქტო ხარჯები პროცენტში
2001	201.8	69.5	7.2	12.2	17.1	-	11.5	12.4	-	-

როგორც ვხედავთ, საქართველოში ოჯახური მეურნეობების დანახარჯების შემადგენლობა სრულიად განსხვავებულია ახალ წევრ ქვეყნების ანალოგიური სტრუქტურისაგან. კერძოდ, ჩვენთან ხარჯების თითქმის ნახევარი მიდის საცვებ პროდუქტებზე, რაც არ შეიძლება ნორმალურ ვითარებად ჩაითვალოს.

ვინაიდან ოჯახური მეურნეობების საერთო დანახარჯებზე ვსაუბრობთ, რომელიც, ცხადია, თავის მხრივ, ცალკეული საქონლის ფასებს ეყრდნობა,

საინტერესოა იმის აღნიშვნაც, თუ როგორ შეიცვლება ისინი მომავალში, ანუ მას შემდეგ, რაც ეს ქვეყნები ევროკავშირში გაწევრიანდნენ.

ექსპერტები თანხმდებიან იმაში, რომ ახალ წევრ ქვეყნებში ამჟამად არსებული ფასები გრძელვადიან პერსპექტივაში ევროკავშირის საშუალო ფასებს გაუტოლდება. საბოლოოდ ამ სფეროში ადგილი ექნება ისეთ ვითარებას, როგორსაც ამჟამად აქვს ადგილი თავად ევროკავშირში, სადაც ქვეყნებს შორის თითქმის სრულიად მოსპობილია განსხვავება ფასებში (ეს გარკვეული თვალსაზრისით დაკავშირებულია მთელ მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესებთან). ახალი წევრების მოსახლეობა, რაც უფრო ადრე მოინდომებს დასავლეთ ევროპული ცხოვრების სტანდარტებით ცხოვრებას, მით უფრო მალე მოუწევს მას საქონელსა თუ მომსახურებაზე ისეთი ფასის გადახდა, როგორ ფასებშიც დასავლეთ ევროპელი იძენს საქონელსა თუ მომსახურებას.

გასათვალისწინებელია, რომ ფასების ცვლილება ყველა საქონელს (მომსახურებას) თანაბრად როდი ეხება. მოსალოდნელია, რომ საქონელზე, რომელზეც ფასები უკვე ლიბერალიზებულია, იგი იქნება მინიმალური, მაშინ, როდესაც, მაგალითად, ს/ს საქონელზე ფასები, ანუ ფასები იმ პროდუქციაზე, რომელთა წარმოებაც სუბსიდირებულია სახელმწიფოს მიერ, შეიცვლება მკვეთრად და ამასთან, მყისიერად.

კერძოდ, პოზნანის სოფლის მეურნეობის აკადემიის ექსპერტთა გამოთვლებით, პოლონეთის ევროკავშირში შესვლის შემდეგ ხორბალზე ფასები შემცირდება 18%-ით; რაც გამოწვეული იქნება იმ გარემოებით, რომ ევროკავშირში ხორბლის შესყიდვის ფასები გაცილებით დაბალია, ვიდრე პოლონეთში. ცხადია, ხორბალზე ფასების შემცირება, თავის მხრივ, გააიანთებს ისეთ პროდუქციას, რომელიც მისგან ინარმოება.

სამაგიეროდ, პოლონეთში გაძვირდება შაქარი და კილოგრამი ამ პროდუქციის ფასი გახდება 2.40 ზლოტი, მაშინ, როდესაც იგი ამჟამად ღირს ზლოტი და 80 გროში (გახსენებისათვის: 1\$ უდრის დაახლოებით 4 ზლოტს). ცხადია, შესაბამისად გაძვირდება ის საკვები პროდუქტები და სასმელი, რომლის დასამზადებლადაც შაქარი გამოიყენება. ამგვარ პროდუქტთა ჩამონათვალი კი არც ისე მცირეა.

პოლონეთში გაძვირდება ასევე რძე და რძის პროდუქტები. ცხადია, ესეც დიდ გავლენას მოახდენს გარკვეული ჯგუფის საქონელთა ფასებზე. თუმცა, როგორც იტყვიან, მედალს ორი მხარე აქვს: სამაგიეროდ შაქარზე ფასების ზრდა სტიმულს მისცემს პოლონელ ფერმერებს გაზარდონ იმ ნედლეულის წარმოების მასშტაბები, რომელთა საფუძველზეც მზადდება შაქარი (იგულისხმება შაქრის ქარხალი, რომლის უდიდეს მწარმოებელსაც პოლონეთი წარმოადგენს).

თუმცა ევროკავშირში მომსახურების უმრავლესი სახეების ღირებულება უფრო ძვირია, ვიდრე პოლონეთში და სხვა ახალ ქვეყნებშიც, და შესაბამისად, ამ სახის მომსახურების ფასები ახალი წევრებში გაერთიანების შემდეგ გაძვირდება. ამასთან, ამ ქვეყნებში არსებობს მომსახურების ისეთი სახეები, რომლებიც ამჟამად მონოპოლიზირებულია სახელმწიფოს მიერ ან მის გარკვეული სახის პროტექციით სარგებლობს და ან ზოგიერთ ოლიგარქიულ ჯგუფებს აქვთ ისინი ხელში ჩაგდებული; შესაბამისად, მოსალოდნელია, რომ მათზე ფასები გაზრდის ნაცვლად – შემცირდეს.

ასეთ საქონელს მიეკუთვნება მოსახლეობის გაზით, სხვა ენერგომეცველებით მომარაგება, სარკინიგზო, სატელეფონო, საჰაერო ტრანსპორტით მომსახურება, ასევე საბანკო მომსახურება და ა. შ. გაიაფებასთან ერთად, კანდიდატი ქვეყნების ეროვნული მეურნეობების ამ სფეროებში ამაღლდება მომსახურების ხარისხი.

ექსპერტების ვარაუდით, პოლონეთის ევროკავშირში შესვლის შემდეგ, მოსალოდნელია იკლოს ფასებმა ალკოჰოლურ სასმელებზე და პირიქით – გაძვირდეს თამბაქოს ნაწარმი.

ექსპერტების ვარაუდით, მიუხედავად ფასების ზრდისა, გრძელვადიან პერსპექტივაში კანდიდატ ქვეყნებში ამალდება აგრეთვე ცხოვრების საერთო დონეც და იგი საშუალო ევროპულ ცხოვრების დონეს მიუახლოვდება.

ცხრილი №93

სამომხმარებლო კალათის სტრუქტურა 2003 წლისათვის (ევროში):

დ. ბრიტანეთი ესპანეთი პოლონეთი

1.პური	1.08	1	0.27
2.რძე (ლიტრი)	0.68	0.8	0.36
3.შებოლილი ხორცი (1 კგ)	6.64	6	4.55
4.კარტოფილი (1 კგ)	1.24	0.8	0.45
5.ვაშლი (1 კგ)	1.80	1.5	0.68
7.ყავა (250 გრ)	1.84	1.2	0.77
8.ლუდი (0.51 ლ.)	2.20	0.4	0.58
9.არაყი (0.51 ლ)	14.63	15	3.86
10.სიგარეტი	6.52	2.1	1.27
11.სარეცხის ფხვნილი	5.85	3.5	1.34
12.კბილის პასტა	1.78	2	1.36
13.კომპაქტდისკი ჩანაწერით	11.73	18	7.95
14.გაზეთი	2	1	0.65
15.ავტომატური სარეცხის მანქანა	380	400	350
16.ტელევიზორი	250	300	280
17.ფეხსაცმელი	60	40	28
18.პერანგი	35	20	18.5
18.ბენზინი 95 (1 ლ)	1.10	0.8	0.77

თავი 15. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის დახასიათება და მათი დაძლევის გზები საქართველოში

დასასრულს, ერთგვარი შეჯამების სახით, ცხრილის ფორმით კიდევ ერთხელ გვინდა წარმოვადგინოთ ის ძირითადი ეკონომიკური მახასიათებლები, რომლებიც ბოლო წლებში საქართველოს ეკონომიკის განვითარებას დაახასიათებდა:

(ცხრილი №94

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის დახასიათება

მაჩვენებელი	1996წ	1997წ	1998წ	1999წ	2000წ	2001წ
შპ ერთ სულ მიხედვით აშშ დოლარი	662.3	777.2	787	611.1	662	694.4
ჩვეულებრივი შპ-ის ზრდა, %	11.2	10.6	2.9	3	19	4.5
ინფლაცია, %	13.5	7.6	10.7	10.9	4.6	3.4
ბიუჯეტის დეფიციტი შპ-თან მიმართებაში	-6.6	-6	-3.7	-4.5	-3.2	-2.7
საგარეო ვალი შპ-თან მიმართებაში, %	44.2	41.6	45	58.2	51.1	47.6
საგარეო ვალი ბიუჯეტის შემოსულებთან მიმართებაში, %	325.8	294.8	370.9	381.8	348.7	324.5
საგარეო ვალი ბილიან ექსპორტთან მიმართებაში, %	286.5	272.8	276	299.4	233.8	187.9
საგარეო ვალის მოშახრება ბილიან ექსპორტთან მიმართებაში, %	8.5	7.9	35.7	19.6	16.9	8.5
საგარეო ვალის მოშახრება ბილიან საგარეო ვალთან, %	3	2.9	12.9	6.5	7.2	4.5
მშენებარე ანგარიში შპ-თან მიმართებაში, %	-9.7	-13.9	-11.5	-6.9	-8.6	-6.6
საქონლო რესურსები იმპორტთან მიმართებაში, %	2.9	1.8	1.1	1.5	1.1	1.5
საქონლო რესურსების მიმართება საგარეო ვალის მოშახრებასთან, %	474.4	468.1	58.7	124.1	97.2	231.4
ქრისტიანული რელიგია, წინა ————— 70%	53.9	52.9	25	33.8	34.9	49.6
რისიკის კატეგორია	D	D	F	E	E	D
მუსლიმური რელიგია, წინა ————— 30%	50.0	50.0	50.0	50.0	50.0	50.0
ქრისტიანული რელიგია	52.7	52	32.5	38.6	39.4	49.7
რისიკის კატეგორია	D	D	E	E	E	D

ცხრილი №94 რამდენიმე სერიოზული დასკვნის გაკეთების საშუალებას იძლევა. ერთ-ერთი ეხება საგარეო ვალის შეფარდებას მშპ-თან. საფინანსო წრეებში მიღებულია, რომ საგარეო ვალის შეფარდება მშპ-თან 35%-ს გადასცილდა, ასეთ მდგომარეობა მოცემული ქვეყნისათვის კრიტიკულად ითვლება. ცხრილ №94-ში წარმოდგენილი მასალებიდან კი ჩანს, რომ საქართველოში აღნიშნული მაჩვენებელი კრიტიკულ ზღვარს დიდი ხანია, რაც გადასცილდა და ბოლო 4 წელია მშპ-ს 45%-ის ქვევით არ ჩამოდის.

ბოლო წლებში გარკვეულად გამოსწორდა მდგომარეობა საგარეო ვალის მიმართების სფეროში საექსპორტო შემოსავლებთან. კერძოდ, მიღებულია, რომ თუ საგარეო ვალი საექსპორტო შემოსავლებს 2-ჯერ და მეტად აღემატება, ასეთ დროს ქვეყანა უკვე სავაიად მძიმე მდგომარეობაში იმყოფება. ცხრილი №94-დან კი ჩანს, რომ თუმცა ბოლო წლებში საგარეო ვალი საექსპორტო შემოსავლებს 2-ჯერ და მეტჯერ აღემატებოდა, მაგრამ 2001 წელს მდგომარეობა ამ მხრივ შედარებით გაუმჯობესდა.

როდესაც ეროვნულ მეურნეობაზე ვსაუბრობთ, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში შეფერხებები მხოლოდ თავად ამ სფეროში წარმოშობილი სირთულეებით როდია გამოწვეული. იგი წარმოიშვება (ან არ წარმოიშვება, გააჩნია ქვეყანას), უფრო ადრე და უფრო წინა ეტაპზე. მაგალითად, სანაყის ეტაპზე, მაშინ, როდესაც ახალი სანარმოს დაფუძნება ხდება. იმაზე, თუ ხელისუფლების ორგანოები როგორ უწყობენ ხელს (ან პირიქით, აფერხებენ) ახალი სანარმოს დაფუძნებას, დიდადაა დამოკიდებული მისი შემდგომი საქმიანობა. ამ ბოლო დროს საქართველოში ამ მხრივ გარკვეული სამუშაოები შესრულდა. აღნიშნულის შედეგად მნიშვნელოვნად

გაიოლდა ახალი ფირმის რეგისტრაცია-ჩამოყალიბება. ეს კი არ შეიძლება დადებით გავლენას არ ახდენდეს ქართული (და არა მხოლოდ) ფირმების შემდგომ საქმიანობაზე.

მაგალითად, მსოფლიო ბანკმა ამ ბოლო დროს გამოაქვეყნა ანგარიში მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების თაობაზე. სხვათაშორის მასში ამა თუ იმ ქვეყნის ბიზნეს-გარემო შეფასებულია ისეთი მაჩვენებლების მიხედვით, როგორებიცაა ბიზნესის დაწყების პროცედურა, მუშა-მოსამსახურეთა მუშაობის დაწყების (დაქირავების) და მათი განთავისუფლების კონტრაქტების აღსრულება, კრედიტის აღება და ბიზნესის ლიკვიდაცია.

ანგარიშის თანახმად, 145 ქვეყნიდან, ხუთი სახელმწიფო: ლიტვა, სლოვაკეთი, ლატვია, ჩეხეთის რესპუბლიკა და ესტონეთი მოხვდნენ გამარტივებული ბიზნესის წარმოების გარემოს მქონე ქვეყანათა პირველ მეოთხედში. საქართველომ მეორე მეოთხედში დაიკავა ადგილი. ბელორუსი, უკრაინა, რუმინეთი და უზბეკეთი კი რეგიონის აუტსაიდერებად დასახელდნენ.

ანგარიშის მიხედვით, ბიზნესის დასაწყებად საჭირო დროის თვალსაზრისით საქართველოს გააჩნია გარკვეული უპირატესობები სხვა ქვეყნებთან მიმართებაში. ევროკავშირში გაერთიანებულ თითქმის ყველა წევრთან შედარებით, საქართველოში ყველაზე მცირე დროა საჭირო ბიზნესის დასარეგისტრირებლად, თუმცა აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ბიზნესის დასაწყები ხარჯები საქართველოში საკმაოდ მაღალია და თითქმის ორჯერ აღემატება სომხეთსა და რუსეთში ანალოგიურ მოსაკრებლებს.

საქართველოში ბიზნესს ართულებს და აძვირებს ასევე მისი განხორციელების დროს ათასგვარი მაკონტროლებელი ორგანოს წარმომადგენელთა ხშირი სტუმრობები და მათი თავიდან მოსაშორებლად გაღებული ხარჯები.

ცხრილი № 95

ახალი სანარმოს დაფუძნების სირთულეები

ქვეყანა	საჭირო დოკ. რაოდენ.	მოცდის ვადები (დღე)	ბარჯი (პროცენტი ქვეყნის მშპ-დან ერთ ხელზე)
საშუალოდ 75 ქვეყ.	10 2	10 2	0 34
პოლონეთი	10	10	0 28
საქართველო	9	9	0.28

ეკონომიკის მიზნობრივსა და ეფექტურ საქმიანობაზე უდიდეს გავლენას ახდენს ისიც, თუ რამდენად არის დამოკიდებული ქვეყანაში ცალკეულ კორუფციულ ჯგუფებზე ხელისუფლების შტოები. ქვემოთ მოტანილი ცხრილი №95 სწორედ ამის შესახებ უქმნის მკითხველს გარკვეულ წარმოდგენას. კერძოდ, ცხრილიდან ჩანს, რომ ჩვენს ქვეყანაში ჯერ კიდევ ბევრი რამაა გასაკეთებელი, რათა ხელისუფლების უმაღლესმა ორგანოებმა ცალკეული „ლობების“, ხშირ შემთხვევაში მავნე გავლენა, აიცილონ თავიდან.

ცხრილი №96

„სახელმწიფოს დამორჩილება“ (მოსყიდვა) და ადმინისტრაციული კორუფცია*

	საპარლამენტო	პრეზ.	ცენტრ.	ხს. საკ.	სამოქალაქო	„დამოუკიდებელ ინტელისტი“	ქრთამი. ჩვეური პრიცეტი კომ. შესახ.
სულარეო	28	26	28	28	19	28	2.1
უნაწი	12	7	8	5	5	7	1.7
საქართველო	29	24	32	18	20	24	4.3
დასვლა	40	40	8	21	26	30	1.4
ლატვია	15	7	9	11	14	11	2.8
პოლონეთი	13	10	8	12	18	12	1.6
რუმინეთი	22	20	26	14	17	21	3.2
სლოვაკეთი	20	12	37	20	23	24	2.5
სლოვენია	8	5	4	6	6	7	1.4
ჩეხეთი	18	11	12	9	9	11	2.3
ესტონეთი	14	7	8	8	8	19	1.6
სერბეთი	24	21	25	18	20	21	3.0

* ნიგნიდან „გავლენიანი ჯგუფები და კორუფცია“, რომან გოცირიძე და ოთარ კანდელაკი, თბ. 2001

ამ ასპექტში საინტერესოა ვნახოთ, თუ ზოგიერთი საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ როგორ არის შეფასებული კორუფციის დონე სხვადასხვა ქვეყანაში. მაგალითად, Transparency International-ის ირკვევა, რომ მის მიხედვით 2003 წელს პირველ ადგილზე იყო ფინეთი, რომელმაც 10 ბალიანი სკალის მიხედვით 9.7 ბალი მიიღო. შემდეგ, 3-ე ადგილზე მოდიოდა დანია – 9.5 ბალით, 6-ზე შვედეთი – 9.3 ბალით, ჰოლანდია , 9-ზე – 8.9 ბალით, 11 ადგილზე ლუქსემბურგი და დიდი ბრიტანეთი - 8.7 ბალით. ამ რეიტინგით შემდეგი ადგილები ასე განაწილდა: ავსტრია – 14 ადგილი, გერმანია - 16-ე, ბელგია - 17-ე, ირლანდია 18-ე, საფრანგეთი და ესპანეთი - 23-ე, პორტუგალია - 25-ე, სლოვენია - 29-ე, ესტონეთი - 33-ე, იტალია - 35-ე, საბერძნეთი - 50-ე, ჩეხეთი - 54-ე, ლატვია - 57-ე, სლოვაკეთი - 59-ე და პოლონეთი - 3.6 ბალით 64-ე ადგილი.

როგორც ჩანს, კორუფციისადმი დამოკიდებულება სხვადასხვა ქვეყანაში სრულიად განსხვავებულია. ალბათ, გარკვეულწილად აქაც უნდა ვეძებოთ ამ მძიმე სენისაგან განკურნების სირთულები. მაგალითად კითხვაზე, თუ შეატყობინებდით პოლიციას კორუფციული გარიგებების მონმე რომ გამხდარიყავით, გამოკითხულ სლოვენთა 22 პროცენტმა უპასუხა დადებითად. იგივე მაჩვენებელი ავსტრიასა და ხორვატიაში შეადგენდა 20-ს, ჩეხეთსა და რუმინეთში 18-ს, უნგრეთსა და ბულგარეთში 17-ს, ესტონეთში 16-ს, ლიტვასა და პოლონეთში 15-ს, სერბია-ჩერნოგოვინაში 14-ს, სლოვაკეთში 11-ს, რუსეთში 10-ს და უკრაინაში 4-ს.

ცხადია კორუფცია, მაღალი გადასახადები, დაუხვეწავი საკანონმდებლო ბაზა და ა. შ. აიძულებს სანარმოებს ჩრდილში გადავიდნენ და სახელმწიფოს დაუმალონ შემოსავლები. შედეგად კორუფციულ ქვეყნებში იზრდება ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბები, რომელიც განსაკუთრებით გარდამავალი ეკონომიკის და ევროკავშირში

ახლადშესულ ქვეყნებში ისედაც მაღალია. კერძოდ, რუსეთში იგი შეადგენს 46%, პოლონეთში— 27.6%, უნგრეთში 25%, ჩეხეთსა და სლოვაკეთში 19%. ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბები შედარებით დაბალია ევროკავშირის „ძველ“ ქვეყნებში. კერძოდ, გერმანიაში იგი შეადგენს 16.3%, საფრანგეთში—15%, დიდ ბრიტანეთში—12.6%-ს. ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბები კიდევ უფრო დაბალია განვითარებულ სამრეწველო ქვეყნებში—იაპონიაში იგი შეადგენს 11.3%-ს, ხოლო აშშ-ში 8.8 პროცენტს.

ალბათ ჩვენი მსჯელობა სრულყოფილი არ იქნება, თუ კიდევ ერთი საკითხზე არ გავამახვილებთ ყურადღებას. ეს არის ახალი წევრი ქვეყნების რეიტინგი ადამიანისუფლი პოტენციალის განვითარების ინდექსის მიხედვით 2002 წლისათვის, რომლის მიხედვით მსოფლიოში ახალი წევრი ქვეყნებიდან ყველაზე მაღალ ადგილს იკავებს სლოვენია—29, მალტა—30, ჩეხეთი—33, უნგრეთი—35, სლოვაკეთი—36, პოლონეთი—37, ესტონეთი—42, ლიტვა—49, ლატვია—59. მასში ბულგარეთი—62, ხოლო რუმინეთი—63 ადგილზეა. რაც შეეხება საქართველოს, ამ მაჩვენებლის მიხედვით იგი 81-ე ადგილზეა.

15.1 ახალ საუკუნეს საქართველო დემოპოპულიზაციით შეხვდა

საქართველოში დემოგრაფიულ, ეკონომიკურ თუ სხვა სახის პრობლემებს ჩვენი ხელისუფლება გარდამავალი პერიოდის სიძნელეებით, რეფორმების თანმხლები სირთულეებით და ა.შ. ათასგვარი მიზეზებით ხსნის. ამდენად, უაღრესად საინტერესოა გავეცნოთ, თუ ანალოგიურ მდგომარეობაში აღმოჩენილი ჩვენი უშუალო მეზობელი ქვეყნები რა სირთულეებს აწყდებიან და როგორ ართმევენ ისინი მათ თავს.

საქართველოს მოსახლეობა ხუთმილიონიან ზღვარს 1979 წელს გადასცილდა, როდესაც ქვეყნის მოსახლეობამ 5014,8 ათასი კაცი შეადგენდა. 2001 წლისათვის ეს მაჩვენებელი ოფიციალურად 4945,3 ათასი კაცს შეადგენს (მრავალი ექსპერტის შეფასებით ეს მაჩვენებელი კიდევ უფრო დაბალია), ანუ 1979 წელთან შედარებით შემცირებულია 69,5 ათასი ადამიანით. რაც შეეხება 1998-2001 წლებს, ამ პერიოდში საქართველოს მოსახლეობა შემცირებულია 3,1%-ით. და ეს ხდება იმ დროს, როდესაც ჩვენი მეზობელი სომხეთისა და აზერბაიჯანის მოსახლეობა ამავე პერიოდში იზრდებოდა; კერძოდ, სომხეთის მოსახლეობა გაიზარდა 0,5%-ით, ხოლო აზერბაიჯანის – 2,4%-ით. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ თითქმის მთელი XX საუკუნე, ვიდრე 1959 წლამდე, საქართველოს მოსახლეობა გაცილებით მეტი იყო, ვიდრე აზერბაიჯანის, მით უმეტეს, სომხეთის. კერძოდ, 1913 წელს საქართველოს მოსახლეობა შეადგენდა 2600 ათას კაცს, აზერბაიჯანის 2339 ათასს; ამგვარი სიტუაცია გაგრძელდა 1959 წლამდე, როდესაც პირველად გადააჭარბა აზერბაიჯანის მოსახლეობამ საქართველოსას. კერძოდ, ამ წლის აღწერით ირკვევა, რომ აზერბაიჯანის მოსახლეობა იყო 3698 ათასი, ხოლო საქართველოსი – 4044 ათასი.

აღსანიშნავია, რომ ასეთ სიტუაციაში საქართველოს მოსახლეობის ბუნებრივი მატების მაჩვენებელი მკვეთრად ჩამორჩება მეზობელი ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებელს. მაგალითად, თუ 2001 წელს სომხეთში მოსახლეობამ მოიმატა 8,1 – ათასით, აზერბაიჯანში – 65,1 -ით, საქართველოში ეს ზრდა მხოლოდ 1,1 ათასის ტოლი იყო. უფრო მეტიც: იმ დროს, როდესაც 2001 წელს ყოველ ათას კაცზე გაანგარიშებით ბუნებრივი მატება სომხეთში შეადგენდა 2.1-ს, აზერბაიჯანში – 8,1-ს, საქართველოში იგი 0,2 -ის ტოლი იყო (ექსპერტები ამ ციფრსაც ეჭვის თვალით უყურებენ და მიაჩნიათ, რომ

იგი ხელოვნურად არის გაზრდილი). იგივე მაჩვენებელი 2000 წელს უარყოფითი ნიშნით ხასიათდებოდა, ანუ პირველად XX საუკუნეში მოხდა ის, რომ ქვეყნის მოსახლეობის ბუნებრივი მატება გაზრდის ნაცვლად - შემცირდა და კლება - 0,2-ს შეადგენდა. როგორც ჩანს, ახალ ათასწლეულს საქართველო დემოპულაციით შეხვდა.

შესაბამისი მაჩვენებლების ანალიზით ირკვევა, რომ მოსახლეობის დაბერების მაჩვენებელი უფრო გამოხატულია საქართველოში, ვიდრე სომხეთსა თუ აზერბაიჯანში. მაგალითად, 2001 წელს 55-59 წლის ასაკის მოსახლეობა სომხეთში შეადგენდა 2,6%-ს, აზერბაიჯანში - 1,8%-ს, საქართველოში - 4,5%-ს; 60-64 წლის ასაკის მოსახლეობა სომხეთში შეადგენდა 4,5%-ს, აზერბაიჯანში - 3,5%-ს, საქართველოში - 5,7%-ს. 65-სა და უფრო მაღალ ასაკის მიხედვით მდგომარეობა საქართველოში კიდევ უფრო დამძიმებულია. ამ ასაკის მოსახლეობა სომხეთში შეადგენს 9,2%-ს, აზერბაიჯანში - 5,9%-ს, საქართველოში - 13,6%-ს, სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვით, საქართველოში, განსხვავებით სომხეთისა და აზერბაიჯანისაგან, ეს მაჩვენებელი გადასცდა იმ ზღვარს, რაც დემოგრაფიულ მეცნიერებაში კრიტიკულად არის მიჩნეული. კერძოდ, დემოგრაფები მიიჩნევენ, რომ თუ აღნიშნული მაჩვენებელი 12%-ს გადასცდება, ეს დემოგრაფიული ასპექტით საზოგადოების კრიზისულ მდგომარეობაზე მეტყველებს.

ცალკე გვინდა გამოვყოთ მოსახლეობის ზრდის მაჩვენებელი ისეთ ასაკში, როგორიც არის 25-45 წლები. ამ ასაკთან დაკავშირებით განსაკუთრებით იმიტომ ვლაპარაკობთ, რომ გვახსენდება ერთი ადგილი საქართველოს პირველი პრეზიდენტის, ნოე ჟორდანიას წიგნიდან „წიგნი ოჯახში საკითხავი“.* კერძოდ, ამ წიგნი ჟორდანიას, წერს: „საზოგადოების ბურჯი, მისი მატარებელი და შემოქმედი არის ერთი ასაკი - 25-დან 45

*გამომცემლობა „მერანი“, თბილისი 1989 წელი

წლამდე. წინა პერიოდი მოსამზადებელია, შემდეგი პერიოდები კრიტიკული და მოხუცების ზედნაშენია. შემქმნელი პერიოდი შეიძლება გავაფართოოთ ცხელ ქვეყნებში – ვიანგარიშით 20 წლიდან, ხოლო ცივ ქვეყნებში ავიყვანოთ 50-მდე, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში, ის საზოგადოება თუ ერი, რომელიც ამ ასაკს უვლის და იყენებს ანუობილად, არ დაილუპება. ის არის ცხოვრების ძალ-ღონე, მისი მუსკულები, მისი სისხლი და ხორცი, მისი ენერგია და ბრძოლის ღერძი” (გვ. 77).

როგორც შესაბამისი სტატისტიკური მასალებიდან ჩანს, ამ მაჩვენებლით საქართველო სერიოზულად ჩამორჩება აზერბაიჯანს და ოდნავ უსწრებს სომხეთს.

საქართველოში მძიმე მდგომარეობა ფიქსირდება ასევე სიკვდილიანობის მაჩვენებლის მიხედვითაც. კერძოდ, თუ 2000 წლისათვის ყოველ ათას კაცზე სომხეთში გარდაცვლილია 6,6 მამაკაცი, აზერბაიჯანში - 6,3, საქართველოში ეს მაჩვენებელი 8,5-ს შეადგენს. საქართველოში მამაკაცთა სიკვდილიანობა განსაკუთრებით მაღალია ისეთ ასაკში, როდესაც ადამიანს განსაკუთრებით დიდი სარგებლობის მოტანა შეუძლია საზოგადოებისათვის. კერძოდ, 35-39 წლის ასაკში საქართველოში გარდაცვლილთა რიცხვი ყოველ ათას კაცზე შეადგენს 2,8, მაშინ, როდესაც სომხეთში ეს მაჩვენებელი 2-ს, ხოლო აზერბაიჯანში - 2,7 იყო. ანალოგიური მდგომარეობაა 40-44 ასაკის მამაკაცთა შორისაც. კერძოდ, ამ ასაკის მამაკაცებისათვის სიკვდილიანობის მაჩვენებელი სომხეთში შეადგენს 3-ს, აზერბაიჯანში 4-ს, ხოლო საქართველოში – 6,2-ს.

იგივე შეიძლება ითქვას სიკვდილიანობაზე ქალთა შორისაც. კერძოდ, ამ წელს სომხეთში ყოველ ათას მცხოვრებზე მოდიოდა 6, აზერბაიჯანში – 5,5 ხოლო საქართველოში – 6,2 გარდაცვლილი ქალი.

*იხ., სტატისტიკური ენციკლოპედია იუენო-კავკასიის სტრან, 2002 წელი, გვ. 15

15.2 საქმე მხოლოდ დემოგრაფიაში როდია

აღსანიშნავია, რომ ამგვარი არასახარბიელო სიტუაცია საქართველოში მეზობელ ქვეყნებთან შედარებით ფიქსირდება არა მხოლოდ დემოგრაფიულ სფეროში. მაგალითად, თუ მშპ 1998-2001 წლებში სომხეთში გაიზარდა 12 პროცენტით, აზერბაიჯანში – 28,6%-ით, საქართველოში ადგილი ჰქონდა მის კლებას. კლების მაჩვენებელმა ამ პერიოდში 12,8 პროცენტი შეადგინა. კერძოდ, 2001 წელს სომხეთმა აწარმოა 2117 ათასი აშშ დოლარის ეკვივალენტის პროდუქცია, აზერბაიჯანმა – 5717 ათასი დოლარის, საქართველომ – 3159 ათასის, მაშინ, როდესაც იგივე მაჩვენებლები 1998 წელს შესაბამისად შეადგენდა სომხეთში 1899 მლნ დოლარს, აზერბაიჯანში 4181 მლნ-ს, საქართველოში – 4919 მლნ-ს. იგივე ითქმის მშპ-ის წარმოების მაჩვენებელზე ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით. კერძოდ, თუ 1998 წლისთვის ეს მაჩვენებელი სომხეთში შეადგენდა 499 დოლარს და 2001 წლისათვის გაიზარდა 557-მდე, აზერბაიჯანში შესაბამისად 571-ს და 715-ს, საქართველოში იგი 787-დან 682-მდე შემცირდა.

ამ ქვეყნებთან შედარებით ზრდის დაბალი ტემპები დაფიქსირდა საქართველოს ეროვნული მეურნეობის ისეთი მთავარი დარგების მიხედვით, როგორიც არის მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა. კერძოდ, თუ 2001 წელს სომხეთში სამრეწველო პროდუქცია გაიზარდა 9,6 პროცენტით, აზერბაიჯანში 9,9 პროცენტით, საქართველოში ეს ზრდა მხოლოდ 4,5%-ს შეადგენდა. რაც შეეხება სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ზრდას, იგი სომხეთსა და აზერბაიჯანში შეადგენდა 11-11 პროცენტს, ხოლო საქართველოში – 8 პროცენტს. აღსანიშნავია ისიც, რომ თუ სომხეთსა და აზერბაიჯანში 2001 წელს წინა წელთან შედარებით სამრეწველო პროდუქცია

გაიზარდა 3,8 პროცენტით, აზერბაიჯანში 5,1 პროცენტით, საქართველოში ეს მაჩვენებელი შემცირდა 2,4%-ით.

ცხადია, ასეთ პირობებში ყველაფერი უნდა კეთდებოდეს იმისათვის, რომ ქვეყანაში გამოცოცხლდეს ეკონომიკური ცხოვრება, ანუ იზრდებოდეს ინვესტიციები, მატულობდეს ძირითადი ფონდები და ა. შ. სამწუხაროდ, საქართველოში, განსხვავებით სომხეთისა და აზერბაიჯანისაგან, ასე როდი ხდება. კერძოდ, 1998-2001 წლებში ჩვენს ქვეყანაში ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში 367,7 მლნ დოლარიდან 174,8 მლნ დოლარამდე შემცირდა, მაშინ, როდესაც სომხეთში იგი 150,2 მილიონიდან 192,3 მლნ დოლარამდე გაიზარდა. მსგავსი რამის თქმა შეიძლება უცხოური ინვესტიციების შესახებაც. მაგალითად, თუ უცხოური ინვესტიციები 1998-2001 წლებში სომხეთში გაიზარდა 41,4 მილიონიდან 49,5 მილიონ დოლარამდე, საქართველოში უცხოური ინვესტიციები ამავე პერიოდში შემცირდა 288 მლნ დოლარიდან 61,8 მლნ დოლარამდე.

ასეთივე სიტუაციას ჰქონდა ადგილი ძირითადი ფონდების მოქმედებაში შეყვანის სფეროშიც. კერძოდ, თუ ეს მაჩვენებელი 1998-2001 წლებში სომხეთში 122,2 მლნ-დან გაიზარდა 136,9 მლნ-მდე, აზერბაიჯანში – 459,9 მლნ-დან 695,4 მლნ-მდე, საქართველოში იგი თითქმის იგივე დონეზე დარჩა, ანუ 1998 წელს მოქმედებაში შეყვანილი ძირითადი ფონდების ღირებულება შეადგენდა 106,9 მლნ დოლარს, ხოლო 2001 წელს – 110 მლნ-ს.

ცხადია, მწარმოებლური და ეფექტური შრომა სომხეთსა და აზერბაიჯანს თავის მოქალაქეებისათვის მაღალი ხელფასებისა და პენსიების მიცემის საშუალებას აძლევს. მაგალითად, 2000 წელს ერთი მუშაკის შრომის ანაზღაურება სომხეთში შეადგენდა \$42,1, აზერბაიჯანში – \$49,5-ს, ხოლო საქართველოში – \$36,6-ს.

ანალოგიურ მდგომარეობას აქვს ადგილი პენსიების მხრივაც. კერძოდ, 2001 წელს საშუალო პენსია სომხეთში

შეადგენდა \$8,2, აზერბაიჯანში—\$16,1, ხოლო საქართველოში—\$7,1.

დასასრულს უნდა აღინიშნოს შემდეგი:

2000 წელს სომხეთში საშუალო საარსებო მინიმუმი თვეში შეადგენდა 22,3 დოლარს, ფულადი შემოსავალი ერთ სულზე 19,5 დოლარს, ანუ ფულადი შემოსავალი ადამიანის აუცილებელ სასიცოცხლო მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებდა 87%-ით.

აზერბაიჯანში ფულადი შემოსავალი აღემატებოდა კიდევ ადამიანის აუცილებელ სასიცოცხლო მინიმუმის შენარჩუნებისათვის აუცილებელ ფინანსურ სახსრებს;

რაც შეეხება საქართველოს, აქ ადამიანის ფულადი შემოსავალი მის აუცილებელ სასიცოცხლო მინიმუმს მხოლოდ 31,2%-ით აკმაყოფილებდა.

თავი 17. უმთავრესი ინსტიტუციონალური
(არააპონომიკური) მიზნები, რომელთა
გამოც ფერხდება გარდამავალი ეკონომიკის
ქვეყნების განვითარება

17.1. გლობალიზაცია, ალტერგლობალიზაცია და
გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები

„კულტურის მაღალ საფეხურზე ...
მეზობელი ხალხის ბედნიერება თუ
უბედურება, ისე აღითქმება,
როგორც საკუთარი.“

გოეთე, „საუბარი ეკერმანთან“.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების შესახებ საუბარი
არ იქნებოდა სრულყოფილი, თუ რამდენიმე სიტყვით
არ ვიტყოდით მათი განვითარების პერსპექტივებზე
გლობალიზაციის პირობებში.

გლობალიზაციის დეფინიცია, რომელიც მხოლოდ
ეკონომიკურ ასპექტებს იღებს მხედველობაში, სსფ-მ მოგვცა.
მისი ვერსიით, ესაა პროცესი, რომლის საშუალებითაც
ხდება ქვეყნებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების ზრდა
(ფულის, საქონლის, მომსახურების გადაცვლა,
ტექნოლოგიების გადადინება და სხვ.)

თავდაპირველად ორიოდ სიტყვა გვინდა ვთქვათ
იმის თაობაზე, რომ გლობალიზაცია ორლესული
მახვილივით არის: მისი გამოყენებით ქვეყანამ შეიძლება
სარგებელიც ნახოს და ზარალიც. გლობალიზაციაში
ჩართვა და მისი პირობების—ვაჭრობის ლიბერალიზაციის,

ფინანსური რესურსების თავისუფალი გადაადგილების, ინვესტიციების მოზიდვის, ტექნოლოგიების განვითარების - ქვეყნის სასარგებლოდ გამოყენება რომ შესაძლებელია, ეს უკვე ანტიგლობალიზტებსაც კარგად ესმით. სწორედ ამის გამოა, რომ უკვე აღარ იხმარება ოდესღაც ძალზე მრისხანე ტერმინი: ანტიგლობალიზაცია, დღეს იგი გაცილებით ტევადმა და მრავალისმეტყველმა დეფინიციამ - ალტერგლობალიზაციამ შეცვალა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ადრინდელი ხისტი მიდგომა ამ პროცესებისადმი შეიცვალა და ახლა მსოფლიო პროგრესული საზოგადოება უბრალოდ გლობალიზაციის წინააღმდეგი კი არაა, არამედ მის სახეცვლილებას მოითხოვს, ანუ ადრინდელი ტერმინით, გლობალიზაციისათვის ადამიანური სახის მიცემის მომხრეა.

გლობალიზაციის პირობებში პრობლემა არაა, მაგალითად, ამერიკული ფონდის "ვენჩურე კაპიტალ"-ის სახსრებით ჩეხეთში ფირმის გახსნა და შესაბამისად ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა, ისევე, როგორც ამ ფირმის მუშაკთა საპენსიო შენატანებით აკუმულირებული კაპიტალის დაბანდება მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში, რაიმე სახის ინვესტიციის განსახორციელებლად.

გლობალიზაციის პირობებში რთული არაა ასევე პროდუქციის გატანა ერთი ქვეყნიდან მეორეში. ამიტომ ხშირია შემთხვევები, როდესაც ახალი ქარხნები წარმოსდგება იმ ქვეყანაში, სადაც იაფია სამუშაო ძალა ანდა ისეთ ქვეყანაში, რომელსაც უდიდესი გასაღების ბაზარი გააჩნია.

გლობალიზაციის შესახებ საკმაოდ საინტერესო მოსაზრებები აქვს გამოთქმული წარმოშობით ინდოელ მეცნიერ-ეკონომისტს, ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორს (ზოგი დამკვირვებელი მას ნობელის პრემიასაც კი უწინასწარმეტყველებს) ჟაგდიშ ბხაგვატის. მისი წიგნი „გლობალიზაციის დასაცავად“ 2004 წელს

დაიბეჭდა. მეცნიერი მაგალითად, არ ეთანხმება ანტიგლობალისტებს იმაში, თითქოს ტექ-ები დიდ ზიანს აყენებდნენ იმ განვითარებადი ქვეყნის გარემოს, სადაც ფილიალებს აფუძნებენ. ეს მეცნიერს მითად მიაჩნია და ამბობს, რომ უმეტეს შემთხვევაში ტექ-ები პირიქით, ამ ქვეყნებში გარემოს დაცვის სტანდარტებს ამაღლებენ კიდევ.

მეცნიერი ასევე არ ეთანხმება ანტიგლობალისტებს იმაში, თითქოს ტექ-ები ეკონომიკურად ჩამორჩენილ ქვეყნებში ავითარებდნენ მოძველებულ ტექნოლოგიებზე დამყარებულ წარმოებას და მეტად დაბალ ხელფასებს უხდიდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას. მართალია ლაოსსა და კამბოჯაში ტექ-ებში დასაქმებული მუშები იღებენ გაცილებით დაბალ ხელფასს, ვიდრე ანალოგიური სამუშაოს შემსრულებლები განვითარებულ ქვეყნაში, მაგრამ ის მაინც უფრო მაღალია, ვიდრე ის ხელფასი, რასაც ადგილობრივი კომპანიები მათ გადაუხდიდნენ. ამიტომ, ასკვნის ბხაგვატი, როდესაც ვსაუბრობთ გლობალიზაციის დადებით თუ უარყოფით მხარეებზე, უნდა გვახსოვდეს, რომ ამ პროცესს უფრო მეტი დადებითი მოვლენა ახლავს, ვიდრე უარყოფითი.

ბოლო წლებში გლობალიზაციის სიკეთით განსაკუთრებით საგრძნობი სარგებლობა ნახეს ჩინეთმა და ინდოეთმა, რაც აისახა კიდევ როგორც მათი მშპ-ს ზრდის ტემპებში, ისე აქ ახალი ტექნოლოგიების დანერგვაში.

აღსანიშნავია ისიც, რომ დღეს გლობალურ ეკონომიკურ პროცესებში ზოგიერთი ყოფილი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანაც საკმაოდ აქტიურად არის ჩართული და როგორც ჩანს, ეს მათ ეკონომიკაზე სასარგებლოდ მოქმედებს. მაგალითად, ამ ბოლო დროს გამოქვეყნდა რეიტინგი იმის შესახებ, თუ 2002 წლისათვის რომელი ქვეყანა როგორ იყო მსოფლიოში მიმდინარე

გლობალურ პროცესებში ინტეგრირებული, ანუ როგორც იყო მისი ეკონომიკა გლობალიზირებული. ამ სიას სათავეში უდგანან ირლანდია და სინგაპური. აღსანიშნავია ისიც, რომ რეიტინგში 14 ადგილზე იმყოფება ჩეხეთი, 19-ზე სლოვენია, ხოლო 31 ადგილზე პოლონეთი. რეიტინგში კიდევ უფრო სოლიდურ ადგილებზე არიან წარმოდგენილი ევროკავშირის „ძველი“ ქვეყნები. კერძოდ, პოლანდია 4-ე ადგილზეა, ავსტრია—9-ზე, დანია—10-ზე, შვედეთი—11-ზე, დიდი ბრიტანეთი—12-ზე, საფრანგეთი—15-ზე, პორტუგალია—16-ზე, ნორვეგია—17-ზე, ხოლო გერმანია—18-ზე.

რეიტინგის ავტორები ყურადღებას მიაპყრობენ იმასაც, რომ ბოლო წლებში გლობალიზაციის მასშტაბები შემცირდა. ამაზე, ერთი მხრივ, იმოქმედა მსოფლიოში წარმოების ტემპების გარკვეულმა დაცემამ და მეორე მხრივ, ევროპასა და შეერთებულ შტატებს შორის გაჩაღებულმა სავაჭრო ომებმა. 2002 წელს ინვესტიციები მსოფლიოს მასშტაბით 20%-ით შემცირდა წინა წელთან შედარებით და 651 მლრდ დოლარი შეადგინა.

ამასთან, გლობალიზაცია მხოლოდ ეკონომიკა როდია. ყოველწლიურად იზრდება იმ სახის გლობალიზაცია, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანთა შორის კონტაქტებთან. მაგალითად, მხოლოდ 2002 წელს მათი რიცხვი, ვინც საზღვარგარეთ ტურისტულ მოგზაურობაში იყო წინა წელთან შედარებით გაიზარდა 22%-ით, ამავე პერიოდში საერთაშორისო სატელეფონო საუბრებმაც იმატა 15 მილიარდი წუთით, ხოლო მსოფლიოში ინტერნეტით მოსარგებლეთა რაოდენობა 130 მლნ ადამიანით გაიზარდა.

როგორც ექსპერტები აცხადებენ, გლობალიზაციის პირობებში და მის შედეგად იზრდება იმ დაწესებულებათა ცენტრალიზაცია, რომელთაც მთელი მსოფლიოს ბედზე შეუძლიათ გავლენის მოხდენა. მაგალითად, 500 ასეთი

საერთაშორისო კონცერნიდან 400-ზე მეტის სათაო ოფისი აშშ-ში, იაპონიასა და ევროპაშია. ცხადია, ეს გარკვეულად ეჭვს იწვევს მსოფლიო ეკონომიკაში თავისუფალი კონკურენციის არსებობის თაობაზე.

შექმნილ ვითარებაში საფუძველი აქვს დანარჩენი ქვეყნების, სადაც მსოფლიო მოსახლეობის ნახევარზე მეტი ისეთი ადამიანი ცხოვრობს და რომელთა დღიური შემოსავალი 2 დოლარზე ნაკლებია, პროტესტს, რომლებიც მოითხოვენ გლობალიზაციის სიკეთეთა მთელი მსოფლიოს სასარგებლოდ განაწილებას.

გლობალიზაციის სარგებლობის შესახებ ზევით ორიოდ სიტყვა უკვე ეთქვით. ამასთან, არც მის მიერ მოტანილ შესაძლო ზიანზე უნდა დავხუჭოთ თვალი. ამგვარი ზიანი კი მეტად ფართო ხასიათს იღებს მსოფლიო მასშტაბით. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ეკონომიკური კრიზისები, რომელთაც ადგილი არ ექნებოდათ, თუ არა თანამედროვე გლობალიზაცია. ამგვარი ეკონომიკური კრიზისის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითს კი 1997 წელს დაწყებული მსოფლიო საფინანსო კრიზისი წარმოადგენს. ამიტომ ცუდი არ იქნება, თუ ორიოდ სიტყვით გავიხსენებთ მის წარმოშობასა და მსვლელობას.

გლობალური მასშტაბის კრიზისის პირველმა ნიშნებმა ტაილანდში იჩინა თავი. ამ წელს სუბკულანტ-ფინანსისტთა გავლენით ამ ქვეყნის ცენტრალური ბანკი იძულებული შეიქმნა უარი ეთქვა ეროვნული ვალუტის — ბატის რეგულირებაზე. ამ ვალუტის დაცემას ინდონეზიის რუპიის, ფილიპინების პესოს და მალაიზიის რინგინგის გაუფასურება მოჰყვა. იმევე წლის სექტემბრისათვის ამ ვალუტების კურსი 30-40%-ით შემცირდა.

ოქტომბერში კრიზისი უკვე ჰონგკონგშიც გავრცელდა. მიუხედავად იმისა, რომ აქაურმა ვალუტამ სიმყარე გამოავლინა, დიდად დაზარალდა ამ ქალაქის საფონდო ბირჟა და უძრავი ქონების ბაზრები. და თუმცა

ჰონგკონგი მსოფლიო რუკაზე წერტილივით მოჩანს, აქ განვითარებულმა მოვლენებმა დიდი და მოულოდნელი გავლენა მოახდინა მთელს საფინანსო სამყაროზე. აქედან დაძრულმა დამანგრეველმა ტალღამ მრავალი საერთაშორისო ბირჟა და ბაზარი ისე შეატოვტმანა, რომ ზოგიერთ მათგანს დღემდე ვერ აღუდგენია ნონასწორობა. ჰონგკონგს სამხრეთ კორეის კრიზისი მოჰყვა. ამას კი თვალს ვერ მოუხუჭავდნენ მსოფლიო პოლიტიკოსები და ეკონომისტები. ცხადი გახდა, რომ კრიზისი უკვე მსოფლიო ხასიათს იღებდა. მართლაც მან მალე იაპონიაში გადაინაცვლა (ამ მოვლენას დამკვირვებლები „დომინოს ეფექტს“ დაარქმევენ). კრიზისის შედეგად იაპონია სერიოზულ პრობლემებში ჩაეფლო და მისმა ეკონომიკამ დაქვეითება დაიწყო.

თუნდაც რომ არ ყოფილიყო სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის აღნიშნული მოვლენები, რუსეთს მაინც ემუქრებოდა კრიზისი. ეს, უპირველეს ყოვლისა, განპირობებული იყო იმით, რომ ქვეყანაში ვერ შეძლეს საბიუჯეტო დეფიციტის შემცირება. 1992 წლიდან დაწყებული (ამ წელს იგი 21%-ს აღემატებოდა), მრავალი წლის მანძილზე მისი ბიუჯეტი დეფიციტური იყო და საკმაოდ სერიოზულად. კრიზისის დაწყების, ანუ 1997 წელს იგი 8%-ს შეადგენდა. თავდაპირველად მას ფულის ემისიით ფარავდნენ, რამაც ჰიპერინფლაცია გამოიწვია, შემდეგ შეცვალეს ეკონომიკური პოლიტიკა და სახაზინო ფასიანი ქაღალდები გამოუშვეს დიდი რაოდენობით, რომლის რეალიზაციაც მოხდა როგორც შიდა, ისე გარე ბაზარზე. ამ ქაღალდების რაოდენობა მალე ისე გაიზარდა, რომ 1997 წელს მისი ღირებულება 15%-ით აღემატებოდა მშპ-ს. მდგომარეობას კიდევ უფრო ამძიმებდა ის, რომ მათი დიდი ნაწილი მოკლევადიანი იყო. ცხადია, ფასიანი ქაღალდების მოშასხურება ხარჯებთან იყო დაკავშირებული და ამ მიზნით წელიწადში გადიოდა ფედერალური ბიუჯეტის ნახევრამდე. 1998 წლის ბოლოს დადგა რუსეთის უმრავლესი ფასიანი ქაღალდის

ანაზღაურების ვადა, ამას კი ვერ გაუძლო ქვეყნის ეკონომიკამ. კორიენოს მთავრობამ შეიმუშავა ლონისძიებები კრიზისის დასაძლევად, რაც ითვალისწინებდა მტკიცე მონეტარული პოლიტიკის გატარებას, ზარალიანი სანარმოებისათვის სუბსიდიების მავნე პრაქტიკისათვის გადახედვას, ოლიგოპოლიებისა თუ მონოპოლიების დაშლას, მაგრამ იგი ოლიგარქების ინტერესებს შეეჯახა და დამარცხდა.

რუსული კრიზისი, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატა რუბლის კურსის დაცემაში, ფასების მკვეთრ ზრდაში, იმპორტული საქონლის მოცულობების შემცირებაში და ა. შ.

რუსეთის შემდეგ, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის, აღნიშნული კრიზისი ყველაზე მეტად შეეხო უკრაინას. ეს განსაკუთრებით გამოვლინდა გრივნის გაუფასურებაში. თუ 1998 წლის აგვისტოს ბოლოს 1 დოლარი ღირდა 2.22 გრივნა, ერთი თვის შემდეგ დოლარის ფასი 3.25 გრივნამდე გაიზარდა, ანუ ეროვნული ვალუტა გაუფასურდა 30%-ით. გადამცვლელმა პუნქტებმა შეწყვიტეს დოლარის გაყიდვა. დაიკეტა ბევრი მაღაზია, ბევრმაც ფასები დოლარებში გამოაცხადა.

ექსპერტების შეფასებით, უკრაინაში კრიზისი ძირითადად გამოიწვია დიდმა საშინაო თუ საგარეო ვალეებმა, მაღალმა საბიუჯეტო დეფიციტმა, უცხოური ინვესტიციების შემოსვლის დაბალიმა ტემპებმა და სხვ. ვალუტის გაუფასურებამ ძალზე უარყოფითად იმოქმედა ხელფასებსა და პენსიებზე. თუ კრიზისამდე საბიუჯეტო სფეროში დასაქმებულის ხელფასი შეადგენდა 75 დოლარს, კრიზისის შემდეგ 50-ზე ნაკლები გახდა. ანალოგიური პროპორციით შემცირდა პენსიებიც.

რუსეთის კრიზისი მალე გადაედო ბალტიის ქვეყნებს, განსაკუთრებით მათი ეროვნული მეურნეობის იმ დარგებს, რომლებიც მჭიდროდ იყვნენ დავაპშირებული რუსეთთან და ასევე ბელორუსს.

საქართველოს აღნიშნული კრიზისი ნაკლებ შეეხო, თუმცა, რა თქმა უნდა, ჩვენს ეკონომიკაზე მან გარკვეული

კვალი დატოვა. მაგალითად, ლარის კურსი დოლართან მიმართებაში დაეცა 1.30-დან 1.39-მდე. ამან ცხადია, გავლენა მოახდინა ხელფასებისა და პენსიების რეალურ მსყიდველობითუნარიანობაზე და სხვ.

გარდა ეკონომიკური მხარისა, კრიზისის უარყოფითი გავლენა მოსახლეობაზე იმაშიც გამოიხატა, რომ ამ უკანასკნელს აღარ სჯერა ეკონომიკური თუ პოლიტიკური რეფორმების და თავს დამტყდარ უბედურებას მხოლოდ და მხოლოდ „დემოკრატებს“, „ახალ უკრაინელებს“, „ახალ რუსებს“ და ა. შ. აბრალებს.

გლობალიზაციაზე საუბრის დასასრულს უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი ექსპერტი მის წინააღმდეგ მიმართულ პროტესტებს არა იმ ქვეყნების მოსახლეობას, რომელთაც ანტიგლობალიზტთა განცხადებების თანახმად ზიანი ადგებათ ამ პროცესებისაგან, არამედ ძირითადად განვითარებული ქვეყნების პროფკავშირებს აბრალებს, რომლებიც პროვოცირებას უკეთებენ ამგვარ საპროტესტო გამოსვლებს. მათი აზრით, ამ უკანასკნელთ არ აწყობს ის ამბავი, რომ ტკე-ებს ხელენიფებათ ნებისმიერ დროს კაპიტალი გაიტანონ ისეთ ქვეყანაში, სადაც ხელფასები დაბალია და ამით ხელი შეუშალონ მათი ზრდისაკენ მიმართულ პროფკავშირების მოთხოვნების რეალიზაციას. ამერიკის (და არამხოლოდ ამ ქვეყნის) პროფკავშირის ამ სახის პოსტულატს მართლაც აქვს თავისი გამართლება. ეკონომიკური ისტორიიდან ცნობილია, რომ სამრეწველო რევოლუციამ სხვადასხვა ქვეყნის სახელფასო სფეროში თავისი სერიოზული კორექტივები შეიტანა. მაგალითად, იმავე აშშ-ში იგი 1870 წელს 136%-ით მაღალი იყო, ვიდრე ევროპის სამრეწველო ქვეყნებში, მაშინ, როდესაც პირველი მსოფლიო ომის წინ ეს განსხვავება თითქმის განახევრდა. ცხადია, საინფორმაციო ეპოქაში ამგვარი პროცესები კიდევ უფრო ინტენსიური გახდება.

ცხადია ისიც, რომ გლობალიზაცია ხელს შეუშლის

ასევე განვითარებულ ქვეყნებში ახალი სამუშაო ადგილების წარმოქმნასაც.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან კეთდება ერთი მნიშვნელოვანი დასკვნა: თანამედროვე პირობებში, როდესაც თითქმის ყველა ქვეყნის ეროვნული მეურნეობა გახსნილ ეკონომიკებს წარმოადგენს, როგორც კრიზისს, ასევე ეკონომიკურ აღმავლობას გლობალური ხასიათი აქვს და ერთ რომელიმე ქვეყანაში დანთებული კრიზისის ხანძარი მის მეზობელ ქვეყნებს და მისი საშუალებით მთელ მსოფლიოს გადასწვდება ხოლმე, ისევე, როგორც რომელიმე ქვეყანაში ეკონომიკური კონიუნქტურის გაუმჯობესების გავლენით უმჯობესდება მრავალი ქვეყნის სამეურნეო მდგომარეობა.

17.2 საქართველო ევროპულ სამეზობლო პოლიტიკაში

როგორც ცნობილია, ევროკავშირი მსოფლიოში და განსაკუთრებით ევროპაში მშვიდობისა და უსაფრთხოების შენარჩუნების მიზნით ახალი ინიციატივით გამოვიდა. კერძოდ, ამ უკანასკნელის თანახმად, 2003 წლის მარტში ევროკავშირის მეზობელი ქვეყნების ჯგუფი გაერთიანდა და ევროკავშირთან სრულიად სხვა ხასიათის პოლიტიკური და ეკონომიკური თანამშრომლობა დაიწყო. ეს ქვეყნებია: მოლდოვა, უკრაინა, რუსეთი, ალჟირი, ეგვიპტე, ისრაელი, იორდანია, ლიბანი, ლიბია, მაროკო, სირია, ტუნისი, საქართველო, სომხეთი და აზერბაიჯანი. ამასთან, ევროკავშირი აცხადებს, რომ მომავალში, იმ შემთხვევაში, თუ ბელორუსი დემოკრატიულ პროცესებს გაატარებს, არ შეზღუდავს პიროვნების თავისუფლებას და ა. შ. ეს უკანასკნელიც აღნიშნულ ჯგუფში გაერთიანდება.

მანამდე კი საინტერესოა ვნახოთ, თუ რა ძირითადი მაჩვენებლებით ხასიათდება ამ ჯგუფში შემაჯავლი თითოეული ქვეყანა. აღნიშნულზე წარმოდგენას შეგვიქმნის ქვემოთ მოტანილი ცხრილი:

ევროკავშირთან სამეზოგლო ხელშეკრულებით
გაერთიანებული ქვეყნების ზოგიერთი ძირითადი
მაჩვენებელი* (2002 წელი)

	ბელარ.	მოლდ.	უკრაინა	რუსეთი	ალბანო	ვგუატა
მოსახლეობა (მლნ)	9.9	4.3	48.7	144.1	31.1	66.4
გეროგორია (კვ. კმ)	207.6	33.9	603.7	17075	2382	1002
მოლდოვი ეროვნ. პროდ.						
(მლრდ. აშშ დოლარი)	13.5	1.7	37.9	306.6	53.8	97.6
მოლდოვი ეროვნ. შეკ.						
(1 კვებ. აშშ დოლარი)	5500	1600	4800	8080	5530	3940
მშპ-ს ზრდა, %	4.7	7.2	4.8	4.7	4.1	3
წლიური ინფლაცია, %	42.6	5.2	0.8	15.7	1.4	2.7
კონსილ. ბიჯეტის დეფიციტი						
გრანტების გარეშე, % მშპ-ს მიმართ	0.4	-0.9	0.2	1.4	0.2	-7
მიმდინარე ანგარიშების ბალანსი,						
% მშპ-ს მიმართ	-2.6	-6.1	7.7	8.6	7.7	0
ევროკავშირთან ეაჭრობის						
მანუქტურებელი, მლნ ევრო	2372	666	9722	78193	22377	9586
ევროკავშირთან ეაჭრობის						
ხაღლი, მლნ ევრო	-646	137	1332	-17264	-6201	3097
პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები,						
მლნ აშშ დოლ.	453	117	693	51355	1100	647

	ისრაელი	თორღ	ლიბანი	ლიბია	მაროკო	სირია
მოსახლეობა (მლნ)	6.6	5.2	4.4	5.4	29.6	17
გეროგორია (კვ. კმ)	21.1	89.2	10.4	1760	446.6	185
მოლდოვი ეროვნ. პროდ.						
(მლრდ. აშშ დოლარი)	105.2	9.1	17.7	-	34.7	19.1
მოლდოვი ეროვნ. შეკ.						
(1 კვებ. აშშ დოლარი)	19000	4180	4600	-	3730	3470
მშპ-ს ზრდა, %	-0.8	4.9	1	-0.2	3.2	2.7
წლიური ინფლაცია, %	0.7	3.5	1.8	-9.8	2.8	3
კონსილ. ბიჯეტის დეფიციტი						
გრანტების გარეშე, % მშპ-ს მიმართ	-6.4	-10.2	-14	3.9	-4.5	-2.8
მიმდინარე ანგარიშების ბალანსი,						
% მშპ-ს მიმართ	-2.1	4.9	-15	-1.2	2.9	7
ევროკავშირთან ეაჭრობის						
მანუქტურებელი, მლნ ევრო	22002	2254	3162	12607	13992	6151
ევროკავშირთან ეაჭრობის						
ხაღლი, მლნ ევრო	4908	1665	2792	-6345	1402	-1959
პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები,						
მლნ აშშ დოლ.	1600	55.9	257	-	428	225

* წყარო: Communication from the commission, European Neighbourhood Policy, Strategy Paper, გვ. 31

	სირია	ტუნისი	საქარო.	სომხ.	აზერ.
მოსახლეობა (მლნ)	17	9.8	5.2	3.1	8.2
ტერიტორია (კვ. კმ)	185	163.6	69.7	29.8	86.6
მთლიანი ეროვნ. პროდ.					
(მლრდ. აშშ დოლარი)	19.1	19.5	3.4	2.4	5.8
მთლიანი ეროვნ. შემ.					
(1 კვადრ. აშშ დოლარი)	3470	6440	2270	3230	3010
მშპ-ს ზრდა, %	2.7	1.7	5.6	12.9	10.6
წლიური ინფლაცია, %	3	3.1	5.7	1.2	2.8
კონსოლ. ბიუჯეტის დეფიციტი.					
გრანტების გარეშე, % მშპ-ს მიმართ	-2.8	-3.5	-2	-0.5	-0.5
მიმდინარე ანგარიშების ბალანსი.					
% მშპ-ს მიმართ	7	-3.5	-6	-6.6	-13
ევროკავშირთან ვაჭრობის					
მაჩვენებელი, მლნ ევრო	6153	13629	500	401	1640
ევროკავშირთან ვაჭრობის					
საღლი, მლნ ევრო	-1959	1539	78	82	-633
მარღაპარი უცხოური ინვესტიციები.					
მლნ აშშ დოლ.	225	795	165	111	1400

როგორც ვხედავთ, ჯგუფში ფართობითა და მოსახლეობით ყველაზე დიდ ქვეყანას რუსეთი წარმოადგენს. ამასთან, მოსახლეობის რიცხოვნობით ყველაზე პატარაა სომხეთი, ხოლო ტერიტორიით - ლიბანი. ისეთი უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური მაჩვენებლის მიხედვით, როგორსაც ეროვნული პროდუქტი წარმოადგენს, პირველ ადგილზეა რუსეთი (\$306.6 მლრდ), შემდეგ მოდის ისრაელი (\$105.2 მლრდ) და ეგვიპტე (\$97.6 მლრდ). რაც შეეხება ამავე მაჩვენებელს ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით, მისი მიხედვით ერთპიროვნული ლიდერია ისრაელი, რომელსაც ყველა სხვა ქვეყანა ძლიერ ჩამორჩება, შემდეგ მოდის რუსეთი და ა. შ. სამწუხაროდ საქართველო ამ მაჩვენებლით ბოლოდან მეორე ადგილი უკავია და მას მხოლოდ მოლდოვა ჩამორჩება.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ ჯგუფში საქართველო საკმაოდ კარგად არის წარმოდგენილი მშპ-ს ზრდის წლიური ტემპების მიხედვით, რომელიც აქ შეადგენს 5.6%-ს. ეს უკანასკნელი აღნიშნული მაჩვენებლის

მიხედვით მხოლოდ სომხეთს, აზერბაიჯანს და მოლდოვას ჩამორჩება.

როგორც ცნობილია და ეს ჩვენ ზემოთაც გვაქვს აღნიშნული, ევროკავშირი თავის ნევრებს რამდენიმე მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელს მაკრად უსაზღვრავს და მათ დაცვას ავალდებულებს. ერთერთ ამგვარ მაჩვენებელს ინფლაცია წარმოადგენს. დადგენილია, რომ კავშირის წევრი ქვეყნისათვის, და ასევე იმ ქვეყნისათვის, რომელსაც მასი განევრიანება სურს, ინფლაციის მაჩვენებელი 3 პროცენტს არ უნდა აღემატებოდეს. როგორც ცხრილიდან ჩანს, ევროკავშირის მემობელი ქვეყნების ჯგუფში აღნიშნული მაჩვენებელი დაცულია რვა ქვეყანაში. რაც შეეხება საქართველოს, იგი წლიური ინფლაციის მაჩვენებლის მიხედვით თითქმის ყველა ქვეყანას ჩამორჩება, გარდა რუსეთისა და ბელორუსის.

ევროკავშირის მემობელი ქვეყნების ჯგუფში საქართველო მოკრძალებულ ადგილს იკავებს ევროკავშირთან ვაჭრობის მაჩვენებლის მიხედვით. კერძოდ, იგი ამ მაჩვენებლით მხოლოდ სომხეთს უსწრებს. კერძოდ, 2003 წელს ევროკავშირთან საქართველოს ვაჭრობის მაჩვენებელი მხოლოდ ნახევარ მილიარდ აშშ დოლარს შეადგენდა, მაშინ, როდესაც სხვა ქვეყნებს და მათ შორის საქართველოზე პატარა ქვეყნებსაც, ისეთებს, როგორიცაა ლიბანი ან მოლდოვა, აღნიშნული მაჩვენებელი გაცილებით მაღალი აქვთ.

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ჯგუფის ქვეყნებში საქართველო მოკრძალებულ ადგილს იკავებს ასევე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მიხედვითაც. აღნიშნული მაჩვენებლის მიხედვით იგი მხოლოდ სომხეთს, იორდანას და მოლდოვას უსწრებს.

17.3 რელიგია და ეკონომიკა, ესტონეთი - პროტესტანტული აღმსარებლობის ქვეყანა ლიდერობს

ახლა, როდესაც დავამთავრეთ წინამდებარე ნაშრომზე მუშაობა, შეიძლება ვთქვათ, რომ მთელი წინამდებარე ანალიზი

სხვა დასკვნებთან ერთად, ერთი ასეთი დასკვნის გაცემისკენაც გვიბიძგებს:

ყველა იმ ქვეყანას შორის, რომლებმაც უარყვეს სოციალისტური განვითარების გზა, კაპიტალისტურ მეურნეობას აშენებენ და რომლებიც ევროკავშირშიც გაერთიანდნენ, გარკვეული თვალსაზრისით ესტონეთი ლიდერობს.

ამიტომ, როდესაც იმ ფაქტორებზე ვფიქრობთ, რომლებმაც ესტონეთის ამგვარი ეკონომიკური აღმავლობა გამოიწვიეს, სხვა ფაქტორებთან ერთად და იქნებ მათზე უნინ, ჩვენს გონებაში რელიგიური ფაქტორი ამოტივტივდება ხოლმე. იქნებ მართლაც სწორედ იგი განაპირობებს, უნინარეს ყოვლისა, ამ ქვეყნის ამგვარ უჩვეულო დანინაულებას?!

სხვათაშორის, მრავალი მეცნიერის შეხედულებით, რელიგიურ აღმსარებლობას უდიდესი გავლენა აქვს საზოგადოების შრომის კულტურაზე, შრომის ორგანიზაციის ფორმაზე და როგორც ლოგიკური შედეგი, შრომის საბოლოო ეფექტიანობაზე. მათი აზრით, რელიგია საუკუნეების მანძილზე აყალიბებდა ადამიანში იმგვარ ჩვევებს, რასაც არ შეიძლება თავისი გავლენა არ მოეხდინა შრომისადმი მათ დამოკიდებულებაზე.

ამგვარ სწავლულთა შორის განსაკუთრებით გამოირჩევა გერმანელი მეცნიერი, ეკონომისტი და სოციოლოგი მაქს ვებერი. კერძოდ, აი, რას წერს იგი თხზულების, „პროტესტანტული ეთიკა და კაპიტალიზმის სული“ – ქვეთავში, რომელსაც სათაურად „აღმსარებლობა და სოციალურ ფენებად დაყოფა“ აქვს:

„სხვადასხვა აღმსარებლობის მქონე ადამიანებით დასახლებული ნებისმიერი ქვეყნის პროფესიული სტატისტიკის გაცნობისას აუცილებლად იპყრობს ჩვენს ყურადღებას ერთი მოვლენა, რომელიც არაერთხელ გამხდარა მსჯელობის საგანი გერმანიის კათოლიკურ

პრესასა და ლიტერატურაში და ასევე კათოლიკურ ყრილობებზე. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს პროტესტანტების უეჭველი უპირატესობა მენარმეთა და კაპიტალის ყველა მფლობელსა, და ასევე მაღალი კვალიფიკაციის მქონე მუშათა შორის, უპირველეს ყოვლისა კი, თანამედროვე სანარმოს ტექნიკურსა და კომერციულ პერსონალს შორის. ეს თავის გამოხატულებას პოულობს სტატისტიკურ მაჩვენებლებში არა მხოლოდ იქ, სადაც განსხვავება რელიგიურ აღმსარებლობაში ემთხვევა ეროვნულს და ამით, განსხვავებას კულტურული განვითარების დონეში. ეს თვალსაჩინოა ასევე, მაგალითად, აღმოსავლეთ გერმანიაში მისი გერმანული და პოლონური მოსახლეობით, და საერთოდ, თითქმის ყველგან..." და შემდეგ „ამ შემთხვევაში გარკვეულ აღმსარებლობისადმი მიკუთვნებულობა გამოდის არა როგორც ეკონომიკური მოვლენების მიზეზი, არამედ გარკვეულ დონემდე როგორც მისი შედეგი...". სხვა ადგილას მ. ვებერი შემდეგსა წერს: „ხელოსნობაში დასაქმებული კათოლიკეები უფრო მიდრეკილნი არიან დარჩენ ხელოსნებად მოცემული ხელობის შიგნით, მაშინ, როდესაც პროტესტანტების უდიდესი უმრავლესობა მიისწრაფის მრეწველობისაკენ, სადაც ისინი ავსებენ სანარმოს მოსამსახურეთა და კვალიფიციურ მუშათა რიგებს..."

კიდევ ერთი პასაჟი აღნიშნული ნაწარმოებიდან: „...კათოლიკეებისათვის დამახასიათებელი „გაუცხოება სამყაროსაგან“, მისი მაღალი იდეალების ასკეტურ ხასიათს მის მიმდევრებში უნდა გამოეწვია გულგრილობა მიწიერი სიკეთეთადმი..."

ვნწყვეტთ ამონარიდების მოტანას გამოჩენილი გერმანელი მეცნიერის გენიალური თხზულებებიდან და გვსურს დავარწმუნოთ მკითხველი, რომ მ. ვებერი, ალბათ, როგორც იშვიათი მეცნიერი, აშკარად ხედავს პირდაპირ

კავშირს ადამიანთა რელიგიურ აღმსარებლობასა და შრომისადმი მათ დამოკიდებულებას შორის.

კათოლიციზმსა და პროტესტანტიზმს შორის ზოგიერთ პრინციპულ განსხვავებულობაზე თავისი აზრი აქვს გამოთქვამული დიდ ფრანგ განმანათლებელს ჟან ჟაკ რუსსოს. კერძოდ, თავის „აღსარებაში“ იგი წერს: „პროტესტანტები, როგორც წესი, არიან გაცილებით განათლებულნი, ვიდრე კათოლიკები. ეს გასაგებიცაა. პირველთა განათლების სისტემა მოითხოვს განსჯას, ხოლო მეორეთა — დამორჩილებას“.

ამავე თემაზე, ანალოგიურ შეხედულებას სხვა მეცნიერებიც გამოთქვამენ. მათ შორის გვინდა გამოვყოთ მეცხრამეტე საუკუნის რუსი მეცნიერი, პოლიტოლოგი ალექსანდრე ტურგენევი (მწერალ ივან ტურგენევი არ აგვერიოს). წიგნში „პოლიტიკური პროზა“ (მოსკოვი, 1989 წელი, რუსულ ენაზე) იგი წერს: „რაც შეეხება პროტესტანტებსა და კათოლიკებს, თქმა არ უნდა, რომ პირველნი გაცილებით ჭკვიანნი და შრომისმოყვარენი არიან, ვიდრე მეორენი. მათმა თავისუფალმა აზროვნებამ, გათავისუფლებულმა ცრუმორწმუნეობისაგან, პროტესტანტები გაცილებით დაახლოვა განმანათლებლობას, რის შედეგადაც ისინი ახერხებენ სხვათა აღმოჩენებით სარგებლობას, მაშინ, როდესაც კათოლიკებს, ძველებურად უცოდინრად დარჩენის გამო, საშუალება არ ეძლევათ წარმატებებს მიაღწიონ განათლების სფეროში. კათოლიკებს საკმარისი დროც კი არა აქვთ, რათა ისინი ისეთივე შრომისმოყვარენი იყვნენ, როგორც პროტესტანტები. მათ მრავალი დღესასწაული აქვთ და ნაცვლად იმისა, რომ მინდორზე სამუშაოდ მიდიოდნენ, ეკლესიაში მიდიან. საკმარისია შეხედოთ მინდვრებს, რომლებიც დამუშავებულია პროტესტანტებისა და კათოლიკების მიერ და იგრძნობთ განსხვავებას“. შემდეგ ავტორი გამოთქვამს აზრს, რომლის ზუსტი ქართული შესატყვისი არ

მოგვეპოვება, ამიტომ იგი რუსულად მოგვაქვს: „ნო კატოლიკი სიდიატ უ ბოგა ზა პაზუშკოი“ და აგრძელებს: „გერმანიაში მთელი სამხრეთი მხარე კათოლიკებით არის დასახლებული, ჩრდილოეთი ძირითადად — პროტესტანტებით. მინის ბუნებრივი ნაყოფიერება პირველებს უმსუბუქებს შრომას. მათ ყველგან მშვენიერი მიწები შეხვდათ: იტალია, საფრანგეთი, ესპანეთი ანუ, უკეთესია თუ ვიტყვით, რომ თბილ ქვეყნებში, სადაც ტვინი ზარმაცია და არც თუ ისე მოქნილი, შემორჩა კათოლიციზმი; ჩრდილოეთმა და არა სამხრეთმა გერმანიამ წარმოშვა ლუთერი.* იქ და არა სამხრეთში ჰქონდა განსაკუთრებული წარმატება მის მოძღვრებას”.**

ცხადია, ამგვარი დამოკიდებულება არსებობს არა მხოლოდ პროტესტანტებსა და კათოლიკეებს, არამედ მსოფლიოში არსებულ ყველა სხვა ძირითად რელიგიებს შორის (ქრისტიანობის გარდა მაჰმადიანობაში, ბუდიზმში, ინდუიზმში, იუდაიზმში და სხვ.).

სამწუხაროდ, მართლმადიდებლური რელიგია ამ ასპექტით ჯერჯერობით კარგად არ არის გამოკვლეული და შესწავლილი. თუმცა საკითხის ამგვარად დაყენების მცდელობა უკვე იყო. მაგალითად, თანამედროვე მართლმადიდებლური მსოფლიოს პატრიარქმა ბართლომე პირველმა განაცხადა, რომ მართლმადიდებლებს სათანადოდ არა გვაქვს შესწავლილი საკითხები, რომლებითაც ვაჩვენებთ, პოლიტიკური ეკონომიკის რომელი მიმართულება მომდინარეობს ჩვენი ანთროპოლოგიიდან, ასკეტიზმიდან და ცხოვრებისეული ტრადიციებიდანო. უნდა ითქვას, რომ ეს არის პირველი შემთხვევა მართლმადიდებლური რელიგიის ისტორიაში, როდესაც მართლმადიდებლობა რელიგიური კონკურენციის

* მარტინ ლუთერი - უდიდესი გერმანელი რეფორმატორი, როგორც რელიგიური მოძღვრების, ისე გერმანული სალიტერატურო ენის. როგორც ამბობენ, თანამედროვე გერმანულ ენას ლუთერმა მისცა საწყისი ბიბლიის ლათინურიდან ახალგერმანულ ენაზე თარგმნით. ა. გ.

**იხ. დასახ. ნაშრომი, გვ. 130-131

სიტუაციაში თვითგანსაზღვრისა და საკუთარი მდგომარეობის გააზრების წინაშე დგას და იგი ამას აღიარებს.

ცხადია ისიც, რომ ამგვარი დამოკიდებულება რელიგიური აღმსარებლობასა და ეკონომიკურ წინსვლაზე იარსებებს გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს და მათ შორის, ევროკავშირში ახლადგანეწერიანებულ ქვეყნებს შორისაც, რამაც ჩვენ გადაგვანეწეტიანა ამ კუთხითაც შეგვცხედა ამ ქვეყნების განვითარების პრობლემისათვის.

17.3 განათლების მნიშვნელობა ჩამორჩენილი ქვეყნების ეკონომიკური წინსვლის პროცესში

შეიძლება ითქვას, რომ იშვიათად თუ რამეზეა ისე დამოკიდებული ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონე, როგორც ცოდნაზე. საუციალური ტერმინიც კი შემოვიდა ეკონომიკურ მეცნიერებაში "ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკა". ცოდნა კი მხოლოდ და მხოლოდ განათლებით მიიღება, რომლის საფუძველიც სკოლებში ან უფრო ადრე, - საბავშვო ბაგა-ბალებში იყრება. განათლების უდიდესი მნიშვნელობა ადრიდანვე ჰქონდათ შენიშნული ჩვენს წინაპრებს. მოდით, ამასთან დაკავშირებით დავით გურამიშვილი გავიხსენოთ და შემდეგ გადავიდეთ ჩვენს უმთავრეს სათქმელზე:

"ცოდნა თან დასდევს მცოდნელსა, რაზომსაც
დაიარების,

აქვს უხილავი საუნჯე, ხელი არ შეეკარების;
არც ცხადით, ძალით წაერთმის, არც მალვით
მოიპარების,

ჭკუვა უხმართ არს ბრიყვთათვის, ჭკვა ცოდნით
მოიხმარების".

შემთხვევითი როდია, რომ განვითარებული ქვეყნების გვერდით (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, კანადა, ფინეთი და ა.შ.)

აღნიშნული მაჩვენებლის მიხედვით, ბოლო დროს ხშირად მოიხსენიებენ აზიურ ვეფხეებსაც, რომელთაც მეოცე საუკუნის ოთხმოცოთხმოცდაათიან წლებში ძალიან მაღალ დონეზე აიყვანეს განათლების სისტემა.

თუ როგორი მდგომარეობაა განათლების მიხედვით მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში, წარმოდგენას შეგვიქმნის ცხრილი №98:

ცხრილი №98

ქვეყნების რეიტინგი განათლების დონის მიხედვით

	„სასკოლი სასაზღვი“ UNICEF*	PISA**	TIMSS-R***
1	სამსრეთი კორეა	იაპონია	სინგაპური
2	იაპონია	სამსრეთი კორეა	გაიეანი
3	ფინეთი	ფინეთი	სამსრეთი კორეა
4	კანადა	კანადა	იაპონია
5		ახალი ზელანდია	პონტკონცი
6	აესტრალია	აესტრალია	ბელგია
7	დიდი ბრიტანეთი	დიდი ბრიტანეთი	ნიდერლანდები
8	ირლანდია	ირლანდია	უნგრეთი
9	შვედეთი	აესტრია	აესტრალია
10	ჩეხეთის რესპუბლიკა	შვედეთი	სლოვაკეთი
11	საფრანგეთი	ბელგია	სლოვენია
12	შვეიცარია	საფრანგეთი	კანადა
13	ბელგია და ისლანდია	შვეიცარია	რუსეთი
14	უნგრეთი და სორეგია	ისლანდია	ჩეხეთის რესპუბლიკა
15	აშშ	სორეგია	ფინეთი
16	გერმანია და დანია	ჩეხეთი	ინგლისი
17	ესპანეთი	აშშ	ბულგარეთი
18	იტალია	დანია	აშშ
19	საბერძნეთი	ლიხტენშტეინი	ახალი ზელანდია
20	პორტუგალია	უნგრეთი	მალაიზია

* United Nation Children's Fund

** Programme for International Student Assessment

*** Third International Student Assessment

ცხრილიდან ჩანს, რომ რაც უფრო განვითარებულია ქვეყანა, მით უფრო დიდ ყურადღებას აქცევს იგი განათლებას და პირიქით, განათლებულ ქვეყანას აქვს საშუალება განავითაროს ეკონომიკა და ჰქონდეს იმის პოტენციალი, რომ ყურადღება მიაქციოს ამ სფეროს.

უნდა ითქვას, რომ მოწინავე ადამიანებს უძველესი დროიდანვე ყურადღების ცენტრში ჰქონდათ საზოგადოების აღზრდა, ახალგაზრდობის სწავლა-განათლება. მაგალითად, ჩვენამდე შემორჩენილ მეთერთმეტე საუკუნის მეორე ნახევრის ლიტერატურულ ძეგლში, „ყაბუს-ნამეში“, ავტორი ქეი-ქაუს იბნ-ისქანდერ იბნ ყაბუს იბნ-ვუშმაგირი შვილს ურჩევს:

„შვილო ჩემო! თუ ქონებით ღარიბი იქნები, ეცადე, გონებით მდიდარი იყო. გონება ქონებაზე უკეთესია. ჭკუით შეიძლება სიმდიდრე დააგროვო, სიმდიდრით კი ჭკუას ვერ შეიძენ. უჭკუო კაცი მალე გაღარიბდება, ჭკვიანის ქონებას კი ვერც ქურდი მოიტაცებს და ვერც წყალი და ცეცხლი გაანადგურებს. თუ ჭკუა მოგეძევება, განათლდი, რადგან გონება განათლების გარეშე იგივეა, რაც კაცი სამოსის გარეშე. ადამიანი სახის გარეშე და სხეული სულის გარეშე, ნათქვამია: განათლება გონების სახეა... ცოდნას დაენაფე და ენამჭევრობას მიეჩვიე, შენი ენა მხოლოდ მას უნდა ამბობდეს, რაც შენ გსურს. ნათქვამია: ვისაც ტკბილი ენა აქვს, მას კეთილისმსურველებიც ბევრი ჰყავსო... ხალხში ვინმესთვის ჭკუის სწავლება ღანძლვას უდრისო...”

ჩვენ ხშირად დავფიქრებულვართ იმაზე, თუ რა ბალალსა და მნიშვნელოვან გავლენად აღწევნ ებრაელი ერის შვილები საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ნებისმიერ დარგში. ეს მრავალი სხვა ერის წარმომადგენლის გულში ერთგვარ შურსაც კი იწვევს. მაგრამ როგორც ჩანს, ებრაელთა ამგვარი წარმატებები გასაკვირი სრულიადაც არ არის. ისინი ხომ

ისტორიულად, საუკუნეთა მანძილზე გამოირჩეოდნენ წიგნის სიყვარულით, თავიანთი სწრაფვით განათლებისადმი. აი, რას წერს ამის შესახებ ანტონ ჩეხოვი თავის ერთ-ერთ ნოველაში („Моя жизнь“): „იმ ქალაქის ბიბლიოთეკებში (სადაც ნაწარმოებში აღწერილი ამბავი ხდება. ა.გ.) მხოლოდ ებრაელი ახალგაზრდები დადიოდნენ“.

უფრო მეტიც: როგორც ქრ. ნელთ. აღრ. პირველი საუკუნის გამოჩენილი მოაზროვნეები, ფილოსოფოსი ფილონ ალექსანდრიელი და ისტორიკოსი იოსებ ფლავიუსი წერენ, მათი ებრაელი თანამედროვენი უკვე ბავშვობიდანვე ეზიარებოდნენ სწავლა-განათლებას. იუდეაში ჯერ კიდევ პირველი საუკუნიდან სინაგოგასთან სკოლები არსებობდა.

ვიყოთ ობიექტურები და ვთქვათ, რომ განათლების საქმე არცთუ ისე ურიგოდ იყო დაყენებული საბჭოთა კავშირში. აი, როგორ გადმოგვცემს ამის თაობაზე თავის შთაბეჭდილებებს ემიგრაციიდან ახლად დაბრუნებული გამოჩენილი რუსი მწერალი კუპრინი (იხ. მისი „Москва родная“): “მე მომხიბლა ასევე მთელი საბჭოთა ახალგაზრდობის განათლების მაღალმა დონემ. ვისაც არ უნდა შეეკითხო—ყველა სწავლობს, აკეთებენ კონსპექტებს, ჩანაწერებს, იღებენ ნიშნებს...”. ცხადია, ქვეყნისა და საზოგადოების ასეთი მიდგომა განათლებისადმი თავის ნაყოფს გამოიღებდა და ეს გარკვეულწილად ასეც მოხდა. ამბობენ, რომ თურმე, როდესაც 1961 წელს გაგარინის კოსმოსში გაფრენის შესახებ შეიტყო, ჯონ კენედის პირველი რეაქცია შემდეგი სიტყვებით გამოხატულა: „გაიმარჯვა საბჭოთა განათლების სისტემამ!”

ზევითაც ვთქვით და ახლაც ვიმეორებთ, რომ ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარების დონესა და განათლებას შორის უალრესად მჭიდრო ურთიერთდამოკიდებულება არსებობს. ცხადია, უწიგნურსა და გაუნათლებელ საზოგადოებას

გაუჭირდება ეკონომიკური წარმატებების მოპოვება, მაგრამ როგორც ექსპერტების კვლევებით დგინდება, მაღალი განათლების დონე მიღწეულია მხოლოდ ისეთ ქვეყანაში, სადაც ერთ სულ მოსახლეზე ინარმოება არანაკლებ \$ 20 000 ამერიკული დოლარის ტოლი მშპ. თუმცა, როგორც ჩანს, არც მხოლოდ განათლების მისაღწევად გაღებული ხარჯების დონე ყოფილა გადამწყვეტი. არანაკლები მნიშვნელობა აქვს იმასაც, თუ რა სახით გამოიყენება იგი. მაგალითად, საბერძნეთსა და სამხრეთ კორეაში ერთ მოსწავლეზე ბიუჯეტიდან თითქმის თანაბარი მოცულობის სახსრები გამოიყოფა, მაგრამ ეს უკანასკნელი განათლების სფეროს რეიტინგში პირველ სამეულში შედის, მაშინ, როდესაც საბერძნეთი ბოლო ადგილზეა ხოლმე. გამოდის, რომ გამოყოფილ ფინანსურ სახსრებთან ერთად არანაკლები მნიშვნელობა აქვს იმასაც, თუ როგორ, რა პრიორიტეტების მიხედვით იხარჯება ისინი.

მაგალითად, თუ დანყებითი სწავლა საქართველოში (სხვა ქვეყნებშიც, მაგალითად, რუსეთში) ოთხ წელიწადს გრძელდება, ირლანდიაში იგი გაცილებით მეტია და ექვს წელს შეადგენს. ცხადია, ესეცაა ერთ-ერთი მიზეზი ირლანდიის ეკონომიკური წარმატებებისა, სადაც ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით 28 ათას დოლარზე მეტი ინარმოება წელიწადში (ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი ევროკავშირში). ამასთან, არც ის უნდა დაგვაკინწყდეს, თუ როგორი მეცნიერებატევადი დარგები (კომპიუტერული, კავშირგაბმულობის და ა. შ.) ვითარდება აქ.

სამხრეთ კორეაში საინფორმაციო ტექნოლოგიების სასწავლო პროცესებში დანერგვის მიზნით, რომელიც 1998 წლის შემდეგ დაიწყო, ბიუჯეტიდან \$1,1 მლრდ დახარჯეს. ამის შედეგად, იგი სინგაპურის შემდეგ მეორე ქვეყანა გახდა, რომელმაც სრულად აღჭურვა თავისი

სკოლები, სოფლადაც კი, კომპიუტერებით და ინტერნეტში შეღწევის საშუალებებით. წერილში, რომელიც კორეის პრეზიდენტმა სკოლებს გაუგზავნა, ეწერა: „ჩვენ ახლა ჩაუყარეთ ფუნდამენტი ტექნოლოგიურად ძლიერი სახელმწიფოს მშენებლობას“.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ დანახარჯები ერთ მოსწავლეზე გაანგარიშებით განვითარებულ ქვეყნებში საკმაოდ მაღალია, კერძოდ: აშშ – 6000; ინგლისი – 4100; შვეიცარია 9300; ფინეთი – 6000; იაპონია – 6700; სამხრეთ კორეა – 1700. აქვე უნდა ითქვას, რომ ჩვენს მებობელ რუსეთში იგი 300 აშშ დოლარს შეადგენს.

აღნიშნულ ქვეყნებში ამ თანხებს მხოლოდ სახელმწიფო როდი გაიღებს. თანდათან აქტიური ხდება კერძო კაპიტალიც. ეს განსაკუთრებით ეხება აზიურ ქვეყნებს. მაგალითად, ზოგიერთი მათგანის განათლების სისტემის განვითარებაში კერძო კაპიტალი უდიდეს როლს თამაშობს.

კერძოდ, სამხრეთ კორეაში უმაღლესი განათლების ბიუჯეტის 80%-ს, დანყებითი და საშუალო განათლების ბიუჯეტის 50%-ს და სკოლამდელი აღზრდის ბიუჯეტის 15%-ს კერძო კაპიტალი ავსებს. იაპონიაში კერძო კაპიტალი აფინანსებს უმაღლესი და სკოლამდელი ასაკის ბავშვების აღზრდისათვის საჭირო ბიუჯეტის 50%-ზე მეტს. აზიელ სტუდენტთა ნახევარზე მეტი განათლებას კერძო სასწავლო დაწესებულებებში იღებს.

კიდევ უფრო განსხვავებული საგანმანათლებლო სისტემაა კანადაში. აქ სახელმწიფო როდია განათლების ძირითადი დამფინანსებელი. კანადაში საერთოდ არ არსებობს სახელმწიფო განათლების სისტემა. ქვეყნის კონსტიტუციის მიხედვით განათლება მხოლოდ და მხოლოდ პროვინციის იურისდიქციაა. კანადაში განათლებასთან დაკავშირებული ყველა საკითხი – დაფინანსება იქნება ეს, საგნების განსაზღვრა თუ სხვა, მხოლოდ პროვინციის განათლების დეპარტამენტის

გადასაწყვეტია. აქ კერძო კაპიტალი განათლებისათვის საჭირო ხარჯების მესამედამდე გაიღებს.

რადგან განათლების დაფინანსებაზე ჩამოვარდა სიტყვა, აქვე საინტერესო იქნება იმის ნახვაც, თუ რომელ ქვეყანაში რამდენი გამოიყოფა ამ მიმართულებით როგორც სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, ისე ოჯახური მეურნეობების საერთო ხარჯებიდან.

მშპ-თან შეფარდებით განათლებაზე დანიაში გამოყოფენ სახელმწიფო ბიუჯეტის 8.6 პროცენტს, გერმანიაში – 4.7%-ს, ირლანდიაში – 4.5%-ს, საბერძნეთში – 3.7%-ს, პოლონეთში – 4.1 პროცენტს.

განათლების მიზნით ოჯახური მეურნეობებიდან გამოყოფილი ხარჯები დიდ ბრიტანეთში შეადგენს მთელი ხარჯების 1.3 პროცენტს, გერმანიაში – 0.5%-ს, ესპანეთში – 0.1%-ს, საბერძნეთში – 2.4%-ს, ფინეთში – 0.2%-ს, პოლონეთში 1.3 პროცენტს.*

გარდამავალ პერიოდში თითქმის ყველა ქვეყანაში რადიკალურად შეიცვალა განათლების სისტემა. გამრავლდა და გამრავალფეროვნდა უმაღლესი დანესებულებები, გაიზარდა სტუდენტთა რიცხოვნობა (თუმცა არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ რაოდენობა ყოველთვის როდი აისახება სარისხზე).

მაგალითად, ბოლო ათი წლის მანძილზე პოლონეთში სამჯერ გაიზარდა სტუდენტთა რაოდენობა და მან 1 მილიონ 800 ათასს მიაღწია. ამჟამად ამ ქვეყანაში 400 სახელმწიფო და კერძო უმაღლესი სასწავლებელი ფუნქციონირებს.

მკვეთრად გაიზარდა უმაღლესი დანესებულებების რაოდენობა საქართველოში, სადაც უმაღლესი სასწავლებელთა რიცხვმა 230-ს გადააჭარბა. იმედია, ამჟამად ჩვენს ქვეყანაში დანეყებული უმაღლესი დანესებულებების სერთიფიცირების პროცესი

* იხ. "Newsweek" 8.06.2003

დაარეგულირებს ეროვნული მეურნეობის ამ უმნიშვნელოვანეს სფეროში შექმნილ მდგომარეობას.

ამასთან, აღსანიშნავია ისიც, რომ სტუდენტებისათვის გამოყოფილი ფინანსური სახსრებითა და ტექნიკური აღჭურვილობის დონით გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები ჯერ კიდევ მკვეთრად ჩამორჩება განვითარებულ ქვეყნებს. მაგალითად, ერთ სტუდენტზე ირლანდიაში წელიწადში იხარჯება 11083 აშშ დოლარი, OECD-ს ქვეყნებში \$9571, ფინეთში—\$8244, უნგრეთში—\$7024, ესპანეთში—\$6666, ჩეხეთში—\$5431 ხოლო პოლონეთში—\$3222.

საქართველოში განათლება პრიორიტეტი ჯერ არ გამხდარა

საფიქრებელია, რომ არც თუ ისე შორეულ მომავალში საქართველოშიც განათლების სისტემა დაიკავებს თავის ღირსეულ ადგილს და იგი ეროვნული მეურნეობის პრიორიტეტული დარგი გახდება. ამის იმედს იძლევა პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილის არაერთი განცხადება, სადაც იგი ამ სფეროს განვითარებას უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს.

ჯერჯერობით კი განათლების სისტემა მძიმე მდგომარეობაშია და მიუხედავად იმ დიდი ოდენობის გრანტების თუ სესხებისა, რომლებიც ჩვენმა ქვეყანამ მის გასავითარებლად დასავლეთის ქვეყნებიდან თუ საერთაშორისო ორგანიზაციებიდან მიიღო, აქ სერიოზული რეფორმებია განსახორციელებელი. ამას კი მომავალშიც დიდი მოცულობით ფინანსური სახსრები დასჭირდება.

დავინწყოთ ბიუჯეტიდან განათლებისათვის გამოყოფილი სახსრებით. 2003 წელს ქვეყნის ბიუჯეტიდან ამ მიზნით გამოიყო მთელი საბიუჯეტო ხარჯების 14.2%, ხოლო მშპ-ის — 1.89 პროცენტი.

ასეთ სიტუაციაში, რა თქმა უნდა, დარგის განვითარებას ვერ წაადგება მისი საბიუჯეტო დაფინანსების სფეროში გამოყენებული ე. წ. მორჩენილი სახსრებით დაფინანსება. ამის თქმის საფუძველს გვაძლევს ის გარემოება, რომ მაგალითად, 1997-2002 წლებში განათლებაზე სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების პროცენტული წილი მშპ-თან მიმართებაში შემცირდა ორჯერ, მაშინ, როდესაც მშპ-თან მიმართებაში სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯები შემცირდა მხოლოდ 16%-ით.

აქვე გვინდა შემოგთავაზოთ ზოგიერთი საცნობარო ხასიათის მაჩვენებლები ქვეყნის განათლების სისტემის შესახებ.

განათლების სამინისტროს წინასწარი მონაცემებით, 2003/2004 სასწავლო წლის დასაწყისისთვის საქართველოში ფუნქციონირებდა 3114 სახელმწიფო დღის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა. მათ შორის 760 – დაწყებითი, 628 – საბაზო, 1726 – საშუალო (აქედან 30 გიმნაზია და 22 ლიცეუმი).

დღის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში ირიცხება 646,6 ათასი მოსწავლე, მათგან 18,2 ათასი – დაწყებით სკოლებში, 64,3 ათასი – საბაზო და 564,1 ათასი – საშუალო სკოლებში.

სახელმწიფო დღის ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლების მოსწავლეებიდან 223,0 ათასი (34,5 პროცენტი) სწავლობს 1-4 კლასებში, 335,7 ათასი (51,9 პროცენტი) – მე-5-9 კლასებში და 87,9 ათასი (13,6 პროცენტი) – მე-10-11(12) კლასებში.

სახელმწიფო დღის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების მოსწავლეთა საერთო რიცხოვნობიდან 355,8 ათასი მოსწავლე, ანუ 55,0 პროცენტი სწავლობს ქალაქად და 290,8 ათასი, ანუ 45,0 პროცენტი – სოფლად.

2003/2004 სასწავლო წლის დასაწყისში სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტმა ჩაატარა არასახელმწიფო

სკოლების მუშაობის გამოკვლევა, რომელმაც მოიცვა საქართველოში მოქმედი 156 ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლა, მათ შორის 24 – დანყებითი, 22 – საბაზო და 110 – საშუალო.

არასახელმწიფო ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლებში ირიცხება 16,9 ათასი მოსწავლე, მათგან 6,6 ათასი, ანუ 39,2 პროცენტი სწავლობს 1-4 კლასებში, 7,6 ათასი, ანუ 44,7 პროცენტი – მე-5-9 კლასებში და 2,7 ათასი, ანუ 16,1 პროცენტი – მე-10-11 კლასებში.

2003/2004 სასწავლო წელს სახელმწიფო დღის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის პირველ კლასში შევიდა 54,8 ათასი მოსწავლე, 1,5 ათასით ნაკლები წინა სასწავლო წელთან შედარებით. 1,8 ათასი მოსწავლე კი არასახელმწიფო ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების პირველ კლასში.

2003 წელს საშუალო განათლების ატესტატი მიიღო სახელმწიფო დღის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის 38,0 ათასმა კურსდამთავრებულმა და არასახელმწიფო ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის 1,3 ათასმა კურსდამთავრებულმა.

გოგონები სახელმწიფო დღის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის მოსწავლეთა საერთო რაოდენობის 48,9 პროცენტს შეადგენენ, ხოლო არასახელმწიფო ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების მოსწავლეთა – 45,5 პროცენტს.

სახელმწიფო დღის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის მოსწავლეებიდან იძულებით ადგილნაცვალია 18,0 ათასი მოსწავლე, მათ შორის 17,2 ათასი – აფხაზეთიდან და 0,8 ათასი – სამაჩაბლოდან.

2003/2004 სასწავლო წელს სახელმწიფო დღის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში დასაქმებულია 69,9 ათასი პედაგოგი, მათ შორის 68,1 ათასი – ძირითად შტატში. არასახელმწიფო ზოგადსაგანმანათლებლო

სკოლებში დასაქმებულია 3,2 ათასი პედაგოგი, მათ შორის 2,7 ათასი – ძირითად შტატში.

2003/2004 სასწავლო წელს ქვეყნის 85 სახელმწიფო და 65 არასახელმწიფო სასწავლებელში საშუალო პროფესიულ განათლებას იღებს 25,8 ათასი მოსწავლე, მათ შორის 20,4 ათასი – სახელმწიფო და 5,4 ათასი – არასახელმწიფო სასწავლებლებში.

2003/2004 სასწავლო წელს საშუალო პროფესიულ სასწავლებლებში ჩაირიცხა 8,2 ათასი ახალგაზრდა – 1,1 ათასით, ანუ 11,8 პროცენტით ნაკლები წინა სასწავლო წელთან შედარებით. საშუალო პროფესიული განათლებით მომზადდა 7,1 ათასი სპეციალისტი, 0,8 ათასით, ანუ 10,1 პროცენტით ნაკლები, ვიდრე წინა წელს.

საშუალო პროფესიული სასწავლებლების მოსწავლეთა საერთო რაოდენობიდან 16,8 ათასი ქალია. საშუალო პროფესიულ სასწავლებლებში დასაქმებულია 5,0 ათასი პედაგოგი, მათ შორის 3,4 ათასი – ძირითად შტატში.

ქვეყნის 196 სახელმწიფო და არასახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებელში სწავლობს 153,2 ათასი სტუდენტი, რომელთაგან 123,8 ათასი, ანუ 80,8 პროცენტი სწავლობს სახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებლებში და 29,4 ათასი, ანუ 19,3 პროცენტი – არასახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებლებში.

სახელმწიფო სასწავლებლების სტუდენტებიდან 69,8 ათასი, ანუ 56,4 პროცენტი სწავლობს საბიუჯეტო დაფინანსების ჯგუფებში, ხოლო 54,0 ათასი, ანუ 43,6 პროცენტი – ფასიან ჯგუფებში. სტუდენტთა საერთო რაოდენობის 50,4 პროცენტი ქალია.

2003 წელს უმაღლეს სასწავლებლებში მიღებულია 31,3 ათასი სტუდენტი, აქედან 6,3 ათასი – არასახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებლებში. გამოშვებულია 23,6 ათასი სპეციალისტი, მათ შორის 5,2 ათასი – არასახელმწიფო სასწავლებლებიდან.

17.5 ცოდნის ეკონომიკის განვითარება – სახელმწიფოს პირდაპირი ფუნქციაა

ის, ვინც იდეას იღებს ჩემგან და
სარგებლობს მისით, არ მალარიბებს
მე მსგავსად იმისა, ვინც იღებს
სინათლეს ჩემი ლამპიდან და
წყვდიაღში არ მაგდებს.

თომას ჯეფერსონი

ტერმინი „ცოდნის ეკონომიკა“ მეცნიერულ
მიმოქცევაში შემოიტანა ავსტროამერიკელმა მეცნიერმა
ფრიც მახლუპმა (1962). მან ამ ტერმინით ეკონომიკის
ერთ-ერთი სექტორი დაახასიათა. დღეს იგი გამოიყენება
ისეთი ეკონომიკის დასახასიათებლად, სადაც ცოდნა
ეკონომიკური ზრდის წყაროდ გვევლინება. ფართოდაა
გავრცელებული ასევე ცნებები „ინოვაციური ეკონომიკა“,
„მაღალტექნოლოგიური ცივილიზაცია“, „ცოდნის
საზოგადოება“, „საინფორმაციო საზოგადოება“ და სხვ.

თუმცა უნდა ითქვას, რომ ცოდნის, ტექნიკისა
და ტექნოლოგიების დიდ გავლენას წარმოების ტემპების
ზრდაზე უფრო ადრეც მიაქცევს ეკონომისტებმა
ყურადღება. მაგალითად, ამერიკელმა მეცნიერმა,
ნობელიანტმა რობერტ სოლოუმ თავის შრომებში -
სტატიაში „ტექნიკური ცვლილებები და ერთობლივი
საწარმოო ფუნქცია“ (1957 წ.) და „ინვესტიციები და
ტექნიკური პროგრესი“ (1959 წ.), მოგვცა სხვადასხვა
საწარმოო ფაქტორების ემპირიული შეფასების მეთოდები
ეროვნული პროდუქტის ნამატში. მის მიერ ჩატარებულმა
ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ტექნიკური სრულყოფა, დროის
გრძელვადიან პერიოდში, გარკვეული აზრით,
ნეიტრალურია, რამდენადაც იგი გავლენას ვერ ახდენს
ეროვნული პროდუქტის ნამატის გადანაწილებაზე

ხელფასის მოცულობასა და კაპიტალზე შემოსავალს შორის. სოლოუ იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ პროდუქტის მხოლოდ მცირე ამოსავალი ზრდა შეიძლება იყოს განმარტებული შრომისა და კაპიტალის მზარდი დანახარჯებით. მან დაამტკიცა აგრეთვე, რომ 1909 წლიდან 1949 წლამდე ამერიკის ეკონომიკაში მომხდარი ზრდის $7/8$ შეიძლება მიკუთვნებული იქნეს ტექნიკურ პროგრესს და მხოლოდ $1/8$ - კაპიტალდაბანდებას. სტატიაში 'ინვესტიციები და ტექნიკური პროგრესი' სოლოუმ ეკონომიკური ზრდისათვის საჭირო ძირითადი კაპიტალის ნამატის მნიშვნელობის ახალი მეთოდი განსაზღვრა. მან უჩვენა, რომ ტექნიკური პროგრესი, უზინარეს ყოვლისა, გამოიხატება კაპიტალდაბანდებაში მანქანებსა და სხვა ძირითად კაპიტალში, რაც გათვალისწინებული უნდა იქნეს ეკონომიკურ ზრდაში კაპიტალის როლის ემპირიული შეფასების დროს. ამ იდეამ შემდგომი განვითარება ჰპოვა ეგრეთწოდებული "მოსავლიან მიდგომაში", რომლის თანახმადაც დროის ყოველ ცალკეულ მომენტში ახალი ინვესტიციები დაკავშირებულია უპირატესად თანამედროვე ტექნოლოგიებთან და კაპიტალის ინვესტირების პროცესის შედეგად წარმოშობილი ხარისხობრივად უკვე აღარ იცვლება მისი მომსახურების მთელი დანარჩენი დროის მანძილზე (ანალოგიური შეხედულება დაახლოებით ამავე პერიოდში გამოთქვა ნორვეგიელმა მეცნიერმა ლ. იოჰანსენმა). აქედან ის დასკვნა გამომდინარეობს, რომ საინვესტიციო გადანაცვეტილებების მიღება გარკვეულწილად თავისთავში მოიცავს მომავლის ტექნოლოგიებსაც. ადრე არსებულ მოდელებთან შედარებით, შედეგებს, რომელიც სოლოუმ მიიღო, ჰქონდათ გაცილებით უფრო დიდი მნიშვნელობა ძირითად კაპიტალში დამატებითი ინვესტიციების როლის გასაგებად შრომის მწარმოებლურობის ზრდის პროცესში.

თანამედროვე პირობებში ცოდნაში ინვესტირების ტემპები გაცილებით სწრაფია, ვიდრე ძირითად ფონდებში ინვესტირების პროცესი. მაგალითად, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებში (OECD) 90-იან წლებში თუ ძირითად ფონდებში ინვესტირება იზრდებოდა 2.2%-ით, ცოდნაში ინვესტირების ტემპები წელიწადში 3.4%-ს აღემატებოდა.

თუ კაცობრიობის მიერ დღემდე დაგროვებულ ცოდნას ფიზიკურ ერთეულებში გამოვსახავთ, მისი 90 პროცენტი ბოლო 30 წლის მანძილზეა მოპოვებული, ისევე როგორც მეცნიერებისა და ინჟინრების საერთო რიცხოვნობის 90 პროცენტი, რომლებიც ცივილიზაციის მთელი ისტორიის მიერ არიან მომზადებული და ჩვენს თანამედროვეებს წარმოადგენენ. ყველაფერი ეს იმის უტყუარი მომასწავებელია, რომ საზოგადოება ეკონომიკიდან, რომელიც ბუნებრივ რესურსებს ეფუძნება, გადადის ცოდნაზე დამყარებულ ეკონომიკაზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ადამიანებმა უნდა ირწმუნონ, რომ სიმდიდრე უფრო მათ გონებაშია და არა — ნიაღისეულში.

მეცნიერება, როგორც შემოქმედებითი მოღვაწეობის სფერო, ყოველთვის გლობალური იყო. ლეგენდები გენიალურ მარტოსულ მეცნიერებზე მხოლოდ ლამაზი მითია. მეცნიერი საჭიროებს სამეცნიერო გარემოს და კოლეგებთან ურთიერთობის გარეშე შედეგიანი მუშაობა არ შეუძლია. ცოდნა შეიძლება დაიბადოს მხოლოდ ინფორმაციიდან და ადრე დაგროვებული ცოდნიდან. ამიტომ მეცნიერს აუცილებლად სჭირდება საინფორმაციო გარემო და სამეცნიერო საზოგადოება, რომელსაც უნარი ექნება მიმართულება მისცეს, განიხილოს და, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, შეაფასოს მისი მიღწევები. საბოლოო ჯამში სამეცნიერო წრეებში სახელის და გავლენის მოპოვებით მეცნიერი ზოგჯერ თავისი ქვეყნობიერის

დონეზე ახერხებს მისი მძიმე და ჩვეულებრივ არცთუ მაღალანაზღაურებადი შრომის მოტივაციას.

ამასთან, მეცნიერთა აზრით, მხოლოდ XX საუკუნის მეორე ნახევარში გახდა მეცნიერება წარმოების ახალი ცოდნისა და ტექნოლოგიების დარგი. ამჟამად სამეცნიერო და ტექნოლოგიური ინოვაციები იქცა წარმოების ზრდის საფუძვლად და კომპანიის კონკურენტუნარიანობის ძირითად ელემენტად. სახელმწიფო და კორპორაციები იბრძვიან საუკეთესო სამეცნიერო ძალების მისაზიდად. წამყვანი სახელმწიფოები საკმაოდ გულუხვად ახდენენ არა მარტო ტექნოლოგიური კვლევების, არამედ ფუნდამენტური მეცნიერების და, უბრალოდ, მეცნიერთა ურთიერთობების ასიგნებასაც კი კონფერენციების, სიმპოზიუმების და ა. შ. სახით. ცნობილია, რომ ქვეყნის ეკონომიკის ზრდა მით უფრო წარმატებულია, რაც უფრო მეტს ხარჯავს იგი მეცნიერებაზე.

შესაბამისად, განვითარებული ქვეყნები სათანადო თანხებსაც გამოყოფენ განათლების, მეცნიერების განვითარებისა და მათი შედეგების წარმოებაში დანერგვის მიზნით. მაგალითად, ზემოთ ნახსენები ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებში ამ მიზნით გამოყოფილი ინვესტიციების მოცულობები მშპ-ს 5%-მდე აღწევს, ხოლო ყველა დონის განათლების ჩათვლით — 10%-საც კი აღემატება.

მსოფლიოში სწრაფი ტემპებით იზრდება ცოდნაზე დამყარებულ ეკონომიკის დარგებში დასაქმებულ ადამიანთა რიცხოვნობა. ამ მაჩვენებელმა, მაგალითად, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებში 38 მილიონს, ანუ მთელი დასაქმებული მუშა-ხელის 25%-ს გადააჭარბა.

ს/კ და ს/ს სამუშაოებში დასაქმებულ ადამიანთა რიცხოვნობა ყველაზე მეტია შეერთებულ შტატებში —

1.3 მლნ ადამიანი, შემდეგ მოდის ჩინეთი — 743 ათასი, იაპონია — 648 ათასი. მეოთხე საპატიო ადგილს ამ სიაში იკავებს რუსეთი — 505 ათასი. ეს ადამიანები მაღალკვალიფიციური შრომით არიან დასაქმებული.

აღსანიშნავია, რომ წლების მანძილზე იზრდება კერძო კაპიტალის მონაწილეობა ს/კ და ს/ს სამუშაოებში. კერძოდ, 90-იან წლებში მისი მონაწილეობა ამ სახის სამუშაოების დაფინანსებაში ევროკავშირის ქვეყნებში 52 პროცენტიდან 55%-მდე, ხოლო შეერთებულ შტატებში 57%-დან 67%-მდე გაიზარდა.

ამ პროცესების შესაბამისად მატულობს მაღალტექნოლოგიური დარგების წვლილი მშპ-ს შექმნაში. 90-იან წლებში მათ წილად მოდიოდა მშპ-ს 16%-ზე მეტი ირლანდიაში, 12%-ზე მეტი სამხრეთ კორეაში, 12%-მდე გერმანიაში და 11%-მდე იაპონიაში.

ეკონომისტებმა ყურადღება მიაქციეს ამ ფაქტს, და მათ ლექსიკონში მყარად მოიკიდა ფეხი ტერმინმა — „ტობინის კოეფიციენტი“ (ცნობისათვის: ამერიკელი მეცნიერის ჯეიმს ტობინის თეორიის საფუძველზე გამოყვანილია კოეფიციენტი, რომელიც გამოხატავს მატერიალურ-ნივთობრივ ფორმაში არსებული აქტივების ღირებულების შეფარდებას მათ საბაზრო ღირებულებასთან. მის მიერ კოეფიციენტ Q-ს ემპირიული გამოკვლევა, რომელიც გადმოცემულია წიგნში: „ახალი ეკონომიკა: ათი წლის გადასახედიდან“ (1974წ.), გვიჩვენებს საფონდო ბაზრებზე არსებული მდგომარეობის გავლენას კერძო ინვესტიციებზე. ამ მაჩვენებლებს შორის განსხვავება სხვადასხვა სახელით აღინიშნება: უხილავი აქტივები, ინტელექტუალური კაპიტალი, ორგანიზაციული შესაძლებლობები და ა.შ. დღეს უკვე აღარავის ეპარება ეჭვი იმაში, რომ სახელდობრ ინტელექტუალური კაპიტალი ქმნის ძირითად კაპიტალს ფირმის აქციონერებისათვის, ხოლო მისი მენეჯერების

კომპეტენტურობა კი განისაზღვრება ამ უხილავი აქტივების მართვის ხარისხით.

მაინც კონკრეტულად რას გულისხმობს ეს უხილავი აქტივები? როგორც წესი, ესაა სახსრების დაბანდება ფირმის ადამიანურ კაპიტალში და ს/კ და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებში, სავაჭრო მარკა, ინტელექტუალური საკუთრება, ფირმის მენეჯერთა და პერსონალის კვალიფიკაცია, შიდასაფირმო კულტურა, ეთიკისა და სოციალური პასუხისმგებლობის ჩათვლით და ა. შ.

იმის ნათელ მაგალითად, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს სახელმწიფოს აქტიურ პოლიტიკას სამეცნიერო სფეროს წახალისებისათვის, შეერთებული შტატები გამოდგება. კარგადაა ცნობილი, რომ ევროპისაგან განსხვავებით, ეს ქვეყანა ნაკლებ ერევა ქვეყნის სამეურნეო ცხოვრებაში. მოუხედავად ამისა, ამ სახელმწიფოს გააჩნია მრავალი ბერკეტი, რომელსაც ძალზე ეფექტურად იყენებს. უპირველეს ყოვლისა, ეს ეხება ცოდნის სწრაფ კაპიტალიზაციას, რისთვისაც ქვეყანაში იქნება აუცილებელი პირობები. შემუშავებულია ლონისძიებათა მთელი სისტემა, რომელთა დანიშნულებაც არის სტიმული მისცენ ბიზნესს ფული ს/კ და ს/ს სამუშაოებში დააბანდონ. ჯერ კიდევ ერთი თაობის წინ, „ცივი ომის“ დროს, აშშ ფედერალური ბიუჯეტიდან ს/კ და ს/ს სამუშაოებში აქ დახარჯული სახსრების ნახევარი მიიმართებოდა. დღეს ამგვარი სახსრების 73%-ს კერძო ბიზნესი გაიღებს. ამ მხრივ მდგომარეობა სხვა ქვეყნებშიც ანალოგიურია. კერძოდ, იაპონიაში სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯზე ფინანსდება ს/კ და ს/ს სამუშაოების 18 პროცენტი, რუსეთში იგი უფრო ნაკლებია და 15 პროცენტს არ აღემატება. ცხადია, ეს ამ სფეროში სწორი სახელმწიფო პოლიტიკის გატარების შედეგია. ს/კ და ს/ს სამუშაოების დაფინანსებაში სახელმწიფო ბიუჯეტის წვლილი შედარებით მეტია სოციალისტურ ჩინეთში, სადაც იგი 40 პროცენტს აღწევს.

ჯერჯერობით საქართველოში მცირე რამ კეთდება ბიზნესის მხრიდან მეცნიერებისათვის დახმარების აღმოჩენის თვალსაზრისით. მნიშვნელოვანწილად ესეცაა ჩვენი მეცნიერების ასეთ საეალალო მდგომარეობაში აღმოჩენის მიზეზი. ჩვენი აზრით, ამგვარი უითარების მიზეზი ორია: ქართული ბიზნესის სისუსტე და ასევე მისი მხრიდან ამგვარი საქმიანობის გრადიციის არქონა.

ფფიქრობთ საინტერესო იქნება აქვე წარმოვადგინოთ ცხრილი, თუ რომელ ქვეყანაში რა თანხები იხარჯება ს/კ და ს/ს სამუშაოებზე:

ცხრილი №99

ქვეყნების დანახარჯები ს/კ და ს/ს სამუშაოებზე, 2001 წელს, აგსკოლუტურ მაჩვენებლებში, (აშშ დოლარებში) პროცენტულად მშპ-ში*

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებში.....	645.4 (2.2)
აშშ.....	282.3 (2.8)
ევროკავშირი.....	186.3 (1.9)
იაპონია.....	103.8 (3.08)
ჩინეთი.....	59.8 (1.2)
გერმანია.....	53.9 (2.25)
საფრანგეთი.....	35.1 (2.15)
დიდი ბრიტანეთი.....	29.4 (1.9)
სამხრეთ კორეა.....	22.3 (2.92)
ინდოეთი.....	19.4 (0.8)
კანადა.....	17.4 (1.92)
იტალია.....	15.5 (2.02)

*ცხრილის მასალები მომზადებულია ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნების მოხსენებიდან „მეცნიერება, ტექნოლოგიები და მრეწველობა – 2003“.

ბრაზილია.....	13.7	(2.2)
რუსეთი.....	11.6	(1.25)
ტაივანი.....	10.9	(1.92)
შვედეთი.....	9.9	(4.8)
ისრაელი.....	6.4	(1.92)
ფინეთი.....	4.7	(3.4)

ჩვენთვის საინტერესო სფეროში განსაკუთრებით ჯანსაღი სახელმწიფო პოლიტიკა ჩანს აშშ-ში, სადაც სამუშაო ძალის 60%-მდე უმაღლესი და არასრული უმაღლესი განათლება აქვს. აქ აყენებენ ამოცანას მისი 90%-მდე გაზდისა ამერიკელთა თანამედროვე თაობის ცხოვრებისას. ცხადია, ეს იქნება ცხოვრების, მუშაკის, საერთოდ, ადამიანის ახალი ხარისხი. როგორც ჩანს, აღნიშნული ღონისძიებების შედეგად, აშშ-ში 90-იან წლებში სწრაფი ტემპებით იწყო ზრდა შრომის მწარმოებლურობამ, ნელინადში 3-4%-ით და მიმდინარეობს ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის ფორმირების პროცესი.

როდესაც ცოდნაზე დამყარებულ ეკონომიკაზე ვსაუბრობთ, ყურადღებიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ასევე ინტელექტუალური საკუთრების საკითხიც. ამ საკუთრებიდან უდიდესი სარგებელი აქვთ შეერთებულ შტატებსა და ევროპაში.

ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის დაჩქარებულ განვითარებას უდიდესი ყურადღება ექცევა კანადაშიც. მიმდინარე წლის მაისში კანადის მთავრობამ მიიღო პროგრამა, რომელიც მიმართულია ისეთი ეკონომიკის ფორმირებაზე, რომელიც ძირითადად დაფუძნებული იქნება მეცნიერების, განათლებისა და წარმოების მეცნიერებატევადი დარგების უპირატეს განვითარებაზე. პროგრამა ითვალისწინებს, რომ 2010 წლისათვის ქვეყანამ უნდა გააორმაგოს ხარჯები ს/კ სამუშაოებზე და ამ

მაჩვენებლით ჩადგეს მსოფლიოს ყველაზე განვითარებული ქვეყნების ხუთეულში. გათვალისწინებულია ასევე ერთ სულზე გაანგარიშებით ვენჩურული კაპიტალის სიდიდით კანადა გაუთანასწორდეს აშშ-ს. ამ მიზნის მიღწევას ემსახურება ასევე კანადაში სტუდენტთა და ასპირანტთა ყოველწლიური 5%-იანი ზრდაც. გასული წლის ნოემბერში კანადაში გაიმართა საერთოეროვნული კონფერენცია, რომელიც მიეძღვნა ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის პრობლემებს. კონფერენციაზე მთავრობის, ბიზნესის და მეცნიერების ხელმძღვანელთა მონაწილეობით ცხარე მსჯელობა გაიმართა ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის განვითარების პრობლემებზე.

აღნიშნული საკითხი საკმაოდ მაღალ დონეზეა დარეგულირებული ბელორუსიაშიც. კერძოდ, ამ ქვეყანაში სანარმოებს მოუხსნეს ყოველგვარი გადასახადი იმ არამატერიალურ აქტივებზე, რომლებიც ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების აღრიცხვაზე ალების შედეგად წარმოიშვება.

თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ცოდნის ეკონომიკის განვითარებას, ამაზე შემდეგი მაგალითიც მეტყველებს: 1970 წელს ავსტრიაში ერთ მოსახლეზე მშპ-ს წარმოებამ 1960 დოლარი შეადგინა, ხოლო ჩეხოსლოვაკიაში ოდნავ ნაკლები — 1604. ავსტრიაში ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის სწრაფი ტემპებით განვითარების შედეგად 1991 წლისათვის აღნიშნული მაჩვენებელი გახდა 20 ათას დოლარზე მეტი, მაშინ, როდესაც იგივე მაჩვენებელი ჩეხოსლოვაკიაში 2500 დოლარსაც ვერ აღწევდა.

აი, კიდევ ერთი საინტერესო მაგალითი იმისა, თუ რა დიდი მოგება აქვთ ქვეყნებს თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვით. ირლანდია, რომელიც არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ ტიპიურ აგრარულ ქვეყანას წარმოადგენდა, დროთა განმავლობაში გადაიქცა ისეთ მოწინავე ტექნოლოგიების ქვეყნად, როგორიცაა აშშ-ი

და თანაც – თანამედროვე კომპიუტერული ტექნოლოგიების სფეროში. ამგვარი პროგრესი მწვანე კუნძულმა იმის წყალობით შეძლო, რომ მისი მთავრობა არა მხოლოდ ახალ სამუშაო ადგილებს ახსენებდა უცხოელ ინვესტორებს, არამედ ახლოს ეცნობოდა და ითვისებდა მათ ტექნოლოგიასაც. სამაგიეროდ, ყოველივე ამაში იგი მათ საკმაოდ ლოიალურ საგადასახადო სისტემას სთავაზობდა. ყოველივე ამის შედეგად ირლანდიაში დაბანდდა ევროპაში დაბანდებული მთელი აშერიკული კაპიტალის 40 პროცენტზე მეტი. ეს კაპიტალი კი ძირითადად იდებოდა ტელეკომუნიკაციებში, ფარმაცევტიკაში, კომპიუტერულ ტექნიკაში და ა. შ. უფრო ადრე ანალოგიური გზა გაიარა ფინეთმაც, რომელიც ხე-ტყისა და ქაღალდის ექსპორტიორიდან ტელეკომუნიკაციების ექსპორტიორად გადაიქცა (თუნდაც მხოლოდ ისეთი ფირმის მაგალითი რად ღირს, როგორსაც „ნოკია“ წარმოადგენს?!). ფინელები არ ზოგავდნენ ფინანსებს მეცნიერებისათვის. ზემოთ მოტანილი ცხრილიდან კარგად ჩანს, რომ მშპ-ს ასე მაღალი წილი არც ერთ ქვეყანაში არ მიდის მეცნიერებისათვის.

ახლა საინტერესოა ვნახოთ, თუ რა მდგომარეობაა ამ მხრივ საქართველოში. გაანგარიშებებიდან ცხადი ხდება, ჩვენი ქვეყნიდან ინტელექტუალთა 38 პროცენტზე მეტი გაედინება. ქვეყანას ხომ ძირითადად მაღალკვალიფიციური კადრები და ნიჭიერი ახალგაზრდობა სტოვებს. თუ ასე გაგრძელდა, მალე მეცნიერების ბევრი დარგი გაქრება.

აი, ამ პროცესების დამადასტურებელი ზოგიერთი ფაქტი: ადრე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სისტემაში 15 ათასი ადამიანი მუშაობდა. ახლა ქვეყნის 60 ინსტიტუტში მხოლოდ 7 ათასამდე თანამშრომელიც აღარ დარჩა. ცხადია 15 ათასიდან ყველა როდი იყო მეცნიერი, მაგრამ სისტემაში აღნიშნულ შემცირებას

მრავალი ნამდვილი მეცნიერი შეენირა, ესეც ხომ ფაქტია. საფიქრებელია, რომ მომავალში საქართველოშიც შეიქმნება სათანადო პირობები ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის სათანადო ტემპებით გასავითარებლად. ამას გვაფიქრებინებს თუნდაც ის გარემოება, რომ ამჟამად ერთ-ერთი სახელისუფლებო პარტიის, ნაციონალური მოძრაობის ეკონომიკური პროგრამის (რომელიც შეიქმნა ქვეყნის პრეზიდენტის მიხეილ სააკაშვილის წინადადებით) ავტორი გაა მაისაშვილი, რომელიც თავად ამერიკაში ცხოვრობდა და საკონსულტაციო კომპანიის „პერიკლე გრუპის“ ხელმძღვანელობდა, თავისი პროგრამის (შემდეგში იგი ცალკე წიგნად, სათაურით „ქართული სახელმწიფოს მშენებლობისათვის“ გამოიცა) უმთავრეს მუხლებად გამოყოფს:

21. გადინებული კადრები: მილიარდებზე მეტად უცხოეთიდან დაბრუნებული ჩვენი თანამემამულეების გამოცდილება, ჩვევები და შეძენილი პროფესიონალიზმი ფასობს. მათ აქვთ პოტენციური შესაძლებლობა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში რადიკალური შემობრუნება განაპირობონ.

22. ცოდნის საზოგადოება: „XXI საუკუნე შობს ცოდნის საზოგადოებას, სადაც მთავარი რესურსი იქნება ცოდნა, როგორც ინდივიდუალურად, პიროვნებისათვის, ასევე მთლიანად ეკონომიკისათვის“.

გიორგი მაისაშვილს მართებულად მიაჩნია, რომ დღევანდელ მსოფლიოში ორი მთავარი რევოლუცია — ინფორმაციული და საერთაშორისო ინტეგრაციის სფეროში მიმდინარეობს და „ამ ტყუპი რევოლუციის პირობებში, საქართველოს აქვს მხოლოდ ერთი არჩევანი — ეცადოს მოერგოს გლობალიზაციის პროცესს. ერთი მხრივ, გამოიყენოს ის პოტენციალი და სარგებელი, რაც მას მოაქვს და მეორე მხრივ, მართოს და მინიმუმამდე დაიყვანოს ის პოტენციური საშიშროება, რაც გლობალიზაციას თან სდევს“.

ლევკა ბალცეროვიჩი პოსტსოციალისტურ გამოცდილებას აჯამებს

ამ ბოლო დროს პოლონეთის მასმედიაში გაჩნდა პუბლიკაციები, რომლებიც აჯამებენ განვლილ თხუთმეტწლიან, ანუ დროის იმ მონაკვეთის გამოცდილებას, რომელმაც გაიარა მას შემდეგ, რაც ქვეყანამ პოლიტიკურ-ეკონომიკური სისტემის რადიკალური ცვლილება დაიწყო. ერთ-ერთი პირველთაგანი, რომელსაც მასმედიაში აღნიშნულის თაობაზე აზრის გამოთქმა სთხოვა, გამოჩენილი პოლონელი მეცნიერ-ეკონომისტი, „შოკური თეორიის“ მამამთავარი, ამჟამად ამ ქვეყნის ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი ლევკ ბალცეროვიჩია. ვფიქრობთ, ზოგიერთი ადგილები მისი ინტერვიუდან, რომელიც მან ერთ-ერთ ყველაზე პოპულარულ გაზეთ „რეჟიმოსპოლიტას“ კორესპონდენტებს მისცა, ჩვენს მკითხველსაც დაინტერესებს.

პოლონეთი, ჩეხეთი და უნგრეთი: ლიდერი პოლონეთია

„რეჟიმოსპოლიტა“: 15 წელიწადი მრგვალი თარიღია. ალბათ შეგვიძლია გარკვეული დასკვნების გაკეთება...

ლ. ბალცეროვიჩი: ძნელი არ უნდა იყოს იმის წარმოდგენა, თუ რა სახე ექნებოდა პოლონეთს, აქ რომ სოციალისტური რეჟიმი გაგრძელებულიყო. მაგალითისათვის შორს წასვლა არ დაგვჭირდება, ამისათვის ჩვენი მეზობელი ბელორუსიც იკმარებს. ვინც ქვეყნის ისტორიას მცირედ მაინც იცნობს, დამეთანხმება, რომ ბოლო სამასი წლის განმავლობაში შესაძლებლობებისა

და შანსების თვალსაზრისით ბოლო თხუთმეტ წელიწადზე უკეთესი პერიოდი არა ყოფილა.

„რუქპოსპოლიტა“: როგორც ჩანს, ბალცეროვიჩი კმაყოფილია...

ლ. ბალცეროვიჩი: ვერა ვარ სრულად კმაყოფილი, რამეთუ ვხედავ, რომ იქნებოდა გაცილებით ნაკლები უმუშევრობა ქვეყნისათვის თავზე რომ არ მოეხვიათ მეტად საეჭვო სოციალური პოლიტიკა და რეფორმები გაგრძელებულიყო...

„რუქპოსპოლიტა“: როგორ გამოიყურება რეალობა, თუკი ჩვენს მიღწევებს უნგრეთის, ჩეხეთის მიღწევებს შევადარებდით?

ლ. ბალცეროვიჩი: 1989 წელს შემდეგ განვიღო პერიოდში პოლონეთში მშპ-ს ზრდამ შეადგინა 30%-ზე მეტი, მაშინ, როდესაც სლოვენიაში იგი გაიზარდა 21%-ით, ხოლო უნგრეთში - 12%-ით. უნდა ითქვას, რომ ამ მაჩვენებლით ვლიდერობთ. წარმატებები გვაქვს მოპოვებული ინფლაციის სფეროშიც, მიუხედავად იმისა, რომ გაცილებით უარესი პირობებიდან ავიღეთ სტარტი, ვიდრე ჩეხეთმა, ან უნგრეთმა.

„რუქპოსპოლიტა“: დასაქმების მაჩვენებლებით კი ნამდვილად ვერ დავიკვეხნით...

ლ. ბალცეროვიჩი: ეს მართალია. მაგრამ ეს არაა რეფორმების ბრალი. პირიქით, ეს რეფორმების გაუტარებლობის, უფრო მეტიც: ეს ანტირეფორმების - ეკონომიკის მეტისმეტი რეგულირებისა და მეურნეობის სოციალურად უზომოდ დატვირთვის ბრალია. არ უნდა დაგვაკინწყდეს ისიც, რომ ტრანსფორმაციის პერიოდში პოლონეთში დაფიქსირდა სხვა ქვეყნებთან შედარებით 15-64 წლის ასაკის ადამიანების მაღალი ბუნებრივი მატება...

„რუქპოსპოლიტა“: სამაგიეროდ ჩეხებმა და უნგრელებმა გვაჯობეს უცხოური ინვესტიციების მიზიდვის თვალსაზრისით...

ლ. ბალცეროვიჩი: განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები. ჩეხებმა შესძლეს მისი მიზიდვა ერთ სულზე გაანგარიშებით 3700 დოლარის ოდენობით. ეს გაცილებით მეტია, ვიდრე ანალოგიური მაჩვენებელი ჩილეში. უნგრეთში იგივე მაჩვენებელი 2100 დოლარის ტოლია. რაც შეეხება პოლონეთს, იგი ერთ სულზე 1100 დოლარს უდრის, რაც გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე ანალოგიური მაჩვენებელი სლოვაკეთში, ესტონეთში და სლოვენიაში. ამ მაჩვენებლის მიხედვით ჩვენ დაახლოებით ლიტვის დონეზე ვართ.

„რუჟიპოსპოლიტა“: უკვე მრავალი წელია, რაც ამ სფეროში მდგომარეობა მნიშვნელოვნად არ იცვლება, რატომ?

ლ. ბალცეროვიჩი: ვფიქრობ ამას პრივატიზების განხორციელების დაბალი ტემპები აფერხებს. მაგალითად, ჩეხებმა ენერგეტიკული სექტორის სერიოზული პრივატიზება განახორციელეს, რაშიც აქტიური მონაწილეობა მიიღეს უცხოელმა ინვესტორებმა. ბოლო წლებში პრივატიზაციის ტემპები პოლონეთში საგრძნობლად შემცირდა და სასიამოვნოა, რომ ახლა უკვე იგრძნობა საპირისპირო პროცესები. ინვესტიციების შემოსვლას მრავალი ფაქტორი აფერხებს. მათ შორისაა მაგალითად, ინფრასტრუქტურის დაბალი დონე. შეიძლება ითქვას, რომ ამ მხრივ ჩვენზე უკეთეს მდგომარეობაში ლიტველები იმყოფებიან.

„რუჟიპოსპოლიტა“: იქნებ ჩვენი ჩამორჩენა იმანაც განაპირობა, რომ ჩვენი პოლიტიკოსები გაცილებით ფრთხილნი იყვნენ პრივატიზაციასთან დამოკიდებულებაში?

ლ. ბალცეროვიჩი: საერთოდ რეფორმებს დიდი ფორმატის პოლიტიკოსები ანხორციელებენ, რომლებიც წინ იყურებიან და არ აშინებთ არაპოპულარული ნაბიჯების გადადგმა. ასეთი პოლიტიკოსი იყო მაგალითად,

აზნარი (ხოსე მარია აზნარი, ესპანეთის პრემიერი — ა.გ.), რომელმაც სერიოზულად შეუწყო ხელი თავისი ქვეყნის წინსვლას და დააჩქარა ესპანელთა მობილიზაცია ევროზონაში შესასვლელად. დღეს ესპანეთი გაცილებით უკეთ გამოიყურება, ვიდრე გერმანია ფისკალური დისციპლინის მიხედვით.

„რუჟიპოსპოლიტა“: მაგრამ ასეთი დიდი მასშტაბის პოლიტიკოსების სიმრავლე რომ არაა.....

ლ. ბალცეროვიჩი: ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ ვირჩევთ ადამიანებს. პირდაპირ მოხიბლული ვარ სლოვაკეთის მაგალითით. ქვეყანაში, სადაც ადრე თითქმის ადგილიდან არ იძროდა რეფორმები, ძიურინდას პრემიერობის დროს იგი ამ სფეროს ლიდერად გადაიქცა. მაშ რა მოხდა, სლოვაკების ეროვნული ხასიათი ხომ არ შეცვლილა, რომლებიც პრემიერ მეჩიარის დროს თითქმის არაფერს აკეთებდნენ ამ მიმართულებით?! შეიცვალა მხოლოდ მათი პოლიტიკური ნება. რადიკალური რეფორმატორები იყვნენ ასევე ის ხალხიც, რომლებიც სათავეში ჩაუდგნენ ბალტიის ქვეყნებს რეფორმების განხორციელების პერიოდში. ესენი იყვნენ ახალგაზრდები, რომლებიც ადრე ლექციებს კითხულობდნენ. ისინი ეცნობოდნენ ჰაიეკს, ლიბერალურ და კლასიკურ ეკონომისტებს.

პოლონეთი რეგიონში: ჩვენზე უკეთესებიც არიან

„რუჟიპოსპოლიტა“: როგორც ირკვევა, პოლონეთი ცუდად არ გამოიყურება უნგრეთისა და ჩეხეთის მიმართ. რა მდგომარეობაშია პოლონეთი საერთოდ რეგიონში?

ლ. ბალცეროვიჩი: თამამად შეიძლება იმის თქმა, რომ ცხოვრების დონის გაუმჯობესების თვალსაზრისით პოლონეთი პოსტსოციალისტურ ქვეყნებს შორის ერთ-

ერთი ლიდერია. ამასთან, უნდა ითქვას ისიც, რომ ზოგიერთი ყოფილი სსრკ-ს ქვეყანა ბოლო წლებში ვითარდებოდა გაცილებით მაღალი ტემპებით, ვიდრე ცენტრალური ევროპის ქვეყნები. მათ რიცხვს მიეკუთვნება მაგალითად სომხეთი, რომელმაც ღრმა რეფორმები განახორციელა, რამაც ეკონომიკის სწრაფი განვითარება გამოიწვია.

„რუჟიპოსპოლიტა“: კი მაგრამ, სომხეთი კვლავაც ღარიბად ცხოვრობს. მაშ რაში გამოიხატება მისი ეკონომიკის სწრაფი განვითარება?

ლ. ბალცეროვიჩი: არსებული სიღარიბე უფრო წარსულის გადმონაშთია. სომხეთის ეროვნული მეურნეობის პერსპექტიულობაზე მეტყველებს ის, რომ იქ მაგალითად, გადასახადების შეფარდება მშპ-ს მიმართ გაცილებით დაბალია, ვიდრე ჩვენთან, ანუ სომხებს აქვთ ორჯერ უფრო დაბალი გადასახადები, ვიდრე პოლონელებს. იქ უკეთესი მდგომარეობაა აგრეთვე ფისკალურ სფეროშიც. დაბალია ინფლაციაც, ადვილია ბიზნესის დაწყება და საერთოდ, ნამდვილად იგრძნობა თავისუფლება ამ სფეროში.

ქვეყანას, რომელმაც ალბათ ყველაზე მეტი გააკეთა ცენტრალურ ევროპაში ფისკალური ტვირთის შემცირების მიმართულებით და ამის წყალობით დააჩქარა ეკონომიკური განვითარება, ლიტვა წარმოადგენს. არ დაგვავიწყდეს, რომ ეს ხდებოდა „სოციალისტ“ ბრანაუსკასის დროს.

ამასთან, მე მეორე ქვეყანა არ მეგულება ისეთი, რომელიც იყოს ასეთი სამეურნეო „ვეფხვი“, როგორც პოლონეთი და იმავდროულად ჰქონდეს ასეთი არაოპტიმალური ფისკალური სფერო, როგორც პოლონეთს.

„რუჟიპოსპოლიტა“: მაინც რა მოხდა ლიტვაში ასეთი?

ლ. ბალცეროვიჩი: იქ თითქმის ყველა სახის გადასახადი შემცირდა. ეს რომ პოლონეთში გაგვეკეთებინა ასე, ეკონომისტების 90% იტყოდა, რომ ამგვარი ღონისძიება შესაძლებელია გრძელვადიან პერსპექტივაში კარგი იყოს, მაგრამ მოკლევადიანში მას მოჰყვება მოთხოვნის დაცემა და თავის მხრივ — მშპ-ს შემცირება. ამოქმედდება ასევე სხვა ნეოკეინსიანური მექანიზმებიც.

„რაჟეჩპოსპოლიტა“: ბოლო 15 წლის მანძილზე პოლონეთი საკმაოდ დაუახლოვდა სხვა განვითარებულ ქვეყნებს...

ლ. ბალცეროვიჩი: ნამდვილად. ამასთან, ალბათ ძნელი წარმოსადგენი არ უნდა იყოს, თუ რა იქნებოდა მაშინ, თუ პოლონეთი ვერ მოიძოვრებდა სოციალიზმის უღელს. რადიკალურად შეიცვალა პოლონეთის მდგომარეობა საგარეო ურთიერთობების სფეროში. ახლა ჩვენ ექსპორტს ვუკეთებთ მრავალი ისეთი ახალი სახეობის საქონელს, რომელზე ოცნებაც კი წარმოუდგენელი იყო არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ ცენტრალიზებული დაგეგმვის პირობებში, ეს მგეგმავი რაც არ უნდა გენიოსი ყოფილიყო. ტყუილად კი არ ამბობდა ჰაიეკი, რომ ბაზარი აღმოჩენების ხელშემწყობი მექანიზმიაო. ხომ მაგრამ, ვინ არიან ეს აღმომჩენები? ესენი არიან ის მილიონობით თავისუფალი ადამიანი, მენარმეები და უბრალოდ შემოქმედი მუშაკები, რომლებიც დღეს თავიანთი შესაძლებლობების მაქსიმალურ რეალიზაციას ახდენენ. სწორედ ამას ეფუძნება თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის უპირატესობანი გეგმურთან შედარებით.

„რაჟეჩპოსპოლიტა“: თუმცა ჩვენი სინამდვილის შეფასებებში მითებიც მრავლადაა...

ლ. ბალცეროვიჩი: პოლონეთში ნამდვილად გიგანტური ტექნოლოგიური ტრანზფორმაცია განხორციელდა. ამასთან, იმ მიზეზით, რომ უცხოური ლიცენზიების შესყიდვები არც ერთ სამთავრობო პროგრამაში არ განვირგია, ეს

ბევრისათვის შეუმჩნეველი დარჩა. მხოლოდ კვლევებზე გაღებული თანხების მიხედვით ამ სფეროზე მსჯელობა და იმაზე ჯავრი, რომ ამ მიზნით შეერთებულ შტატებზე ნაკლებს გავილებთ, სწორი არ იქნება.

ასეთი შედარებები სათავეშივე მცდარია, რამეთუ ჩვენ განვითარების სხვადასხვა დონეზე ვიმყოფებით. აშშ მსოფლიო ლიდერია და მამასადამე, არც თუ ისე ბევრი რამ შეუძლია ისწავლოს სხვისაგან, რის გამოც იძულებულია მეტი და მეტი გაიღოს სამეცნიერო კვლევებისათვის. რაც შეეხება ნაკლებ განვითარებულ ქვეყნებს, მათ აქვთ შესაძლებლობა გარედან შეიტანონ ცოდნა, რაც მათთვის განვითარების უდიდეს შანსს წარმოადგენს. ეს შესაძლებლობა კი ყველა იმ ქვეყანამ გამოიყენა, რომლებიც ახლა წარმატების გზას ადგანან — ირლანდიიდან დანყებულ დანაპირიდან და იაპონიიდან დამთავრებული.

„რუჟიპოსპოლიტა“: ეკონომიკას კი ეტყობა წინსვლა, მაგრამ საზოგადოებაში ხშირად გაისმის ხმები ახლადწარმოშობილი და თანდათან მზარდი სოციალური უთანასწორობის შესახებ..

ლ. ბალცეროვიჩი: დიდი განსხვავება ყოველთვის უარესი როდია მცირე განსხვავებაზე. განა იდეალად ქონებრივი თანასწორობა უნდა დავისახოთ? ამასთან, წინა პერიოდში ბევრი ამ სახის განსხვავება დაფარული იყო. თუ საქმე ეხება განსხვავებას ოფიციალურ შემოსავლებში, კარგი იქნებოდა გავცნობოდით შესაბამის სტატისტიკურ მასალებს, საიდანაც ვნახავდით, რომ იმ პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში, რომლებმაც სწრაფ სამეურნეო ზრდას მიაღწიეს, ამგვარი განსხვავება შედარებით ნაკლებია, ვიდრე იმ ქვეყნებში, სადაც წინსვლა

არ იგრძნობა ან უფრო მეტიც: უკუსვლასაც კი აქვს ადგილი...

ხშირ პროტესტებს იმის თაობაზე, რომ პოლონეთში შეუჩერებლად იზრდება განსხვავებები შემოსავლებში, არაფერი აქვთ საერთო სათანადო კვლევების შედეგებთან. მით უმეტეს, მიუღებელია აზრი იმის შესახებ, რომ უკეთესია განვითარება იყოს უფრო ნაკლები ტემპებით, ვიდრე ადგილი ჰქონდეს ასეთ დიდ ქონებრივ უფსკრულს. ფაქტორები, რომლებიც შეაფერხებდნენ ეკონომიკურ წინსვლას, გახდებოდა ასევე სილატაკის მიზეზი და ამასთან სერიოზული საფუძველი მორალური უთანასწორობისა.

როგორ ავაშენოთ კაპიტალიზმი საკუთარი კაპიტალის გარეშე

„რეჟიმოსპოლიტა“: თქვენი აზრით, როგორი როლი ითამაშა პოლონეთის ეკონომიკის მოდერნიზაციაში უცხოურმა კაპიტალმა?

ლ. ბალცეროვიჩი: თითქმის ყოველი ქვეყანა, მდიდარიც კი, ცდილობს პირდაპირი უცხოური კაპიტალის მიზიდვას. თუ ამასთან გავითვალისწინებთ იმას, რომ კომუნიზმმა პოლონეთში გაანადგურა კაპიტალიც და კაპიტალისტებიც, მაშინ გასაგები გახდება ჩვენთვის უცხოური კაპიტალის მიზიდვის მნიშვნელობა. მით უმეტეს, ეკონომიკის გარკვეულ სექტორებში აუცილებელია დიდი კაპიტალი და სპეციფიკური ცოდნა.

„რეჟიმოსპოლიტა“: პოლონეთის ბანკებს უშველა უცხოურმა კაპიტალმა?

ლ. ბალცეროვიჩი: მის გარეშე გაცილებით სუსტი საბანკო სისტემა გვექნებოდა. გარკვეული თვალსაზრისით ეს სისტემა გაცილებით უკეთესია, ვიდრე ამერიკული. შეერთებულ შტატებში, სხვადასხვა მიზეზების გამო,

კვლავაც საყოველთაოდ არის გავრცელებული ქვითრების სისტემა.

ბანკების პრივატიზაციის სფეროში ორი ალტერნატივა იყო. ცენტრალურმა ევროპამ, იმის გამო, რომ ძალზე მცირე იყო სამამულო კაპიტალის მოცულობა, ნება დართო უცხოურ კაპიტალს აქტიური მონაწილეობა მიეღო ბანკების პრივატიზაციაში. ამის ალტერნატივა იყო პრივატიზაციის პროცესების გაჭიანურება, ანუ ამ სფეროში სახელმწიფო საკუთრების ძველი როლის დატოვება, რომლის დროსაც ეკონომიკური გადანაწილებების გაპოლიტიკურება განსაკუთრებით საშიშია მთელი ეროვნული მეურნეობისათვის. პირველი გზა აირჩია პოლონეთმა, ჩეხეთმა, სლოვაკიამ, უნგრეთმა. შედეგი? მათ საბანკო სისტემაში დიდი ხვედრითი წილით არის წარმოდგენილი უცხოური კაპიტალი. აღსანიშნავია, რომ მსგავსი პროცესები განვითარდა მექსიკაში, ჩილეში, ახალ ზელანდიაში და ა. შ.

სხვა სიტუაციაა რუსეთში, სადაც სხვადასხვა მიზეზის გამო ხელი ეშლებოდა უცხოური კაპიტალის შესვლას. ამის შედეგად აქ წარმოსდგა განსაკუთრებული საბანკო სისტემა, რომელშიც დომინირებული მდგომარეობა უკავია ერთ სახელმწიფო ბანკს. მსგავსი მდგომარეობაა ჩინეთშიც, სადაც საბანკო სისტემაზე დიდია სახელმწიფოს წნეხი, რაც დიდი საფრთხის შემცველია ეროვნული მეურნეობისათვის.

„რეჟიპოსპოლიტა“: მაგრამ პრივატიზაცია რომ უარყოფით ემოციებს აღუძრავს საზოგადოებას?

ლ. ბალცეროვიჩი: კი მაგრამ, რა იქნებოდა მაშინ, თუ პოლონეთშიც, ბელორუსის მსგავსად სახელმწიფო საკუთრება იქნებოდა გაბატონებულ მდგომარეობაში? ეს უკმაყოფილო ხმები საიდან მოდის, იცით? მრავალ პოლიტიკოსს უჭირს შეეგუოს იმას, რომ დაკარგა გავლენა

სახელმწიფო სანარმოებზე. პრივატიზაცია აშორებს მათ სახელმწიფო სანარმოებს.

იმ შემთხვევაში, თუ დარჩებოდა ეროვნულ ეკონომიკაში სახელმწიფოს დომინირებული მდგომარეობა და არ გატარდებოდა პრივატიზაცია, ჩვენ თავს ვერ დავალწევდით სოციალიზმს. არ უნდა დაგვაზიწოდეს ასევე, რომ პრივატიზაცია არის და პრივატიზაცია. ძალზე ხშირად პატიოსანი პრივატიზაციის პარალელურად ადგილი აქვს ველურ პრივატიზაციას, რომელიც ხშირად სახელმწიფო საკუთრების საფარველქვეშ მიმდინარეობს. თუ პირველი ხელს უშლის სანარმოთა აქტივების დატაცებას, მეორე პირიქით - მისი ხელისშემწყობად გვევლინება. ამიტომ, როდესაც გვესმის პრივატიზაციის წინააღმდეგ მიმართული ხმები, ყოველთვის უნდა გავარკვიოთ, ვინ ყვირის და რა ინტერესები ამოძრავებს.

შევდით ევროკავშირში, მალე ევროსავალუტო ზონაშიც შევალთ

„რეჟიპოსპოლიტა“: როგორ ფიქრობთ, ევროკავშირში შესვლა, ბაზრების გახსნა, კანონების ჰარმონიზაცია სერიოზული იმპულსი იყო ჩვენი ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის განვითარებისათვის?

ლ. ბალცეროვიჩი: მარტივი პასუხი ასეთია: როდესაც ხელისუფლების სათავეში რეფორმატორები იყვნენ, ამ ყველაფერს დიდი როლის შესრულება არ შეეძლო, რამეთუ ისინი ისედაც აპირებდნენ მეურნეობის რეფორმირებას. მაგრამ რადგანაც ასეთი მთავრობა ყოველთვის არ გვყოლია, ევროკავშირში შესვლა, ბაზრების გახსნა, კანონების ჰარმონიზაცია სერიოზული იმპულსი გახდა ჩვენი ქვეყნის ეროვნული მეურნეობისათვის.

„რეჟიმოსპოლიტა“: კავშირში კი შევედით, მაგრამ ევრომდე ჯერ კიდევ შორია. ევროს შემოღებისაკენ სწრაფვა, ამისათვის აუცილებელი პირობების შესრულება

გახდება ჩვენი განვითარების მთავარი აღმძრავი?

ლ. ბალცეროვიჩი: ევრომდე შორია თუ ახლო, ეს ჩვენზეა დამოკიდებული, უფრო კონკრეტულად კი, ჩვენი სახელმწიფო ფინანსების გაჯანმრთელებასთან. ევრო კარგი პერსპექტივაა პოლონეთისათვის. იმედი მაქვს, რომ მისი წყალობით ქვეყანაში დიდი ინვესტიციები დაიძრება, გაიზრდება ექსპორტი და საერთოდ, ეკონომიკური მაჩვენებლები.

„რეჟიმოსპოლიტა“: როგორ აფასებთ დღეს პოლონეთში არსებულ საგადასახადო სისტემას?

ლ. ბალცეროვიჩი: გარკვეული თვალსაზრისით იგი უკეთესია, ვიდრე შეერთებული შტატების, მაგრამ გაცილებით უარესი, ვიდრე ამ სფეროში ლიდერი ქვეყნების.

„რეჟიმოსპოლიტა“: ამგვარ მტკიცებას რაღაც პროვოკაციური ხასიათი აქვს...

ლ. ბალცეროვიჩი: შეერთებული შტატებში ძალზე რთულია საგადასახადო სისტემა, თუმცა გადასახადები დაბალია. პოლონეთში გადასახადების საერთო წილი მშპ-ში ძალზე მაღალია, იმიტომ, რომ გვაქვს დიდი მოცულობის მრავალფეროვანი საბიუჯეტო სოციალური ხარჯები. გადასახადების შემცირებისაკენ მიმართული ყოველი კამათი სწორედ ამ სახის ხარჯების შემცირებიდან უნდა იწყებოდეს. სხვა ყველაფერი სინამდვილიდან გაქცევა იქნებოდა.

ზოგიერთი თვალსაზრისით საგადასახადო სისტემა ცენტრალური ევროპის ქვეყნებში გაცილებით უკეთესია, ვიდრე საფრანგეთსა თუ გერმანიაში. კერძოდ, მეტია

პირდაპირი გადასახადების ხვედრითი წილი, ვიდრე ირიბის. ხოლო განვითარებისათვის ეს პირველი გაცილებით ნაკლები ზიანის მომტანია, ვიდრე მეორე. ამიტომ აბსურდულია ევროკავშირის ზოგიერთი წარმომადგენლის მოთხოვნა, რომ ჩვენ სახელდობრ, ეს უკანასკნელი სახის გადასახადი გაუმართაობა.

სოფელი: ცვლილებებს ვერ ამჩნევენ...

„რუჟიპოსპოლიტა“: ერთ-ერთი სერიოზული საყვედურის მიზეზია ის, რომ სოფლად არ ტარდებოდა სათანადო რეფორმები. მისი რეფორმირება მხოლოდ ბოლო ხანებში, ევროკავშირში შესვლასთან დაკავშირებით დაიწყო...

ლ. ბალცეროვიჩი: პოლონეთის აგრარული სექტორი ადრე ძირითადად კერძო იყო, თუმცა გარკვეული აზრით, მას მაინც სოციალისტური ხასიათი ჰქონდა. ამ სფეროს ახასიათებდა ქრთამები, დეფიციტი, დიდი მოცულობით სუბსიდიები, ამ სექტორისადმი მიმართული ღონისძიებები ძალზე პოლიტიზირებული იყო და ა. შ. ამიტომ სექტორში ძველი ვითარების რადიკალურმა შეცვლამ ძლიერ გაანაწყენა როგორც ფერმერები, ისე მათთან დაკავშირებული ლობისტური წრეები.

„რუჟიპოსპოლიტა“: სოფლად მცხოვრები ადამიანები რომ უკმაყოფილონი არიან და მათი რიცხვი კი არც ისე ცოტაა?...

ლ. ბალცეროვიჩი: ხომ მაგრამ, რისი გაკეთება შეიძლებოდა? კიდევ უფრო დიდი სუბსიდიები მიგვეცა თუ მათი პროდუქციისათვის გასაღების ბაზრების მოპოვებისათვის გვებრძოლა? მე ამ მეორე გზის მომხრე ვიყავი, თუმცა ამ ბრძოლაში ძალზე ცოტა მომხრე მყავდა.

გარდა ამისა, სათანადოდ როდი აფასებენ იმ პოზიტიურ ცვლილებებს, რომელიც სოფელმა განიცადა. ცოტა როდია იმ ფერმერთა რიცხვი, რომლებმაც შეძლეს თავიანთი მეურნეობის მოდერნიზაცია. მათ ამაში ძალზე ეხმარება

გათანაბდრეობული საკონსერვო მრეწველობა. ეს უკანასკნელი დღეს ეროვნული მეურნეობის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა. აი, ნახეთ, ამ სახის რამდენი ახალი მცირე სააქრო ამუშავდა სოფლად ბოლო წლებში.

„რეეჩოსპოლიტა“: მაგრამ სტრუქტურული უმუშევრობის პრობლემა ზოგიერთ რეგიონში კვლავაც ძალზე სერიოზულია, განსაკუთრებით იქ, სადაც ადრე პეგეერები (დაახლოებით საბჭოთა მეურნეობის ტიპის სასოფლო-სამეურნეო სანარმო პოლონეთში – ა.გ.) იყო...

ლ. ბალცეროვიჩი: ალბათ კარგი იქნებოდა სერიოზული დებატები მოგვეწყო ყოფილი პეგეერების თემაზე. სწორედ მათი გარდაქმნა წარმოადგენს პოლონეთის პრივატიზაციის ერთ-ერთ ყველაზე დემონიზებულ სფეროს.

განწყობილება და არგუმენტები

„რეეჩოსპოლიტა“: მოდით კვლავ განწყობას დავუბრუნდეთ. სერიოზული უკმაყოფილების განწყობა იგრძნობა არამხოლოდ სოფლად, არამედ მთელ საზოგადოებაში. რითი შეგიძლიათ თქვენ ამის ახსნა?

ლ. ბალცეროვიჩი: რეფორმების პერიოდში უკმაყოფილების განწყობა რომ აეხსნათ, საჭიროა წარმოვიდგინოთ მდგომარეობა, რომელიც შეიძლება ყოფილიყო, თუკი ქვეყანაში კვლავაც სოციალისტური სისტემა იქნებოდა გაბატონებული. აბა ვნახოთ, თუ რა მდგომარეობა მაგალითად, ბელორუსში, უზბეკეთში, თურქმენეთში? იქ ადამიანები არიან ან დაშინებული, ან დაპირებებით გაბრუებულნი.

„რეეჩოსპოლიტა“: რეფორმები თავისთავად იწვევს უკმაყოფილებას...

ლ. ბალცეროვიჩი: ცხადია. როდესაც იცვლება წყობა, იცვლება ასევე საშუაოს პრესტიჟიც. ისინი, ვინც მაღლა იყვნენ წინა სისტემისას, ყოველთვის როდი ახერხებენ იქ დარჩენას ცვლილებების შემდეგაც. ეს ჩვენთან ეხება მაგალითად, მაღაროელებს. ძველი სისტემა მოითხოვდა დიდ ენერგიას, რის შედეგადაც ძალზე იყო დაფასებული იმ ადამიანების შრომა, რომლებიც ნახშირს მოიპოვებდნენ. სამაგიეროდ როგორ იყვნენ უგულვებელყოფილი მაგალითად, ბუღალტრები,

ინფორმატიკოსები? სისტემის ცვლილებების შედეგად მემალაროელები დაეშვნენ ძირს, სამაგიეროდ ბულალტრები და ინფორმატიკოსები გაცილებით უკეთეს პოზიციაში აღმოჩნდნენ. ნათელია, ის ადამიანები, რომელთა პოზიციებიც ასე გაუარესდა ცვლილებების შედეგად, კმაყოფილი არ იქნებიან მისით. მაგრამ განა ეს საცმარისი საბუთია იმისათვის, რომ ქვეყანაში რეფორმებზე ხელი ავიღოთ?

„რეჩპოსპოლიტა“. მაგრამ განა ეს ახსნა უმუშევართათვის რაიმე შველის მიმცემი იქნება?

ლ. ბალცეროვიჩი. რა თქმა უნდა, არა. მაგრამ მათი შველისათვის ჯერ აუცილებელია მოვსპოთ უმუშევრობა. საიდან წარმოიშვა იგი პოლონეთში? ნამდვილად არა თავისუფალი ბაზრიდან. იგი, უპირველეს ყოვლისა, წარმოიშვა თავისუფალი ბაზრის ბლოკირებიდან შრომითი ურთიერთობების მეტისმეტი რეგულირებისა და მეტად მაღალი, თითქმის აბოლოგური სოციალური დახმარებების სისტემით. ეს უკანასკნელი მხოლოდ უმუშევართათვის დახმარებებს როდი ეხება, არამედ უდიდეს ხარჯებს ადრეული პენსიებისათვის, დახმარებებს ინვალიდებისათვის და ა. შ. ყოველივე ამის გასაცემად საჭიროა დიდი საბიუჯეტო სახსრების მობილიზაცია, რაც, თავის შირივ, გადასახადების და ასევე უმუშევრობის გაზრდას იწვევს.

„რეჩპოსპოლიტა“. არავინ ისე არ უწევს პროპაგანდას ცვლილებებს, როგორც ისინი, რომლებიც მისით კმაყოფილი არიან. რატომ არ მოხდა პოლონეთში საშუალო კლასის ჩამოყალიბება, რომელიც მთელ მსოფლიოში თავისუფალი ბაზრის უპირველესი დამცველია?

ლ. ბალცეროვიჩი. ვინ თქვა, რომ არ შეიქმნა? მაგრამ იგი ძალზე დაკავებულია, ქმნის, აშენებს კაპიტალიზმს. ვინ გამოდის პროტესტით? ძირითადად ისინი, ვინც სხვადასხვა მიზეზით დაკავებულნი არ არიან ანდა ძალზე ორგანიზებულნი არიან. ამასთან, ილუზიაა იმის რწმენაც, რომ ყველა მენარმე ლიბერალია და უყვარს კონკურენცია. ის, რაც სასიკეთოა ცალკეული მენარმისათვის, ყოველთვის სასიკეთო როდი იქნება მთელი ეროვნული მეურნეობისათვის და პირიქით.

როდრიგო დე რატო: სამეურნეო გამოცოცხლება საჭირო მიმართულებით უნდა წარვაპართოთ

ამ მცირე ხნის წინ მსოფლიოში უაღრესად
პოპულარულ ორგანო „Projer Sindicato“-ში დაიბეჭდა
საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ)
აღმასრულებელი დირექტორის - როდრიგო დე რატოს
სტატია, რომელშიც ცნობილი ეკონომისტი იმის
შესახებ საუბრობს, თუ როგორ უნდა მოხდეს 2004
წელს მსოფლიო ეკონომიკაში დაფიქსირებული
საგრძნობი გამოცოცხლების იმ გარდაქმნებისათვის
წარმართვა, რომლებიც ადრე იყო დაგეგმილი, მაგრამ
რესურსების არასაკმარისობის გამო ვერ
ფინანსდებოდა.

დღევანდელი მსოფლიო წინააღმდეგობებით არის
აღსავსე. ერთი მხრივ, მას მოსვენებას არ აძლევს თანდათან
მოძლიერებული ტერორისტული მოძრაობები და ლოკალური
სისხლიანი კონფლიქტები, ხოლო მეორე მხრივ, ეკონომიკური
განვითარების ტემპები მსოფლიოს თითქმის ყველა რეგიონში
გაცილებით უფრო მაღალია, ვიდრე ამას ბოლო წლების
მანძილზე ჰქონდა ადგილი. ინფლაცია, მიუხედავად იმისა,
რომ ასე მაღალი ტემპებით იზრდება ნავთობის ფასი,
მისაღებ დონეზეა შენარჩუნებული, ნორმალური ვითარებაა
ფინანსურ ბაზრებზეც. საგრძნობია ეკონომიკური
გამოცოცხლება იმ რამდენიმე ქვეყანაშიც, რომლებსაც არც
თუ ისე დიდი ხნის წინათ ფინანსური კრიზისი შეეხოთ.
ამასთან, ცხადია, კვლავაც ბევრი სამუშაოს ჩატარება
მოგვიწევს, რათა მომავალში თავიდან ავიცილოთ
მოსალოდნელი კრიზისები და შევამციროთ მსოფლიოში
არსებული სიღარიბის მასშტაბები.

რაზე ლაპარაკობს აღნიშნული კონტრასტები? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად მნიშვნელოვანია ცალკეული ქვეყნების და მთელი საერთაშორისო საზოგადოებრიობის მიდგომების შეცვლა ამჟამად არსებული მსოფლიო პოლიტიკური პროცესებისადმი. საქმე ეხება ნონასწორობის დარღვევას გლობალურ ეკონომიკაში, რომლის აღდგენაც მოითხოვს შესაბამისი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის გამოყენებას და შეფერხებული რეფორმების გაგრძელებას. ამ ღონისძიებების მიზანი უნდა იყოს ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისების წინააღმდეგ საბრძოლო მეთოდების შემუშავება და როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, სიღარიბის არეალის შემცირება.

დადგა რეალური საქმის კეთების დრო

ამ მცირე ხნის წინ სსფ-ს და მსოფლიო ბანკის წევრი 184 ქვეყნის წარმომადგენელი ვაშინგტონში ტრადიციულ ყოველწლიურ სესიაზე შეიკრიბა. წლევანდელი შეხვედრა გარკვეული თვალსაზრისით გამორჩეული იყო. წელს შესრულდა ამ დანესებულებების დაარსებიდან სამოცი წლისთავი. ზუსტად 60 წლის წინ ბრეტონ ვუდსში გამართულ კონფერენციაზე გადაწყდა შექმნილიყო სსფ და მსოფლიო ბანკი, როგორც მსოფლიო ეკონომიკის უმთავრესი საყრდენები. ამ ღონისძიებაზე გამოსვლისას განსაკუთრებით ორ ძირითად პრობლემაზე გავამახვილე ჩემი ყურადღება. ისინი მარტივად ასე შეიძლება გამოიხატოს: საჭიროა ყურადღების გამძაფრება და აუცილებელია რეალური საქმიანობის დანყება. უბრალოდ რომ ვთქვათ, საქმე ეხება იმას, რომ საერთაშორისო საზოგადოებრიობამ მაქსიმალურად გამოიყენოს ამჟამად მთელ მსოფლიოში დაფიქსირებული სამეურნეო გამოცოცხლება და იგი ეკონომიკური სტაბილიზაციისაკენ მიმართოს; იგი ასევე უნდა დაეხმაროს

იმ ქვეყნებს, რომლებსაც განვითარების შეზღუდული პერსპექტივები აქვთ.

სწრაფი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობა ქვეყნებს საშუალებას აძლევთ შექმნან ისეთი დაცვითი მექანიზმი, რომელიც მათ დაეხმარებოდა მოსალოდნელი ეკონომიკური კატაკლიზმების დროს თავის გადარჩენაში. ამასთან, მათი მხრიდან ძალზე დიდი მონდომების გამოჩენაა ამ მიზნით საჭირო, რამეთუ არც თუ ისე ძნელია ამ შანსის ხელიდან გაშვება. ჩვენ გლობალური ფინანსური ბაზრების ეპოქაში ვცხოვრობთ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თუკი ერთი ქვეყანა ჩავარდება ისეთ სიტუაციაში, რომელშიც მისი მდგომარეობა ძალზე მძიმე შეიქმნება ტრანსეოცენული ფინანსური ყოვლისნამღეკავი ტალღების გამო, ასეთ დროს სხვა ქვეყნებსაც გაუჭირდებათ მშვიდად ყოფნა. გაკვეთილები, რომლებიც 90-იანი წლების გამოცდილებიდან ჩვენ უნდა ვისწავლოთ, არის ის, რომ აუცილებელია აღმოვეფხვრათ სუსტი წერტილები ეკონომიკაში, ვიდრე ისინი კრიზისში გადაიზრდებოდნენ.

სწრაფი სამეურნეო ზრდა 2004 წელს ნამდვილად წარმოადგენს 90-იან წლებში ამ მიმართულებით განეული ძალისხმევის შედეგს. სახელდობრ, მაშინ დაიწყო კრიზისული სიტუაციებიდან თავის დასაღწევი მექანიზმების შემუშავების პროცესები. ამასთან, 2004 წელს დაფიქსირებული ეკონომიკური ზრდა მსოფლიოს ყველა რეგიონისათვის თანასწორი როდი იყო: ევროპა და იაპონია ჯერაც ვერ იყენებენ სრულად მათ ხელთ არსებულ მთელ პოტენციალს. მთელი მსოფლიო ეკონომიკის ძირითად გამწევ „ლომა ხარებად“ კვლავაც შეერთებული შტატები და ჩინეთი გვევლინება.

რა არის უმნიშვნელოვანესი?

დღევანდელ მსოფლიო ეკონომიკაში სტაბილურობის შენარჩუნების ერთ-ერთ პრიორიტეტს გლობალური საგადაშედლო ბალანსისა და ბიუჯეტის დეფიციტის აღმოფხვრა წარმოადგენს. ეს განსაკუთრებით ეხება შეერთებულ შტატებს, რომელმაც მოკლევადიან პერიოდში უნდა მოახერხოს თავისი ბიუჯეტის დეფიციტიდან თავის დაღწევა. რაც შეეხება ევროპასა და იაპონიას, მათ სტრუქტურული რეფორმების განხორციელების გზით უნდა მიაღწიონ ეკონომიკური წინსვლის ტემპების დაჩქარებას.

ეკონომიკურ სარგებლობას – როგორც ცალკეული ქვეყნების, ისე გლობალური მასშტაბით – მოიტანდა ასევე ჩინეთსა და აზიის ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში უფრო ელასტიური სავალუტო კურსის პოლიტიკის გატარება. ამ ქვეყნებში აღნიშნულის პარალელურად აუცილებელია ასევე საფინანსო სექტორის რეფორმირებაც. განვითარებადმა ქვეყნებმა, რომლებმაც ბოლო წლებში ეკონომიკის მრავალ სექტორში მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწიეს, არ უნდა დაკარგონ რეფორმების ტემპები, რათა შეეძლოთ წინააღმდეგობის გაწევა როგორც შიდა, ისე გარე საფრთხეებისადმი.

დროთა განმავლობაში დღის წესრიგში დგება სხვა პრობლემებიც. მაგალითად, ისინი, რომელთა შესახებაც არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ ვფიქრობდით, რომ „საშუალოვადიან“ პრობლემებს წარმოადგენდნენ, აღმოჩნდა, რომ მეტად სასწრაფოდ გადასაწყვეტი ყოფილან. მაგალითად, მოსახლეობის დაბერების პროცესები მრავალი ქვეყნის მთავრობას აიძულებს უფრო მეტი ყურადღება დაუთმონ საბიუჯეტო პროცესების დაგეგმვასა და მიმდინარეობას და ასევე სრულყოფილ მოსახლეობის სოციალური დაცვის სისტემები. მაგალითად, ლათინური ამერიკის, ევროს

სფეროს ქვეყნებისა და ასევე იაპონიისათვის სწორედ აღნიშნულმა პრობლემებმა შეიძინა დღეისათვის მეტად მწვავე ხასიათი. თუმცა არც ისე შორსაა ის დღე, როდესაც ანალოგიური საკითხები მეტად გამწვავდება ასევე მრავალი სხვა განვითარებადი ქვეყნისათვისაც. აღნიშნულ ქვეყნებში პრობლემას გაამწვავებს ასევე ის ფაქტი, რომ ისინი ღარიბი ქვეყნებია და ამ პრობლემების გადასაწყვეტად მათ საჭირო სახსრები არ აღმოაჩნდებათ.

მორიგ მეტად აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს ენერგია და მისი რაციონალური ხარჯვა. ნავთობზე მეტად მაღალმა ფასებმა სააშფარაოზე გამოიტანა ამ პრობლემასთან დაკავშირებული და ადრე ასე თუ ისე დაფარული სუსტი ადგილები. აღნიშნულის გამო მრავალ ქვეყანას მოუწევს ხელახლა დაამუშაოს თავისი პოლიტიკა ენერგიის გამოყენებასთან დაკავშირებით. ეს ეხება როგორც ნავთობის მოპოვებას, ისე მის მომჭირნეობით გამოყენებას. ამ ძვირფასი პროდუქციის მოპოვებისა და გადამუშავების პრობლემების დარეგულირება თავიდან აგვაცილებს მასზე ფასების ასეთ მოულოდნელ ცვლილებებს.

სავალუტო ფონდისათვის უმთავრეს პრიორიტეტს წარმოადგენს კრიზისების თავიდან აცილება. ბოლო ათწლედი ამ მრიგ შედარებით წარმატებული იყო, განსაკუთრებით თუ საუბრე ეხება გამჭვირვალობას საფინანსო სისტემაში. ფონდის მუდმივი ყურადღების ქვეშაა ასევე ცვლილებები ამ სისტემაში და სხვადასხვა ქვეყნის დავალიანების მდგომარეობა.

ამასთან საჭიროდ მიგვაჩნია სერიოზულად შევცვალოთ ჩვენი საქმიანობის მეთოდები, რათა ჩვენს წევრ ქვეყნებს მივანდოთ ნათლად ფორმულირებული რჩევები, რომელიც დამყარებული იქნება ღრმა ანალიზსა და მათი პრობლემების ნათელ წარმოდგენაზე. ამასთან, ამ ქვეყნებში სამეურნეო მდგომარეობის გამოსწორება დამოკიდებული იქნება არა მხოლოდ ჩვენს მცდელობაზე, არამედ თავად ამ ქვეყნებისა და მათი ხელისუფლების ძალისხმევაზე გამოასწორონ შექმნილი მდგომარეობა.

ჯორჯ სოროსი: სამართველო საყოველთაო ღახმარებას საჭიროებს

არსად მთელ მსოფლიოში უნგრელი ემიგრანტის, ამერიკელი მილიარდელის, შოროს Fund Management-ის da Open Society Institute-ს პრეზიდენტის ჯორჯ სოროსის სახელი ერთაზროვნად არ აღითქმება. ზოგ ქვეყანაში პოლიტიკური კურსის შეცვლა ბრალდება მას, ზოგან – ეროვნული ვალუტის კურსის დაცემა. ის კი არა და, 1997 წლის ბოლოს სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში დაწყებული და შემდეგ თითქმის მთელ მსოფლიოში გავრცელებული საფინანსო კრიზისის გამონვევა სწორედ მას ბრალდება. ამასთან, არის ისეთი ქვეყნებიც, სადაც სოროსი დიდ ქველმოქმედად და მეცენატად არის მიჩნეული, ზოგან მას გულწრფელად ეპატიუებიან, ხოლო ზოგანაც აკრძალული აქვს საზღვრის გადაკვეთა. მოკლედ, ასეა თუ ისე, იმას კი ნამდვილად ვერავენ უარყოფს, რომ ეს ადამიანი საოცარი მოვლენაა XX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XXI საუკუნის პირველ ნახევარში და რომ მის ყოველ სიტყვას მთელ მსოფლიოში უდიდესი ყურადღებით უსმენენ და ეკიდებიან.

წინამდებარე წერილი, რომელშიც ჯორჯ სოროსის ზოგიერთი პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ხასიათის მოსაზრებაა გამოთქმული, დაიბეჭდა ამერიკულ პრესაში, კერძოდ კი, „Projer Sindicate“-ში. იგი ჩვენთვის იმით არის აღსანიშნავი, რომ ავტორის ზოგიერთი მოსაზრება საქართველოსაც ეხება. გთავაზობთ ამ წერილს გარკვეული შემოკლებებით.

ევროკავშირის ინტერესებში შედის დაიცვას მისი საზღვრების გასწვრივ ახლადშექმნილი სახელმწიფოები, რომელებთანაც მას შეიძლება აკავშირებდეს მჭიდრო თანამშრომლობა – აღნიშნულია 2003 წელს მიღებულ

დოკუმენტში, რომელიც ევროპის უსაფრთხოებას ეხება. ამჟამად ეს დოკუმენტი და მასში გამოხატული კონცეფცია განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ევროკავშირის გაფართოებასთან დაკავშირებით.

ამასთან ძალზე საეჭვოა, რომ ამ ინიციატივამ მიაღწიოს დასახულ მიზანს. ამ უკანასკნელის განსახორციელებლად აუცილებელია ინიციატივამ ცხოველი პოლიტიკური ხასიათი მიიღოს. ევროკავშირი უნდა დაინტერესდეს თავისი მეზობელი, დაბალგანვითარებული ქვეყნებითაც. ასეთი დაინტერესება ევროპის სასიცოცხლო ინტერესიც არის, მაგრამ შეუძლებელია ამ მიზნის მიღწევა, თუ მის განსახორციელებლად არ მოხდა ამ ქვეყნების როგორც პოლიტიკური, ისე ფინანსური მხარდაჭერა. ყველაზე ეფექტურ დახმარებას, რომელიც კი შეიძლება გამოყენებული იქნეს ევროკავშირის მიერ ამ ქვეყნების დასახმარებლად, წარმოადგენს პერსპექტივაში ამ ქვეყნების კავშირში მიღება. სამწუხაროდ იმ პრობლემებმა, რომლებიც გამოიწვია ევროკავშირის გაფართოების ამჟამინდელმა ტალღამ, არარეალური გახადა მასში სხვა ქვეყნების განევრიანება, გარდა იმ ქვეყნებისა, რომელთა კავშირში მიღებაც თითქმის გადანყვეტილია უახლოეს პერიოდში. კერძოდ, ესენია ბულგარეთი, რუმინეთი, თურქეთი და შესაძლოა - ბალკანეთის ქვეყნები.

ამ უკანასკნელ ქვეყნებში ევროკავშირის მიერ განხორციელებული პოლიტიკა ნამდვილად სწორია: იზიდავს რა მათ თავის სამოქმედო არეალში, ამით ცდილობს თავად ისინიც დააკავშიროს ერთმანეთს.

ამჟამად ევროპაში ისეთი ვითარება შეიქმნა, რომ აღმოსავლეთით „გაფართოებული ევროპა“ ეხება იმ სფეროებს, რომლებიც რუსეთისათვის წარმოადგენს „ახლო აღმოსავლეთს“. ამასთან, ევროკავშირს არ ძალუძს ამ სფეროს ქვეყნებს შესთავაზოს ნევრობის პერსპექტივა,

მაშინ, როდესაც რუსეთი სიამოვნებით სთავაზობს მათ ადგილს საკუთარი აღორძინებული იმპერიის შემადგენლობაში. შესაბამისად, ევროკავშირმა ამ ქვეყნებს უნდა შესთავაზოს ისეთი მიმზიდველი პირობები, რომელთა გამოც ისინი უარს იტყოდნენ რუსეთთან ასეთ მჭიდრო ურთიერთკავშირზე და გაუმკლავდებოდნენ მის ზენოლას. ასეთი მისაღები პირობების შეთავაზება კი ევროკავშირის მხრიდან ამ ქვეყნებისათვის ძნელი არ უნდა იყოს. ამგვარ პირობებს შეიძლება წარმოადგენდეს უფრო მეტი შესაძლებლობების მიცემა მათთვის: ევროკავშირის ბაზარზე საქმიანობის, სავიზო რეჟიმის სერიოზული შერბილება ამ ქვეყნებისათვის, ასევე გაადვილება ამ ქვეყნების მცხოვრებთათვის ევროკავშირში სამუშაოს პოვნისა და რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, თავისუფალი ევროპული კაპიტალის მიმართვა მათკენ. ევროკავშირმა აღნიშნულ ქვეყნებს უნდა აღმოუჩინოს ასევე ტექნიკური დახმარება და გააადვილოს მათთან კულტურული ურთიერთობების დამყარება. მართალია, ევროკავშირის ბიუჯეტში 2007 წლამდე არ არის გათვალისწინებული სათანადო ფინანსური სახსრები ფართო ევროპის ინიციატივების დასაფინანსებლად, მაგრამ, როგორც ამბობენ, მონდომება იყოს, თორემ სახსრები ყოველთვის გამოინახება. აქვე მსურს განვაცხადო, რომ ჩემს მიერ თითქმის ყველა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაში დაფუძნებული ფონდი „ღია საზოგადოების“ ფილიალები, თუმცა მცირე მასშტაბებით, მაგრამ მაინც ახორციელებენ იმ ღონისძიებებს, რაც უნდა წარმოადგენდეს გაფართოებული ევროპის საინიციატივო მიზნებს, კერძოდ, კი, დემოკრატიის გაფართოება, სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტების დახმარებით და ასევე, სადაც ეს შესაძლებელი იქნება, დახმარების აღმოჩენა ამ ქვეყნების მთავრობებისათვის.

რაც უფრო ნაკლებ სანდოა ამა თუ იმ ქვეყანაში მთავრობა, მით უფრო საშური საქმეა აქ სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტების დროული დაფუძნება და მათთვის მუშაობაში ხელის შეწყობა. ანალოგიურ პრინციპებზე უნდა ააგოს მუშაობა ევროკავშირმაც. ამ უკანასკნელის ნებისმიერ საქმიანობაში აუცილებლად უნდა იყოს გათვალისწინებული ამგვარი ელემენტი. მსგავსი ღონისძიებებისათვის დროული და ეფექტური წარმართვა კი ევროკავშირის მხრიდან ამ ქვეყნების მიმართ საშური საქმეა, ვინაიდან ახლოვდება არჩევნები უკრაინასა და მოლდოვაში, სადაც ცხადია, ამ დროს ადგილი ექნება ამომრჩევლის უფლებების დარღვევას. სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტების დაარსებამ და ფუნქციონირებამ ამ ქვეყნებში უნდა მიახვედროს ხელისუფალნი, რომ მათ ადამიანთა უფლებების დარღვევა ძველებურად აღარ გაუვათ.

შესაძლებელია მშვიდობიანი რევოლუცია, ისეთი, როგორიც საქართველოში განხორციელდა, აღარსად აღარ განმეორდეს, მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, რომ მან გარკვეული ნერვული სტრესები გამოიწვია საქართველოს მებობელ ქვეყნებში. ეს უკანასკნელნი უნდა დავარწმუნოთ — შესაბამისი მათრახისა და თაფლაკვერის მეთოდით, რომ სამართლიანობის განმტკიცება და შესაბამისი დემოკრატიული ინსტიტუტების საქმიანობა მათაც სარგებლობას მოუტანს. თავად საქართველო კი საჭიროებს საყოველთაო თანადგომას, რაც უნდა გამოიხატოს მისთვის დახმარების შესაბამისი გეგმის შემუშავებით, რომელიც სრულიად განსხვავებული იქნება სხვა ქვეყნებისათვის აღმოჩენილი დახმარებებისა. ამასთანავე, ვფიქრობ, ბელორუსის დახმარება უკვე ძალზე დაგვიანებულია, თუმცა იქნებ, ვცდებოდე კიდეც.

რაც შეეხება რუსეთს, აქ მოვლენები ცუდი

მიმართულებით ვითარდება. დღეს, როდესაც ამ ქვეყანაში დასრულდა ქაოსის პერიოდი, რუსეთს აღარ აღმოაჩნდა ადრე მოპოვებული ღია საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი მრავალი თვისება. ვინაიდან დასავლეთმა მას არ აღმოუჩინა თავის დროზე სათანადო დახმარება, დღეს უკვე ნაკლები შანსია იმისა, რომ შესაძლებელი იყოს მასზე რაიმე სერიოზული პოლიტიკური გავლენის მოხდენა. დღეს იმისათვის, რომ ხელი შევუწყოთ ამ ქვეყანაში ღია საზოგადოების მშენებლობას, ყველაზე კარგი გზა იქნებოდა ამ ქვეყანასთან, რაც შეიძლება მჭიდრო სავაჭრო და სხვა სახის ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარება. ამასთან, უარი უნდა ვთქვათ ამ ქვეყნის მოხსენიებაზე როგორც ქვეყნისა, რომელიც დემოკრატიული მეთოდებით იმართება. ასეთ პირობებში ევროკავშირისათვის კიდევ უფრო აქტუალური ხდება უფრო აქტიურად დაეხმაროს რუსეთის მეზობელ სახელმწიფოებს, რომელთაც ჯერ კიდევ საბოლოოდ უარი არ უთქვიათ თავიანთ ძველ პოლიტიკურ ორიენტაციაზე*.

* ჩვენს მიერ თარგმნილი და მომზადებული წინამდებარე წერილი დაიბეჭდა გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკის“ 2004 წლის 4 ივნისის ნომერში

მსოფლიო მასშტაბით ეკონომიკურ სტაბილიზაციას ემუქრება ასევე სიღატაკე. ფაქტია, რომ ამ თვალსაზრისით უკანასკნელ წლებში მართლაც ბევრი რამ გაკეთდა. თუმცა რეალობაა ისიც, რომ ჩვენი პლანეტის ყოველი მეხუთე ადამიანი სწორედ სიღატაკეში ცხოვრობს. იგი დღეში ერთ დოლარზე კმაყოფილდება. ამის პარალელურად შიდა და სხვა არანაკლებ საშიში ავადმყოფობები მრავალი ქვეყნის მოსახლეობას პირდაპირ მუსრს ავლებს. იმ ღონისძიებების შედეგად, რომელთა განხორციელებასაც მიზნად ისახავს საერთაშორისო საზოგადოებრიობა, 2005 წლისათვის სიღატაკის მასშტაბები უნდა განახევრდეს. თუმცა ჩვენგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო ყველა ქვეყანას ეს თანაბრად როდი შეეხება. სწორედ ამ მიზნის მიღწევას გახდის შესაძლებელს 2002 წელს მონტერეიში გამართულ კონფერენციაზე საერთაშორისო საზოგადოებრიობის მიერ მიღებული პროგრამა. მისი მიხედვით, განვითარებადმა ქვეყანამ უნდა გაატაროს ისეთი სამეურნეო პოლიტიკა, რომელიც დაფუძნებული იქნება საღ პრინციპებსა და რაციონალურ მართვაზე. სამაგიეროდ, ინდუსტრიულმა ქვეყნებმა უნდა გაზარდონ ამ უკანასკნელთათვის დახმარებების აღმოჩენის მასშტაბები და შეამცირონ ის ბარიერები, რომლებიც აღმართულია მათ ბაზარზე საქონლის შეტანის გზაზე. ამის პარალელურად სსფ-მ და მსოფლიო ბანკმა უნდა უზრუნველყონ ამ ქვეყნებისათვის შესაბამისი კონსულტაციები, ექსპერტიზა და ასევე ფინანსური დახმარება. თავად სსფ უფრო მეტად უნდა ჩაუღრმავდეს ცალკეულ ქვეყნებში მაკროეკონომიკური და ფინანსური სტაბილიზაციის მიღწევას, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მდგრადი განვითარებისა და სიღატაკის მასშტაბების შემცირებაში.

„მონტერეის კონსესუსის“ ცხოვრებაში განხორციელების საქმეში უკვე მიღწეულია მნიშვნელოვანი წარმატებები. თუმცა არც იმის დავინყება ეგების, რომ საერთაშორისო დახმარების აღმოჩენას ლატაკი ქვეყნებისათვის ჯერაც ნაკლები მასშტაბები აქვს, ვიდრე ეს ადრე იყო დაპირებული. ამიტომ აუცილებელია მიღებული იქნეს გადამწყვეტი ზომები ამ ქვეყნებისათვის დახმარების გასაწევად, რათა მათ გააგრძელონ და დააჩქარონ ეკონომიკური განვითარება. აუცილებელია ასევე უფრო მეტი წარმატებების მიღწევა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ფარგლებში ჩატარებულ მოლაპარაკებებშიც, რადგან სწორედ მათ შედეგებს ექნება გადამწყვეტი მნიშვნელობა ლარიბი ქვეყნების განვითარებაში გრძელვადიან პერსპექტივაში.

მსოფლიო ეკონომიკის ამჟამინდელი მდგრადობა პოლიტიკური თუ ეკონომიკური შოკების მიმართ ჩვენ გვარნმუნებს იმაში, თუ როგორი მნიშვნელოვანია რეფორმების მომავალში გაგრძელება. ამის შესახებ გამუდმებით უნდა ახსოვდეთ ცალკეული ქვეყნების მთავრობებსაც და ასევე ისეთ დანესებულებებს, როგორსაც სსფ წარმოადგენს. მხოლოდ ეს არის ერთადერთი მეთოდი შეუფერხებელი ეკონომიკური წინსვლისა, რომლიდან სარგებელს თანაბრად ნახავდა მსოფლიოს ყველა მოქალაქე.

ევროკავშირში ახალი ქვეყნების გაერთიანების დღიდან (2004 წლის 1 მაისი) თითქმის ერთი წელი გავიდა. მაშასადამე, უკვე შეიძლება გავეთდეს გარკვეული დასკვნები იმის შესახებ, თუ რა დადებით და რა უარყოფით მოვლენებს ჰქონდა ადგილი ამ მოვლენას კავშირში ახლად გაწევრიანებული ქვეყნებისათვის.

აღნიშნულ პრობლემაზე ნათელ წარმოდგენას შეგვიძნის გასული წლის ბოლოს პოლონეთში ჩატარებული სოციოლოგიური გამოკითხვის შედეგები.

გამოკითხვის მიხედვით, ერთადერთი, რაზეც ანეკტირებულთა უმრავლესობა თანხმდება, ესაა უცხოეთში გამგზავრების უაღრესად გამარტივებული წესები.

აღსანიშნავია, რომ გამოკითხულთა 61 პროცენტის აზრით, უცვლელად დარჩა მათი ოჯახის შემოსავლები, 51%-ს მიაჩნია რომ არ გაზრდილა გადასახადები, 52%-ს თვლის, რომ იგივე დარჩა მათი დანაზოგები, 35%-ი ფიქრობს, რომ არ გაზრდილა მათი მეურნეობის განვითარებისათვის საჭირო ხარჯების მოცულობები და ბოლოს, 56%-ი დარწმუნებულია, რომ უცვლელი დარჩა მათი ოჯახის ცხოვრების დონე.

ახლა საინტერესოა იმ გამოკითხულთა აზრი, რომლებიც თვლიან, რომ მათი სამშობლოს ევროკავშირში გაერთიანებამ გააუარესა მათი ცხოვრება. კერძოდ, გამოკითხულთა 93% თანხმდება იმაში, რომ გაიზარდა ფასები (ცნობისათვის: მაგალითად, შაქრის ფასი თითქმის გაორმაგდა, რამდენიმე ათეული პროცენტით გაიზარდა ხორცისა და ხორცის პროდუქტების ფასი), 34%-ს მიაჩნია, რომ შემცირდა სახელმწიფოს სოციალური ხარჯები, 54%-ს აზრით გაუარესდა პოლონელთა ცხოვრების დონე, 55%-ს მიაჩნია, რომ იმატა კორუფციის მასშტაბებმა და ბოლოს,

34% თვლის, რომ დაეცა ეროვნული ვალუტის, - ზლოტის კურსი.

ახლა საინტერესოა ვნახოთ, თუ როგორ აფასებენ გამოკითხულები ევროკავშირში გაერთიანებას ეროვნული მეურნეობისათვის საერთოდ და მისი ზოგიერთი ცალკეული დარგისათვის, კერძოდ.

გამოკითხულთა მხოლოდ ერთი პროცენტი თვლის, რომ ევროკავშირში გაერთიანება დადებითად წაადგა ეროვნულ მეურნეობას, 20 პროცენტს მიაჩნია, რომ ინტეგრაცია შესაძლოა კარგი და წამახალისებელი ფაქტორი აღმოჩენილიყო პოლონეთის ეროვნული მეურნეობისათვის, 39 პროცენტი თვლის, რომ ამ მხრივ ალბათ უფრო უარესობისაკენ წავიდა საქმე, 21 პროცენტი თითქმის დარწმუნებულია იმაში, რომ საქმე ნამდვილად უარესობისაკენ წავიდა და 6 პროცენტი კი ნამდვილად დარწმუნებულია ამაში (ცნობისათვის: კავშირში განწევრიანებამდე პოლონელ ფერმერთა უმრავლესობა თვლიდა, რომ ევროკავშირში შესვლა ნამდვილად უარყოფითად იმოქმედებდა მათი საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე. როგორც გამოკითხვის შედეგები გვაჩვენებს, ჩატარებული ანკეტირება გაცილებით უფრო ოპტიმისტურ შედეგებს აჩვენებს).

ახლა რაც შეეხება ეროვნული მეურნეობის ცალკეულ დარგებს.

სოფლის მეურნეობა: გამოკითხულთა 7 პროცენტი თვლის, რომ დარგის მდგომარეობა ნამდვილად გაუმჯობესებულია, 41 პროცენტი არაა ამაში ასე დარწმუნებული, მაგრამ ეთანხმება ამ უკანასკნელთ, 39 პროცენტს მიაჩნია, რომ მდგომარეობა ნამდვილად უცვლელია. იმედგარეულად გამოკითხულთა 40 პროცენტს სჯერა, რომ განწევრიანების შემდეგ დარგში მდგომარეობა უფრო გაუარესდა.

აქვე საინტერესოა შემდეგი გარემოება: პოლონელ ფერმერთა შორის ჩაატარეს გამოკითხვა იმის დასადგენად,

თუ რაში გახარჯავდა ფერმერი ევროკავშირიდან მიღებულ ფულს. გამოკითხვამ შემდეგი უჩვენა: ანკეტირებულთა 49 პროცენტი ამ ფულით შეიძენდა წარმოების საშუალებებს, 20 პროცენტი - ააშენებდა ან რემონტს გაუკეთებდა სამეურნეო ნაგებობებს, ამდენივე შეისყიდოდა სასოფლო-სამეურნეო მანქანებს, 12% დააბრუნებდა აღებულ კრედიტებს, 10% იყიდოდა პირუტყვს, 7% მას დახარჯავდა შვილების სწავლა-განათლებაზე, 6% შეიძენდა მიწას, 5% ააშენებდა ან გაარემონტებდა საცხოვრებელ სახლს, 3% წამოიწყებდა ახალი სახის პროდუქციის წარმოებას, 3% ამ ფულს დაზოგავდა და ა.შ.

ჯანმრთელობის დაცვა: ევროკავშირში განვევრიანებას დადებითად აფასებს გამოკითხულთა მხოლოდ 4%, 31%-ს მიაჩნია, რომ დარგში მდგომარეობა არ შეცვლილა, ხოლო დანარჩენი გამოკითხულები მდგომარეობას უარყოფითად აფასებენ.

კიდევ უფრო უარეს მდგომარეობას აქვს ადგილი ანკეტირებულთა მიერ განათლების სფეროს შეფასებაში. კერძოდ, მათი მხოლოდ 1%-ს მიაჩნია ამ სფეროში მდგომარეობა გაუმჯობესებულად, 18%-ს ამაში ეჭვი ეპარება, თუმცა მაინც იქით იხრება, რომ აქ ვითარება ახლა უკეთესია. გამოკითხულთა თითქმის ნახევარი, ანუ 48% თვლის, რომ სფეროში ვითარება თითქმის უცვლელია, ხოლო დარგში მდგომარეობას უარესად აფასებს გამოკითხულთა 33 პროცენტი.

როგორც ვხედავთ, ჯერჯერობით მხოლოდ სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულები უყურებენ შედარებით ოპტიმისტურად ევროკავშირში განვევრიანებას. თუმცა ესეც ცოტა საქმე როდია. პოლონეთში სოფლად ცხოვრობს თითქმის იმდენივე ადამიანი, რამდენიც კავშირში ახლა განვევრიანებულ ქვეყნებში სოფლად მცხოვრებთა საერთო რიცხოვნობაა. ხოლო თუ პოლონელი გლეხები (რომლებიც,

შეიძლება ითქვას, ეკონომიკური თვალსაზრისით, გაცილებით უფრო ჩამორჩენილი არიან, ვიდრე ახალი სხვა ნევრი ქვეყნების ფერმერები) ასე ოპტიმისტურად აფასებენ განწევრიანებას, ჩანს ევროპასთან ინტეგრაცია ოდესმე დადებითად წაადგება ქართველი გლეხის საქმესაც.

პოლონელები გაცილებით მეტი ოპტიმიზმით უყურებენ კავშირში ინტეგრაციის მომავალს. კერძოდ, გამოკითხულთა თითქმის ნახევარს სჯერა, რომ დაახლოებით ხუთი წლის შემდეგ გაიზრდება ქვეყნის მთელი საზოგადოების ცხოვრების დონე.

აღსანიშნავია, რომ ასეთი პესიმისტური შეხედულებები გამოკითხულთა მხრიდან ხშირ შემთხვევაში განპირობებულია იმით, რომ ეს უკანასკნელნი არც თუ ისე კარგად გამიჯნავენ იმ სფეროებს, რომლებზედაც გავლენა უნდა მოეხდინა კავშირში მათ განწევრიანებას. მაგალითად, ძნელი წარმოსადგენია, თუ რატომ უნდა მოეხდინა უარყოფითი გავლენა ევროკავშირში წევრობას ისეთ სფეროებზე, როგორიცაა ჯანმრთელობის დაცვა, ან რატომ უნდა გაეზარდა მას კორუფციის მასშტაბები.

თემის დასასრულს გვსურს მკითხველს კიდევ ერთი გამოკითხვის შესახებ მოეუთხროთ. აღნიშნული გამოკითხვა ჩატარდა ინტერნეტის საშუალებით. მასში მონაწილეობა მიიღო 3265 ადამიანმა. დასმული იყო შემდეგი კითხვა: კმაყოფილი ხართ თუ არა ევროკავშირში გაერთიანებით? აღნიშნულ კითხვაზე დადებითად უპასუხა გამოკითხულთა 52 პროცენტმა, უარყოფითად 17%-მა. გამოკითხულთა 25 პროცენტის აზრით, ამგვარი შეკითხვა არ არის სიხარულის ან მწუხარების მომგვრელი საკითხი, 5%-ის აზრით, ამას მათი ცხოვრებისათვის არავითარი აზრი არა აქვს, ხოლო 1%-მა განაცხადა, რომ არ გააჩნია საკუთარი აზრი აღნიშნულ საკითხზე.

ვაჭროვის თანამედროვე მეთოდები, რომელთა გამოყენებითაც გარდამავალი ეკონომიკის ძველ ნაწილს სწრაფი განვითარების საშუალება მიეცემათ – პოზიშენინგი

მარკეტინგის სპეციალისტებს გარდა, სიტყვა „პოზიშენინგი“ იქნებ არავის არაფერს ეუბნებოდეს; მათ გასაგონად ვიტყვით: ოციოდე წლის წინ ამ ტერმინმა ფურორი მოახდინა დასავლეთის კომერციულ წრეებში. ვფიქრობთ, ამ იდეების გაცნობა ჩვენი კომერსანტებისათვისაც სასარგებლო და საინტერესო იქნება...

ამ კომერციულ სტრატეგიას სხვანაირად უწოდებენ „და მეც“. მისი ავტორები ჯეკ სტრაუტი და ედი რაისი მწარმოებელთ სთავაზობენ მხოლოდ მყიდველი როდი ჰყავდეთ ყურადღების ცენტრში, არამედ კონკურენტებსაც ყურადღებით ადევნონ თვალი. სპეტიკოსებს კი, ვინც ასეთ მიდგომას პარადოქსალურად მიიჩნევენ, ამ თეორიის ავტორები ურჩევენ გულდასმით გაცნობოდნენ იმ დასკვნებს, რომელთა გაკეთების საშუალებაც მისცა საერთაშორისო ბაზრებზე დაკვირვებამ.

აი, ისინიც:

1. თანამედროვე ბაზარი უკვე აღარ რეაგირებს იმ სტრატეგიაზე, რომელიც შედეგიანი იყო მცირე ხნის წინათ. იგი მეტისმეტადაა გაჯერებული საქონლით, მწარმოებლით, ინფორმაციით.

ასეთ ბაზარზე ცოტა საეჭვოა თქვენი საქონლის რეკლამამ რაიმე „გავლენა“ მოახდინოს მომხმარებელზე. შექმნილი სიტუაციიდან ერთადერთი გამოსავალია სპეციალიზაცია, ვინრო მიზნების დასახვა, ბაზრის სეგმენტაცია.

II. ადამიანის ტვინი კონსერვატიულია. ერთხელ შეითვისებს რა რომელიმე ჭეშმარიტებას, ადამიანს უკვე აღარ სურს მისი ჩამოშორება. ამიტომ შემთხვევითი როდია, რომ მომხმარებელი ყოველთვის უპირატესობას ანიჭებს მისთვის „ცნობილ“ საქონელს „უცნობთან“ შედარებით. ადამიანების „გადარწმუნების“ მცდელობამ არაერთი სარეკლამო კომპანია მიიყვანა კრახამდე.

მაგალითად, ოცი წლის წინ კომპიუტერების ბაზარს მიაწვდა უამრავი მწარმოებელი და თითქმის ყველა მათგანი თავის რეკლამას იწყებდა სიტყვებით: „ჩვენი კომპიუტერი გაცილებით უკეთესია, ვიდრე IBM-ის კომპიუტერები“. მაგრამ ყველა ასეთი მცდელობა უშედეგოდ დასრულდა მხოლოდ იმიტომ, რომ ადამიანთა გონებაში კომპიუტერების ძირითადი მწარმოებლის ადგილი უკვე ფირმა IBM-ს ეკავა. უიღბლო კონკურენტები მალე როდი მიხვდნენ, რომ მათი პროდუქციის წარმატებისათვის არა IBM-ის ავტორიტეტის შელახვა იყო საჭირო, არამედ ამ ფირმის პროდუქციის გვერდით საკუთარი პროდუქციისათვის ადგილის განსაზღვრა. აი, ამგვარ მიდგომაში მდგომარეობს პოზიშენინგის არსი.

III. პოზიშენინგი — ეს არის თამაში, რომელშიც თქვენი კონკურენტის იმიჯი ისევე მნიშვნელოვანია (იქნებ უფრო მეტადაც), ვიდრე საკუთარი.

ამ დასკვნის სისწორის დასამტკიცებლად ჯეკ სტრაუტი და ედი რაისი მიმართავენ კლასიკურ მაგალითს გაქირავების ფირმა „ეივისის“ სარეკლამო კამპანიიდან. ამ უკანასკნელის სარეკლამო მიმართვა წლების მანძილზე ასე იწყებოდა: „ავტომობილების გაქირავებაში „ეივისი“ იკავებს მეორე ადგილს. იცით, რატომ უნდა შეაჩეროთ არჩევანი ჩვენზე? ჩვენ მეტს ვცდილობთ!“ ამგვარი

სარეკლამო კამპანია უაღრესად წარმატებული იყო მანამდე, ვიდრე ფირმის მესვეურებს პატივმოყვარეობის ჭიამ არ დაუწყო ღრღნა. მათ სარეკლამო ლოზუნგი შეცვალეს და ახალ რეკლამაში „ეივისი“ უკვე პირველ ადგილზე იყო წარმოდგენილი. მალე აღმოჩნდა, რომ ამგვარ რეკლამას არავითარი შედეგი არ მოჰქონდა. მის გარდა ფირმამ რეკლამის სხვა უამრავი ფორმა მოსინჯა, მაგრამ არც ერთ რეკლამას ისეთი კარგი შედეგი არ მოუტანია, როგორც უნინდელს: „ეივისი“ იკავებს მეორე ადგილს“.

IV. პოზიშენინგის ერაში თქვენი კომპანიისა და თქვენი პროდუქციის სახელწოდებას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება.

როგორი უცნაურიც არ უნდა იყოს, სტრაუტის და რაისის არც ერთ პოსტულატს ისეთი გაცხოველებული კამათი არ გამოუწვევია, როგორც მტკიცებას კომპანიის სახელწოდების მნიშვნელობის შესახებ. მათ კი საპასუხოდ ერთ-ერთი ყველაზე მძლავრი ამერიკული ავიაკომპანიის „ისტერნ აირლაინსის“ მაგალითი მოჰყავდათ:

სოცოლოგიური გამოკითხვების თანახმად, მგზავრების უმეტესობისათვის „ისტერნ აირლაინსი“ შტატებში ცნობილ ავიაკომპანიების სიაში ბოლო ადგილს იკავებდა. რაში იყო საქმე? სტრაუტის და რაისის მტკიცებით, მიზეზი საკმაოდ მარტივად გამოიყურებოდა: უბრალოდ, ამ ავიაკომპანიის დასახელებას საკმაოდ პროვინციული სურნელი დაჰკრავდა. თავისი უფრო სოლიდური სახელწოდების მქონე ავიაკომპანიებისაგან განსხვავებით ეს კომპანია განუწყვეტილად გრძნობდა გარკვეულ დისკომფორტს მგზავრებთან ურთიერთობაში. იმ დროს, როდესაც „ამერიკენ“, „იუნაიტედ“, „ტრანს უორლდ ერლანსი“—ის ავიაკომპანიების თვითმფრინავებში მგზავრები ზოგიერთ უხერხულ მომენტებს ზოგადად ავიატრანსპორტს აბრალებდნენ, „ისტერნ აირლაინსის“

მგზავრები საჩივრებს სახელდობრ კომპანიის მისამართით აგზავნიდნენ.

თუ გსურთ გაიგოთ, რატომ ხდებოდა ყოველივე ეს, აიღეთ ორი აბსტრაქტული სურათი, ერთი მათგანის ქვეშ მოანერეთ ვინმე შვარცი, ხოლო მეორეს ქვეშ კი – პიკასო. როგორ გგონიათ, რომელი უფრო მოეწონება მაყურებელს? რას იზამთ, ასეა მოწყობილი ადამიანის ბუნება: თქვენ ხედავთ იმას, რისი დანახვაც გსურთ, რომ არ არსებულიყო ასეთი კანონზომიერება, მაშინ არც ხელოვნება იარსებებდა.

V. იმისათვის, რომ თქვენი სარეკლამო კამპანია წარმატებით დასრულდეს. საკმარისი არ არის მხოლოდ საქონლისა და მისი მწარმოებლისათვის კარგი სახელწოდების მოძებნა. აუცილებელია, რომ ფირმისა თუ საქონლის სახელწოდებასთან რაიმე გარკვეული იდეა ასოცირდებოდეს.

დიდი ხანია, რაც შემჩნეულია, რომ ძალიან ლამაზი სარეკლამო განცხადებაც ვერ უზრუნველყოფს ფირმის პოზიციების გამყარებას ბაზარზე, თუ იგი რაიმე იდეას არ უკავშირდება. ჩვენი დროის მარკეტინგის სპეციალისტების მიერ შენიშნულია ასევე, რომ აზრი არა აქვს პროდუქციის საფირმო სახელწოდებისათვის გადაჭარბებული მნიშვნელობის მინიჭებას. სწორედ ამაში ცდებიან დამწყები ბიზნესმენები, როდესაც ერთი და იგივე სახელწოდებით უსაზღვროდ აფართოებენ ნაწარმის ასორტიმენტს.

VI. პრაქტიკულად შეუძლებელია შეარყო ლიდერის პოზიციები, რომელიც უნიკალურ კონკურენტულ პოტენციალსა ფლობს. უფრო ჭკვიანურია შეეცადო მის გვერდით ადგილის მოპოვება...

სამოცდაათიან წლებში ბაზარზე სწორედ იმ ფირმებმა მიაღწიეს წარმატებას, რომელნიც ერიდებოდნენ კონკურენტებთან სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში ჩაბმას. ისინი საკმაო შედეგებს საბაზრო სიის ბოლოში ყოფნით აღწევდნენ.

VII. ზოგ შემთხვევაში ღირს საკუთარ ფირმას შეუცვალო სახელწოდება, თუკი იგი ძალიან წააგავს კონკურენტის სახელწოდებას.

ამერიკის მარკეტინგის პრაქტიკაში ეს ფენომენი ცნობილია „გუდიირ-გუდრიჩის“ კომპლექსის სახელით. ამ სახელწოდებით გამოდიოდა ავტომობილების საბურავების ორი სახელგანთქმული ფირმა. სხვათაშორის, ამ ორი კონკურენტის სავაჭრო მოცულობების შედარებისას მკვლევარები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ თუმცა ლიდერი („გუდიირი“) პოზიციებს არ თმობდა, მაგრამ მისი კონკურენტიც („გუდრიჩი“) არ იყო დაჩაგრულ მდგომარეობაში. იგი ამას იმით აღწევდა, რომ ამჯობინებდა შედარებით ჩრდილში დგომას (მისი სარეკლამო ლოზუნგი კარგად ახსოვდა მომხმარებელს: „ჩვენ სხვა ბიჭები ვართ...“).

VIII. მარკეტინგი თავის ორიენტირს იცვლის: ახლა გამყიდველის უმთავრესი ყურადღების ობიექტი არა იმდენად მყიდველია, რამდენადაც კონკურენტი. ამ თემის დასამტკიცებლად პოზიშენინგის ავტორები ამბობენ: მრავალი მწარმოებელი ისე იქცევა, თითქოს კონკურენტი საერთოდ არ არსებობდეს. ისინი ვაკუუმში უწევენ თავიანთ პროდუქციას რეკლამირებას და ძალიან უკვირთ, როდესაც მათ ძალისხმევას შედეგი არ მოსდევს. ფრანგებს აქვთ გამოთქმა, რომელიც ძალზე ზუსტად გადმოგვცემს პოზიშენინგის არსს: „მოძებნე ნიშა“ ... და „იქ მოათავსე შენი საქონელი“... ამატებენ ტრაუტი და რაისი.

პოზიშენინგის უმთავრესი წესები

გარდა იმ დასკვნებისა, რომლებიც ცნობილმა ამერიკელმა მარკეტოლოგებმა შესთავაზეს ბიზნესში წარმატების მოსურნეთ, მათ შეიმუშავეს აგრეთვე ოთხი

უმთავრესი წესი, რომელთაც დღესაც არ დაუკარგავთ აქტუალურობა.

I. შეიშუშავე გრძელვადიანი სტრატეგია.

პოზიშენინგი ისეთ კონცეფციას წარმოადგენს, რომელიც ძირითადად მუშაობს გრძელვადიანი მიზნების გადაჭრაზე. ამ დროს მხედველობაში მიიღება სტრატეგია, რომელიც მინიმუმ 5 წელზეა გათვალისწინებული. როგორც წესი, პოზიშენინგი გამოსადეგარია მოკლე ცხოვრებისეული ციკლის საქონლისათვის.

II. იყავით მაქსიმალურად პატიოსნები საკუთარი შედეგების შეფასებაში.

პოზიშენინგის ერთ-ერთი უმთავრესი ასპექტი მდგომარეობს საკუთარი პროდუქციის ობიექტურად შეფასებაში, მისი ღირსების სწორად დანახვაში მყიდველის თვალთ. გასაღების პროგრამის შემუშავებისას მხოლოდ საკუთარი კომერციული ხელმძღვანელობის დასკვნებსა და შეხედულებებს ნუ დაყრდნობით. დიდი ხანია შენიშნულია: რაც უფრო მჭიდროდ არის დაკავშირებული ადამიანი ამა თუ იმ პროდუქტთან, მით უფრო ნაკლებობიექტურია იგი მის შეფასებაში.

III. როდესაც დგება ცვლილებების აუცილებლობა, საჭიროა მათი გახედულად გატარება; არ შეჩერდეთ ყველაზე რადიკალური ცვლილებების წინაშე კი.

სამწუხაროდ, „პოზიშენინგის“ სახელწოდებით ცნობილ თამაშში არაფერი არა გრძელდება სამუდამოდ და რათა წარმატებებს მიაღწიოთ ბაზარზე, საჭიროა იყოთ ძალზე მგრძნობიარენი ცვლილებების მიმართ.

ამ აქსიომას ტრაუტი და რაისი ისეთ ფუნდამენტალურ სფეროზეც კი ავრცელებენ, როგორიცაა ფირმის დასახელება. მათი აზრით: „თქვენი ფირმის სახელწოდება არ უნდა იყოს მეტისმეტად დაკავშირებული გარკვეულ რეგიონთან ან არ უნდა იყოს ძალიან გრძელი, ძალიან ძნელი წარმოსათქმელად და დასახსომებლად, მოძველებული ან სხვა სახელწოდების მაგასი და ა. შ. და ა. შ.“

თუმცა, შეიძლება ფირმას ძალზე მორგებული სახელიც ერქვას, მაგრამ ჰქონდეს ძალიან გრძელი სია სასაქონლო „სახელების“, გრაფიკული წარწერებისა და ა. შ. ამიტომ, გვიჩვენებს ტრაუტი და რაისი, - ვიდრე შევუდგებოდეთ მყარი საბაზრო პოზიციის გამომუშავებას, ჯერ ამისათვის მტკიცე საფუძველი უნდა ჩავყაროთ.

IV. შევადეთ დასაწყისიდანვე სოლიდური კომერციული პროგრამების განხორციელებასაცენ აილო გეზი.

დღეს ბაზარზე ძალიან დიდი ხმაურია. მრავალი კომპანია ესწრაფის პოზიშენინგის სტრატეგიის გამოყენებას. ამიტომ მომხმარებელთა გონებაში პოზიციის დაკავება დღითიდღე ძნელი ხდება. ეს თქვენგან მოითხოვს დიდ სიმტკიცესა და თანმიმდევრულობას მოქმედებაში. აქედან გამომდინარე, პირველი, რაც უნდა გაიხსენოთ საბაზრო აქციების წამოწყებამდე, ესაა:

V. უმჯობესია მცირე, მაგრამ ძლიერი დარტყმით.

ახლადდამწყებ კომერსანტებს ხშირად მოსდით შემდეგი შეცდომა: ისინი მთელ თავიანთ სახსრებსა და ენერგიას რამდენიმე პროგრამის განხორციელებას ახმარენ, რომელთაგან თითოეულიც თითქმის შეუმჩნეველი რჩება ინფორმაციით გაჯერებულ ბაზარზე. გაცილებით გონივრულად იქცევა ის, ვინც თანდათან აძლიერებს ძალისხმევას ერთი მიმართულებით და თანდათანობით აფართოებს ბაზარზე დაკავებულ პლაცდარშს.

დასასრულს, გვსურს მოვიყვანოთ კიდევ ერთი წესი, რომელსაც ტრაუტი და რაისი რეკლამის სპეციალისტებს გამოსაყენებლად ურჩევენ; იგი ღირსია იმისა, რომ წარწერილი იყოს რეკლამირების ნებისმიერ განყოფილების კარებზე: თუ თქვენი საუკეთესო განცხადებები ვერ აძლიერებენ ფირმის საბაზრო პოზიციას, ისინი რჩებიან მხოლოდ იმად, რანაც არიან – წარუმატებელნი!

ჩინეთის რესპუბლიკას გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია. ეს გამოწვეულია არა იმდენად მისი ფართობითა და უზარმაზარი რიცხოვნობის მოსახლეობით, არამედ ქვეყნის ეკონომიკის სპეციფიკით. განსხვავებით სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისაგან იგი ჯერ არც კაპიტალისტურია და უკვე აღარც სოციალისტური.

ბოლო რამდენიმე წელიწადი (თითქმის 25 წელი) ჩინეთი განვითარების ისეთ მაღალ ტემპებს ინარჩუნებს (წელიწადში საშუალოდ 7%-ზე დაბლა არ ჩამოსულა. კერძოდ, 1997 წელს იგი უდრიდა 8.8 პროცენტს, 1998 წელს – 7.8%, 1999 წელს – 7.1%, 2000 წელს – 8%, 2001 წელს – 7.5%, 2002 წელს – 8% და 2003 წელს – 9.1 პროცენტს. თითქმის ასეთივე მაჩვენებელს ვარაუდობენ დამკვირვებლები 2004 წლისათვისაც), რომ მსოფლიოს აოცებს. ჩინეთი აწარმოებს მთელ მსოფლიოში წარმოებული მშპ-ს თითქმის მეხუთედს. ამ მაჩვენებლით იგი მსოფლიოს ყველა ქვეყანას უსწრებს. მის მიერ წარმოებული მშპ გაცილებით მეტია, ვიდრე კანადის, იტალიისა და საფრანგეთის. მალე იგი ამ მაჩვენებლით დ. ბრიტანეთსაც გაასწრებს. ყოველივე აღნიშნულმა ხელი შეუწყო იმას, რომ ჩინეთმა მკვიდრად დაიკავა ადგილი ხუთ ეკონომიკურად ყველაზე ძლიერ სახელმწიფოს შორის, აშშ-ს, იაპონიისა და გერმანიის შემდეგ. ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანაში ასეთი დიდი რაოდენობის მოსახლეობა ცხოვრობს (1.3 მლრდ ადამიანზე მეტი), მშპ-ს წარმოება ერთ მოსახლეზე 1000 დოლარს აღემატება.

ცხადია, აღნიშნული მდგომარეობა ხელს უწყობს უცხოელ ინვესტორთა დაინტერესებას ჩინეთის უდიდესი

ბაზრით. მათ მიერ ამ ქვეყნის ეკონომიკაში მხოლოდ 2003 წელს 115.1 მლრდ დოლარის პირდაპირი ინვესტიციებია ჩადებული. იგი ძირითადად დაბანდებულია შერთებული შტატებიდან, ჰონგ-კონგიდან, ტაივანიდან და იაპონიიდან.

ჩინეთის ყველაზე აქტიურ ეკონომიკურ პარტნიორს ევროკავშირი წარმოადგენს. კერძოდ, 2003 წლის მხოლოდ პირველ-ექვს თვეში ევროკავშირსა და ჩინეთს შორის ვაჭრობის მოცულობა 100 მლრდ დოლარს აღემატებოდა.

ექსპერტების დასკვნით, ორი დიდი მოვლენა, რომლებიც მოხდება ჩინეთში უახლოეს პერიოდში, ბიძგს მისცემენ ქვეყნის კიდევ უფრო სწრაფი ტემპებით განვითარებას. კერძოდ, ესაა ჩინეთის განეწვრიანება მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში და ოლიმპიური თამაშების ჩატარება პეკინში 2008 წელს.

კაპიტალიზმი და რელიგია

ანუ ვებერის წიგნის - „პროტესტანტული ეთიკა და კაპიტალიზმის სული“ 100 წლისთავისადმი

ის გარემოება, რომ სხვადასხვა რელიგიური აღმსარებლობა სრულიად განსხვავებულად ამზადებდა და ამზადებს ადამიანს ცხოვრების, განსაკუთრებით სამეურნეო საქმიანობისათვის, დიდი ხანია, რაც ცნობილია. თუმცა, აღნიშნული ურთიერთდამოკიდებულება ადამიანის შრომის კულტურასა და მის აღმსარებლობას შორის მეცნიერულად პირველად გამოჩენილმა გერმანელმა სოციოლოგმა და ეკონომისტმა მაქს ვებერმა შეისწავლა. შედეგად, ამ სფეროში თავისი მეცნიერული დაკვირვებები მან ჩამოაყალიბა წიგნში „პროტესტანტული ეთიკა და კაპიტალიზმის სული“, რომლის წერასაც იგი 1904 წელს, ანუ ზუსტად ასი წლის წინათ, შეუდგა. აღნიშნული მრგვალი თარიღი გასულ წელს ფართოდ აღინიშნა ევროპაში. მისადმი მიძღვნილ ღონისძიებებში მონაწილეობა მრავალმა მიიღო მენარმემ თუ მეცნიერმა, პოლიტიკოსმა თუ ღვთისმსახურმა ანუ ყველა იმ ადამიანმა, რომელიც კარგად გაეცნო ვებერის შრომას და გააოცა ავტორის მეცნიერულმა პატიოსნებამ და პრობლემათა სიღრმეებში წვდომის უნარმა.

როგორც ცნობილი სოციოლოგები აღნიშნავენ, ძნელია დღევანდელი სოციოლოგიური მეცნიერების განვითარება ისე, თუ არ გამოიყენებ ვებერის მიერ აღმოჩენილ ტერმინებს, არ გაითვალისწინებ მის თეორიულ

ნაღვანს, და საერთოდ, მის მიერ შესწავლილ პრობლემებს, რომლებიც ფაქტიურად ადამიანის ცხოვრების ყოველ მხარეს ეხებიან. ვებერის შეხედულებები შრომის რაციონალიზაციის, ბიუროკრატიის თუ თანამედროვე კაპიტალიზმის შესახებ, ჩვენს დღემდე ხომ თითქმის არ შეცვლილა.

ერთ-ერთ პირველ პრობლემას, რომელიც ვებერის ზემოთნახსენებ ნიგნშია წამოჭრილი, წარმოადგენს მასში მოცემულ ტერმინ „კაპიტალიზმის“ განსაზღვრება. სახელდობრ ამ ნიგნში დააყენა ვებერმა საკმაოდ ფუნდამენტალური კითხვა იმის შესახებ, თუ რა მიზეზების გამოისობით გახდა XVI საუკუნის შემდეგ პერიოდში დასავლეთი გაცილებით უფრო განვითარებული და მდიდარი, ვიდრე მთელი დანარჩენი სამყარო? ამასთან, როგორ მოხდა, რომ თავად დასავლეთშიც ერთი ქვეყანა უფრო დანინაურდა, ვიდრე მეორე? რატომ იყო, რომ მაგალითად, 1863 წელს, როდესაც ლონდონში მეტროს პირველი ხაზი გაიხსნა (ცნობისათვის: თბილისის მეტროს პირველი ხაზი გაიხსნა 1961 წელს), ევროპის მრავალ ქვეყანაში ჯერაც ისე ცხოვრობდნენ, მოგზაურობდნენ და მუშაობდნენ, როგორც XVIII საუკუნეში?

გავიხსენოთ ისიც, რომ 1776 წელს გამოჩენილი შოტლანდიელი ადამ სმიტი თავის ნიგნში „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“, ამ ყველაფერს, გარკვეულწილად, არც თუ უსაფუძვლოდ, „თავისუფალი ბაზრის უხილავ ხელს“ აბრალებდა.

გამოჩენილი გერმანელი მეცნიერი 1904 წელს ამტკიცებდა, რომ კაპიტალისტური რევოლუცია, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანების თავში მნიფდება და ხორციელდება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თანამედროვე კაპიტალიზმის არსი არაა ადამიანების სწრაფვაა გამდიდრებისაკენ, არა ინდუსტრიალიზაცია

ან ფინანსური ნაკადების ბრუნვის დაჩქარება, არა ნავთობისა თუ ქვანახშირის მარაგები, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, ესაა საზოგადოებრივი სულის განსაკუთრებული მდგომარეობა. ესაა განსაკუთრებული ტიპი ღირსებებისა და ჩვეულებების, რომელიც ადამიანს ყოველდღიურად უბიძგებს დამზოგველობისაკენ, შრომისმოყვარეობისაკენ, სხვა ადამიანების მიმართ ჯანსაღი შეგვიბრისაკენ და ეს ყოველივე მას აღაესებს ოპტიმიზმითა და რწმენით საკუთარი თავისადმი. ესაა საზოგადოებრივი კლიმატი, რომელიც მორალურად, რელიგიურადაც კი აძლიერებს ყოველი იმ ადამიანის ძალისხმევასა და ინიციატივას, რომელსაც პატიოსანი გზითა და ღირსეული ხერხებით სურს გაიუმჯობესოს თავისი ყოფა-ცხოვრება.

ამასთან, საუბრობს რა კაპიტალიზმის კულტურული თუ მენტალური საფუძვლების შესახებ, ვებერი ხაზს უსვამს იმასაც, რომ კაპიტალიზმი ველური მცენარე როდია, რომელიც, სადაც არ უნდა ჩარგო, აყვავდება და თავის ნაყოფს გამოიღებს, არამედ ეს, უპირველეს ყოვლისა, არის კეთილშობილური სისხლი, რომელიც სათანადო კლიმატს მოითხოვს არსებობისათვის. კაპიტალიზმის გამარჯვება ნებისა თუ ვოლგის, დნეპრისა თუ ვისლას ნაპირებზე დამოკიდებულია არა ბანკომატებისა თუ სუპერმარკეტების რიცხოვნობაზე, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, რუსების, უკრაინელებისა თუ პოლონელების ტრადიციებზე, ნეს-ჩვეულებებსა და მენტალობაზე.

კითხვაზე, თუ საიდან წარმოსდგებოდა ეს საოცარი კლიმატი, რომელიც ადამიანებს უბიძგებდა შრომისა და შედეგად, გამდიდრებისაკენ და ამასთან, კარნახობდა მათ ეცხოვრათ მომჭირნეობით და აღვსილნი ყოფილიყვნენ ყოველდღიური ოპტიმიზმით, ვებერი უყოყმანოდ პასუხობდა – ქრისტიანობიდან.

ისტორიიდან ცნობილია, რომ კაპიტალისტური

კულტურის ჩანასახები ნამდვილად შუა საუკუნეების ქრისტიანობიდან წარმოიშვა. ვენეციის თუ გენიუს მოქალაქეებმა, თავიანთი ვაჭრული უნარისა და ბერგილიანობის, შრომისმოყვარეობისა და ოპტიმიზმის წყალობით, საკუთარი ქალაქები მძლავრ ევროპულ სავაჭრო და ხელოსნობის ცენტრებად აქციეს. აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ კაპიტალიზმის განვითარების ეს პირველი ეტაპი იმდენად ინტენსიური იყო, რომ უკვე XIV საუკუნეში ფლანდრიული ბრუგია და იტალიური ვენეცია ერთმანეთს დილიჟანსების რეგულარული ხაზებით უკავშირდებოდნენ (ცნობისათვის: ეს შესაძლებელი გახდა 1338 წელს ალპებზე გამავალმა პირველმა სარკინიგზო ხაზმა).

ამასთან, ვებერისათვის კაპიტალისტური რევოლუციის ნამდვილი დასაწყისი 1517 წლის შემდეგაა საძიებელი, როდესაც მარტინ ლუთერისა და იან კალვინის მიერ ქრისტიანული დოგმატიების რადიკალური ცვლილებები განხორციელდა. კარგი იქნება თუ გავიხსენებთ, პირველი მათგანი დარწმუნებული იყო, რომ ღმერთი ჩვენგან მოელის არა მხოლოდ წირვასა და ლოცვას, არამედ ყოველდღიური საქმეების, ამასთან პროფესიული მოვალეობის გულდასმით აღსრულებასაც. მეორეს მხრივ, კალვინის და მისი მომხრეების ქადაგების მიხედვით გამოდიოდა, რომ ადამიანებს თავიანთი ცოდვისა თუ მადლის საფასური უკვე აქ, დედამიწაზე მიეზღვებოდათ. მაგალითად, თუ ადამიანს ჰყავდა მომჭირნე და გონიერი ცოლი, თავადაც ინიციატივიანი იყო და საქმეები კარგად მისდიოდა, ეს იმის მომასწავებელი იყო, რომ ღმერთს მოსწონდა მისი საქციელი და თანაუგრძნობდა მას და პირიქით. ამასთან, ვებერისათვის კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი იყო კალვინის მოძღვრების პურიტანული ნაწილი, კერძოდ, კი იმის

რწმენა, რომ ადამიანური სხეული და მასთან დაკავშირებული იმპულსები, მოთხოვნილებები და რაც მთავარია, სიამოვნებისაკენ სწრაფვა, წარმოადგენდა პირდაპირ გზას ცოდვებისა და დაცემისაკენ. ამიტომ მეტად გადაუდებელ და საშურ საქმეს წარმოადგენს, როგორც ამას ხაზგასმით ამბობდა ჟენეველი რეფორმატორი, ცხოვრების მონესრიგება. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ადამიანს უნდა ემუშავა მძიმედ, დაეზოგა შემოსავალი და უარი ეთქვა ყოველგვარ ზედმეტობებზე. ამ გარეგნით განსაკუთრებული პატივისცემის ღირსია მდიდარი, რამეთუ მას აქვს დასახარჯი და უარს ამბობს ამაზე.

შედეგად, თანამედროვე კაპიტალიზმი წარმოიშვა იქ, სადაც ამ ორი მოძღვრების მთავარი მიმდინარეობები იკვეთება და საფუძვლად ედება ადამიანთა ყოველდღიურ საქციელს. იქ, სადაც ადამიანები საკუთარი რწმენის თანახმად მზად არიან მძიმედ იმუშაონ, გამდიდრდნენ კიდევ და ამასთან მოერიდნენ ზედმეტ მფლანგველობას, დაზოგონ და აკუმულაცია გაუკეთონ თავიანთ შემოსავლებს. შესაბამისად კაპიტალისტური კულტურა უპირველესად ჩამოყალიბდა რეფორმაციასთან ერთად გერმანიაში, შვეიცარიაში, ინგლისში, ნიდერლანდებში ანუ სკანდინავიის ქვეყნებში. ამასთან, ამ კულტურის ნამდვილ ნავსაყუდელად იქცა ბრიტანეთის კოლონიები ახალ ინგლისში (დღეს აშშ-ის აღმოსავლეთ სანაპიროები), შემდგომში შეერთებული შტატები, საიტკენაც XVII საუკუნიდან მთელი ევროპის პროტესტანტები დაიძრნენ, რათა ეპოვათ საკმარისი სივრცე და პირობები ახალი იერუსალიმის ასაშენებლად.

ვებერის ეს გაკვეთილი კაპიტალიზმის განვითარების ისტორიიდან ზოგადად ორი პრობლემის გასაშუქებლადაა საჭირო. პირველს წარმოადგენს პრობლემა რელიგიის,

კონკრეტულად კი ქრისტიანობის საზოგადოებრივი როლისა და დანიშნულების შესახებ. ვებერი, ისევე, როგორც გამოჩენილი დასავლეთელი მოაზროვნენი: ჰანტიგტონი თუ ბელი დარწმუნებულია იმაში, რომ დასავლური ცივილიზაცია არა მხოლოდ ისტორიულად, არამედ ორგანულადაც არის დაკავშირებული ქრისტიანულ კულტურულ ტრადიციებთან, მისი განუყრელი სისხლხორცეული ნაწილია. ამიტომ ყოველ მის აღმავლობასა თუ კრიზისს აქვს, ანდა ექნება შესაბამისი პოლიტიკური თუ ეკონომიკური შედეგები.

მეორე პრობლემა პირველზე კიდევ უფრო რთულია. თუ ვებერის შეხედულებებს ბოლომდე გავითვალისწინებთ, მაშინ აუცილებლად გავგიჩნდება კითხვა: რამდენად არის შესაძლებელი კაპიტალიზმის მშენებლობა პროტესტანტიზმისაგან განსხვავებულ სხვა ნიადაგზე, თუნდაც იგი კათოლიკური ან მით უფრო, მართლმადიდებლური იყოს?

საოცარია პირდაპირ: ექსპერტთა დაკვირვებით, კათოლიკეთა გარკვეულ წრეებშიც მხოლოდ სიტყვა „კაპიტალიზმი“ გარკვეულ უსიამოვნო შეგრძნებასა და მისგან დისტანცირების მოთხოვნასაც კი იწვევს. ეს განსაკუთრებით თვალშისაცემია ევროკავშირში 2004 წლის 1 მაისს ახლადგაერთიანებულ ქვეყნებში. შესაძლოა ეს გამოწვეულია იმ ფაქტითაც, რომ ამ ქვეყნებში ახალგაზრდა კაპიტალიზმი ჯერაც ველურ ხასიათს ატარებს, რაც მორალურად და რელიგიურად მგრძნობიარე ადამიანებს ძალიან აღიზიანებს. მათში ამ გაღიზიანებას განსაკუთრებით იწვევს უგემოვნო რეკლამები, უსულგულო დამქირავებლები და ის გიგანტური სუპერმარკეტებიც კი, რომლებიც ნაცვლად იმისა, რომ ადამიანებმა კვირაობით დაისვენონ, აიძულებს მათ ივაჭრონ და რაც შეიძლება მეტი საქონელი შეიძინონ.

თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ ამ ახლად გაკაპიტალისტებულ ადამიანებს აკლიათ დადებითი, პოზიტიური ტრადიციები, მათ შორის ნაკლებად არიან კეთილშობილი ადამიანები გამორჩეული ქცევითა და კულტურით, გასაგები გახდება ამ უკანასკნელთაგან არა მხოლოდ ღრმად მორწმუნე კათოლიკეთა, არამედ რიგით მორწმუნეთა მხრიდან ამგვარი დამოკიდებულების მიზეზები.

თუმცა არც იმის დავინწყება ეგების, რომ კათოლიკური სარწმუნოების მიდგომები კაპიტალისტური სისტემისადმი დროთა განმავლობაში იცვლება. თუნდაც ის რად ღირს, რომ რომის პაპი იოან პავლე II თავის ცნობილ ენციკლიკაში "*Centesimus annus*" (1991 წლის) თავის სამწყსოს მოუწოდებს, რომ აქტიურად დაუჭირონ მხარი ქვეყანაში ახალ კაპიტალისტურ სისტემას, რომელიც მენარმოვობაზე, კერძო საკუთრებასა და საბაზრო ურთიერთობებზეა დამყარებული. ამავე ენციკლიკაში პაპი მოუწოდებს მორწმუნეთ უარი თქვან მეურვე სახელმწიფოზე ანდა რაღაც მესამე გზის ძიებაზე სოციალიზმსა და კაპიტალიზმს შორის. პაპი ხაზგასმით ამბობს, რომ კაპიტალიზმს ძალუძს ადამიანებში ინიციატივის, ღირსებისა და პატიოსნობის გრძნობა ჩამოაყალიბოს.

პაპის ამ შეხედულებას ადასტურებს სხვადასხვა ფაქტი კათოლიკური ქვეყნების რეალობიდან. მაგალითად, კათოლიკური და აგრარული ბევარია დღეისათვის ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული მიწაა გერმანიაში. თავის რეგიონში ანალოგიურ როლს ასრულებენ, ასევე არანაკლებ კათოლიკური ჩრდილოეთ იტალია თუ ხორვატია. მსგავსი მოვლენები შეინიშნება ალპიურ ევროპასა და ბენილუქსის ქვეყნებშიც.

მატერიალური შეძლება ბედნიერების შებენება?

აღბათ არ შეეცდებით, თუ ვიტყვით, რომ ადამიანის ნებისმიერ ნაბიჯსა და ძალისხმევას, პოლიტიკა იქნება ეს, ეკონომიკა, თუ ადამიანის საქმედების ნებისმიერი სხვა სფერო, მისთვის ბედნიერების მოტანა შეადგენს. ესაა მისი არსებობისა და ცხოვრების უმთავრესი მიზანი. ბედნიერების მისაღწევად კი აღბათ, განსაკუთრებით აუტანადელია სიმდიდრის მოხვეჭა. ტყუილად როდი ამბობს დიდი რუსი პოეტი მ. ლერმონტოვი „სიმდიდრე ბედნიერება არაა, მაგრამ გვაახლოებს ბედნიერებასთანო“. თუმცა, აღბათ მხოლოდ სიმდიდრეშიც, მატერიალურ კეთილდღეობაშიც არ უნდა იყოს ბედნიერება საძიებელი. ეს რომ ნამდვილად ასეა, კარგად ჩანს 2004 წელს პრესტიჟული ორგანიზაციის „ღირებულებების მსოფლიო დაჯივრებათა“ მიერ გამოქვეყნებული რეიტინგიდან. ამ ორგანიზაციამ შეისწავლა მსოფლიოს 80 ქვეყანა. გამოკითხვებში მონაწილეებს პასუხი უნდა გაეცათ ორ შეკითხვაზე: ხარ თუ არა ბედნიერი და ხარ თუ არა ცხოვრებით კმაყოფილი.

პირველ ათეულში მხოლოდ მდიდარი ქვეყნები როდი არიან

როგორ ფიქრობთ, ვინ აღმოჩნდა ამ რეიტინგში პირველ ადგილზე? პურტო რიკო... მეორე ადგილზეა მექსიკა. რაც შეეხება მესამე ადგილს, იგი ევროკავშირის ეკონომიკურად მართლაც განვითარებულმა წევრმა, დანიამ დაიკავა. აღსანიშნავია, რომ მასთან ერთად რეიტინგის პირველ ათეულში მოხვდნენ ასევე ევროკავშირის სხვა ქვეყნები - ირლანდია და ჰოლანდია.

რაც შეეხება ევროკავშირის დანარჩენ წევრებს, ისინი რეიტინგში ასე განლაგდნენ: ავსტრია – 11 ადგილზე, ლუქსემბურგი

– 14-ზე, შედედითი – 18-ზე, ბელგია – 21-ზე, ფინეთი – 22-ზე, გერმანია – 24-ზე და საფრანგეთი – 25-ზე. რაც შეეხება ესპანეთს, იტალიასა და პორტუგალიას, ისინი შესაბამისად შემდეგი – 33, 35 და 36 ადგილებით დაკმაყოფილდნენ. საბერძნეთი ამ სიაში 42 ადგილზე აღმოჩნდა.

ევროკავშირის ახალი ნევრი ქვეყნებიდან ადგილები შემდეგნაირად განაწილდა: 37 ადგილზე სლოვენია, 39-ზე ჩეხეთი, 48-ზე პოლონეთი, 55-ზე უნგრეთი, 56-ზე სლოვაკეთი, 58-ზე ესტონეთი, 64-ზე ლიტვა, 67-ზე ლატვია.

რაც შეეხება საქართველოს, აღნიშნულ სიაში ჩვენი ქვეყანა 71-ე ადგილზეა ბელორუსსა და რუმინეთს შორის.

რაც შეეხება ჩვენს მეზობელ ქვეყნებს, მათ შემდეგი ადგილები დაიკავეს: რუსეთი არის 74 ადგილზე, სომხეთი 75-ზე, უკრაინა 76-ზე. აღსანიშნავია, რომ აზერბაიჯანი ამ სიაში 61 ადგილზე აღმოჩნდა.

ბედნიერებას გენებში ვატარებთ, თუშცა...

„ღირებულებების მსოფლიო დაკვირვებათა“ ხელმძღვანელი რონ ინგლეჰარტი თავის კოლეგა ჰანს კლინგემანთან ერთად განსაკუთრებით იმით დაინტერესდა, თუ მაინც რა ფაქტორები განსაზღვრავს ადამიანის პირად ბედნიერებასა თუ უბედურებას. როგორც აღმოჩნდა, ეს საქმე არც თუ ისე ადვილი დასადგენი იყო, ყოველ შემთხვევაში, შემდეგი სამი მიზეზის გამო:

ბედნიერება ჩვენს გენებშია ჩანერგილი. ამგვარი დასკვნა გააქოეს მეცნიერებმა ლოკენმა და ტელეგენმა, რომლებმაც თავიანთი აღმოჩენა მსოფლიო საზოგადოებრიობისათვის ნათელი გახადეს ჯერ კიდევ 1996 წელს. კერძოდ, მათი კვლევებიდან ჩანდა, რომ მიუხედავად ბედისწერისა, ანუ მიუხედავად იმისა, თუ როგორი

ცხოვრებით იცხოვრებდნენ, ორი გენეტიკურად მსგავსი ადამიანი (ტყუებუი), თუ ისინი ერთი კვერცხუჯრედიდან არიან წარმოშობილნი, მაინც თანაბრად ბედნიერად (ან უბედურად) გრძობდა თავს. ამასთან, ეს არ ვრცელდება იმ შემთხვევაში, თუ ეს ადამიანები ორი სხვადასხვა კვერცხუჯრედიდან არიან დაბადებულნი. ანუ გამოდის, რომ თითოეული ჩვენთაგანი დაბადებიდანვე უკვე კოდირებულია ბედნიერებისა თუ უბედურების შეგრძნებით. ცხადია, ეს კანონზომიერება ვრცელდება ასევე საზოგადოებაზეც, რომლის წევრებიც ამა თუ იმ გენით არიან კოდირებულნი.

ამ მეცნიერებმა დაადგინეს აგრეთვე შემდეგი კანონზომიერება: ყოველ ადამიანს თავისი ცხოვრების მანძილზე ხვდება რაღაც შემთხვევა, რომლის გამოც იგი შეიძლება გარკვეული დროის მანძილზე, ბედნიერი ან უბედური გახდეს. მაგრამ გავა დრო, და მისი შეგრძნებები თავის ნორმალურ, ბუნებრივ (გენეტიკურ) მდგომარეობას უბრუნდებიან. ალბათ ამიტომ ამბობს ქართველი ხალხი, დრო ყველაფრის მკურნალიაო.

ძნელია საკუთარი თავის გაბედნიერება. მეცნიერებმა დაადგინეს ასევე, რომ ძნელია, ალბათ, შეუძლებელიც, საკუთარი თავი ხელოვნურად ბედნიერი გავხადოთ. ჩვენ გონებას ძალზე მჭირე გავლენა აქვს ჩვენს თვითშეგრძნებაზე. ჩვენს პირად მიღწევებს (ქონების დაგროვებას, განათლების მიღებას, კარგ სამსახურს, რელიგიურობას და სხვ.) თითქმის იოტისოდენა გავლენაც კი არა ჰქონია ჩვენს მიერ ბედნიერების შეგრძნებაზე.

როგორც ჩანს, ბედნიერებისაკენ სწრაფვაში ადამიანი იმ ძალს ემსგავსება, რომელიც საკუთარი კუდის დაჭერას ლაშობს. უფრო მეტიც: იმისათვის, რომ რაღაც კვილდო მივიღოთ, რომელიც ჩვენ ნუთიერ სიამოვნებას მოგვანიჭებს, ამისათვის მთელი ჩვენი სიცოცხლე დაძაბული უნდა ვიყოთ და ძალისხმევას არ უნდა

ვალუბდეთ სწრაფვას იმ მიზნისაკენ, რომლის მიღწევით გამოწვეული ბედნიერების შეგრძნებაც ძალზე სწრაფნარმავეა. აქედან კი ის დასკვნა გამოძდინარეობს, რომ გარედან ძალზე ძნელია ბედნიერება მოვიხვეჭოთ, ან ვინმემ ან რაიმემ მოგვანიჭოს. ჩვენ მას თან უნდა ვატარებდეთ გენებით ანდა ხელი უნდა ვტაცოთ მას რალაც გარკვეულ მომენტისათვის.

სიმდიდრე გვაახლოებს ბედნიერებასთან?...

როგორც მეცნიერები ასკვნიან, მხოლოდ ფული ვერ განიჭებს ბედნიერებას. ეს რომ ასე იყოს, მაშინ საჭირო იქნებოდა თითქმის ყოველწლიურად ხელფასები მოგვმატებოდა, მიგველო პრემიები და ა. შ. თუმცა არც ის არის მხედველობიდან გასაშვები, რომ ბედნიერები მაინც უფრო მდიდრები არიან, ვიდრე ლარიბები, თუმცა არაა აუცილებელი, რომ მათი ბედნიერება სიმდიდრის ზრდასთან ერთად იზრდებოდეს. ამასთან, ზემოთმოტანილი ციფრებიდან ჩანს, რომ ბედნიერი ადამიანები ყოველთვის მდიდარ ქვეყნებში როდი ცხოვრობენ. თუმცა ისიც ფაქტია, რომ ბედნიერების რეიტინგის პირველ ათეულში შემავალი ქვეყნებიდან შეიდი ნამდვილად ასეთ ქვეყანაში ცხოვრობს.

იქნებ პირიქითაც შეიძლება შემდეგი კითხვის დასმა: იმიტომ ხომ არ ცხოვრობენ ისინი მდიდრულად, რომ ბედნიერები არიან?! ვეჭვობთ, რომ ეს ბოლომდე ვისმესთვის იყოს გარკვეული.

ამასთან დაკავშირებით, ალბათ საინტერესოა გავიხსენოთ შემდეგი: როდესაც რონი ინგლეჰარტმა თავისი დასკვნები პირველად გამოაქვეყნა, ცნობილმა ამერიკელმა ფსიქოლოგმა დავიდ მაიერსმა ამის საპასუხოთ დაბეჭდა სტატია, რომელსაც სათაურად ჰქონდა აშშ-ს ყოფილ პრეზიდენტ ბილ კლინტონის

ლევინდად ქართული სიტყვები: „მხოლოდ ეკონომიკაში როდია საჭმე, სულელი“ (It's Not the Economy, Stupid).

როგორც ეს ზემოთაც აღვნიშნეთ, ადამიანები, რომლებიც თავიანთ მატერიალურ მდგომარეობას იუმჯობესებენ, მხოლოდ თავდაპირველად, დროის მოკლე პერიოდში გრძნობენ თავს ბედნიერად, ანუ მანამდე, ვიდრე თავს დააღწევდნენ სიღარიბეს და მათი წლიური შემოსავლები დაახლოებით 10 ათას დოლარს გაუთანაბრდებოდეს (ეს რა თქმა უნდა, ჩვენდა სამწუხაროდ, ჯერჯერობით მხოლოდ დასავლეთის მკვიდრთ ეხება). შემდეგ უკვე იწყება უკმაყოფილება ცხოვრების მიმართ. ეს მაგალითად, უკვე აშკარად ეტყობათ ევროპელებს. ისინი თანდათანობით უფრო და უფრო ნაკლებად ბედნიერებად გრძნობენ თავს.

იმ ქვეყნებს შორის, რომლებმაც საფუძველი ჩაუყარეს ევროკავშირის დაფუძნებას, მხოლოდ პოლანდიელები და იტალიელები გრძნობენ თავს ახლა უფრო ბედნიერად, ვიდრე 30 წლის წინათ. საგულისხმოა ისიც, რომ გერმანელები გაერთიანებამდე უფრო ბედნიერად გრძნობდნენ თავს, ვიდრე ახლა. მათი განცხადებით, გაერთიანების შემდეგ მათ თავიანთი ბედნიერების თითქმის ნახევარი დაკარგეს.

რეიტინგში განსაკუთრებით საგულისხმოა ის, რომ პოსტსოციალისტური ქვეყნების მკვიდრთ მნიშვნელოვნად აქვთ დაკარგული თავიანთი ბედნიერების შეგრძნება. შედეგად ისინი ინგლეჰარტის რეიტინგის ბოლო ადგილებით დაკმაყოფილდნენ. როგორც ჩანს, საბჭოურმა ცხოვრების წესმა ამ ხალხზე უბედურების ისეთი კვალი დატოვა, რომლის წარხოცვასაც საკმაოდ დიდი ხანი დასჭირდება. ამის შედეგად ისინი დღეს თავს უფრო უარესად გრძნობენ, ვიდრე აფრიკის ქვეყნების უმრავლესობა. ამის დამადასტურებელია თუნდაც ის,

რომ სლოვენიასა და ჩეხეთში, ანუ ყველაზე მდიდარ პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში ადამიანები გაცილებით ნაკლებ ბედნიერად გრძნობენ თავს, ვიდრე ერთ-ერთ უღარიბეს ქვეყანა – ბანგლადეშში.

პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში ადამიანებს ბედნიერების შეგრძნებას ვერ აძლევს ასევე დემოკრატია, ანუ ერთ-ერთი ის ფაქტორი, რომელიც მატერიალურ შეძლებასთან ერთად ადამიანთა ბედნიერების შეგრძნების ერთ-ერთ საფუძველს უნდა წარმოადგენდეს. უფრო მეტიც: მაგალითად, რუსეთში 1981 წლიდან, ვიდრე 1995 წლამდე, ადამიანები ორჯერ უფრო ნაკლებ ბედნიერებად გრძნობდნენ თავს. ანალოგიური მდგომარეობა შეინიშნება უნგრეთშიც.

წარმოდგენა იმის შესახებ, თითქოს მატერიალური კეთილდღეობა და დემოკრატია უნდა წარმოადგენდეს ბედნიერების შეგრძნების ერთ-ერთ უმთავრეს საფუძველს, ქარწყლდება ყოფილი საბჭოთა ბლოკისა და აზიის თუ ლათინური ამერიკის მოსახლეობის გამოკითხვათა შედეგების გათვალისწინებით. თუმცა ეს უკანასკნელნი მსოფლიოში თითქმის ყველაზე ლატაკ საზოგადოებებს წარმოადგენენ, მაგრამ ისინი ამავე დროს არიან გაცილებით ბედნიერნი და კმაყოფილნი, ვიდრე ყოფილი საბჭოთა საზოგადოება. ამის მაგალითად გამოდგება ასევე ჩინეთიც. თუმცა ეს ქვეყანა Freedom House-ს რეიტინგის მიხედვით თითქმის უკანასკნელ ადგილზე იმყოფება, მაგრამ ჩინელები გაცილებით ბედნიერნი არიან, ვიდრე მრავალი სხვა გაცილებით უფრო დემოკრატიული და თავისუფალი ქვეყნების მცოდნე. ასევე შეიძლება ითქვას ვიეტნამელებზე, რომლებიც თუმცა კვლავაც კომუნისტური დიქტატურის პირობებში ცხოვრობენ, მაგრამ ისინი გაცილებით

ბედნიერად გრძნობენ თავს, ვიდრე თუნდაც ქაბანელები, იტალიელები ან იაპონელები.

თუ გავითვალისწინებთ ისეთი ქვეყნების, როგორებსაც წარმოადგენენ საქართველო, რუსეთი, უნგრეთი, სლოვენია და ა. შ. ისტორიულ თუ კულტურულ თვითმყოფადობას, სიმდიდრის არსებობის დონეს, დემოკრატიის ხარისხსა და სხვ. მაშინ უნდა გავაცეთოთ ის დასკვნა, რომ ამ ქვეყნების მკვიდრთა უბედურების შეგრძნებები მხოლოდ და მხოლოდ მათი კომუნისტური წარსულის და ამ წარსულით დაღდასმის ბრალი უნდა იყოს.

თუმცა ეს მხოლოდ ამ მიზეზით არ უნდა აიხსნებოდეს. ამ შეგრძნების გაღვივებაში ნამდვილად დიდ როლს ითამაშებდა ასევე ამ ქვეყნებში მიმდინარე გარდაქმნებიც. ეს უკანასკნელი ყოველთვის იწვევს ურწმუნოებას, მომავლისადმი შიშს და სხვა მრავალ უსიამოვნო შეგრძნებას, რაც, თავისთავად ცხადია, ადამიანს გარკვეულად უბედურსა ხდის.

თუმცა, ალბათ, ამ უკანასკნელ ფაქტორს არც ისე დიდი როლის შესრულება უნდა შეეძლოს ადამიანის უბედურების თვითშეგნების ჩამოყალიბებაში, რადგან რეიტინგის პირველმა-ორმა ბედნიერმა და კმაყოფილმა საზოგადოებამ – მექსიკამ და პუერტო რიკომ, ასევე განიცადეს რადიკალური გარდაქმნები, მაგრამ ამის გამო ისინი უბედურები სულაც არ გამხდარან. ასევე უბედურად როდი თვლის თავს ჩეხეთის, უნგრეთისა თუ პოლონეთის საზოგადოება, რომლებმაც მოკლე დროში მაქსიმალურად გარდაქმნეს თავიანთი ცხოვრების წესი და ამ ქვეყნებში ახლა ნასახივც კი აღარაა დარჩენილი ადრინდელი კომუნისტური ცხოვრების წესისა.

ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ საქმე ცვლილებებში კი არა, მათი განხორციელების ტემპებშია. სწორედ ამიტომაც, რომ თავს

უბედურად გრძნობენ ისეთი ქვეყნების საზოგადოებები, როგორიცაა უკრაინის, საქართველოს, მოლდოვის, სომხეთის, თუ ბელორუსის, სადაც რეფორმები ნამდვილად დიდ ხანს გაიჭიმა და საბჭოური ცხოვრების წესიც მაქსიმალურად შემორჩა. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ საბჭოური ცხოვრების წესის არსებობისას, ანუ პირობებში, როდესაც უკმაყოფილების მიზეზების შეცვლა ნამდვილად ძალზე ძნელი საქმე იყო, ადამიანებს წესად ჰქონდათ გადაქცეული უკმაყოფილების გამოთქმა, მაშინ ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებში ადამიანთა საყოველთაო უკმაყოფილება გასაგები გახდება.

საგულისხმოა ისიც, რომ როდესაც ირგვლივ ყველა უკმაყოფილებას გამოთქვამს, ცხოვრება მართლაც იმაზე უარესი ხდება, ვიდრე იგი სინამდვილეში შეიძლება რომ ყოფილიყო. ადამიანი, რომელიც გამუდმებით გამოთქვამს უკმაყოფილებას და ასევე სულ უკმაყოფილების გამოხატვას ისმენს თავის ირგვლივ მყოფთაგან, ნამდვილად უბედური ხდება, თუნდაც რომ ბედნიერების ძლიერი გენების მატარებელი იყოს. ამასთან, დროთა განმავლობაში უკმაყოფილების გამოთქმის მოთხოვნილება რაიმეს გაკეთების, რაიმეს შეცვლის მოთხოვნილებას უსწრებს წინ. უკმაყოფილების გამოხატვა ერთგვარ ნარკოტიკად იქცევა. სუბიექტური უკმაყოფილება ობიექტურ უკმაყოფილებაში გადაიზრდება.

ისე გამოდის, რომ, თუკი კომუნიზმმა ჩვენ გვასწავლა უბედურება, რომელიც ნაკლებადაა დამოკიდებული გარემო პირობებზე, და ეს, ანუ ამ გრძნობის შესწავლა, შესაძლებელია, შესაძლებელი უნდა იყოს ბედნიერების შესწავლაც. თუნდაც ისე, რომ ეს გარემო პირობების შესაბამისი მაინც გახდეს. თუნდაც

ისე, როგორც ამას ვიეტნამელები ან ინდოელები, რომ აღარაფერი ვთქვათ, ჩინელებზე, ახერხებენ.

თავისი მრავალწლიანი დაკვირვებებისა და შესწავლის საფუძველზე ინგლუპარტი შემდეგ რჩევას გვთავაზობს: ააშენეთ დემოკრატიული საზოგადოება და შექმენით სიმდიდრე – აი, ბედნიერების უმთავრესი წინაპირობები. ბედნიერი ადამიანები აშენებენ საუკეთესო ეროვნულ მეურნეობასა და სახელმწიფოს, უბედურები კი ანგრევენ მას. ეს ჩანს არა მხოლოდ მესამე სამყაროს ქვეყნებსა და ყოფილ პოსტკომუნისტური სისტემის ქვეყნებში, არამედ დასავლეთ ევროპის იმ ქვეყნებშიც, სადაც, მიუხედავად წარმატებებისა, როგორც კი ადამიანებში ბედნიერების გრძნობამ იკლო, პოპულიზმმა იმძლავრა.

თუ ინგლუპარტი სწორეა თავის დასკვნებში, გრძელვადიან პერსპექტივაში საზოგადოებრივი ბედნიერების პრობლემას სერიოზულად ვერ გადაჭრის ვერც ეკონომიკური ზრდა, ვერც ხელისუფლების ცვლილებები, ვერც ის, რომ თუნდაც რამდენიმე წელიწადში ევროკავშირში შევიდეთ. ჩვენ ალბათ კვლავაც ვიქნებით საბჭოურად უკმაყოფილონი, მოღუშულნი, მობუზლუნენი და ა. შ. ამიტომ საჭიროა დავინყოთ ბედნიერების მშენებლობა. იქნებ ეს ცოტა გულუბრყვილოდ უღერს, მაგრამ ეს ნამდვილად შეიძლება.

აი, ის ძირითადი რჩევები, რომელთა განხორციელებაც ადამიანში ბედნიერების შეგრძნებას გამოიწვევს:

მოვრჩეთ საკუთარი თავის უბედურად წარმოსახვას.
საზოგადოება, რომელიც გამუდმებით საკუთარი თავის გამუბედურებელ მიზეზებს ეძიებს, ნამდვილად მაღლწევს იმას, რომ უბედურად იგრძნოს თავი.

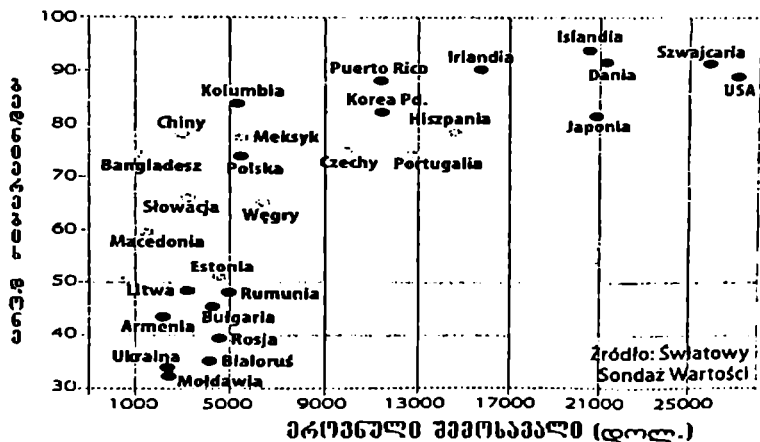
ერთად გავერთიოთ. ბედნიერება შეიძლება მოპოვებული იქნეს ერთად განცდილი სიხარულის საფუძველზე. იქნებ ტრადიცია და უნარი, რომელთა საფუძველზეც ბრაზილიელები ერთად აწყობენ კარნავალს, აძლევთ მათ საშუალებას საკმაოდ მაღალი პოზიციები დაიკაონ ინგლესპარტის რეიტინგში. საქართველოში არა გვაქვს კარნავალების ტრადიცია, როგორც რაიში, ფიესტების ტრადიცია, როგორც მექსიკაში და სხვ. ის ძველი ტრადიციებიც დაგვარგეთ, როგორსაც რელიგიური ხასიათის დღეობები წარმოადგენდა. აზიზომ საჭიროა აღვადგინოთ და ნაწილობრივ ახლიდან შევქმნათ ისინი.

მეტეი დრო დავუთმოთ ერთად ყოფნას. ადამიანის უხასიათოდ ყოფნა უფრო მისი მარტოსულობიდან იღებს სათავეს. აზიზომ აუცილებელია მისი საზოგადოებრივ საქმიანობაში მესამედიური ჩართვა, რისთვისაც სისტემატიურად უნდა ვეძიოთ ჩვენი ცხოვრების გარვეული საქმიანობის განსაზოგადოებრიობის მეთოდები.

შევიძლოთ არსებული უფრო მეტად შეფასება. შევიძლოთ საბოვნების მიღება იმით, რისი მოპოვებაც უკვე შევიძლოთ.

სქემა 2

გაღნიშნაბი და პაღიარაბი.

დემოგრაფიული პრობლემები ევროკავშირში

ერთი შეხედვით ევროკავშირის ქვეყნებმა მატერიალური კეთილდღეობის ისეთ დონეს მიაღწიეს, რომ როგორც იტყვიან, მათ ბედს ძალიც არ შეჰყევს. მაგრამ როგორც ჩანს, არც მთლად ასეა საქმე. დღეს ევროპას ანუხებს ისეთი პრობლემები, რომელთა დროზე მოუგვარებლობის გარეშე, იქნებ არც თუ ისე შორეულ მომავალში კითხვის ნიშნის ქვეშაც კი დადგეს მათი საერთოდ ყოფნა-არყოფნის საკითხი. და ეს, ყოველგვარი სისხლისღვრისა და ოცდაათწლიანი თუ ასწლიანი ომების გარეშე.

კერძოდ, როგორც ირკვევა, ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემას, რომელიც ამჟამად ევროკავშირის ქვეყნებს განსაკუთრებით ანუხებთ, დემოგრაფიული წარმოადგენს. საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ იგი მომავალში კიდევ უფრო მკვეთრად დადგება დღის წესრიგში. აღნიშნული პრობლემა ძალზე მნიშვნელოვანია, თუნდაც იმიტომ, რომ ეს პრობლემა მხოლოდ დემოგრაფიული როდია. გავა დრო და იგი უმჯაცრეს ეკონომიკურ და სხვა სახის პრობლემადაც გადაიზრდება.

ეს განსაკუთრებით ეხება შობადობის შემცირებას, რომელიც ესოდენ მკვეთრად იგრძნობა ევროპაში. ცხადია, თუ არ იქნებიან ბავშვები, არ იქნებიან მომავალი მუშაკები, მათ გარეშე ვერ აიკრიფება გადასახადები, ვერ შეიქმნება საპენსიო ფონდი და ა. შ. მაშ ვინ შეინახავს საზოგადოებას, განსაკუთრებით მათ, ვინც ახლა 20-დან 50 წლამდეა? უკვე დღეს ევროპის მრავალ ქვეყანაში ყოველ 100 მკვიდრზე 55 და მეტი არაპროდუქციულ ასაკში მყოფი ადამიანი მოდის. ასეთ სიტუაციაში ნორმალურად ვერ იფუნქციონირებს განათლების სისტემა, ჯანდაცვა და ვერც

ეროვნული მეურნეობის სხვა რომელიმე დარგი. ქვემოთ წარმოდგენილი ცხრილი ნათლად გვიჩვენებს, თუ უკვე რა მდგომარეობაა ამ მხრივ ევროპის ქვეყნებში და კიდევ როგორ გაუარესდება იგი არც თუ ისე შორეულ მომავალში.

ცხრილი №100

65 წელს გადაცილებულთა ხვედრითი წილი 100 შრომისუნარიან ადამიანში

	2000წ.	2030წ.	2050წ.
ირლანდია	17	26	37
სლოვაკეთი	17	30	50
პოლონეთი	18	33	50
ჩეხეთი	20	38	61
პოლანდია	20	40	45
ლუქსემბურგი	21	31	31
დანია	22	40	44
აესტრია	23	46	62
ნორვეგია	23	39	45
შვეიცარია	23	53	57
ბულგარეთი	24	33	54
გერმანია	24	46	55
ბელგია	25	43	51
ესპანეთი	25	42	74
საბერძნეთი	26	43	65
იტალია	27	47	68

როგორც ვხედავთ, 45 წლის გასვლის შემდეგ, პროგნოზების თანახმად, ევროპის ქვეყნების საზოგადოებაში მკვეთრად გაიზრდება საპენსიო ასაკის ადამიანთა ხვედრითი წილი. ეს მაჩვენებელი განსაკუთრებით მაღალი იქნება

ესპანეთში (74%), იტალიაში (68%), საბერძნეთში (65%) და ა. შ.

ესადასტურებს, ასეთ სიტუაციაში ევროპის საზოგადოებამ უფრო მეტი ყურადღება უნდა მიაქციოს გამრავლების პრობლემას. ეს კი უპირველესად უნდა გამოიხატოს შობადობის ზრდაში. ცნობილია, რომ თაობათა უბრალო მონაცვლეობაც რომ მოხდეს, ამისათვის საჭიროა ერთი ქალი 2.1 ბავშვს მაინც შობდეს. ჯერჯერობით კი ევროპულათვის ამ მაჩვენებლის მიღწევაც კი პრობლემად რჩება. ამ მხრივ ევროპაში ის ქვეყნებიც ვერ დაიკვებნან, რომლებიც შობადობის რეიტინგში პირველ ადგილზე არიან. მაგალითად, ირლანდიასა და საფრანგეთში იგი შეადგენს 1.8 ბავშვს, გერმანიაში – 1.4-ს, იტალიისა და ესპანეთში – 2-ს და ა. შ.

რას ნიშნავს ეს?

ეს იმას ნიშნავს, რომ 40 წლის გასვლის შემდეგ მაგალითად, გერმანია თავისი 82.5 მლნ მკვიდრიდან დაკარგავს დაახლოებით იმდენს, რამდენიც მან შეიერთა აღმოსავლეთ გერმანიიდან ორი გერმანიის გაერთიანების შედეგად. აღსანიშნავია, რომ მოსახლეობის ასეთი დანაკარგი ამ ქვეყანას 30-წლიანი ომების შედეგადაც არ მიუღია.

დემოგრაფების გათვლებითა და პროგნოზებით ამავე პერიოდში იტალიაში შრომისუნარიან ადამიანთა რიცხოვნება 40 პროცენტით დაეცემა.

აღნიშნულ პერიოდში მსგავსი პროცესები განვითარდება ევროპის სხვა ქვეყნებშიც. მაგალითად, ბულგარეთის მოსახლეობა შემცირდება 38%-ით, რუმინეთის – 27%-ით, ესტონეთის – 25%-ით და ა. შ.

ასეთი პროცესების განვითარების შედეგად თუ რა მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდებიან ეს ქვეყნები, კარგად ჩანს იქიდანაც, რომ ამ ბოლო ხანებში გერმანიაში, ავსტრიაში, იტალიასა და საფრანგეთში იმატა დემონსტრაციებმა, რომლებიც საპენსიო პრობლემის

გადაწყვეტისაკენ არის მიმართული. ყოველივე ამას თაობათა შორის ჭკვეთრ დაპირისპირებისაკენ მიეყვართ. ამგვარი დაპირისპირების აღმოსაფხვრელად სახელმწიფო, რა თქმა უნდა, თუკი მას ამის საშუალება ექნება, გაზრდის მშპ-ს იმ წილს, რომელიც პენსიონერთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას უნდა მოხმარდეს. მაგალითად, აშშ ამგვარი ფონდის მოცულობა 2000 წელს მშპ-ს 4.3 პროცენტიდან გაიზარდა 2030 წელს 11.5 პროცენტამდე, ხოლო 2050 წელს იგი მშპ-ს 21 პროცენტს გადააჭარბებს.

ცხადია, ამგვარი პროცესების განვითარების შედეგად მოიზრდება საზოგადოების არსებობის საფუძვლები, ანდა ამგვარ მდგომარეობაში აღმოჩენილი ქვეყნები იძულებული გახდებიან მიმართონ სამუშაო ძალის იმპორტს.

ამგვარი იმიგრაცია კი თუ ზოგ შემთხვევაში ნამდვილად სასარგებლოდ ადგება ქვეყანას (ეს ჩანს ბრიტანული ლიტერატურის, ფრანგული ფეხბურთის, გერმანული ხელოვნებისა და ა. შ. შემთხვევაში), ხშირად იგი საზოგადოებაში ჭკვეთრი დაძაბულობის მიზეზი ხდება. მით უმეტეს, თუ ამგვარი პროცესები მიმდინარეობს მონოეთნიკურ, ჩაკეტილ საზოგადოებაში, ისეთში, როგორიცაა, ვთქვათ, პოლონეთი.

აი, კიდევ ერთი დადასტურება იმ ფაქტისა, თუ რა მწვავედ დგას ეს პრობლემა ევროპაში. ეს ირკვევა გაეროს მიერ ამ ბოლო დროს გამოქვეყნებული გაანგარიშებებიდან. კერძოდ, ამ მასალებიდან ჩანს, რომ ევროპის მოსახლეობის დაბერების პროცესის შესაჩერებლად მომავალში საჭირო იქნება ყოველწლიურად 27 მილიონი ადამიანის ევროპაში ჩასახლება. ასეთ შემთხვევაში 2050 წლისათვის „ბებერი კონტინენტის“ მოსახლეობა მიაღწევდა 2.3 მლრდ ადამიანს, საიდანაც 1.7 მლრდ, ანუ 73.9 პროცენტი იქნებოდა 1995 წლის შემდეგ კონტინენტზე ჩასახლებული ემიგრანტი მოსახლეობა და მათი შთამომავლები.

სოციოლოგებსა და ფსიქოლოგებს სერიოზულად აეჭვებთ შეძლევი გარემოება: არის კი შესაძლებელი, ადამიანი იყოს ბედნიერი, როგორი კეთილდღეობის პირობებშიც არ უნდა ცხოვრობდეს იგი, თუკი მას არ ეყოლება ბავშვი - შვილი, შვილიშვილი? რა სახე ექნება საზოგადოებას, თუკი იგი მხოლოდ ემიგრანტების, მარტოხელა მოხუცების, შინაბერა და შინაყუდა ადამიანებისაგან იქნება შემდგარი?

ექსპერტთა გამოთვლებით, ამგვარი მდგომარეობა მხოლოდ ევროპაში როდი აღინიშნება. მსოფლიო მოსახლეობის ნახევარზე მეტი ცხოვრობს ისეთ ქვეყნებში, რომლის მოსახლეობის დაბერების პროცესი სწრაფად მიმდინარეობს. ცხადია, დემოგრაფები, სოციოლოგები, ეკონომისტები და ა. შ. იკვლევენ იმ მიზეზებს, რომელთა შედეგადაც მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყანაში ამგვარი დემოგრაფიული პროცესები მიმდინარეობს. ამის ერთ-ერთი, ჩვენი აზრით, საყურადღებო მიზეზის ახსნა მოცემულია გაეროს ბოლოდროინდელ მოხსენებაში. ამ დოკუმენტის მიხედვით, ბოლო ხანებში მთელ მსოფლიოში შეინიშნება მოსახლეობის სოფლიდან ქალაქად გადასახლების პროცესები. ამის შედეგად უკვე 2007 წლისათვის მსოფლიო მოსახლეობის ნახევარზე მეტი ქალაქად იცხოვრებს (მაგალითად, ნიგერიაში ბოლო ოცდაათი წლის მანძილზე ქალაქის მოსახლეობა მთელ მოსახლეობაში 14 პროცენტთან 44%-მდე გაიზარდა. კიდევ უფრო მაღალი იყო მოსახლეობის გაქალაქელების ტემპები სამხრეთ კორეაში, სადაც იგივე პერიოდში ქალაქის მოსახლეობა 28%-დან 84%-მდე გაიზარდა). ქალაქად კი ყოველი მომდევნო ბავშვი არა თუ დამატებითი შემოსავლის წყაროა, როგორც ამას სოფლადა აქვს ადგილი, არამედ პიროვნით, ოჯახის ხარჯებს ზრდის. ეს კი აიძულებს ქალაქის მოსახლეობას უარი თქვან ბავშვების გამრავლებაზე.

არსებობს ასევე სხვა მიზეზებიც. მაგალითად, ქალების მიერ სულ უფრო და უფრო მაღალი განათლების მიღება იწვევს იმას, რომ მათ ნაკლები სურვილი აქვთ ბავშვების ყოლის. აღნიშნულ პროცესებზე დიდ გავლენას ახდენს ისიც, რომ დღითი დღე იზრდება განქორწინებათა რიცხვი, ახალგაზრდობა დიდხანს აყოვნებს ოჯახის მოკიდებას, მსოფლიოში ფართო გავრცელება ჰპოვა ჩასახვის სანინალმდეგო სამუშაოების გამოყენებამ და სხვ.

ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, ამგვარი პრობლემა საქართველოსაც და ზოგიერთ სხვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანასაც განსაკუთრებით მაშინ დაუდგა, როდესაც ამ ქვეყნებში დაიწყო მეურნეობის ტრანსფორმაციის პროცესები. ამის შედეგად ბევრმა დაკარგა სამსახური, ადამიანი ვერ პოულობს სამუშაოს და ეშინია ოჯახის მოკიდების, სამუშაო დღემ იწყო ზრდა და ახალგაზრდობა ვერ იცლის ოჯახის შესაქმნელად და სხვა და სხვა, ფაქტორები მრავალზე მრავალია.

თუმცა როგორც ჩანს, ეს მთლად ასე არ არის. ასე რომ იყოს, მაშინ შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ როდესაც ამგვარი მძიმე პერიოდი დასრულდებოდა, პრობლემის გადაჭრის დროც დადგებოდა. მაგრამ ისმის კითხვა: თუ ესაა მთავარი, რატომბა იგივე პრობლემა კიდევ უფრო მკვეთრი ევროპის მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში? ეს რომ ასე იყოს, მაშ როგორ იყო, რომ უფრო მძიმე დროც ჰქონიათ ადამიანებს, მაგალითად, ომების, უფრო სერიოზული ეკონომიკური კრიზისების დროს, მაგრამ გამრავლების პრობლემა ასეთი სიმკვეთრით არა მდგარა. მაშასადამე, პრობლემის გადაჭრის გზა უფრო სხვაგან არის საძიებელი.

დღეს აღნიშნული პრობლემის წარმოშობის მიზეზებზე ყველაზე დამაჯერებლად ჟღერს დირკა ვან დე კაას დებულება, რომლის მიხედვითაც ამგვარი დემოგრაფიული

სიტუაციის გამოძნევეია მსოფლიო საზოგადოებაში მიმდინარე ღრმა კულტურული პროცესები, რომელთა გამოც ადამიანი თანამედროვე პირობებში განსაკუთრებით ცდილობს თვითრეალიზაციას - კარიერის გაკეთებას, მოხმარების ზრდას, ცხოვრებისეული სიამოვნებების მიღებას და ა. შ., რის გამოც მას უკვე აღარ რჩება დრო, რომელსაც იგი ოჯახსა და გამრავლებას მიუძღვნოდა.

თუ რა უარყოფითი შედეგების მომტანი შეიძლება აღმოჩნდეს მოსახლეობის გამრავლების ტემპების შემცირება ეკონომიკური ზრდის ტემპებზე, ამის შესახებ კარგად ნერს ცნობილი ეკონომისტი ფილიპ ლონგმანი თავის ნიგნში: „*The Empty Cradle: How Falling Birthrates Threaten World Prosperity and What to do About It*“. ნიგნში ავტორი გამოთქვამს შეშფოთებას იმის გამო, რომ მოსახლეობის შემცირება კონიუნქტურის გაუარესებას და შედეგად ეკონომიკური ტემპების დაცემას გამოიწვევს. კერძოდ იგი ნერს: „არსებობენ ადამიანები, რომელთაც სჯერათ, რომ შესაძლებელია არსებობდეს დინამიურად განვითარებადი ეკონომიკა მოსახლეობის ზრდის გარეშე, მაგრამ ეკონომისტთა უმრავლესობა ამ მხრივ დიდ პესიმიზმს პყავს შეპყრობილი. საკმარისია შევხედოთ ეკონომიკურ პროცესებს, რომლებიც იაპონიასა და ევროპაში მიმდინარეობს, რომ დავრწმუნდეთ ამგვარი პესიმიზმის არსებობის სამართლიანობაში“.

მცირე იმპორტი მისასალმებელია, დიდი - საშიში ხდება

„ომის სტრატეგია ასეთია: თუ შენი ძალები ხუთჯერ მეტი მაინცაა, ვიდრე მტრისა, უნდა შეუტყო. თუ ძალები თანაბარია – შეგიძლია შეებრძოლო. თუ ნაკლები ძალა გყავს – ეშმაკობით უნდა აჯობო. ხოლო თუ მტერს შენზე ბევრად მეტი ძალა გააჩნია, მაშინ უნდა გაერიდო. იმიტომ, რომ ის, ვინც მცირე ძალებით გაუწევს ძლიერ მტერს წინააღმდეგობას, მისი ტყვე გახდება“.

სუნ ძი „ომის ხელოვნება“

წიგნის წინა გვერდებზე ჩვენ საკმაოდ დიდი ადგილი მიუძღვნით საგარეო ვაჭრობის სფეროში ქვეყანაში შექმნილ მდგომარეობას. მიუხედავად ამისა, ამ სფეროს უდიდესი მნიშვნელობა გვაიძულებს კიდევ ერთხელ მიუჭირაღდეთ მას.

ბოლო წლებში საქართველოში საგარეო ვაჭრობის სფეროში შემდეგი მდგომარეობა ჩამოყალიბდა: 2003 წელს ქვეყანაში ვანარმოებდით 8560.1 მლნ ლარის მშპ-ს, 2004 წელს - 9800 მლნ ლარის. ამავე წლებში იმპორტის მოცულობა იყო შესაბამისად 2448.5 მლნ ლარს და 3540.1 მლნ ლარს. ანუ თუ აღნიშნულ პერიოდში მშპ გაიზარდა 14.6 პროცენტით, ხოლო იმპორტის მოცულობა - 44.6 პროცენტით.

აღსანიშნავია, რომ ამავე პერიოდში უცხო ქვეყნებზე დამოკიდებულებას იმპორტის სახით შემდეგი სახე ჰქონდა: 2003 წელს ამ დამოკიდებულების ხარისხი შეადგენდა 28.6 პროცენტს, ხოლო შემდგომ, ანუ 2004 წელს – 36.1 პროცენტს, ანუ გაზრდილია 26.2 პროცენტული პუნქტით.

შედარებისათვის: იმპორტის წლიური ზრდის ტემპებს მაგალითად, ჩვენს მებობელ რუსეთში შემდეგი სახე ჰქონდა: 2000 წელს მისი ზრდა შეადგენდა 14%-ს, 2001 წელს – 20%-ზე მეტს, ხოლო 2002 წელს – 23%-ს.

საერთოდ, ეკონომიკურ მეცნიერებაში გამოყოფენ სამ მიზეზს, რომელთა გამოც იმპორტი საშიში ხდება ნებისმიერი ეროვნული მეურნეობისათვის. პირველია სავაჭრო ბალანსის უარყოფითი სალდო. თუ ქვეყანა ამ დონემდე მივა, მაშინ იგი იძულებული გახდება ან ფული ისესხოს გარე ბაზარზე, ანდა გაყიდოს თავისი აქტივები და შეიტანოს კაპიტალი.

დიდი იმპორტი კიდევ იმ საშიშროებას იწვევს, რომ ქვეყანა კარგავს ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას ანდა მეტისმეტად ღდება დამოკიდებული გარე სამყაროზე.

მესამე მიზეზს კი წარმოადგენს ის, რომ დიდი იმპორტი პირობებში ეროვნულ მეურნეობას უჭირს სწრაფად განვითარება და ფერხდება მისი ზრდა.

საერთოდ, მიჩნეულია, რომ პრობლემები იმპორტთან დაკავშირებით იწყება მაშინ, როდესაც ეს მაჩვენებელი მშპ-ს 30 პროცენტს გადააჭარბებს.

ამ ასპექტში ვფიქრობთ საინტერესოა ვნახოთ, თუ რა მდგომარეობაა ამ მხრივ მსოფლიოს ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში.

ისეთ ეკონომიკურ ლიდერებს, როგორებსაც აშშ და იაპონია წარმოადგენენ, აღნიშნული მაჩვენებელი შედარებით დაბალ დონეზე აქვთ შენარჩუნებული. კერძოდ, აშშ-ში იგი შეადგენს 13%-ს, ხოლო იაპონიაში – 8%-ს. როგორც ანალიზი გვიჩვენებს, ეს ეკონომიკურად ძლიერი ქვეყნები ამ მხრივაც ინარჩუნებენ ლიდერობას, რადგან ქვემოთ ვნახავთ, რომ ეს მაჩვენებელი სხვა განვითარებულ ქვეყნებში გაცილებით მაღალია.

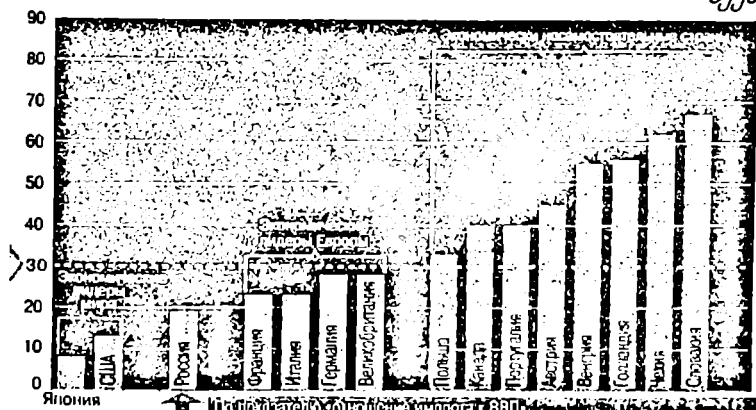
კერძოდ, ამ მაღალ მაჩვენებელს წარმოადგენს 20-დან 30%-მდე და ამ ჯგუფში შედიან ევროპის ეკონომიკური ლიდერები, ანუ ისეთი ქვეყნები, როგორებიცაა გერმანია, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი და იტალია. გარკვეული

განსხვავება ამ ქვეყნებს შორისაცაა. კერძოდ, საფრანგეთი და იტალია ტრადიციულად შედარებით ეკონომიკურად დახურული ქვეყნებია და მათი იმპორტის შეფარდება მშპ-თან შეადგენს 23%-ს. რაც შეეხება გერმანიასა და დიდ ბრიტანეთს, ისინი ისტორიულად გაცილებით უფრო ენერგიულად მონაწილეობენ საერთაშორისო ვაჭრობაში და ამდენად ამ უკანასკნელთა იმპორტის შეფარდება მშპ-თან შეადგენს 28%-ს.

აღნიშნული მაჩვენებელი საკმაოდ დაბალი აქვთ ავსტრალიას – 22% და ჩინეთს – 23% (ამ უკანასკნელს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციასი გაერთიანებამდე იგი კიდევ უფრო დაბალი ჰქონდა - 18%).

ახლა რაც შეეხება ქვეყნებს, რომლებიც ამ მაჩვენებლის სიდიდის გამო ხვდებიან რომელიმე სხვა ქვეყნის დამოკიდებულებაში. ამ ქვეყნებისათვის იმპორტის შეფარდება მშპ-თან შეადგენს 40-დან 70%-მდე და მათ რიცხვში, უპირველეს ყოვლისა, უნდა მოვიხსენიოთ ავსტრია (45%), ბელგია (73%), ჰოლანდია (56%), კანადა (40%), ირლანდია (74%), პორტუგალია (40%). აღნიშნული მაჩვენებელი მაღალი აქვთ ასევე ევროკავშირის ახალ წევრ ქვეყნებს: ჩეხეთს (62%), უნგრეთს (55%), სლოვაკეთს (67%) და ესტონეთს (80%) იხ. სქემა 3.

სქემა 3

საერთოდ ეკონომისტთა გარკვეულ ნრეებში მიღებულია, რომ იმპორტის მატება აფერხებს ეკონომიკის ზრდას დაახლოებით წლიურად 1-2 პროცენტით მაინც. მართლაც, თუკი დავიანგარიშებდით სამამულო პროდუქციის მოცულობების მატებას იმ შემთხვევაში, თუკი ადგილობრივი მენარმენი გაზრდიდნენ თავიანთი პროდუქციის წარმოების მასშტაბებს უცხოელ კონკურენტთაგან დაცულ ადგილობრივ ბაზარზე, ეს მართლაც ასე იქნებოდა. მაგრამ როდესაც სხვადასხვა ქვეყნის იმპორტის მშპ-თან შეფარდების მაჩვენებლებს შევისწავლით, ვნახავთ, რომ ამგვარი მტკიცება მთლად ზუსტი არაა. კერძოდ, ამგვარი შესწავლიდან ჩანს, რომ 'მრავალი ქვეყნის მიხედვით ამგვარი ურთიერთდამოკიდებულება ნამდვილად არ არსებობს. არის მრავალი ქვეყანა, რომელსაც იმპორტის დიდი მაჩვენებელიც ახასიათებთ და ზრდის მაღალი ტემპებიც. ეს კი იმ დასკვნის გაკეთების საშუალებას იძლევა, რომ შესაძლებელია იმპორტის ზრდით გამოწვეული უარყოფითი მოვლენების ეფექტური კომპენსირება სხვა ფაქტორების ამოქმედებით*.

მენარმეობის სული ევროკავშირში უფრო დაბალია,
ვიდრე შეერთებულ შტატებში

ამ ბოლო დროს ევროკომისიის დაკვეთით მეტად საინტერესო კვლევა ჩაატარეს საერთაშორისო შესაბამისმა სოციოლოგიურმა სამსახურებმა. კერძოდ, მათი კვლევების შედეგად ირკვევა, რომ ბილ გეიტსი ევროპაში რომ დაბადებულიყო, ვერც „მაიკროსოფტს“ შექმნიდა და შესაბამისად, ვერც პროგრამირების მეფე გახდებოდა და არც ამდენი მილიარდის ქონებას დააგროვებდა.

რატომ?

როგორც აღნიშნული გამოკითხვებით გაირკვა, ევროპელები გაცილებით ნაკლები ენთუზიაზმით, ვიდრე

* ჟურნალ „Эксперт“-ში გამოქვეყნებული სტატია, "Избегай его".

ამერიკელები (იგულისხმება შეერთებული შტატების მკვიდრნი), აფუძნებენ საკუთარ ფირმას, ნაკლებ ესწრაფიან გახდნენ იმ კონცერნის ხელმძღვანელები, რომელშიც მუშაობენ და ა. შ.

აი, მაგალითად, თუ გამოკითხულ ამერიკელთა 60%-ზე მეტს სურს, რომ გახდეს იმ კონცერნის ხელმძღვანელი, რომელშიც იგი მუშაობს, ეს ციფრი საშუალოდ ევროპაში 45%-ს არ აღემატება, ხოლო სამხრეთ ევროპის ქვეყნებში კიდევ უფრო ნაკლებია.

ევროპის ქვეყნებიდან ეს ციფრი შედარებით მაღალია პირენეის ნახევარკუნძულის ქვეყნებში – ესპანეთსა და პორტუგალიაში, ასევე ევროკავშირის ახალ წევრ ქვეყნებში – ლატვიაში, პოლონეთში, უნგრეთში და ესტონეთში.

საკუთარი ფირმის დაფუძნების სურვილი ნაკლებ მუდავნდება ფინეთში, ჰოლანდიაში, შვედეთსა და სლოვენიაში (იხ. გრაფიკი).

უმთავრეს მიზეზს, რატომაც ევროპელები ამჯობინებენ მშვიდათა და გარანტირებულად იმსახურონ სახელმწიფო დანესებულებებსა და სანარმოებში, წარმოადგენს სტაბილური ხელფასი და ასევე სტაბილური დასაქმება.

როგორც ჩანს, ევროპელებს გაცილებით უჭირთ მარცხთან შეგუება, ვიდრე ამერიკელებს. მაგალითად, უნგრელთა 80 პოცენტი მიიჩნევს, რომ არაა საჭირო ფირმის დაფუძნება, რადგანაც არსებობს გაცოტრების რისკი. არადა, ამის გარეშე კერძო მენარმოება ხომ არ არსებობს. ამგვარი განწყობილება ამერიკელთა მხოლოდ 33 პროცენტსა აქვს.

ამ გამოკვლევებიდან გასაკვირია კიდევ ის, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ჩრდილოეთ ევროპის ქვეყნებს გაცილებით ადვილად მიუწვდებათ ხელი იაფ საკრედიტო რესურსებზე, ისინი ნაკლებ მსურველნი არიან საკუთარი ფირმის შექმნისა.

ამასთან, აღნიშნული გამოკვლევით დადგინდა, რომ ხშირ შემთხვევაში ევროპელი ჰქმნის საკუთარ ფირმას

იმიტომ, რომ იძულებულია, მაშინ, როდესაც ამერიკელი მას დიდი სურვილის გამო აფუძვნებს.

ქვემოთ მოტანილი სქემა გვაჩვენებს, თუ უფრო დაწვრილებით რა მდგომარეობაა ამ მხრივ ევროკავშირის ქვეყნებსა და შეერთებულ შტატებში:

ქვეყნები	სახელმწიფო სამსახურში	სურს ახალი ფირმის დაფუძნება
ფინეთი	68	28
პოლანდია	66	34
შვედეთი	61	35
სლოვენია	60	32
ბელგია	58	34
გერმანია	56	39
ავსტრია	56	37
სლოვაკეთი	56	30
დანია	55	38
საფრანგეთი	55	42
დ. ბრიტანეთი	55	41
ჩეხეთი	55	30
ლატვია	53	42
ლუქსემბურგი	49	48
მალტა	49	44
ესტონეთი	48	37
საბერძნეთი	46	52
უნგრეთი	45	42
პოლონეთი	44	51
იტალია	42	55
ირლანდია	39	58
ლიტვა	39	52
ესპანეთი	34	56
პორტუგალია	32	62
კვიპროსი	32	56
აშშ	34	61

რას მოიხმარ, თუ არ აწარმოებ?!

ინვესტიციებთან ერთად და მის პარალელურად ცხადია უნდა იზრდებოდეს ისეთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი, როგორსაც შრომის მწარმოებლურობა წარმოადგენს. ამ მხრივ კი ახალ წევრ ქვეყნებში მდგომარეობა სახარბიელო როდია. კერძოდ, როგორც სათანადო მასალების ანალიზიდან ჩანს, მშპ-ს წარმოებისა და მოხმარების სფეროში ახალი წევრი ქვეყნები იმიტომ ჩამორჩებიან ევროკავშირის „ძველ“ წევრებს, რომ აქ ეს მაჩვენებელი ძალზე დაბალია. ცხადია, როგორ და რას მოიხმარ, თუ არ აწარმოებ?! ქვემოთ მოტანილი მონაცემები სწორედ იმის შესახებ გვაძლევს წარმოდგენას, თუ როგორ ჩამორჩებიან ახალი წევრი ქვეყნები ევროკავშირის „ძველ“ წევრებს:

ახალი წევრი ქვეყნების შრომის მწარმოებლურობის დონე ევროკავშირის ანალოგიურ საშუალო მაჩვენებელთან შედარებით (პროცენტებში):

ქვეყნები	საერთო შრომის მწარმოებლურობის მიხედვით	მ. შ. სოფლის მეურნეობაში
სლოვენია	71	94
ჩეხეთი	58	88
უნგრეთი	58	77
პოლონეთი	38	13
ესტონეთი	37	46
რუმინეთი	32	24
ლიტვა	30	26
ლატვია	27	12
ბულგარეთი	25	37

აქვე აღსანიშნავია, რომ ჩვენი მეზობელი თურქეთის ეს მაჩვენებლები შეადგენს ევროკავშირში არსებული ანალოგიური მაჩვენებლების 44 პროცენტს საერთოდ ეკონომიკაში და 32 პროცენტს სოფლის მეურნეობაში.

შავალი.....3

თავი 1. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზი და შეფასება. ევროკავშირის ახალი წევრების ეროვნული მეურნეობების მოკლე დახასიათება.....11

1.1. პოლიტიკურ-ეკონომიკური ხასიათის ცვლილებები გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, თავისებურებები, ტენდენციები.....11

1.2 რეფორმების შედეგები: მოსახლეობა კმაყოფილია თუ უკმაყოფილო?.....14

1.3 ზრდის ნაცვლად ეკონომიკური დაქვეითება?!.....19

1.4 დაცემა უპირატესად მრეწველობის პარალიზების ბრალია.....22

1.5 ენერგეტიკა – ეკონომიკის საყრდენთა საყრდენი.....25

1.6 მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუარესება -ეკონომიკური დაცემის შედეგი (რეტროსპექტივა).....28

1.7 დაისახა კერძო სექტორის ზრდის ტენდენცია.....32

1.8 კაპიტალისტური წარმოების ეფექტურობის დასაბუთება "ორი გერმანიის" მაგალითზე.....35

1.9 ევროპული ინტეგრაციის ისტორია და მნიშვნელობა..37

1.10 ევროკავშირის ახალი წევრი ქვეყნების სოციალური და ეკონომიკური მაჩვენებლების დახასიათება.....41

1.11 ესტონეთში მიმდინარე რეფორმები განსაკუთრებული შესწავლის ღირსია.....43

1.12 წარმატებული რეფორმები – კარგი ცხოვრების გარანტია.....47

თავი 2. გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების, მათ შორის, ევროკავშირის ახალი წევრების მაკროეკონომიკური მახასიათებლები.....52

2.1 ეკონომიკის რეალურ სექტორში არსებული მდგომარეობა და მისი სრულყოფის გზები.....	52
2.2 მთლიანი შიდა პროდუქტის წარმოება – ქვეყნის განვითარების უმთავრესი ბარომეტრი.....	60
2.3 უმუშევრობა – აქილევსის ქუსლი გარდამავალი ქვეყნებისათვის.....	65
2.4 უმუშევრობა ახალი წევრებისათვისაც აქტუალურ პრობლემად რჩება.....	73
2.5 კიდევ ერთხელ უმუშევრობაზე დსთ-სა და საქართველოში.....	78
2.6 უმუშევრობასთან ბრძოლის ზოგიერთი მეთოდი.....	82
2.7 უმუშევრობის ზოგიერთი სპეციფიკა.....	84

თავი 3. ინფლაცია, როგორც გარდამავალი პერიოდის გარდუვალობა.....	88
--	----

3.1 ინფლაცია გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში.....	88
3.2 ინფლაცია საქართველოში.....	90
3.3 ინფლაციის ზოგიერთი სპეციფიკურობა	93
3.4 ეროვნული ვალუტისა და ინფლაციის ურთიერთკავშირი.....	94
3.5 როგორ განვსაზღვროთ უტყუარად ვალუტების სიმყარე?	97
3.6 საპროცენტო განაკვეთი და მისი გავლენა ეკონომიკაზე	103
3.7 ინფლაცია ევროკავშირის „ძველ“ და „ახალ“ ქვეყნებში	106

თავი 4. გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების, მათ შორის, ევროკავშირის ახალი წევრების ფისკალური და საფინანსო-საკრედიტო სფეროს დახასიათება, მისი განვითარების პერსპექტივები.....	109
--	-----

4.1. ცენტრალური სახელმწიფო ბიუჯეტების ფორმირება და მათი განაწილების სპეციფიკა. ფისკალური პოლიტიკა და მისი სრულყოფის გზები	109
4.2 ბიუჯეტების ფორმირებისა და ხარჯვის სპეციფიკა ახალ წევრ ქვეყნებში.....	116
4.3 ქვეყნის ბიუჯეტი, როგორც ეკონომიკური ლიბერალიზმის ბარომეტრი.....	124

თავი 5. უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პრობლემები.	127
---	-----

5.1 ინვესტიციების მოზიდვა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების უმთავრესი ამოცანაა	127
5.2 ინვესტიციური მეურნეობა და მისი გაჯანსაღების გზები.....	138
5.3 ინვესტიციები: კიდევ ერთხელ იმაზე, თუ რა უშლის ხელს მათ მოზიდვას.....	145
5.4 უცხოური ინვესტიციები საქართველოს საბანკო სექტორში	148

თავი 6. საერთაშორისო და ადგილობრივი ვაჭრობა	153
---	-----

6.1 ექსპორტ-იმპორტის შორის უფსკრული საქართველოში და მისი აღმოფხვრის ძირითადი მიმართულებები.....	153
6.2 განსხვავებული მიდგომები საგარეო ვაჭრობისადმი.....	159
6.3 პროტექციონიზმი იმპორტ-ექსპორტის სფეროში.....	168
6.4 გამოცდილება ექსპორტის წახალისების სფეროში.....	170
6.5. ეკონომიკური ზრდა ვაჭრობის აღმავლობას ინვესტს.....	183

6.6 განსხვავებული მიდგომები პროტექციონისტური პოლიტიკის მიმართ.....	193
--	-----

თავი 7. საფინანსო-საკრედიტო პრობლემები	210
7.1 დეპოზიტების დაზღვევა – ადგილობრივი ფინანსური რესურსების მობილიზაციის სტიმული.....	214
7.2 საპროცენტო განაკვეთების რეგულირების პრობლემები.....	216
7.3 უმნიშვნელოვანესი მოვლენა ევროპის ისტორიაში....	221

თავი 8. საგარეო და საშინაო ვალი - სახელმწიფოს პოლიტიკა მათ მიმართ.....	228
--	-----

8.1 ვალებით ყველაზე დამძიმებული - გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები	232
8.2 სსფ და საგარეო ვალი.....	237
8.3 ვალი ცუდი როდია, თუ კარგად გამოიყენებ.....	240
8.4 ახალი ნევრი ქვეყნების ვალები	241
8.5 სიფრთხილეს თავი არ სტკივა - გვაფრთხილებს სტიგლიცი.....	246
8.6 საგარეო სახელმწიფო ვალის ოპტიმალური ზომები	248

თავი 9. საგადასახადო სისტემები და მათი სრულყოფის აუცილებლობა.....	251
---	-----

თავი 10. ეკონომიკის სიმტკიცის საფუძველი – საერთაშორისო სავალუტო რეზერვები	259
---	-----

თავი 11. პოლონეთის საბანკო სისტემა: განვითარების გზები და პერსპექტივები	265
---	-----

თავი 12. ევროკავშირში განვევრიანების რეალური
პრეტენდენტები – ბულგარეთი და რუმინეთი.
ბულგარული კრიზისის ანატომია.
რუმინეთის არჩევანი281

თავი 13. გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების, მათ
შორის, ევროკავშირის ახალი წევრების, ეროვნული
მეურნეობების განვითარების პრობლემები, დარგობრივი
პრიორიტეტები.....287

13.1 ეკონომიკური აქტიურობა – წინსვლის
უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი.....287

13.2 მრეწველობა - ქვეყნის განვითარების ტრადიციული
საფუძველი.....288

13.3 დემონოპოლიზაციის პრობლემები მრეწველობაში...298

13.4 სოფლის მეურნეობა - ქვეყნების ეკონომიკის
უმნიშვნელოვანესი დარგი და მისი განვითარების
პერსპექტივები312

13.5 უცხოეთის გამოცდილება სოფლის მეურნეობის
განვითარებაში.....323

13.6 ზოგიერთი რამ პოლონური გამოცდილებიდან.....332

13.7 ხელისუფლებისა და ფერმერთა ურთიერთობები
პოლონეთში.....336

13.8 მცირე ბიზნესის დაცვის პრობლემები. მისი
განვითარების პერსპექტივები....339

13.9 მცირე ბიზნესის როლი სიღარიბესთან
ბრძოლაში.....348

13.10 სატრანსპორტო და საგზაო მეურნეობა ახალ წევრ
ქვეყნებში.....358

13.11 ტურიზმის პრობლემები და მისი განვითარების
პერსპექტივები367

თავი 14. გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების, მათ შორის, ევროკავშირის ახალი წევრების ეროვნული მეურნეობების სოციალური სფერო, მათი პრობლემები და დაძლევის გზები369

14.1 სოციალური პრიორიტეტები
და სირთულეები369

14.2 პენსიონერთა პრობლემები და მათი გადაჭრის ძირითადი მიმართულებები373

14.3 მოხმარების სფერო გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებსა და ასევე ახალ წევრ ქვეყნებში.....379

თავი 15. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის დახასიათება და მათი დაძლევის გზები საქართველოში.....390

15.1 ახალ საუკუნეს საქართველო დეპოპულიზაციით შეხვდა.....395

15.2 საქმე მხოლოდ დემოგრაფიაში როდია.....399

თავი 17. უმთავრესი ინსტიტუციონალური (არაეკონომიკური) მიზეზები, რომელთა გამოც ფერხდება გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების განვითარება.....402

17.1 გლობალიზაცია, ალტერგლობალიზაცია და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები.....402

17.2 საქართველო ევროპულ სამეზობლო პოლიტიკაში....410

17.3 რელიგია და ეკონომიკა, ესტონეთი - პროტესტანტული აღმსარებლობის ქვეყანა ლიდერობს...413

17.4 განათლების მნიშვნელობა ჩამორჩენილი ქვეყნების ეკონომიკური წინსვლის პროცესში.....418

17.5 ცოდნის ეკონომიკის განვითარება - სახელმწიფოს პირდაპირი ფუნქციაა.....429

დანართი.....440

Countries of Transition Economy and European Integration

Resume

In the book it has been discussed social-economical conditions in the countries of Transition economy. There is given specific gravity of their territory, population, produced production as well as specific social-economical situation. That's why it's necessary their separate study, which was given in the previous book.

In the book it has been discussed size and speed of the General Direct Product in last fifteen years done by these countries, labour resources in employment sphere, changes in inflation, difficulties in new monetary and credit system. There is characterized methods of foreign economical relation used by these countries in globalization condition i protectionism, liberalism, etc (there is given rich parameters in the main text as well as in schedule).

In the book in separate chapters there has been discussed those countries of transition economy, which could develop social-economical condition in higher speed in order to enter Eurounion in 2004 may 1. Besides there is given those methods which helped them to achieve such results.

There is given advice how other countries will use these methods in order to overcome crisis and reach European standards.

Wholly in the book it's underlined hard social-economical situation in Georgia and there is given the ways for its overcome.

ეკონომიკურ მეცნიერებათა
კანდიდატმა, პოლონეთის კულტურის
დამსახურებულმა მოღვაწემ ამბროსი
გრიშკაშვილმა სამსახური დაიწყო 1973
წელს სახბანკის მცხეთის
განყოფილებაში საკრედიტო
ინსპექტორის თანამდებობაზე, შემდეგ
მუშაობდა თელავის რაიფინგანში,
საიდანაც 1979 წელს კონკურსში

გამარჯვების შედეგად სამუშაოდ გადავიდა საგეგმო
კომიტეტთან არსებულ ეკონომიკისა და დაგეგმვის ს/კ
ინსტიტუტში მეცნიერ-თანამშრომლად. აქ მან დაიცვა
საკანდიდატო დისერტაცია ეკონომიკურ მეცნიერებათა
სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. ინსტიტუტიდან
იგი გადადის გაზეთ „სვობოდნაია გრუზიაში“ ეკონომიკურ
მიმომხილველად. აქ რამდენიმე წლის მუშაობის შემდეგ
კი იგი მუშაობას იწყებს და დღემდე მუშაობს ეროვნულ
ბანკში. პარალელურად ა. გრიშკაშვილი ლექციებს
კითხულობს თბილისის სოციალურ-ეკონომიკურ
ინსტიტუტში თემაზე: გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები
და ევროპული ეკონომიკური ინტეგრაცია.

ა. გრიშკაშვილი როგორც საკუთარი, ისე
თარგმნილი (პოლონურიდან, რუსულიდან,
ინგლისურიდან) სტატიებისა და წიგნების ავტორია.
კერძოდ, მისი ორიგინალური ნაწარმოებებიდან
აღსანიშნავია „საქართველოს სოფლის მეურნეობის
განვითარების გზები აგროსამრეწველო კომპლექსში“
(1985წ.), „გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები:
პრობლემები, პერსპექტივები“ (1998წ.), „გზა
ევროკავშირისაკენ“ (1985წ.), „გარდამავალი ეკონომიკის
ქვეყნები და ევროპული ინტეგრაცია“ და სხვ.

ა. გრიშკაშვილის კალამს ეკუთვნის ასევე

მრავალი როგორც ეკონომიკური, ისე მხატვრული ხასიათის თარგმნილი ლიტერატურა. კერძოდ, მან თარგმნა და მოამზადა ეკონომიკური ხასიათის ნაშრომი „ნობელიანტი ეკონომისტები“ (2004წ.), პოლონურიდან თარგმნა ნობელის პრემიის ლაურეატის რობერტ ლუკასის ნიგნი „საბაზრო ეკონომიკა“ (1995წ.), ლეშეკ ბალცეროვიჩის „სახელმწიფო გარდამავალ პერიოდში“ (1998წ.) და მისივე „თავისუფლება და განვითარება“ (2004წ.).

მხატვრული ლიტერატურის ნიმუშებიდან ა. გრიშკაშვილს თარგმნილი და გამოქვეყნებული აქვს ნობელის პრემიის ლაურეატის ვლადისლავ რეიმონტის „წერილები შეყვარებულს“, სტეფან ჟერომსკის „ერთგული მდინარე“, ვიესლავ მიშლივსკის „ქვა ქვაზე“, ალექსანდრე კრაფჩუკის „კლეოპატრა“, ბოგდან დროზდოვსკის „ამნე“ და „არმენ ლასკოვიჩის ვნებანი“, მიხეილ კაზიუვის „თუ ჩემს თვალებს“, იადვიგა დაცკევიჩის „ნაპოლეონის ვაჟიშვილი“ და სხვ.

ამჟამად ა. გრიშკაშვილს გამოსაცემად მომზადებული აქვს ორი ნაწარმოები (განთავსებულია ეროვნული ბიბლიოთეკის საიტზე - <http://www.nplg.gov.ge/ic>): „პოლონეთიდან დანახული საქართველო“ და „ქართველები პოლონეთში“. პირველი ეხება II მსოფლიო ომამდე პოლონეთში გადახვენილი ქართველი ემიგრანტების მეტად საინტერესო ცხოვრებასა და მოღვაწეობას, ხოლო მეორეში ძირითადად წარმოდგენილია პოლონელ პოლიტიკოლოგთა და ჟურნალისტთა ბოლო 20 წლის მანძილზე საქართველოს შესახებ დაწერილი სტატიების თარგმანები.